

Həcər Adil qızı Qasımova

Elmi redaktor: h.e.d., dos. MƏMMƏDOV R.F.

Rəyçilər: h.e.d., dos. ƏLİYEV Ə.İ.
h.e.n. QƏMBƏROV H.D.

XARİCİ ƏLAQƏLƏR HÜQUQU

Dərslik

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin 25.02.2008-ci il tarixli 266 sayılı əmri ilə dərslik kimi təsdiq edilmişdir.

H.A.Qasımova. Xarici əlaqələr hüququ. Dərslik. Bakı: «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, 2008, 480 səh.

Dərslikdə xarici əlaqələr hüququnun mühüm nəzəri və praktiki problemləri araşdırılır, Azərbaycan Respublikasının praktikasında xarici əlaqə orqanları (dövlətdaxili orqanlar, diplomatik nümayəndəliklər, konsulluqlar, xüsusi missiyalar, beynəlxalq təşkilatlardakı nümayəndələr), onların fəaliyyətini tənzimləyən prinsip və normalar öyrənilir.

Dərslik Beynəlxalq hüquq və beynəlxalq münasibətlər ixtisası, o cümlədən hüquq ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr üçün nəzərdə tutulmuşdur.

$$Q \frac{1207000000 - 03}{M - 658(07) - 017} - 017 - 2008$$

BAKİ – 2008

© «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, 2008

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	3
I FƏSİL. Dövlətin xarici əlaqələrinin hüquqi təşkili	9
1. 1. Beynəlxalq hüquq, xarici siyasət və diplomatiyanın qarşılıqlı əlaqəsi.....	9
1. 1. 1. Beynəlxalq sistemdə siyasət və hüquq.....	9
1. 1. 2. Xarici siyasət və diplomatiyanın qarşılıqlı əlaqəsi.....	11
1. 2. Dövlətin xarici əlaqələri və xarici əlaqələr hüququ.....	13
1. 3. Xarici əlaqələr hüququnun müasir təbiəti.....	16
II FƏSİL. Xarici əlaqələr hüququnun mənbələri	20
2. 1. Diplomatik fəaliyyəti tənzimləyən beynəlxalq hüququn prinsip və normaları.....	20
2. 2. Konsul fəaliyyətini tənzimləyən beynəlxalq hüququn prinsip və normaları.....	47
2. 3. Dövlətdaxili qanunvericilik və xarici əlaqələr hüququ.....	58
III FƏSİL. Dövlətdaxili xarici əlaqə orqanları	76
3. 1. Konstitusion orqanlar.....	76
3. 1. 1. Prezident.....	76
3. 1. 2. Hökumət və hökumət başçısı.....	85
3. 1. 3. Qanunverici orqan.....	88
3. 2. Xüsusi orqanlar.....	96
3. 2. 1. Xarici İşlər Nazirliyi.....	96
3. 2. 2. İxtisaslaşdırılmış orqanlar.....	103
IV FƏSİL. Daimi diplomatik nümayəndəliklərin təşkili və fəaliyyətinin beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsi	108
4. 1. Tanınma, diplomatik münasibətlərin qurulması və diplomatik nümayəndəliklərin təsis olunması.....	108
4. 2. Diplomatik missiyanın başlanması və bitməsi.....	113
4. 3. Diplomatik dərəcələr, rütbələr və vəzifələr.....	119
4. 4. Diplomatik nümayəndəliyin personalı.....	122
4. 5. Nümayəndəliyin strukturu. Diplomatik korpus.....	125
4. 6. Diplomatik nümayəndəliyin funksiyaları və onların həyata keçirilmə vasitələri.....	129
4. 6. 1. Nümayəndəliyin funksiyaları.....	129

4. 6. 2. Funksiyaların həyata keçirilməsi vasitələri.....	137
V FƏSİL. Diplomatik immunitet və imtiyazlar	141
5. 1. Diplomatik immunitet və diplomatik imtiyaz anlayışları.....	141
5. 2. Diplomatik immunitet və imtiyazların nəzəri əsaslandırılması problemi.....	143
5. 3. Diplomatik nümayəndəliyin immunitet və imtiyazları.....	148
5. 3. 1. Binanın və nəqliyyat vasitələrinin toxunulmazlığı.....	148
5. 3. 2. Arxiv və sənədlərin toxunulmazlığı.....	153
5. 3. 3. Nümayəndəliyin vergi və gömrük imtiyazları.....	154
5. 3. 4. Bayraq və rəmzlərdən istifadə etmək hüququ.....	155
5. 4. Nümayəndəliyin personalının şəxsi immunitet və imtiyazları.....	156
5. 4. 1. Diplomatik personalın immunitet və imtiyazları.....	156
a) şəxsi toxunulmazlıq.....	156
b) iqamətgahın, şəxsi kağız və yazışmaların, əmlakın toxunulmazlığı.....	159
c) yurisdiksiyadan immunitet.....	160
d) Vergi və gömrük imtiyazları.....	163
5. 4. 2. İmmunitet və imtiyazlardan istifadə edən digər kateqoriyalar.....	166
VI FƏSİL. Beynəlxalq təşkilatların diplomatiya hüququ	171
6. 1. Beynəlxalq təşkilat və konfranslarda dövlətlərin nümayəndələri anlayışı və onların hüquqi statusunun fərqli xüsusiyyətləri.....	171
6. 2. Beynəlxalq təşkilatlar yanında dövlətlərin daimi nümayəndəlikləri.....	178
6. 3. Beynəlxalq təşkilatın orqan və konfranslarında dövlətlərin nümayəndə heyətləri.....	188
6. 4. Müşahidəçilərin hüquqi statusu.....	191
6. 5. Dövlətin beynəlxalq təşkilat və konfranslardakı nümayəndələrinin immunitet və imtiyazları.....	196
VII FƏSİL. Xüsusi missiyalar hüququ	206
7. 1. Xüsusi missiyalar institutunun anlayışı və tarixi inkişafı.....	206
7. 2. Xüsusi missiyaların təsnifatı və onların təşkili və	

fəaliyyətinin beynəlxalq hüquqi əsasları	209
7. 3. Xüsusi missiyaların immunitet və üstünlükləri	217
VIII FƏSİL. Konsulluq hüququ	220
8. 1. Konsul münasibətlərinin yaradılması və konsul nümayəndəliklərinin təsis edilməsi	220
8. 2. Konsul missiyasının başlanması və bitməsi. Konsulluğun personalı, konsul korpusu	224
8. 3. Fəxri konsul institutu	228
8. 4. Konsul funksiyaları	231
8. 5. Konsul immunitet və imtiyazları	235
8. 5. 1. Konsul nümayəndəliklərinin immunitet və imtiyazları	236
8. 5. 2. Konsul vəzifəli şəxslərinin immunitet və imtiyazları	239

Əlavələr

Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyası	246
Konsul əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyası	264
Xüsusi Missiyalar haqqında Konvensiya	297
Dövlətlərin Universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərində nümayəndəliyi haqqında Vyana Konvensiyası	318
Birləşmiş Millətlər Təşkilatının immunitet və imtiyazları haqqında Konvensiya	360
Diplomatik xidmət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu	366
Azərbaycan Respublikasının səfirliyi haqqında Əsasnamə	380
Azərbaycan Respublikasının Konsul Nizamnaməsi	388
Azərbaycan Respublikasının Konsulluğu haqqında Əsasnamə	407
Azərbaycan Respublikasının Ştatdankənar (fəxri) konsulu haqqında Əsasnamə	417
Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası arasında Konsulluq Konvensiyası	434
Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi haqqında Əsasnamə	464
İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı	472

GİRİŞ

Xarici əlaqələrdə iştirak etmək hüququ, öz xarici əlaqə orqanları vasitəsilə beynəlxalq aləmdə təmsil olunmaq hüququ dövlətlərin suverenliyindən irəli gələn ən mühüm hüquqlardandır.

Dövlətlərin beynəlxalq sistemdəki yeri və mövqeyi müəyyən mənada onların tarixi taleləri, öz xarici əlaqələrini hansı formada həyata keçirmələrindən, diplomatik məharətlərindən və diplomatik xidmətlərinin təşkili və fəaliyyəti səviyyəsindən asılıdır.

18 oktyabr 1991-ci il Konstitusiya Aktının qəbul edilməsi ilə öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan Respublikası üçün də müstəqil xarici siyasət yeritmək, beynəlxalq birliyə daxil olmanın öz yollarını işləyib hazırlamaq, dövlətlərarası münasibətlərin əsas istiqamətlərini müəyyən etmək kimi geniş imkanlar açılmışdı. Müstəqillik və suverenlik Azərbaycan Respublikasına dünya birliyinə inteqrasiya olmaq, bütün dövlətlərlə bərabər əsaslarla qarşılıqlı münasib əlaqələr yaratmaq imkanı bəxş etdi.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev 1993-cü il oktyabr ayının 10-da prezident seçilməsi ilə bağlı keçirilən rəsmi andiçmə mərasimindəki çıxışında qeyd etmişdir ki, "respublikamızın qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri Azərbaycanın mənafeyini dünya miqyasında müdafiə edə bilən ağıllı, sərəfətli xarici siyasətin yeridilməsidir. Qarşıda böyük vəzifələr durur. Bizim xarici siyasətimiz birinci növbədə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini təmin etməyə yönəldilməlidir. Vəzifə dünyanın bütün dövlətləri ilə bərabərhüquqlu, qarşılıqlı faydalı əlaqələr yaratmaq və inkişaf etdirməkdən, bu əlaqələrdən həm Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq mövqələrini möhkəmləndirmək, həm də respublikanın iqtisadiyyatını, elmini, mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün səmərəli istifadə etməkdən ibarətdir"¹. Müstəqil Azərbaycanın yeni rəhbərliyi tərəfindən həyata keçirilən sülhsevər xarici siyasət kursu beynəlxalq aləmdə geniş qəbul edilmişdir².

¹ Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. I kitab, Bakı, 1997, səh. 205

² Шукуров И. Дипломатия мира. Об итогах визитов президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в зарубежные страны (1993-1997 гг.). Изд-во «Азербайджан», Баку, 1997, т. 11.

Totalitar sistem şəraitində beynəlxalq arenaya birbaşa çıxış imkanlarından illərlə məhrum olmuş respublikamız üçün təbii ki, bu, tamamilə yeni fəaliyyət sferası idi. Uzun illərdən bəri asılılıq şəraitində yaşayıb yenidən müstəqillik əldə etmiş bir xalq, bir respublika üçün indiki qarışıq dünyada düzgün xarici siyasət xətti müəyyən etmək və uğurla həyata keçirmək son dərəcə çətin bir iş idi. Azərbaycan nəinki heç bir dövlətdə və beynəlxalq təşkilatda müstəqil dövlət kimi təmsil olunmur, hətta xarici siyasət sahəsində mütəxəssis kadrlar hazırlayacaq heç bir instituta belə malik deyildi.

Bu gün Azərbaycan diplomatiyasının səsi dünyanın bütün qitələrindən, planetimizin onlarla ölkəsindən gəlir. Azərbaycan hazırda 158 ölkə ilə diplomatik əlaqələr qurmuşdur. Ölkəmizdə 34 dövlətin diplomatik nümayəndəliyi və konsulluğu, 10-dan çox beynəlxalq təşkilatın nümayəndəlikləri fəaliyyət göstərir. Azərbaycanın xarici ölkələrdəki səfirliyi, daimi nümayəndəliyi və baş konsulluqlarının sayı artıq 54-ü keçmişdir.

Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin, onun diplomatik fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin mühüm hüquqi və təşkilati əsasları dövlət müstəqilliyimizin, demək olar ki, ilk günlərindən yaradılmışdır.

Respublikamız beynəlxalq hüququn subyektinə çevrildikdən sonra yaranan ən zəruri məsələlərdən biri onu xarici əlaqələrdə təmsil edəcək xüsusi orqanlar sisteminin yaradılması idi. Bu məqsədlə ölkə daxilində xarici əlaqələrin dövlətdaxili orqanları sistemini yaratmaqla yanaşı, xarici əlaqələrin xarici orqanları – Azərbaycan Respublikasının səfirlikləri, missiyaları, beynəlxalq təşkilatlardakı nümayəndələri, konsulluqları da təsis olunmağa başlanmışdır.

Digər tərəfdən paralel olaraq Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət fəaliyyətini, diplomatik xidmət orqanlarının təşkili və fəaliyyətini tənzimləyən qanunların, normativ hüquqi aktların qəbul edilməsi, xarici əlaqə orqanlarının yaradılması və fəaliyyətini tənzimləyən mühüm beynəlxalq konvensiyalara, sənədlərə qoşulması zərurəti də yaranırdı.

Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin, onun diplomatik fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin mühüm hüquqi və təşkilati əsasları dövlət müstəqilliyimizin, demək olar ki, ilk günlərindən yaradılmışdır. Lakin bu sahədə hələ görülməli olan bir çox işlər qabaqdadır. Sevindirici haldır ki, öncəki araşdırmalarımız

nəticəsində təklif kimi irəli sürdüyümüz bir sıra dövlətdaxili qanunvericilik aktları (Azərbaycan Respublikasının Səfirliyi haqqında Əsasnamə, Azərbaycan Respublikasının Konsulluğu haqqında Əsasnamə və s.) bu gün Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmişdir.

Bu mürəkkəb prosesin ən mühüm tərkib hissələrindən biri isə beynəlxalq aləmdə milli maraqları qorumağı bacara bilən peşəkar diplomat kadrların hazırlanması üçün ali tədris müəssisələrinin yaradılması idi.

Hal-hazırda Respublikamızı dünyada layiqli təmsil edə biləcək beynəlxalq hüquqşünasları yetişdirən mühüm tədris müəssisələri mövcuddur ki, hazırkı dərslər də məhz bu mütəxəssislərin uyğun sahədəki vacib biliklərə yiyələnməsinə xidmət edir.

Xarici əlaqələr hüququnun nəzəri və praktiki problemlərinin öyrənilməsi, xarici əlaqə orqanlarının təşkili və fəaliyyətinin milli və beynəlxalq hüquqi əsaslarının araşdırılması, ölkəmizin öz müstəqilliyinin ikinci onilliyinə inamla qədəm qoyduğu bu günümüzdə, xüsusilə vacibdir. Azərbaycanın xarici siyasətinin uğurları bu məsələnin həllindən birbaşa asılıdır.

I FƏSİL

DÖVLƏTİN XARİCİ ƏLAQƏLƏRİNİN HÜQUQİ TƏŞKİLİ

1.1. Beynəlxalq hüquq, xarici siyasət və diplomatiyanın qarşılıqlı əlaqəsi

Beynəlxalq hüquq, xarici siyasət və diplomatiya təkcə bir- biri ilə sıx bağlı olan deyil, həmçinin, bir çox baxımdan kəşifən anlayışlardır. Buna görə də onlardan hər hansı birinin ayrılıqda tədqiq olunması qeyri-mümkündür.

Beynəlxalq hüququn xarici siyasət və diplomatiya ilə qarşılıqlı əlaqəsi beynəlxalq hüququn mühüm nəzəri problemlərindən birini təşkil edir. Bu qarşılıqlı əlaqə problemini daha ümumi xarakterli iki məsələnin – siyasət və hüququn qarşılıqlı əlaqəsi və xarici siyasət və diplomatiyanın qarşılıqlı əlaqəsi şəklində araşdırmaq olar.

1.1.1. Beynəlxalq sistemdə siyasət və hüquq

Siyasət geniş və çoxşaxəli bir anlayışdır. "Siyasət" sözü yunanca politika sözündən götürülüb dövləti idarə etmək məharəti mənasını verir. Müasir anlamda bu termin dövlətin həyata keçirdiyi kurs, dövlət fəaliyyətinin müəyyən istiqaməti deməkdir.

Siyasət anlayışı dövlətin fəaliyyətinin məqsəd və prinsiplərini və onun həyata keçirilməsinin üsul və vasitələrini əhatə edir. Bütövlükdə siyasət dövlətin həyatının ən müxtəlif sferalarına dəlalət edir. Ümumi siyasət anlayışı ilə yanaşı bu və ya digər konkret sahəni əhatə edən iqtisadi siyasət, mədəni siyasət kimi xüsusi anlayışlar da mövcuddur.

Hər bir dövlətin siyasəti tətbiq olunma sferasına müvafiq olaraq onun daxili və xarici siyasətinə bölünür. Həm daxili, həm də xarici siyasət eyni ali dövlət orqanları – dövlət başçısı, hökumət və s. vasitəsilə idarə olunur. Lakin müxtəlif sferalarda reallaşdığına görə onların həyata keçirilməsinin üsul və vasitələri də müxtəlif olur.

Xarici siyasət beynəlxalq sistemdə reallaşır və burada o, digər

dövlətlərin, xarici siyasətləri ilə qarşılıqlı əlaqədə olur. Dövlətin xarici siyasət fəaliyyəti təkcə daxili faktorlarla deyil, həmçinin beynəlxalq sistemin vəziyyəti ilə də müəyyən olunur.

Bütövlükdə xarici siyasət anlayışı geniş anlayış olub aşağıdakı elementləri özündə cəmləşdirir: xarici siyasət kursu, xarici siyasət doktrina və konsepsiyaları, xarici siyasəti həyata keçirən orqanlar və dövlətin xarici siyasət fəaliyyəti.

Xarici siyasət və beynəlxalq hüququn qarşılıqlı əlaqəsi problemi mahiyyətcə beynəlxalq sistemdə siyasət və hüququn qarşılıqlı əlaqəsi problemdir.

Hər hansı bir siyasətin nəticəsi kimi yaranan münasibətlər məhz hüquq normalarının köməyi ilə qorunub saxlanılır və möhkəmləndirilir. Siyasət öz birbaşa ifadəsini hüquqda tapır.

Hüquq normaları siyasi qərarlara məcburi xarakter verməklə yanaşı, həmçinin özündən öncə mövcud olan hüquq prinsiplərinə əsaslanır.

Hüquq, siyasətin nəticələrini möhkəmləndirməklə və eyni zamanda onun reallaşdırılmasının təşkilati formalarını yaratmaqla yanaşı, digər tərəfdən siyasətin öz üzərində fəal təsirini də hiss edir. Onların qarşılıqlı əlaqəsində siyasət prioritetə malikdir. Belə ki, hüquq normalarının yaradılması, onun məzmununun müəyyən edilməsi ilə yanaşı, siyasət, həmçinin hüququn həyata keçirilməsi prosesinin məzmununu da müəyyən edə bilər. Bəzən müxtəlif şəraitlərdə hüququn tətbiq edilməsi prosesində onun məzmunu dəyişikliyə uğrayır.

Beləliklə, hüquq və siyasətin qarşılıqlı əlaqəsi həm hüquqyaratma, həm də hüquqtətbiqetmə proseslərində özünü büruzə verir. Siyasi münasibətlər nəticəsində yaranan hüquq normaları elə həmin siyasi münasibətlərin tənzimlənməsinə xidmət edir.

Mahiyyətcə bütün beynəlxalq hüquqi aktlar təkcə hüquqi deyil, həmçinin siyasi xarakter daşıyır. Onların doğurduğu münasibətlər də eyni zamanda həm hüquqi, həm də siyasi münasibətlərdir. Amerikalı müəllif L. Henkin yazır ki, "bütün norma və öhdəliklər öz əsaslarına görə siyasidirlər, onlara əməl etmək, həmçinin onları şüurlu surətdə pozmaq – siyasi aktdır, xarici siyasət aktıdır".

Doğrudan da beynəlxalq hüquq normalarının pozulması, həm də onlara əməl olunması xarici siyasət fəaliyyətində ifadə olunur və dövlətin uyğun qərarı isə xarici siyasət qərarıdır.

Beynəlxalq sistemdə hüquq və siyasətin qarşılıqlı münasibətlərinin nəzəri cəhətdən düzgün müəyyən olunması mühüm praktiki əhəmiyyətə malikdir.

Bu narahat dövrümüzdə ən realist xarici siyasət beynəlxalq hüquqa istinad edən siyasət olmalıdır. Yalnız beynəlxalq hüququn tələblərinə əməl edərək dövlətlərin ən mühüm siyasi maraqlarına – onların müstəqilliyinə, suverenliyinə və təhlükəsizliyinə təminat vermək olar.

1.1.2. Xarici siyasət və diplomatiyanın qarşılıqlı əlaqəsi

Beynəlxalq hüquq normaları dövlətin xarici siyasət, xüsusilə də diplomatik fəaliyyət prosesi zamanı yaranıb fəaliyyət göstərir.

Müxtəlif müəlliflər diplomatiyaya bir çox təriflər vermişlər. Lakin diplomatiya anlayışı çoxtərəflidir və onu bir təriflə əhatə etmək mümkün deyil.

Fransız diplomat Qarden diplomatiyanın tam kursunda yazır: “diplomatiya sözün geniş mənasında dövlətin xarici əlaqələri haqqında elmdir, daha dəqiq mənada isə danışıqların aparılması elmi və ya sənətidir.”

Bir sıra müəlliflər isə diplomatiyanın tərifinə subyektiv xüsusiyyətlər də əlavə edir. Məsələn, ingilis diplomatı E.Satau diplomatiyanı müstəqil dövlətlərin hökumətləri arasında rəsmi münasibətlərin aparılmasına ağıl və taktın tətbiqi kimi müəyyən edir. Digər ingilis diplomatı Q.Nikolson da yazır ki, diplomatiya sözü nə xarici siyasəti, nə də beynəlxalq hüququ deyil, yalnız danışıqlar məharətini ifadə etməlidir.

Keçmiş sovet ədəbiyyatlarında isə diplomatiya daha çox xarici siyasətin həyata keçirilməsi vasitəsi kimi təyin olunur. Diplomatik lüğətdə diplomatiyanın tərifi aşağıdakı kimidir: “Diplomatiya – həll olunan məsələnin xarakterini və konkret şərtləri nəzərə almaqla tətbiq olunan üsul və vasitələrin, qeyri-hərbi praktiki mərasimlərin məcmusundan ibarət olan dövlətin xarici siyasətini həyata keçirmək üsuludur. İkinci tərifə əsasən diplomatiya – dövlətin xarici siyasətinin məqsəd və vəzifələrinin həyata keçirilməsi, dövlətin, onun xaricdəki müəssisə və vətəndaşlarının hüquqlarının və maraqlarının qorunması üzrə dövlət və hökumət başçıların, xarici işlər nazirinin, xaricdəki diplomatik nümayəndəliklərin, beynəlxalq konfranslardakı nümayəndə heyətlərinin rəsmi fəaliyyətidir.” Bir çox yerlərdə diplo-

matiya dar mənada dövlətlər arasında danışıqlar aparmaq və müqavilələr bağlamaq məharəti, bacarığı kimi də qiymətləndirilir.

Diplomatiya və xarici siyasət anlayışlarını bir-birindən fərqləndirmək vacibdir. Xarici siyasət daha geniş anlayışdır və diplomatiya onun həyata keçirilməsinin vasitəsi rolunu oynayır. Diplomatiyadan başqa dövlətin xarici siyasətinin həyata keçirilməsinin fərqli üsul və vasitələri də mövcuddur; iqtisadi əməkdaşlıq, hərbi güc, kəşfiyyat, xarici siyasi təbliğat və c. Lakin diplomatiyadan fərqli olaraq onların bir çoxu xarici siyasətə münasibətdə müstəqil məqsəd və vəzifələrə malik olurlar.

Xarici siyasət dövlətin beynəlxalq məsələlərdə ümumi kursudur. O dövlətin məqsəd və vəzifələrini, onun beynəlxalq münasibətlərdə fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini, həmçinin istər sülh, istərsə də müharibə dövründə bu fəaliyyətin forma və metodlarını müəyyən edir.

Deyənlərdən aydın olaraq görünür ki, diplomatiya xarici siyasətə münasibətdə daha dar anlayışdır, çünki onun realizəsinin vasitələrindən sadəcə olaraq biridir. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, diplomatiyanı xarici siyasətin digər üsulları ilə qarşılaşdıranda diplomatiya xarici siyasətin əsas vasitəsidir və yalnız onun məqsədlərinə xidmət edir.

Lakin bu üsul beynəlxalq hüquqdan fərqlənir. Diplomatiya hər hansı bir dövlətin xarici siyasət maraqlarını başqa dövlətlərə (onların hökumətlərinə, ayrı-ayrı siyasi dairələrinə, ictimai fikirə) mənəvi siyasi təsir vasitəsilə həyata keçirməyə, bu maraqların təmin olunması üçün onları başqa dövlətlərin xarici siyasət maraqları ilə razılaşdırmağa çalışır. Diplomatiyanı beynəlxalq hüquqdan fərqləndirən cəhətlərdən biri də odur ki, beynəlxalq hüquq bütün hallarda vahid tənzimləmə sistemi kimi çıxış edir və bütün beynəlxalq aləm üçün eynidir, lakin məlumdur ki, hər kəs üçün eyni olan ümumi diplomatiya mövcud deyildir. Hər dövlətin özünəməxsus diplomatiyası vardır ki, onların da effektivliyi həmin dövlətlərin diplomatiya məharətindən asılıdır.

Diplomatiya təbiətinə əsasən beynəlxalq münasibətlərin siyasi tənzimləmə vasitəsidir və zor işlətməyin və zorla hədələmənin qadağan olunduğu müasir dövrdə xarici siyasətin həyata keçirilməsinin əsas vasitəsidir.

K.K.Sandrovskiy diplomatiyanın spesifik və yalnız ona xas

olan bir sıra cəhətlərini ayırır. Bunlara ilk növbədə beynəlxalq işlərdə dövlətin fəaliyyətinin rəsmi xarakteri aiddir. İkincisi, diplomatik fəaliyyət dövlətin istənilən orqanları ilə deyil, yalnız və yalnız bu məqsədlə yaradılmış xüsusi orqanlar – xarici əlaqə orqanları vasitəsi ilə həyata keçirilir. Üçüncüsü isə diplomatiya bütün hallarda yalnız dinc vasitələrlə həyata keçirilməlidir. Xarici siyasəti həyata keçirmək üçün digər dinc vasitələr də mövcud olduğu üçün sülh xarakteri təkcə diplomatiyaya xas olan cəhət deyildir, lakin buna baxmayaraq o, mühüm və müəyyənədicə cəhətdir.

Müasir beynəlxalq hüquqda ikitərəfli və çoxtərəfli diplomatiya anlayışı mövcuddur. İki dövlət arasında diplomatik fəaliyyəti tənzimləyən ikitərəfli diplomatiyadan fərqli olaraq, çoxtərəfli diplomatiya beynəlxalq təşkilatlar, konfranslar və müşavirələr çərçivəsində bir neçə dövlət və dövlətlər qrupu tərəfindən həyata keçirilir və çoxtərəfli əsasda dövlətin danışıqları, məşvəratləri ilə müşayiət olunur.

BMT-nin və digər beynəlxalq təşkilatların yaradılması ilə çoxtərəfli diplomatiya daha böyük əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Onun özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır: iştirakçıların razılaşdırdığı xüsusi proseduralar əsasında həyata keçirilir; iştirakçıların mövqeyi fikir mübadiləsi, açıq çıxışlar və şəxsi görüşlər əsasında işlənilir; qərarlar ya məcburi qüvvəyə malik olan, ya da tövsiyə xarakteri daşıyan hüquqi aktlar formasında qəbul edilir.

1. 2. Dövlətin xarici əlaqələri və xarici əlaqələr hüququ

İntegrasiya proseslərinin intensivliyinin hər keçən gün artdığı bu günümüzdə dövlətlərin beynəlxalq ünsiyyətdə iştirak etmədən, başqa dövlətlərlə əlaqə yaratmadan mövcud olması qeyri- mükündür.

Xarici əlaqələr beynəlxalq münasibətlərin ümumi sisteminin, hər bir dövlətin beynəlxalq fəaliyyətinin bir hissəsini təşkil edir. Bu əlaqələr dövlətlərin və beynəlxalq hüququn digər subyektlərinin arasında öz xarici funksiyalarının sülh yolu ilə və beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq həyata keçirilməsi məqsədilə yaranan, xüsusi dövlət orqanlarının köməyi ilə dəstəklənən rəsmi münasibətləri əhatə edir.

Xarici əlaqələr sahəsində dövlətlərin fəaliyyəti hər zaman

beynəlxalq hüquqi əhəmiyyət kəsb edir, belə ki, məhz xarici əlaqələr prosesində dövlətlər arasında rəsmi münasibətlər yaranır və ya mövcud münasibətlər rəsmiləşir.

Xarici əlaqələrin spesifik xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onlar istənilən dövlət orqanları deyil, məhz bu məqsəd üçün yaradılmış orqanlar – xarici əlaqə orqanları vasitəsilə həyata keçirilir.

Xarici əlaqələr sahəsində dövlətin fəaliyyəti – onun beynəlxalq aləmdə bütün rəsmi əlaqə və münasibətlərini əhatə edən, sözün geniş mənasında, diplomatik fəaliyyətidir. Bu fəaliyyəti dövlətlər arasında razılaşmalara əsasən tənzimləyən ümumi beynəlxalq hüququn sahəsi **xarici əlaqələr hüququ** adlanır.

Beynəlxalq hüququn bu sahəsinin adlandırılmasına münasibətdə digər fikirlər də mövcuddur. Bəzən “diplomatiya və konsulluq hüququ”¹ və ya sadəcə “diplomatiya hüququ”² kimi adlandırılmalara da rast gəlinir.

Xarici əlaqələr konsepsiyası beynəlxalq hüquqa K.K.Sandrovskiy tərəfindən gətirilmişdir. O, doğru olaraq qeyd edir ki, yuxarıdakı adlandırmalardan heç biri xarici əlaqə orqanlarının bütün fəaliyyət formalarını və uyğun olaraq bu fəaliyyətlə əlaqədar beynəlxalq hüququn subyektləri arasında yaranan münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsini əhatə etmir. Birincisi, xarici əlaqələr dövlətin təkcə diplomatik və konsul nümayəndəliklərinin fəaliyyəti ilə məhdudlaşmayıb, onun həm dövlətdaxili xarici əlaqə orqanlarının (parlament, dövlət başçısı, hökumət və hökumət başçısı, xarici işlər idarələri), həm də xaricdəki digər xarici əlaqə orqanlarının (xüsusi missiyaların, beynəlxalq təşkilatlardakı nümayəndələrin) fəaliyyətini də əhatə edir. İkincisi, bu sahənin subyektlərinin heç də hamısı konkret olaraq diplomatik və ya konsul fəaliyyətini həyata keçirməyə də bilər. Məsələn, dövlətin beynəlxalq təşkilatlardakı nümayəndəliyi öz dövlətinin vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin diplomatik və ya konsul müdafiəsini həyata keçirə bilməz, belə ki, bu sırf səfirliyin və konsulluğun funksiyasıdır. Göründüyü kimi “diplomatiya və konsulluq hüququ” beynəlxalq hüququn bu sahəsinin adlandırılması üçün az

¹ Блищенко И.П., Дурденевский В.Н. Дипломатическое и консульское право. М.: ИМО, 1962

² Блищенко И. П. Дипломатическое право 2-е издание. М.: Высшая школа, 1990.

yararlıdır.¹

Beləliklə, bu sahənin **xarici əlaqə orqanlarının** fəaliyyətini tənzimləyən prinsip və normaların məcmusundan ibarət olduğunu da nəzərə alsaq, onun xarici əlaqələr hüququ adlandırılması fikri ilə tam razılaşmaq olar. Bu mənada xarici əlaqələr hüququ – beynəlxalq hüquq subyektlərinin beynəlxalq ünsiyyətdə iştirak edən rəsmi orqanlarının hüquq və vəzifələri üzrə razılaşdırılmış iradələrini ifadə edən və onların xarici əlaqələri həyata keçirmək üzrə fəaliyyətini müasir beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsip və normalarına uyğun olaraq tənzimləyən hüquq normaları sistemindən ibarət ümumi beynəlxalq hüququn sahəsidir.

Göründüyü kimi, xarici əlaqələr hüququ daha geniş anlayış olub xarici əlaqə orqanlarının fəaliyyətinin dörd əsas sahəsini əhatə edir və uyğun olaraq özündə dörd yarım sahəni birləşdirir: diplomatiya hüququ, konsulluq hüququ, xüsusi missiyalar hüququ və beynəlxalq təşkilatların diplomatiya hüququ.

Xarici əlaqələr hüququnun bu tərkib hissələrinin hər birində ümumi hüquqi tənzimləmə predmeti var ki, bu da uyğun xarici əlaqə orqanlarının vasitəsilə dövlətlərin beynəlxalq münasibətlərdə rəsmi fəaliyyətidir. Eyni zamanda bu orqanların hər birinin spesifik fəaliyyət xüsusiyyətlərinə malik olması onların fərqli hüquqi statuslarını müəyyən edir.

Xarici əlaqələr hüququnu obyektiv və subyektiv mənada fərqləndirirlər. Obyektiv mənada bu beynəlxalq hüququn uyğun normalar sistemi deməkdir. Subyektiv xarici əlaqələr hüququ isə fəaliyyətdə olan obyektiv xarici əlaqələr hüququnun prinsip və normalarında möhkəmləndirilmiş beynəlxalq hüquq subyektlərinə aid mövcud hüquqları və onlara uyğun vəzifələri özündə ehtiva edir. Subyektiv hüquq beynəlxalq ünsiyyətdə iştirak etmək hüququnu özündə əks etdirir.

Dövlətin suverenliyindən irəli gələn ən mühüm və əsas hüquqlarından olan beynəlxalq ünsiyyətdə iştirak etmək hüququ öz növbəsində bir sıra hüquqlardan ibarətdir ki, onların da arasında ən mühümü **səfirlik hüququ**dur. Səfirlik hüququ dövlətin digər dövlətə öz diplomatik və konsul nümayəndəliklərini təsis etmək

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986, с. 29-30

hüququ (aktiv səfirlik hüququ) və bu nümayəndəlikləri qəbul etmək hüququndan (passiv səfirlik hüququ) ibarətdir.

Səfirlik hüququ dövlətin öhdəliyi deyil, onun hüququdur. Hər hansı bir dövlət öz aktiv səfirlik hüququnu o zaman realizə edə bilər ki, qarşı dövlət öz passiv səfirlik hüququnun realizəsinə etiraz etməsin. Səfirlik hüququndan fərqli olaraq dövlətin beynəlxalq ünsiyyətdə iştirak etmək hüququnun realizəsi digər dövlətlərin buna razılığından asılı deyildir.

1.3. Xarici əlaqələr hüququnun müasir təbiəti

Xarici əlaqələr hüququ beynəlxalq hüququn subyektlərinin xarici əlaqə orqanları vasitəsilə bu subyektlər arasında qurulan rəsmi münasibət və əlaqələrini tənzimləyən beynəlxalq hüququn sahəsidir.

Beynəlxalq hüququn bu sahəsinin **obyektini**, xüsusilə bu məqsəd üçün yaradılmış orqanları vasitəsilə təmsil olunan beynəlxalq hüququn subyektləri arasındakı siyasi münasibətlər təşkil edir.

Xarici əlaqələr hüququnun **subyektləri** beynəlxalq hüququn subyektləri ilə üst-üstə düşür. Xarici əlaqələr əsasən beynəlxalq hüququn tipik subyekt olan dövlətlər tərəfindən həyata keçirilsə də buraya, həmçinin dövlətlərlə beynəlxalq hüququn digər subyektləri arasında və sonuncuların öz aralarındakı münasibətlər də aiddir.

Deyənlər əsasən bütövlükdə xarici əlaqələr hüququ üçün keçərlidir. Ayrılıqda diplomatiya və ya konsulluq fəaliyyəti ilə bağlı bunu demək olmaz, belə ki, sonuncular bir qayda olaraq dövlətlər tərəfindən həyata keçirilir. Bu məsələ ilə bağlı fərqli yanaşmalar da mövcuddur. Bəzi müəlliflər beynəlxalq təşkilatların danışıqlar aparmaq, müqavilələr imzalamaq kimi fəaliyyət növlərini əsas götürərək onların da fəaliyyətini diplomatiyaya aid edirlər. Lakin burada diplomatiyadan yalnız şərti olaraq, beynəlxalq işlərin aparılması qaydası kimi bəhs etmək olar. Xarici siyasətin həyata keçirilməsi üsulu kimi diplomatiya yalnız dövlətlərə xasdır. K.K.Sandrovskiy bu məsələ ilə bağlı yazır ki, müəyyən istisnalarla beynəlxalq təşkilatların diplomatiya hüququndan bəhs etmək mümkün olsa belə, onların səfirlik hüququndan və ya konsul hüququndan bəhs etmək əsassızdır. Və dövlətlərin beynəlxalq təşkilatlara öz daimi nümayəndəliklərini təsis etmək praktikası da buna aid deyildir. Bu çoxtərəfli diplomatiya for-

ması olub, **dövlətlərin** beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə diplomatik fəaliyyətidir ki, onun da hüquqi tənzimlənməsi xarici əlaqələr hüququnun dördüncü yarım sahəsinin – beynəlxalq təşkilatların diplomatiya hüququnun predmetini təşkil edir. Bu şərti adlandırmadır, belə ki, əslində beynəlxalq təşkilatların diplomatiya hüququndan deyil, dövlətlər və təşkilatlar arasındakı münasibətlərə diplomatiya hüquq normalarının tətbiqindən bəhs olunur.¹

Lakin **beynəlxalq təşkilatlar** səfirlik hüququnun və ya konsul hüququnun subyektli olmaları belə, özünəməxsus şəkildə, müxtəlif formalarda xarici əlaqələrdə iştirak edir (məsələn, beynəlxalq təşkilat tərəfindən dövlətə və ya təşkilata nümayəndələrin, müşahidəçilərin göndərilməsi və s.) və xarici əlaqələr hüququnun subyektini təşkil edirlər.

Milli azadlıq hərəkatları da beynəlxalq hüququn subyektli kimi xarici əlaqələrdə məhdud da olsa iştirak formalarına malikdir. Beynəlxalq danışıqların aparılması, razılaşmaların imzalanması, qüvvədə olan müqavilələrə qoşulma, bəzi dövlətlərdə və beynəlxalq təşkilatlarda öz nümayəndələrini təsis etmək, konfransların işində iştirak etmək kimi fəaliyyət formaları buna misal ola bilər.

Federasiyaların xarici əlaqələr hüququnun subyektini təşkil edib-etməməsi məsələsi xüsusi maraq kəsb edir. Federasiya əslində subyektləri daxili işlərdə müstəqilliyə malik olub, xarici əlaqələri mərkəzin əlində cəmlənən dövlətlər birliyi kimi xarakterizə olunur. Beynəlxalq praktika da federasiyanı beynəlxalq hüquqa münasibətdə vahid orqanizm kimi qəbul edir.

Ümumi qaydaya əsasən federasiyanın beynəlxalq hüququn, o cümlədən, xarici əlaqələr hüququnun subyektini təşkil etməsi məsələsi onun əsas qanunu və onun tətbiq olunma praktikasi ilə müəyyən olunur. Bir neçə federasiya mövcuddur ki, onun subyektləri məhdud da olsa xarici əlaqələrdə iştirak hüququna malikdir. AFR, İsveçrə, Avstriya, müəyyən mənada ABŞ və Kanada kimi federasiyaların subyektləri təhsil, mədəni, sərəhad, iqtisadi əlaqələr kimi məhdud məsələlər üzrə müqavilələr bağlamaq hüququna malikdir.

Keçmiş SSRİ-nin konstitusiyasına görə onun subyektləri suveren dövlətlər olub beynəlxalq hüququn subyektli statusuna malik

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986, с. 48

idi. Lakin bu subyektlilik formal-hüquqi xarakter daşıyır və praktikada özünü doğrultmurdu. Ona görə də federasiyaların yalnız konstitusiyası deyil, onun tətbiq olunma praktikasi da əsas götürülməlidir.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, xarici əlaqələrin spesifik xüsusiyyətlərindən biri ondan ibarətdir ki, o xüsusi orqanlar – **xarici əlaqə orqanları** vasitəsilə həyata keçirilir.

Dövlət vahid sosial qurum kimi xarici əlaqələrdə öz xarici əlaqə orqanları vasitəsilə təmsil olunur. Bu orqanlar dövlətin adından müəyyən səlahiyyətlərə əsasən çıxış edir və onların səlahiyyətləri çərçivəsində həyata keçirdikləri bütün fəaliyyətə görə dövlət beynəlxalq hüquqi məsuliyyət daşıyır.

Xarici əlaqə orqanlarının mühüm xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onların təşkili, səlahiyyətlərinin, strukturunun və növünün müəyyən olunması ali hakimiyyət və idarə orqanlarının müstəsna hüququdur. Heç bir yerli hakimiyyət əcnəbi dövlətlərlə xarici əlaqələri həyata keçirmək hüququna malik deyildir.

Xarici əlaqə orqanlarının səlahiyyətləri müxtəlif xarakterli olur. Bəzi hallarda onlar birbaşa dövlətin qanunlarına əsaslanır, bəzən isə onların beynəlxalq aləmdə təsdiq olunması üçün xüsusi aktın qəbulu tələb olunur. Xarici əlaqə orqanlarının səlahiyyətləri, həmçinin ümumi xə xüsusi xarakterli ola bilər. Xarici əlaqə orqanlarının sistemi də uyğun olaraq qurulur.

Hər bir dövlətin xarici əlaqə orqanları yerləşdikləri məkana görə iki qrupa – dövlətdaxili xarici əlaqə orqanları və xaricdəki xarici əlaqə orqanlarına bölünür.

Dövlətdaxili xarici əlaqə orqanlarının özü də təşkili qaydaları və səlahiyyətlərinin növünə görə konstitusion və ixtisaslaşdırılmış orqanlara ayrılır.

Dövlətdaxili **konstitusion orqanlar** dövlətin birbaşa konstitusiyası əsasında yaradılır. Konstitusiyaya onların səlahiyyətlərini və bu səlahiyyətlərin həcmi də müəyyən edir. Bu orqanlar dövlətin xarici əlaqələrinə ümumi siyasi rəhbərliyi həyata keçirir. Konstitusion orqanlara ali qanunverici orqan, dövlət başçısı, hökumət və hökumət başçısı aiddir.

Dövlətdaxili **ixtisaslaşdırılmış orqanlar** isə dövlətin konkret sahələrdə xarici əlaqə məsələləri ilə məşğul olur. Bu orqanlar dövlətin konstitusiyası və ya normativ hüquqi aktları əsasında yaradılsa da onların səlahiyyətləri, adətən, həmin sahədəki hər hansı

bir razılaşma, konvensiya ilə əsaslandırılır. Buna əsasən də bəzi müəlliflər bu orqanları konvension orqanlar adlandırırlar.

Xaricdəki xarici əlaqə orqanları da öz növbəsində iki qrupa bölünür: daimi orqanlar və müvəqqəti orqanlar.

Daimi orqanlar o orqanlardır ki, öz ölkələrini təmsil edərkən xaricdə gündəlik iş aparırlar. Buraya səfirliklər, beynəlxalq təşkilatlardakı daimi nümayəndələr, daimi müşahidəçilər və s. aiddir.

Müvəqqəti orqanlar konkret xarici əlaqə funksiyalarını həyata keçirmək məqsədilə yaradılır ki, bunlara da xüsusi missiyaları, orqan və konfranslardakı nümayəndə heyətlərini, müşahidəçi missiyaları və s. aid etmək olar.

Xarici əlaqə orqanlarını, həmçinin diplomatik və qeyri-diplomatik orqanlara da bölmək olar. Diplomatik orqanlara səfirliklər, beynəlxalq təşkilatlardakı daimi nümayəndəliklər, orqan və konfranslardakı nümayəndə heyətləri və s. aiddir. Bu orqanlar siyasi xarakterli orqanlardır və uyğun statusa malikdir. Onlardan fərqli olaraq konsulluqlar, müəyyən inzibati orqanlara göndərilən missiyalar diplomatik orqan hesab olunmurlar və uyğun olaraq fərqli hüquqi statusa malikdirlər.

II FƏSİL

XARİCİ ƏLAQƏLƏR HÜQUQUNUN MƏNBƏLƏRİ

Ümumi hüquq nəzəriyyəsinə müvafiq olaraq mənbələri maddi və formal mənbələrə ayırısaq, beynəlxalq hüququn istənilən sahəsində olduğu kimi xarici əlaqələr hüququnun da **maddi** mənbələrinə cəmiyyətdə mövcud iqtisadi şərait və bundan irəli gələn dövlətlərin müxtəlif sahədə əməkdaşlığının obyektiv zəruriliyi aiddir.

Xarici əlaqələr hüququnun **hüquqi mənbələri** isə beynəlxalq müqavilələr (ikitərəfli və çoxtərəfli) və beynəlxalq hüququn adət normalarıdır. Bununla yanaşı, beynəlxalq hüququn subyektlərinin xarici əlaqələr sahəsində fəaliyyətinin tənzimlənməsində beynəlxalq təşkilat və konfransların qətnamələri, dövlətdaxili aktlar, ayrı-ayrı məhkəmə qərarları və doktrinalar da mühüm rol oynayır.

Xarici əlaqələr hüququnun mənbələrinin araşdırılmasında ilk öncə diplomatik nümayəndəliklərin statusunu tənzimləyən prinsip və normalardan başlayaq.

2.1. Diplomatik fəaliyyəti tənzimləyən beynəlxalq hüququn prinsip və normaları

Diplomatiya hüququ uzun müddət adət normalarına əsaslanmışdır. Hal-hazırda isə dövlətlər arasında, onlarla beynəlxalq təşkilatlar arasında və beynəlxalq təşkilatların öz aralarında çoxsaylı ikitərəfli müqavilələr diplomatiya hüququnun mənbələrini təşkil edir. Lakin çoxtərəfli müqavilələrə münasibətdə ikitərəfli müqavilələr çoxluq təşkil etsə də, onlar diplomatiya hüququnun mənbələri kimi müəyyənədicilərin rol oynamırlar. Belə ki, dövlətin xaricdəki nümayəndəlikləri və onun personalının hüquqi statusu, immunitet və üstünlük məsələləri ümumtanınmış beynəlxalq hüquq normaları ilə müəyyən olunur.

Bu baxımdan diplomatiya hüququnun mənbələrində çoxtərəfli müqavilələr xüsusi yer tutur. **1815-ci il 19 mart tarixli Vyana**

Reqlamenti bu sahədə ilk çoxtərəfli müqavilədir. 1815-ci il Vyana konqresində Yekun aktına əlavə kimi “Diplomatik agentlərə aid Əsasnamə” qəbul edilmişdir ki, bu da praktikaya daha çox “Vyana Reqlamenti” adı altında daxil olmuşdur. “Baxmayaraq ki, bu sənəd yalnız 8 Avropa dövləti – Avstriya, İngiltərə, İspaniya, Portuqaliya, Prussiya, Rusiya, Fransa və İsveçrə tərəfindən imzalanmışdır, onun müddəalarına dünyanın bütün aparıcı dövlətləri tərəfindən bir əsr yarım əməl olunmuş və onlar bu minvalla diplomatiya hüququnun ümumtanınmış normasına çevrilmişdir”¹.

Vyana Reqlamentinə əsasən beynəlxalq hüquq və dövlətlərin diplomatiya praktikasında ilk dəfə olaraq diplomatik rütbə və dərəcələr ümumiləşdirilmişdir. Səfir, elçi və işlər müvəkkilləri kimi diplomatik dərəcələr müəyyən olunmuşdur. Vyana Reqlamentinin ikinci maddəsinə əsasən ancaq səfirlər, elçilər və onlarla bərabər dərəcəli nümayəndələr dövlət başçısının nümayəndələri sayıla bilər². Onlar dövlət başçısının adından olduğu ölkənin dövlət başçısının nəzdinə təyin edirlər. İşlər müvəkkilləri isə xarici işlər nazirləri nəzdinə göndərilirlər. Reqlamentlə, həmçinin hər bir dərəcəyə aid olan diplomatik agentlərin bütün dövlətlər üçün vahid olan akkreditə olunma qaydaları müəyyən edilmişdir. Vyana Reqlamenti müqavilə sənədlərinin imzalanması qaydasını da müəyyən etmişdir.

Üç ildən sonra 21 noyabr 1818-ci il tarixli Aahen protokolu müşavir-nazir dərəcəsini əlavə olaraq qəbul etmiş, lakin bu dərəcə dövlətlərin praktikasında özünü doğrultmamışdır³.

1815-ci il Vyana və 1818-ci il Aahen konqresinin nəticələrini diplomatiya hüququnun məcəlləşdirilməsinə ilk rəsmi cəhd kimi qiymətləndirmək olar. Belə ki, son yüz il ərzində dövlətlər, ayrı-ayrı şəxslər, ictimai və elmi təşkilatlar diplomatiya hüququnun normalarını məcəlləşdirmək sahəsində çoxsaylı cəhdlər etmişdilər. Qeyd edək ki, bu cəhdlər əsasən diplomatik immunitet və imtiyazların məcəlləşdirilməsi istiqamətində aparılırdı. Məsələn, 1868-ci ildə

¹ Селянинов О. П. Тетради по дипломатической службе государств (история и современность), И. МГИМО, Анкил, 1998, с. 101

² Попов В. И. Современная дипломатия. Теория и практика. М.: Научная книга, 2000, с. 258

³ Андреев С. Дипломатические представительства // Международная жизнь. 1986, №3, общ. Знание. М.: с. 158

isveçrəli İ.K.Blyunçli tərəfindən tərtib olunmuş beynəlxalq hüququn ümumi məcəlləsində səfirlik hüququ və diplomatik imtiyazlar bölməsi mövcud idi. 1890-cı ildə italyalı P. Fiore tərəfindən də eyni cəhd edilmişdir.

Beynəlxalq hüquq institutu diplomatik immunitet haqqında məsələni Hamburq (1889), Cenevrə (1892) və Kembric (1895) sessiyalarında müzakirə etmişdir. Sonuncu sessiyada Kembric reqlamenti adı altında tanınan qətnamə qəbul edilmişdir. 1929-cu ildə həmin institut diplomatik immunitetlər haqqında qətnamə, 1950-ci ildə isə diplomatik sığınacaq haqqında qətnamə qəbul etmişdir.

Diplomatiya hüququnun məcəlləşdirilməsi cəhdləri 1925-1927-ci illərdə Millətlər Cəmiyyəti çərçivəsində məcəlləşdirmə komissiyası tərəfindən davam etdirilmiş, lakin müəyyən nəticə əldə olunmamışdır.

Diplomatik nümayəndəliklərin və onların personalının hüquqi statusunu tənzimləyən ilk çoxtərəfli razılaşmalardan biri 1928-ci il fevralın 20-də Havanada Panamerikan ölkələrinin VI konfransında 20 Latin Amerikasına ölkəsi və ABŞ tərəfindən qəbul edilmiş **Diplomatik məmurlar haqqında Havana Konvensiyasıdır**. Konvensiya daimi diplomatik nümayəndəliyə və “ad hoc” diplomatik missiyalara aid olan məsələləri tənzimləyir. Müasir dövrdə bu konvensiyanın fəaliyyət xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onun iştirakçısı olan Latin Amerikasına dövlətləri eyni zamanda 1961-ci il Vyana Konvensiyasının da iştirakçısıdır.

Havana Konvensiyasının preambulasında diplomatik məmurların hüquqlarının əsaslandırılmasına funksional baxımdan yanaşma yer almışdır.

Konvensiyanın birinci maddəsində hər bir dövlətin digər dövlətdə diplomatik məmurlar vasitəsilə təmsil olunmaq hüququ təsbit olunmuşdur.

Havana Konvensiyasının ən mühüm müddəası diplomatik məmurların funksiyaları haqqında müddəadır. 4-cü maddəyə əsasən diplomatik məmurlar öz funksiyalarını yerli dövlətin qanunları ilə münaqişəyə girmədən həyata keçirməlidirlər. Onlar öz rəsmi münasibətlərini və yerləşdikləri dövlətin hakimiyyətləri ilə əlaqələrini həmin dövlətin xarici işlər naziri vasitəsilə həyata keçirməlidirlər. 17-ci maddədə xüsusi olaraq qeyd edilir ki, nümayəndəlikdə sığınacaq tapmış, cinayət törətmiş hər hansı bir şəxs

səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarının tələbi ilə mütləq geri verilməlidir.

Havana Konvensiyası adi və fəvqəladə diplomatik məmurları fərqləndirərək birinciləri bir dövlətin hökumətini digər dövlətin hökumətində təmsil edən daimi təmsilçilər, ikinciləri isə xüsusi missiya həvalə olunmuş və ya beynəlxalq konfranslarda, konqreslərdə və ya beynəlxalq yığıncaqlarda hökumətləri təmsil etmək üçün akkreditə olunmuş məmurlar kimi müəyyən edir. Müasir dövrdə ikinci təyin bir qədər köhnəlmişdir. Belə ki, beynəlxalq təşkilatlarda nümayəndəlik hal-hazırda diplomatik nümayəndəliklərin adi funksiyasına çevrilmişdir və bir çox hallarda beynəlxalq təşkilatın mənzil-qərargahı yerləşən dövlətdəki diplomatik nümayəndə öz dövlətini eyni zamanda həmin təşkilat yanında da təmsil edir.

Havana Konvensiyasında mürəkkəb nümayəndəliyin mümkünlüyü xüsusi vurğulanır. Mürəkkəb nümayəndəlik o deməkdir ki, dövlət bir neçə dövlətdə öz nümayəndəliyini bir diplomatik məmura tapşırır və ya bir neçə dövlət öz nümayəndəliklərini bir diplomatik məmura həvalə edir.

Havana Konvensiyası yerli dövlət hakimiyyətinin razılığı olmadan həmin dövlətin vətəndaşlarının xarici diplomatik vəzifəyə təyin olunmasına icazə vermir. Qeyd etmək lazımdır ki, Havana Konvensiyasının bu maddəsi əsasən yerli dövlətin vətəndaşlarını öz diplomatik nümayəndəliklərinə işə götürən, onlara immunitet və imtiyaz verilməsini tələb edən və bununla da yerli dövlətin daxili işlərinə qarışan dövlətlərin praktikasına qarşı yönəldilmişdir. Havana Konvensiyası hər bir konkret hal üçün xüsusi razılığın alınmasını tələb edərək bu praktikanın tətbiqini kəskin məhdudlaşdırırdı. Ümumilikdə bu konvensiya dövlətlər arasında münasibətlərin normallaşmasına yardım edən mühüm sənədlərdəndir.

Latın Amerikasının ölkələrində diplomatiya hüququnun xüsusi institutu olan diplomatik sığınacaq institutu mövcuddur. Hal-hazırda bu institut hüquqi olaraq yalnız Latın Amerikasının ölkələrində fəaliyyət göstərir. Diplomatik sığınacaq institutu 1928-ci il Diplomatik sığınacaq haqqında Havana Konvensiyasında, 1933 və 1939-cu illərdə Montevideoda imzalanmış konvensiyalarda və 1954-cü il martın 28-də Karakasda imzalanmış Diplomatik sığınacaq haqqında Konvensiyada formalaşmış və qanuni şəkildə almışdır.

1928-ci il diplomatik sığınacaq haqqında Havana Konven-

siyasına uyğun olaraq sığınacaq institutu diplomatik nümayəndəliklərə, hərbi gəmilərə, hərbi düşərgələrə və hərbi təyyarələrə şamil olunur. Burada, xüsusilə qeyd olunur ki, cinayət törədənlər və ordudan fərarilik edənlərə sığınacaq verilməməlidir və onlar yerli hökumətin tələbi ilə geri verilməlidir.

Konvensiyanın 2-ci maddəsinə əsasən təqib olunan şəxslərə konvensiyalar və yerli dövlətin qanunlarına uyğun olaraq aşağıdakı şərtlərlə sığınacaq verilməsinə icazə verilir:

1. Sığınacaq müstəsna hallarda, şəxsin öz təhlükəsizliyini hər hansı başqa yollarla təmin edə bilməsi üçün zəruri olan müddət ərzində verilir;

2. Sığınacaq verilən kimi diplomatik agent, hərbi gəminin, təyyarənin və ya hərbi düşərgənin komandiri bu haqda həmin şəxsin vətəndaşı olduğu dövlətin xarici işlər nazirini, əgər sığınacağın verilməsi paytaxtdan kənarında baş vermişsə, yerli hakimiyyəti xəbərdar etməlidir;

3. Yerli hökumət tələb edə bilər ki, gizlənən şəxs milli ərazi hüduqlarından kənara göndərilsin, sığınacaq verən dövlətin diplomatik agentini isə, öz növbəsində, gizlənən şəxsin ölkədən çıxışı və toxunulmazlığı üçün təminat tələb edə bilər;

4. Gizlənən şəxs milli ərazinin hər hansı bir məntəqəsində və ya ona çox yaxın yerdə çıxarıla bilməz;

5. Sığınacaqdan istifadə etdiyi müddət ərzində gizlənən şəxsə ictimai təhlükəsizliyə zidd olan əməllər törətməyə icazə verilməməlidir;

6. Dövlətin hər hansı bir şəxsə sığınacaq verilməsindən yaranan məsrəfləri ödəmək öhdəliyi yoxdur.

Beləliklə, göstərilən şərtlərlə bu konvensiya diplomatik sığınacaq institutunu qısaca ifadə edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ABŞ-ın nümayəndə heyəti bu konvensiyaya qol çəkərkən qeyd-şərt etmişdir ki, ABŞ sığınacaq doktrinasını beynəlxalq hüququn tərkib hissəsi kimi tanımır və ona qoşulmur.

Onu da qeyd etmək ki, ümumi beynəlxalq hüquqda diplomatik nümayəndəliklərin binasından yerli hakimiyyət tərəfindən axtarılan şəxslərin saxlanması üçün istifadə edilməsini nəzərdə tutan norma mövcud deyildir. Bu cür əməllər beynəlxalq hüququn doktrina və praktikasında haqlı olaraq diplomatik nümayəndəliklərin funksiyaları

ilə heç bir əlaqəsi olmayan əməllər kimi qiymətləndirilir.

Digər tərəfdən, yerli hakimiyyət orqanları güc tətbiq etməkdən və gizlənən şəxsi ələ keçirməkdən adətən çəkinir. Belə ki, bu, diplomatik nümayəndəliyin binasının toxunulmazlığının pozulmasını ifadə edərdi.

Ümumiyyətlə, məsələyə belə mürəkkəb və ikimənalı yanaşma bütövlükdə götürüldükdə diplomatik sığınacaq institutu üçün xarakterik bir haldır. Doktrina və praktikada bu instituta mənfi münasibətin mövcudluğundan asılı olmayaraq, diplomatik sığınacaq haqqında məsələyə, nümayəndəliyin toxunulmazlığı ilə əlaqədar olaraq, həm Diplomatik əlaqələr və immunitətlər haqqında maddələr layihəsi Beynəlxalq Hüquq Komissiyasında müzakirə olunan zaman, həm də 1961-ci il Vyana konqresinin özündə bir çox natiqlər tərəfindən dəfələrlə toxunulmuşdur. Müzakirələrin nəticəsi kimi qəbul olunmuş konvensiyanın özündə isə sığınacaq hüququndan, ümumiyyətlə, bəhs olunmur. Lakin nümayəndəliyin binasının toxunulmazlığından sui-istifadə edilməsinin qarşısını almaq məqsədilə 41-ci maddədə aydın ifadə olunmuşdur ki, nümayəndəliyin binası onun funksiyaları ilə uyğun olmayan hər hansı bir şəkildə istifadə olunmalıdır. 41-ci maddənin 3-cü bəndinin məhz ikinci hissəsi araşdırdığımız məsələ baxımından əhəmiyyət kəsb edir. Onun məzmununa əsasən akkreditiv dövlət və yerli dövlət “xüsusi razılaşmalarda” nümayəndəliyin binasının konvensiyada göstərilənlərdən əlavə digər funksiyalarla istifadəsini də nəzərdə tuta bilər.

Y.Brounlinin “Beynəlxalq hüquq” kitabındakı fikri ilə tamamilə razılaşmaq olar ki, 41-ci maddədə təsbit olunmuş “xüsusi razılaşmalar” barəsində qeyd nümayəndəliyin ərazisində siyasi qaçqınlara sığınacaq verilməsi hüququnun ikitərəfli qaydada tanınmasına yer buraxır¹.

Diplomatik nümayəndəliklərin ərazisində yerli hakimiyyətdən gizlənən şəxslərə sığınacaq verilməsinin nə dərəcədə qanuni olub-olmaması məsələsinə beynəlxalq hüquq ədəbiyyatlarında eyni cür yanaşma, biz qeyd edərdik ki, mövcud deyildir. Məsələn, M.L.Lazarev bu barədə yazır ki, son dövrlərdə beynəlxalq-hüquqi ədəbiyyatlarda, xüsusilə sovet ədəbiyyatında belə bir fikir irəli sürülür ki, diplomatik sığınacaq hüququnun verilməsini qanunauyğun

¹ Брунли Ян. Международное право. кн. 1. М.: Прогресс, 1971, с. 493

əməl kimi nəzərdən keçirmək olar, belə ki, o, irticaçı qüvvələrə qarşı demokratik qüvvələrin müdafiə olunmasına yardım edir.

K.K.Sandrovski də bu fikirlə razılaşır və göstərilən məsələyə öz mövqeyini aşağıdakı şəkildə ifadə edir: “Bizim fikrimizə əsasən, bu qaydadan istisna hal kimi, xüsusilə də bu istisna hallarda diplomatik sığınacağın verilməsi beynəlxalq hüququn məhəlli normalarında, məsələn, 1954-cü il Karakas Konvensiyasında göstərilən şərtlərlə şərtlənmişsə, tamamilə mümkündür”¹. Türkiyəli professor Mehmet Gönlübol da yazır ki, siyasi səbəbdən təqib olunan şəxslərin həyatı üçün xüsusi təhlükə yaranarsa, diplomatik sığınacaq hüququ tanınmaqdadır”².

B.S.Krılov, İ.P.Blişenko kimi beynəlxalq hüquqşünaslar isə bu fikirlə razılaşmırlar. Professor Krılov yazır ki, bu cür sığınacağın verilməsi özlüyündə diplomatik nümayəndəliyin eksterritoriallığından sui-istifadə deməkdir. İ.P.Blişenko isə yazır ki, “müasir beynəlxalq hüquq və dövlətlərin daxili işlərinə qarışmamaq baxımından sığınacaq institutu dövlətlər arasında sülhə xidmət edə bilməz”³.

Bizim subyektiv fikrimizə gəldikdə isə, diplomatik sığınacaq hüququ öz xüsusiyyətlərinə görə dövlətin daxili işlərinə qarışmaq institutudur. Dövlətin diplomatik nümayəndəliyi onu yerləşdiyi ölkədə təmsil etmək, akkreditiv dövlətlə yerli dövlət arasında dostluq əlaqələrini təşviq etdirmək, iqtisadi, mədəni, elmi və digər sahələrdə onların qarşılıqlı əlaqələrini daha da möhkəmləndirmək məqsədilə təsis olunur. Öz ərazisində yerli hakimiyyət tərəfindən axtarılan şəxslərə sığınacaq vermək isə nəinki bu yuxarıda sadalananlarla üst-üstə düşməyən, əksinə, onlara tamamilə zidd olan bir haldır. Həmçinin diplomatik nümayəndəlik onun vətəndaşı olmayan, uyğun olaraq onun yurisdiksiyası altında olmayan şəxsi müdafiə etmək hüququna malik deyildir⁴.

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986, с. 145

² Mehmet Gönlübol. Uluslararası politika. İlkeler-kavramlar – kurumlar. Atilla kitabevi. Ankara: 1993, s. 123

³ Блищенко И.П. Дипломатическое право 2-е издание. М.: Высшая школа, 1990, с. 75

⁴ Мамедлизадзе Ч. Основы дипломатической службы и дипломатического протокола. Баку: 2001, с. 90

Diplomatik sığınacaq institutuna münasibətdə Y.Q.Deminin mövqeyi xüsusi maraq kəsb edir. O, diplomatik “sığınacaq” və “daldalanacaq” kimi anlayışları fərqləndirməyə cəhd göstərir¹. Deminə görə, diplomatik sığınacağın və müvəqqəti daldalanacağın bir-birindən fərqləndirilməsinin əsas meyarı kimi şəxsin diplomatik nümayəndəliyə müraciət etməsinin səbəbi çıxış edir; birinci halda o, siyasi təqibdən müdafiə axtarır, ikincidə isə öz həyatını qeyri-qanuni hücumlardan qoruyur. Diplomatik sığınacaq qaçqının yerli dövlətin yurisdiksiyasından gizlənməsində ifadə olunur və onun cəzalandırılmayacağı haqqında təminat əldə olunduqda kəsilir. Müvəqqəti daldalanacaq qaçqını yerli yurisdiksiyadan deyil, yalnız birbaşa hücumlardan qoruyur və nümayəndəlik tərəfindən onun işi barəsində ədalətli məhkəmə araşdırmasına təminat alındıqdan sonra qaçqın yerli hakimiyyətə ötürülür.

Bu nəzəriyyədən inkişaf etmiş böyük dövlətlərin praktikasında tez-tez istifadə olunur (ABŞ, Böyük Britaniya). Belə ki, ABŞ həm keçmişdə, həm də hal-hazırda Latin Amerikasını ölkələrindəki öz diplomatik nümayəndəliklərində diplomatik sığınacaq verərkən əsasən “yerli dözümlülük” (“local toleration”) konsepsiyasına əsaslanmış, diplomatik sığınacaq institutunu tanımayan ölkələrdə isə humanitar mülahizələr konsepsiyasını (“humanitarian considerations”) əsas götürmüşdür.

Beləliklə, ABŞ öz praktikasında sığınacağın iki növünün olması fikri ilə çıxış edir: diplomatik sığınacaq (diplomatic asylum) hansı ki, yalnız onu tanıyan ölkələrə münasibətdə tətbiq oluna bilər və hansını ki, ABŞ özü tanımır və bütün ölkələrdə istifadə oluna biləcək müvəqqəti daldalanacaq (temporary refuge).

Y.Q.Demin də bu cür praktikanın tətbiqinə tərəfdar çıxır. O yazır ki, “göstərilən mülahizələr, bizim ölkəmiz tərəfindən aparıcı Qərbdən dövlətlərinin təcrübəsini nəzərə alaraq, bu institutu tanıyan dövlətlərdə (əsasən Latin Amerikasını ölkələrində) diplomatik sığınacaq institutundan, onu tanımayan dövlətlərdə isə müvəqqəti daldalanacaq institutundan istifadə olunmasının məqsədmüvafiqliyini ifadə edir”².

¹ Демин Д. Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. М.: Международные отношения, 1995, с. 166

² Демин Д.Г. Статус дипломатических представительств и их пер-

Burada diqqətimizi cəlb edən, maraqlı bir məqamı qeyd etmək istərdik. Demin Rusiya dövləti tərəfindən adı çəkilən institutlardan istifadə olunan zaman, onun ərazisindəki xarici diplomatik nümayəndəliklər tərəfindən də, diplomatiya hüququnda mühüm yer tutan qarşılıqlılıq prinsipinə əsasən diplomatik sığınacaq hüququndan istifadə edilməsindən ehtiyatlanaraq xüsusi vurğulayır ki, qarşılıqlılıq prinsipi diplomatik sığınacaq haqqında regional konvensiyalara əsasən diplomatik sığınacaq institutuna şamil edilmir. Diplomatik sığınacaq məsələsində qarşılıqlılıq prinsipi aparıcı Qərbdən dövlətlərinin praktikasında da tanınmır. Demin öz ölkəsindəki xarici diplomatik nümayəndəliklər tərəfindən qarşılıqlılıq əsasında diplomatik sığınacaq verilməsi halında isə müasir beynəlxalq hüquqi doktrina və diplomatik praktikaya uyğun olaraq müxtəlif cür represallılar tətbiq etməyi məsləhət görür.

Belə bir sual ortaya çıxır ki, hər hansı bir dövlətin sabit doktrinal və universal hüquqi əsasa malik olmayan bir hüquqdan birtərəfli qaydada istifadə edərək digər dövlətin eyni cür hüququ istifadə etməsinə görə represallılar tətbiq etməsi müasir beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsip və normalarına nə dərəcədə uyğundur?

“Diplomatik sığınacaq”dan “müvəqqəti daldalanacaq”ı fərqləndirməyə gəldikdə isə, doğrudan da dövlətlərarası praktikada elə hallara rast gəlinir ki, ölkədəki irtica rejimindən qorunmaq üçün yüzlərlə vətəndaş məhz xarici diplomatik nümayəndəliklərdə müvəqqəti daldalanacaq tapmışlar. Məsələn, Çilidə 1973-cü ilin sentyabr çevrilişindən sonra beş minə yaxın Çili vətəndaşı xarici diplomatik nümayəndəliklərdə diplomatik sığınacaq tapmışdır (İsveçrə səfirliyi 1100, İtaliya 240, Meksika 71, Polşa 30 yerli vətəndaşa sığınacaq vermişdir). Təbii ki, ali humanist mülahizələrə əsasən bunu qəbul etmək tamamilə mümkündür, lakin məsələnin digər tərəfi də mövcuddur. Belə ki, diplomatik sığınacaq və müvəqqəti daldalanacaq anlayışlarının fərqləndirilməsinin həm doktrinada, həm də praktikada dəqiq və sabit meyarı olmadığına və onlar arasında sərhəd kifayət qədər şəffaf olduğuna görə, bu, dövlətlərarası münasibətlərdə labüd problemlər yarada bilər. Bu sahədə dövlətlərin praktikasından və göstərilən mülahizələrdən belə nəticə çıxarmaq olar ki, istənilən halda müvəqqəti daldalanacaq verən dövlət yerli dövlətdə qanun-qaydanın

сонала. М.: Международные отношения», 1995, с. 169

bərpa olunması məsələsini, uyğun olaraq qaçqının məhkəmə orqanlarının ixtiyarına verilib-verilməməsi məsələsini həll etmək hüququnu özündə saxlayır.

Onu da qeyd etmək ki, heç də bütün dövlətlərin diplomatik sığınacaq institutundan istifadə edilməsinə münasibəti birmənalı deyildir. L.N.Qalenskaya bu instituta münasibətlərinə görə dövlətləri 4 qrupa bölür:

1) bu institutu tanımayan dövlətlər (əksər dövlətlər bu qrupa daxildir);

2) özləri diplomatik sığınacaq verən və ərazisində bu cür sığınacağın verilməsinə icazə verən dövlətlər (bu qrupa əsasən Latin Amerikasının ölkələri daxildir);

3) xaricdə diplomatik sığınacaq verən, lakin öz ərazisində onun verilməsinə icazə verməyən dövlətlər (ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa);

4) özləri diplomatik sığınacaq verməyən, lakin onun ərazisində sığınacağın verilməsinə icazə verən dövlətlər (Latin Amerikasının bəzi dövlətləri, Yunanıstan)¹.

Diplomatik sığınacaq institutuna münasibətdə şəxsi mülahizələrimizi artıq yuxarıda ifadə etmişik. Lakin bir reallıqdır ki, bu institutdan dövlətlər uzun illər ərzində istifadə etmişdir və bu sahədə onların praktikası davam etməkdədir. Bu baxımdan beynəlxalq hüquqda diplomatik sığınacaq hüququna aid olan normaların universal səviyyədə məcəllələşdirilməsi, bu sahədə münasibətlərin vahid prinsiplərinin müəyyən edilməsi zərurəti mövcuddur.

Araşdırdığımız Havana konvensiyaları diplomatiya hüququnun regional səviyyədə məcəllələşdirilməsi cəhdləri idi. Lakin zaman keçdikcə və dövlətlərarası diplomatik əlaqələrin forma və metodları inkişaf etdikcə, onun reqlamentinə ciddi dəyişikliklər və əlavələr edilməsi ilə universal səviyyədə məcəllələşdirilməsi tələbatı da gücləndi. Dövlətlərarası əlaqələrin müasir həcminə cavab verəcək beynəlxalq hüquq normalarının işlənilməsinə bir sıra xüsusi konfranslar həsr edilmişdir. Və onların işinin nəticəsi kimi dövlətlərin xarici əlaqələr sahəsində fəaliyyət göstərən əsas orqanlarının fəaliyyətini tənzimləyən mühüm konvensiyalar qəbul

¹ Галенская Л.Н. Право убежища. М.: Международные отношения, 1968, с. 94-113

edilmişdir. Bu konvensiyalar arasında **Diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyası** xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Hal-hazırda bu saziş diplomatik nümayəndəliklərin statusunu və funksiyalarını müəyyən edən əsas beynəlxalq hüquqi sənəddir. O, giriş hissədən və 53 maddədən ibarətdir.

BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyası onun vəzifəsinin “beynəlxalq hüququn progressiv inkişafı və məcəllələşdirilməsi”¹ olduğunu əsas götürərək 1949-cu ildə özünün birinci sessiyasında məcəllələşdirilməsi lazım olan məsələlər arasında diplomatiya və konsulluq əlaqələrinə aid məsələlərin adını çəkdi. 1958-ci ildə isə komissiya diplomatik əlaqələr və immunitetlər haqqında da konvensiya layihəsini hazırladı və üzv dövlətlərin irad və təklifləri üçün onlara təqdim etdi.

Diplomatik əlaqələr haqqında Konvensiya 18 aprel 1961-ci ildə Vyana konqresində qəbul olundu.

Onu da qeyd etmək ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin 228-ci qərarına əsasən 1992-ci il 21 iyul tarixində Vyana Konvensiyasına qoşulmuşdur.

Konvensiyanın giriş hissəsində BMT Nizamnaməsinin prinsip və məqsədlərinə uyğun olaraq dövlətlər arasında dostluq münasibətlərini inkişaf etdirmək məqsədləri qeyd olunur, həmin sazişdə nəzərdə tutulan üstünlüklərin və immunitetlərin ayrı-ayrı şəxslərin faydalanması üçün deyil, dövləti təmsil edən orqan kimi diplomatik nümayəndəliklərin funksiyalarının səmərəli həyata keçirilməsini təmin etmək üçün verildiyi göstərilir.

Göründüyü kimi, preambula funksional zərurət nəzəriyyəsini və qismən də təmsilçilik nəzəriyyəsini təsdiqləyir.

Konvensiyanın 1-ci maddəsi konvensiyada rast gəlinən terminlər və onların açıqlanmasına həsr olunmuşdur. Belə ki, “nümayəndəliyin başçısı” dedikdə, akkreditiv dövlət tərəfindən bu keyfiyyətdə fəaliyyət göstərməyə öhdələndirilmiş şəxs başa düşülür. “Nümayəndəliyin əməkdaşları” adı altında isə nümayəndəliyin başçısı və diplomatik personalın üzvlərindən, inzibati-texniki və xidmətçi personaldan ibarət nümayəndəlik personal nəzərdə tutulur. Həmçinin qeyd olunur ki, diplomatik personalın üzvləri

¹ Действующее международное право в 3-х томах М.: Изд-во Московского независимого института Межд. право, 1997-1999. с. 28

nümayəndəliyin diplomatik rütbələrə malik üzvləridir, diplomatik agent isə nümayəndəliyin başçısı və ya diplomatik personalın üzvüdür. İnzibati-texniki personal diplomatik nümayəndəliyin inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən heyətdir. Nümayəndəliyin xidməti vəzifələrini həyata keçirən şəxslər xidmətçi personalın üzvləridir. Nəhayət, şəxsi ev qulluqçuları dedikdə, nümayəndəliyin əməkdaşı yanında ev qulluqçusu vəzifəsini həyata keçirən və akkreditiv dövlətin əməkdaşı olmayan şəxslər başa düşülür.

Mühüm müddəalardan biri nümayəndəliyin binasını müəyyən edən müddədir. Konvensiyaya əsasən “nümayəndəliyin binası” adı altında mülkiyyət hüququnun kimə məxsusluğundan asılı olmayaraq, nümayəndəliyin başçısının iqamətgahı da daxil olmaqla, nümayəndəliyin məqsədləri üçün istifadə edilən bina və ya binanın hissələri, o cümlədən bu binaya və ya binanın hissələrinə xidmət edən həyətə sahə başa düşülür (maddə 1, bənd 1). BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyasının maddələr layihəsinin şərhinə əsasən “həyətə sahə” anlayışına nümayəndəliyə aid olan bağça və maşın dayanacağı daxildir.

Konvensiya nümayəndəliyin binasının ölçülərinə münasibətdə, xüsusilə də bu keyfiyyətdə istifadə olunan binaların sayına münasibətdə hər hansı bir məhdudiyət nəzərdə tutmur. Lakin bununla yanaşı, konvensiyada həmçinin nəzərdə tutulur ki, “bina” anlayışı yalnız “nümayəndəliyin məqsədləri üçün” istifadə edilən binalara şamil olunur. Bu müddəa yerli dövlətə icazə verir ki, akkreditiv dövlət tərəfindən “diplomatik nümayəndəliyin binası” keyfiyyətində istifadə olunan binaların sayına funksional test tətbiq olunması yolu ilə limitlər qoysun¹. Belə ki, yerli dövlət “nümayəndəliyin məqsədləri üçün istifadə olunmayan”, məsələn, mədəniyyət mərkəzlərinin, diplomatların uşaqları üçün məktəblərin yerləşdiyi binaları “nümayəndəliyin binası” keyfiyyətində tanımaqdan və onları diplomatik immunitetlə təmin etməkdən imtina edə bilər.

Konvensiyanın 1-ci maddəsinə əsasən təmsil olunan dövlətin prinsipcə diplomatik nümayəndəliyin yerləşdiyi binanın üzərində sahibkarlıq hüququna malik olması vacib deyil. Lakin praktikada əksər

¹ Демин Д. Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. М.: Международные отношения, 1995, с. 38

dövlətlər bir qayda olaraq diplomatik nümayəndəlik üçün binanı və həyətə sahəni satın alırlar. Diplomatik nümayəndəliklərə binanın və həyətə sahənin verilməsi, o cümlədən, bu binaların tikilişi və ya təmiri məsələləri konvensiyaya uyğun olaraq yerli dövlətin qanunvericiliyi, həmçinin maraqlı tərəflər arasında ikitərəfli razılaşmaların imzalanması yolu ilə tənzimlənir.

Konvensiyanın 2-ci maddəsində diplomatiya hüququnun mühüm prinsiplərindən biri təsbit olunmuşdur. Burada qeyd olunur ki, diplomatik münasibətlərin qurulması və daimi diplomatik nümayəndəliklərin təsis edilməsi dövlətlərin qarşılıqlı razılığı əsasında həyata keçirilir.

Diplomatik nümayəndəliyin əsas beş funksiyası konvensiyanın 3-cü maddəsində sadalanır. Maddənin 2-ci bəndində diplomatik nümayəndəliklər tərəfindən konsul funksiyalarının da həyata keçirilməsinin mümkünlüyü bir daha təsdiq edilir.

Konvensiyada, həmçinin xarici dövlətə nümayəndəliyin başçısı qismində akkreditə olunması nəzərdə tutulan şəxs barəsində yerləşmə dövlətindən qabaqcadan razılıq alınmasının vacibliyi qeyd olunur (maddə 4). Nümayəndəliyin digər əməkdaşları isə 7-ci maddəyə uyğun olaraq akkreditiv dövlət tərəfindən sərbəst təyin olunur. Hərbi, hərbi dəniz, hərbi hava attaşələrinə gəldikdə isə, yerli dövlət təsdiq etmək məqsədilə onların adlarını qabaqcadan tələb edə bilər (maddə 7).

1815-ci il Vyana Reqlamenti ilə müəyyən olunmuş nümayəndəliklərin başçılarının dərəcələri konvensiyanın 14-cü maddəsi ilə bir daha təsdiqlənmişdir.

Konvensiyada diplomatik agentin funksiyalarının bitməsinin yalnız iki halı göstərilmişdir: 1) akkreditiv dövlət tərəfindən diplomatik agentin funksiyalarının bitməsi haqqında yerləşmə dövlətinə məlumat verildikdə; 2) yerləşmə dövləti konvensiyanın 9-cu maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq diplomatik agentin nümayəndəliyin əməkdaşı kimi tanımaqdan imtina etməsi haqqında akkreditiv dövləti məlumatlandırdıqda.

Dövlətin orqanı kimi diplomatik nümayəndəliyin özünün fəaliyyətinin bitməsi halları, o cümlədən, diplomatik agentin missiyasının bitməsinin bir sıra digər halları konvensiyada öz əksini tapmamışdır.

Diplomatik nümayəndəliyin və nümayəndəliyin personalının

immunitet və imtiyaz məsələləri konvensiyanın 20-40-cı maddələrində təsbit olunmuşdur.

Konvensiyanın bir sıra digər mühüm müddəaları ilə biz İV və V fəsillərdə daha ətraflı tanış olacağıq. Diplomatik nümayəndəliklərin statusunun beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsində əsas yer tutan bu konvensiya ilə əlaqədar onu da qeyd edək ki, onun əksər müddələrinin universal xarakterə malik olması onlardan dövlətlərarası münasibətlərin digər formalarını tənzimləyən analogi sənədlərin işlənilib hazırlanmasında da istifadə edilməsinə yol açmışdır ki, bu da 1961-ci il Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasının mühüm əhəmiyyətini bir daha təsdiq edir.

Konvensiya, həmçinin iki fakultativ protokolu da özündə birləşdirir. Fakultativ protokollardan biri diplomatik missiyanın üzvləri tərəfindən yerləşmə dövlətinin vətəndaşlığının alınmasının qeyri-mümkünlüyünü nəzərdə tutur. Bu protokolun məzmununa əsasən, yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olmayan diplomatik nümayəndəliyin əməkdaşları və onlarla bir yerdə yaşayan ailə üzvləri yerləşmə dövlətinin vətəndaşlığını ala bilməzlər.

Mübahisələrin məcburi həll edilməsi haqqında 2-ci Fakultativ Protokola əsasən, konvensiyanın tətbiqi və şərhli üzrə mübahisələr onun iştirakçılarının birinin ərizəsi əsasında Beynəlxalq Məhkəməyə ötürülür.

1961-ci il Konvensiyası ilə əlaqədar son olaraq onu qeyd edək ki, bu sənəd özündə həm çoxəsrlik diplomatik praktika nəticəsində dövlətlərarası əlaqələrdə təsdiq olunmuş qayda və adətləri, həm də bu cür münasibətlər sahəsində dövlətlər arasında imzalanmış müxtəlif razılaşmalardakı progressiv müddəaları əks etdirmişdir.

Xarici əlaqə orqanlarının statusunu tənzimləyən mühüm beynəlxalq hüquqi sənədlərdən biri də BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən 1973-cü il dekabrın 14-də qəbul edilən **Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə, o cümlədən diplomatik agentlərə qarşı cinayətlərin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiyadır**. Konvensiya 1977-ci il fevralın 20-də qüvvəyə minmişdir. Nisbətən son dövrlərdə beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı cinayət əməllərinin sayının artması bu konvensiyanın qəbul edilməsinə səbəb olmuşdur.

Konvensiyanın şərhinə keçməzdən öncə qeyd etməliyik ki, bu-

rada araşdırılan problemlərin dairəsi diplomatik agentlərə və beynəlxalq müdafiədən istifadə edən digər şəxslərə qarşı yönəldilmiş cinayətlərlə məhdudlaşmış olsa da, komissiya bu cür şəxslərə qarşı yönəldilmiş cinayətlər haqqında məsələni daha qlobal problem olan terrorizm aktlarının həyata keçirilməsi aspektlərindən birinə aid etmişdir.

Konvensiyanın 1-ci maddəsi beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə aşağıdakıları aid edir: dövlət başçısı, o cümlədən, dövlət başçısı funksiyasını yerinə yetirən kollegial orqanın hər bir üzvü, xarici dövlətdə olan hökumət başçısı və ya xarici işlər naziri, onları müşayiət edən ailə üzvləri, dövlətin istənilən nümayəndəsi və ya vəzifəli şəxsi, yaxud beynəlxalq təşkilatın istənilən vəzifəli şəxsi və ya digər agenti və onların ailə üzvləri.

Həmin maddənin 2-ci bəndində ehtimal olunan cinayətkarın anlayışı verilir. Belə ki, ehtimal olunan cinayətkar ona münasibətdə maddədə göstərilən cinayətləri törətməsini və ya törətməsində iştirak etməsini "prima facie" isbat edən kifayət qədər dəlillər olan şəxsdir.

Konvensiyaya əsasən diplomatik agent, akkreditiv və ya qəbul edən dövlət olmayan 3-cü dövlətdə ezamiyyətdə olduqda belə xüsusi müdafiə hüququna malikdir. Qeyd edək ki, xüsusi müdafiə aşağıdakılarda ifadə olunur:

a) beynəlxalq hüquqa əsasən xüsusi müdafiədən istifadə edən başqa dövlətlərin nümayəndələrinin təhlükəsizliyinə qəsd edən şəxslərə münasibətdə daxili qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hüquq normalarının sanksiyalarının artırılmasında;

b) beynəlxalq razılaşmalara və konvensiyalara uyğun olaraq törədilən cinayətə görə labüd cəzanı təmin edən sistemin yaradılmasında;

c) cinayətin nəticəsi baxımından ayrı-ayrı dövlətlərdə nəzərdə tutulan "müxtəlif üstünlükləri" ləğv etməyə imkan verəcək cinayət hüququ sahəsində qanunvericiliyin unifikasiyasında¹.

Konvensiyanın 2-ci maddəsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Burada xüsusi beynəlxalq hüquqi müdafiə yaradan cinayətin tərkibi müəyyən olunur. Buna aşağıdakılar aiddir:

a) beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxsin qəsdən öldü-

¹ Блищенко И. П. Дипломатическое право 2-е издание. М.: Высшая школа, 1990, с. 177

rülməsi, qaçırılması və ya onun şəxsiyyətinə və ya azadlığına yönəlmiş digər hücumların həyata keçirilməsi;

b) beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxsin şəxsiyyətinə və azadlığına təhlükə yarada biləcək, onun rəsmi binasına, yaşayış binasına və ya nəqliyyat vasitələrinə zorakı hücumların həyata keçirilməsi;

c) istənilən hücum cəhdi;

d) istənilən belə hücumun iştirakçısı qismində əməllər, belə ki, hər bir iştirakçı dövlət tərəfindən onun daxili qanunvericiliyinə əsasən, bu cinayətin onun ərazisində və ya ərazisinin hüdudlarından kənarında baş verməsindən asılı olmayaraq, cinayət kimi qiymətləndirilməlidir.

Bu maddənin BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyası çərçivəsində müzakirəsi zamanı komissiyanın bir çox üzvləri cinayət tərkibinin daha dəqiq müəyyən edilməsində təkid edirlər. Belə ki, cinayət hüququ sahəsinə aid olan maddələrdə konkretlik mühüm şərtidir, çünki müəyyən olunmuş cinayətlərin şərh edilməsi məhdud əsaslarla həyata keçirilir.

Həmin maddəyə olan şərhə deyilir ki, zorakı hücum dedikdə, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxsin öldürülməsi, ona xəsarət yetirilməsi və ya oğurlanması başa düşülür.

Fikrimizcə, 2-ci maddənin “b” yarım bəndinin yuxarıda göstərilən şəkildə konvensiyada təsbit edilməsi onun çatışmayan cəhətlərindən biridir. Yəni, bu yarım bəndin məzmunundan belə irəli gəlir ki, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxsiyyəti və ləyaqətinə təhlükə yarada bilməyəcək hallarda, yəni o bu binalarda və ya nəqliyyat vasitələrində olmadıqda, onun rəsmi və yaşayış binalarına və ya nəqliyyat vasitələrinə hücum etmək halları konvensiyanın təsir dairəsinə daxil deyildir.

Bu maddənin çatışmayan tərəflərindən biri də beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərin şəxsiyyətinə və azadlığına qarşı mütəşəkkil zorakı hücumlar haqqında müddəanın mövcud olmamasıdır. “d” bəndində belə zorakı aktların hazırlanması və ya təşkil olunması deyil, yalnız onların iştirakçısı qismində əməllər nəzərdə tutulur.

Bunlara baxmayaraq, Konvensiyanın 2-ci maddəsinin əhəmiyyətini xüsusi qeyd etmək vacibdir. Bu məsələdə İ.P.Blişenko və N.V.Jdanovla tamamilə razılaşaraq həmin maddənin mühüm müddəalarını aşağıdakı şəkildə ifadə etmək olar:

– hər hansı bir əməlin törədilməsinə gətirib çıxaran səbəbi deyil, məhz onun törədilməsi niyyətini əsas faktor kimi müəyyən edən ümumtanınmış hüquqi prinsipin təsdiq edilməsi,

– onda sadalanmış cinayətlərə münasibətdə yurisdiksiyanın müəyyən edilməsində universallıq prinsipinin qeyd edilməsi¹.

Konvensiyanın maddələrinin ümumi məzmununa əsasən müəyyən edə bilirik ki, burada dövlətlərin əsasən aşağıdakı məsələlər üzrə öhdəlikləri müəyyən olunmuşdur:

1) Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı qəsdlərin qarşısını almaq. Ölkədə mövcud olan şəraitdən, hadisələrdən və s. asılı olmayaraq, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı istənilən qeyri-qanuni halların qarşısını almaq yerli dövlətin əsas öhdəliyidir. Onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin konkret yolları və üsullarının seçilməsi isə yerli dövlətin öz səlahiyyətlərinə aiddir. Konvensiyada yalnız “bütün lazımı tədbirlər” tövsiyə olunur, bu tədbirlərin konkret çeşidləri isə dəqiqləşdirilmir (maddə 2, bənd 3).

2-ci maddədə sadalanan cinayətlərin qarşısının alınması üçün daha səmərəli tədbirlərin həyata keçirilməsi konvensiyanın 3-cü maddəsinin də əsas müddəasını təşkil edir.

2) Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı qəsdlərdə günahkar bilinənlərin cəzalandırılması dövlətlərin milli cinayət qanunvericiliyi vasitəsilə həyata keçirilir. Bir çox dövlətlərin milli qanunvericiliyi xarici diplomatlara qarşı bu və ya digər əməllərə görə xüsusi cəza nəzərdə tutur². Məsələn, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə və ya təşkilatlara hücum etmə” adlanan 102-ci maddəsində deyilir ki, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən xarici dövlət nümayəndəsinə və ya beynəlxalq təşkilatın əməkdaşına, habelə həmin şəxslərin xidməti və ya yaşayış sahələrinə, yaxud nəqliyyat vasitələrinə hücum etmə, müharibəyə təhrikçilik və ya beynəlxalq münasibətlərin gərginləşməsi məqsədilə törədildikdə – 5 ildən 10 ilə qədər

¹ Блищенко И.П., Жданов Н.В. Принцип неприкосновенности дипломатического агента // СЕМП, 1973. М.: Наука, 1975, с. 197

² Федоров Л. Дипломат и консул. М.: Международные отношения. 1965, с. 97

azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır¹. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyasında bu maddə ilə bağlı göstərilir ki, hücum etmə dedikdə beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı onların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükəli, yaxud təhlükəli olmayan zor göstərmə, habelə onların azadlığına, mülkiyyətinə, ləyaqətinə qəsd ediləcəyi ilə zor göstərmədə ifadə olunan hədələmə və s. hərəkətlərin törədilməsi başa düşülür². Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərin xidməti və ya yaşayış yerinə hücum etmə dedikdə belə yerlərə qanunsuz daxilolma və ardınca hər hansı hərəkətin (tələb, hədə, talama və s.) törədilməsi nəzərdə tutulur³.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin digər bir maddəsində isə (dövlət xadiminin və ya ictimai xadimin həyatına sui-qəsd etmə (terror aktı, maddə 277) xarici dövlət nümayəndəsinin xidməti və ya siyasi fəaliyyətinə son qoymaq və ya bu fəaliyyətə görə qisas almaq məqsədilə onun həyatına sui-qəsd etməyə (terror aktı) görə ağırlaşdırılmış sanksiyalar nəzərdə tutulur. Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyasına görə, sui-qəsd dedikdə həmin şəxsin öldürülməsi, onun sağlamlığına zərər vurulması başa düşülür. Lakin bu şəxslərin həyatına sui-qəsd edilməsi yalnız o zaman terror aktı kimi qiymətləndirilə bilər ki, bu həmin şəxslərin xidməti və ya siyasi fəaliyyətinə son qoymaq məqsədilə həyata keçirilmiş olsun. Buna görə də xarici dövlət nümayəndəsinin həyatına tamah, paxıllıq, qısqanclıq və s. məişət mübahisələri zəminində qəsd edilməsi bu cinayət tərkibini yaratmır⁴.

Zənnimizcə, bu maddədə də konkret məqsədlərin müəyyən edilməsi onun tətbiq dairəsini əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdıraraq, səmərəliliyini azaltmış olur (Məsələn, müəyyən siyasi və ya maddi mənfəətlərin əldə edilməsi məqsədilə törədilmiş

¹ Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı. 2001, s. 65

² Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası. Elmi redaktor F. Səməndərov, Bakı: Digesta, 2004, s. 222

³ Əfəndiyev E. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin şərh (xüsusi hissə), Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2001, s. 71

⁴ Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası. Elmi redaktor F. Səməndərov, Bakı, Digesta, 2004, s. 178

əməllər burada terror aktı kimi qiymətləndirilmir). Bununla əlaqədar olaraq Y.Q.Deminin¹ fikriylə tamamilə razıyıq ki, məqsədlərindən asılı olmayaraq beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı istənilən hüquq pozuntularına görə ağırlaşdırılmış sanksiyalar tətbiq olunmalıdır. Bunun üçün Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin bütün uyğun maddələrində (mad. 120; 149; 181 və s.) nəzərdə tutulan ağırlaşdırıcı hallara, həmçinin beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı yönəldilən uyğun əməllər də daxil edilməlidir.

3) Konvensiyanın əsas müddələri bu sahədə dövlətlərin əməkdaşlıq etmək öhdəliyini müəyyən edir. Belə ki, 4-cü maddəyə əsasən, bu əməkdaşlıq informasiya mübadiləsinə, xüsusi müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı cinayətlərin qarşısının alınması üçün inzibati və digər uyğun tədbirlərin əlaqələndirilməsini nəzərdə tutur. İştirakçı dövlətlər törədilmiş cinayətə aid olan faktları, ehtimal olunan cinayətkarın şəxsiyyəti haqqında məlumatı, qurbanlara və cinayətin törədilməsi şəraitinə aid olan informasiyanı bütün maraqlı dövlətlərə çatdırmalıdır (maddə 5).

Konvensiyanın ən mühüm müddəələrindən biri 7-ci maddədə təsbit olunmuşdur. Burada göstərilir ki, iştirakçı dövlət ərazisindəki ehtimal olunan cinayətkarı təhvil vermirsə, o zaman heç bir istisnasız və əsassız yubadılma olmadan işi cinayət təqibi məqsədilə öz səlahiyyətli orqanlarına ötürür. Beləliklə, 7-ci maddədə “aud dedere” prinsipi yer almışdır. Maddə iştirakçı dövlətə ehtimal olunan cinayətkarı təhvil vermək, ya da işi səlahiyyətli orqanlara ötürmək seçimi təqdim edir ki, bu da həmin dövlətin üzərinə ehtimal olunan cinayətkarı təhvil vermək öhdəliyini qoymadan cəzanın labüdlüyü prinsipini təmin edir.

Konvensiya iştirakçı dövlətlər üzərinə cinayət - prosessual əməliyyatlarla bağlı bir-birinə hüquqi yardım göstərmək, o cümlədən, məhkəmə araşdırması üçün onların ixtiyarında olan dəlilləri təqdim etmək kimi öhdəlikləri də qoymuşdur (maddə 10).

Konvensiyada 2-ci maddədə sadalanan cinayətlərə mürur müddətinin tətbiq edilməsi barədə müddəanın olmaması bu cinayət növlərinə görə məsuliyyəti azaldır. Bu məsələdə İ. P. Blişenkonun

¹ Демин Д.Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. М.: Международные отношения, 1995, с. 107-108

fikri ilə tamamilə razılaşmaq olar ki, bu cinayətlərin beynəlxalq cinayət kimi qiymətləndirilməsi və onlara mürur müddətinin tətbiq edilməməsi daha səmərəli nəticələr verərdi.

Son olaraq onu da qeyd etmək ki, bu sahədə dövlətlərin əməkdaşlığının inkişafına Qərbi aləmində xüsusi diqqət ayrılır və beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə qarşı qeyri-qanuni əməllərlə mübarizə məsələlərinə həsr olunan müxtəlif səviyyəli beynəlxalq forumlar keçirilir. Bunlara misal olaraq 1982-ci ildə İtaliyada, Cənubi Kardiya Amerika Universitetinin himayəsi ilə keçirilən “Beynəlxalq terrorizm: diplomatik binanın və personalın müdafiəsi” mövzusunda beynəlxalq konfransı göstərmək olar. Konfransın nəticələri arasında müzakirə olunan məsələ üzrə kəşfiyyət xarakterli informasiyanın toplanması və mübadiləsi haqqında təkliflər, yerləşmə dövlətlərinə belə məlumatların daha ətraflı çatdırılması, qarşılıqlı hüquqi əməkdaşlığın genişləndirilməsi təklifləri xüsusi yer tutur. Əməkdaşlıq məsələlərinə BMT sistemi çərçivəsində də dəfələrlə baxılmışdır. Xüsusi əhəmiyyət kəsb edən qərarlardan biri BMT-nin Baş Assambleyasının XXXV sessiyasında qəbul edilmiş “Diplomatik və konsul missiyalarının və nümayəndəliklərinin müdafiəsi, mühafizəsi və təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi üzrə effektiv tədbirlərin araşdırılması” qətnaməsində təsbit edilmişdir.

Dövlətin xarici əlaqələrinin, onun diplomatik fəaliyyətinin həyata keçirilməsində mühüm yer tutan orqanlardan biri onun konkret vəzifələrlə müxtəlif dövlətlərə göndərdiyi xüsusi missiyalardır. Xüsusi missiyalar da ikitərəfli diplomatiya çərçivəsində xarici əlaqələrin həyata keçirilməsi formasıdır. Uyğun olaraq diplomatiyanın bu forması daimi diplomatik nümayəndəliklərin istifadə etdikləri rejimdən istifadə etməlidir. Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, xüsusi missiyalar özünün spesifik xüsusiyyətlərinə malikdir. Buna görə də bu cür xarici əlaqə orqanlarının təşkili və fəaliyyətinin tənzimlənməsi üçün 1969-cu il dekabrın 8-də BMT-nin Baş Assambleyasının XXIV sessiyasında **Xüsusi missiyalar haqqında Konvensiya** qəbul edilmişdir. Konvensiya 1985-ci ildə qüvvəyə minmişdir. BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyası tərəfindən bu konvensiya layihəsi hazırlanan zaman müxtəlif variantlar müzakirə olunmuşdur. Komissiyanın məruzəçisi A.E.F.Sandstrem tərəfindən hazırlanmış ilkin layihənin əsasında daimi diplomatik nümayəndəliklərə analogiya prinsipi dururdu. Bu layihənin xüsusiyyəti onun əsasən 1961-ci il Diplo-

matik əlaqələr haqqında Konvensiya ilə əlaqələndirilməsi idi ki, bu da daimi diplomatik nümayəndəliklərlə xüsusi missiyaların eyni diplomatik təbiəti və fəaliyyətinin oxşarlığı ilə izah olunurdu. Lakin xüsusi missiyalar xarakterinə və tərkibinə görə, həyata keçirdikləri funksiyalara görə çox müxtəlif ola bilər və buna görə də onları daimi nümayəndəlikləri tənzimləyən vahid və dəqiq müəyyən olunmuş qaydalara tabe etmək çətindir.

Bunları nəzərə alaraq Beynəlxalq Hüquq Komissiyasının üzvü, yuqoslaviyalı professor M.Vartoşa xüsusi konvensiya layihəsinin işlənilib hazırlanması həvalə olunmuşdu. Təbii ki, bu konvensiyada 1961-ci il Konvensiyasının müddəalarını təkrarlayan maddələrin yer alması labüd idi. Ona görə də 1969-cu il Konvensiyası hazırlanarkən bir tərəfdən xüsusi missiyalar və daimi nümayəndəliklərin eyni diplomatik təbiətə malik olmaları, digər tərəfdən də onların həyata keçirdikləri funksiyalardakı fərqlər nəzərə alınmışdır. Eyni zamanda, bəzi texniki xarakterli missiyaların xüsusiyyətləri, immunitet və imtiyazlar sahəsində 1963-cü il Konsul əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyasında nəzərdə tutulan konsul vəzifəli şəxslərin rejiminə oxşar hüquqi rejimin müəyyən edilməsini də labüdləşdirmişdir.

Qəbul olunmuş Konvensiya giriş hissədən və 55 maddədən ibarətdir. Preambulada xüsusi missiyalar institutunun məqsəd və vəzifələri, onun müasir beynəlxalq münasibətlərdəki yeri müəyyən olunmuşdur. Bu sahəyə aid digər konvensiyalarda olduğu kimi, burada da immunitet və imtiyazlar funksional zərurət və qismən də nümayəndəlik nəzəriyyəsi ilə əsaslandırılmışdır.

Konvensiyanın maddələri ayrı-ayrı fəsillərə bölünməyə də, ümumi məzmununa əsasən məntiqi olaraq onu üç hissəyə ayırmaq olar.

2-21-ci maddələri əhatə edən birinci hissə xüsusi missiyaların göndərilməsi və onların funksiyaları ilə bağlı olan məsələlərə aid müddəalardan ibarətdir.

22-46-cı maddələrdən ibarət ikinci hissədə xüsusi missiyaların ümumi imtiyazları, immunitet və üstünlüklərinin müəyyən olunması ilə bağlı məsələlər təsbit olunmuşdur.

47-55-ci maddələr isə 1961-ci il və 1963-cü il uyğun olaraq diplomatik və konsulluq əlaqələri haqqında Vyana konvensiyalarının uyğun maddələrinin müəyyən dəyişikliklərlə təkrarlanmasıdır.

Konvensiyanın 1-ci maddəsi burada rast gəlinən terminlərin

açıqlanmasına həsr olunmuşdur. Burada xüsusi missiya bir dövlət tərəfindən digərinə müəyyən məsələnin müzakirəsi üçün və ya ona münasibətdə konkret məsələnin həlli üçün onun razılığı ilə göndərilən nümayəndəlik və müvəqqəti xarakterli missiya kimi müəyyən olunmuşdur (maddə 1, bənd “a”).

Konvensiyada xüsusi missiyalara verilmiş tərif beynəlxalq hüquq ədəbiyyatlarında bir sıra müzakirələr yaratmışdır. Belə ki, Konvensiya yalnız **dövlət** tərəfindən digər **dövlətə** göndərilən missiyanı – xüsusi missiyalara aid edir. Beynəlxalq Hüquq Komissiyasının həmin maddəyə olan şərhində də deyilir ki, konvensiya üsyançı dəstələr tərəfindən göndərilən və ya qəbul edilən missiyaları əhatə etmir.

K.K.Sandrovski bu məsələ ilə bağlı yazır ki, bu, birmənalı cavaba malik olmayan mürəkkəb məsələdir. Hər şey konkret situasiyadan, bu qurumların beynəlxalq hüquq subyektivliyini nöqtəyindən qiymətləndirilməsinə imkan verən meyarlara uyğun olub-olmamasından asılıdır. O, daha sonra qeyd edir ki, müasir beynəlxalq hüququn subyektləri kimi təkcə dövlətlər deyil, həmçinin dövlətçiliyini yaratmaq mərhələsində olan millətlər də tanınır. Və dövlətlərin praktikasına əsasən milli-azadlıq hərəkatlarından da olan missiyalar xüsusi missiyalar qismində qəbul edilir¹.

İ.P.Blişenko isə bu məsələnin başqa tərəfi ilə bağlı aşağıdakı mövqedən çıxış edir. Onun fikrinə əsasən, bir dövlət və ya beynəlxalq təşkilat tərəfindən digər dövlətə və beynəlxalq təşkilata göndərilən nümayəndə heyətləri də xüsusi missiya kimi qiymətləndirilərək bu konvensiyanın təsir dairəsinə daxil edilməli idi. O yazır: “Bizə elə gəlir ki, xüsusi missiyaların bu çox geniş yayılmış növü xüsusi missiyalar haqqında konvensiya ilə tənzimlənməli idi, belə ki, burada beynəlxalq təşkilatla dövlət arasında deyil, akkreditiv dövlətlə konfransın yerləşdiyi dövlət arasında münasibətlər yaranır”².

Sandrovskinin xüsusi missiyalara baxışı ilə qismən razılaşımaq mümkün olsa da, Blişenkonun bu məsələ ilə bağlı mövqeyi, fikrimizcə, düzgün əsaslandırılmamışdır. Belə ki, xüsusi missiyalar

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986, с. 50

² Блищенко И.П. Дипломатическое право 2-е издание. М.: Высшая школа, 1990, с. 148

və beynəlxalq təşkilatın orqan və konfranslardakı nümayəndələrə aid olan məsələlərin vahid konvensiya ilə tənzimlənməsi qeyri-mümkündür. Onlar diplomatiyanın ayrı-ayrı formalarıdır və tamam fərqli hüquqi statusa malikdirlər. İlk baxışda onların hər ikisi oxşar xüsusiyyətlərə malik olsa da (nümayəndəlik xarakterinə malik olmaları, müvəqqəti xarakter daşımaları və vəzifələrinin konkret məqsədli xarakterə malik olması), xüsusi missiyalar ikitərəfli diplomatiyanın, orqan və konfranslardakı nümayəndələr isə çoxtərəfli diplomatiyanın formasıdır. Xüsusi missiyalardan fərqli olaraq orqan və konfranslardakı nümayəndələr yerləşdikləri dövlətə akkreditə olunurlar və onlar üçün üçtərəfli münasibətlər (göndərən dövlət – beynəlxalq təşkilat – yerləşmə dövləti) xarakterikdir. Onların məhz bu üçtərəfli münasibətlərdən irəli gələn mürəkkəb hüquqi statusları xüsusi missiyaların statusundan aşağıdakılara görə fərqlənir:

1) onlar xüsusi missiyalardan fərqli olaraq, yerləşdikləri dövlətə akkreditə olunmadıqlarına görə yerləşmə dövləti onların akkreditiv dövlət tərəfindən azad təyin edilməsinə müdaxilə edə bilməz;

2) yerləşdikləri dövlətə akkreditə olunmadıqlarına görə, bu dövlət xüsusi missiyalardan fərqli olaraq onların üzvlərinə “persona non grata” haqqında normanı tətbiq edə bilməz.

3) Xüsusi missiyalardan fərqli olaraq, orqan və konfransdakı nümayəndələrə münasibətdə yerləşmə dövləti qarşılıqlıq prinsipini tətbiq edə bilməz.

Bütün bunları nəzərə alaraq belə nəticəyə gəlirik ki, burada akkreditiv dövlətlə konfransın yerləşdiyi dövlət arasında deyil, akkreditiv dövlətlə məhz beynəlxalq təşkilat arasındakı münasibətlərdən söhbət gedir. Və bu məsələlərin tənzimlənməsi də tamamilə düzgün olaraq 1969-cu il Xüsusi Missiyalar haqqında Konvensiya ilə deyil, Universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəlikləri haqqında 1975-ci il Konvensiyası ilə həyata keçirilir.

1969-cu il Konvensiyasının birinci hissəsində yer almış ən mühüm müddəalardan biri də xüsusi missiyanın göndərilməsi qaydalarıdır. 2-ci maddəyə görə dövlət digər dövlətə qabaqcadan alınmış razılıq əsasında xüsusi missiya göndərir. Yeri gəlmişkən müqayisə üçün qeyd edək ki, beynəlxalq təşkilatın orqanlarına və konfranslara nümayəndə göndərmək üçün yerləşmə dövlətindən qabaqcadan razılıq alınmır.

Konvensiyanın 7-ci maddəsində xüsusi missiyanı daimi diplomatiyadan fərqləndirən mühüm amillərdən biri əks olunmuşdur. Burada deyilir ki, diplomatik və ya konsul münasibətlərinin mövcud olması xüsusi missiyanın göndərilməsi və qəbulu üçün vacib deyil.

Son olaraq qeyd edək ki, 1969-cu il Konvensiyasında ilk dəfə olaraq beynəlxalq ünsiyyətdə iştirak edən dövlət və hökumət başçıların və digər yüksək vəzifəli şəxslərin xüsusi statusu müəyyən olunmuşdur (maddə 21).

Bu və ya digər məsələlər, o cümlədən, xüsusi missiyaların immunitet və imtiyaz məsələləri və s. VII fəslində daha ətraflı araşdırılacaqdır.

Dövlətin xüsusi növ xarici əlaqə orqanlarına, onun beynəlxalq təşkilatlardakı daimi nümayəndəlikləri, beynəlxalq təşkilatın orqanları və konfranslardakı nümayəndə heyətləri və s. aiddir.

Dövlətin bu xarici əlaqə orqanlarının təşkili və hüquqi statusu məsələləri **Universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəlikləri haqqında 1975-ci il Konvensiyası** ilə tənzimlənir.

Konvensiya konkret olaraq beynəlxalq təşkilatlar yanında daimi nümayəndəliklərin, üzv olmayan dövlətlərin daimi müşahidəçilər missiyalarının, orqan və konfransdakı dövlətlərin nümayəndələrinin və müşahidəçi nümayəndələrin hüquqi statusu məsələlərini tənzimləyir.

Ümumilikdə götürüldükdə, bu orqanların immunitet və üstünlüklərinin hüquqi təbiəti diplomatik nümayəndəliklərin immunitet və üstünlüklərinin hüquqi təbiəti ilə mahiyyətə eynidir. Onların hər ikisinin hüquqi statusunun əsasını dövlətin beynəlxalq aləmdə təmsil olunmaq hüququ təşkil edir. Lakin dövlətin beynəlxalq təşkilatlarla əlaqəli fəaliyyət göstərən xarici əlaqə orqanlarının hüquqi vəziyyətində müəyyən xüsusiyyət fərqləri də var ki, bunu da orqan və konfranslardakı nümayəndələrlə bağlı artıq yuxarıda qeyd etmişdik.

Üçtərəfli hüquqi münasibətlər çərçivəsində fəaliyyət göstərən bu xarici əlaqə orqanlarının hüquqi statusunu dəqiq müəyyən etmək üçün 1975-ci il martın 14-də adı çəkilən Konvensiya işlənib hazırlanmışdır.

Konvensiyanın üstün cəhətlərindən biri ondan ibarətdir ki, burada beynəlxalq hüquq praktikasında ilk dəfə olaraq daimi

müşahidəçilərin və həmçinin orqan və beynəlxalq konfranslardakı müşahidəçi missiyaların hüquqi statusu haqqında müddəalar əks olunmuşdur. Konvensiyanın bir çox normaları indiyə kimi həll olunmayan məsələlərin tənzimlənməsinə həsr edilmişdir. . Lakin Konvensiya ilə bağlı bir məqamı xüsusi qeyd etmək lazımdır: 1975-ci il Konvensiyası bütün beynəlxalq təşkilatlara deyil, yalnız universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəliyi məsələlərini tənzimləyir. Konvensiya sonuncuya BMT-ni, onun ixtisaslaşdırılmış qurumlarını, AEBA-ni “və tərkibi və məsuliyyəti geniş beynəlxalq xarakter daşıyan istənilən analoji təşkilatı” aid edir (maddə 2, bənd 1). Lakin bu o demək deyildir ki, hər hansı bir məhəlli beynəlxalq təşkilat istədiyi təqdirdə üzv dövlətlərlə münasibətlərində onların razılığı ilə 1975-ci il Konvensiyasının müddəalarını tətbiq edə bilməz.

S.A.Kuznetsov bu Konvensiya ilə bağlı qeyd edir ki, o, “statusun müəyyən olunması, immunitet və imtiyazların həcmi baxımından hər biri ayrılıqda götürülmüş qüvvədə olan müqavilə və hətta bu sahədə bütün mövcud müqavilələrdən daha geniş və tamdır. Yeni Konvensiyada daimi nümayəndəliklərin fəaliyyətinin və beynəlxalq konfransların keçirilməsinin 30 illik praktikası təsbit olunmuşdur, və o bu sahədə qüvvədə olan müqavilələrin, 1961-ci il Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyası, 1963-cü il Konsul əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyasının ən münasib müddəalarını əks etdirmişdir”¹.

1975-ci il Vyana Konvensiyası girişdən və 92 maddəni özündə birləşdirən 6 hissədən ibarətdir.

Konvensiyanın girişində dövlətlər arasında münasibətlərdə çoxtərəfli diplomatiyanın artan rolu, o cümlədən, beynəlxalq birlik çərçivəsində BMT-nin, onun ixtisaslaşdırılmış müəssisələrinin və universal xarakterli digər beynəlxalq təşkilatların məsuliyyəti qeyd olunur.

Konvensiyanın I hissəsi – “Giriş” – dörd maddədən ibarətdir. 1-ci maddədə konvensiyada istifadə olunan terminlərdən, 2-ci maddədə Konvensiyanın tətbiq sferasından bəhs edilir, 3-cü və 4-cü maddələrdə isə konvensiya ilə beynəlxalq təşkilatların, konfransların

¹ Кузнецов С. А. Представители государств в международных организациях М.: Международные отношения, 1980, с. 88

qaydaları və qüvvədə olan beynəlxalq razılaşmalar arasında əlaqə və bağlılıq haqda müddəalar yerləşdirilmişdir.

II hissə (37 maddə) - “Beynəlxalq təşkilatlar yanında nümayəndəlik” - daimi nümayəndəliyin və müşahidəçilərin daimi missiyalarının təsis olunması qaydalarını, akkreditə üsullarını, personalın sayını tənzimləyir, immunitet və üstünlüklər və onların həcmi haqqında normaları özünə daxil edir.

III hissə (29 maddə) – “Orqan və konfranslarda deleqasiyalar” - beynəlxalq təşkilatların orqanlarının iclaslarına və konfranslara nümayəndə heyətinin göndərilməsi qaydalarını və onların immunitet və üstünlüklərini tənzimləyir.

IV hissə (2 maddə) – “Orqan və konfranslarda müşahidəçi deleqasiyalar” – müəyyən edir ki, Konvensiyanın II hissəsində nəzərdə tutulan bütün normalar eyni qaydada müşahidəçi deleqasiyalara da şamil olunur.

V hissə (13 maddə) – “Ümumi müddəalar” – nümayəndəliyin əməkdaşlarının, nümayəndə heyətinin və müşahidəçilərin vətəndaşlıq məsələlərini tənzimləyir, 77 (yerli dövlətin qanununa hörmət), 84 (məşvərət, prosedurları) və 85-ci maddələri və Konvensiyanın tətbiqi zamanı dövlət arasında diskriminasiyaya yol verməmək haqqında 83-cü maddəni və giriş, çıxış, tranzit və sığorta və s. haqqında bir sıra məsələləri tənzimləyən normaları özündə birləşdirir.

VI hissə (7 maddə) – “Yekun maddələr” – Konvensiyanı imzalamaq, ratifikasiya və Konvensiyaya qoşulmaq haqqında və həmçinin onun qüvvəyə minməsi qaydası haqqında müddəalardan ibarətdir.

Diqqətəlayiq məsələlərdən biri odur ki, Konvensiyaya uzun müzakirələrdən sonra orqan və konfranslarda müşahidəçi nümayəndələrə aid maddələr də daxil edilmiş və onların hüquqi statusu orqan və konfranslardakı nümayəndələrlə eyni şəkildə müəyyən olunmuşdur.

VI fəsilə Konvensiyanın tənzimlədiyi məsələlər haqqında daha ətraflı məlumat verəcəyik. İndi isə qısa şəkildə onunla bağlı bir sıra məqamlara aydınlıq gətirmək istərdik.

İlk öncə qeyd edək ki, 1975-ci il Vyana Konvensiyası daimi nümayəndəliklər və nümayəndələr anlayışını, onların hüquqi vəziyyətini kifayət qədər dolğun şəkildə təsbit etmişdir və onun tətbiqi vahid praktikanın daxil edilməsinə imkan verəcək ki, bu da beynəlxalq

ünsiyyətin bu mühüm sahəsinə lazımı sabitlik gətirəcək.

Digər tərəfdən, beynəlxalq təşkilatların qərargahlarının yerləşdiyi əksər dövlətlər bu Konvensiyada iştirakdan, hələ ki, imtina etmişlər. Bu dövlətlərin fikrincə, Konvensiyada yerləşmə dövlətlərinin maraqları kifayət qədər nəzərə alınmamışdır ki, bunun da əsas səbəbi onun əksər iştirakçılarının Konvensiya layihəsinə qəbul edən dövlət deyil, məhz göndərən dövlət nəzərindən baxmaları idi.

Lakin bununla razılaşaraq onu da yaddan çıxarmaq lazım deyil ki, yerləşmə dövləti olmaq dövlətin öhdəliyi deyil, hüququdur. Heç kim dövləti yerləşmə dövləti olmağa məcbur edə bilməz, yox, əgər dövlət könüllü olaraq bu öhdəliyi üzərinə götürürsə, bu zaman o, həmin təşkilatın və buradakı dövlət nümayəndələrinin vəzifələrini uğurla həyata keçirə bilməsi üçün müvafiq şərait yaratmalıdır.

Son olaraq onu da qeyd edək ki, 1975-ci il Konvensiyası hələ də qüvvəyə minməmişdir. Lakin 83 dövlətin nümayəndəsinin iştirak etdiyi konfransda Konvensiyanın qəbul edilməsi, artıq özlüyündə, əvvəllər adət normaları ilə tənzimlənən qarşılıqlı münasibətlər sahəsində bir sıra mühüm beynəlxalq hüquq normalarının yaradılması deməkdir. Bununla bağlı V.Moraveski tamamilə doğru olaraq qeyd edir ki, BMT-nin hüquqyaratma funksiyasının reallığını qiymətləndirərkən nəzərə almaq lazımdır ki, razılaşmanın qəbul edilməsi faktı öz-özlüyündə artıq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu cür hələ qüvvəyə minməmiş razılaşmaların məzmunu “nüfuzlu beynəlxalq təşkilat tərəfindən dəstəklənən mənəvi-siyasi xarakter ala bilər. Buna görə də onlar – hələ məcburi qüvvəyə minməmiş qərarlar formasında belə – dövlətlərin davranışına ciddi siyasi təsir vasitələridir. Bu cür təsirin gücü təkrar razılaşma əldə olunmasına çağırış və ya qəbul olunmuş konvensiyaların ratifikasiya edilməsi kimi əlavə üsulların köməyi ilə daha da artırıla bilər”¹.

Universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəlikləri haqqında 1975-ci il Vyana Konvensiyası dövrün tələblərinə cavab verir və beynəlxalq hüququn məcəlləşdirilməsi və progressiv inkişafında mühüm rola malik idi².

¹ Моравицкий В. Функции международных организаций . М.: Прогресс, с. 120

² Кузнецов С.А. Представители государств в международных организациях М.: Международные отношения,1980, с. 86

1945-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının yaradılması müasir diplomatiya hüququnun progressiv inkişafı yolunda mühüm təkan oldu. Belə ki, 1946 və 1947-ci illərdə BMT iki konvensiya qəbul etdi; **BMT-nin immunitet və imtiyazları haqqında Konvensiya** və **BMT-nin ixtisaslaşdırılmış qurumlarının immunitet və imtiyazları haqqında Konvensiya**. Hər iki konvensiya müasir diplomatiya hüququnda immunitet və imtiyaz institutunun inkişafına mühüm töhfə idi.

1946-cı il Konvensiyasında qeyd olunduğu kimi, bu konvensiyanın işlənilməsi hazırlanmasının hüquqi əsası BMT Nizamnaməsinin 104 - 105-ci maddələri təşkil edir. Bu maddələrdə deyilir ki, təşkilat onun üzvlərinin hər birinin ərazisində funksiyalarının yerinə yetirilməsi və məqsədlərinə çatması üçün vacib olan hüquq qabiliyyətindən istifadə edir. Bununla yanaşı, BMT Nizamnaməsində qeyd olunur ki, öz funksiyalarının həyata keçirilməsinin vacibliyi ilə təşkilatın özünə verilən immunitet və imtiyazların həcmi, təşkilat üzvlərinin nümayəndələrinin və təşkilatın vəzifəli şəxslərinin funksiyalarının səmərəli həyata keçirilməsinin vacibliyi ilə onlara verilən immunitet və imtiyazların həcmi müəyyən olunur. Başqa sözlə ifadə etsək, BMT rejiminin, onun üzvlərinin nümayəndələrinin və onun vəzifəli şəxslərinin rejiminin əsasında funksional zərurət nəzəriyyəsi durur.

BMT-nin immunitet və imtiyazları haqqında 1946-cı il Konvensiyası (Ümumi Konvensiya) 36 bölməni əhatə edən 9 maddədən ibarətdir. Bu konvensiyada təşkilat üzvlərinin nümayəndələrinin hüquqi vəziyyəti (IV maddə), BMT-nin vəzifəli şəxslərinin hüquqi statusu (V maddə), ekspertlərin immunitet və imtiyaz məsələləri (VI maddə), BMT-nin əmlakı, arxiv və sənədlərinin toxunulmazlığı (II maddə) və s. məsələlər tənzimlənir.

Ümumi Konvensiyanın 36-cı maddəsi əsasında BMT-nin Baş katibi ilə ABŞ-ın dövlət katibi arasında 1947-ci ildə "ABŞ ərazisində BMT və onun orqanlarının yerləşdiyi zolağın hüquqi vəziyyəti haqqında" xüsusi saziş imzalanmışdır. Həmin saziş əsasən ABŞ ərazisində BMT orqanlarının və əməkdaşlarının toxunulmazlığı, diplomatik immunitet hüququ təsdiq edilir. Buna oxşar sazişlər BMT orqanlarının yerləşdiyi digər müvafiq dövlətlərlə də bağlanmışdır.

2.2. Konsul fəaliyyətini tənzimləyən

beynəlxalq hüququn prinsip və normaları

Dövlətin xarici əlaqələrinin həyata keçirilməsində onun xaricdəki konsulluqları xüsusi yer tutur. Uzun müddət bu xarici əlaqə orqanlarının fəaliyyətinin tənzimlənməsi beynəlxalq hüququn adət normalarına əsaslanırdı. Dövlətlərin konsul praktikasının ilk rəsmi məəllələşdirilməsi Latın Amerikasına ölkələri çərçivəsində aparılmışdır. Məhz burada 1911-ci ildə konsul funksiyaları haqqında Karakas Konvensiyası qəbul edilmişdir (Ekuador, Peru, Venesuela, Boliviya və Kolumbiya arasında). Daha sonra 1928-ci il fevralın 20-də VI Panamerikan konfransında **Konsul məmurları haqqında Havana Konvensiyası** 12 Amerika ölkəsi tərəfindən ratifikasiya olunmuşdur. Konvensiyada ABŞ, Meksika, Braziliya kimi Amerikanın böyük dövlətləri iştirak etdiyinə görə, praktiki olaraq o, digər Amerika ölkələri tərəfindən də nəzərə alınır və tətbiq olunur.

Havana Konvensiyası üç əsas bölmədən ibarətdir: konsulun təyin olunması və funksiyaları, konsul imtiyazları, konsul funksiyalarının dayandırılması və sonu. Konvensiyada dövlətin praktikasından asılı olaraq konsulun təyin olunmasının iki üsulu göstərilmişdir: qəbul edən dövlətin açıq ifadə olunmuş qabaqcadan razılığı əsasında və ya səssiz razılığı əsasında. Təyinatın qaydası və onun şərtləri, konsulların rütbə və dərəcələri hər bir dövlətin daxili qanunvericiliyi ilə tənzimlənir (mad. 2) ¹.

Havana Konvensiyasında, həmçinin ştatdankənar konsul institutundan istifadə də nəzərdə tutulur. Havana Konvensiyası konsul patentini və ekzekvaturanın verilməsi qaydalarını, ekzekvaturanın geri alınmasını, yerli dövlətin icazəsi ilə konsullara diplomatik funksiyaların həvalə olunması məsələlərini və s. tənzimləyir.

Latın Amerikasına ölkələrinin bir çoxunun qanunvericiliklərində diplomatik və konsul xidmətləri bir-birindən ayrılmışdır. Məsələn, Venesuela qanunvericiliyinə əsasən bu iki xidmət növünün birləşdirilməsi qadağan olunur. Onun diplomatik nümayəndəliklərində konsul şöbələri, ümumiyyətlə, fəaliyyət göstərmir. Lakin dünya praktikasında diplomatik və konsul xidmətlərinin yaxınlaşması tendensiyası özünü göstərir. Bu baxımdan Havana

¹ Бобылев Г.В., Зубков Н.Г. Основы консульской службы. М.:Межд. отношения, 1986, с. 127

Konvensiyasında da bu tendensiya əks olunmuşdur, lakin eyni zamanda, yerləşmə dövlətinin razılığının vacibliyi də əsas şərt kimi göstərilmişdir (maddə 12 və 13).

Konvensiyanın 10-cu maddəsində xüsusi olaraq vurğulanır ki, konsullar yerli dövlətin qanun və adətlərinə hörmət etmək şərti ilə öz dövlətinin qanunlarına əsasən onların üzərinə qoyulmuş funksiyaları həyata keçirirlər. Lakin konvensiya konsul funksiyalarının dəqiq siyahısını vermir və bu məsələdə milli qanunvericiliyə istinad edir.

Havana Konvensiyasının qəbul edildiyi konfransda “Bustamante Məcəlləsi” də qəbul edilmişdir ki, burada da bir sıra konsul funksiyaları öz əksini tapmışdır. Əsas konsul funksiyaları 1911-ci il Konsul funksiyaları haqqında Karakas Konvensiyasında da təsbit edilmişdir.

Havana Konvensiyası və “Bustamante Məcəlləsi” bu gün də qüvvədə olan razılışmalardandır. Bundan əlavə, o, XX əsr Avropa praktikasına və konsul əlaqələri və immunitetləri üzrə ümumi konvensiyanın hazırlanmasında BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyasının işinə əvəzolunmaz təsirini göstərmişdir.

Beynəlxalq əlaqələrin hərtərəfli inkişafı, konsul müəssisələrinin rolunun hədsiz artması konsul hüququnun universal səviyyədə məcəllələşdirilməsi zərurətini yaradırdı. Bununla əlaqədar olaraq BMT-nin Baş Assambleyası 1949-cu il dekabrın 6-da Konsul əlaqələri və immunitetləri haqqında konvensiya layihəsinin hazırlanması barədə qətnamə qəbul etmişdir. 1963-cü ilin martında Baş Assambleyanın bu məsələ ilə bağlı çağırdığı konfransda Konsul əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyası qəbul edilmişdir.

Konsul əlaqələri haqqında 1963-cü il Vyana Konvensiyası preambuladan, 5 hissədə birləşən 79 maddədən ibarətdir. 1961-ci il Vyana Konvensiyasında olduğu kimi, bu Konvensiyaya da iki əlavə protokol qəbul edilmişdir (Vətəndaşlığın əldə olunması haqqında fakultativ Protokol və Mübahisələrin məcburi həlli haqqında fakultativ Protokol).

Preambulada Konvensiyanın bağlanması məqsədləri açıqlanır. Konvensiyanın 1-ci maddəsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, belə ki, burada konvensiyada yer alan “konsul müəssisələri”, “konsul dairəsi”, “konsul vəzifəli şəxsi”, “konsul əməkdaşı” və s. kimi terminlərin açıqlaması verilir.

I fəsil konsul əlaqələrinin ümumi müddəalarına həsr olunmuş-

dur. O, iki bölmədən ibarətdir: birinci bölmədə konsul əlaqələrinin qurulması və həyata keçirilməsindən, ikinci bölmədə isə konsul funksiyalarının kəsilməsindən söz açılır. 2-ci maddədə müəyyən olunmuş normaya əsasən diplomatik münasibətlərin qurulmasına verilən razılıq, əgər başqa cür şərtlənməyibsə, həm də konsul əlaqələrinin qurulmasına razılıq deməkdir. Həmin maddənin 3-cü bəndində deyilir ki, diplomatik münasibətlərin kəsilməsi avtomatik olaraq konsul münasibətlərinin kəsilməsinə gətirib çıxarmır.

Vyana Konvensiyası 9-cu maddədə konsulluq müəssisələri başçılarının dörd dərəcəsinə müəyyən edir. Konsul müəssisələrinin başçıları baş konsullara, konsullara, vitse-konsullara və konsul agentlərinə bölünürlər.

Konsul funksiyaları, immunitet və imtiyazları baxımından Konvensiyanın 17-ci maddəsi, fikrimizcə, xüsusilə diqqəti cəlb edir. Bu maddəyə uyğun olaraq, yerləşmə dövlətində akkreditiv dövlətin diplomatik nümayəndəliyi mövcud deyilsə, konsulluğun vəzifəli şəxsi, əgər o buna münasib qaydada səlahiyyətləndirilmişsə, diplomatik aktları da həyata keçirə bilər. Bu və ya digər səbəblərə görə diplomatik nümayəndəliklərdən daha çox konsulluqlara malik olan dövlətlər üçün bu maddə xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Lakin bu cür aktları həyata keçirən zaman konsulluğun vəzifəli şəxsinə diplomatik immunitetlər verilmir.

II fəsil konsul müəssisələrinin, ştatlı konsul vəzifəli şəxslərinin və konsul müəssisələrinin digər işçilərinin immunitet və imtiyaz məsələlərinə həsr olunmuşdur.

Konvensiyanın ən çox mübahisə yaradan maddələrindən biri də konsul binalarının toxunulmazlığını müəyyən edən 31-ci maddə olmuşdur. 1961-ci il Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasından fərqli olaraq, 1963-cü il Konvensiyası konsul binalarının mütləq toxunulmazlığını müəyyən etməmişdir. Bu maddəyə “yanğın qeyd - şərtinin” daxil edilməsi, bizim fikrimizcə, konsulluq binasının toxunulmazlığı prinsipinin effektivliyini nəzərə çarpacaq dərəcədə azaltmışdır. Heç bir dövlətin, xidməti bina olub-olmamasından asılı olmayaraq, heç bir binanın terror aktlarından sığortalanmadığı müasir günümüzdə bu qeyd-şərtin götürülməsi, fikrimizcə, məqsədemüvafiq olardı.

Uzun müddət bəzi dövlətlərin bu konvensiyaya qoşulmamasının səbəblərindən biri olan adı çəkilən “yanğın qeyd-şərti” keçmiş

sovet ədəbiyyatında da, məsələn, Q.V.Bobilyov, N.Q.Zubkov və İ.P.Blişenko tərəfindən tənqidə məruz qalmışdır.

Konsulluğun vəzifəli şəxslərinin şəxsi toxunulmazlığı 41-ci maddədə təsbit olunmuşdur. Burada deyilir ki, konsulluğun vəzifəli şəxsi “ağır cinayət törədilməsi halında səlahiyyətli məhkəmə hakimiyyətinin qərarı” istisna olmaqla, həbs edilə və ya tutulub saxlanıla bilməz.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, konsul münasibətlərinin tənzimlənməsində dövlətlər universal konvensiyadan daha çox ikitərəfli konsul konvensiyalarına üstünlük verirlər. İkitərəfli konsul konvensiyaları 1963-cü il Vyana Konvensiyası əsasında hazırlansa da, dövlətlər bu müqavilələrdə əsasən daha geniş immunitet və imtiyazlar müəyyənləşdirmək praktikasını tətbiq edirlər. Məsələn, Azərbaycan Respublikası digər dövlətlərlə imzaladığı konsul konvensiyalarında konsul vəzifəli şəxslərinin immunitet və imtiyazlarının həcmnin artırılması yolu ilə gedərək onları yerləşmə dövlətinin yurisdiksiyasından, o cümlədən, cinayət yurisdiksiyasından azad edir. Azərbaycan Respublikasının Gürcüstan Respublikası ilə (maddə 18), Rusiya Federasiyası ilə (maddə 18), Özbəkistan Respublikası ilə (maddə 18) və s. imzaladığı konsul konvensiyalarında konsul vəzifəli şəxslərinin şəxsi toxunulmazlığı aşağıdakı qaydada müəyyən edilir: “Konsul vəzifəli şəxsləri və onların ailə üzvləri şəxsi toxunulmazlıqdan istifadə edirlər. Onlar bu və ya digər formada həbs edilə və tutulub saxlanıla bilməzlər”.

Praktikada konsul vəzifəli şəxsi və ya konsulluğun əməkdaşı tərəfindən hər hansı bir hüquqa zidd əməl törədildikdə yerləşmə dövlətinin Xarici İşlər Nazirliyi həmin konsulluğa və ya uyğun diplomatik nümayəndəliyə sorğu ilə müraciət edir. Həmin sorğuda hüquqa zidd əməl törədən şəxsin bu zaman xidməti vəzifəsini yerinə yetirməsi halında olub-olmadığı soruşulur və bir qayda olaraq cavab almır. Bu baxımdan konsul vəzifəli şəxs hüquqa zidd əməl törədən zaman bunun xidməti vəzifələrinin həyata keçirilməsi ilə əlaqəli olub - olmamasını müəyyən edən vahid meyarlar olmadığına görə akkreditiv dövlətlə yerləşmə dövləti arasında labüd ziddiyyətlər meydana çıxır. Göstərilən bu məsələnin yaxın günlərdə öz həllini tapması, fikrimizcə, vacibdir. Bu, dövlətlər arasında yarana biləcək ziddiyyətlərin qarşısını ala bilər.

1963-cü il Konvensiyasının III fəslində fəxri konsul və konsul

müəssisələrinin hüquqi rejimi müəyyən olunur. Konvensiya açıq ifadə olunmuş şəkildə fəxri konsul institutunun fakultativ xarakterini müəyyən edir: “Hər bir dövlət, fəxri konsul və vəzifəli şəxslərinin təyin edilməsi məsələsini azad həll edir”.

IV fəsil “Ümumi müddəalar” adlanır. Burada konsul agentliyi institutunun fakultativ xarakterindən (maddə 69), konvensiyanın digər beynəlxalq razılaşmalara münasibətindən (maddə 73) və s. söz açılır. 73-cü maddədə deyilir ki, “konvensiyanın müddəaları onda iştirak edən dövlətlər arasında qüvvədə olan digər beynəlxalq razılaşmalara təsir göstərmir”. Bu maddə mühüm əhəmiyyət daşıyır, belə ki, o, çoxtərəfli Vyana Konvensiyası ilə ikitərəfli konsul konvensiyaları və müqavilələri arasında qarşılıqlı nisbəti müəyyən edir.

Məşhur latın postulatında deyilir: “Lex specialis derogat generali” – xüsusi qanun ümumi qanunu ləğv edir. 1963-cü il Vyana Konvensiyası konsulluq hüququnun ümumi normalarını, ikitərəfli konvensiyalar və müqavilələr isə xüsusi normaları əks etdirdiyinə görə, onlar arasında ziddiyyət yarandıqda ikitərəfli müqavilə və konvensiyalar tətbiq olunur. Bununla yanaşı, bu məsələ birmənalı həll oluna bilməz və onun həlli xüsusi normanın məzmunundan asılıdır. Göstərilən halda digər məşhur prinsip “Lex posteriori derogat priori” – “sonrakı qanun özündən əvvəlkinə ləğv edir” prinsipi də qəbul olunmazdır. Belə ki, Vyana Konvensiyası nəinki özündən öncəki ikitərəfli konsul konvensiyalarını inkar etmir, hətta gələcəkdə bu cür razılaşmaların imzalanmasının əleyhinə olmadığı haqda bir-başına müddəanı əks etdirir.

V.V.Qanyuşkin bu məsələ ilə bağlı qeyd edir ki, “1963-cü il Vyana Konvensiyasının müddəalarını konsulluq və onun personalının, bir növ, minimum immunitet və imtiyazları kimi nəzərdən keçirmək lazımdır, elə minimum ki, ikitərəfli konsul konvensiyalarında ondan aşağı enmək olmaz”¹.

Konvensiyanın V fəslə “Yekun müddəalar”ı əhatə edir.

Konsul əlaqələri haqqında 1963-cü il Vyana Konvensiyasını konsul münasibətləri sahəsində universal qaydaları müəyyən edən ilk

¹ Ганюшкин Б.В. Правовое положение консульств и их персонала (сравнительный анализ консульских конвенций, заключенных Россией с иностранными государствами) //Московский журнал международного права, №3, 1999, с. 36-43

beynəlxalq çoxtərəfli razılaşıma kimi nəzərdən keçirmək lazımdır¹. Əksər beynəlxalq hüquqsünasların fikrinə əsasən, Vyana Konvensiyası beynəlxalq konsulluq hüququnun normalarını sistemləşdirmiş, mövcud konsulluq praktikasını ümumiləşdirmiş və beynəlxalq konsulluq hüququnun rəsmi məcəlləşdirilməsi və progressiv inkişafı yolunda ilk mühüm addım olmuşdur. Konsulluqların fəaliyyətini araşdırarkən 1963-cü il konvensiyasından daha ətraflı bəhs edəcəyik.

Dövlətin xarici əlaqə orqanlarının yaradılması və fəaliyyətini tənzimləyən beynəlxalq hüquq normalarını araşdırdıqdan sonra belə nəticəyə gəlirik ki, mövcud normaların məcmusu heç də diplomatik praktikanın tələblərinə tamamilə cavab verən normalar sistemi təəssüratı yaratmır. İlk öncə qeyd edək ki, müasir dövrdə dövlətlərin qarşılıqlı asılılığının artması, onlar arasında əlaqələrin hərtərəfli və geniş şəkil alması dövlətin təmsilçiliyi institutunun təkmilləşdirilməsi ehtiyacını yaradır. Son dövrlərdə diplomatik nümayəndəliklərin təşkili, fəaliyyəti və statusu məsələləri ilə əlaqədar bir çox dəyişikliklər baş vermişdir. Bu nümayəndəliklərin və onların personalının sayı kəskin surətdə artmış və kvota sistemi yayılmağa başlamışdır. Personalın tərkibinə peşəkar diplomat olmayan şəxslər əlavə edilmiş, diplomatik nümayəndəliklərin funksiyaları daha da rəngarəng və mürəkkəb olmuşdur. Bu və başqa dəyişikliklər diplomatik nümayəndəlik və onun personalının statusunda əks olunmaya bilməz.

İkinci tərəfdən, diplomatik nümayəndəlik və onun personalının statusuna aid bir sıra məsələlər var ki, onlar 1961-ci il Konvensiyasında ya qismən həll olunmuş (məsələn, diplomatik kuryerlərin statusu), ya da, ümumiyyətlə, öz əksini tapmamışdır (məsələn, diplomatın müvəqqəti iqamətgahının immuniteti, diplomatik sığınacaq institutu). Məlum olduğu kimi, hüquqi tənzimləmədə belə boşluqlar dövlətlər arasında münaqişə situasiyalarının potensial mənbələridir.

Bütün bu deyilənlər bir daha sübut edir ki, xarici əlaqə orqanlarının hüquqi statusu ilə əlaqədar beynəlxalq hüquq normalarının təkmilləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi zərurəti bu gün də mövcuddur.

Uyğun olaraq müasir diplomatiya hüququ normalarının mə-

¹ Смирнов Ю. М. Консульское право: практика и применение. Курс лекций Изд-во НИМП, 2001, с. 59

əcəlləşdirilməsi prosesi davam etməkdədir. BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyası 1989-cu ildə diplomatik kuryerlərin və diplomatik kuryerlə müşayiət olunmayan diplomatik poçtun statusunu müəyyən edən maddələrin son mətni üzərində işi başa çatdırmışdır¹. 1996-cı ildə isə komissiya diplomatik müdafiə mövzusunun beynəlxalq hüququn məcəlləşdirilməsi və progressiv inkişafı zəruri olan mövzu kimi ayırmışdır².

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, xarici əlaqələr hüququnun mənbələrinə beynəlxalq müqavilələrdən başqa adət normaları, beynəlxalq təşkilatların qətnamələri və s. aiddir.

Adət normaları. Dövlətlərin diplomatik münasibətləri uzun illər ərzində məhz adət normaları ilə tənzimlənirdi. Daha sonra kapitalist istehsal münasibətlərinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq siyasi, ticarət və iqtisadi əlaqələrin daha da genişlənməsi şəraitində adi müqaviləvi hüquqa çevrilmişdir. Məlum olduğu kimi, hələ Hüqo Hrotsi beynəlxalq hüququn məcəlləşdirilməsində beynəlxalq adəti onun başlıca mənbələrindən biri hesab edirdi.

Dövlətlərin beynəlxalq münasibətlər sahəsində uzun müddət ərzində qarşılıqlı qaydada tətbiq etdiyi və hüquqi zərurət əhəmiyyəti almış oxşar qaydalara beynəlxalq adət deyilir. Dövlətlər tərəfindən mahiyyət etibarilə səssiz razılaşıma yolu ilə qəbul edilən bu normalar həmin dövlətlər üçün icbari əxlaq qaydaları əhəmiyyətinə malikdir.

BMT Nizamnaməsində, BMT Beynəlxalq Məhkəməsinin statutunda (36-cı maddə) və s. aktlarda beynəlxalq adət, müasir beynəlxalq hüququn mənbəyi kimi təsdiq edilir.

Diplomatik münasibətlər haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasının, 1963-cü il Konsul münasibətləri haqqında Vyana Konvensiyasının, 1969-cu il Xüsusi missiyalar haqqında Konvensiyanın və s. preambullarında da qeyd olunur ki, bu konvensiyalarla tənzimlənməyən məsələlər beynəlxalq hüququn adət normaları ilə tənzimlənilir.

Beləliklə, beynəlxalq hüquqi adət beynəlxalq münasibətlər praktikasında dəfələrlə, şüurlu surətdə, eyni cür tətbiqi sayəsində

¹ Основные сведения об организации Объединенных Наций. М.: Юридическая литература, 1995, с. 247

² Работа комиссии международного права. Изд. 5-е Нью-Йорк, ООН, 1997, с. 301-315

hüquqi məcburi davranış qaydası kimi diplomatiya hüququnun mənbələrindən biridir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hal-hazırda beynəlxalq adət diplomatiya hüququnun bir çox məsələlərində öz yerini beynəlxalq müqaviləyə buraxmışdır.

Diplomatiya hüququnun mənbəyi, həmçinin **beynəlxalq hüququn ümumi prinsipləridir**. Xarici sözlər lüğətində prinsiplər (“principum” latın sözündən – başlanğıc əsas) əsas müddəə, fəaliyyətin rəhbər ideyası, əsas davranış qaydası kimi izah olunur¹. Hələ qədim dövrdən hesab olunmurdu ki, “prinsip hər şeyin əsas hissəsidir” (“principium est porissima pars cijuqie rei”)². Fəlsəfi mənada prinsip insan fəaliyyətinin müxtəlif sferalarında əsas götürülməsi vacib olan bir sıra fakt və biliklərin məcmusunun əsasını, özəyini təşkil edən müddəə kimi başa düşülür. Hal - hazırda da prinsip terminindən müxtəlif fəaliyyət sferalarında istifadə olunsa da, onun başlanğıc, əsas kimi mənalı qorunmuş olur³.

Beynəlxalq hüququn əsas prinsipləri öz “jus cogens” xarakteri ilə digər hüquq qaydalarının yaradılması üçün hüquqi baza təşkil edir. Beynəlxalq hüququn əsas prinsipləri universal xarakterli normadır, belə ki, onlar bütün dövlətlərarası münasibətlərə istisnasız şamil edilir, beynəlxalq hüquq qaydalarının əsasını təşkil edir və dövlətlərarası münasibətlərin inkişafı üçün mühüm siyasi və hüquqi əsasdır. Lakin buna baxmayaraq bəzi müəlliflər beynəlxalq hüququn ayrıca mənbəyi kimi onlara şübhə ilə yanaşırlar və qeyd edirlər ki, bu prinsiplər ya adət formasında, ya da müqavilə formasında özünü göstərir.

Beynəlxalq Məhkəmənin Statutunun 38-ci maddəsində beynəlxalq hüququn ümumi əsasları (prinsipləri) qeyd olunmuşdur, lakin diplomatiya hüququnun digər mənbələrindən olan beynəlxalq orqan və təşkilatların qətnamələrinin adı çəkilmir.

Beynəlxalq təşkilatların qərarları. Beynəlxalq təşkilatların

¹ Словарь иностранных слов. 18-е изд., стер., М.: с 48. Рус. яз., 1989, с. 409

² Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. Изд. 2-е. перераб. и доп. Отв. ред. М.Н.Марченко. Том III, М.: ИКД «Зерцало-М», 2001, 528с; Том 2, М.: ИКД «Зерцало-М», 2001, с. 79

³ Константинов Ф.В. Философская энциклопедия. М.: Советская Энциклопедия, Т. 4, «Наука и логика», Сигети, 1967, с. 365

qətnamələri, beynəlxalq konfranslarda qəbul edilmiş qərar, qətnamə və s. formasında olan çoxtərəfli aktlar da diplomatiya hüququnun mənbələri hesab olunur. Qətnamələr, beynəlxalq təşkilatların və beynəlxalq konfransların prosedur qaydaları və rəqlamentləri beynəlxalq hüquq normalarının yaradılması prosesinin mərhələlərindən biri kimi nəzərdən keçirilə bilər. T.Neşatayeva¹ və N.Krılov² məhz bu mövqedən çıxış edirlər. Bununla yanaşı, beynəlxalq təşkilatların qətnamələri çoxtərəfli müqavilələrin və konvensiyaların işlənilib hazırlanmasında da istifadə oluna bilər. Məsələn, B. Aşavski hesab edir ki, qətnamələrin müddəaları adət yolu ilə beynəlxalq hüquq normalarının yaradılması prosesində məcburi xarakter kəsb edə bilər³.

Deyilən fikirlər beynəlxalq təşkilatların və orqanların, konfransların qətnamə, rəqlament və prosedur qaydalarının müasir dünyada artan rolunun əhəmiyyətini bir daha təsdiq edir. Baş Assambleyanın, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının, ATƏT, YUNESKO, AEBA və digər beynəlxalq təşkilatların qərarları beynəlxalq münasibətlərin aktual problemlərinin beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsində mühüm rol oynayır.

Məhkəmə qərarları. BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsi, Avropa İttifaq Məhkəməsi, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, İnsan Hüquqları üzrə Amerikaarası Məhkəmə və digərləri presedent hüququ xarakteri daşıyır və hüququn mənbəyini təşkil edir.

Xüsusilə, xarici əlaqələr sferasında məhkəmə praktikası mühüm rol oynayır. M.L.Entinin doğru olaraq qeyd etdiyi kimi, “beynəlxalq məhkəmə orqanlarının qərarları beynəlxalq münasibətlərin hüquqi müəyyənliyini gücləndirir, qüvvədə olan hüquq normasının mötəbər şərhini verir, onun məzmununu dəqiqləşdirir, hətta müəyyən hallarda onun sonrakı təkamülünün ümumi istiqamətlərini müəyyən edir”⁴. Buna parlaq misal olaraq Te-

¹ Нещатаева Т.Н. Международные организации и правовые тенденции в международно-правовом регулировании. М.: Дело, 1998, с. 93

² Крылов Н.Б. Правотворческая деятельность международных организаций. М.: Наука, 1988, с. 49

³ Ашавский Б. М. Межправительственные конференции Международно-правовые вопросы. М.: Международные отношения, 1980, с. 106

⁴ Этин М.Л. Международные судебные органы; вклад в обеспечение международной стабильности, законности и сотрудничества. Автореферат диссертации. На соискание ученой степени доктора юридических наук. М.: МГИМО, 1993, с. 5

hrandakı Amerika səfirliyində girovlar haqqında iş üzrə BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsinin qərarını göstərmək olar. Bu qərara əsasən İran diplomatiya hüququnun əsasını təşkil edən normaların, o cümlədən, ümumi beynəlxalq hüququn digər normalarının pozulmasına görə təqsirkar hesab olunurdu.

Lakin onu da qeyd etmək istərdik ki, məhkəmələr məhkəmə qərarlarında qüvvədə olan hüququ dəyişdirə bilməzlər. Məhkəmə presedentləri xüsusi əhəmiyyət kəsb etsə də, onun mənbə kimi əhəmiyyətini, məsələn, G.Lauterpaxtın “Beynəlxalq Məhkəmə vasitəsilə beynəlxalq hüquq” əsərində olduğu kimi aşırı müəyyən etmək doğru olmazdı. Fikrimizcə, məhkəmə qərarları diplomatiya hüququnun dolayı mənbəyi rolunu oynayır.

Bəzi müəlliflər milli məhkəmə orqanlarının qərarlarını da diplomatiya hüququnun mənbələrinə aid edirlər. Milli məhkəmələr beynəlxalq hüquq normalarının məzmununa öz dövlətinin mövqeyini ifadə edir. Lakin bir çox dövlətlərdə bu mövqə üst-üstə düşdükdə yeni adət normalarının formalaşması özünü büruzə verir.

Beynəlxalq hüquqsünasların doktrinaları da diplomatiya hüququnda normayararmanın formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Beləliklə, müasir diplomatiya hüququnun normaları dəyişməz deyil, onlar getdikcə dövlətlərin diplomatik münasibətlərinə aid olan daha geniş məsələləri əhatə edir və onların hüququn mənbəyi kimi rolu getdikcə artmaqdadır.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikası Diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasının, Konsul münasibətləri haqqında 1963-cü il Vyana Konvensiyasının, BMT-nin immunitet və imtiyazları haqqında 1946-cı il Konvensiyasının, Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə, o cümlədən diplomatik agentlərə qarşı cinayətlərin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında 1973-cü il Konvensiyasının iştirakçısıdır.

Bunlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının 1961-ci il Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasına qəbul edilmiş iki fakultativ protokola da qoşulması məqsəduyğun olardı.

Diplomatik missiyanın üzvləri və onların ailə üzvləri tərəfindən yerləşmə dövlətinin vətəndaşlığının qəbul edilməsinin yolverilməzliyi haqqında birinci fakultativ protokolun mühüm əhəmiyyəti vardır. Belə ki, xaricdəki diplomatik xidmət xidmət müddəti bitdikdən sonra yerləşmə dövlətində qalmaq hallarına səbəb ol-

mamalıdır.

İkinci fakultativ protokol Azərbaycana konvensiyanın müddələrinin tətbiqi və şərhü üzrə yarana biləcək mübahisələrin Beynəlxalq Məhkəmə tərəfindən həllinin beynəlxalq hüquqi prosedurlarından istifadə etmək imkanı verə bilər.

Qeyd edək ki, 1963-cü il Konsul əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyası ilə də eyni məzmunlu iki fakultativ protokol qəbul edilmişdir. Respublikamızın bu protokolları da ona qoşulmaq məqsədilə nəzərdən keçirməsi məqsəduvafiq olardı.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikası beynəlxalq aləmdə təkcə öz diplomatik və konsul nümayəndəlikləri vasitəsilə deyil, həmçinin beynəlxalq təşkilatlardakı daimi nümayəndəlikləri, bu və ya digər dövlətə göndərdiyi xüsusi missiyaları vasitəsilə də təmsil olunur. Bunu nəzərə alaraq, fikrimizcə, Azərbaycan Respublikasının Xüsusi missiyalar haqqında 1969-cu il Konvensiyasına və Universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəliyi haqqında 1975-ci il Vyana Konvensiyasına qoşulmaq məsələsi ilə əlaqədar müzakirələr keçirməsi zərurəti də artıq yaranmışdır.

Onu da qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası bu və ya digər beynəlxalq müqavilənin iştirakçısı olmasa belə, onun normalarını adət norması şəklində tətbiq edə bilər.

2.3. Dövlətdaxili qanunvericilik və xarici əlaqələr hüququ

Dövlətdaxili qanunvericiliyin diplomatiya hüququ sahəsində hüququn mənbəyini təşkil edib-etməməsi məsələsi birmənalı həll olunmayan məsələ deyildir. Beynəlxalq hüquqsünaslar X.Tripel, Q.Kelzen hesab edirdilər ki, bu iki sistemin qarşılıqlı əlaqəsi ilk öncə onların hər birinin müstəqilliyinə əsaslanmışdır. Bundan əlavə, Q.Kelzen qeyd edirdi ki, müasir hüquq sistemində beynəlxalq hüquq eynilə daxili hüquqda konstitusiyanın qanunlara münasibətdə aliliyi kimi dövlətlərin hüquqlarına münasibətdə daha yüksək səviyyəni təşkil edir.

Əgər hələ XIX əsrdə beynəlxalq hüquqa münasibətdə dövlətdaxili hüququn primatlığına aid nəzəriyyələr mövcud idisə də, artıq XX əsrdə beynəlxalq hüquq normalarının milli hüquq üzərində primatlığı heç bir şübhə doğurmur və hüquqsünas-alimlərin

əksəriyyəti bu konsepsiyayı qəbul edir. Müasir dünyada “beynəlxalq və milli normativ sistemlərin qarşılıqlı əlaqəsi fəallaşmışdır. Bu zaman birincinin ikinciyə təsiri güclənməkdədir”¹ - deyə İ.İ.Lukaşuk xüsusi qeyd edir.

Bu konsepsiya aşağıdakı faktorlarla şərtlənmişdir; birincisi, dünyada baş verən sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi proseslərin güclü inteqrasiyası; ikincisi, ümumi insani dəyərlərin üstünlüyünün təsdiq olunması; üçüncüsü, beynəlxalq təşkilatların rolunun artması; dördüncüsü, bəşəriyyət qarşısında duran problemlərin qloballaşması və s.

Bir çox hüquqşünas-alimlər qeyd edirlər ki, xarici əlaqələr hüququnun birbaşa mənbələri olmasa da, milli hüquq normaları onun inkişafına böyük təsir göstərir. Fikrimizcə, İ. Blişenko və V. Durdenevski doğru mövqedə duraraq dövlətdaxili qanunvericiliyi dolay da olsa, diplomatiya hüququnun mənbələri sırasına aid edirlər². Lakin fikrimizcə, bu halda “dolay” deyil, “yardımcı” mənbə anlayışından istifadə etmək daha düzgün olardı və bu, xarici əlaqələr hüququnda dövlətdaxili aktların rolunu daha dəqiq əks edərdi.

Xarici əlaqələr sferasının hüquqi tənzimlənməsində beynəlxalq hüququn milli qanunvericiliklə qarşılıqlı bağlılığı bu sahənin spesifik xüsusiyyətlərindən biridir.

Dövlətin xarici əlaqələrinin inkişafı bu sferanı beynəlxalq hüququn müvafiq prinsip və normalarına uyğun olaraq tənzimləyən dövlətdaxili normaların yaradılmasına səbəb olur. Bu normalar dövlətin xarici əlaqə orqanlarının, onların əməkdaşlarının hüquq və vəzifələrini müəyyən etməklə yanaşı, digər tərəfdən dövlətə akkreditə olunmuş xarici diplomatik nümayəndəlik və konsulluqlar tərəfindən öz funksiyalarını həyata keçirə bilmələri üçün müvafiq rejimi və şəraiti də müəyyən edir.

İstənilən dövlət beynəlxalq hüququn subyekti kimi öz diplomatik fəaliyyət sferasının hüquqi tənzimlənməsində maraqlıdır. Bu zaman dövlətdaxili və beynəlxalq normalar bir-birinə zidd olmamalı, öz aralarında uzlaşmalı və həmçinin dövlətdaxili normalar beynəlxalq

¹ Лукашук И.И. Нормы международного права в международной нормативной системе. М.: Спарк, 1997, с. 13

² Блищенко И.П., Дурденевский В.Н. Дипломатическое и консульское право. М.: ИМО, 1962, с. 18

normalara münasibətdə yardımçı rol oynamalıdır. Məsələn, bir çox hallarda beynəlxalq hüquq normaları milli qanunlara hörmət edilməsini birbaşa nəzərdə tutur. Belə ki, 1961-ci il Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasında (maddə 41); Xüsusi missiyalar haqqında 1969-cu il Konvensiyasında (maddə 47); Universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəlikləri haqqında 1975-ci il Vyana Konvensiyasında (maddə 77) deyilir ki, imtiyazlardan istifadə edən şəxslər “yerləşmə dövlətinin qanun və qaydalarına hörmət etməlidirlər”.

Digər hallarda beynəlxalq hüquq normaları dövlətdaxili qanunlara birbaşa istinad edir. Məsələn, Diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana konvensiyasının 36-cı maddəsi gömrük imtiyazlarının müəyyən edilməsində yerləşmə dövlətinin milli qanunvericiliyini əsas götürür.

Ümumiyyətlə, isə xarici əlaqələrin həyata keçirilməsinin bütün aparatı hər bir dövlət tərəfindən müstəqil yaradılır. Lakin bu aparat öz funksiyalarını əsasən beynəlxalq hüquq normaları əsasında reallaşdırır, baxmayaraq ki, bəzi hallarda artıq yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi dövlətdaxili qanunvericiliyə istinad olunur.

Onu da qeyd edək ki, diplomatiya hüququ sahəsində dövlətdaxili normativ hüquqi aktları xarici əlaqələr sahəsində ümumi xarakterli dövlətdaxili aktlarla qarışdırmaq olmaz, belə ki, xarici əlaqələr diplomatik münasibətlərdən başqa, iqtisadi, hüquqi, ticarət, elmi və digər növ əlaqələri də özündə birləşdirir. Diplomatik sfera isə dövlətlər arasında siyasi, rəsmi əlaqələrlə dəqiq müəyyən olunur.

Müxtəlif dövlətlərin qanunvericiliklərində mövcud olan fərqlərə baxmayaraq, onların beynəlxalq ünsiyyətdə iştirakının ümumi faktı ilə əlaqədar olaraq, o cümlədən, bu ünsiyyətin hamı üçün məcburi olan prinsip və normaları ilə əlaqədar olaraq müəyyən ümumi xüsusiyyətləri mövcuddur. Qanunlar, həmçinin, məzmununa görə əgər bir neçə dövlətdə üst-üstə düşürsə, onlar beynəlxalq adəti təsdiq edir və genişləndirir, bəzi hallarda isə birbaşa olaraq onun yaranmasına səbəb olur.

Ümumiyyətlə, bu sahədə mövcud prinsip və normaların bütün qrupunu şərti olaraq dövlətin xarici əlaqə orqanlarının təşkili, statusu və funksiyalarını müəyyən edən prinsip və normalara və dövlətin xarici əlaqə orqanlarının əməkdaşlarının hüquq və vəzifələrini müəyyən edən prinsip və normalara bölmək olar. Bir sıra ölkələrdə

bu iki qrup normalar eyni qanunverici aktda birləşdirilir, digər ölkələrdə isə bu normalara ayrı-ayrı qanunverici aktlar həsr olunur.

Azərbaycan Respublikasının diplomatiya hüququ sahəsində dövlətdaxili aktları sisteminin araşdırılmasına Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin **konstitusion prinsiplərindən** başlayaq.

1995-ci il 12 noyabr ümumxalq səsverməsi ilə qəbul edilmiş və 24 avqust 2002-ci il tarixdə yenə də referendum yolu ilə bir sıra mühüm dəyişikliklər edilmiş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bir sıra maddələrində Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas prinsipləri təsbit olunmuşdur.

Konstitusiyanın 10-cu maddəsi “Beynəlxalq münasibətlərin prinsipləri” adlanır. Burada qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikası başqa dövlətlərlə münasibətlərini hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarında nəzərdə tutulan prinsiplər əsasında qurur.

148-ci maddəyə əsasən, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Konstitusiyanın 151-ci maddəsində beynəlxalq hüququn milli hüquq üzərində primatlığı prinsipi qeyd olunmuşdur. Bu maddədə deyilir ki, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.

Konstitusiyanın 12-ci maddəsində burada sadalanan insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilməsi dövlətin ali məqsədi elan olunmuşdur.

Konstitusiyanın 53-cü maddəsinin III bəndində əsasən “Azərbaycan Respublikası onun ərazisindən kənarında müvəqqəti və ya daimi yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hüquqi müdafiəsinə təminat verir və onlara hamilik edir”. Göründüyü kimi, bu maddədə diplomatik müdafiə hüququnun konstitusion əsasları müəyyən olunmuşdur.

69-cu maddə Azərbaycan Respublikasında əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin hüquqlarını müəyyən edir. 70-ci maddə ilə isə müəyyən olunur ki, Azərbaycan Respublikası yalnız hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq əcnəbilərə

və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə siyasi sığınacaq verir.

Konstitusiyaya Azərbaycanın xarici əlaqələr sahəsində mühüm dövlətdaxili orqanların – konstitusion orqanların (prezident, Milli Məclis, hökumət) səlahiyyətlərinin həcmi də müəyyən edir ki, bu barədə sonrakı fəsilə daha ətraflı bəhs edəcəyik.

Azərbaycan Respublikasının diplomatik fəaliyyətinin hüquqi əsasını təşkil edən mühüm sənədlərdən biri **“Diplomatik xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikasının 8 iyun 2001-ci il tarixli Qanunudur**. Bu qanun Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun bir növü olan diplomatik xidmətin təşkilinin hüquqi əsaslarını, diplomatik xidmətdə olan dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyətini müəyyən edir. Qanunda diplomatik xidmət anlayışı aşağıdakı şəkildə verilmişdir: diplomatik xidmət – Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətini həyata keçirən müvafiq dövlət orqanlarında vətəndaşların peşəkar fəaliyyətidir (maddə 1. 1.).

Dünya diplomatiya praktikasında özünü getdikcə daha çox büruzə verən tendensiya – diplomatiya və konsul xidmətlərinin birləşdirilməsi “Diplomatik xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda da öz əksini tapmışdır. Qanuna əsasən konsul xidməti Azərbaycan Respublikasının Konsul Nizamnaməsi əsasında həyata keçirilən diplomatik xidmətin bir növüdür (maddə 1. 2.).

Qanunun 3-cü maddəsində Azərbaycan Respublikası diplomatik xidmət orqanlarının bir sıra mühüm vəzifələri – Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin konsepsiyası və əsas istiqamətləri üzrə təkliflərin hazırlanması və Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim edilməsi, Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasına diplomatik üsul və vasitələrlə kömək göstərilməsi, Azərbaycan Respublikasının, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin xaricdə hüquq və maraqlarının müdafiə olunması və s. təsbit olunmuşdur.

Qanunun 4-cü maddəsində diplomatik xidmət orqanlarının on üç funksiyası sadalanmışdır. Sadalanan diplomatik xidmət orqanlarının mühüm funksiyalarına əsasən aşağıdakılar aiddir; Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərdə təmsil edilməsi; Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla danışıqlarının apa-

rılmasının və beynəlxalq müqavilələrin imzalanmasının təşkili; diplomatik və konsul imtiyaz və immunitetlərinin yerinə yetirilməsi; üzərində nəzarətin həyata keçirilməsi; Azərbaycan Respublikasının ərazisindəki diplomatik nümayəndəliklərin və konsulluqların fəaliyyətinə kömək göstərilməsi, öz səlahiyyətləri çərçivəsində onlara xidmət göstərən təşkilatların fəaliyyətinə nəzarət edilməsi və s.

Qanunun 8-ci maddəsi Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət əməkdaşları üçün on bir diplomatik rütbə müəyyən edir. Şəxsi diplomatik rütbənin verilməsi diplomatik xidmət əməkdaşlarının peşəkar keyfiyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə xidmət edir. Diplomatın bu və ya digər şəxsi rütbəyə malik olması onun diplomat kimi təcrübəsini, qabiliyyət və biliyini xarakterizə edir¹.

Qanunun 6.3-cü maddəsi Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və konsulluqlarında işləyən diplomatik xidmət əməkdaşları üçün aşağıdakı vəzifələri müəyyən edir: 1) fəvqəladə və səlahiyyətli səfir, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq təşkilatlardakı daimi nümayəndəsi; 2) baş konsul; 3) müşavir-əlçi, daimi nümayəndənin müavini; 4) müşavir; 5) konsul; 6) birinci katib; 7) vitse-konsul; 8) ikinci katib; 9) üçüncü katib; 10) attaşə.

Yeri gəlmişkən, “Diplomatik xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi və “Azərbaycan Respublikasının xaricdəki diplomatik nümayəndəliklərinin başlıcası üçün dərəcələrin və rütbələrin müəyyən edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvədən düşmüş hesab edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası 2002-ci il 28 oktyabr tarixli qanununun I maddəsinə əsasən “Diplomatik xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 6.3-cü maddəsindəki baş konsul, konsul, vitse-konsul vəzifələri qanundan qaldırılmışdır. Lakin artıq qeyd etmişdik ki, “Diplomatik xidmət haqqında” qanunun 1. 2-ci maddəsinə əsasən konsul xidməti Azərbaycan Respublikasının konsul nizamnaməsi əsasında həyata keçirilən diplomatik xidmətin bir növü elan olunmuşdur. Və məntiqi olaraq qanunda diplomatik nümayəndəliklərlə yanaşı, konsulluqlarda da işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarının vəzifələrinin müəyyən olunması məqsəduyğundur.

¹ Павлов О. Дипломатические должности и ранги. Межд. жизнь, Общ-во Знание. М.: 1986, №5

Bu və ya digər mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərin dəqiqləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi məqsədilə 21 may 2004-cü il tarixində “Diplomatik xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa növbəti əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Bu qanuna əsasən “Diplomatik xidmət haqqında” qanunun 6.3-cü maddəsi ilkin redaksiyaya qaytarılmışdır.

Diplomatik xidmətin mühüm və vacib prinsipi olan rotasiya prinsipi “Diplomatik xidmət haqqında” qanunun 13-cü maddəsində təsbit olunmuşdur. Bu prinsipə əsasən, Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinin başçısı təyin olunmuş şəxsin müvafiq dövlətdə və ya beynəlxalq təşkilatda fasiləsiz iş müddəti bir qayda olaraq beş ildir. Bu müddət Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən uzadıla bilər. Digər diplomatik xidmət əməkdaşlarının müvafiq diplomatik nümayəndəliklərdə və ya konsulluqlarda fasiləsiz iş müddəti üç ildən artıq olmamalıdır. Bu müddət xidməti zərurətlə əlaqədar və diplomatik xidmət əməkdaşının razılığı ilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən bir ildən artıq olmayan müddətə uzadıla bilər. ABŞ və bir sıra Avropa dövlətlərində bu müddət 3 il, Rusiyada 4 il, İtaliyada 2 ildən az olmayan və 4 ildən çox olmayan müddətə müəyyən olunmuşdur.

Zənnimcə, Azərbaycanda rotasiya prinsipinin normal fəaliyyət göstərməsini təmin edən sistemin yaradılması zərurəti mövcuddur. Bununla əlaqədar olaraq, “Diplomatik xidmət haqqında” qanunda Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinin başçısı təyin olunmuş şəxsin müvafiq dövlətdə və ya beynəlxalq təşkilatda fasiləsiz iş müddətinin konkret olaraq hansı müddətə qədər uzadıla bilməsi dəqiq müəyyən olunmalıdır. Əks - təqdirdə səfirin oturaqlıq meylinin və olduğu dövlətdə maraqlarının yaranması özünü göstərir. Digər tərəfdən, belə diplomatik nümayəndəliklərin başçısının Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə sistematik, mütəmadi və birbaşa əlaqələrini təmin edən sistemin də yaradılması məqsəduyğun olardı. Məsələn, bir çox dövlətlərdə mövcud diplomatik praktikaya əsasən, xaricə akkreditə olunmuş səfirlərin akkreditiv dövlətdə illik görüşləri keçirilir. Bu görüşlər informasiya və təcrübə mübadiləsi baxımından, ümumi problemlərin həllinin axtarılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Fikrimizcə, Azərbaycanda da bu praktikanın tətbiqi səmərəli olardı.

Bütün bunlar diplomatik nümayəndəliklərin, beynəlxalq təşkilatlardakı daimi nümayəndəliklərin başçılarının ölkə ilə, burada gedən ictimai-siyasi proseslərlə sıx əlaqəsini təmin edən, nəticədə ölkəmizi xarici dövlətlərdə effektiv təmsil olunmasına imkan yaradan mühüm amillərdir.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, “Diplomatik xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 21 may 2004-cü il qanununda diplomatiya hüququnun müasir praktikasını əks etdirən bir sıra müsbət dəyişikliklər edilmişdir. Belə ki, əlavələr qəbul olunana qədər “Diplomatik xidmət haqqında” qanunda diplomatik xidmətkeçmə, əmək münasibətlərinin tənzimlənməsi və s. məsələlər ilə bağlı müddəalar yalnız diplomatik xidmət əməkdaşlarına şamil olunurdu. Məlum olduğu kimi, nümayəndəliyin heyətinə diplomatik heyətlə yanaşı, inzibati-texniki və xidmətçi heyət də daxildir. Və müasir beynəlxalq hüquqda inzibati-texniki heyətin statusunun diplomatik heyətə maksimum yaxınlaşdırılması tendensiyası mövcuddur. Bu tendensiya Azərbaycan Respublikasının iştirakçısı olduğu 1961-ci il Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasında da qismən öz əksini tapmışdır. Əlavə və dəyişikliklərin qəbul edilməsi ilə “Diplomatik xidmət haqqında” qanunun bir çox maddələrində “Diplomatik xidmət əməkdaşlarının” sözlərindən sonra “diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər” sözləri də əlavə olunmuşdur.

Bundan başqa, qəbul edilmiş əlavələrdə diplomatik xidmət əməkdaşlarının ailə üzvləri anlayışı dəqiqləşdirilmiş və bu kateqoriyaya ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşından yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar aid edilmişdir. Bu boşluğun doldurulması, xüsusilə zəruri idi. Belə ki, diplomatik personalın ailə üzvləri kateqoriyası beynəlxalq hüquqla müəyyən olunmur. Bu məsələni hər bir dövlət öz daxili qanunvericiliyi ilə tənzimləyir və indiyə qədər bizim qanunvericilik ilə bu kateqoriyanın dəqiq müəyyən olunmaması praktikada çətinliklər yaradırdı.

Əlavə və dəyişikliklər qanunun 7. 1-ci maddəsinə də toxunmuşdur. Belə ki, maddənin ilkin variantına əsasən ali təhsilli və xarici dil bilən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları diplomatik vəzifələrə təyin edilə bilərdilər. Yeni redaksiyada xarici dil bilmək meyarı qaldırılmış, onun yerinə isə üzərinə qoyulmuş vəzifələri

yerinə yetirmək üçün müvafiq işgüzar, mənəvi, peşəkar keyfiyyətlərə və sağlamlıq vəziyyətinə malik olmaq şərti irəli sürülmüşdür. Zənnimizcə, yeni redaksiyaya, həmçinin xarici dil bilmək meyarının da əlavə edilməsi diplomatik praktikamız baxımından daha səmərəli olardı.

Əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə qanun bir sıra digər mühüm məsələlərə də aydınlıq gətirir.

Azərbaycan Respublikasının səfirliklərinin vəzifələri, funksiyaları, hüquqları, səfirliyin fəaliyyətinin təşkili kimi məsələlər 2006-cı il mayın 25-də təsdiq edilmiş “**Azərbaycan Respublikasının Səfirliyi haqqında Əsasnamə**” ilə müəyyən olunur.

Burada qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikasının Səfirliyi qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasını təmsil edən diplomatik xidmət orqanıdır, o Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin rəhbərlik etdiyi diplomatik xidmət orqanlarının vahid sistemində daxildir (İ. 1.).

Səfirlik qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının vahid xarici siyasət xəttinin həyata keçirilməsini öz səlahiyyətləri daxilində təmin edir və bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının dövlət və yerli özünüidaretmə orqanlarının, idarə, təşkilat və müəssisələrinin nümayəndəliklərinin, nümayəndə heyətlərinin və mütəxəssis qruplarının fəaliyyətini əlaqələndirir və işi üzərində nəzarəti həyata keçirir. Adı çəkilən nümayəndəliklər, nümayəndə heyətləri və mütəxəssis qrupları öz fəaliyyətini Səfirlik ilə razılaşdırmalı və öz fəaliyyəti barədə Səfirliyə məlumat verməlidir (I.3.).

Əsasnamə Səfirliyin aşağıdakı əsas vəzifələrini müəyyən etmişdir:

-öz səlahiyyətləri daxilində qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasını təmsil etmək;

-qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının vahid xarici siyasət xəttini öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirmək;

- qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının milli maraqlarını, o cümlədən, suverenliyini, təhlükəsizliyini, ərazi bütövlüyünü, sərhədlərinin toxunulmazlığını, siyasi, iqtisadi və digər maraqlarını diplomatik üsul və vasitələrlə öz səlahiyyətləri daxilində təmin etmək və müdafiə etmək;

-qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin hüquq və maraqlarını öz

səlahiyyətləri daxilində müdafiə etmək və s.

Əsasnamənin III fəslində bu vəzifələrə uyğun Səfirliyin geniş funksiyalarını müəyyən etmişdir ki, bunlara Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətlə iqtisadi, sosial, elmi-texniki, mədəni və başqa sahələrdə əməkdaşlığın inkişafına öz səlahiyyətləri daxilində kömək göstərmək, Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlət ilə dostluq münasibətlərini inkişaf etdirmək, habelə, Azərbaycan Respublikasının həmin dövlətdə və bütövlükdə dünyada maraqlarının təmin edilməsinə dair Xarici İşlər Nazirliyinə təkliflər təqdim etmək, qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının xarici və daxili siyasəti, ölkənin iqtisadi, sosial və mədəni həyatı haqqında rəsmi məlumatın yayılmasını təmin etmək, qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının əmlak hüquqlarının və maraqlarının müdafiəsində öz səlahiyyətləri daxilində iştirak etmək, burada yaşayan azərbaycanlılarla əlaqələrin qurulmasına və əməkdaşlığın inkişafına öz səlahiyyətləri daxilində yardım etmək və s. daxildir.

Səfirliyin fəaliyyətinin təşkili ilə bağlı V hissədə qeyd olunur ki, Səfir və ya Səfirliyin digər əməkdaşları Azərbaycan Respublikasının və ya qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə görə məsuliyyət doğuran əməllər törətməkdə təqsirli bilindikdə, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş digər hallarda vaxtından əvvəl geri çağırıla bilərlər.

Əsasnamədə, həmçinin səfirin səlahiyyətləri də öz geniş təsbitini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərdə konsul fəaliyyətini tənzimləyən **Azərbaycan Respublikasının Konsul Nizamnaməsi** 1994-cü il martın 1-də qüvvəyə minmişdir.

Nizamnamə on üç fəsildə birləşən 97 maddədən ibarətdir.

I fəsil “Ümumi müddəalar” adlanır. Burada konsulluqların “Azərbaycan Respublikasının başqa dövlətlərlə dostluq münasibətlərinin inkişafına, iqtisadi, elmi-texniki, mədəniyyət, ticarət, idman, turizm və digər əlaqələrin genişlənməsinə” yardım göstərməsi vəzifəsi haqqında mühüm müddəa yer alır (maddə 1).

2-ci maddədə deyilir ki, konsulluqlar Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərinin konsul şöbələrindən, baş konsulluqlardan, konsulluqlardan, vitse-konsulluqlardan və konsul agentliklərindən ibarətdir. Baş konsulluqlara, konsulluqlara, vitse-konsulluqlara və konsul agentliklərinə müvafiq surətdə baş konsullar,

konsullar, vitse-konsullar və konsul agentləri başçılıq edirlər (maddə 5).

Nizamnamədə qeyd olunur ki, konsul nizamnamədə təsbit olunmayan başqa funksiyaları da yerinə yetirə bilər, bu şərtlə ki, həmin funksiyalar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və konsul-luğun olduğu dövlətin qanunvericiliyinə zidd olmasın (maddə 6). Belə yanaşma Azərbaycan Respublikasının müqavilə praktikasına, həmçinin Konsul əlaqələri haqqında 1963-cü il Vyana Konvensiyasının 5-ci maddəsinə əsaslanır. Maddə 7 yerləşmə dövlətinin icazəsi ilə konsula diplomatik funksiyalarının həyata keçirilməsinin həvalə olunmasının mümkünlüyünü nəzərdə tutur. 19-cu maddədə deyilir ki, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin xüsusi göstərişi və qəbul edən dövlətin razılığı əsasında konsul digər dövlətin konsul funksiyalarını da yerinə yetirə bilər. 12-ci maddə bu nizamnamədə işlədilən “konsul”, “konsul vəzifəli şəxsi”, “konsulluğun əməkdaşı”, “konsul dairəsi” kimi terminlərin açıqlanmasına həsr olunmuşdur.

Nizamnamənin 14-cü maddəsinə əsasən yalnız Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı konsulluğun vəzifəli şəxsi ola bilər.

Vəzifəyə təyin edilərkən konsul, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyindən vəkalətnamə - konsul patentini alır (maddə 15). Konsul vəzifəsinin icrasına qəbul edən dövlətdən razılıq (ekzekvatura) alandan sonra başlayır (maddə 16).

Nizamnamənin mühüm əhəmiyyət kəsb edən IV fəslini xüsusi qeyd etmək istərdik. Belə ki, burada Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və hüquqi şəxsləri barəsində konsulun funksiyaları təsbit olunmuşdur. Mühüm funksiyalar kimi pasport-viza məsələləri (maddə 38, 39); vətəndaşlıq məsələləri üzrə (maddə 40); təmsil olunan dövlətin vətəndaşlarının uçotu (maddə 25); ayrıca funksiya kimi hərbi uçot (maddə 30); vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydi məsələləri üzrə funksiyalar (maddə 41); qəyyumluq və himayə üzrə tədbirlər və s. təsbit olunmuşdur.

Konsulun apardığı notariat əməliyyatlarına V fəsil həsr olunmuşdur. Konsul fəaliyyətinin mühüm sahəsi olan konsul leqallaşdırmasına və konsul rüsumlarına VI və VII fəsilələr həsr olunmuşdur.

Nizamnamə Azərbaycan Respublikasının hərbi gəmiləri və köməkçi gəmiləri barəsində konsul funksiyalarını (VIII fəsil), Azərbaycan Respublikasının gəmiləri barəsində konsul funksiyalarını (IX fəsil), mülki hava gəmiləri və onların heyəti barəsində konsulun

funksiyalarını (X fəsil), avtomobil, dəmiryol nəqliyyatı vasitələri barəsində konsulun funksiyalarını (XI fəsil), sanitariya, fitosanitariya və baytarlıq mühafizəsi sahəsində konsulun funksiyalarını özündə ehtiva edir.

Ştatdankənar konsullara 95, 96 və 97-ci maddələrdən ibarət olan sonuncu - XIII fəsil həsr olunmuşdur.

Gördüyümüz kimi Konsul Nizamnaməsində konsulun təyin olunması, onun xaricdə iş müddəti və s. kimi məsələləri tənzimləyən müddəalar yer almamışdır. Məlum olduğu kimi, diplomatiya hüququndan fərqli olaraq, konsulluq hüququnda konsulluğun başçısının təyin olunması məsələsi beynəlxalq hüquqla tənzimlənir. 1963-cü il Konsul əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyasında deyilir ki, konsul müəssisəsi başçısının təyin olunması və vəzifənin icrasına buraxılması məsələləri akkreditiv və yerləşmə dövlətlərinin daxili normaları ilə tənzimlənir (Məs. keçmiş SSRİ-də konsulu Xarici İşlər Nazirliyi təyin edirdi).

Bu və digər boşluqları tamamlamaq və bəzi məsələlərə aydınlıq gətirmək məqsədilə 2007-ci il fevralın 2-də **“Azərbaycan Respublikasının Konsulluğu haqqında Əsasnamə”** təsdiq edilmişdir.

Əsasnamədə deyilir ki, Konsulluqlar Azərbaycan Respublikası xarici işlər nazirinin təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təsis edilir (mad. I. 3.).

Baş konsul Azərbaycan Respublikası xarici işlər nazirinin təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən, konsul, vitse-konsul və konsul agentləri Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri tərəfindən təyin edilir və geri çağırılır (V. 17.). Baş konsulların xaricdə fasiləsiz iş müddəti, bir qayda olaraq, dörd ildir. Bu müddət Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən uzadıla bilər (hansı müddətə qədər uzadıla biləcəyi burada da dəqiq müəyyən edilməmişdir). Konsul, vitse-konsul və konsul agentləri təyin olunmuş şəxsin xaricdə fasiləsiz iş müddəti, bir qayda olaraq, üç ildir. Bu müddət Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri tərəfindən bir ildən artıq olmayan müddətə uzadıla bilər (V. 19).

Əsasnamə, həmçinin müəyyən edir ki, ali təhsilli və üzərinə qoyulmuş vəzifələri yerinə yetirmək üçün işgüzar, mənəvi, peşəkar keyfiyyətlərə və sağlamlıq vəziyyətinə malik olan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı Konsulluğun başçısı təyin edilə bilər (V. 18).

Əsasnamə Konsulluğun əsas vəzifələrini (II bölmə), onun funk-

siyalarını (III bölmə) və hüquqlarını (IV bölmə) dəqiqləşdirir.

Konsulluğun fəaliyyətinin təşkili ilə bağlı mühüm müddəalar Əsasnamənin V bölməsində əks olunmuşdur. Onun 28-ci maddəsində xüsusi qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi olmadığı və üçüncü dövlətin diplomatik nümayəndəliyi vasitəsilə təmsil olunmadığı bir dövlətdə Konsulluğun başçısına və (və ya) Konsulluğun digər işçilərinə qəbul edən dövlətin razılığı ilə onların konsul statusuna təsir göstərmədən diplomatik funksiyaların həyata keçirilməsi həvalə oluna bilər. Konsulluğun başçısı və (və ya) Konsulluğun digər işçiləri tərəfindən bu funksiyaların yerinə yetirilməsi onlara diplomatik immunitet və imtiyazlara iddia etmək hüququ vermir.

Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrlə çoxsahəli əlaqələrinin genişlənməsi və həmin əlaqələrin konsulluq təminatının səmərəliliyinin gücləndirilməsi və hüquqi şəxslərin hüquqlarının və qanuni mənafələrinin qorunmasının lazımı səviyyədə həyata keçirilməsi məqsədilə 1997-ci ildə **Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu haqqında Əsasnamə** qəbul edilmişdir.

Əsasnamənin I fəslinin 1. 3-cü maddəsində deyilir ki, Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətlərlə dostluq münasibətlərinin inkişafına, iqtisadi, ticarət, elmi-texniki, mədəniyyət, turizm və idman sahələrində əlaqələrin genişlənməsinə, Azərbaycan Respublikasının iştirakı ilə təşkilatların və şirkətlərin yaradılmasına və fəaliyyət göstərməsinə yardım edir.

Əsasnaməyə görə, Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu istər Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı, istərsə də xarici dövlətin vətəndaşı ola bilər (maddə 1. 1.). Burada, həmçinin qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu vəzifəsinə müəyyən ictimai vəzifə tutan, lazımı şəxsi keyfiyyətlərə malik olan və ona həvalə olunmuş konsulluq funksiyalarını lazımcına yerinə yetirə bilən şəxs təyin edilir.

Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının dövlət qulluğunda olmur (maddə 1. 2.). Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinə tabe olub Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nüma-

yəndəliyi və ya konsulluğunun və ya bilavasitə Azərbaycan Respublikasının xarici işlər nazirinin rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərir (maddə 1. 6).

Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu haqqında əsasnamə ştatdankənar (fəxri) konsulların aşağıdakı dərəcələrini müəyyən etmişdir:

- a) ştatdankənar (fəxri) baş konsul
- b) ştatdankənar (fəxri) konsul
- c) ştatdankənar (fəxri) vitse-konsul

Əsasnamənin II fəslində Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun təyin edilməsi və onun fəaliyyətinə xitam verilməsi qaydaları müəyyən olunmuşdur. Burada ən önəmli məsələlərdən biri odur ki, ştatdankənar (fəxri) konsul qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyin və konsulluğun təklifi ilə həmin dövlətin müvafiq hakimiyyət orqanlarının razılığı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin edilir və vəzifədən azad edilir (maddə 2. 1.).

Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu vəzifəsinə təyin olunmuş şəxs ona həvalə edilmiş konsulluq funksiyalarını qüsursuz yerinə yetirəcəyi və əmək haqqı, digər mükafat tələb etməyəcəyi barədə Azərbaycan Respublikasının xarici işlər nazirinə yazılı şəkildə öhdəlik təqdim edir (maddə 2. 6).

Ştatdankənar (fəxri) konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsi qaydaları III fəsilə göstərilir. Burada müəyyən olunur ki, Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu öz konsulluq funksiyalarının yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar olaraq konsulluq dairəsindən kənarında yerləşən Azərbaycan Respublikasının və xarici ölkələrin idarə və təşkilatları, habelə bu dairədən kənarında ayrı-ayrı şəxslərlə yalnız rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərən Azərbaycan Respublikası diplomatik nümayəndəliyinin və ya konsulluğunun vasitəsilə əlaqə saxlaya bilər (3. 2). Daha bir mühüm məqam ondan ibarətdir ki, ştatdankənar (fəxri) konsul kommersiya və öz peşə fəaliyyəti ilə məşğul ola bilər (maddə 3. 5).

Ştatdankənar (fəxri) konsulun konsul funksiyalarına gəldikdə isə, əsasnamədə onların funksiyaları ştatlı konsullarla müqayisədə daha məhdud şəkildə müəyyən olunmuşdur. Birincisi, ştatdankənar (fəxri) konsullar müəyyən olunmuş funksiyalarını Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu ilə

razılaşdırmaqla həyata keçirirlər.

İkincisi, onların, məsələn, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına pasport vermək, Azərbaycan Respublikasının ərazisinə daxil olmaq, onu tərk etmək, bu ərazidən tranzitlə keçmək üçün vizalar vermək, onların vaxtını uzatmaq və ya onlarda dəyişikliklər etmək və s. kimi funksiyaları müəyyən olunmamışdır.

Ümumiyyətlə, əsasnaməni bütövlükdə nəzərdən keçirəndə görürük ki, ştatdankənar (fəxri) konsulun hüquqları geniş olsa da, qeyri-məhdud deyildir. Başqa sözlə desək, onlar, bir növ, yardımcı funksiyaları həyata keçirirlər və ştatlı konsul əməkdaşlarının fəaliyyətini əvəz edə bilməzlər. Buna baxmayaraq, bu institutun vacibliyi heç kimdə şübhə doğurmur.

Diplomatik fəaliyyəti tənzimləyən mühüm dövlətdaxili aktlardan biri də **Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi haqqında** 2004-cü il 29 yanvar tarixli **Əsasnamədir**.

Əsasnamədə xarici işlər nazirliyinin əsas vəzifələri, funksiyaları, hüquqları, fəaliyyətinin təşkili qaydaları ətraflı təsbit olunmuşdur.

1-ci maddədə deyilir ki, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır.

2-ci maddəyə əsasən nazirlik öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, Azərbaycan Respublikasının fərman və sərəncamlarını, habelə bu əsasnaməni rəhbər tutur.

Əsasnamə nazirliyin əsas vəzifələri sırasında – Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin konsepsiyası və əsas istiqamətləri üzrə təkliflərin hazırlanması və prezidentə təqdim edilməsi (7.1), Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi (7.2), beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasına diplomatik üsul və vasitələrlə kömək göstərilməsi (7.4), Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla diplomatik və konsul əlaqələrinin təmin edilməsi (7.7) və s. kimi mühüm vəzifələri sadalanmışdır. Əsasnamədə, həmçinin, bu vəzifələrə uyğun olaraq nazirliyin otuz dörd funksiyası da öz əksini tapmışdır. Bunların arasında Azərbaycan Respublikasını digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərdə təmsil etmək (8.1.), Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin

layihələrini hazırlamaq (8.5), Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla danışıqlar aparmasını təşkil etmək (8.6), beynəlxalq təşkilatların, konfransların, forumların fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının iştirakını təmin etmək (8.10) və s. yer alır.

Nazirlik Azərbaycan Respublikasının idarələrarası beynəlxalq müqavilələrinin layihələrinin Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və beynəlxalq hüquqi normalara, habelə Azərbaycan Respublikasının mənafeələrinə uyğunluğuna nəzarəti həyata keçirmək (9.2), səlahiyyətləri daxilində müəyyən olunmuş qaydada normativ hüquqi aktlar qəbul etmək (9.7) və s. kimi hüquqlara malikdir.

Əsasnamə ilə bağlı məsələ sonrakı fəsildə də ətraflı araşdırılacaq.

Diplomatik fəaliyyəti tənzimləyən xüsusi qanunlardan başqa, Azərbaycan Respublikasının bir sıra digər daxili qanunvericilik aktlarında bu fəaliyyətin bu və ya digər məsələləri ilə bağlı mühüm müddəaları yer alır.

Məsələn, **Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında Azərbaycan Respublikasının 1998-ci il Qanununun** 9-cu maddəsi Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənarında yaşayan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarının Azərbaycan dövləti tərəfindən müdafiəsi adlanır. Bu maddədə deyilir ki, “Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanları, xarici dövlətlərdəki və beynəlxalq təşkilatlardakı diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları, habelə onların vəzifəli şəxsləri Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənarında müvəqqəti və ya daimi yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquqi sənədlərinə, xarici dövlətin qanunvericiliyinə, Azərbaycan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarının yaşadığı dövlət arasında bağlanmış müqavilələrə, habelə beynəlxalq adətlərə uyğun olaraq onlara verilmiş bütün hüquqlardan tam həcmdə istifadə edə bilmələri üçün tədbirlər görməyə, qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydalara, onların qanunla qorunan hüquq və mənafeələrini müdafiə etməyə, zərurət olduqda isə Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının pozulmuş hüquqlarının bərpası üçün tədbirlər görməyə borcludurlar”.

“Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 7-ci maddəsində deyilir:

”Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinin başçısı və ya beynəlxalq konfranslarda, beynəlxalq təşkilatda və ya onun orqanlarının birində Azərbaycan Respublikası nümayəndəliyinin başçısı xüsusi səlahiyyət olmadan müvafiq surətdə qəbulədiçi dövlətlə və ya həmin beynəlxalq konfrans, təşkilat və ya onun orqanlarının biri çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması haqqında danışıqlar aparmaq hüququna malikdir”.

Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət fəaliyyətinin hüquqi əsaslarından danışıqən **“Xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı dövlət siyasəti haqqında”** Azərbaycan Respublikasının Qanununu da xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu qanun xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin məqsəd və prinsiplərini və bu siyasətin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar dövlət orqanlarının fəaliyyətinin əsaslarını müəyyən edir.

Qanunda qeyd olunur ki, xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı dövlət siyasəti Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici siyasətinin ayrılmaz hissəsidir (maddə 3. 20). Bu siyasəti həyata keçirərkən Azərbaycan Respublikası beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş prinsiplərinə, o cümlədən, insan hüquq və azadlıqlarına hörmət və digər dövlətlərin daxili işlərinə qarışmamaq prinsiplərinə əsaslanır (3. 1). Azərbaycan Respublikası onun vətəndaşı olan və onun ərazisindən kənarında müvəqqəti və ya daimi yaşayan azərbaycanlıların hüquqi müdafiəsinə təminat verir və onlara hamilik edir (maddə 4. 1). Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan və xaricdə yaşayan azərbaycanlılar Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşları ilə bərabər hüquqlara malikdir və bərabər vəzifələr daşıyırlar (maddə 4. 20). Digər dövlətin vətəndaşı olan və ya vətəndaşlığı olmayan xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bütün sahələrdə əlaqələrin saxlanması və inkişaf etdirilməsinə Azərbaycan Respublikası kömək göstərir, onların əsas hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün müvafiq tədbirlər görür (maddə 4. 3).

Qanunda, həmçinin, xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı dövlət siyasətinin məqsədləri (maddə 2), prinsipləri (maddə 3), dövlət siyasətinin əsasları (maddə 4), xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı vətəndaşlıq məsələləri (maddə 5), xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı Azərbaycan Respublikasının iqtisadi və sosial

siyasəti (maddə 6), mədəniyyət, dil və təhsil siyasəti (maddə 7) və s. məsələlər öz hüquqi təsbitini tapmışdır.

Deyənlərdən görüldüyü kimi, Azərbaycan Respublikasının öz müstəqilliyini bərpa etdiyi illər ərzində ölkəmizdə diplomatik fəaliyyətin təşkili üçün kifayət qədər dolğun hüquqi əsas, baza yaradılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, diplomatiya hüququ sahəsində qanunları və hökumət qərarları xarici siyasi fəaliyyətin hüquqi təminatı üçün münasib şərait yaratmışdır. Lakin bu sahədə qəbul edilməsi zəruri olan bir sıra digər qanunvericilik aktlarına da ehtiyac vardır. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının ərazisində xarici dövlətlərin diplomatik və konsul nümayəndəlikləri haqqında heç bir normativ hüquqi akt mövcud deyildir. Belə ki, əksər dövlətlərin praktikasında xarici dövlətlərin ərazisindəki diplomatik, konsul və s. nümayəndəlikləri tərəfindən onların funksiyalarının həyata keçirilməsi rejimini diplomatiya hüququnun əsas prinsip və normalarına uyğun olaraq müəyyən edən daxili qanunların qəbul edilməsi geniş yayılmışdır. Diplomatiya hüququnun ümumtanınmış prinsip və normalarına əsaslanan bu rejim, məsələn, qarşılıqlıq prinsipi əsasında daha geniş immunitet və imtiyazlar müəyyən edə bilər.

Respublikamız üçün, onun xarici əlaqələrinin həyata keçirilməsinin səmərəliliyi baxımından bu və bunun kimi digər vacib sənədlərin qəbul edilməsi bu gün olduqca zəruridir. Ümid edirik ki, tezliklə bu boşluqlar doldurulacaq, Azərbaycanda diplomatiya hüququ sahəsində dövlətdaxili qanunvericilik respublikamızın iştirak etdiyi beynəlxalq-hüquqi aktları tamamlayaraq onların Azərbaycan Respublikasına münasibətdə tətbiqini daha da effektiv edəcəkdir.

III FƏSİL

DÖVLƏTDAXİLİ XARİCİ ƏLAQƏ ORQANLARI

3.1. Konstitusion orqanlar

3.1.1. Prezident

Müasir beynəlxalq münasibətlər onun iştirakçılarından, xüsusilə də dövlətlərdən yüksək peşəkarlıq, əhəmiyyətli dərəcədə intellektual təşkilatı və maddi resurslar tələb edir. Bu vasitələr isə əsasən dövlət başçısının ixtiyarında cəmlənmişdir. Kəşfiyyət orqanları, böyük həcmli informasiyanın analizi vasitələri, qəbul olunmuş qərarları həyata keçirmək iqtidarında olan aparat və nəhayət, birbaşa diplomatik və xarici dövlətlərlə digər əlaqə kanalları məhz dövlət başçısının sərəncamındadır. Yəni beynəlxalq ünsiyyətin şərtlərinin müəyyən etdiyi fakta əsasən, xarici əlaqələr ənənəvi olaraq icra hakimiyyəti sferasına aiddir.

Bu ümumqəbul olunmuş müddəa ilə əlaqədar fransız mü-təxəssisi F.Luşer yazır ki, "beynəlxalq münasibətlər ənənəvi olaraq icra hakimiyyətinin imtiyazıdır". Bu baxımdan Braziliyanın 1988-ci il Konstitusiyası xüsusi maraq kəsb edir. Bu konstitusiya icra hakimiyyətinin iştirakı olmadan hazırlanmış və qəbul edilmişdir. Konstitusiyaya müvafiq olaraq federal hakimiyyət daxili və xarici işlərdə prezident vasitəsilə təmsil olunur. Heç bir digər hakimiyyət qolu danışıqlar aparmaq və beynəlxalq müqavilələr imzalamaq hüququna malik deyildir. Q.Soares qeyd edir: "Prezident Braziliya Federal Respublikasının beynəlxalq münasibətlərdə öhdələndirilməsində müstəsna hakimiyyətə malikdir".

Bu müddəa həm dövlətlərin konstitusiya hüququnda, həm də beynəlxalq hüquqda öz əksini tapmışdır. Beynəlxalq hüquqa əsasən, öz rəsmi mövqeyinə görə dövlət başçısı heç bir xüsusi vəkalət olmadan (ex officio) dövləti təmsil edir (Beynəlxalq müqavilələr hüququ haqqında 1969-cu il Vyana Konvensiyası, maddə 7. 2).

Prezidentin xarici əlaqələr sahəsində bu cür xüsusi vəziyyəti

həm beynəlxalq, həm də daxili faktorlarla şərtlənmişdir. Dövləti ali səviyyədə yalnız bir orqan təmsil edə bilər. Parlament kimi, kollektiv orqan bunun üçün yararlı ola bilməz.

İ.İ.Lukaşuk xarici siyasət məsələlərində prezident və parlament arasındakı hakimiyyət bölgüsü problemini araşdıran elmi məqaləsində xarici siyasətin həyata keçirilməsində qanunverici və icra orqanının qarşılıqlı əlaqələrinin vacibliyini qeyd etsə də, xüsusi olaraq vurğulayır ki, bununla yanaşı, həmin sahədə əsas məsuliyyəti məhz icra hakimiyyəti daşıyır¹.

Dövlət başçısının xarici əlaqələr sahəsində konkret səlahiyyətlərinə gəldikdə isə, bu, hər bir dövlətin konstitusion sistemi ilə müəyyən olunur. Prezident respublikalarında onların səlahiyyətləri adətən daha genişdir.

Azərbaycan Respublikasında Prezidentin xarici əlaqələr sahəsində konstitusion səlahiyyətlərinin araşdırılmasına Azərbaycan Respublikası Əsas Qanununun 8-ci maddəsindən başlayaq. Konstitusiyanın 8-ci maddəsi "Azərbaycan dövlətinin başçısı" adlanır. Onun I bəndində deyilir ki, "Azərbaycan dövlətinin başçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidentidir. O, ölkənin daxilində və xarici münasibətlərdə Azərbaycan dövlətini təmsil edir". III bənddə deyilir ki, "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin, ərazi bütövlüyünün və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə riayət olunmasının təminatçısıdır"².

Prezidentin xarici əlaqələr sahəsində əsas səlahiyyətləri "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətləri" adlanan 109-cu maddə ilə müəyyən olunmuşdur. Həmin maddənin 15-ci bəndinə əsasən prezident Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdə və beynəlxalq təşkilatlarda diplomatik nümayəndəliklərinin təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə təqdimat verir, Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdə və beynəlxalq təşkilatlarda diplomatik nümayəndələrini təyin edir və geri çağırır.

Mövcud praktikanı nəzərə alaraq konstitusiyanın 109-cu maddəsinin 15-ci bəndinin son müddəasını aşağıdakı redaksiyada

¹ Лукашук И.И. Внешняя политика: президент и парламент // Государство и право, 1996, №7, с. 144

² Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Qanun. 1996, s. 6

vermək daha məqsədmüvafiq olardı: "... Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdə və beynəlxalq təşkilatlarda diplomatik nümayəndəliklərinin başçısını təyin edir və geri çağırır". Bu düzəliş aşağıdakı məsələyə aydınlıq gətirmiş olardı: prezident Azərbaycan Respublikasının xaricdəki bütün diplomatik nümayəndələrini deyil, yalnız xarici ölkələrdə və beynəlxalq təşkilatlarda diplomatik nümayəndəliklərinin başçısını təyin edir. Zənnimcə, konstitusion normaların daha dəqiq ifadə olunması zəruridir.

Bu məsələ ilə bağlı prezidentin daha bir səlahiyyəti 109-cu maddənin 16-cı bəndi ilə müəyyən olunmuşdur. Bu xüsusi səlahiyyətə əsasən prezident xarici dövlətlərin diplomatik nümayəndələrinin etimadnamə və övdətnamələrini qəbul edir. Bu bənddə də "diplomatik nümayəndələrinin" yerinə "diplomatik nümayəndəliklərinin başçıların" termininin işlədilməsi daha düzgün olardı.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, xarici əlaqələr sahəsində digər səlahiyyətlərdən fərqli olaraq 15 və 16-cı bəndlərdə təsbit olunmuş səlahiyyətlər prezidentin xarici əlaqələr sahəsində müstəsna səlahiyyətləridir. Bu müstəsna səlahiyyətlərdən başqa prezidentin Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi ilə bölüşdüyü bir sıra digər səlahiyyətləri də mövcuddur. Bunlara əsasən aşağıdakılar aiddir:

1) Azərbaycan Respublikasının Prezidenti dövlətlərarası beynəlxalq müqavilələri təsdiq və ləğv olunmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim edir, təsdiqnamələri imzalayır (109-cu maddə, bənd 17);

2) Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin razılığı ilə müharibə elan edir və sülh bağlayır (109-cu maddə, bənd 30);

3) Azərbaycan Respublikasının hərbi doktrinasını Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin təsdiqinə verir (109-cu maddə, bənd 11). Bunlarla yanaşı, prezident danışıqlar aparır, dövlətlərarası və hökumətlərarası beynəlxalq müqavilələr bağlayır (109-cu maddə, bənd 17). Prezidentin bu səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 7-ci maddəsi ilə də təsdiq olunmuşdur. Burada qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikasının

bütün beynəlxalq müqavilələri barəsində danışıqlar aparmaq və onları imzalamaq hüququna malikdir.

Əksər hallarda prezident beynəlxalq müqavilələri özü imzalamır, onların imzalanması üçün səlahiyyətlər verir. Adı çəkilən qanunun 6-cı maddəsinə müvafiq olaraq beynəlxalq danışıqların aparılması və Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin imzalanması üçün səlahiyyətləri yalnız Azərbaycan Respublikasının Prezidenti verir.

Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən prezidentə, həmçinin Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması və ləğv edilməsi haqqında təkliflər təqdim olunur (maddə 4 və 21). Azərbaycan Respublikasının adından, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının hökuməti adından bağlanan müqavilələrə dair beynəlxalq danışıqların aparılması və beynəlxalq müqavilələrin bağlanması haqqında qərarlarını da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti qəbul edir (maddə 5). Qanuna əsasən Prezident, artıq qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin ratifikasiyası haqqında Milli Məclisin qərarı əsasında ratifikasiya fərmanı imzalayır (maddə 11).

Prezident, həmçinin ratifikasiya tələb olunmayan Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrini təsdiq və ya qəbul edir (maddə 13). O, eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının adından və Azərbaycan Respublikasının hökuməti adından bağlanan və ratifikasiyası tələb olunmayan Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrini ləğv edir (maddə 24).

Qanuna müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ratifikasiya tələb olunmayan müqavilələrə qoşulmaq haqqında qərarlar da qəbul edir (maddə 14).

Qanunun 16-cı maddəsi Konstitusiyanın 8-ci maddəsinin III bəndindəki müddəanı təsdiq edir. Burada qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin yerinə yetirilməsini təmin edir.

Onu da qeyd edək ki, idarələrarası xarakter daşıyan Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən müəyyən edilir (maddə 2).

Bütün bu deyilənlər təkcə beynəlxalq müqavilələrin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini əks etdirir. Təbii ki, xarici əlaqələr sahəsində prezidentin səlahiyyətləri bunlarla məhdudlaşmır.

Xarici əlaqələr sahəsində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin daha bir müstəsna səlahiyyəti 109-cu maddənin 24-cü bəndində və uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının "Diplomatik xidmət haqqında" qanununda göstərilmişdir. Adı çəkilən qanunun "Diplomatik rütbələrin verilməsi qaydaları" haqqında 9-cu maddəsinə deyilir ki, fəvqəladə və səlahiyyətli səfir, birinci və ikinci dərəcəli fəvqəladə və səlahiyyətli elçi diplomatik rütbələri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 24-cü bəndində müvafiq olaraq verilir (maddə 9. 1). Yəni bu rütbələrin verilməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müstəsna səlahiyyətidir.

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xarici əlaqələrlə bu və ya digər dərəcədə əlaqəli olan müxtəlif səlahiyyətləri mövcuddur.

Belə ki, Konstitusiyanın 109-cu maddəsinin 20-ci bəndinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti vətəndaşlıq məsələlərini həll edir. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 14 və 16-cı maddələri bu müddəanı bir daha təsdiq edir. Burada qeyd olunur ki, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına qəbul haqqında və uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına xitam verilməsi haqqında qərar Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 20-ci bəndinə müvafiq surətdə qəbul olunur.

109-cu maddəyə müvafiq olaraq prezident həmçinin siyasi sığınacaq verilməsi məsələlərini həll edir (bənd 21), fəvqəladə və hərbi vəziyyət elan edir (bənd 29).

Azərbaycan Respublikası ərazisinin müəyyən hissəsi faktik işğal olunduqda xarici dövlət və ya dövlətlər Azərbaycan Respublikasına müharibə elan etdikdə, Azərbaycan Respublikasına qarşı real silahlı hücum təhlükəsi yarandıqda və s. hallarda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ya ayrı-ayrı yerlərində hərbi vəziyyət elan edir (Konstitusiyanın 111-ci maddəsi).

Təbii fəlakətlər, epidemiyalar, epizootiyalar, böyük ekoloji və

başqa qəzalar baş verdikdə, habelə Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün pozulmasına, dövlətə qarşı qiyama və s. yönəldilən bu kimi hərəkətlər edildikdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ayrı-ayrı yerlərdə fəvqəladə vəziyyət tətbiq edir (Konstitusiyanın 112-ci maddəsi).

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş komandanıdır (maddə 9). Ali Baş komandan kimi Prezident özünümüdafiə qaydasında Silahlı Qüvvələrin tətbiqi də daxil olmaqla, neytrallığın elan edilməsi, barışığ haqqında müqavilənin imzalanması və s. beynəlxalq hüquqla müharibə halı üçün nəzərdə tutulmuş bu kimi hüquqları həyata keçirir.

Bütün bunlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti respublikamızı xarici əlaqələrdə hərtərəfli təmsil edir. O, digər dövlətin başçıları və vəzifəli şəxsləri ilə gündəlik görüşlər keçirir, danışıqlar aparır, sənədlər imzalayır və sair.

Bu görüşlərdə mühüm xarici - siyasi məsələlər müzakirə edilir və bu məsələlərlə əlaqədar əhəmiyyətli qərarlar qəbul olunur.

Gördüyümüz kimi, diplomatiya və xarici siyasət dövlət başçısının fəaliyyətinin mühüm sferalarından biridir. Dövlətin xarici-siyasi funksiyalarının həyata keçirilməsində dövlət başçısının rolu və əhəmiyyəti, təbii ki, artmaqdadır. Dövlətin başçısı kimi prezident beynəlxalq səviyyədə ali diplomatik vəzifəli şəxsdir, o, geniş səlahiyyətlərə malikdir, ölkəni beynəlxalq münasibətlərdə təmsil edir və bir sözlə, dövlətin timsalıdır.

Prezidentin xarici əlaqələr sahəsində səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsində Prezidentin İcra Aparatı və onun xarici əlaqələr şöbəsi də mühüm yer tutur. Xarici əlaqələr şöbəsinin əsas fəaliyyət istiqamətlərini aşağıdakı kimi müəyyən etmək olar:

1) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xarici ölkələrə səfərləri üçün lazımı sənədlərin və materialların hazırlanması;

2) xarici dövlətlərin başçılarının Azərbaycan Respublikasına səfərləri ilə bağlı lazımı sənədlərin və materialların hazırlanması;

3) Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə xarici dövlət rəhbərləri arasında rəsmi yazışmaların, telefon danışıqlarının təşkili;

4) dövlət başçılarından və digər rəsmilərdən daxil olmuş müxtəlif məzmunlu məktubların prezidentə məruzə edilməsi, onlara cavabların hazırlanması və lazım gələrsə, onların mətbuatda dərc

edilməsi;

5) Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdə akkreditə olunmuş diplomatik nümayəndəlikləri ilə daimi əlaqələrin saxlanması və prezidentin xarici siyasət konsepsiyasının həyata keçirilməsi istiqamətində birgə fəaliyyət göstərilməsi və s.

Prezidentin bütün sadalanan səlahiyyətləri, təbii ki, beynəlxalq hüquqla prezidentə verilmiş bütün imkanları əhatə etmir. Bununla yanaşı, təkcə ayrı-ayrı səlahiyyətləri və ya onların cəmini deyil, bütövlükdə prezidentin hakimiyyətindən irəli gələrək real imkanları nəzərə almaq vacibdir¹. Prezidentin səlahiyyətləri bir qayda olaraq onların realizəsi prosesində daha aydın ortaya çıxır.

Xarici siyasi funksiyaların həyata keçirilməsi sahəsində dövlət başçılarının səlahiyyətləri təkcə dövlətlərin konstitusiyaları ilə deyil, həm də beynəlxalq hüquqi aktlarla nəzərdə tutulur. Diplomatiya hüququnda dövlət başçısının funksiyaları və statusu aşağıdakı qaydada əks olunmuşdur. Diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasının 14-cü maddəsinə müvafiq olaraq diplomatik nümayəndəliklərin başçıları kimi səfir və elçilər dövlət başçısı yanına akkreditə olunurlar.

Xüsusi missiyalar haqqında 1969-cu il Konvensiyasının 21-ci maddəsində ilk dəfə olaraq beynəlxalq ünsiyyətdə iştirak edən dövlət başçısı və yüksəkrütbəli şəxslərin xüsusi statusu müəyyən olunmuşdur. Həmin maddənin birinci bəndinə əsasən xüsusi missiyaya başçılıq edən göndərən dövlətin başçısı qəbul edən dövlətdə və ya üçüncü dövlətdə rəsmi səfərlə digər dövlətdə olan dövlət başçısının beynəlxalq hüquqla tanınan imtiyaz, üstünlük və immunitetlərindən istifadə edir. Bu o deməkdir ki, dövlət başçısı ölkədən kənarında beynəlxalq müdafiədən istifadə edir. Eyni məzmunlu müddəə Universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəlikləri haqqında 1975-ci il Vyana Konvensiyasının 50-ci maddəsində də təsbit olunmuşdur. Yəni beynəlxalq təşkilatların orqan və konfransındakı dövlətlərin nümayəndə heyətinin başçıları kimi, dövlət başçılarının uyğun immunitet və imtiyazları 50-ci maddədə öz əksini tapmışdır.

Beynəlxalq müqavilələr hüququ haqqında 1969-cu il Vyana

¹ Лукашук И.И. Внешняя политика: президент и парламент // Государство и право, 1996, №7, с. 145

Konvensiyasının 7-ci maddəsi qeyd edir ki, "dövlət başçıları öz funksiyalarına görə və vəkalətnamə təqdim etmək zərurəti olmadan müqavilənin imzalanmasına aid olan bütün aktların həyata keçirilməsi məqsədlərində öz dövlətlərini təmsil etmiş hesab olunurlar".

Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə, o cümlədən, diplomatik agentlərə qarşı cinayətlərin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında 1973-cü il Konvensiyasında da dövlət başçısı beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxs kimi müəyyən olunmuşdur.

Beləliklə, "suverenin immuniteti" beynəlxalq ünsiyyətdə dəqiq əməl olunan beynəlxalq hüququn ümumtanınmış normasıdır. Bu, o deməkdir ki, dövlət başçısına istənilən digər dövlətdə tutduğu yüksək vəzifəyə görə həmin dövlətdəki dövlət başçısına göstərilən hörmətə bərabər hörmət göstərilməlidir. Dövlət başçısının ona hörmət edilməsinə, təntənəli qəbul edilməsinə və s. olan hüquqların yerinə yetirilməsi istənilən qəbul edən dövlətin öhdəliyidir.

Beləliklə, dövlətin xarici siyasətində icra hakimiyyətinin əsas rolu və məsuliyyəti qanunauyğun haldır.

3.1.2. Hökumət və hökumət başçısı.

Hökumət də, həmçinin dövlətin yuxarı icra orqanı kimi xarici əlaqələrin konstitusion orqanı hesab olunur. Dövlətin xarici siyasət kursunun realizəsi və diplomatik fəaliyyətin təşkili hökumətin fəal iştirakı olmadan təsəvvür edilə bilməz. Qeyd edək ki, hökumətin fəaliyyətində xarici əlaqələr sahəsində əsas üç fəaliyyət istiqamətləri birləşir. Belə ki, hökumət başçısı və hökumətin xarici əlaqələr üzrə səlahiyyətlərinə xarici siyasətin əsas istiqamətlərinin müəyyən edilməsində parlament və dövlət başçısına təkliflər vermək, qəbul edilmiş xarici siyasət qərarlarının həyata keçirilməsi və həmçinin onlar üzərində nəzarəti təşkil etmək daxildir¹.

Parlament respublikalarında xarici əlaqələrin həyata keçirilməsində əsas rol məhz hökumətə məxsusdur. Bizim respublikamızda Nazirlər Kabineti prezident respublikalarına xas olan ənənəvi sosial-iqtisadi rəhbərlik orqanı xarakteri daşıyır.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin səlahiyyətləri

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986, с. 65

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 1993-cü il 8 iyun tarixli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin İşlər İdarəsi haqqında Əsasnaməsi və 1994-cü il 8 fevral tarixli Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin müvəqqəti rəqlamenti ilə müəyyən olunmuşdur.

Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərdə, beynəlxalq təşkilatlarda təmsilçiliyini təmin edir, hökumətlərarası müqavilə və razılaşmalar imzalayır, onları həyata keçirir, xarici siyasi fəaliyyətə, dövlətlərarası iqtisadi, elmi-texniki və mədəni əməkdaşlığa rəhbərliyi həyata keçirir.

Nazirlər Kabineti bütün dövlət müəssisələrinin xarici əlaqələrini tənzimləyir. Koordinativ funksiya xarici əlaqələrlə bağlı Nazirlər Kabinetinin ən mühüm funksiyasıdır.

Beynəlxalq müqavilələrin bağlanması haqqında təklifləri Azərbaycan Respublikasının nazirlikləri, dövlət komitələri və idarələri Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə birlikdə və ya onunla razılaşdırmaqla müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə verirlər. Nazirlər Kabineti verilmiş təkliflərə baxır, onları digər müvafiq idarə və nazirliklərə ötürərək təkliflər, rəylər alır, ümumiləşdirilmiş formada rəyləri və məlumatları Xarici İşlər Nazirliyinə göndərir və nəhayət, bütün bunların əsasında artıq konkret təklifi müvafiq rəylə birlikdə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edir. Təklif verilərkən artıq beynəlxalq müqavilənin bağlanması zərurəti əsaslandırılır, onun ehtimal olunan siyasi, iqtisadi, hüquqi, maddi və maliyyə nəticələri müəyyənləşdirilir, beynəlxalq müqavilənin icraçıları göstərilir, danışıqların aparılması, beynəlxalq müqavilənin mətninin qəbul edilməsi və ya əslinə uyğunluğunun müəyyən edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının nümayəndə heyətinin tərkibi də təklif edilir ("Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, maddə 4).

Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikası hökuməti adından bağlanan və ratifikasiyası tələb olunmayan beynəlxalq müqavilələri Azərbaycan Respublikası Prezidentinin qərarına əsasən təsdiq və ya qəbul etmək səlahiyyətinə malikdir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən, Nazirlər Kabineti müstəqil

surətdə və ya digər nazirliklər, dövlət komitələri və idarələri ilə birlikdə, yaxud onlarla razılaşmaqla Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin ləğv edilməsi haqqında təklifləri müəyyənləşdirilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edirlər (maddə 21).

Nazirlər Kabineti, həmçinin Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələri ilə tənzimlənən və onların səlahiyyətlərinə aid olan məsələlər üzrə Azərbaycan Respublikasının götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsini təmin edir.

İdarələrarası xarakter daşıyan Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydalarına əsasən, idarələrarası müqavilələrin bağlanması haqqında təklif onu imzalayacaq idarə tərəfindən müvafiq aidiyyətli təşkilatlarla razılaşdırılmış müqavilə layihəsi ilə birlikdə Nazirlər Kabinetinə təqdim edilir. Nazirlər Kabineti verilmiş təkliflərə baxıb müvafiq rəylə birlikdə müqavilə layihəsini Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edir (maddə 2. 1).

Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmətini təşkil edir, xarici dövlətlərdə, beynəlxalq təşkilatlarda diplomatik və konsul nümayəndəliklərinin təsis olunması, zəruri maliyyə vəsaitlərinin ayrılması məsələlərini həll edir, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq aləmdə xarici siyasət və diplomatiyasının realizəsi üzrə vacib tədbirləri həyata keçirir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq mərasimlərdə iştirakının maliyyə təminatı ilə əlaqədar, respublikada müxtəlif beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsi üçün vəsait ayrılması və s. məsələlərlə bağlı Nazirlər Kabinetinin çoxsaylı sərəncam və qərarları mövcuddur. Məsələn, Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Bakı şəhərində keçiriləcək tədbirlə bağlı xərclərin ödənilməsi üçün vəsaitin Xarici İşlər Nazirliyinə ayrılmasına dair 27 aprel 2004-cü il 81 Nöli sərəncamı, 2004-cü ildə Şimali Atlantika Birliyinin "Sülh naminə tərəfdaşlıq" Proqramı çərçivəsində keçirilən tədbirlərlə bağlı xərclər üzrə nəzərdə tutulmuş vəsaitin bölgüsünün təsdiq edilməsi barədə Nazirlər Kabinetinin 10 may 2004-cü il tarixli 915 Nöli sərəncamı və s.

Azərbaycan Respublikasının xaricdəki səfirliklərinin, konsulluqlarının və digər diplomatik nümayəndəliklərinin saxlanması, fəaliyyəti üçün onlara binaların alınması, təchiz və

təmir işləri üçün Nazirlər Kabinetinin müvafiq sərəncam və qərarları ilə vəsaitlər ayrılır. Bunlara konkret misal olaraq Azərbaycan Respublikasının Macarıstan Respublikasındakı səfirliyinin maliyyə təminatı barədə 24 sentyabr 2004-cü il tarixli 140 Nöli qərarını, Azərbaycan Respublikasının Yunanıstan Respublikasındakı səfirliyinin maliyyə təminatı barədə Nazirlər Kabinetinin 30 iyul 2004-cü il 102 Nöli qərarını və s. göstərmək olar.

Respublikamızın üzv olduğu beynəlxalq ictimai-siyasi, kredit təşkilatlarına vaxtında üzvlük haqları və kreditlər üzrə faizlərin ödənilməsinə dair Nazirlər Kabinetinin sərəncamları da xüsusi yer tutur.

Nazirlər Kabinetinin xarici əlaqələrlə bağlı sərəncam və qərarları təkcə maliyyələşdirmə xarakterli aktlarla məhdudlaşmır. Təşkilati məsələlərlə əlaqəli olaraq da bir çox sərəncam və qərarlar mövcuddur.

Azərbaycan Respublikası digər dövlətlərlə çoxsaylı hökumətlərarası sazişlər imzalamışdır. Nazirlər Kabineti, həmçinin hökumətlərarası əməkdaşlığa dair sazişlərin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar tədbirlər görülməsi üçün sərəncamlar da verir.

Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu konvensiyalardakı müddəalardan irəli gələn öhdəlikləri həyata keçirmək üçün nəzərdə tutulmuş ölkə üzrə səlahiyyətli orqan qismində aidiyyətli orqanların təyin olunması üçün Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bir sıra müvafiq sərəncam layihələrini hazırlayıb Prezident Aparatına təqdim edir.

Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrinin həyata keçirilməsi sahəsində də operativ iş aparır. İlk öncə o, müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığa dair nazirlik və idarələrdən gələn təklifləri dəyərləndirir, onu digər müvafiq orqanlara göndərir, cavablar alır və ümumiləşdirilmiş rəylər əsasında konkret təkliflər verir. Digər tərəfdən, respublikanın artıq əməkdaşlıq etdiyi beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsi sahəsində də tədbirlər görür.

Nazirlər Kabinetinin xarici siyasət məsələləri ilə bağlı bu geniş funksiyaları əsasən onun Mərkəzi Aparatının Xarici İqtisadi Əlaqələr Şöbəsi vasitəsilə həyata keçirilir. Nazirlər Kabinetinin İşlər İdarəsi haqqında Əsasnamədə bu şöbənin aşağıdakı vəzifələri müəyyən edilmişdir:

- xarici iqtisadi siyasət strategiyasının hazırlanmasını və həyata keçirilməsini təşkil etmək;

- xarici iqtisadi əlaqələrin müxtəlif formalarının inkişaf etdirilməsinə dair təklifləri hazırlamaq;

- Azərbaycan Respublikasının hökumətlərarası saziş, müqavilə və digər beynəlxalq aktlarının layihələrinin hazırlanmasını və müəyyən edilmiş qaydada təqdim olunmasını təmin etmək;

- nazirlik, baş idarə və təşkilatların xarici iqtisadi fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi və onun Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi siyasət strategiyasına uyğun olaraq həyata keçirilməsini təmin etmək;

- xarici iqtisadi fəaliyyət sahəsində Azərbaycan Respublikası qanunlarının, prezident fərmanlarının, Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarının icrası üzərində nəzarətin həyata keçirilməsi, bunun üçün müvafiq təşkilatın nümayəndələrini cəlb etməklə yoxlama komissiyalarının təşkil edilməsi, yoxlamanın nəticələrini təhlil edib aşkar olunmuş nöqsanların aradan qaldırılması üçün tədbirlərin hazırlanması;

- Azərbaycan Respublikası xalq təsərrüfatı sahələrinin inkişafı üçün xarici kreditlər və investisiyaların cəlb edilməsi işinin təşkili;

- Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdə səfirlik və nümayəndəliklərinin valyuta vəsaiti ilə, maliyyələşdirilmə məsələləri ilə bağlı sənədlərin hazırlanması;

- Azərbaycan Respublikası xətti ilə respublikaya rəsmi səfərə gələn xarici nümayəndə heyətlərinin qəbulu və dövlət protokol xidməti qaydalarına əməl olunmasının təmin edilməsi, habelə digər xarici nümayəndə heyətlərinin və əcnəbi qonaqların Nazirlər Kabinetinin rəhbərliyi tərəfindən qəbulunun təşkili;

- beynəlxalq sərgilərin, simpoziumların, sərgilərin təşkili və s.

Əsasnamədə göstərilən vəzifələr xarici iqtisadi əlaqələr şöbəsinin və bütövlükdə Nazirlər Kabinetinin uyğun sahədəki fəaliyyəti barədə ümumi təəssürat yaradır.

Son olaraq qeyd edək ki, hökumət başçısı da həmçinin dövləti və onun hökumətini öz səlahiyyətləri çərçivəsində xarici əlaqələrdə təmsil edir. Baş nazir Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa müvafiq olaraq sülh müqavilələri istisna olmaqla, Azərbaycan Respublikasının digər beynəlxalq müqavilələri barəsində danışıqlar aparmaq və onları

imzalamaq hüququna malikdir. Beynəlxalq hüquq və praktikaya əsasən də dövlətlərarası müqavilələrin bağlanmasında hökumət başçısına vəkalətnamə tələb olunmur

Hökumət başçısı xüsusi vəkalət olmadan BMT-nin Baş Assambleyasının və başqa beynəlxalq təşkilatların iclaslarında iştirak edə bilər. Onun hər hansı bir mərasimdə olması hökumət başçısı kimi öz səlahiyyətləri əsasında bu mərasimdə iştirak etməsinə əsas verir ¹.

Hökumət notası, beynəlxalq münasibətlər məsələləri üzrə hökumət başçısının xarici dövlətin hökumət başçısına müraciəti, hökumət nümayəndə heyətlərinin göndərilməsi və öz ölkəsində qəbulu, onlar arasında danışıqlar aparılması və beynəlxalq razılaşmaların imzalanması və s. hökumətin diplomatik fəaliyyətinin geniş yayılmış formalarıdır².

3.1.3. Qanunverici orqan.

Ali qanunverici orqan tərəfindən xarici əlaqələr sahəsində müəyyən funksiyaların həyata keçirilməsinin kökləri hələ qədim quldarlıq dövlətlərinin praktikasına dəlalət edir ³. Belə ki, qədim Romada müharibə və sülh məsələlərinin həlli, xarici dövlətlərlə danışıqlar aparılması, xarici dövlətlərə diplomatik missiyaların və səfirlərin göndərilməsi və s. məsələlər senatın funksiyalarına aid idi. Orta əsrlər dövründə respublika idarə forması olan dövlətlərdə də xarici əlaqələrin əsas məsələləri qanunverici orqanın funksiyalarına aid idi.

Hal-hazırda da parlamentlər əksər dövlətlərin konstitusiyalarına uyğun olaraq xarici siyasətə ümumi rəhbərliyi həyata keçirir⁴. Baxmayaraq ki, nə beynəlxalq hüquq, nə də

¹ Зорин В.А. Основы дипломатической службы. М.: Международные отношения 1977, с. 84

² Блищенко И.П. Дипломатическое право 2-е издание. М.: Высшая школа, 1990, с. 28

³ Зорин В.А. Основы дипломатической службы. М.: Международные отношения, 1977, с. 80

⁴ Курс международного права в семи томах. Том 7. Основные принципы международного права. Г.В.Игнатенко, В.Н.Караташкин, Б.М.Клименко и др. М.: Наука, 1989, 240 с. Том 3. Основные институты международного права. М.: Наука, 1990, с. 99

beynəlxalq praktika parlamentin xarici əlaqə orqanı statusunu tanıyır. Konstitusiyaya hüququnda da bu, müəyyən olunmamışdır. ABŞ-ın Prezidenti və dövlət katibi dəfələrlə digər hökumətlərə müraciət edərək izah etmişlər ki, Konqres üzvləri nə fərdi çıxışlarında, nə də birgə bəyanatlarında ABŞ-ın xarici siyasət mövqeyini əks etdirmir və bu cür sənədlər hüquqi əhəmiyyətə malik deyil.

Lakin bütün bu deyilənlər parlamentlərin xarici siyasətin müəyyən olunması və həyata keçirilməsindəki rolunu azaltmır. Məlumdur ki, icra hakimiyyəti qanunverici hakimiyyətin siyasi, mənəvi və maddi dəstəyinə hər zaman ehtiyac duyur. Burada Blişenkunun fikri ilə razılaşmaq olar ki, parlamentin dövlət mexanizmindəki yeri onun xarici əlaqə orqanı kimi tanınmasını tələb edir¹.

Lakin müxtəlif dövlətlərdə parlamentlərin xarici əlaqələrdə faktiki rolu eyni deyildir. Bir sıra dövlətlərdə parlamentlər xarici əlaqələr sahəsində geniş səlahiyyətlərə malik olsalar da, digərlərində bu orqanların xarici əlaqələrdə rolu formal xarakter daşıyır.

İstənilən halda xarici siyasətin formalaşması və həyata keçirilməsində parlamentin rolu onun dövlət hakimiyyəti orqanları sistemindəki yeri ilə müəyyən olunur.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin təmsalında ali qanunverici orqanın xarici əlaqələr sahəsində fəaliyyətini nəzərdən keçirək.

Azərbaycan Respublikasının parlamenti – Milli Məclis Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas istiqamətlərini müəyyən edir. Onun səlahiyyətləri ilk öncə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən olunur.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin işinin təşkili məsələləri Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Daxili Nizamnaməsi (1996-cı il 17 may tarixində Azərbaycan Respublikasının qanunu ilə təsdiq edilmişdir) ilə müəyyən edilir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin xarici əlaqələr sahəsindəki səlahiyyətləri aşağıdakı qaydada təsbit olunmuşdur. Konstitusiyanın 95-ci maddəsi "Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin həll etdiyi məsələlər" adlanır. Bu məsələlər sırasında xarici əlaqələr

¹ Блищенко И.П. Дипломатическое право 2-е издание. М.: Высшая школа, 1990, с. 18

sahəsində bir sıra geniş səlahiyyətlər də mövcuddur. Belə ki, Milli Məclis Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikası diplomatik nümayəndəliklərinin təsis edilməsi məsələsini həll edir (maddə 9 bənd 2), dövlətlərarası müqavilələrin təsdiq və ləğv edilməsi məsələsini həll edir (bənd 4); Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Respublikasının hərbi doktrinasını təsdiq edir (bənd 7); Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müraciətinə əsasən müharibə elan edilməsinə və sülh bağlanmasına razılıq verir (bənd 17).

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Konstitusiyanın 94-cü maddəsinə uyğun olaraq aşağıdakı məsələlərə dair ümumi qaydalar müəyyən edir; ərazi quruluşu, dövlət sərhədi rejimi (bənd 21); beynəlxalq müqavilələrin təsdiqi və ləğvi (bənd 22).

95-ci maddənin 2-ci bəndində göstərilən səlahiyyətlərin icrası məqsədilə yeni konstitusiyaya qəbul edilənədək Milli Məclis tərəfindən qərarlar qəbul edilirdi. Milli Məclisin qərarı ilə Azərbaycan Respublikasının Amerika Birləşmiş Ştatlarında (1922-ci il 23 sentyabr), Azərbaycan Respublikasının Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığında (1992-ci il 23 sentyabr), Azərbaycan Respublikasının Fransa Respublikasında (1992-ci il 23 sentyabr); Azərbaycan Respublikasının Ukraynada (1992-ci il 28 oktyabr) və digər ölkələrdə səfirliyi açılmışdır.

1995-ci ildən Azərbaycan Respublikasının səfirlikləri Qazaxıstanda (1997-ci il 11 aprel), Özbəkistanda (1996-cı il 14 iyun), Türkmənistanda (1997-ci il 11 aprel), Koreya Respublikasında (2005-ci il 20 sentyabr), Litva Respublikasında (2006-cı il 2 oktyabr), Qırğız Respublikasında (2006-cı il 2 oktyabr) və s. Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə təsis olunmuşdur.

Dövlətlərarası müqavilələrin təsdiq və ləğv edilməsi Milli Məclisin ən mühüm fəaliyyət sahələrindən biridir. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 8-ci maddəsi Milli Məclis tərəfindən ratifikasiya edilməli olan Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinə aşağıdakıları aid edir:

1) dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım (həmrəylik) haqqında dövlətlərarası münasibətlərin prinsiplərini müəyyən edən müqavilələr;

- 2) sülh müqavilələri;
- 3) ərazilərin bölünməsi, özgəninkiləşdirilməsi və sərhədlərin dəqiqləşdirilməsi məsələsi istisna olmaqla, ərazi və sərhəd məsələləri barəsində Azərbaycan Respublikasının başqa dövlətlərlə müqavilələri;
- 4) müdafiə xarakterli və hərbi əməkdaşlığa dair müqavilələr;
- 5) hüquqi yardım haqqında müqavilələr;
- 6) Azərbaycan Respublikasının universal və regional xarakter daşıyan beynəlxalq təşkilatlara daxil olması haqqında müqavilələr və s.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən müxtəlif müqavilə və sazişlər təsdiq edilir. Konstitusiyanın 118-ci maddəsinin ikinci hissəsinə uyğun olaraq həmin sənədlər təsdiq edildikdən sonra Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq konvensiyalara qoşulması – həm beynəlxalq hüquq nöqtəyi-nəzərindən, həm də milli hüquq sistemi üçün pozitiv faktdır. Lakin bu məsələ eyni zamanda ölçülü yanaşma tələb edir. Buna görə də Azərbaycan Respublikasının hər hansı bir beynəlxalq müqaviləni ratifikasiya etməsi və ya ona qoşulması məsələsini müzakirə edən zaman parlamentin bu məsələyə ekspertləri, mütəxəssisləri, beynəlxalq hüquqşünasları cəlb etməsi, fikrimizcə, daha səmərəli nəticələr verərdi. Belə ki, beynəlxalq müqavilə mühüm hüquqi akt olmaqla yanaşı, eyni zamanda onu qəbul edən dövlətin müəyyən öhdəliklərini və məsuliyyətini yaradan sənəddir.

Adıçəkilən qanunun 22-ci maddəsinə əsasən, Milli Məclis, həmçinin Azərbaycan Respublikasının adından bağlanmış və ratifikasiya edilmiş Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrini Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təklifinə əsasən ləğv edir. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 22-ci maddəsinə əsasən ləğv edilən Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin ləğvi haqqında təkliflərə Milli Məclisin müvafiq daimi komissiyaları qabaqcadan baxıb rəy verir (maddə 23).

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Azərbaycan Respublikasının hərbi doktrinasını təsdiq edir. Azərbaycan

Respublikasının hərbi doktrinası Azərbaycan dövlətinin mənafeyinin və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi prinsiplərini və üsullarını özündə əks etdirən, ölkənin xarici siyasətinin formalaşmasında mühüm rol oynayan, siyasi və hüquqi əhəmiyyəti ilə digər normativ hüquqi aktlar sırasında xüsusi yerə malik olan sənəddir. Bu sənədin işlənilməsi və hazırlanmasında başlıca rol icra hakimiyyətinə mənsubdur. Dövlət təhlükəsizliyinin təmin olunmasında əsas ağırlıq məhz icra hakimiyyəti strukturlarının üzərinə düşür. Bununla belə, 95-ci maddədəki səlahiyyətlər qanunverici orqana icra hakimiyyətinə nəzarət imkanını verir. Milli Məclisin həll etdiyi məsələlər elə qurulub ki, bunlar icra hakimiyyəti başçısının çoxşaxəli fəaliyyətinin müxtəlif sferalarına müəyyən dərəcədə nəzarət etməyə imkan verir¹.

95-ci maddənin 17-ci bəndinə uyğun olaraq qanunverici hakimiyyət icra hakimiyyəti ilə birgə müharibə elan etmək və sülh bağlamaq hüququna malikdir. Şübhəsiz ki, bu səlahiyyətin həyata keçirilməsi beynəlxalq hüquqa uyğun olmalıdır.

Bütövlükdə parlamentin xarici siyasətə qanunverici təsir örnəkləri bununla bitmir. Buna misal olaraq Milli Məclisin qəbul etdiyi bu və ya digər dərəcədə xarici siyasətlə əlaqəli olan çoxsaylı qanunları göstərmək olar. Məsələn, qeyd etdiyimiz Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda xarici əlaqələr sahəsində göstərilən mühüm funksiyaların həyata keçirilməsi ilə bağlı prezidentin, Nazirlər Kabinetinin, Xarici İşlər Nazirliyinin bir sıra əsas səlahiyyətləri müəyyən olunmuşdur.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, xarici siyasətin qanunverici əsaslarının müəyyən olunması ilə bağlı Milli Məclisin qarşısında görülməli olan bir çox işlər vardır. Artıq qeyd etdiyimiz kimi, diplomatik fəaliyyətin təşkili və həyata keçirilməsi ilə əlaqəli respublikamızın qanunvericilik sistemində bir sıra boşluqlar mövcuddur.

Bütövlükdə xarici siyasətə gəldikdə isə, burada İ.İ.Lukaşukun fikri ilə də razılaşmaq lazımdır ki, xarici siyasətin tamamilə tənzimlənməsi daha çox onun imkanlarının məhdudlaşdırılmasına gətirib çıxarır². Buna görə də xarici siyasətin formalaşması və həyata

¹ Əsgərov Z. Konstitusiya hüququ. Bakı, Bakı Universiteti nəşriyyatı. 2002, s. 342

² Лукашук И.И. Внешняя политика: президент и парламент // Госу-

keçirilməsi haqqında ümumi qanunun qəbul edilməsi qeyri – mümkündür. Uyğun mexanizm konstitusiyaya ilə artıq müəyyən olunmuşdur.

Bütün bu deyilənlərlə yanaşı, müasir dövrümüzdə parlamentlərin xarici əlaqələrdə birbaşa iştirak formaları da geniş yayılmışdır. Buna digər dövlətlərə, beynəlxalq təşkilatlara göndərilən parlament nümayəndə heyətləri, ayrı-ayrı parlamentlərin xaricə səfərləri və görüşləri parlaq misaldır. Parlamentlər digər dövlətlərin parlamentlərinə müraciətlə çıxış edir, xarici siyasət məsələləri ilə əlaqədar bəyanatlar qəbul edir, xarici məsələlər üzrə daimi komissiyalar yaradır.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin həmin sahədə fəaliyyəti barədə ümummillə liderimiz Heydər Əliyev öz fikirlərini belə açıqlamışdır: "Milli Məclis Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətinin həyata keçirilməsində də parlamentlərarası əlaqələr vasitəsilə, başqa vasitələrlə bizim ümumi işimizə öz payını vermişdir"¹.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində dünyanın 60-dan çox ölkəsinin parlamenti ilə əlaqələr üzrə qrupları yaradılmışdır. Milli Məclisin nümayəndə heyətləri tez-tez xarici ölkələrdə səfərlərdə olur, Milli Məclisdə isə xaricdən gələn siyasi və dövlət xadimləri, parlament üzvləri ilə görüşlər təşkil edilir².

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin beynəlxalq təşkilatlardakı fəaliyyəti bu baxımdan daha diqqətəlayiqdir.

Milli Məclis Azərbaycan Respublikasının Avropa Şurası ilə əlaqələrinin dərinləşməsinə öz layiqli töhfəsini vermişdir. Dövlət başçısı Heydər Əliyevin 1996-cı il 8 iyul tarixli sərəncamına əsasən respublikanın qanunvericilik orqanı ilə Avropa Şurasının Parlament Assambleyası arasında əməkdaşlığa dair müvafiq proqram sənədi işlənilib hazırlanmışdır. 1996-cı ilin sentyabrında AŞ Parlament Assambleyasının tədbirlərində iştirak etmək üçün Milli Məclisin deputatlarından ibarət nümayəndə heyəti yaradılmışdır. Nümayəndə heyəti Avropa Şurası Parlament Assambleyasının tədbirlərində

дарство и право, 1996, №7, с. 141

¹ Əsgərov M. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin beynəlxalq təşkilatlarda fəaliyyəti. Azərbaycan parlamenti və beynəlxalq təşkilatlar. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi. Bakı, 2004, s. 6

² Yənə orda. s. 7

mütəmadi olaraq iştirak edərək Azərbaycan həqiqətlərini bütün dünyaya çatdırmaqdadır.

Bundan əlavə, Milli Məclisin AŞ PA ilə əməkdaşlıq çərçivəsində bir sıra mühüm tədbirlər keçirilmişdir. 1997-ci il iyulun 10-11-də Bakıda ASPR ilə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin birgə hazırladığı "Müasir cəmiyyətdə yerli demokratiya" mövzusunda beynəlxalq elmi seminar təşkil olunmuşdur.

Azərbaycan parlamentinin Avropa İttifaqı ilə də əlaqələri səmərəli olmuşdur. Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi 1996-cı il aprelin 22-də imzalanmış, 1999-cu ilin iyununda Lüksemburq sammitində qüvvəyə minmişdir.

2004-cü il iyulun 7-də Avropa İttifaqının genişlənmə üzrə komissarı vəzifəsini icra edən Yaneş Potoçninin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Azərbaycana səfər etmişdir. Milli Məclisdə görüş zamanı Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında tərəfdaşlıq və əməkdaşlıqdan da danışılmış, ikitərəfli münasibətlərin dərinləşməsi, Azərbaycanın Avropaya inteqrasiyası, demokratiya və iqtisadi tərəqqi yolunda əldə edilmiş nailiyyətlərdən söz açılmışdır¹. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sıx əməkdaşlıq etdiyi beynəlxalq qurumlardan biri də MDB dövlətlərinin Parlamentlərarası Assambleyasıdır. Bu qurum çərçivəsində MDB ölkələri qanunlarının uzlaşdırılmasına kömək üçün qəbul olunan model qanunların hazırlanmasında Azərbaycan parlamentinin nümayəndələri fəal iştirak edir.

Azərbaycan parlamenti, həmçinin Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Parlament Məclisi ilə də yaxından əməkdaşlıq edir. 2001-ci il iyunun 19-21 də Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının ən yüksək forumu ikinci dəfə Bakı şəhərində keçirildi. Bunu yüksək dəyərləndirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev forum iştirakçılarna müraciətində demişdi: "İri beynəlxalq qurum olan Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və onun Parlament Məclisi bölgə dövlətləri arasındakı münasibətlərin genişlənməsinə təkan verir və ölkələrimizin parlamentlərarası dialoquna geniş perspektivlər açır".

¹ Əsgərov M. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin beynəlxalq təşkilatlarda fəaliyyəti. Azərbaycan parlamenti və beynəlxalq təşkilatlar. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi. Bakı: 2004, s. 18

Ölkəmizin hərbi-siyasi təhlükəsizliyinə təminatı gücləndirməyin vacibliyi baxımından NATO ilə əməkdaşlıq xarici siyasətimizin əsas hədəflərindən birinə çevrilmişdir. 1994-cü ildə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev Azərbaycanın NATO-nun "Sülh naminə tərəfdaşlıq" Proqramına qoşulması üçün NATO-nun çərçivə sazişini imzaladı və beləliklə, Azərbaycan - NATO əlaqələrinin bünövrəsi quruldu. 1999-cu ildən NATO-nun Parlament Assambleyasında müşahidəçi statusu alan Azərbaycan bu təşkilatda Milli Məclisin sədr müavininin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə təmsil olunur. Həmin ildən etibarən Azərbaycan parlamentinin nümayəndə heyətləri təşkilatın bütün tədbirlərində, sessiyalarında, Rouz-Rout seminarlarında fəal iştirak etmiş, 2002-ci ilin noyabr ayında keçirilmiş NATO Parlament Assambleyasının illik sessiyası zamanı assambleyanın daimi komitəsinin iclasında Azərbaycan Respublikasına bu təşkilatda assosiativ üzv statusunun verilməsi barədə qərar qəbul edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi ilə İslam Konfransı Təşkilatının Parlament Məclisi arasındakı əlaqələr də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Adı çəkilən beynəlxalq parlament təşkilatları ilə əlaqələrin analizi göstərir ki, Milli Məclis digər mühüm məsələlərlə yanaşı, xarici əlaqələrin həyata keçirilməsində, həmçinin birbaşa iştirak edir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi ilə xarici ölkələrin qanunverici orqanları arasında əməkdaşlıq haqqında sazişləri də xüsusi qeyd etmək istərdik. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi ilə Rusiya Federasiyasının Federal Məclisi arasında əməkdaşlıq haqqında, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi ilə Ukraynanın Ali Radası arasında əməkdaşlıq haqqında və s. bu kimi sazişlər də parlamentin xarici əlaqələr sahəsində fəaliyyətinə bariz misaldır. Belə sazişlərin imzalanmasında məqsəd parlamentlərarası əməkdaşlığın müxtəlif formalarının inkişaf etdirilməsidir.

Rusiya Federasiyasının Federal Məclisiylə imzalanmış saziş əsasında Milli Məclis və Federal Məclisin əməkdaşlığı üzrə daimi Parlamentlərarası Komissiya təsis edilmişdir (maddə 4)¹.

¹ Azərbaycan-Rusiya. Россия-Азербайджан. 1992-2002, sənədlər toplusu, сборник документов. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Rusiya Federasiyasının Bakıdakı səfirliyi, Cümə, QTSJ, 2002, s. 565

Xarici əlaqələr sahəsində fəaliyyətin həyata keçirilməsini yüngülləşdirmək məqsədilə Milli Məclisin beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr daimi komissiyası fəaliyyət göstərir. Bu komissiya ona aid edilmiş məsələlərlə bağlı qanun layihələri hazırlayır və başqa səlahiyyətləri həyata keçirir.

Bütün bu deyilənləri ümumiləşdirərək xarici əlaqələr sahəsində ali qanunverici orqanın fəaliyyətinin 5 əsas istiqamətini müəyyən etmək olar. Birincisi – Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətinin müəyyən olunması; ikincisi – xarici siyasət və diplomatiya sahəsində parlamentin qanunvericilik fəaliyyəti; üçüncüsü – ikitərəfli və çoxtərəfli beynəlxalq konvensiya və müqavilələrin Milli Məclis tərəfindən ratifikasiya və denonsasiyası; dördüncüsü – xarici əlaqələr sahəsində Azərbaycan Respublikasının konvensiya və müqavilələrinin həyata keçirilməsi üzərində nəzarət; beşincisi – beynəlxalq parlament təşkilatları ilə və xarici dövlətlərin parlamentləri ilə əlaqələrin yaradılması və inkişafı.

3.2. Xüsusi orqanlar

3.2.1. Xarici İşlər Nazirliyi

Xarici İşlər Nazirliyi dövlətin diplomatik fəaliyyətini birbaşa və gündəlik həyata keçirən, həmin dövlətin əlaqələrini birbaşa təşkil edən və əlaqələndirən dövlət hakimiyyətinin mərkəzi aparatıdır.

Xarici işlər idarəsi dünyanın bütün ölkələrində xarici əlaqələrin aparılması üçün xüsusi olaraq yaradılmış və hökmətin nəzarəti altında olan orqandır. Dünya ölkələrinin əksəriyyətində bu idarələr Xarici İşlər Nazirliyi adlanır. Lakin bununla yanaşı, başqa adlara da rast gəlinir. Məsələn, ABŞ-da Dövlət Departamenti, İngiltərədə Forin Offis, Fransada Xarici Əlaqələr Nazirliyi, Liviyada Xarici Əlaqələr üzrə Milli Büro və s. adlanır. Onların funksiyaları, demək olar ki, bütün dünya ölkələrində eynidir, baxmayaraq ki, onların realizəsinin hər bir dövlətin konstitusiyasına müvafiq olaraq öz xüsusiyyətləri vardır¹.

Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini bərpa edənə qədər

¹ Танин О. Внешнеполитические органы государств // Международная жизнь, №2, М.: Общ-во Знание, 1986.

onun Xarici İşlər Nazirliyinin işi əsasən üç istiqamətdə qurulmuşdur. Belə ki, Azərbaycan SSR-in Xarici İşlər Nazirliyinin təşkilati strukturu haqqında Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 1988-ci il 15 sentyabr tarixli 323 nömrəli qərarına əsasən nazirliyin strukturu aşağıdakı şəkildə müəyyən olunmuşdur. Konsul şöbəsi, protokol şöbəsi, informasiya və məlumat şöbəsi.

Müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin funksiyaları və vəzifələri əhəmiyyətli dərəcədə genişlənməmişdir. Onun strukturu kökündən dəyişmiş, tamamilə yeni şöbələr və xidmətlər meydana gəlmişdir.

1992-ci ildə 9 aprel tarixli prezident fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi haqqında Əsasnamədə XİN-in artıq bir sıra yeni, çoxistiqamətli funksiya və vəzifələri öz əksini tapmışdır.

2004-cü il yanvarın 29-da isə Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin yeni Əsasnaməsi qüvvəyə minmişdir.

İlk öncə onu qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətini həyata keçirən mərkəzi hakimiyyət orqanıdır. Nazirlik öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, habelə əsasnaməni rəhbər tutur. Nazirlik öz fəaliyyətini bilavasitə və Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları, o cümlədən, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq təşkilatlar yanında nümayəndəlikləri, habelə tabeliyində olan təşkilat və qurumlar vasitəsilə həyata keçirir.

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi haqqında 2004-cü il Əsasnaməsi nazirliyin əsasən aşağıdakı vəzifələrini müəyyən etmişdir:

1) Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin konsepsiyası və əsas istiqamətləri üzrə təkliflərin hazırlanması və Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edilməsi (7. 1);

2) Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi (7. 2);

3) beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasına diplomatik üsul və vasitələrlə kömək göstərilməsi (7. 3);

4) Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin, təhlükəsizliyinin, ərazi bütövlüyünün və sərhədlərinin toxunulmazlığının, onun siyasi, iqtisadi və digər maraqlarının diplomatik üsul və vasitələrlə təmin edilməsi (7. 5);

5) Azərbaycan Respublikasının, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin xaricdə hüquq və maraqlarının müdafiə edilməsi (7. 6);

6) Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərdə və beynəlxalq təşkilatlarda diplomatik və konsul əlaqələrinin təmin edilməsi və s. (7. 7).

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi əsasnamə ilə müəyyən edilmiş vəzifələrə uyğun olaraq aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

1) Azərbaycan Respublikasını digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərdə təmsil edir (8. 1);

2) Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət orqanlarının vahid sistemində rəhbərlik edir (8. 2);

3) Azərbaycan Respublikasının xarici və daxili siyasəti ölkənin iqtisadi, sosial və mədəni həyatı haqqında informasiyanın Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri vasitəsilə xaricdə yayılmasını təmin edir (8. 3);

4) Azərbaycanın beynəlxalq müqavilələrinin layihələrini hazırlayır, müqavilələrin bağlanması, icrası, ləğv edilməsi və qüvvəsinin dayandırılması barədə təkliflər hazırlayır və müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə baxılmaq üçün təqdim edir (8. 5);

5) Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlarla danışıqları aparmasını təşkil edir (8. 6);

6) Azərbaycan Respublikasında xarici dövlətin diplomatik nümayəndəliklərinin və konsulluqlarının fəaliyyətinə kömək göstərir, öz səlahiyyətləri çərçivəsində onlara xidmət göstərən təşkilatların fəaliyyətinə nəzarət edir (8. 14);

7) Diplomatik və konsul imtiyaz və immunitetlərinə riayət olunması üzərində nəzarəti həyata keçirir (8. 17);

8) Öz səlahiyyətləri daxilində diplomatik rütbələrin verilməsi qaydalarını müəyyən edir (8. 31) və s.

Azərbaycan Respublikasının “Diplomatik xidmət haqqında” qanununda da qeyd olunmuşdur ki, Azərbaycan Respublikasının Xarici

İşlər Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət orqanlarının vahid sistemində rəhbərlik edir (maddə 2. 2), fəvqəladə və səlahiyyətli səfir, birinci və ikinci dərəcəli fəvqəladə və səlahiyyətli elçi diplomatik rütbələri istisna olmaqla, digər diplomatik rütbələrin verilməsi qaydalarını müəyyən edir (maddə 9. 2).

Bunlarla yanaşı, Xarici İşlər Nazirliyi hökumətimizi və dövlətimizi digər dövlətlərlə xarici əlaqələrində, o cümlədən, ölkəyə akkreditə olunmuş səfirliklərə münasibətdə gündəlik təmsil edir. Xarici İşlər Nazirliyi xaricdəki diplomatik nümayəndəliklərə rəhbərlik edir, diplomatik kadrları hazırlayır, xarici əlaqələr sahəsində arxiv materiallarının hazırlanmasına rəhbərlik edir və s.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin icrası üzərində ümumi müşahidəni həyata keçirmək, milli qanunvericiliyin Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq hüquq öhdəliklərinə uyğunlaşdırılması haqqında təkliflərin hazırlanmasında iştirak etmək də XİN-in birbaşa funksiyalarına aiddir.

XİN, həmçinin dövlət hakimiyyəti orqanlarının xarici siyasi fəaliyyətinin ayrı-ayrı istiqamətləri barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinə məlumat verir, xarici siyasət və beynəlxalq münasibətlər, habelə diplomatik xidmət haqqında Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsinə dair təklifləri müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikası Prezidentinə təqdim edir, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin parlamentlərarası və digər xarici əlaqələrinin həyata keçirilməsinə kömək edir.

XİN öz səlahiyyətləri çərçivəsində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığı məsələlərinin baxılmasında da iştirak edir.

Xarici İşlər Nazirliyi aparatının əməkdaşları xarici dövlət və hökumət nümayəndə heyətlərinin qəbulunda, dövlət nümayəndələrinin xarici səfərlərinin təşkilində iştirak edir. Nazirliyin nümayəndələri müxtəlif beynəlxalq konfransların, müşavirələrin işində fəaliyyət göstərir, müqavilə və razılaşmaların layihələrini işləyib hazırlayır¹ [92, s. 15].

Xarici İşlər Nazirliyinin mühüm funksiyalarından biri də onun depozitari funksiyasıdır. Nazirlik Azərbaycan Respublikasının

¹ Никифоров Д.С., Борунков А.Ф. Дипломатический протокол в СССР. Принципы, нормы, практика М.: МО, 1985, с. 15

bağladığı beynəlxalq müqavilələrin əsl nüsxələrinin (təsdiq edilmiş nüsxələrinin, rəsmi tərcümələrinin) saxlanmasını, nazirlikdə saxlanacaq olan sənədlərin uçotunu və istifadəsini təmin edir.

Fəvqəladə və səlahiyyətli səfir, 1-ci və 2-ci dərəcəli fəvqəladə və səlahiyyətli elçi diplomatik rütbələrinin verilməsinə olan təklifləri Xarici İşlər Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edir.

Bütün sadalananlarla yanaşı, Xarici İşlər Nazirliyi haqqında Əsasnamənin 8.34-cü maddəsində deyilir ki, nazirlik Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə ona həvalə olunmuş digər funksiyaları da yerinə yetirir.

Göstərilən vəzifələrə və funksiyalara müvafiq olaraq Xarici İşlər Nazirliyi aparatının strukturu təşkil olunur.

Nazirliyin fəaliyyətinə Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin olunan və vəzifədən azad edilən nazir rəhbərlik edir. Onun prezident tərəfindən vəzifəyə təyin olunan və vəzifədən azad edilən müavinləri vardır. Nazirliyin strukturunda xüsusi tapşırıqlar üzrə səfirlər, ümumi katiblik, ərazi şöbələri, funksional və inzibati şöbələr yer alır.

Nazir nazirliyin fəaliyyətini təşkil edir və ona rəhbərlik edir. Onun səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının XİN haqqında 29 yanvar 2004-cü il Əsasnaməsi ilə müəyyən olunmuşdur. O, nazirliyin mərkəzi aparatının strukturunu təsdiq edir, ikitərəfli və çoxtərəfli danışıqlarda Azərbaycan Respublikasını təmsil edir, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrini imzalayır, xarici dövlətlərin dövlət hakimiyyəti orqanları, beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı münasibətlərdə nazirliyi təmsil edir; müəyyən edilmiş qaydada nazirliyin mərkəzi aparatının və xaricdəki nümayəndəliklərin işçilərini öz səlahiyyətləri çərçivəsində vəzifəyə təyin edir və vəzifədən azad edir, öz səlahiyyətləri daxilində diplomatik rütbələr verir; müəyyən edilmiş qaydada xaricdəki nümayəndəliklərin əməkdaşlarının rotasiyasını həyata keçirir və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq digər səlahiyyətləri həyata keçirir.

Xarici işlər nazirinin tapşırığı ilə yuxarıda sadalanan funksiyaların bəzilərinin həyata keçirilməsi onun müavinlərinə həvalə edilə bilər.

Nazirliyin növbəti struktur hissəsi - kollegiyadır. Kollegiya nazirdən (kollegiya sədri), onun müavinlərindən, habelə nazirliyin digər rəhbər işçilərindən təşkil olunur. Kollegiya üzvlərinin sayı və şəxsi tərkibi Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilir. Kollegiya məşvərətçi orqan xarakteri daşıyır. Kollegiya hər hansı məsələni müzakirə edib, müvafiq qərar qəbul etdikdən sonra onun qərarları nazirin əmriləri ilə həyata keçirilir.

Mərkəzi aparatın xarici əlaqələr sahəsində gündəlik praktiki fəaliyyətini həyata keçirən əsas işçi orqanları XİN - in şöbə və idarələridir. Bütün digər xarici işlər idarələrində olduğu kimi, Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyində də iki qrup şöbə mövcuddur: operativ diplomatik şöbələr və inzibati - təsərrüfat şöbələri. Operativ diplomatik şöbələr isə, öz nöbəsində, ərazi və funksional şöbə və idarələrə bölünür.

Ərazi idarələri müəyyən qrup ölkələrlə xarici əlaqə məsələlərinə baxır. Bu ölkələr bir qayda olaraq regional əlamətlərə əsasən təşkil olunur. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyində ərazi idarələri aşağıdakı prinsiplə təşkil olunmuşdur: Birinci (Qərb) ərazi idarələri - buraya beş Avropa şöbələri və bir Amerika şöbəsi daxildir.

İkinci (Şərq) ərazi idarəsi: 1) Yaxın Şərq və Afrika şöbəsi; 2) Orta Şərq və Cənubi Asiya şöbəsi; 3) Şərqi Asiya şöbəsi; 4) Cənub-Şərqi Asiya şöbəsi; 5) Avstraliya və Okeaniya şöbəsi; 6) Mərkəzi Asiya şöbəsi.

Ərazi idarələrinin rəhbərləri XİN rəhbərliyinin göstərişinə əsasən bu ölkələrdəki Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərinin işini istiqamətləndirir və əlaqələndirir və eyni zamanda Azərbaycanda akkreditə olunmuş bu ölkələrin diplomatik nümayəndəlikləri ilə bilavasitə əlaqələr yaradır. Hər bir ərazi idarəsinin əsas vəzifələrindən biri də uyğun ikitərəfli müqavilələrin və razılaşmaların həyata keçirilməsinə nəzarət etməkdir. Bu idarələr, həmçinin həmin ölkələrin siyasi və iqtisadi vəziyyətinin öyrənilməsi yönündə cari operativ fəaliyyəti həyata keçirir, xaricdəki nümayəndəliklərdən gələn hesabatları ümumiləşdirir və sistemləşdirir, rəhbərliyin adından xaricdəki nümayəndəliklər üçün təlimatlar hazırlayır, həmin ölkələrlə münasibətlərin bu və ya digər məsələlərinə dair nota tərtib olunması üçün nazirliyin rəhbərliyinə materiallar hazırlayır və s.

Funksional idarələr və şöbələr isə dövlətin maraqlı olduğu beynəlxalq münasibətlərin konkret məsələləri, xarici əlaqələrin xüsusi sahələri üzrə iş aparır. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyində əsasən aşağıdakı funksional şöbələr fəaliyyət göstərir: Dövlət Protokolu İdarəsi; Beynəlxalq Hüquq və Müqavilələr İdarəsi; Təhlükəsizlik İdarəsi; İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf İdarəsi; Xarici siyasətin planlaşdırılması və strateji araşdırmalar idarəsi; Konsulluq İdarəsi; Mətbuat və İnformasiya Siyasəti İdarəsi və s.

Bu idarənin bir neçəsinin əsas fəaliyyət istiqamətini nəzərdən keçirək.

Dövlət Protokolu İdarəsi xarici səfirliklərin Xarici İşlər Nazirliyi ilə diplomatik əlaqələrinin və nazirlik vasitəsilə yerləşmə dövlətinin dövlət və ictimai təşkilatları ilə əlaqələrinin təşkilini və həyata keçirilməsini təmin edir, diplomatların qəbulunu və yolasalma mərasimini həyata keçirir, diplomatik qəbulları, səfərləri və ölkənin protokol qaydalarına müvafiq olaraq digər tədbirləri təşkil edir.

Ölkəyə akkreditə olunmuş diplomatik nümayəndəliklərin başçıları ölkə ilə ilk əlaqələrini bu idarə vasitəsilə qurur və həmin dövlətin siyasətinin əsasları haqqında məlumat alır¹. Bu şöbə vasitəsilə XİN-in rəhbərliyi hər bir ölkə ilə adi diplomatik formada münasibətləri tənzimləmək imkanı əldə edir.

Diplomatik korpusun üzvlərinin immunitet və imtiyazlarına riayət olunmasına da bu idarənin əməkdaşları nəzarət edir.

Diplomatiya hüququ baxımından Azərbaycan Respublikası XİN-in **Beynəlxalq Hüquq və Müqavilələr İdarəsi** xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu orqanın fəaliyyətində dövlətin bütövlükdə rəsmi beynəlxalq hüquqi mövqeyi əks olunur. O, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin hazırlanmasında iştirak edən onlarla müxtəlif nazirlik və komitələrin işini əlaqələndirir.

Beynəlxalq Hüquq və Müqavilələr İdarəsi bütün müqavilə və sazişləri lazımi şəkllə salır, onların mətnləri üzərində işləyir, bu müqavilə və sazişlərin beynəlxalq hüququn ümumtanınmış normalarına uyğunluğuna nəzarət edir və s.

Bu idarənin məşğul olduğu məsələlərə, həmçinin dövlətlər arasında sərhədlər, əraziyə aid məsələlər də daxildir. Beynəlxalq

¹ Садыхов Ф. Дипломатическая практика и международный протокол. Баку: БИСУП, Сийасят, 1993, с. 34

Hüquq və Müqavilələr İdarəsi beynəlxalq hüquqi məsələlərə dair notaların, bəyanatların və digər diplomatik sənədlərin hazırlanmasında və baxılmasında iştirak edir. O, operativ - diplomatik şöbələrə hüquqi məsələlər üzrə məsləhətlər verir və beynəlxalq konfransların, görüşlərin hazırlanmasında və keçirilməsində iştirak edir.

Beynəlxalq Hüquq və Müqavilələr İdarəsinin şöbələri də sadalanan bu əsas fəaliyyət istiqamətlərinə görə təşkil olunmuşdur. Bu idarənin aşağıdakı şöbələri fəaliyyət göstərir:

1) İnsan hüquqları şöbəsi; 2) Sərhəd məsələləri şöbəsi; 3) Çox-tərəfli əməkdaşlıq şöbəsi; 4) İkitərəfli əməkdaşlıq şöbəsi; 5) Beynəlxalq müqavilələr şöbəsi.

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin **Konsulluq İdarəsi** xüsusi binada yerləşir. İdarənin 1) Pasport-viza şöbəsi; 2) Viza-informasiya şöbəsi; 3) Konsulluq hüquqi məsələlər şöbəsi; 4) Konsulluq İdarəsinin Naxçıvan MR-dəki şöbəsi fəaliyyət göstərir. Konsulluq İdarəsinin fəaliyyəti əsasən iki istiqamətdə aparılır: Azərbaycan Respublikasının xaricdəki konsulluqları və diplomatik nümayəndəliklərinin konsul şöbələri ilə əlaqəli iş və Azərbaycan Respublikasının ərazisində adi konsul funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə bağlı fəaliyyət.

Konsulluq idarəsi, bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının ərazisindəki bütün səfirliklərlə, onların konsul şöbələri ilə əlaqə saxlayır.

Azərbaycan Respublikasının XİN-in **Mətbuat və İnformasiya İdarəsi** Azərbaycanın xaricdəki səfirliklərinin uyğun şöbələrinin işinə rəhbərliyi həyata keçirir. Onların vacib informasiya ilə təmin olunmasını təşkil edir, onlardan gələn informasiyaları araşdırır və s.

Xarici İşlər Nazirliyinin strukturunda inzibati-təsərrüfat şöbələri və idarələri də yer alır. Bu şöbə və idarələr təkcə xarici işlər idarəsi üçün deyil, ümumiyyətlə, istənilən nazirlik və idarə üçün xarakterikdir. Bu, əsasən kadrlar və ixtisaslaşdırma idarəsi, maliyyə-valyuta idarəsi, işlər idarəsi, informatika şöbələri və s. şöbə və idarələrdir.

3.2.2. İxtisaslaşdırılmış orqanlar

Dövlətlərarası əlaqələrin spektrinin genişlənməsi və hər keçən gün daha da intensivləşən inteqrasiya prosesləri, öz səlahiyyətləri çərçivəsində xarici əlaqələrdə iştirak edən idarə və qurumların

sayının artmasına gətirib çıxarmışdır.

Bu orqanlar sırf diplomatik orqanlar olmasa da, aid olduqları sahə ilə bağlı xarici əlaqə məsələləri ilə məşğul olurlar. Həmin orqanların yaradılması bəzi hallarda dövlətin birbaşa konstitusiyası ilə nəzərdə tutulsa da, əksər hallarda onlar dövlətin digər normativ hüquqi aktları - fərman, hökumət qərarı və hətta idarədaxili sərəncamlar əsasında yaradılır və fəaliyyət göstərir. Lakin bu orqanların yaradılması konkret beynəlxalq müqavilə və ya sazişin (konvensiyanın) mövcud olmasından asılıdır ki, bu müqavilə əsasında da onun iştirakçısı olan dövlət hər hansı bir xüsusi sahədə xarici əlaqələrini həyata keçirir. Beynəlxalq konvensiyalar vasitəsilə bu xarici əlaqə orqanlarının digər dövlətlərin uyğun xarici əlaqə orqanları ilə qarşılıqlı əlaqələri tənzimlənir. Məhz buna əsaslanaraq bir sıra müəlliflər həmin orqanları **konvension orqanlar** adlandırırlar¹. Zənnimizcə, bu orqanları konvension orqanlar deyil, V.A.Zorinin, K.K.Sandrovskinin qeyd etdiyi kimi, **"ixtisaslaşdırılmış orqanlar"**² adlandırmaq daha düzgün olar. Belə ki, ayrı-ayrı nazirliklər və idarələrin xarici əlaqə şöbələrinin "dövlətdaxili konvension orqan" adlandırılmasının özündə ziddiyyət mövcuddur.

Doğrudur, həmin orqanlar dövlətin konkret sahələrdə müqavilə öhdəliklərinin həyata keçirilməsi üçün yaradılsa da, dövlət hansı orqanlar vasitəsilə və hansı qaydada bu öhdəliklərin yerinə yetirilməsi məsələlərini müstəqil həll edir. Buna görə də xarici əlaqə şöbələrinin səlahiyyətləri dövlətin ratifikasiya etdiyi beynəlxalq müqavilələrdən deyil, həmin idarə və nazirliklərin fəaliyyət qaydalarını reqlamentləşdirən dövlətdaxili hüquq aktlarından irəli gəlir.

Azərbaycan Respublikasının da xarici əlaqələrinin həyata keçirilməsində onun dövlətdaxili ixtisaslaşdırılmış orqanları özünəməxsus yer tutur. Ayrı-ayrı idarə, nazirlik və komitələrin strukturunda yer almış bu xarici əlaqə şöbələri həmin qurumların

¹ Блищенко И.П., Дурденевский В. Н. Дипломатическое и консульское право. М.: ИМО, 1962, с. 131-132; Блищенко И.П. Правовая организация внешних сношений государств. М.: 1964, с. 12

² Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986, с. 58-59; Зорин В.А. Основы дипломатической службы. М.: Международные отношения 1977, с. 92;

fəaliyyət istiqamətlərinə müvafiq xarici siyasət məqsədlərinin həyata keçirilməsində iştirak edir. Onların fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının müxtəlif sferalarda ratifikasiya etdiyi beynəlxalq konvensiyaların tələblərinin əməl olunmasına və həyata keçirilməsinə yönəldilmişdir. Labüd olaraq bu orqanların xarici əlaqələr sahəsində səlahiyyətləri məhdud olub daxil olduqları qurumun fəaliyyət sferası ilə müəyyənləşir.

Azərbaycan Respublikasının dövlətdaxili ixtisaslaşdırılmış orqanlarına İqtisadi İnkişaf Nazirliyini, Nəqliyyat Nazirliyini, Mədəniyyət Nazirliyini, Səhiyyə Nazirliyini və s. misal göstərmək olar.

Xarici əlaqə şöbələri ayrı-ayrı idarə və nazirliklərin struktur hissələrini təşkil etdiyinə görə dövlətdaxili ixtisaslaşdırılmış orqan kimi təkə şöbələrin deyil, bütövlükdə idarə və nazirliyin özünün götürülməsi doğru olardı. Elə nazirliyin struktur hissələri olduğuna görə də bu şöbələrin fəaliyyətinin hüquqi əsasını həmin idarə və nazirliyin əsasnamələri təşkil edir. Aşağıdakı konkret misallarla bunu nəzərdən keçirək.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 iyun 2001-ci il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilən Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi haqqında Əsasnaməyə müvafiq olaraq bu nazirlik Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafı və beynəlxalq əməkdaşlığı sahəsində dövlət siyasətini formalaşdıran və həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır (3). Nazirlik öz fəaliyyətini əsasnamənin 4-cü maddəsinə müvafiq olaraq, həmçinin xaricdəki ticarət-iqtisadi nümayəndəliklər vasitəsilə həyata keçirir. Əsasnaməyə görə, nazirliyin əsas vəzifələrindən biri xarici ölkələrlə, beynəlxalq və regional maliyyə təşkilatları ilə iqtisadi əməkdaşlıq sahəsində dövlət siyasətini, habelə xarici iqtisadi əlaqələrin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirməkdir (9. 4). Nazirliyin funksiyalarına xarici iqtisadi fəaliyyət sahəsində dövlət tənzimlənməsinin həyata keçirilməsi, bu sahədə vəziyyətin araşdırılması və inkişafın proqnoz göstəricilərinin hazırlanması (10. 26), xarici ticarət daşımalarının hüquqi, tarif və digər tədbirləri sahəsində beynəlxalq müqavilələrin hazırlanması, razılaşdırılması və həyata keçirilməsində iştirak (10. 27); xarici dövlətlərdə, eləcə də, beynəlxalq iqtisadi və ticarət təşkilatları yanında Azərbaycan Respublikasının ticarət - iqtisadi nümayəndəliklərini

qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada yaratmaq və onların operativ fəaliyyətinə rəhbərliyi həyata keçirmək (10. 35); Ümumdünya Ticarət Təşkilatı və digər beynəlxalq iqtisadi təşkilatlarla əməkdaşlığı təşkil etmək, onların keçirdiyi tədbirlərdə Azərbaycan Respublikasını təmsil etmək (10. 36); Azərbaycan Respublikasının üzv olduğu beynəlxalq iqtisadi və maliyyə təşkilatları ilə mütəmadi əsasda işgüzar əlaqələr yaratmaq (10. 37); xarici dövlətlərin, beynəlxalq iqtisadi və maliyyə təşkilatlarının keçirdiyi tədbirlərdə iştirak etmək (10. 38); Azərbaycan Respublikasının investisiya fəaliyyətinin əhatə etdiyi bütün məsələlər üzrə ikitərəfli, çoxtərəfli və beynəlxalq müqavilələrin bağlanması üçün danışıqlar aparmaq və onların həyata keçirilməsini təmin etmək (10. 51); bu beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə nəzarəti həyata keçirmək və s. bu kimi xarici iqtisadi əlaqələr sahəsində geniş funksiyalar daxildir. Əsasnamədə bu funksiyalara müvafiq olaraq nazirliyin bir sıra geniş hüquqları da müəyyən olunmuşdur.

Xarici əlaqələrin digər dövlətdaxili ixtisaslaşdırılmış orqanının – Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat Nazirliyinin Əsasnaməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 iyun 2003-cü il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Bu fərmanda prezident dəniz gəmiçiliyi sahəsində aparılan siyasətin, habelə BMT-nin Beynəlxalq Dəniz Təşkilatı və digər beynəlxalq dəniz təşkilatları ilə əməkdaşlığın, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq dəniz konvensiyalarının icrasına nəzarətin həyata keçirilməsi səlahiyyətlərini birbaşa Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat Nazirliyinə tapşırılmışdır.

Əsasnamədə nazirliyin uyğun sahənin xarici əlaqələri ilə də bağlı bir sıra funksiyaları müəyyən olunmuşdur. Bunlara əsasən nəqliyyat-yol kompleksinin inkişafı məsələləri ilə bağlı xarici ölkələrin müvafiq orqanları ilə əməkdaşlıq etmək (19. 20); müəyyən edilmiş qaydada BMT-nin Beynəlxalq Dəniz Təşkilatı və digər dəniz təşkilatları ilə əməkdaşlıq, Azərbaycan Respublikasını nəqliyyat sahəsində beynəlxalq təşkilatlarda təmsil etmək (9. 21); beynəlxalq nəqliyyat konvensiyalarına və sazişlərinə qoşulmaq barədə təkliflər vermək (9. 22); nəqliyyat-yol kompleksi sahəsində beynəlxalq sazişlər üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsini təmin edən tədbirlər görmək (9. 23); Azərbaycan Respublikası Prezidentinin tapşırıqlarına

uyğun olaraq beynəlxalq sazişlər üzrə danışıqlar aparmaq, onları müəyyən olunmuş qaydada imzalamaq və təsdiq olunmuş sazişlərin icrasına nəzarət etmək (9. 33) və s. aiddir. Əsasnaməyə müvafiq olaraq nazirliyin xarici dövlətlərdə nümayəndəliklərin açılması və beynəlxalq təşkilatlarda təmsilçilərin təyin edilməsi məsələlərini qanunvericiliyə uyğun olaraq həll etmək hüququ vardır (10. 6).

Azərbaycan Respublikasının 6 sentyabr 2001-ci il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Yanacaq və Energetika Nazirliyi haqqında Əsasnamədə də qeyd olunur ki, nazirlik yanacaq - energetika kompleksi sahəsində əməkdaşlığa dair dövlətlərarası sazişlərin hazırlanmasında iştirak edir, səlahiyyətləri daxilində onlardan irəli gələn müvafiq öhdəliklərin yerinə yetirilməsini təşkil edir və əlaqələndirir (17. 33).

Azərbaycan Respublikası idarələrinin beynəlxalq münasibətlərdə iştirak etmək imkanı idarələrarası xarakter daşıyan Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları ilə təsdiq edilmişdir. Burada qeyd olunur ki, idarələrarası müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinə zidd olmamalı, onu bağlayan idarənin səlahiyyətləri çərçivəsində həyata keçirilməlidir (1. 2). İdarələrarası müqavilələrin bağlanması haqqında təkliflərin verilməsi, imzalanması və icrası qaydaları bu sənəddə öz əksini tapmışdır.

Dövlətlərin qarşılıqlı əlaqələrinin və asılılığının getdikcə artdığı bir dövrdə dövlətdaxili ixtisaslaşdırılmış orqanların rolu hər gün artır. Bu istiqamət müasir dünyada bütün dövlətlərin xarici əlaqələrində özünü göstərir. Nəticədə hökumət, demək olar ki, xarici əlaqələrin həyata keçirilməsi sahəsindəki hüquqlarını idarəetmənin müxtəlif sferalarına ötürür ki, bununla da beynəlxalq qarşılıqlı müqavilələrin iştirakçılarının dairəsini genişləndirir. Və bütün bunların da nəticəsində Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq strukturlara inteqrasiyası daha da fəallaşır.

IV FƏSİL

DAİMI DİPLOMATİK NÜMAYƏNDƏLİKLƏRİN TƏŞKİLİ VƏ FƏALİYYƏTİNİN BEYNƏLXALQ HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ

4.1. Tanınma, diplomatik münasibətlərin qurulması və diplomatik nümayəndəliklərin təsis olunması

Müasir dövrdə dövlətlərin xarici əlaqələri inkişaf etmiş, hərtərəfli xarakter almışdır. Xarici əlaqələrin həyata keçirilməsində dövlətin diplomatik nümayəndəlikləri – səfirlik və missiyaları əsas yer tutur (hal-hazırda dövlətlər səfirlik səviyyəsində diplomatik nümayəndəlik mübadiləsinə üstünlük verirlər, son dövrlərin diplomatik praktikasında missiyalardan demək olar ki, istifadə edilmir).

Diplomatik nümayəndəlik gəldiyi dövlətin dövlət başçısı, hökuməti ilə birbaşa əlaqələr yaratmaqla öz dövlətinin xarici siyasət vəzifələrinin həyata keçirilməsində böyük rol oynayır.

Lakin bu xarici əlaqə orqanları müəyyən zəmin, hüquqi baza əsasında yaradılır. Bunun üçün ilkin addım tanınmadır.

Tanınma, dövlətin tanımış olduğu subyektlə rəsmi münasibətlərə girmək hazırlığını ifadə edən təktərəfli diplomatik aktdır. Bir dövlət tərəfindən digərinin tanınması onun parçalanması və ya birləşməsi, milli-azadlıq mübarizəsi, sosial inqilab və s. hallarda yer alır. Hökumətin tanınması məsələsi bir qayda olaraq, qeyri-konstitusion yolla hökumət yarandıqda meydana çıxır.

Ədəbiyyatlarda və praktikada üstünlük təşkil edən fikrə əsasən tanıma öhdəliyi mövcud deyil və bu bütövlükdə tanıyan dövlətin iradəsindən asılıdır. Baxmayaraq ki, bir sıra hüquqşünasların fikrinə əsasən belə bir öhdəlik mövcuddur. BMT Nizamnaməsinə uyğun olaraq dövlətlər dostluq münasibətlərini inkişaf etdirməlidirlər və beynəlxalq həyatın reallıqlarını nəzərə almayaraq sırf siyasi səbəblərdən hər hansı bir dövləti uzun müddət tanımamaq qeyri-dostluq aktı kimi qiymətləndirilə bilər.

Tanınma birdəfəlik aktdır və onu geri götürmək qəbul olunmamışdır. Lakin tarixdə bu cür hallara da rast gəlinmişdir.

Tanınma institutunun siyasi xarakteri və onun məzmununun hər bir dövrə uyğunlaşan dəyişkən xarakteri Beynəlxalq Hüquq Komissiyası tərəfindən tanınmaya aid olan normaların məəllələşdirilməsi cəhdlərini boşa çıxarmışdır.

Tanınma məsələləri müxtəlif sahələrin, o cümlədən, xarici əlaqələr hüququnun məəllələşdirilməsində dəfələrlə ortaya çıxmışdır. Məsələn, xüsusi missiyalar haqqında konvensiya layihəsinin 2-ci maddəsinin 7-ci bəndinin müzakirəsində buraya belə bir müddəə daxil edilmişdir ki, “Dövlət tanımadığı dövlətə xüsusi missiyanı göndərə və ya bu dövlətin missiyasını qəbul edə bilər.” Lakin sonradan konvensiyanın mətninə bu bənd daxil edilməmişdir. Belə ki, həmin maddənin layihəsinin şərhində Komissiya qeyd etmişdir ki, xüsusi missiyaların göndərilməsi və ya qəbul edilməsinin tanınma probleminin həllində nə kimi rol oynaması müəyyən olunmamışdır.

Dövlətlərin beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərdə nümayəndəlik məsələləri müzakirə olunan zaman da tanınma problemlərinə geniş yer ayrılmışdır. Universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəlikləri haqqında 1975-ci il Konvensiyasının 82-ci maddəsi “Dövlətlərin və hökumətlərin tanınmaması və ya diplomatik və konsul münasibətlərinin olmaması” adlanır və bu maddə nümayəndəlik məsələləri ilə tanınma arasında qarşılıqlı münasibətləri tənzimləyir.

Hal-hazırda tanınma institutu beynəlxalq hüququn adət normaları, onun ümumtanınmış prinsipləri, bir sıra ikitərəfli və çoxtərəfli sazişlər, beynəlxalq orqanların qətnamələri ilə tənzimlənir.

Tanınma yeni yaranmış dövlət qarşısında geniş imkanlar açmaqla onun beynəlxalq sistemdəki mövqeyini möhkəmləndirməklə mühüm siyasi əhəmiyyət kəsb edir. O dövləti beynəlxalq cəmiyyətin bərabər hüquqlu üzvünə çevirir və suverenlikdən irəli gələn hüquqların realizəsi üçün şərait yaradır.

Dövlətlər arasında diplomatik münasibətlərin qurulması üçün yalnız **de-yure** tanınma hüquqi əsasdır. De-yure tanınma tam həcmdə hüquqi nəticələr yaradan diplomatik aktdır. Bundan fərqli olaraq **de-fakto** tanınma yarımrəsmi münasibətlərin qurulması ilə müşayiət olunur və geri götürülə bilər. De-fakto tanınma zamanı konsul

münasibətləri qurula bilər. Bu tanınmanın həcmi hər bir konkret hal üçün dəyişir.

De-yure tanınma və diplomatik münasibətlərin qurulması bir-biri ilə sıx bağlı olan hallardır. Belə ki, ikincisi birincinin mühüm hüquqi nəticəsi kimi ortaya çıxır. Təsadüf deyil ki, de-yure tanınmanın ədəbiyyatlarda digər bir adı “diplomatik tanınma”dır. Lakin bu o demək deyildir ki, tanınma özlüyündə həm də diplomatik münasibətləri yaradır. Tanınma diplomatik münasibətlərin qurulması üçün şəraiti yaradır. Tanınmanın diplomatik münasibətlərin qurulmasına gətirib çıxarmadığı hallara da rast gəlinir. Ümumiyyətlə, tanınma və diplomatik münasibətlərin qurulması arasında müəyyən zaman intervalı ola bilər.

Praktikada elə hallara da rast gəlinir ki, tanınma diplomatik münasibətlərin qurulması üçün zəmin deyil, artıq qurulmuş diplomatik münasibətlərin nəticəsi kimi çıxış edir. Yeni yaranmış dövlətlə diplomatik münasibətlər qurmaq və ya qeyri-konstitusion yolla yaranmış yeni hökumətlə diplomatik münasibətləri davam etdirmək özlüyündə bu dövlətin və ya hökumətin de-yure tanınmasını ehtiva edir. Bu cür tanınma tanınmanın “səssiz” formasıdır və hal-hazırda onun geniş yayılması tendensiyası özünü büruzə verir.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi de-yure tanınma diplomatik münasibətlər qurulması üçün tam hüquqi baza yaradır. Diplomatik münasibətlər dedikdə dövlətlərin qarşılıqlı razılığı əsasında qurulan rəsmi münasibətlərin hərtərəfli forması nəzərdə tutulur. Diplomatik münasibətlərin yaradılması dövlətlər arasında fəal əməkdaşlığa, mövcud və ya yarana biləcək problemlərin həllinə, o cümlədən, mühüm beynəlxalq problemlərin çözümünə geniş imkanlar yaradır. Belə münasibətlərin qurulması üçün dövlətlərin qarşılıqlı razılığı mühüm şərtidir. Diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasının 2-ci maddəsində də qeyd olunur ki, diplomatik münasibətlərin qurulması və diplomatik nümayəndəliklərin təsis olunması qarşılıqlı razılıq əsasında həyata keçirilir. Belə razılıq müxtəlif formalarda-ən yüksək dövlət səviyyəsində nota, teleqramm mübadiləsi, razılaşmanın imzalanması, hər iki tərəfin nəşr etdirdiyi birləşmiş bəyanatlar və s. formalarda ola bilər.

Diplomatik münasibətlər dövlətlər arasında müharibə zamanı, dövlətlərdən biri beynəlxalq hüququn subyekti kimi öz fəaliyyətini dayandırdıqda və s. hallarda kəsilə və ya dayandırılı bilər. Bu və ya

digər səbəbdən pozulmuş diplomatik münasibətlərin bərpası zamanı da dövlətlərin qarşılıqlı razılığı mühüm şərtidir. Lakin diplomatik münasibətlərin qurulmasından fərqli olaraq bu zaman qarşılıqlı razılıq nisbətən az formal xarakter daşıyan aktda ifadə olunur. Dövlətlərin tanınması məsələsi isə, ümumiyyətlə, meydana çıxmır, belə ki, tanınma qəti və həmişəlikdir.

Diplomatik münasibətlərin qurulması haqqında razılıq öz növbəsində dərhal diplomatik nümayəndəliklərin yaradılmasını nəzərdə tutmur. Bir çox hallarda diplomatik münasibətlərin qurulması və nümayəndəliyin təsis olunması arasında zaman intervalı olur. Bəzən isə diplomatik nümayəndəliyin təsis olunması məsələsi, ümumiyyətlə, açıq qalır, baxmayaraq ki, bunun üçün ümumi hüquqi baza mövcuddur. Diplomatik nümayəndəliyin təsis olunması üçün 1961-ci il Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasının 2-ci maddəsinə müvafiq olaraq dövlətlərin əlavə razılığı mühüm şərtidir.

Bəzən dövlət eyni bir şəxsə, əgər yerləşmə dövləti etiraz etməzsə iki və daha artıq dövlətdə təmsil olunur. Bu zaman bir qayda olaraq səfirin daima olduğu ölkədə səfirlik təsis olunur. Digər ölkələrdə isə bəzən müvəqqəti işlər müvəkkili başda olmaqla kiçik ştatlı nümayəndəliklər təsis olunur. Səfir vaxtaşırı akkreditə olunduğu ölkələrə səfərlər edir, rəsmi görüşlər keçirir, diplomatik korpusun tədbirlərində iştirak edir

Bir neçə dövlət də, həmçinin, qarşılıqlı razılıq əsasında, əgər qəbul edən dövlət etiraz etməzsə, bir səfir ilə təmsil oluna bilər. Hər bir halda bu dövlətin maddi-texniki imkanları ilə müəyyən olunur.

Qeyd olunan məsələlər 1961-ci il Diplomatik Əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasının 5 və 6-cı maddələri ilə tənzimlənir. Azərbaycan Respublikası da bu praktikadan geniş istifadə edir. Məsələn, Azərbaycanın Avstriyadakı səfiri eyni zamanda Slovakiya Respublikasında, Belçikadakı səfiri Lüksemburqda da akkreditə olunub, Azərbaycanın ABŞ-dakı səfiri onu, həmçinin, Meksikada da təmsil edir, Səudiyyə Ərəbistanındakı səfirimiz Azərbaycanı eyni zamanda Bəhreyn, Qatar və Omanda da təmsil edir və s.

1961-ci il konvensiyası diplomatik nümayəndəlik termininə açıqlıq gətirməsə də praktika diplomatik nümayəndəliyin aşağıdakı növlərini tanıyır.

1. Birinci sinif nümayəndəlik olan **səfirliklər**. Onlara Vətənin nunciaturaları uyğun gəlir.

2. İkinci sinif nümayəndəlik olan **missiyalar**. Onlara internunsiaturalar ekvivalentdir.

3. Bu və ya digər səbəbdən müxtəlif cür adlanan və müxtəlif təşkilati struktura malik olan diplomatik nümayəndəliklər. Bunlara misal olaraq aralarında normal diplomatik münasibətlər olmayan dövlətlərin təsis etdikləri marağ şöbələrini, əlaqə qruplarını aid etmək olar. Məsələn, Misir Ərəb Respublikası bir sıra dövlətlərdə “marağ büroları” açmışdır. Bir çox ərəb dövlətlərində öz səfirliklərinin fəaliyyətini dayandırmaq təhlükəsi ilə üzləşdikdən sonra Misir diplomatlarını dost ölkələrin səfirliklərində yerləşdirmək məcburiyyətində qalmışdır. Həmin səfirliklərin üzərinə “Misir Ərəb Respublikasının marağ bürosu” sözləri yazılmış lövhələr asılmışdır. Ərəb dövlətləri də qarşılıqlı tədbir kimi keçmiş səfirliklərin marağ büroları ilə əvəzlənməsinə başladılar. Bu büroların əməkdaşlarının immunitet və imtiyazları qorunub saxlanılmışdır.

Diplomatik əlaqələrin normal olduğu bəzi hallarda da təmsil olunma fərqli ola bilər. Liviyada diplomatik institutlar mövcud deyil. Burada xarici əlaqələrlə Xalq bürosu məşğul olur. Səfirlikləri isə katiblərin başçılıq etdikləri Xalq Komitələri əvəz edir. Bu Komitənin əməkdaşları Vyana Konvensiyası ilə diplomatik agentlərə verilən eyni imunitet və imtiyazlardan istifadə edir.

Qeyd edilən diplomatik orqanlar arasında hüquqi status baxımından heç bir fərq yoxdur. Nümayəndəliklərin dərəcələri arasındakı fərq yalnız uyğun dövlətlər arasında siyasi, iqtisadi, mədəni və s. sahələrdə münasibətlərin inkişaf səviyyəsini nümayiş etdirir. Dövlətlər qarşılıqlı razılıq əsasında öz diplomatik nümayəndəliklərinin statusunu dəyişdirə – onu aşağı sala və ya yüksəldə bilərlər. II Dünya müharibəsindən sonra əksər dövlətlər öz diplomatik nümayəndəliklərinin statusunu yüksəltmiş, bir qayda olaraq missiyaları səfirliklərə çevirmişdir. Hal-hazırda əksər dövlətlər Fövqəladə və Səlahiyyətli səfirlərin rəhbərlik etdiyi səfirliklər və ya ona ekvivalent olan nümayəndəliklərlə mübadilə edirlər. Elçi və ya işlər müvəkkillərinin rəhbərlik etdiyi missiyalar institutuna istisna qaydasında rast gəlmək olar. Səfirlik səviyyəsində nümayəndəliklə mübadilə etmək və ya nümayəndəliyin dərəcəsini yüksəltmək dövlətlər arasında münasibətlərin inkişaf səviyyəsini yüksəlməsindən daha çox mötəbərliklə izah olunur.

4.2. Diplomantik missiyanın başlanması və bitməsi

Diplomatik nümayəndəliklərin mübadiləsi haqqında xüsusi razılıq əldə olunduqdan sonra növbəti mühüm mərhələ diplomatik nümayəndəliyin başçısının təyin olunması mərhələsidir. Azərbaycan Respublikasında diplomatik vəzifələrə təyinedilmə və vəzifədən azad edilmə qaydaları, habelə vəzifə tutan şəxslərə dair tələblər Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, qanunları və digər normativ hüquqi aktları ilə, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə müəyyən edilir (“Diplomatik xidmət haqqında” qanunun 7-ci maddəsi).

K.K.Sandrovski diplomatik nümayəndəliyin başçısının bütün təyin olunma prosesinin aşağıdakı mərhələlərini ayırır: səfir və ya elçinin namizədliyinin seçilməsi; aqreman istənilməsi; təyin olunmanı qanuniləşdirən daxili hüquqi aktın nəşri; bu təyin olunma haqqında rəsmi məlumatın eyni zamanda hər iki ölkə mətbuatında verilməsi; etimadnamənin verilməsi; səfir və ya elçinin gəldiyi dövlətin xarici işlər naziri tərəfindən ilkin qəbulu və etimadnamənin nüsxəsinin nazirə təqdim olunması; akkreditasiya prosesinin sonu kimi etimadnamənin rəsmi mərasim zamanı yerli dövlətin başçısına təqdim edilməsi¹.

Səfirin namizədliyinin seçilməsi, təyin olunmanı qanuniləşdirən daxili hüquqi aktın verilməsi kimi məsələlər akkreditiv dövlətin daxili hüquq normaları ilə tənzimlənsə də, diplomatik nümayəndəliyin başçısının vəzifəyə başlamasının beynəlxalq hüquqla müəyyən olunmuş ciddi qaydaları mövcuddur.

Öz diplomatik nümayəndəliyinin başçısını, məsələn, səfiri təyin etmək istəyən dövlət qəbul edən tərəfdən bu şəxsin namizədliyinə razılıq alınmalıdır. Dövlətin həmin şəxsin onun ərazisində səfir, elçi və ya işlər müvəkkili qismində fəaliyyət göstərməsinə verdiyi razılığına **aqreman** (fransız dilində *aqrement*-razılıq deməkdir) deyilir. 1961-ci il Vyana Konvensiyasında göstərilir ki, akkreditə edən dövlət əmin olmalıdır ki, yerli dövlət onun diplomatik nümayəndəliyin başçısı kimi akkreditə etməyi nəzərdə tutduğu şəxsə aqreman vermişdir (maddə 4). Qəbul edən dövlət aqreman verməkdən imtina etməsinin səbəblərini açıqlamaq

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986, с. 93

məcburiyyətində deyil.

Aqreman yalnız diplomatik nümayəndələrin başçılarının təyini üçün tələb olunur. Nümayəndəliyin digər əməkdaşlarının təyini nisbətən daha sadədir. Onların təyin olunması üçün qabaqcadan razılıq tələb olunmur. Əməkdaşların təyin olunduğu dövlətə bildirilir ki, hər hansı bir şəxsin məsələn, müşavir, attaşə və s. keyfiyyətdə təyin olunması nəzərdə tutulur və yaxud da artıq attaşə, katib və s. kimi təyin olunmuş şəxsə birbaşa viza istənilir. Qəbul edən dövlət viza vermək və ya ondan imtina etməklə həmin şəxslə bağlı fikrini ifadə edə bilər. Əgər müəyyən bir müddət ərzində notaya cavab olmazsa, həmin şəxs qəbul edilmiş hesab olunur. Dövlətlər arasında vizasız rejim mövcud olduqda yerləşmə dövləti şəxsin təyin olunması ilə bağlı fikrini digər mümkün forma ilə də bildirə bilər.

Nümayəndəliyin əməkdaşlarının təyin olunması və onların ailə üzvlərinin, ev işçilərinin ölkəyə gəlişi və onu birdəfəlik tərk etməsi barədə məlumat yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyinə bildirilir. Nümayəndəliyin əməkdaşlarının nümayəndəlikdəki funksiyalarına son verildikdə, hər hansı bir şəxsin nümayəndəliyin əməkdaşının ailə üzvünə çevrilməsi və ya ailə üzvlüyündən çıxması halında, o cümlədən, ev işçilərinin nümayəndəliyin əməkdaşı yanında işdən azad olması halında yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyinə qabaqcadan məlumat verilməlidir.

Əgər diplomatik münasibətlər ilk dəfə qurulursa, yəni səfir ilk diplomatik nümayəndə kimi təyin olunursa, aqreman sorğusu hər iki razılaşmış tərəfin diplomatik nümayəndəsi vasitəsilə üçüncü dövlətdə həyata keçirilə bilər. Bir diplomatik nümayəndənin digərini əvəz etdiyi zaman isə aqreman sorğusu onun sələfinin və ya müvəqqəti işlər müvəkkilinin yerləşmə dövlətinin xarici işlər naziri ilə görüşündə edilə bilər.

Qeyd etmək vacibdir ki, aqreman sorğusu şəxsi xarakter daşıyır. Nəzərdə tutulan namizəd barədə qeyri-rəsmi xarakterli qısa məlumat (yaşı, təhsili, ailə vəziyyəti, tutmuş olduğu vəzifələr) hər hansı bir blankda deyil, sadəcə kağızda yazılır, imzasız və möhürsüz bir kağız şəklində olur. Akkreditə olunan dövlət daha ətraflı məlumatlar tələb edə bilər. Aqreman sorğusu və onun cavabı bir qayda olaraq bəyan edilmir.

Praktikada aqreman sorğusuna bir ay ərzində cavab almaq qəbul olunmuşdur. Sorğu göndəriləndən aqreman alınana qədər

keçən müddət dövlətlərarası münasibətlərin vəziyyətinin göstəricisi kimi çıxış edir. Aqreman sorğusuna rəsmi rədd cavabı vermək qəbul olunmamışdır. Bəzən elə olur ki, nəzakətlə bunun yada salınmasına baxmayaraq, cavab eyni nəzakətlə gecikdirilir ki, bu da artıq digər namizədi görmək istəmələrinə dəlalət edir¹. Bu zaman akkreditə edən dövlət növbəti namizəd haqqında bir müddət sonra sorğu göndərməlidir. Aqremandan imtina edilməsi şəxsin sırf fərdi keyfiyyətləri ilə əlaqəli olan bir hal olmasına baxmayaraq, bu dövlətlər arasında xoşagəlməz halların yaranmasına gətirib çıxara bilər.

Yalnız aqreman alındıqdan sonra şəxsin təyin olunması haqqında dövlət başçısı fərman verə bilər.

Hərbi, hərbi hava və hərbi dəniz attaşələrinin təyin olunması zamanı yerləşmə dövləti onların adlarının qabaqcadan bəyənilməsi üçün ona göndərilməsini təklif edə bilər. 1961-ci il Vyana Konvensiyası müxtəlif dövlətlərin praktikasını nəzərə alaraq 7-ci maddədə bu normanı əks etdirmişdir. Praktikada akkreditiv dövlət adətən bu cür təklif gözləmədən də hərbi attaşələr haqqında məlumatı onların təyininədən öncə yerləşmə dövlətinə göndərir.

Aqreman alındıqdan və səfirin təyin olunması haqqında dövlət başçısının fərmanı dərc olunduqdan sonra səfirə vəzifə yerinə yola düşməzdən öncə akkreditiv dövlətin dövlət başçısı tərəfindən qəbul edən dövlətin başçısının adına imzalanmış xüsusi sənəd – **etimadnamə** verilir. İşlər müvəkkilinə isə xarici işlər naziri tərəfindən qəbul edən dövlətin xarici işlər nazirinə imzalanmış məktubu verilir. Bu qayda, artıq qeyd etdiyimiz kimi, 1815-ci il Vyana Reqlamenti ilə müəyyən olunmuş və 1961-ci il Vyana Konvensiyası ilə təsdiq edilmişdir.

Etimadnamə nümayəndəliyin başçısının fəaliyyətinin təmsilçilik xarakterini sübut edir. Bu sənəd akkreditiv dövlətin başçısının rəsmi adı ilə başlayır. Sonra qəbul edən dövlətin başçısının titulları göstərilir və yeni səfirin təyin olunması ilə uyğun dövlətlər arasındakı münasibətlərin inkişaf etdirilməsi arzusu ifadə olunur. Daha sonra isə səfirin adı, atasının adı və soyadı göstərilir və onun dövlətin adından bütün dediklərinə etimad edilməsi xahiş olunur

¹ Селянинов О.П. Тетради по дипломатической службе государств (история и современность), И. МГИМО Анкил, 1998, с. 110

(etimadnamə adı da buradan götürülmüşdür).

Etimadnamə iki nüsxədə verilir. Onun əslı möhürlənmiş konvertə qoyulur və yeni səfir tərəfindən təntənəli mərasimdə gəlđiyi dövlətin başçısına təqdim olunur, təsdiqlənmiş surətini isə səfir ölkəyə gəlđiyi zaman yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirinə təqdim edilir. Bəzi dövlətlərin praktikasına uyğun olaraq səfir dövlət başçısı yanında edəcəyi çıxışın mətnini də burada təqdim edir. Etimadnamənin dövlət başçısına təqdim olunması mərasimi beynəlxalq hüquqla deyil, hər bir dövlətin protokol qaydaları ilə tənzimlənir.

Etimadnaməsini təqdim edənə kimi səfir gəlđiyi dövlətin rəsmi hakimiyyət orqanları ilə əlaqələrini yalnız yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyinin protokol şöbəsi vasitəsilə gerçəkləşdirir.

Əgər səfir ölkəyə ilk diplomatik nümayəndə kimi getmirsə, ona etimadnamə ilə yanaşı əvəz etməyə getdiyi şəxsin geri çağırma vərəqəsi (övdətnamə) də verilir. Bu sənəd dövlətin öz nümayəndəsini geri çağırđığını elan edən vasitədir. Övdətnamə də iki nüsxədə tərtib olunur, dövlət başçısı və xarici işlər naziri tərəfindən imzalanır və dövlət başçısına ünvanlanır. Övdətnamədə ümumi formada səfirin geri çağırılmasının səbəbləri göstərilir (məsələn, onun digər vəzifəyə təyin olunması) və iki dövlət arasında dostluq münasibətlərinin inkişafında onun fəaliyyətinin müsbət rolunun olması ümidi ifadə olunur.

Ölkəni tərk edən səfirin öz övdətnaməsini şəxsən dövlət başçısına təqdim etməsi praktikası geniş yayılmamışdır. Yeni təyin olunmuş səfir bir qayda olaraq öz etimadnaməsi ilə bir yerdə sələfinin övdətnaməsini də dövlət başçısına təqdim edir.

Etimadnamə səfirin ümumi səlahiyyətləri xarakteri daşıyır və onun bu keyfiyyətdə fəaliyyətinin ümumi hüquqi bazasını təşkil edir. Ölkəyə gəlmiş səfir funksiyalarının icrasına başlamaq üçün etimadnaməsini dövlət başçısına təqdim etməlidir. Bu məsələdə əsassız yubadılma səfirin geri göndərilməsinə səbəb ola bilər.

Etimadnamənin təqdim olunması bütün ölkələrin nümayəndəliklərinin başçıları üçün aşağıdakı hüquqi nəticələri yaradır:

1) etimadnamə təqdim olunan andan nümayəndəliyin başçısının missiyası rəsmi olaraq başlanmış hesab olunur. Qeyd edək ki, Vyana Konvensiyası bəzi dövlətlərin praktikasını nəzərə alaraq missiyanın başlanma anının etimadnamənin nüsxəsinin gəlđiyi dövlətin xarici işlər nazirinə təqdim olunduđu andan müəyyən olunmasını da nəzərdə tutmuşdur (maddə 13).

Etimadnamə təqdim olunan andan nümayəndəliyin başçısının bu keyfiyyətdə etdiyi bütün əməllərə görə akkreditiv dövlət beynəlxalq hüquqi məsuliyyət daşıyır.

2) etimadnamə təqdim olunduqdan sonra səfirin bu keyfiyyətdə bütün sonrakı fəaliyyətini xüsusi sənədlə təsdiq etməyə ehtiyac qalmır. Lakin Beynəlxalq müqavilələr hüququ haqqında 1969-cu il Vyana Konvensiyasının 7-ci maddəsi, o cümlədən, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 7 və 8-ci maddələrinə uyğun olaraq yerli dövlətlə müqavilələrin imzalanması üçün səfirə xüsusi səlahiyyət verilməlidir.

3) etimadnamənin təqdim olunmasının tarixi və saati səfirin diplomatik korpusdakı kolleqləri arasında birincilik məsələsindəki vəziyyətini müəyyən edir. Diplomantik korpusdakı duayen vəzifəsini tutması üçün əsas götürülən meyar, məhz etimadnamənin təqdim olunmasının tarixi və saatıdır (Bir sıra hallar istisna təşkil edə bilər) ¹.

Nümayəndəliyin başçısının və yaxud bütövlükdə nümayəndəliyin dərəcəsi dəyişdikdə, göndərən dövlətin və ya yerləşmə dövlətinin dövlət quruluşu kökündən dəyişdikdə, göndərən və ya yerləşmə dövlətində monarxın ölümü və yaxud devrilməsi halında diplomatik nümayəndə yeni etimadnamə təqdim etməlidir.

Diplomatik missiyanın bitməsi müxtəlif səbəblərdən ola bilər ². Bu halları nəzərdən keçirməzdən öncə isə qeyd edək ki, burada iki məqamdan söhbət gedir. Birincisi, akkreditiv dövlətin orqanı kimi bütövlükdə diplomatik nümayəndəliyin fəaliyyətinin dayandırılması, ikincisi isə diplomatik agentlərin funksiyalarına son verilməsi. Diplomantik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasının 43-cü maddəsi diplomatik agentlərin funksiyalarının kəsilməsinə aid olan yalnız iki müddəni özündə əks etdirir: a) akkreditiv dövlətin və ya diplomatik agentin özünün təşəbbüsü ilə; b) yerli dövlətin təşəbbüsü ilə (Yerli dövlət konvensiyasının 9-cu maddəsinə uyğun olaraq diplomatik agenti persona non grata elan edərsə).

1961-ci il Konvensiyasının 9-cu maddəsinə əsasən yerləşmə

¹ Павлов О. Дипломатический корпус. //Международная жизнь, №4. М.: Общ-во Знание. 1986,

² Вуд Дж., Серс Ж. Дипломатический церемониал и протокол. М.: Наука, 2003, с. 66

dövləti istənilən zaman nümayəndəliyin başçısının və ya onun hər hansı bir üzvünün “persona non grata” elan edilməsi barədə göndərən dövlətə məlumat verə bilər. Yerləşmə dövləti bunun səbəblərini açıqlamaq məcburiyyətində olmasa da səbəblər kifayət qədər ciddi və əsaslı olmalıdır. Diplomatik agentin “persona non grata” elan olunmasına səbəb olan hərəkətlər müxtəlif ola bilər. Məsələn, yerli dövlətin ünvanına təhqiramiz çıxışlar etmək, onun daxili işlərinə qarışmaq, immunitet və imtiyazlardan sui-istifadə etmək və s. Səbəbləri müxtəlif olsa da onların hamısı diplomatik agentin özünün davranışı ilə bağlıdır və diplomatik agentin statusuna uyğun olmayan fəaliyyət kimi səciyyələndirilir. Bu səbəbdən həmin norma konkret şəxslərə ünvanlandırılmalıdır, onun bütün tərkibə aid edilməsi doğru deyildir. Diplomatik personalın müəyyən əməkdaşının və ya nümayəndəliyin başçısının “persona non grata” elan edilməsi hüquqi nöqtəyi-nəzərdən diplomatik nümayəndəliklərin fəaliyyətinin dayandırılması demək deyildir. Lakin praktikada proseslərin siyasi tərəfi onun hüquqi tərəfini üstələyir, belə ki, bir çox hallarda bu həmin ölkələr arasında münasibətlərin gərginləşməsinə, bəzi hallarda hətta nümayəndəliyin başçısı və onun bütün tərkibinin geri çağırılmasına gətirib çıxarır.

Akkreditiv dövlət “persona non grata” elan edilmiş nümayəndəsini geri çağırmalı, və ya nümayəndəliyin tərkibində onun funksiyalarını dayandırılmalıdır.

Diplomatik agentin yerləşmə dövlətinin hökuməti, mövcud rejimi əleyhinə çıxışları halında yerləşmə dövləti “dimissl” tətbiq edə bilər. Bu həmin nümayəndədən imtina olunması və ölkəni tərk etməyə çağırılması mənasına gəlir.

Missiya diplomatik agent geri çağırıldıqda da bitə bilər. Göndərən dövlət diplomatının həmin dövlətdə kifayət qədər fəaliyyət göstərdiyini hesab edərsə və yaxud onun ölkəyə qayıtmasını, başqa bir vəzifəyə təyin olunmasını lazım bilərsə həmin şəxsi geri çağırır.

Missiyanın bitməsinin digər bir halı diplomatın istefaya çıxması ilə bağlıdır.

Burada sadalananlardan başqa, diplomatik agentin funksiyaları dövlətlərdən asılı olmayan səbəblərdən də kəsilə bilər. Məsələn, monarxiyalarda səfiri göndərən və ya qəbul edən dövlətin başçısının ölümü ilə missiya kəsilir.

Fikrimizcə, diplomatik agentin şəxsi missiyasının bitməsi ilə

dövlətin orqanı kimi diplomatik nümayəndəliyin bütövlükdə fəaliyyətinin bitməsinə fərqləndirmək vacibdir.

Diplomatik nümayəndəliyin bir dövlət orqanı kimi fəaliyyətinin kəsilməsinə gəldikdə isə, bu, aşağıdakı hallarda yer ala bilər: həmin dövlətlər arasında diplomatik münasibətlərin kəsildikdə və ya müvəqqəti dayandırıldıqda; onlar arasında müharibə vəziyyəti yarandıqda; iki dövlətdən birinin beynəlxalq hüququn subyekti kimi fəaliyyəti dayandıqda; akkreditiv dövlətin və ya yerləşmə dövlətinin dövlət quruluşu köklü surətdə dəyişdikdə.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, dövlətlər arasında diplomatik münasibətlər kəsildikdə, hətta onlar arasında silahlı münaqişə vəziyyəti yarandıqda belə, dövlətin öz ərazisində olan diplomatik nümayəndəliyə və bu ölkəni hələ tərk etməmiş nümayəndəliyin personalına qarşı öhdəlikləri qüvvədə qalır. Diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana konvensiyasının 44-cü maddəsinə uyğun olaraq yerləşmə dövləti diplomatik immunitet və üstünlükdən istifadə edən şəxslərin bu ölkədən təhlükəsiz çıxışı üçün lazım olan bütün şəraiti yaratmalı, həmçinin, nümayəndəliyin binasını onun arxiv və sənədləri ilə bir yerdə qorunmalı və hörmətlə yanaşmalıdır (maddə 45). Akkreditiv dövlət öz nümayəndəliyinin mühafizəsini, o cümlədən, öz maraqlarının və vətəndaşlarının maraqlarının müdafiəsini 3-cü dövlətə də onun razılığı ilə həvalə edə bilər.

4.3. Diplomatik dərəcələr, rütbələr və vəzifələr

Diplomatik praktikada və həmçinin bu sahəyə aid olan ədəbiyyatlarda diplomatik dərəcə, rütbə və vəzifə anlayışları çox vaxt bir-birilərdən aydın fərqləndirilmir. Lakin onlar arasında bir neçə istiqamətdə aydın fərq müəyyən etmək mümkündür.

Diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasının 14-cü maddəsi diplomatik nümayəndəliyin başçılarının 1815-ci il Vyana Reqlamenti ilə müəyyən olunmuş üç **dərəcəsinə** təsdiq etmişdir:

1. Səfirələr və nunsilər, o cümlədən, onlara ekvivalent olan digər nümayəndəlik başçıları;

2. Elçilər və internunslar;

3. İşlər müvəkkili.

Konvensiyada xüsusi olaraq vurğulanır ki, nümayəndəlik

başçıları arasında rütbə böyüklüyü və etikətdən başqa, bu və ya digər sinfə mənsub olduğuna görə heç bir fərq qoyulmamalıdır. Bu müddəə dövlət başçısı ilə unsiyət hüququnu yalnız birinci sinfə aid edən Vyana Reqlamentinə ciddi dəyişiklik etmişdir.

Nümayəndəliyin başçılarının dərəcələri dövlətlər arasında razılaşmaya əsasən müəyyən olunur. Səfirlər bir qayda olaraq, səfirliyə, elçilər isə diplomatik missiyalara rəhbərlik edirlər. İşlər müvəkilləri isə prinsipə, həm səfirliyə, həm də missiyalara başçılıq edə bilirlər. Amma onlar, adətən missiyaya rəhbərlik edirlər.

Bu nümayəndəlik başçılarının akkreditə olunma üsullarında da fərq vardır. Səfir və elçilər xarici ölkənin dövlət başçısı yanına akkreditə olunur və akkreditiv ölkənin dövlət başçısı tərəfindən imzalanmış etimadnaməni təqdim edirlər. İşlər müvəkilləri isə xarici işlər naziri yanına akkreditə olunur və etimadnamənin yerinə öz xarici işlər nazirinin uyğun məktubunu təqdim edirlər.

Artıq əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi hal-hazırda dövlətlər, o cümlədən, Azərbaycan Respublikası səfirlik səviyyəsində nümayəndəlik mübadiləsinə üstünlük verir və uyğun olaraq elçi və işlər müvəkilləri institutlarına istisna qaydasında rast gəlinir.

Diplomatik nümayəndəliyin müstəqil başçısı kimi işlər müvəkilini **müvəqqəti işlər müvəkilindən** fərqləndirmək vacibdir. Müvəqqəti işlər müvəkkili ayrıca bir dərəcə təşkil etmir və nümayəndəlik başçısı faktiki olaraq öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmədiyi hallarda və ya nümayəndəliyin başçısı vəzifəsi vakant olduqda müvəqqəti olaraq onu əvəz edən şəxsdir. Bu cür hallarda missiya başçısı və ya akkreditiv dövlətin xarici işlər nazirliyi yerləşmə dövlətini bu barədə məlumatlandırır və həmçinin missiyanın başçısının geri dönmə zamanını da bildirir. Belə işlər müvəkilləri bir qayda olaraq, nümayəndəlik başçısından sonra gələn, diplomatik heyətin vəzifəcə böyük olan əməkdaş (müşavir-elçi və s.) təyin edilir və bu haqda yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyinə və digər nümayəndəliklərin başçılarına məlumat verilir. Əgər müvəqqəti işlər müvəkkili onun üzərinə qoyulmuş vəzifələri yerinə yetirmək iqtidarında deyilsə, o öz yerinə hər hansı şəxsi təyin edə bilməz. Bu xarici işlər nazirliyinin səlahiyyətlərinə aiddir.

Diplomatik dərəcələrdən diplomatik **rütbələr** fərqləndirilir. Belə ki, diplomatik dərəcələr beynəlxalq hüquqa əsasən verilir və yalnız nümayəndəliyin başçılarına aid edilir. Diplomatik rütbələr –

hər bir ölkədə diplomatik xidmətin aparılmasına aid qanun və qaydalara uyğun olaraq verilən diplomatin şəxsi rütbəsidir. Rütbələr dövlətdaxili qanunvericiliklə müəyyən olunur və bütün diplomatik işçilərə - həm xarici işlər nazirliyinin mərkəzi aparatının, həm də ölkənin xarici əlaqə orqanlarının diplomatik işçiləri üçün nəzərdə tutulur.

“Diplomatik xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikasının 8 iyun 2001-ci il tarixli qanununun 8-ci maddəsi Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət əməkdaşları üçün on bir diplomatik rütbə müəyyən edir. Bunlar aşağıdakılardır:

1) fəvqəladə və səlahiyyətli səfir; 2) birinci dərəcəli fəvqəladə və səlahiyyətli elçi; 3) ikinci dərəcəli fəvqəladə və səlahiyyətli elçi; 4) birinci dərəcəli müşavir; 5) ikinci dərəcəli müşavir; 6) birinci dərəcəli birinci katib; 7) ikinci dərəcəli birinci katib; 8) birinci dərəcəli ikinci katib; 9) ikinci dərəcəli ikinci katib; 10) üçüncü katib; 11) attaşə. Şəxsi diplomatik rütbənin verilməsi diplomatik xidmət əməkdaşlarının peşəkar keyfiyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə xidmət edir. Bu rütbələr bir qayda olaraq diplomatların xarici səfirliklərdəki vəzifələri ilə uyğun olur.

Qanunun 6.3-cü maddəsi Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və konsulluqlarında işləyən diplomatik xidmət əməkdaşları üçün aşağıdakı **vəzifələri** müəyyən edir: 1) fəvqəladə və səlahiyyətli səfir, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq təşkilatlardakı daimi nümayəndəsi; 2) baş konsul; 3) müşavir-elçi, daimi nümayəndənin müavini; 4) müşavir; 5) konsul; 6) birinci katib; 7) vitse-konsul; 8) ikinci katib; 9) üçüncü katib; 10) attaşə.

Beynəlxalq münasibətlərin inkişafı və onun rəngarəng xarakter alması diplomatik nümayəndəliklərin daxilində müxtəlif sahələrin mütəxəssisləri olan xüsusi **attaşələrin** fəaliyyətini şərtləndirmişdir. Bu demək olar ki, bütün dövlətlərin praktikasında öz əksini tapmışdır. Dövlətlər arasında münasibətlərin həcmindən və dövlətin konkret maraqlarından asılı olaraq nümayəndəliyin tərkibində müxtəlif attaşələr (mətbuat üzrə attaşə, maliyyə məsələləri üzrə attaşə, kənd təsərrüfatı üzrə attaşə, əmək məsələləri üzrə attaşə, bəzi ölkələrdə dini məsələlər üzrə attaşə və s.) fəaliyyət göstərir. Onlar yerləşdikləri ölkədə öz ixtisaslarına aid məsələləri öyrənmək, öz idarəsi ilə yerləşmə ölkəsinin müvafiq idarəsi arasında əlaqə

yaratmaq və inkişaf etdirməklə öhdələndirilirlər.

Məsələn, ticarət məsələləri üzrə attaşə iqtisadi məcmuələr hazırlayır, akkreditiv dövlətin müəssisələrinə, iş adamlarına lazımı informasiya verir, xarici firmalar haqqında hesabatlar hazırlayır və s. Maliyyə məsələləri üzrə attaşə əhali, işçi qüvvəsinin miqrasiyası, milli gəlir, sənayenin vəziyyəti, daxili ticarət, qiymətlərin vəziyyəti, əhalinin əmək haqqı, işə alınma şərtləri, ölkənin xarici ticarəti haqqında məlumatın toplanılması ilə məşğul olur, o cümlədən, akkreditiv dövlətin vətəndaşlarının maliyyə məsələləri ilə bağlı müdafiəsini həyata keçirir. Mətbuat işləri üzrə attaşə mətbuat və informasiya işlərinə rəhbərlik edir. Qeyd olunan attaşələr bir çox hallarda uyğun yarımidarələrə rəhbərlik edirlər.

Hərbi attaşələr attaşələrin xüsusi kateqoriyasını təşkil edir. Hərbi attaşələr öz dövlətlərinin hərbi idarələrini təmsil edən və gəldikləri dövlətin uyğun idarələri ilə əlaqələrin həyata keçirilməsi üçün müəyyən müddətə öz nümayəndəlikləri yanına təyin olunan akkreditiv dövlətin silahlı qüvvələrinin həqiqi hərbi xidmətdə olan nümayəndəsidir. Bir çox hallarda belə səhv fikrə rast gəlinir ki, hərbi attaşəər yerləşmə dövlətinin hərbi idarələri yanına təyin olunurlar. Hərbi attaşələr dövlətlər arasında razılaşmalara uyğun olaraq hərbi, hərbi-hava və hərbi-dəniz attaşələrinə ayrılır. Onlar eyni zamanda səfirin hərbi məsələlər üzrə müşaviri olur.

Bu və ya digər şəxsin hərbi attaşə təyin olunması haqqında xarici işlər nazirliyinə göndərilən notada, adətən uyğun idarənin bu barədə məlumatlandırılması da xahiş olunur.

Hərbi attaşələrin bütün fəaliyyəti beynəlxalq hüquq normaları və yerləşmə dövlətinin qanunlarına uyğun həyata keçirilməlidir.

4. 4. Diplomatik nümayəndəliyin personalı

Hər bir diplomatik nümayəndəlik nümayəndəliyin başçısından, diplomatik, inzibati-texniki və xidmətçi personaldan ibarət olur.

Nümayəndəliyin başçısı gəldiyi ölkədə öz dövlətini təmsil etməyə səlahiyyətləndirilmiş ali səlahiyyətli şəxsdir. O, diplomatik nümayəndəlik və onun əməkdaşlarının fəaliyyətinə rəhbərlik etməklə yanaşı yerləşmə ölkəsində olan öz dövlətinin qurumlarının və şəxslərinin fəaliyyətinə də rəhbərliyi və nəzarəti həyata keçirir. Yerləşmə ölkəsində olan akkreditiv dövlətin vətəndaşlarının,

təşkilatlarının fəaliyyəti ilə bağlı səfir hökuməti qarşısında məsuliyyət daşdığına görə onlar bu fəaliyyəti səfirlə razılaşdırmalıdırlar.

Azərbaycan Respublikasının 2006-cı il 25 may tarixli “Azərbaycan Respublikasının Səfirliyi haqqında Əsasnamə”sində də göstərilmişdir ki, səfir səfirliyin və qəbul edən dövlətdə yerləşən Azərbaycan Respublikasının digər qurumlarının heyətinə qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının maraqlarının layiqli təmsil etmələri, onun qanunvericiliyinə, adət və ənənələrinə hörmət etmələri üçün tövsiyələr verir

Rəhbərliyin həyata keçirilməsində yeganə məsul şəxs kimi səfir müxtəlif funksiyaların realizəsini öz personalına həvalə edə bilər. Bununla yanaşı bir sıra məsələlərlə nümayəndəliyin başçısı şəxsən məşğul olur.

Səfirin əsas vəzifəsi missiyanın diplomatik siyasətinin formalaşdırılmasıdır ki, bu işdə ona müxtəlif şöbələrə rəhbərlik edən müşavirlər yaxından yardım edir. Diplomatik siyasətin məzmunu akkreditiv dövlətlə yerləşmə dövləti arasında bütün məsələlərə münasibətdə konstruktiv yanaşmanın həyata keçirilməsidir.

Nümayəndəliyin başçısı ümumi maraqlara və ümumi siyasətə aid olan mühüm məsələlər üzrə öz dövlətinin mövqeyini qəbul edən dövlətə çatdırır, iqtisadi və siyasi xarakterli hadisələr haqqında öz nazirliyinə hesabat verir və s.

Nümayəndəliyin **diplomatik personalı** da nümayəndəlik xarakteri daşıyır və onlara aid olan məsələlərdə akkreditiv dövlətin adından çıxış edir. 1961-ci il Vyana Konvensiyasının 1-ci maddəsinin d bəndində deyilir ki, diplomatik personal nümayəndəliyin diplomatik rütbələrə malik olan üzvləridir. Diplomatik personal beynəlxalq hüquqla müəyyən olunmuş daha bir tələbə cavab verməlidir. Konvensiyanın 8-ci maddəsinin 1-ci bəndində əsasən diplomatik personalın üzvləri prinsip etibarilə akkreditiv dövlətin vətəndaşları olmalıdırlar. Yalnız yerləşmə dövlətinin icazəsi ilə onun vətəndaşları xarici səfirliyin diplomatik personalına daxil edilə bilər və bu icazə istənilən zaman geri götürülə bilər (2-ci bənd). Yerləşmə dövləti üçüncü dövlətin vətəndaşı, eyni zamanda akkreditiv dövlətin vətəndaşı olmayan şəxslərə münasibətdə də bu hüququ özündə saxlayır (3-cü bənd).

Diplomatik personalın üzvləri müxtəlif iş sahələrinə səfirin nəzarəti ilə müstəqil rəhbərlik edir, nümayəndəliyin fəaliyyətinin

konkret sahələri üçün cavabdeh olur və bu fəaliyyət ilə əlaqədar tam məsuliyyət daşıyır.

Bütün bu şəxslər akkreditiv dövlət tərəfindən onlara verilən diplomatik pasportlara və yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyinin protokol şöbəsi tərəfindən verilən xüsusi kartoçkalara malik olurlar ki, bu sənədlər də onların diplomatik agent statusunu təsdiq edir.

İnzibati –texniki personal nümayəndəliyin inzibati –texniki xidmətlərini həyata keçirən şəxslərdir. Onlara referent tərcüməçilər, texniki katiblər, makinaçılar, stenoqrafçılar, digər dəftərxana işçiləri, mühasibat işçiləri və s. aiddir. Bu personal səfirliyə işə xarici işlər nazirliyi tərəfindən ezam olunur və onlara xidməti pasport verilir.

Öz xidməti vəziyyətinə görə diplomatik personaldan fərqlənsələr də hal-hazırda inzibati texniki personalın hüquqi statusunun diplomatik personala maksimum yaxınlaşdırılması tendensiyası özünü göstərir.

Xidmətçi personala nümayəndəliyin xidməti üzrə vəzifələri həyata keçirən sürücülər, aşbazlar, xidmətçilər, bağbanlar və s. daxildir. Onlar bir çox hallarda yerli dövlətin vətəndaşlarından seçilir.

Qeyd olunanlarla yanaşı nümayəndəlik əməkdaşının ev işlərini yerinə yetirən və akkreditə edən dövlətin işçisi olmayan **“xüsusi ev işçiləri”** də mövcuddur ki, onlar nümayəndəliyin personalına daxil deyildir.

Konvensiya layihəsi müzakirə olunan zaman diskussiyalara səbəb olan müddəalardan biri də 11-ci maddənin 1-ci bəndində təsbit edilmiş nümayəndəlik personalının sayına aid müddəa olmuşdur. Belə ki, 11-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən nümayəndəlik personalının sayı haqqında konkret rəziləşmə olmadıqda yerli dövlət tələb edə bilər ki, nümayəndəliyin personalının sayı yerli dövlətdəki şərait və şərtləri, həmçinin nümayəndəliyin tələbatını nəzərə almaqla, onun normal və əqlabatan hesab etdiyi həddi aşmasın. Konvensiya layihəsinə bu müddəa əsasən yeni azad olunmuş dövlətlərin təsiri ilə daxil edilmişdir. Belə ki, bu dövlətlər maliyyə, kədr və s. problemləri nəzərə almaqla əksər hallarda akkreditiv dövlət keyfiyyətində deyil, məhz qəbul edən dövlət qismində çıxış edirdilər. Bu baxımdan Boliviya, Liviya, Sinqapur kimi dövlətlərdə birtərəfli qaydada xarici diplomatik nümayəndəliyin personalının sayına münasibətdə kvota

məhdudiyətləri qoyulmuşdur¹.

Qeyd edək ki, məsələyə bu cür yanaşma və ümumiyyətlə, konvensiyanın bu maddəsi dövlətlərin suveren bərabərlik prinsipinə ziddir. O, bir dövlətə digər dövlətin heç də ondan az maraqlı olmadığı məsələləri birtərəfli qaydada həll etmək imkanı verir. Nümayəndəlik personalının sayının “normal və əqlabatan” həddinin müəyyən edilməsi imkanı eyni qaydada akkreditiv dövlətə də verilməlidir, ən azı ona görə ki, özünün orqanı kimi nümayəndəliyin tələbatına o, daha yaxından bələddir.

Digər tərəfdən isə, həmçinin akkreditiv dövlət tərəfindən personalın say tərkibinin süni şəkildə artırılması da münasibətsizliyi vəziyyətlərin yaranmasına səbəb olur. Belə ki, qəbul edən dövlət buna müdaxilə etməsə də göndərən dövlət müəyyən həddi gözləməlidir. Bəzi hallarda bu məqam nəzərə alınmır və bu da mürəkkəb vəziyyətlərin yaranmasına gətirib çıxarır. 2001- ci ilin mart ayında Rusiya Federasiyasının ABŞ-dakı səfirliyində 190, ABŞ-ın Rusiya Federasiyasındakı səfirliyində isə 1090 əməkdaşın çalışması iki dövlət arasında böhran vəziyyətinin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. 2004- cü ildə ABŞ kütləvi informasiya vasitələrində İraq hökuməti qurulandan sonra burada özünün təsis edəcəyi səfirliyinə 3 minə yaxın əməkdaşını akkreditə edəcəyi barədə niyyətini ifadə etmişdir. Əgər 3 minə yaxın əməkdaşın əksər qisminin ailəli olduğunu da nəzərə alsaq ABŞ səfirliyinin gələcəkdə böyük bir şəhərcikdə yerləşəcəyi güman olunmalıdır².

Ona görə də bəzi dövlətlər, o cümlədən, keçmiş SSRİ bu maddəyə aşağıdakı şəkildə qeyd-şərt etmişdir ki, nümayəndəlik personalının sayı ilə əlaqədar fikir ayrılığı yaranarsa, suveren bərabərlik prinsipini əsas götürərək bu məsələ akkreditiv dövlət və qəbul edən dövlət arasında razılaşmaya əsasən həll olunmalıdır.

Hal-hazırda bütün dünyada diplomatik nümayəndəliklərin və onun personalının sayının əhəmiyyətli dərəcədə artması kvotalar sisteminin yayılmasına səbəb olmuşdur.

¹ Демин Д.Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. М.: Международные отношения, 1995, с. 15

² Abbasbəyli A., Cəfərov V. Diplomantik protokol. Dərslik. ADPU nəşriyyatı, Bakı, 2004, səh. 26

4. 5. Nümayəndəliyin strukturu. Diplomatik korpus.

Diplomatik nümayəndiliyin **strukturu** dövlətin ümumi xarici siyasət məqsədləri, konkret maraqları və uyğun dövlətlə qarşılıqlı münasibətlərinin xüsusiyyətlərindən asılıdır. Lakin bununla yanaşı istənilən diplomatik nümayəndəliyin strukturunda ümumi məqamlar da yer alır. Belə ki, kifayət qədər stajı olan hər bir diplomatik nümayəndəliyin struktur elementi kimi ayrı-ayrılıqda daxili siyasət və xarici siyasət məsələləri üzrə, iqtisadi, mədəni, konsul məsələləri üzrə məşğul olan qruplar və ya şöbələr yer alır.

Azərbaycan Respublikasının Türkiyə Cümhuriyyətindəki səfirliyinin strukturunu misal göstərək.

Səfir – səfirliyə ümumi rəhbərliyi həyata keçirir və onun fəaliyyətinə görə məsuliyyət daşıyır;

Müşavir – siyasi məsələlər, diaspora, tələbələr;

Hərbi müşavir

I katib – informasiya-mətbuat, mədəniyyət məsələləri;

I katib – hüquq məsələləri;

I katib – iqtisadi məsələlər;

I katib – diaspora, tələbələrlə iş

Konsul – viza, konsul əməliyyatları;

Mühasib

Təsərrüfat müdiri

Referent

Səfirliyin strukturunda bir sıra şöbələr yer alır.

Kommersiya və iqtisadi şöbələr.

Nümayəndəliyin fəaliyyətində iqtisadi və kommersiya istiqaməti önəmli yer tutur.

İqtisadi fəaliyyət yerləşmə dövlətinin iqtisadi və maliyyə siyasətinin anilizindən, onun daxili və xarici siyasətə təsirinin qiymətləndirilməsindən, gələcək tendensiyalarının müəyyənləşdirilməsindən və iqtisadi məsələlər üzrə hesabatların hazırlanmasından ibarətdir.¹

Bu sahədə iş lazımı materialların toplanılması, onların əlaqələndirilməsi və analizini, həmçinin bunun üçün geniş əlaqələrin olmasını tələb edir.

Bu fəaliyyətin həyata keçirilməsində, o cümlədən, digər şöbələrin də uyğun sahədəki fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsində informasiya toplanılması işin əsas hissəsini təşkil edir. İnformasiya materiallarının toplanılması xüsusi diqqət tələb edir və gündəlik olaraq bütün diplomatik işçilər tərəfindən həyata keçirilir. Bunun üçün səfirliyin hər bir diplomatik işçisi informasiya toplanılması üçün bazaya malik olmalıdır. Yerləşmə dövlətinin mətbuatı əsas baza rolunu oynayır. Digər tərəfdən əhalinin müxtəlif təbəqələrindən olan insanlarla şəxsi ünsiyyət də ölkə həyatının hər bir tərəfi haqqında ətraflı məlumat toplamağa imkan verir.

Kommersiya fəaliyyəti ticarətin dəstəklənməsi, ticarət siyasətinin formalaşdırılması məqsədini daşıyır.

Yeni gələn iş adamlarına iş imkanlarının yaradılmasında informasiya dəstəyinin verilməsində, yeni bazara daxil olmaq üçün lazımı əlaqələrin qurulmasında da diplomatik işçilər yardımçı olmalıdırlar.

Mətbuat və informasiya şöbəsi yerləşmə ölkəsinin gündəlik mətbuatlarını izləyir, müxbirlərlə, qəzet redaktorları ilə əlaqə saxlayır. Mətbuat və informasiya şöbəsinin əməkdaşı mətbuat işçilərindən zəruri informasiyanı almaqla yanaşı öz ölkəsi haqqında informasiya ilə də mətbuatı tanış edir. Bu əməkdaşlar hər bir ölkədə informasiyanın təşkil edilməsi ilə yaxından tanış olmalıdır. Şöbənin nümayəndələri maraqlı şəxslər arasında informasiya bülletenlərinin yayılmasına da xüsusi diqqət ayırırlar.

Əksər səfirliklərdə konsul funksiyalarını həyata keçirən **konsul şöbələri** yer alır. Müstəqil konsul müəssisələrindən fərqli olaraq bu şöbənin müdiri öz hökuməti, XİN adından deyil, səfirin adından hərəkət edir və səfirliyin fəaliyyət dairəsində bu və ya digər funksiyalarını həyata keçirir.

Katiblik və arxiv şöbələri də nümayəndəliyin mühüm struktur elementlərindəndir.

Təsərrüfat müdirlərinin rəhbərlik etdiyi **inzibati-təsərrüfat şöbələri** inzibati-təsərrüfat işlərinə nəzarət edir.

Diplomatik korpus anlayışını dar və geniş mənada fərqləndirirlər. Dar mənada diplomatik korpus- hər hansı bir ölkəyə akkreditə olunmuş bütün diplomatik nümayəndəliklərin başçılarının məcmusuna deyilir. Geniş mənada diplomatik korpus dedikdə isə yalnız nümayəndəlik başçıları deyil, eyni zamanda bütün diplomatik

¹ П.Дж.Фельтхэт. Настольная книга дипломата. Минск: 2002, с. 33

personal nəzərdə tutulur. Buraya müşavir-elçilər, müavinlər, birinci, ikinci, üçüncü katiblər, attaşələr, o cümlədən, hərbi, hərbi-hava və hərbi-dəniz attaşələri, onların köməkçiləri, xüsusi attaşələr aid edilir. Geniş mənada dipkorpusa, həmçinin diplomatik agentlərin ailə üzvləri – həyat yoldaşları, ərddə olmayan qızları, yetkinlik yaşına çatmayan oğulları, bəzi hallarda ata və anaları da daxil edilir.

Yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyi mütəmadi olaraq diplomatik korpus barədə məlumat kitabçası hazırlayır. Burada dipkorpusa daxil olan şəxslərin soyadları, ünvanları, əlaqə telefonları göstərilir. Yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyi bu şəxslərə onların statusunu təsdiq edən sənəd- diplomatik kartoçkalar verir.

Peşəkar əlamətlər əsasında təşkil olunan diplomatik agentlərin vahid korporasiyası kimi diplomatik korpus siyasi və ya hüquqi təşkilat deyil. Diplomatik korpus bir-birindən asılı olmayan müxtəlif diplomatik nümayəndələri birləşdirir. Diplomatikanın əsas ideyasını müxtəlif siyasi kursa, sosial quruluşa malik bərabərhüquqlu dövlətlər arasında ikitərəfli qarşılıqlı saziş əsasında qurulan rəsmi münasibətlər təşkil etdiyinə görə müəyyən siyasi məsələlərlə bağlı dipkorpusun vahid çıxışı qəbul edilməzdir. Diplomatik nümayəndəliklərin öz aralarında və onlarla yerləşmə dövləti arasında münasibətlərin yalnız protokol (mərasim, məişət-təşkilati) aspektləri ilə bağlı diplomatik korpus kollektiv çıxış edə bilər.

Diplomatik korpusa duayen (ağsaqqal, dekan) rəhbərlik edir. Duayen ən yüksək dərəcəli nümayəndəlik başçıları arasından etimadnaməsini daha tez təqdim edən şəxs seçilir. 1961-ci il konvensiyasının 13- cü maddəsinin 2-ci bəndində qeyd olunur ki, etimadnamələrin və ya onların təsdiq olunmuş surətlərinin təqdim edilməsi ardıcılığı nümayəndəlik başçısının gəldiyi tarix və saatla müəyyənləşdirilir. Əgər bir neçə nümayəndəlik başçısı eyni vaxtda ölkəyə gəlsə (eyni tarix və eyni saatda), bu zaman aqreman verilən tarix əsas götürülə bilər.

Qeyd olunan ümumi qaydadan istisnalar da mövcuddur. Bəzi katolik dövlətlərdə mövcud ənənəyə görə Vatikan nunsiləri akkreditə olunduqları zamandan asılı olmayaraq duayen seçilir. Bir sıra Afrika dövlətlərində bu cür istisnalar mövcuddur. Məsələn, Toqoda duayen hər zaman AFR səfiri, Burkina-Faso dövlətində isə yalnız Afrika ölkələrindən olan səfirlər seçilir.

Duayen fəxri və kifayət qədər məsuliyyətli vəzifədir. Dipkor-

pusun adından çıxış etdiyinə görə o, yerləşmə ölkəsində daha geniş əlaqələr yaratmaq imkanına malik olur (lakin bu ona öz funksional fəaliyyətini həyata keçirməsi ilə bağlı digər nümayəndəlik başçıları ilə müqayisədə üstünlük vermir).

Duayen protokol xarakterli məsələlərdə bütün korpusun adından çıxış etmək hüququna malikdir. Bunun üçün o, mütəmadi olaraq dipkorpusun üzvləri ilə uyğun məsələlərlə bağlı məşvərətlər keçirə bilər. Bu cür məşvərətlər bir qayda olaraq qeyri-rəsmi xarakter daşıyır.

Duayen dipkorpusta baş verən hadisələrə də münasibətini bildirir. Daha təcrübəli diplomatik nümayəndə kimi yeni akkreditə olunmuş nümayəndəlik başçılarına yerli ölkənin xüsusiyyətləri ilə bağlı fikirlərini, onun siyasi kursu ilə bağlı mülahizələrini çatdırma bilər. Dipkorpusun üzvlərinin immunitet və imtiyazlarının pozulması halında duayenin müdaxilə etmək hüququ vardır. O, həmçinin dipkorpusun adında hər hansı diplomatik nümayəndəlik başçısının yola salınma mərasimini təşkil edir, ona hədiyyələr verir və s. Duayenin təmsil etdiyi dövlət ilə diplomatik münasibətlərə malik olmayan ölkənin diplomatik nümayəndələri duayenin səlahiyyətlərinə aid olan məsələlərlə bağlı ondan sonra böyük sayılan diplomatik nümayəndəlik başçısı ilə əlaqə saxlayırlar.

Duayen ilə yanaşı diplomatik nümayəndəliyin digər dərəcələrə malik başçıları arasında da birincilik müəyyən oluna bilər. Lakin artıq qeyd etdiyimiz kimi hal-hazırda dövlətlər birinci sinif nümayəndəlik başçıları səviyyəsində münasibət qurulmasına üstünlük verirlər. Müvəqqəti işlər müvəkilləri arasında birincilik onların əvəz etdikləri nümayəndəlik başçılarının birinciliyi və müvəqqəti işlər müvəkkilin vəzifəsinə başladığı tarixi ilə müəyyən olunur.

Nümayəndəliyin daxilində birincilik məsələsi isə akkreditiv dövlət tərəfindən müəyyən edilir və bu barədə yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyinə məlumat verilir.

4. 6. Diplomatik nümayəndəliyin funksiyaları və onların həyata keçirilməsi vasitələri

4. 6. 1. Nümayəndəliyin funksiyaları

Diplomatik nümayəndəliklər öz dövlətinin xarici siyasət vəzifələrini həyata keçirmək, yerləşmə ölkəsində akkreditiv dövləti təmsil etmək, onun fiziki, hüquqi şəxslərinin hüquq və maraqlarının müdafiəsi və s. məqsədlərlə təsis olunan xarici əlaqə orqanlarıdır. Nümayəndəliyin əsas fəaliyyət istiqamətləri və ya onun funksiyaları bir qayda olaraq beynəlxalq hüquqla müəyyən olunur. Nümayəndəliyin aparıcı funksiyalarını 1961-ci il Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasına müvafiq olaraq araşdıraraq. Konvensiya 3-cü maddədə diplomatik nümayəndəliklərin beş əsas funksiyasını müəyyən etmişdir.

Birincisi və ən mühümü **təmsil etmək** funksiyasıdır. Nümayəndəliyin bütün digər funksiyaları, demək olar ki, bu əsas funksiyadan yaranmışdır. Diplomatik nümayəndəlik əsasən akkreditiv dövləti təmsil etmək, ikitərəfli münasibətlərin istənilən məsələlərinə dair öz dövlətinin adından çıxış etmək məqsədiylə təsis edilir.

Təmsilçilik funksiyasını dar və geniş mənada fərqləndirmək olar. Dar mənada təmsilçilik funksiyası bütün diplomatik personal tərəfindən deyil, yalnız onun başçısı tərəfindən həyata keçirilir. Məsələn, hər hansı bir mərasimdə, protokol xarakterli görüşlərdə öz dövlətini təmsil etmək üçün nümayəndəliyin başçısı iştirak edir. Bu cür hallarda təmsilçilik funksiyası müstəqil funksiya kimi daha qabarıq gözə çarpır. Onu da qeyd edək ki, 1961-ci il Vyana Konvensiyası qəbul olunana qədər yalnız səfirlər, nunsular və onlara ekvivalent nümayəndəlik başçıları öz dövlətinin təmsilçisi hesab olunur, digər personal isə onları müşayiət edən şəxslər kimi qəbul olunurdular. Hal-hazırda isə geniş mənada təmsilçilik funksiyası bütün diplomatik personal tərəfindən həyata keçirilir.

İkinci yerdə Vyana Konvensiyasının 3-cü maddəsində sadalanan sıraya əsasən, **diplomatik müdafiə** funksiyası gəlir. Burada akkreditiv dövlətin, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin hüquqlarının və qanuni maraqlarının müdafiəsi nəzərdə tutulur. Diplomatik müdafiə əsasən səfirlik tərəfindən akkreditiv dövlətin və onun vətəndaşlarının maraqlarının müdafiəsi üzrə sorğu-suallar aparılması, yeri gələndə yerli hökumətə etiraz etməklə və s. ifadə olunur.

Diplomatik müdafiə geniş mənada özündə, həmçinin konsul müdafiəsini birləşdirir¹. Bir qayda olaraq bu və ya digər dövlətdə

xaricilərin hüquqları pozulursa, bununla diplomatik nümayəndəliklərin konsul şöbələri və ya müstəqil konsul nümayəndəlikləri məşğul olur. Xüsusi ciddi hallarda, əgər məsələ siyasi xarakter almağa başlayırsa, məsələyə artıq diplomatik nümayəndəliklər cəlb olunmağa başlayır. Bu zaman diplomatik müdafiə yer alır.

Diplomatik müdafiə beynəlxalq hüququn nəzəriyyədə və praktikada müxtəlif mübahisələr yaranan ən mürəkkəb institutudur. Çünki başqa dövlətin ərazisində olan əcnəbi həm öz dövlətinin, həm də olduğu dövlətin yurisdiksiyası altında olur. Belə şəraitdə diplomatik müdafiə elə həyata keçirilməlidir ki, bu iki yurisdiksiya arasında qarşıdurma yaranmasın.

Beynəlxalq hüquqi nöqtəyi - nəzərdən diplomatik müdafiə müəyyən şərtlərlə həyata keçirilə bilər. Vyana Konvensiyasının 3-cü maddəsinin 1^{“b”} bəndində buna yalnız ümumi formada toxunulur. Burada deyilir ki, belə müdafiə “beynəlxalq hüquqla icazə verilən” hüdudlarda həyata keçirilir. Bununla yanaşı, doktrinalarda diplomatik müdafiə ilə bağlı bir sıra şərtlər irəli sürülür və ya təkzib edilir. Məsələn, K. K. Sandrovski bu müdafiənin qanunauyğunluğunu təmin edən 4 şərti əsas göstərir:

1. Diplomatik müdafiəni həyata keçirərkən yerli dövlətin daxili kompetensiyasına aid olan işlərə qarışmağa yol vermək olmaz.

2. Diplomatik müdafiə yalnız səfirliyi akkreditə edən dövlətin vətəndaşlarına və orqanlarına göstərilə bilər. Xarici dövlətin vətəndaş və orqanlarının başqa dövlətin səfirliyinin himayədarlığından istifadə etməyə ixtiyarı yoxdur. Təbii ki, Vyana Konvensiyasının 45 və 46-cı maddələrinə uyğun olaraq maraqlı dövlətlər arasında bu barədə razılaşmalar və ya xüsusi çıxılmaz vəziyyətlər istisna təşkil edir.

3. Diplomatik müdafiə vasitələrinə əl atmadan əvvəl səfirlik əmin olmalıdır ki, onun dövlətinin vətəndaşlarına və ya orqanlarına məhkəmə müdafiəsi və ya yerli qanunvericiliklə nəzərdə tutulan digər müdafiə formalarının təqdim edilməsindən imtina edilmiş və ya pozulmuş hüquqlarının bərpası üçün bu qanunvericilikdə nəzərdə tutulan bütün vasitələrdən istifadə edilmiş, lakin nəticə alınmamışdır.

4. Diplomatik müdafiə individlərinin deyil, öz səfirliklərinin təmsalında dövlətin müstəsna hüququdur. Yəni yalnız və yalnız akkreditiv dövlət nümayəndəliyin yerləşdiyi dövlətin hakimiyyəti

¹ Зорин В.А. Основы дипломатической службы. М.: Международ-

ные отношения, 1977, с. 372

qarşısında bu və ya digər aksiyanın qaldırılıb-qaldırılmaması məsələsini həll edə bilər¹.

Sandrovskinin irəli sürdüyü bu şərtlərlə bağlı bəzi mülahizələrimizi bildirmək istərdik.

Ümumi müddəaya əsasən dövlət, yalnız öz vətəndaşlarına və ya hüquqi şəxslərinə diplomatik müdafiə göstərə bilər. Lakin bu qaydadan istisnalar da mövcuddur. İstisnalardan birincisini Sandrovski özü də qeyd etmişdir ki, bu da dövlətlər arasında rəsmi münasibətlər olmadığı halda onun və onun vətəndaşlarının hüquqlarının müdafiəsinin 3-cü dövlətə həvalə olunmasıdır.

Bəzən elə hallara da rast gəlinir ki, dövlət onun vətəndaşlığına malik olmayan şəxslərə də kvazidiplomatik müdafiə təqdim edir. Bu, hər hansı bir dövlətin ərazisində siyasi sığınacaq tapmış şəxslərə aiddir. Onların üçüncü dövlətin ərazisində müvəqqəti olduğu zaman hüquqlarının pozulması hallarında bu şəxslərə siyasi sığınacaq vermiş dövlət diplomatik müdafiə təqdim edə bilər. Lakin bu müdafiənin dəqiq həddlərinin müəyyən edilməsi çox çətindir.

Dövlət vətəndaşı olmayan şəxslərə diplomatik müdafiəni, həmçinin bu şəxslər həmin dövlətin xidmətində olduğu hallarda da verir.

Onu da qeyd etmək ki, bütün bu istisnalar diplomatik müdafiə üçün xarakterik olan hallar deyil. Onlar mütərəddid beynəlxalq adətə əsaslanır.

S.V.Çerņiçenko bununla bağlı qeyd edir ki, “ümumiyyətlə, diplomatik müdafiə beynəlxalq adət hüququ sferasına aiddir ki, bu da onun tətbiqi zamanı yaranan problemlərin həllini çətinləşdirir”². Bəzən isə əksinə, elə hallar olur ki, şəxsin dövlətin vətəndaşı olması diplomatik müdafiənin verilməsi üçün əsas götürülməsinə kifayət etmir. Belə ki, şəxs eyni zamanda digər dövlətin də vətəndaşı olduqda, həmin dövlətə qarşı diplomatik müdafiənin təmin edilməsi qeyri-mümkündür. Bu cür halların yaranmasının qarşısını almaq üçün 1930-cu il aprelin 12-də Vətəndaşlığa dair qanunların kolliziyasına aid olan bəzi məsələlər haqqında Haaqa Konvensiyası qəbul edilmişdir. Burada deyilir ki: “Dövlət öz vətəndaşına, əgər o, həmçinin digər

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986, с. 114-115

² Черниченко С. В. Теория международного права. В 2-х томах. Том 2: Старые и новые теоретические проблемы. М.: НИМПИ, 1999, с. 374

dövlətin də vətəndaşdırsa, həmin dövlətə qarşı diplomatik müdafiə verə bilməz”.

Bu məsələ ilə bağlı yarana biləcək digər bir problemləli vəziyyət şəxsin vətəndaşı olduğu hər iki dövlət tərəfindən eyni zamanda 3-cü dövlətə qarşı diplomatik müdafiə edilməsidir. Bu zaman 3-cü dövlət hansı vətəndaşlığa üstünlük vermək seçimi qarşısında qalır. Belə hallarda praktikada effektiv vətəndaşlıq prinsipi istifadə olunur (Beynəlxalq arbitrajlarda dafələrlə məsələyə məhz by baxımdan yanaşılmışdır). Adı çəkilən Haaqa Konvensiyasında da məsələyə məhz bu baxımdan yanaşılmışdır. Lakin praktikada bu məsələnin həlli ziddiyyətlidir.

Bəzi hallarda effektiv vətəndaşlıq prinsipi ikili vətəndaşlığa aid olmayan hallarda da tətbiq olunmuşdur. Məsələn, Beynəlxalq Məhkəmənin baxdığı məşhur Nottobom işində məhkəmə diplomatik müdafiə təqdim edilmə hüququnu məhz ona görə tanımadı ki, maraqlı şəxsə onun vətəndaşı olduğu dövlət arasında gerçək əlaqə mövcud deyildi.

Bəzən vətəndaşın məcburi naturalizasiya edilməsi onun əvvəlcə vətəndaşı olduğu dövlətə əsas verir ki, şəxsin diplomatik müdafiəsinə qəbul etməsin. Bütün bu deyilənlər ümumi qaydadan istisnalardır və təbii ki, onlar ümumi qaydanı pozmur.

Diplomatik müdafiə təqdim olunması üçün bütün yerli hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməli olması fikri də, bizə görə, kifayət qədər əsaslı deyil və bir çox müəlliflər tərəfindən şübhə ilə qarşılır¹.

Məsələn, Brounli doğru olaraq qeyd edir ki, şəxsin hüquqlarının pozulması ilə bağlı işin vəziyyəti barədə informasiyanın verilməsi xahişi ilə rəsmi müraciət etmək – diplomatik müdafiənin ilkin mərhələsi kimi nəzərdən keçirilə bilər və yerli hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənmiş olmamasına istinad edilməsi bu xahişin yerinə yetirilməsindən yayınmaq kimi nəzərdən keçirilir². Hətta bu normanın mövcud olmasının tərəfdarları belə hesab edirlər ki, birbaşa dövlətə zərər vurulduğu və s. bu kimi hallarda onun tətbiqi qəbul edilməzdir.

Bu normanın mövcud olması imkanını şübhə altına qoyan

¹ Броунли Ян. Международное право. кн. 1. М.: Прогресс, 1971, с. 377-379

² Yənə orada, s. 378

məqamlardan biri də XIX əsrin sonunda Latın Amerikasını ölkələrinin xarici şirkətlərlə bağladığı müqavilələrə əlavə edilən kalvo qeyd-şərti idi. Bu qeyd-şərtə əsasən xaricilər müqavilə ilə əlaqədar yaranacaq mübahisələri yalnız yerli dövlətin milli məhkəmələrinə ötürəcəkləri haqda öhdəlik götürürdülər. Yəni əgər adı çəkilən norma mövcud olsa idi, kalvo qeyd-şərtinə ehtiyac qalmazdı.

Beləliklə, yerli hüquqi müdafiə vasitələrinin tükənməmiş olmasına istinad edilməsi – bütövlükdə diplomatik müdafiənin verilməsinə əngəl deyil, sadəcə olaraq onun hüdudlarının məhdudlaşdırılmasıdır.

Yerli qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hüquqi müdafiə formalının təqdim edilməsindən imtina olunmasına gəldikdə isə, bu, tam həcmdə diplomatik müdafiənin təqdim olunması üçün əsas şərt kimi götürülə bilər. Çerņiçenko “ədalət mühakiməsindən imtina olunması” terminini iki mənada fərqləndirir: geniş mənada bu, dövlətin xarici vətəndaşlara və hüquqi şəxslərə aid olan öz beynəlxalq öhdəliklərini pozması, dar mənada isə buna – məhkəmələrə müraciət olunmasını qadağan etmək, işin baxılmasını gecikdirmək, ədalətsiz qərarın qəbul edilməsi və s. aid edir”¹.

Nəhayət, sonuncu, dördüncü şərtlə bağlı qeyd etmək istərdik ki, diplomatik müdafiə hüququnun şəxslərə deyil, dövlətə məxsus olması fikri müasir insan hüquqlarının müdafiəsi konsepsiyasına uyğun gəlmir. İ.İ.Lukaşuk bu məsələ ilə bağlı yazır ki, “insanın geniş kompleks hüquqlarının tanınması, ona diplomatik müdafiə hüququnun verilməsindən imtina edilməsini izah etmək çətindir”².

Diplomatik müdafiə hüququ nəzəriyyə və praktikada dövlətin diskresion hüququ kimi nəzərdən keçirilir. Yəni, dövlət müəyyən konkret halda diplomatik müdafiə təqdim edib - etməmə məsələsini özü həll edə bilər. Bu konsepsiya bir sıra beynəlxalq məhkəmə orqanlarının qərarlarında da öz təsdiqini tapmışdır. Məsələn, Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin daimi palatasının Mavrommatis işi (1924-cü il) üzrə qərarında deyilirdi: “Öz vətəndaşlarından birinin hüquqlarını müdafiə edən dövlət mahiyyətə özünə məxsus olan

¹ Черниченко С.В. Теория международного права. В 2-х томах. Том 2: Старые и новые теоретические проблемы. М.: НИМП, 1999, с. 380

² Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. Учебник, М.: БЕК, 1996

hüququ, onun vətəndaşlarına münasibətdə beynəlxalq hüquq normalarına hörmət edilməsini təmin etmək hüququnu müdafiə edir”.

Beynəlxalq məhkəmənin Barselona şirkəti üzrə işinin qərarında da bu konsepsiya öz təsdiqini tapmışdır. Burada deyilirdi ki, dövlət diplomatik müdafiənin təqdim edilməsini, onun həcmi və həmçinin onun kəsilməsi halını müəyyən edən təkşəxslə hakim qismində nəzərdən keçirilməsidir. Bu planda o, həyata keçirilməsi siyasi və ya digər xarakterli mülahizələrlə müəyyən olunan öz diskresion səlahiyyətlərini saxlamış olur.

Lakin biz bu məsələdə Lukaşukun fikri ilə tamamilə razıyıq ki, bu cür konsepsiya insan hüquqlarının mərkəzi yer tutduğu müasir beynəlxalq hüquqa uyğun deyil. Bu baxımdan bir sıra dövlətlərin konstitusiyalarında, o cümlədən, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Aktında vətəndaşların diplomatik müdafiə hüququnun təsbit olunması (maddə 53) bu vəziyyətin dəyişdirilməsində vacib addımdır.

Nümayəndəliyin üçüncü funksiyası səfirliyin yerləşdiyi dövlətin hökuməti ilə **danışıqların aparılmasıdır** (3-cü maddənin 1^{“a”} bəndi). Diplomatik nümayəndəliklər iki dövlət arasında istənilən məsələlərlə bağlı danışıqların aparılması, razılaşmaların əldə olunmasında mühüm vasitə kimi çıxış edirlər.

Danışıqlar dedikdə səfirliyin, yerli dövlətin xarici işlər nazirliyi, həmçinin bu ölkədə olan digər dövlətlərin diplomatik nümayəndəlikləri ilə adi iş görüşləri, həm də ikitərəfli beynəlxalq müqavilənin işlənilməsi və hazırlanması üçün danışıqların aparılması nəzərdə tutulur.

Birinci halda danışıqları səfirin özü deyil, onun tapşırığı ilə nümayəndəliyin diplomatik personalının məsul əməkdaşları aparır. İkinci halda isə, yəni müqavilənin bağlanması haqqında danışıqların aparılması hüququna səfir yalnız özü malikdir. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 7-ci maddəsində deyilir ki, Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətdəki diplomatik nümayəndəliklərinin başçısı xüsusi səlahiyyət olmadan müvafiq surətdə qəbulədiyi dövlətlə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması haqqında danışıqlar aparmaq hüququna malikdirlər.

Müqavilənin imzalanması üçün isə səfirə, artıq qeyd etdiyimiz

kimi, xüsusi səlahiyyət tələb olunur (1969-cu il müqavilələr hüququ haqqında Vyana Konvensiyasının 7-ci maddəsi). Yeri gəlmişkən, bu səlahiyyət Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 6-cı maddəsinə əsasən yalnız Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən verilir.

Diplomatik nümayəndəliklərin daha bir funksiyası **informasiya** funksiyasıdır. Yerləşmə dövlətindəki siyasi, iqtisadi, sosial və s. durumun öyrənilməsi, akkreditiv dövlətin ictimai həyatının müxtəlif aspektləri haqqında informasiyanın təbliğ edilməsi səfirliyin fəaliyyətinin hər zaman mühüm hissəsini təşkil etmişdir. Uyğun olaraq informasiya funksiyasının iki tərəfi vardır. Bir tərəfdən bu akkreditiv dövlətin xarici və daxili siyasəti, ölkənin iqtisadi, sosial və mədəni həyatı haqqında informasiyanın diplomatik nümayəndəlik vasitəsilə xaricdə yayılmasının təmin edilməsidir. İnformasiya funksiyasının ikinci tərəfi isə yerləşmə dövləti, buradakı ictimai-siyasi və s. vəziyyət barəsindəki məlumatın alınması və onun akkreditiv dövlətə çatdırılmasıdır.

İnformasiya materiallarının toplanmasında müxtəlif mənbələrdən – mətbuatdan, rəsmi orqanların məlumatlarından, şəxsi görüşlərdən və s. istifadə olunur. Diplomatik personalın demək olar ki, bütün üzvləri öz səlahiyyətləri çərçivəsində bu informasiyanın əldə olunmasında iştirak edir.

Onu da qeyd edək ki, mərkəzə göndərilən, xüsusilə siyasi informasiyanın tərtib olunması onu hazırlayanlardan əlavə məsuliyyət tələb edir. Belə ki, rəsmi informasiya mənbələrindən fərqli olaraq, mətbuat orqanlarından alınan materialların əlavə araşdırılması və ya mətbuat orqanının statusunun qeyd olunması zəruridir.

Öz ölkəsi, onun insanların həyatı, həmçinin onun xarici siyasət aksiyaları haqqında düzgün və dolğun informasiyanın yerləşmə ölkəsinə çatdırılması ölkənin tanıtımı ilə yanaşı müxtəlif düşmən təbliğatın qarşısının alınmasına da xidmət edir.

Vyana Konvensiyasının 3-cü maddəsinin 1^{cd} bəndində xüsusi olaraq qeyd edilir ki, bu cür nəzarət və informasiya toplanması yalnız qanuni yollarla həyata keçirilməlidir.

Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasının 3-cü maddəsi beşinci funksiya kimi – akkreditiv dövlət və nümayəndəliyin yerləşdiyi dövlət arasındakı dostluq münasibətlərinin təşviq

edilməsini, iqtisadi, mədəni və elm sahələrində onların qarşılıqlı münasibətlərinin inkişaf etdirilməsini müəyyən edir.

Vyana Konvensiyasının 3-cü maddəsinin 2-ci bəndində diplomatik nümayəndəliklər tərəfindən konsul funksiyalarının həyata keçirilməsinin mümkünlüyü nəzərdə tutulur.

1961-ci il Vyana Konvensiyasının 3-cü maddəsi diplomatik funksiyaların qəti, tam siyahısı deyil. Dövlətlər arasında qarşılıqlı razılıq əsasında digər funksiyalar da həyata keçirilə bilər.

Yuxarıda adı çəkilən funksiyalar, lakin daha geniş şəkildə “Diplomatik xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun “Diplomatik xidmət orqanının funksiyaları” adlanan 4-cü maddəsində öz əksini tapmışdır. Bu maddədə qeyd olunur ki, diplomatik xidmət orqanları Azərbaycan Respublikasını digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərdə təmsil edir (4.1.1.), Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla iqtisadi, sosial, elmi-texniki, mədəni və başqa sahələrdə əməkdaşlığının inkişafına kömək göstərir (4.1.2.), Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla danışıqların aparılması və beynəlxalq müqavilələrin imzalanmasını təşkil edir (4.1.3.), xaricdə yaşayan həmvətənlərlə əlaqələrin inkişafına yardım göstərir (4.1.5.) və s. mühüm funksiyaları yerinə yetirir.

Azərbaycan Respublikasının Səfirliyi haqqında əsasnamədə səfirlik funksiyaları daha geniş şəkildə təsbit olunmuşdur.

4.6.2. Funksiyaların həyata keçirilməsi vasitələri

Bütün bu sadalanan funksiyaları həyata keçirə bilməsi üçün diplomatik nümayəndəliklər uyğun personala, maddi-texniki bazaya malik olmalı və yerləşdikləri dövlətdə xüsusi şəraitlə təmin olunmalıdır. Vyana Konvensiyasının 25-ci maddəsində də deyilir ki, yerləşmə dövləti nümayəndəliyin funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün hər cür imkan yaratmalıdır.

Belə vasitə ilk öncə nümayəndəliyin binasıdır. Yerləşmə dövləti ya öz ərazisində öz qanunlarına uyğun olaraq akkreditiv dövlətə nümayəndəlik üçün zəruri binaların alınmasında kömək etməli, ya da onun başqa yollarla binalar almasına yardım etməlidir (maddə 21). Akkreditiv dövlət də beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq nümayəndəliyi üçün binanı seçərkən yerli dövlətin qanun və qaydalarına müvafiq davranmalıdır.

Nümayəndəliyin funksiyalarının həyata keçirilməsində mühüm rol oynayan vasitələrə, həmçinin akkreditiv dövlətlə azad əlaqə saxlamaq hüququ və yerləşmə dövlətinin ərazisində azad hərəkət etmək hüququ aiddir.

a) Azad əlaqə saxlamaq hüququ

Azad əlaqə saxlamaq hüququ nümayəndəliyin normal fəaliyyət göstərməsində mühüm rol oynayan vasitədir. Azad əlaqə saxlamaq hüququ dedikdə nümayəndəliyin akkreditiv dövlət və onun orqanları ilə istər ölkə daxilində, istərsə də xaricində maneəsiz əlaqə saxlamaq hüququ nəzərdə tutulur.

Yerləşmə dövləti nümayəndəliyin rəsmi məqsədlər üçün bütün əlaqələrinə icazə verməli və bu əlaqələri mühafizə etməlidir. Akkreditiv dövlətin hökuməti və digər nümayəndəlikləri, konsulluqları ilə – onlar harada olursa olsunlar- əlaqələrində nümayəndəlik diplomatik kuryerlər və kodlaşdırılmış, şifrələnmiş depeşlər daxil olmaqla bütün əlverişli vasitələrdən istifadə edə bilər (maddə 27.1.).

Yerləşmə dövlətinin icazəsi ilə nümayəndəlik radioqəbuledici qurub onu istismar edə bilər.

Beynəlxalq hüquq doktrinalarında nümayəndəliyin əlaqə saxlamaq azadlığının müəyyən hallarda məhdudlaşdırılmasının mümkünlüyü qeyd olunur. Diplomatik praktikada da belə məhdudiyyətlərə rast gəlinir və onlar adətən dövlətin təhlükəsizliyi, onun iqtisadi maraqlarının qorunması baxımından əsaslandırılır.

Diplomatik nümayəndəliyin əlaqə saxlamaq azadlığının məhdudlaşdırılması istisna hallarda mümkün sayıla bilər.

Azad əlaqə saxlamaq hüququnun həyata keçirilməsində mühüm vasitə **diplomatik poçtdur**. Diplomatik poçt dedikdə sənədlərin daşınmasında istifadə olunan istənilən çanta, torba, konvert və ya hər hansı bir görünüşlü paket (diplomatik valiz) başa düşülür. Beynəlxalq hüquqda diplomatik poçtun tam toxunulmazlığı prinsipi təsdiq olunmuşdur. Konvensiyanın 27- ci maddəsinə əsasən diplomatik poçtu açmaq və gecikdirmək olmaz. Diplomatik poçtu təşkil edən bütün yerlərin onların xarakterini göstərən görünən xarici nişanları olmalıdır və bunlarda rəsmi istifadə üçün nəzərdə tutulan ancaq diplomatik sənədlər və əşyalar olmalıdır (maddə 27. 4.).

Diplomatik immunitetlərin məhdudlaşdırılmasına yönələn ümumi tendensiyanın bir hissəsi kimi son dövrlərdə diplomatik poçtun mütləq toxunulmazlığının da məhdudlaşdırılması cəhdləri

olunmaqdadır. Bir sıra hallarda diplomatik poçtun toxunulmazlığından dövlətlərin sui- istifadə etdiyini əsas götürərək bunun üçün əsaslı şübhə olduqda onun açılması və ya geri göndərilməsinin mümkünlüyü beynəlxalq hüquq doktrinalarında da qeyd olunur.

Müstəsna hallarda, yerləşmə dövlətinin maraqlarına ciddi zərər vuran ağır cinayət hadisələrinin qarşısını almaq məqsədilə diplomatik poçtun saxlanması və açılmasına yol verilməsinin mümkünlüyü Konvensiya layihəsinin müzakirəsi zamanı Beynəlxalq hüquq Komissiyası tərəfindən də qeyd olunmuşdur. Belə müstəsna tədbirlərin əsaslandırılması üçün ədəbiyyatlarda repressali institutuna istinad olunur. Repressali diplomatik poçtun toxunulmazlığından sui-istifadə edərək Konvensiyanın 27- ci maddəsinə (1-ci və 2-ci bənd) pozmuş olan dövlətə qarşı cavab tədbiri kimi Konvensiyadakı toxunulmazlıq prinsipinin pozulmasında ifadə olunur. Təbii ki, bu zaman cavab tədbirinin törənmiş hüquq pozuntusuna adekvat olması nəzərə alınmalıdır.

Ədəbiyyatlarda və praktikada müzakirələrə səbəb olan məsələlərdən biri də diplomatik poçta yoxlanışın texniki vasitələrin köməyi ilə həyata keçirilməsi məsələsidir. Konvensiyanın özündə texniki nəzarət vasitələri ilə əlaqəli müddəa yer almamışdır ki, bu da həmin vasitələrin daha gec dövrlərdə meydana çıxmasından irəli gəlir. Lakin ümumilikdə Konvensiyada diplomatik poçtun açılmasını qadağan edən norma buradakı sənədlərin məxfiliyinin təmin olunması məqsədini daşdığına görə, məntiqi olaraq texniki nəzarət vasitələrinə də icazə verməməlidir. Bu məsələ ilə bağlı dövlətlərin praktikası isə qeyri-sabitdir.

Konvensiyada diplomatik poçtun ölçüləri və kütləsi ilə bağlı məhdudiyyətlərin yer almaması praktikada məlum çətinliklərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bəzi hallarda dövlətlər gömrük nəzarətindən azad olmaq üçün yükləri diplomatik poçt kimi qələmə verirlər. Bir sıra hallarda hətta yük avtofurqonlarının diplomatik poçt adı ilə gömrükdən keçirilməsi cəhdlərinə rast gəlinir. Lakin bu beynəlxalq hüquq normalarına, diplomatik praktikaya və dövlətdaxili qanunvericiliyə uyğun olmayan haldır.

Bir sıra hallarda dövlətlər tərəfindən diplomatik poçta münasibətdə təktərəfli tələblər qoyulur (məsələn, ölçüsünə, tərtibatına və ya həcminə məhdudiyyətlər).

Diplomatik poçtun təyin olunan yerə çatdırılması üçün diplomatik kuryerlərdən istifadə olunur. Statusu və diplomatik poçtu təşkil edən yerlərin sayı göstərilmiş sənədlərlə təmin edilmiş diplomatik kuryer öz vəzifəsini yerinə yetirərkən yerləşmə dövlətinin müdafiəsindən istifadə edir. O, şəxsi toxunulmazlıqdan istifadə edir və hər hansı bir formada həbs edilə və ya tutulub saxlanıla bilməz (maddə 27. 5).

Diplomatik kuryerlər akkreditiv dövlətin xarici işlər nazirliyində ştatda olur. Lakin onlar rütbəli diplomat olmadıqları üçün və səfirlikdə ştatda olmadıqları üçün onların hüquqi statusu diplomatik agentlərlə eyni deyildir. Praktikada diplomatik kuryerlərin statusunun kifayət qədər tənzimlənmiş olmaması mürəkkəb vəziyyətlərin yaranmasına gətirib çıxarır. Bunu nəzərə alaraq BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyası 1989-cu ildə diplomatik kuryerlərin və diplomatik kuryerlə müşayiət olunmayan diplomatik poçtun statusunu müəyyən edən maddələrin son mətni üzərində işi başa çatdırmışdır.

Diplomatik poçtun göndərilməsində ad hoc diplomatik kuryerlərdən və digər müasir üsullardan da istifadə olunur.

b) Azad hərəkət etmək hüququ

Diplomatik nümayəndəliyin funksiyalarının, xüsusilə, informasiya, diplomatik müdafiə funksiyalarının həyata keçirilməsində azad hərəkət etmək hüququ mühüm vasitədir.

Diplomatik agentlər yerləşmə dövlətinin ərazisində müəyyən ərazilər istisna olmaqla azad hərəkət etmək hüququ ilə təmin olunurlar. Konvensiyanın 26-cı maddəsinə müvafiq olaraq əgər bu, dövlətin təhlükəsizliyi baxımından gedilməsi qadağan edilən və ya tənzimlənən zonalar haqqında qanun və qaydalara zidd deyilsə, yerləşmə dövləti nümayəndəliyin bütün əməkdaşlarının öz ərazisində azad hərəkətini təmin etməlidir.

Keçmiş Sovet İttifaqında xarici diplomatların hərəkəti üçün icazəli qaydanın tətbiq edilməsi bir çox ölkələrdə də diplomatik agentlərin azad hərəkət etmək hüququnun qeyri- qanuni məhdudlaşdırılması praktikasının yayılmasına səbəb olmuşdur. Bu cür məhdudlaşdırma müxtəlif səbəblərlə əsaslandırılır, məsələn, diplomatik agentlərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, diplomatik nümayəndəlik tərəfindən təxribat hallarının qarşısını almaq və s.

Beynəlxalq hüquq doktrinası nümayəndəliyin əməkdaşlarının azad hərəkət etmək hüququnun qeyri- qanuni məhdudlaşdırılması

hallarına mənfi yanaşır. İcazəli qaydanın tətbiqi Konvensiyanın 26-cı maddəsinə ziddir. Məhdudlaşdırma bütün əraziyə deyil, müəyyən konkret zonalara aid oluna bilər və onlar təkcə diplomatlara deyil, geniş ictimaiyyətə samil olunmalıdır. Doktrinalarda doğru olaraq əyid olunur ki, yalnız fəvqəladə hallarda (müharibə vəziyyəti, ümumxalq seçkiləri və s.), diplomatların azad hərəkət etmək hüququ müvəqqəti olaraq məhdudlaşdırıla bilər.

V FƏSİL

DİPLOMATİK İMMUNITET VƏ İMTİYAZLAR

5.1. Diplomatik immunitet və diplomatik imtiyaz anlayışları

Beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsipinə əsasən diplomatik nümayəndəliklər öz hüquqlarının həyata keçirilməsi üçün diplomatik immunitet və imtiyazlardan istifadə edirlər. Diplomatik immunitet və imtiyazlar beynəlxalq hüququn ümumi qaydasından (hər bir suveren dövlət öz sərhədləri daxilində burada olan insanlar və əşyalar üzərində yurisdiksiyasını həyata keçirir) istisnadır.¹ Bu istisna olmasa, dövlətlərarası xarici əlaqələr zədələnmə bilər.

Diplomatik immunitet və üstünlük dedikdə xarici diplomatik nümayəndəliklərə, onların personalına və beynəlxalq hüquqa əsasən nümayəndəlik yerləşən dövlətin ərazisində müdafiədən istifadə edən digər şəxslərə verilən xüsusi imtiyaz, hüquq və güzəştlərin məcmusu başa düşülür.

İmmunitet və imtiyaz anlayışları arasında ehtimal olunan bütün fərqlər 1961-ci il Vyana Konvensiyası ilə hüquqi baxımdan aradan qaldırılrsa da, doktrinalarda belə fərqləndirmələrə tez-tez rast gəlinir. Məsələn, M.İ.Lazarev yazır ki, “immunitet diplomatların öz funksiyalarını normal həyata keçirmələri üçün və öz hüquq və vəzifələrinin realizəsi üçün vacib təminatdır (buraya şəxsi toxunulmazlıq, xidməti və yaşayış binalarının, əmlaklarının toxunulmazlığı, yerli hakimiyyət orqanlarının yurisdiksiyasından çıxarılma və s. aiddir), diplomatik imtiyaz və üstünlüklər isə diplomatın öz xidməti funksiyalarını normal həyata keçirə bilmələrində belə həlledici əhəmiyyətə malik deyil və belə təminat rolunu oynamır. Diplomat təkcə immunitet əsasında da öz fəaliyyətini həyata keçirə bilər. Lakin diplomatik imtiyaz və üstünlüklər (rüsumlardan, müxtəlif yığımlardan azad olunma, bayraq

¹ Jack C. Plano: Roy Olton “The international Relations Dictionary” Longman 1988, p. 246

hüququ, forma daşımaq və birincilik hüququ və s.), onun işini əhəmiyyətli dərəcədə yüngülləşdirir”¹.

K.K.Sandrovski də nəzəriyyə və məsələnin tarixi mövqeyi baxımından “diplomatik immunitet” və “diplomatik üstünlük” anlayışları arasında məlum fərqlərin olmasını qeyd edir. Onun fikrincə, bu fərq ilk növbədə onların mənşəyinə, mənəbəyinə və dövlətlər üçün məcburiliyinin həddlərinə aiddir. Tarixən diplomatik immunitet ilk öncə beynəlxalq hüququn adət, daha sonra müqavilə normalarında öz əksini tapmış hüquqi qayda kimi nəzərdən keçirilmişdir. Xarici dövlətin diplomatik agentlərinə immunitetlər verilməsinin, yəni onları yerli yurisdiksiyadan azad edən xüsusi hüquqların verilməsi, yerli qanunvericilikdə nəzərdə tutulan məcburetə tədbirlərinin, sanksiyaların onlara tətbiq olunmamasının hüquqi məcburiliyi də buradan yaranır. Diplomatik nümayəndəliklərin və onların personalının işinin yüngülləşdirilməsinə yönəldilən diplomatik üstünlüklərə gəldikdə isə, ilk öncə onlar hüquqi xarakterə malik deyildilər və buna görə də dövlətlər üçün hüquqi məcburi hesab olunmurdular. Onların verilməsi beynəlxalq nəzakət normalarına əsaslanırdı və sabit xarakter daşıyırdı².

İ.P.Blişenko da imtiyaz və immunitet anlayışlarını fərqləndirir. O, qeyd edir ki, imtiyaz dedikdə dövlət başçısı və onun nümayəndələri kimi bir sıra xaricilərin xüsusi hüquqi üstünlükləri başa düşülür (Məsələn, öz bayrağından istifadə etmək hüququ, xüsusi əlaqə vasitələrinə malik olmaq hüququ və s.). İmmunitet anlayışı altında isə xaricdəki dövlət başçısı və digər şəxslərin, onların əmlaklarının məhkəmə, maliyyə aparatı və ölkənin təhlükəsizlik xidməti tərəfindən həyata keçirilən məcburetə tədbirlərindən mühafizəsi prinsipi başa düşülür³.

A.A.Kovalyov da özünün “Müasir beynəlxalq hüquqda üstünlük və immunitetlər” kitabında Blişenkonun yuxarıda göstərilən

¹ Лазарев М.И. Вступительная статья к кн. Вуд Дж., Серс Ж. Дипломатический церемониал и протокол 2-е изд. М.: Прогресс, 1976, с. 12

² Сандровский К. К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986, с. 128

³ Блищенко И.П. Дипломатическое право 2-е издание. М.: Высшая школа, 1990, с. 77

bölgüsü ilə tamamilə razılaşırlar¹. Sonuncuların ikisi də qeyd edir ki, hüquqi qüvvəsi baxımından immunitet və üstünlüklər arasında fərq yoxdur. Onların verilməsi və mühafizə olunması beynəlxalq hüququn normasıdır.

K.K.Sandrovski, həmçinin onları nəzərdə tutan normaların özlərini fərqləndirir. Onun fikrinə əsasən, burada söhbət beynəlxalq hüququn imperativ və dispoitiv normaları arasındakı fərqdən gedir. O, qeyd edir ki, bu sahədə normaların əksəriyyəti dispoitiv xarakter daşıyır ki, bu da dövlətlərə qarşılıqlı əsasda daha məhdud və ya daha geniş imtiyazlar müəyyən etməyə imkan verir. Lakin bütün bunlar həmin sahədə mövcud olan imperativ normalara (diplomantik binaların toxunulmazlığı, şəxsi toxunulmazlıq, yerli dövlətin yurisdiksiyasından immunitet) zidd olmamalıdır.

Deyənləri ümumiləşdirərək son olaraq qeyd etmək istəyirik ki, fikrimizcə, burada əsas məqam ondan ibarətdir ki, hüquqi baxımdan bu iki anlayış arasında heç bir fərq yoxdur. Azərbaycan Respublikasının “Diplomatik xidmət haqqında qanunu” nun 16-cı maddəsində də imtiyaz və immunitet anlayışları fərqləndirilməmişdir. Və bu immunitet və imtiyazların əsas növləri ilə diplomatik nümayəndəlik və onun əməkdaşları avtomatik olaraq, yəni bu məsələ ilə bağlı hər hansı bir razılaşmanın olub-olmamasından asılı olmayaraq təmin olunurlar. Xüsusi razılaşmalar əsasında isə diplomatiya hüququnun ümumi normalarına zidd olmayan məsələlər (məsələn, inzibati-texniki personalın immunitetləri) həll olunur.

5.2. Diplomantik immunitet və imtiyazların nəzəri əsaslandırılması problemi

Diplomatik immunitet və imtiyazlarla bağlı olan daha bir mürəkkəb məsələ onların təqdim olunması zəruriliyinin nəzəri cəhətdən əsaslandırılmasıdır. İmmunitet və imtiyazların hüquqi təbiətini açıqlaya biləcək nəzəriyyəyə tələbat bir sıra səbəblərlə izah olunur. İlk öncə diplomatiya hüququnun gələcək məcəllələşdirilməsi

¹ Ковалев А.А. Привилегии и иммунитеты в современном праве. Учебное пособие. М.: Наука, 1986.

zəruriliyi baxımından bu, mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İkinci tərəfdən, nəzəriyyə mübahisəli məsələlərin həlli zamanı qüvvədə olan immunitet və imtiyazların şərhini üçün xüsusi praktiki əhəmiyyət daşıyır. Onların nəzəri cəhətdən əsaslandırılması bu və ya digər ölkədə diplomatik nümayəndəliklərin statusunun müəyyən olunmasında da mühüm rol oynayır.

Diplomatiya hüququnun tarixi inkişafı mərhələlərinə uyğun olaraq, ayrı-ayrı hüquqşünaslar tərəfindən diplomatik immunitetlərin əsaslandırılması üçün 15-ə yaxın müxtəlif nəzəriyyə irəli sürülmüşdür. Onlardan əsasən üçü doktrinalarda geniş əks olunmuşdur.

Birincisi Hüqo Hrotsinin ideyaları əsasında yaranmış olan **eksterritoriallıq (ərazidənkənarlıq) nəzəriyyəsidir**. Bu nəzəriyyəyə əsasən səfirliyin yerləşdiyi ərazi akkreditiv dövlətin ərazisinin hissəsi hesab olunur və uyğun olaraq bu ərazidə olan səfir və nümayəndəliyin personalı, bir növ, akkreditiv dövlətin ərazisində qalmaqda hesab olunurdu ki, bu baxımdan da onlara yerli dövlətin qayda və qanunları şamil olunmur.

Hal-hazırda bu nəzəriyyə, demək olar ki, bütün doktrinalarda tənqidə məruz qalsa belə, beynəlxalq hüququn nəzəriyyə və praktikasında silinməz iz buraxmışdır. İndi də əsasən dövrü mətbuatda və başqa mənbələrdə səfirliyin ərazisinin akkreditiv dövlətin ərazisinin hissəsi olması barədə yanlış fikirlər yer alır. Bu nəzəriyyəni təkzib edən alimlərin əksəriyyəti onun əsassızlığı və yanlış nəticələr ortaya çıxarmasını bir qayda olaraq 2 vəziyyətlə izah edir: a) səfirliyin binası hüquqi cəhətdən başqa dövlətin ərazisi sayılırdı, burada nümayəndəliyin personalından olmayan şəxs tərəfindən cinayət törədilməsi halında bu şəxsin akkreditiv dövlətin orqanları tərəfindən dindirilməsi və məsuliyyətə cəlb edilməsi tələb olunardı ki, bu da belə deyildir; b) səfirliyin binasında cinayətkarın sığınacaq tapması halında yerləşmə dövlətinin onun geri verilməsi üçün müraciət etmək öhdəliyi yaranardı ki, beynəlxalq hüquqa əsasən isə səfirin özü – əgər siyasi cinayət deyilsə – sığınacaq tapmış şəxsi ya təslim edir, ya da yerli hakimiyyət orqanlarının binaya girməsinə icazə verir¹.

Eksterritoriallıq nəzəriyyəsinin əsassızlığı bir də özünü onda göstərir ki, burada yerli dövlətin qanun və qaydalarından azadolma

¹ Edip Gelik. Milletlerarası Hukuk. Cilt 1 (yenilənmiş Ucuncu Baskı) Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975, s. 519

müddəası 1961-ci il Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasının 41-ci maddəsinin 1-ci bəndinə ziddir. Burada əks olunmuş normaya əsasən immunitet və imtiyazlardan istifadə edən şəxslər yerləşmə dövlətinin qanun və qaydalarına hörmət etməlidir.

İkinci – **funksional zərurət nəzəriyyəsi** immunitet və imtiyazlar verilməsini diplomatik nümayəndəliyin funksiyalarının effektiv həyata keçirilməsini təmin etmək zəruriliyi ilə izah edir. Bu nəzəriyyə 1961-ci il Vyana Konvensiyasının preambulasında da öz əksini tapmış və bu gün də, demək olar ki, hamı tərəfindən qəbul edilir. Lakin bu nəzəriyyə də tamamilə mükəmməl hesab oluna bilməz və bu baxımdan doktrinalarda haqlı tənqiddə məruz qalır. Belə ki, bu nəzəriyyə ilə heç də bütün immunitet və imtiyazları hüquqi cəhətdən əsaslandırmaq mümkün deyil. Məsələn, ölkəyə gəlmiş, yalnız funksiyalarının realizəsinə hələ başlamamış, həmçinin, funksiyalarına son verilmiş, lakin hələ də ölkəni tərk etməmiş diplomatik agentin immunitet və imtiyazlarını bu nəzəriyyə ilə əsaslandırmaq mümkün deyil. Funksional nəzəriyyə, o cümlədən, gömrük və vergi imtiyazlarını, diplomatik agentlərin ailə üzvlərinin immunitet və imtiyazlarını əsaslandırma bilmir.

Y.Q.Deminin bu problemlə bağlı fikri ilə tamamilə razıyıq ki, bütövlükdə funksional zərurət nəzəriyyəsi bu və ya digər immunitetin verilməsini müəyyən mənada izah edə bilər, lakin mahiyyətcə immunitet və imtiyaz institutunun hüquqi əsasını təşkil edə bilməz¹.

Bu sahədə beynəlxalq hüququn 3-cü məşhur doktrinası **təmsilçilik nəzəriyyəsidir**. Bu nəzəriyyə də Hüqo Hrotsinin səfir toxunulmazlığı təlimindən irəli gəlmişdir. Nəzəriyyəyə əsasən səfirlər öz monarxlarını təmsil etdiklərinə görə və monarxlar bir-birləri üzərində hakimiyyətə malik olmadıqlarına görə immunitətdən istifadə edirdilər (par in parem non habet imperium).

Hal-hazırda isə səfirlər öz dövlətlərini təmsil edən şəxslər kimi dövlətlərin suveren bərabərlik prinsipinə əsasən immunitətlərdən istifadə edirlər.

Təmsilçilik nəzəriyyəsinin belə müasir forma almasına baxmayaraq bəzi müəlliflər onun anaxronizm olduğunu göstərirlər².

¹ Демин Д.Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. М.: Международные отношения, 1995, с. 23

² Демин Д.Г. Статус дипломатических представительств и их пер-

Belə ki, bu nəzəriyyə yalnız səfirin monarxın təmsilçisi olduğu dövrdə təşəkkül tapdığı üçün diplomatik nümayəndəliyin başçısının immunitet və imtiyazlarını əsaslandırmağa yetir. Bütün digər personal, onların ailə üzvləri bu nəzəriyyəyə əsasən immunitet və imtiyazlardan istifadə etməməlidirlər ki, bu da mövcud praktikaya uyğun deyil. Bu nəzəriyyəyə əsasən, immunitet yalnız rəsmi fəaliyyətlə əlaqədar şamil olunur və digər heç bir hərəkətlə əlaqədar verilmir.

Göründüyü kimi, adı çəkilən nəzəriyyələrdən heç biri ayrı-ayrılıqda immunitet və imtiyazların nəzəri əsası kimi çıxış edə bilməz. Məhz buna görə də Sandrovski, Movçan, Uşakov və başqa müəlliflər funksional nəzəriyyənin və təmsilçilik nəzəriyyəsinin bir-birini tamamlamaq şərti ilə kompleks şəkildə istifadə edilməsinin tərəfdarı kimi çıxış edirlər. Konvensiyanın müzakirəsi zamanı Beynəlxalq Hüquq Komissiyası da eyni mövqedən çıxış etmişdir.

Belə yanaşma 1961-ci il Konvensiyasının preambulasında da öz əksini tapmışdır. Burada deyilir ki, immunitet və imtiyazlar dövləti təmsil edən orqan kimi diplomatik nümayəndəliklərin funksiyalarının effektiv şəkildə həyata keçirilməsinin təmin edilməsi üçün verilir.

Y.Q.Demin isə doktrina və normativ sənədlərdə iki nəzəriyyənin eyni zamanda istifadə olunmasının özünü doğrultmadığı fikri ilə çıxış edir¹. Onunla razılaşmaq olar ki, kolliziya hallarında hansı nəzəriyyənin prioritet qüvvəyə malik olması bəlli deyil. Belə ki, bir sıra hallarda eyni vəziyyəti nəzəriyyələr bir-birinə zidd mövqelərdən şərh edir. Məsələn, funksional zərurət nəzəriyyəsinə görə, inzibati-texniki və xidmətçi heyət imtiyazlara malikdirlərsə, təmsilçilik nəzəriyyəsinə əsasən bu personala immunitet və imtiyazlar verilməməlidir.

Doğrudan da funksional zərurət və nümayəndəlik nəzəriyyələrinin eyni zamanda tətbiq edilməsi onların hər birinin çatışmayan cəhətlərini aradan qaldırmır və bu iki nəzəriyyə heç də bütün hallarda bir-birini tamamlamır. Məsələn, bu nəzəriyyələrdən heç biri diplomatik agentlərin vergi və gömrük imtiyazlarını və ya nümayəndəliyin əməkdaşlarının ailə üzvlərinin immunitetlərini izah etmir.

сонала. М.: Международные отношения, 1995, с. 23

¹ Yenə orada. s. 25

Bütün bunlar labüd olaraq diplomatik nümayəndəliyin və onun personalının immunitet və imtiyazlarının yeni doktrinal əsaslandırılmasını tələb edir.

Diplomatik immunitet və imtiyazlar institutuna yeni yanaşmanın meydana gəlməsi bir sıra hüquqşünasların əsərlərində artıq özünü göstərmişdir. Lakin bu fikir ayrı-ayrı mülahizələr şəklində qalmaqdadır və beynəlxalq hüquq doktrinasında hələ də vahid nəzəriyyə şəklini almamışdır. Bu mülahizələri aşağıdakı şəkildə cəmləşdirmək olar. Diplomatik immunitet və imtiyazların əsasında dövlətlərin suveren bərabərliyi prinsipi durur və bu prinsipə əsasən diplomatik nümayəndəlik dövlətin orqanı kimi yerləşdiyi dövlətin yurisdiksiyasından çıxarılır¹. Dövlət immuniteti də məhz bu prinsipə əsaslanır². Dövlət immuniteti həm onun özünə, həm də onun mülkiyyətinə, dövlət orqanlarına şamil olunur. Diplomatik nümayəndəliklər dövlətin orqanıdır və dövlətin immunitetinə əsasən yerləşmə dövlətinin yurisdiksiyasından azad olunurlar.

Bunları nəzərə alaraq biz Deminin fikri ilə tamamilə razılışıq ki, bütün diplomatik immunitet və imtiyazların verilməsi zəruriliyini məhz akkreditiv dövlətin immuniteti ilə izah etmək olar. Bu, diplomatik nümayəndəliyin, onun personalının, personalın ailə üzvlərinin bütün immunitet və imtiyazlarını nəinki izah edir, hətta bu immunitet və imtiyazların daha geniş həcmdə müəyyən olunmasını da nəzərdə tutur.

Dövlət immuniteti ilə, həmçinin digər xarici əlaqə orqanlarının – konsulluqların, beynəlxalq təşkilatlarda daimi nümayəndəliklərin, orqan və konfranslardakı nümayəndələrin və s. immunitet və imtiyazlarını da əsaslandırmaq mümkündür.

Bütün bu göstərilən müddəaları Y.Q.Demin **dövlətin suveren immuniteti nəzəriyyəsinin** əsası kimi müəyyən edir.

Hesab edirik ki, funksional zərurət və nümayəndəlik nəzəriyyələri ilə əsaslandırılması mümkün olmayan situasiyalarda, şərti olaraq dövlətlərin suveren immuniteti adlandırılmış olan bu nəzəriyyədən istifadə etmək bir sıra məsələlərə aydınlıq gətirmiş olardı.

¹ Федоров Л. Дипломат и консул. М.: Международные отношения. 1965, с. 96

² Богуславский М. М. Иммуниет государства. М.: ИМО, 1962

5.3. Diplomatik nümayəndəliyin immunitet və imtiyazları

Əksər ədəbiyyatlarda bütün immunitet və imtiyazları iki qrupa bölürlər:

1) dövlətin orqanı kimi diplomatik nümayəndəliyin immunitet və imtiyazları;

2) şəxsi immunitet və imtiyazlar.

Diplomatik nümayəndəliyin immunitet və imtiyazlarına nümayəndəliyin binasının toxunulmazlığı, avadanlıq və nəqliyyat vasitələrinin toxunulmazlığı, arxiv və sənədlərin toxunulmazlığı, vergi imtiyazları, gömrük imtiyazları və akkreditiv dövlətin bayraq və rəmzlərindən istifadə etmək hüququ daxildir.

5.3.1. Binanın və nəqliyyat vasitələrinin toxunulmazlığı

Nümayəndəliklərə verilən immunitet və üstünlüklər arasında ən əsas norma nümayəndəliyin binasının xarici müdaxilədən qorunmasıdır. Bu norma mütləq xarakter daşıyır və diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasının 22-ci maddəsində diplomatik nümayəndəliklərin binalarının toxunulmazlığı prinsipi kimi qeyd olunur. Toxunulmazlıq prinsipi yerləşmə dövlətinin xarici diplomatik nümayəndəliklərin binalarına münasibətdə iki cür öhdəliyini müəyyən edir. Bir tərəfdən 22-ci maddəyə uyğun olaraq onun vəzifəli şəxsləri bu toxunulmazlığı pozan hər hansı istənilən hərəkətdən (nümayəndəliyin başçısının icazəsi olmadan bu binaya daxil olmaq, burada axtarış, həbs və s. icra tədbirləri həyata keçirmək, nümayəndəliyə hücum etmək, onun sakitliyini, şərəf və ləyaqətini pozmaq) çəkinməlidirlər. Digər tərəfdən isə yerləşmə dövləti həmin nümayəndəliyi fiziki şəxslərin zərər gətirən müxtəlif qeyri-qanuni əməllərindən də mühafizə etməlidir¹. K.K.Sandrovski bunları yerləşmə dövlətinin uyğun olaraq passiv və aktiv öhdəlikləri şəklində müəyyən etmişdir.

Nümayəndəliyin binasının və onun həyətəyən sahəsinin mülki-hüquqi statusu onun immunitet və imtiyazlarına təsir etmir².

¹ Андреев С. Дипломатические привилегии и иммунитеты // Международная жизнь. 1986, №6, общ-во Знание, с. 159

² Международное право. Учебник. Отв. ред. Б.М.Колосов, В.И.Кузнецов. М.: Межд. отношения, 1995, с. 167

1961-ci il Konvensiyasında nümayəndəliyin binasının toxunulmazlığının mütləq xarakterinə xələl gətirə biləcək yanğın qeyd-şərti və ya hər hansı digər istisnalar öz əksini tapmamışdır. Konvensiyanın layihəsi hazırlanan zaman bəzi dövlətlər tərəfindən son zərurət, fəvqəladə vəziyyət doktrinalarının qəbul etdirilməsi cəhdləri edilsə də bu cür müddəə konvensiyaya daxil edilməmişdir.

Uyğun olaraq nümayəndəliyə daxil olmaq üçün onun başçısının icazəsinin vacibliyi mütləq xarakter kəsb edir. Bu cür icazəni almaq fiziki cəhətdən mümkün olmadıqda (məs., nümayəndəliyin başçısı olmadıqda və ya öldükdə), müvəqqəti işlər müvəkkili və ya diplomatik personalın hər hansı üzvü belə icazəni verir. Hüquqi cəhətdən belə davranış Konvensiyaya əsaslanmır və dövlətlər arasında normal diplomatik münasibətlərə ziyan vura bilər, belə ki, Konvensiya birmənalı şəkildə müəyyən edir ki, bu cür icazəni yalnız nümayəndəliyin başçısı verə bilər. Nümayəndəliyin başçısı həmin zaman müəyyən səbəblərdən bunu edə bilmədikdə yerləşmə dövləti bu icazəni akkreditiv dövlətin hökumətindən almalıdır.

Nümayəndəliyin başçısının binaya daxil olmağa icazə verməməsi isə yerləşmə dövlətini hüquqi baxımdan binaya daxil olmaq imkanlarından tamamilə məhrum edir. Baxmayaraq ki, qərb beynəlxalq hüquq doktrinasında son zərurət konsepsiyasının əsaslandırılması cəhdlərinə rast gəlinir.¹

Diplomatik nümayəndəliyin toxunulmazlığı nümayəndəliyin özü və ya onun personalının ayrı-ayrı üzvləri tərəfindən bu prinsipdən sui-istifadə edilməsi hallarına yol açır ki, bu da yerləşmə dövlətinin maraqlarına və onun təhlükəsizliyinə ciddi ziyan vurur. Bu cür sui-istifadə hallarının qarşısını alan norma Konvensiyanın 41-ci maddəsinin 3-cü bəndində təsbit olunmuşdur. Burada deyilir ki, nümayəndəliyin binasından onun funksiyaları ilə uyğun olmayan məqsədlərdə istifadə olunmamalıdır. Nümayəndəliyin funksiyaları ilə uyğun olmayan məqsədlər dedikdə, müxtəlif məsələlər nəzərdə tutula bilər. Bunlara, əsasən, nümayəndəliyin binasında silah, kəşfiyyat texnikasının saxlanması, bu binada hər hansı bir şəxsin zorla tutulub saxlanması, diplomatik sığınacaq verilməsi və s. aiddir.

Praktikada nümayəndəliyin binasından yuxarıda sadalanan

¹ Демин Д.Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. М.: Международные отношения, 1995, с.42

məqsədlərlə istifadə edilməsi hallarına rast gəldiyinə görə belə vəziyyətdə onun toxunulmazlığının hüdudlarının müəyyən olunması məsələsi maraq kəsb edir. Yəni bu binalardan nümayəndəliyin funksiyalarına uyğun olmayan şəkildə istifadə olunduqda, onun toxunulmazlığı məhdudlaşdırıla bilərmi?

Müasir diplomatiya praktikasında bu suala birmənalı cavab verilmir. Bu məsələ diplomatik sığınacaq institutu ilə əlaqədar olaraq D.B.Levinin “Diplomatik иммунитет” kitabında ətraflı araşdırılmışdır¹. Levin bir sıra məşhur beynəlxalq hüquqsünasların fikirlərinin icmalını verərək bu məsələ ilə bağlı iki ayrı yanaşmanın mövcud olduğunu müəyyən etmişdir. Bir qrup müəllif (Kamarovski, Ulyaniski, Foşil, Martens, Oppenqeym, Xaykinq və b.) hesab edirlər ki, yerləşmə dövləti nümayəndəliyin toxunulmazlığını pozaraq burada gizlənmiş cinayətkarı zorla ələ keçirə bilər. Digər müəlliflərin (Korovin, Durdenevski, Krilov, Satou) fikrinə əsasən, yerləşmə dövləti binanı mühasirəyə ala, diplomatik nümayəndənin geri çağırılmasını tələb edə bilər, lakin zorla bu binaya daxil ola bilməz. Levin hesab edir ki, müəyyən xüsusi hallarda və müəyyən şərtlərlə binanın toxunulmazlığının pozulması qanuni özünü müdafiə tədbiridir.

Beynəlxalq hüququn müasir doktrinasında da belə ikili yanaşma mövcuddur. Doktrinalarda hüquqsünaslardan bir qismi (əsasən keçmiş sovet hüquq ədəbiyyatında) diplomatik nümayəndəliyin mütləq toxunulmazlığının, digər qismi isə (Denza, Hiqqins, Kaye və s.) onun müəyyən vəziyyətlərdə məhdudlaşdırılmasının tərəfdarı kimi çıxış edir və bu zaman özünü müdafiə və ya repressali institutuna istinad edirlər.

Hesab edirik ki, 22-ci maddədə “yanğın qeyd-şərtinin” yer almaması nümayəndəliyin toxunulmazlığının, məsələn, V.Q.Blyablinin qeyd etdiyi şəkildə çox geniş şərh olunmasına əsas vermir². Belə ki, Blyablinə görə, Konvensiyanın 22-ci maddəsi binanın istənilən

¹ Левин Д.Б. Дипломатический иммунитет М.–Л.: Тип изд-ва Академия Наук СССР в Минск, 1949, с. 382-388

² Бляблин В.Г. Некоторые вопросы толкования современной международно-правовой доктриной норм международного права, регулирующих дипломатические привилегии и иммунитеты // СЕМП, 1985, М.: Наука 1986, с. 213-216

şəraitdə toxunulmazlıqla təmin olunması şəklində şərh olunmalıdır ki, bu da nümayəndəlik tərəfindən onun toxunulmazlığından sui-istifadə edilməsi hallarında hər hansı bir repressaliləri qeyri-mümkün edir.

Onu da qeyd edək ki, repressalilər nümayəndəliyin binasına zorla daxil olmaq deyil, digər formalarda, məsələn, binanın mühafizəsinin götürülməsi və s. formalarda da həyata keçirilə bilər. Problem repressalilərin tətbiq olunması məsələsinin özündə deyil, daha çox onun adekvat tətbiqindədir.

Repressalilərin tətbiq olunmasının qadağan edilməsi adətən beynəlxalq müqavilələrdə xüsusi qeyd olunur və Konvensiyada bunun qeyd edilməməsi onun tətbiqi imkanını istisna etmir.

Diplomatiya hüququnda repressalilərin tətbiq olunmasının mümkünüyü Konvensiyanın 47-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Akkreditiv dövlət tərəfindən konvensiyanın pozulması halında repressalilər qanunauyğun hesab olunduğuna görə Y.Q.Deminin fikri ilə tamamilə razıyıq ki, akkreditiv dövlətin orqanı olan diplomatik nümayəndəliklər tərəfindən də bu müddəalar pozularsa, uyğun repressalilər tətbiq olunmalıdır. Diplomatik praktikada bu məsələ ilə bağlı çoxsaylı presedentlər mövcuddur.

Fransız hüquqşünası F.Kaye yazır ki, "Hesab edirik bu cür istisnalar zəruridir. Binada yanğın baş verdikdə və nümayəndəliyin başçısını tapmaq mümkün olmadıqda; orada hazırlanan cinayət haqqında məlumat olduqda; əgər nümayəndəlik yerli hökumət əleyhinə hazırlanan təxribatçılıq fəaliyyətinin mərkəzinə çevrilirsə. . . əgər nümayəndəlik yerli qanunlara hörmət etmirsə. . . və ya, əgər bu son dərəcə zəruridirsə yerləşmə dövləti müdaxilə etmək hüququna malik olmalıdır; nümayəndəliyin binası onun funksiyaları ilə uyğun olmayan məqsədlərdə istifadə olunduqda da eyni hal keçərlidir"¹. Kaye belə hesab edir ki, yerləşmə dövlətinin bu cür müdaxilə etmək hüququ BMT Nizamnaməsinin 51- ci maddəsində təsbit olunmuş dövlətlərin qanuni özünümüdafiə hüququndan irəli gəlir.

Qeyd edək ki, özünümüdafiə tezi o zaman özünü doğrultmuş olar ki, nümayəndəlik binasından yerləşmə dövlətinə qarşı təcavüz məqsədlərlə istifadə olunsun.

¹ Cahier Ph. Le droit diplomatique contemporain. – Geneva – Paris, 1962. - P. 203.

Nümayəndəliyin binasının toxunulmazlığı ilə bağlı yaranan məsələlərdən biri də onun mühafizəsi problemdir. Binanın mühafizəsinin təmin edilməsi yerləşmə dövlətinin öhdəliyidir. Nümayəndəliyin mühafizəsinin təşkil olunmasının konkret qaydalarının və həcmnin müəyyən edilməsi onun səlahiyyətlərinə aiddir. Bu cür mühafizənin həyata keçirilməsi üçün xüsusi polislərdən və ya hərbi hissələrdən istifadə olunur. BMT-nin Baş katibinin 1971-ci ildə hazırladığı "Beynəlxalq hüquq icmalı" adlanan sənəddə deyilir ki, "yerləşmə dövləti hücum, basqın haqqında qabaqcadan məlumata malikdirsə və ya tam əsaslı olaraq həmin basqının mümkünlüyünü görə bilirsə, başqa şəraitdə qəbul edilməz hesab olunan tədbirlərin (məs., xüsusi mühafizə) görülməsi vacibdir".

Praktikada diplomatik nümayəndəliklər bir çox hallarda onların fikrinə görə aşırı təşkil olunmuş və ya kifayət qədər yetərli olmayan mühafizədən şikayət edirlər. Nümayəndəliyin mühafizəsinin təmin olunması ilə yanaşı, nümayəndəliyin normal fəaliyyət göstərməsi üçün lazımı şəraitlə təmin etmək də yerləşmə dövlətinin öhdəliyi olduğu üçün yerləşmə dövləti bu iki öhdəliyini uzlaşdıraraq həyata keçirməlidir.

Nümayəndəliyin binasının mühafizəsi öhdəliyi eyni zamanda ona qarşı qeyri-qanuni əməllər törətmiş fiziki şəxslərin cəzalandırılmasını və vurulmuş zərərin təminatının təmin edilməsini də özündə ehtiva edir.

Konvensiyanın 22-ci maddəsi binanın toxunulmazlığı ilə yanaşı, buradakı avadanlıqların, həmçinin nümayəndəliyin nəqliyyat vasitələrinin də axtarış, müsadirə həbs və icra hərəkətlərində immunitetini müəyyən edir (3-cü bənd).

Diplomatik nəqliyyat vasitələrinin immuniteti Konvensiyanın iki maddəsi ilə müəyyən olunur. 22-ci maddə ilə yanaşı, 30-cu maddənin 2-ci bəndi diplomatik agentin əmlakının toxunulmazlığını müəyyən edir ki, buraya, həmçinin onun nəqliyyat vasitələrini də aid etmək olar.

Konvensiya nümayəndəliyin və diplomatik agentlərin nəqliyyat vasitələrini bir birindən fərqləndirmir. Diplomatik nəqliyyat vasitələri dedikdə diplomatik nümayəndəlik, onun əməkdaşları və onların ailə üzvlərinə məxsus olan, onlar tərəfindən icarəyə götürülən və ya onların istifadəsinə verilən istənilən nəqliyyat vasitələri nəzərdə tutulur. Bütün diplomatik nəqliyyat vasitələri ax-

tariş, müsadirə, həbs və icra hərəkətlərindən azad olunur.

Diplomatik nəqliyyat vasitələri axtarışa və yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən nəzarətə məruz qala bilməz. Əgər diplomatik maşında diplomatik yük daşınırsa o, nəzarətdən azad olunmur, belə ki, diplomatik yük maşının ayrılmaz hissəsi deyildir və Konvensiya diplomatik yüklərin gömrük nəzarətindən azad olunmasını nəzərdə tutmur.

Hüquqi cəhətdən diplomatik nəqliyyat vasitələrindən istifadə, əgər bunun hüquq pozuntusuna yol açma ehtimalı varsa müəyyən hallarda məhdudlaşdırıla bilər (məs., diplomatın içkili vəziyyətdə maşın sürməsinin qarşısını almaq məqsədilə onun maşını polis tərəfindən müvəqqəti saxlanıla bilər).

Konvensiya yerləşmə dövlətinin diplomatik nəqliyyat vasitələrini fiziki şəxslərin qəsdlərindən qorumaq öhdəliyini müəyyən etməmişdir.

Diplomatik nəqliyyat vasitələri xüsusi nömrə nişanlarla təmin olunur ki, bu da onların mühüm atributudur.

5.3.2. Arxiv və sənədlərin toxunulmazlığı

Nümayəndəliyin immunitet və imtiyazlarının ikinci əsas növü – onun arxiv və sənədlərinin toxunulmazlığıdır. Bu norma da mütləq xarakter daşıyır. Nümayəndəliyin arxiv və sənədləri istənilən zaman, yerindən asılı olmayaraq toxunulmazdır (maddə 24). Bu toxunulmazlıq diplomatik münasibətlərin kəsilməsi və hətta kontragent dövlətlər arasında silahlı münaqişə vaxtında belə qüvvədə qalır.

“Arxiv” anlayışına Konvensiyanın özündə açıqlıq gətirilmir. Yeri gəlmişkən, 1963-cü il Konsul əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyasında “arxiv” anlayışını təşkil edən predmetlərin siyahısı verilmişdir. Lakin informasiya sahəsində müasir inkişaf sürətini nəzərə alaraq bu predmetlərin konkret siyahısını vermək onun məhdudlaşdırılmasına gətirib çıxara bilər. Bu baxımdan arxiv dedikdə informasiyanın istənilən daşıyıcıları nəzərdə tutulmalıdır.

Arxiv və sənədlərin “yerlərindən asılı olmayaraq” toxunulmazlığı onların bu və ya digər səbəbdən nümayəndəliyin ixtiyarında olmadığı hallarda belə immunitetini təmin edir.

“Sənədlər” dedikdə birbaşa arxivə aid olmayan cari sənədlər nəzərdə tutulur.

Arxiv və sənədlərin toxunulmazlığı, həmçinin binanın

toxunulmazlığı və diplomatik poçtun toxunulmazlığı prinsipləri ilə də təmin edilir.

“Toxunulmazlıq” anlayışı yerləşmə dövlətinin bir tərəfdən, arxiv və sənədləri öz hakimiyyət orqanlarının hər hansı təsirindən, digər tərəfdən arxiv və sənədləri fiziki şəxslərin qəsdlərindən qorumaq öhdəliyini nəzərdə tutur. Yerləşmə dövləti bu və ya digər vasitə ilə onun əlinə keçmiş arxiv və sənədləri məhkəmə təhqiqatında və ya digər rəsmi məqsədlərlə istifadə etməməli, onu nümayəndəliyə geri qaytarmalıdır.

Praktikada bir çox hallarda yerləşmə dövlətinin əlinə keçən nümayəndəliyin kəşfiyyət xarakterli sənədlərinin rəsmi məqsədlərlə istifadə olunmasına dövlətin təhlükəsizliyi baxımından haqq qazandırmaq cəhdləri olunur. Hüquq ədəbiyyatlarında belə hallara birmənalı yanaşılır. Konvensiyanın məzmununa əsasən isə kəşfiyyət xarakterli sənədlər nümayəndəliyin sənədləri kimi nəzərdən keçirilməməlidir. Bu cür sənədlər nümayəndəliyin Konvensiya ilə müəyyən olunmuş funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə bağlı fəaliyyətilə əlaqəli ola bilməz. İmmunitet və imtiyazlar isə nümayəndəliyin funksiyalarının effektiv həyata keçirilməsi məqsədilə verildiyi üçün kəşfiyyət xarakterli sənədlərə onlar şamil olunmamalıdır.

Konvensiyanın 27-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən nümayəndəliyin rəsmi korrespondensiyası da toxunulmazdır. “Korrespondensya” dedikdə nümayəndəlikdən çıxan və ya ona daxil olan bütün yazışma və məktublaşmalar nəzərdə tutulur.

5.3.3. Nümayəndəliyin vergi və gömrük imtiyazları

Nümayəndəliyin digər növ üstünlüyü vergi imtiyazlarıdır. Doktrinalarda o, adətən, fiskal immunitet adlanır. 1961-ci il Konvensiyasının 23-cü maddəsinə əsasən, akkreditiv dövlət və nümayəndəliyin başçısı, konkret xidmət növlərinə görə vergi və rüsumlar istisna olmaqla, nümayəndəliyin bütün binaları, o cümlədən, kirayə alınmış binalara münasibətdə hər cür vergi və rüsumlardan azad olunur.

Bu, missiyanın başçısı və ya onun hökuməti ilə müqavilə imzalamış şəxslərə şamil olunmur; bu səbəbdən müqavilədə qeyd olunur ki, iqamətgah və missiya ilə bağlı olan istənilən ödəmələr və yığımlara

missiyanın başçısı və ya onun hökuməti cavabdehdir¹.

Xarici səfirlik və missiyalara verilən imtiyazlardan biri də gömrük imtiyazlarıdır. 1961-ci il Konvensiyasının 36-cı maddəsinin 1-ci bəndində qeyd olunur ki, nümayəndəliyin yerləşdiyi dövlət qəbul etdiyi norma və qanunlara uyğun olaraq, nümayəndəliyin rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyaların gətirilməsinə icazə verir və onları bütün gömrük rüsumlarından azad edir. Gördüyümüz kimi, gömrük imtiyazlarından istifadə edən nümayəndəliklərin hüquq və vəzifələrinin konkret həcmi dövlətin daxili qanunvericiliyi ilə müəyyən olunur.

Azərbaycan Respublikasında xarici dövlətlərin diplomatik nümayəndəlikləri üçün gömrük güzəştləri Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinin 196-cı maddəsi ilə müəyyən olunur. Həmin maddəyə əsasən xarici dövlətlərin Azərbaycan Respublikasının ərazisində olan diplomatik nümayəndəlikləri Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən malların və nəqliyyat vasitələrinin keçirilməsinin nəzərdə tutulmuş qaydasına riayət edilməsi şərti ilə, gömrük rüsumlarından, vergilərdən və digər gömrük ödənişlərindən azad edilməklə nümayəndəliyin rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan malları Azərbaycan Respublikası ərazisinə gətirə və Azərbaycan Respublikası ərazisindən apara bilərlər². Bu malların təyinatı diplomatik nümayəndəlik başçısının rəsmi məktubu ilə müəyyən olunmuş qaydada təsdiq olunmalıdır. Malların təyinatı müqavilədə və ya başqa bir yolla da göstərilə bilər³. Saxlanca görə ödənişlər və Azərbaycan Respublikası gömrük orqanlarının müəyyən edilmiş iş yerlərindən kənar və ya iş vaxtından kənar vaxtda malların gömrük rəsmiləşdirilməsi və buna bənzər digər xidmətlər göstərilməsinə görə ödənişlər istisna edilir. Diplomantik nümayəndəliklərin rəsmi istifadəsi üçün gətirilən mallar gömrük nəzarətindən azad edilmir. Gömrük güzəştləri yalnız gömrük ödəmələrinin ödənilməsindən azad etməkdən ibarət olur⁴.

¹ Фельтхем Р.Дж. Настольная книга дипломата. Минск: Новое знание, 2002, 3-е издание, с. 65

² Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2001, s. 108

³ Heydərov K. Gömrük işinin əsasları. Birinci cild. Gömrük işinin təşkili və texnologiyası. Azərənəşr, 1998, s. 81

⁴ Yəne orada.

5.3.4. Bayraq və rəmzlərdən istifadə etmək hüququ

Diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasının 20-ci maddəsində nümayəndəliyin akkreditiv dövlətin bayraq və rəmzlərindən istifadə etmək hüququ təsbit olunmuşdur. Bu cür hüquqdan istifadə edilməsinin qaydaları isə akkreditiv dövlətin milli qanunvericiliyi ilə müəyyən olunur.

“Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağının istifadəsi qaydaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının 8 iyun 2004-cü il tarixli Qanununa əsasən Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqlarının binaları üzərində, habelə Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqlarının başçılarının iqamətgahları üzərində beynəlxalq hüquq normalarına və protokol qaydalarına uyğun olaraq qaldırılır (maddə 2. 2.).

Qanunun 3.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən diplomatik nümayəndəliklərin və konsulluqların rəhbərlərinin nəqliyyat vasitələrinin üzərində yerləşdirilir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi haqqında Əsasnaməsində Azərbaycan Respublikası Dövlət gerbinin qabarıq təsviri vurulan yerlərə Azərbaycan Respublikasının diplomatik və ticarət nümayəndəliklərinin, konsulluq idarələrinin binaları da aid olunmuşdur (maddə 3).

5.4. Nümayəndəliyin personalının şəxsi immunitet və imtiyazları

Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyası nümayəndəliyin başçısı və onun əməkdaşları - diplomatik, inzibati – texniki personal (həmçinin onların ailə üzvləri) və xidmətçi personal üçün bir sıra şəxsi xarakterli immunitet və imtiyazlar da müəyyən etmişdir. Bunlara əsasən aşağıdakılar aiddir: şəxsi toxunulmazlıq, iqamətgahın, şəxsi kağız və yazışmaların, əmlakın toxunulmazlığı, yurisdiksiyadan immunitet, vergi və rüsumlardan azad edilmə, gömrük imtiyazları.

5. 4. 1. Diplomantik personalın immunitet və imtiyazları

a) Şəxsi toxunulmazlıq.

Şəxsi immunitet və imtiyazlar arasında əsas norma diplomatik agentin şəxsi toxunulmazlığı prinsipidir. Konvensiyanın 29-cu maddəsinə əsasən diplomatik agentin şəxsiyyəti toxunulmazdır. O,

hər hansı bir formada tutulub saxlanıla və ya həbs oluna bilməz. Yerləşmə dövləti ona lazımı hörmətlə yanaşmalı və onun şəxsiyyətinə, azadlığına və ləyaqətinə hər hansı bir hücumların qarşısının alınması üçün bütün lazımı tədbirləri görməlidir.

Şəxsi toxunulmazlıq ən əsas immunitətdir və diplomatın digər immunitet və imtiyazları buradan yaranır¹. Şəxsi toxunulmazlıq prinsipinə əsasən diplomatik agentin tutulub saxlanılmasına və həbsə alınmasına yol verilmir və o, yerləşmə dövlətinin cinayət mühakimə aidiyyətindən tamamilə azad olunur. Diplomatik agentin hüquqazidd davranışı zamanı belə onun şəxsinə zərər gətirə bilən hər hansı tədbirləri həyata keçirmək olmaz. Belə halda nümayəndəliyin yerləşdiyi dövlət konvensiyaya uyğun olaraq öz maraqlarının müdafiəsi məqsədilə müəyyən müdafiə vasitələrindən istifadə edə bilər. Belə müdafiə vasitələrinə diplomatik agentin geri çağırılmasını tələb etmək, onu persona non grata elan etmək və sair aiddir. Konvensiya digər məcburetmiş tədbirlərini nəzərdə tutmur.

Konvensiyada şəxsi toxunulmazlıq prinsipinin bu formada təsbit edilməsi təbii ki, praktikada ondan sui-istifadə edilməsi hallarına yol açır. Bunu nəzərə alaraq BMT-nin Beynəlxalq Hüquq Komissiyası diplomatik əlaqələr və immunitetlər haqqında Konvensiya layihəsini hazırlayarkən şəxsi toxunulmazlıq prinsipinin şərhində qeyd etmişdir ki, o, “diplomatik agentlərə münasibətdə nə özünümüdafiə tədbirlərini, nə də müstəsna şəraitdə, onun tərəfindən müəyyən cinayətin və hüquqazidd əməllərin qarşısını alma tədbirlərini istisna etmir”². Diplomatik agent tərəfindən hüquqazidd əməl törədilən zaman onun müvəqqəti olaraq tutulub saxlanılmasının qanunauyğunluğu haqqında bir sıra doktrinal fikirlər də maraq yaradır. Bu məsələ ilə əlaqədar əksər hüquqşünasların (D.B.Levinin³, K.K.Sandrovskinin⁴, L.Oppenqeymin⁵, A.A.Kovalyovun⁶, H.

¹ Демин Д.Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. М.: Международные отношения, 1995, с. 98

² Блищенко И.П., Жданов Н.В. Принцип неприкосновенности дипломатического агента // СЕМП, 1973. М.: Наука, 1975, с. 190

³ Левин Д.Б. Дипломатический иммунитет М.–Л. Тип изд-ва Академия Наук СССР в Минск, 1949.

⁴ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986.

⁵ Oppenheim L. International Law London-New York-Toronto, 1928.

⁶ Ковалев А.А. Привилегии и иммунитеты в современном праве

Пазарчин¹, E. Denzanin² və s.) mülahizələrini cəmləşdirərək müəyyən edə bilərik ki, diplomatın şəxsi toxunulmazlığının məhdudlaşdırılması əsasən aşağıdakı hallarla əsaslandırıla bilər:

- 1) diplomat öz hərəkətləri ilə özünü təhlükə altında qoyursa;
- 2) diplomatın toxunulmazlığını pozan şəxslər onun rəsmi mövqeyindən xəbərsiz olduqda;
- 3) cinayət törədilməsinin qarşısını almaq məqsədilə;
- 4) diplomat tərəfindən müəyyən əməllərə qarşı özünümüdafiə məqsədilə.

Qeyd olunan situasiyalarla bağlı əksər dövlətlərin praktikasında diplomatik əməkdaşların qeyri-qanuni fəaliyyətinin qarşısını alan üsul kimi “cinayət başında yaxalanma”dan istifadə edilir³.

Cinayət başında yaxalanma, xüsusilə, fərdi şəxslər tərəfindən həyata keçirilərsə (onlar diplomatın statusu haqqında məlumata malik olmaya da bilər), yaxud onu reallaşdıran hüquq mühafizə orqanları cinayət törədilməsində şübhəli bilinən şəxsin statusundan xəbərsiz olarsa daha sadə əsaslandırıla bilər.

Cinayət törədilməsinin qarşısını almaq məqsədilə diplomatın saxlanılması o zaman həyata keçirilə bilər ki, onun cinayət fəaliyyəti haqqında dəlillərin əldə olunacağına əminlik olsun. Belə saxlanılma məhz cinayət törədilməsi anında həyata keçirilə bilər.

Qeyd edək ki, bütün bu yuxarıda sadalanan və s. mümkün hallarda belə diplomatik agentin sadəcə olaraq müvəqqəti tutulub saxlanılmasından (həbs edilmədən) bəhs olunur.

Göründüyü kimi şəxsi toxunulmazlıq, cinayət yurisdiksiyası immunitetindən fərqli olaraq mütləq xarakter daşımır. Lakin şəxsi toxunulmazlıq prinsipindən istisnalara praktikada nadir hallarda rast gəlinir. Konvensiyanın özünə isə bu cür istisnalar ona görə daxil edilməmişdir ki, praktikada bu, şəxsi toxunulmazlıq prinsipinin effektivliyini heçə endirərdi.

Şəxsi toxunulmazlıq yerləşmə dövləti tərəfindən təmin olun-

Учебное пособие. М.: Наука, 1986.

¹ Hüseyn Pazarci. Uluslararası Hükuk dersleri. III kitab. Turhan kitabevi. Ankara, 1994.

² Denza E. Diplomatic Law 2nd ed. Clarendon Press Oxford, 1998

³ Торкунов Н.В. Дипломатическая служба. Учебное пособие РОС-СПЭН, 2002, с. 101

malıdır və bunun üçün dövlət bütün lazımı tədbirləri görməlidir. Bura müxtəlif tədbirləri aid etmək olar. Dövlət orqanlarının və ya ayrı-ayrı şəxslərin diplomatik agentin toxunulmazlığına xələl gətirən istənilən fəaliyyətdən çəkinməsi, diplomatik agentlərə qarşı hüquq pozuntularının qarşısının alınması, onlara qarşı hüquq pozuntusu törədən şəxslərin dövlət tərəfindən ağır cəzalarla cəzalandırılması, diplomatların faktiki pozulmuş hüquq və imtiyazlarının bərpa edilməsi, vurulmuş zərəre görə təminat, uyğun sahədə dövlətlərin əməkdaşlığının həyata keçirilməsi qeyd olunan problemin tərkib hissələridir. Bu problemlərin əksər hissəsi tərəfimizdən II fəsildə ətraflı öyrəniləndiyi üçün indi yalnız bəzi məqamları qeyd etmək istərdik.

Diplomatların pozulmuş hüquq və imtiyazlarının bərpası bəzi hallarda mürəkkəb situasiyaların yaranmasına gətirib çıxarır. Hal-hazırda daha çox aktualıq kəsb edən hallardan biri diplomatik agentlərin girov götürülməsi məsələləri ilə əlaqəlidir. Bu zaman yerləşmə dövlətinin hakimiyyəti dilemma qarşısında qalır: diplomatların toxunulmazlığını təmin etmək üçün terrorçuların tələblərini yerinə yetirmək və bununla da dövlətin maraqlarını təhlükə altına atmaq və yaxudda bu maraqları əsas götürərək terrorçuların tələblərinə əməl etməmək və girovların həyatını təhlükəyə atmaq.

Bu məsələnin universal həlli yoxdur, belə ki, beynəlxalq hüquqda bu iki seçəndən birinin seçilməsini müəyyən edən norma mövcud deyil. Bu məsələ ilə bağlı dövlətlərin praktikası da müxtəlifdir.

Bütün qeyd olunan məsələlərlə bağlı dövlətlərarası əməkdaşlığın həyata keçirilməsində 1973-cü il dekabrın 14-də qəbul edilən Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə, o cümlədən, diplomatik agentlərə qarşı cinayətlərin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya mühüm yer tutur. Konvensiyanın əsas müddəaları ilə II fəsildə ətraflı tanış olmuşduq.

Diplomatik agentlərin şəxsi toxunulmazlığını təmin edən ən mühüm vasitələrdən biri dövlətlərin məsuliyyəti institutudur. Diplomatik agentlərin diplomatik toxunulmazlığının pozulması beynəlxalq deliktlərə aiddir. Bu cür deliktlər dövlətin beynəlxalq hüquqi məsuliyyətini yaradır. Dövlətin məsuliyyəti onun hüquqazidd fəaliyyəti və ya öz öhdəliklərinin yerinə yetirilməməsində ifadə olunan fəaliyyətsizliyindən yaranır.

b) İqamətgahın, şəxsi kağız və yazışmaların, əmlakın toxunulmazlığı

Diplomatik agentin şəxsi iqamətgahı da nümayəndəlik binalarının istifadə etdiyi toxunulmazlıq və müdafiədən istifadə edir (maddə 30, bənd 1).

Şəxsi iqamətgaha akkreditiv dövlət tərəfindən icarəyə götürülən və ya ona məxsus olan yaşayış yerləri və həmçinin diplomatın şəhərkənarı bağı da aiddir.

Beynəlxalq hüququn adət normasına əsasən əgər səfər inkonqrito deyilsə bu toxunulmazlıq eyni qaydada diplomatın müvəqqəti iqamətgahına da şamil edilir.

Konvensiyanın 30-cu maddəsinin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq diplomatların kağızları və yazışması toxunulmazdır. Bu toxunulmazlığa əsasən onların saxlanılmasına, açılmasına və ya yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən rəsmi məqsədlərlə istifadə olunmasına icazə verilmir. Diplomatın şəxsi korrespondensiyasının diplomatik poçtdan fərqli olaraq xarici görünən əlamətlərə malik olmaması praktikada onun toxunulmazlığının təmin edilməsində müəyyən problemlər yarada bilər.

Qərb hüquq ədəbiyyatlarında korrespondensiyalara texniki vasitələrlə nəzarətin həyata keçirilməsinin mümkünlüyü, yalnız xidməti kağız və yazışmalara toxunulmazlığın verilməsi və sair kimi məsələləri əsaslandırmaq cəhdləri olunur.

Mülkiyyətin toxunulmazlığı Konvensiyanın 31- ci maddəsinin 3-cü bəndindəki istisnalarla təmin olunur. Bu isə artıq yurisdiksiyadan immunitet məsələləri ilə bağlıdır.

c) Yurisdiksiyadan immunitet

Diplomatik agentin yerli dövlətin yurisdiksiyasından immuniteti məsələsi 1961-ci il Vyana Konvensiyasının 31-ci maddəsində öz əksini tapmışdır. Konvensiya təsdiq edir ki, yerləşmə dövlətinin cinayət yurisdiksiyasından diplomatik agent tamamilə azad edilir. Diplomatik agentin mülki və inzibati yurisdiksiyasından kənar edilməsinə gəldikdə isə, burada istisnalar mövcuddur.

Birinci istisna daşınmaz əmlaka aiddir. Diplomata qarşı, onun olduğu dövlətin ərazisində yerləşən və akkreditiv dövlətin adından malik olmadığı xüsusi daşınmaz mülkiyyətinə tələblə bağlı iddia

qaldırıla bilər.

İkinci istisna varisliklə bağlıdır. Yəni diplomata qarşı, onun vəsiyyətinin icraçısı kimi, irsi əmlakın qoruyucusu və ya himayəçisi (qəyyum) kimi, varis kimi çıxış etdiyi hallarda varislik məsələləri ilə bağlı iddia qaldırıla bilər. Təbii ki, bu zaman diplomat akkreditiv dövlətin adından deyil, adi şəxs kimi çıxış edərsə.

Üçüncü istisna peşəkar və komməriya fəaliyyəti ilə əlaqədardır. Öz rəsmi funksiyaları hüdudlarından kənar olduğu dövlətdə həyata keçirdiyi hər hansı peşəkar və ya komməriya fəaliyyəti ilə əlaqədar diplomata iddia qaldırıla bilər.

Ümumiyyətlə, diplomatın öz rəsmi funksiyalarından kənar, professional və ya komməriya fəaliyyəti ilə məşğul olması məsələsi mürəkkəb məsələdir. Əslində Konvensiyanın bu maddəsi onun 42-ci maddəsi ilə ziddiyyət təşkil edir, 42-ci maddəyə əsasən diplomatik agentə şəxsi mənfəət məqsədiylə komməriya və ya professional fəaliyyətlə məşğul olmağa icazə verilmir.

Y.Q.Demin yazır ki, Konvensiyada təsdiq olunmuş mülki-hüquqi yurisdiksiya immunitetindən istisnalar müasir diplomatiya praktikasının tələblərinə cavab vermir. Hal-hazırda əksər dövlətlər öz diplomatik agentlərinə yerləşmə dövlətində şəxsi daşınmaz əmlaka malik olmağı, həmçinin şəxsi peşəkar və ya komməriya fəaliyyəti ilə məşğul olmağı qadağan edirlər. Diplomatların varislik məsələləri ilə əlaqədar işlərdə iştirakına isə çox nadir hallarda rast gəlinir.

Doğrudan da, diplomatik agent tərəfindən cinayət hadisəsi törədildikdə onun xidməti və ya qeyri-xidməti fəaliyyəti arasında fərq qoyulmur və o, istisnasız cinayət mühakimə aidiyyətindən azad olunur. Mülki hüquq pozuntusu törətdikdə isə, baxmayaraq ki, bu zaman diplomat yerləşmə dövlətinə 1-ci haldan fərqli olaraq daha az ziyan vurmuş olur, Konvensiya yurisdiksiya immunitetindən onun xidməti fəaliyyəti ilə əlaqəli olmayan hallarda istisnalar nəzərdə tutur. Fikrimizcə, gələcəkdə, diplomatiya hüququnun sonrakı məcəllələşdirmə prosesində bütün bunlar nəzərə alınacaq və diplomatik agentlər mülki-hüquqi yurisdiksiya immunitetindən istisnasız istifadə edəcəklər.

Yurisdiksiya immunitetindən daha bir istisna Konvensiyanın 32- ci maddəsində öz əksini tapmışdır. Belə ki, yurisdiksiya immunitetindən istifadə edən şəxsin məhkəmədə iş qaldırması onun əsas iddia ilə bilavasitə əlaqəsi olan qarşılıqlı iddiaya münasibətdə

yurisdiksiya immuniteti hüququndan məhrum edir. Lakin immunitetə istinad etməyin mümkün olmadığı hallarda belə beynəlxalq hüquqa əsasən məhkəmə və ya inzibati qərarların icrası diplomatik agentin şəxsi toxunulmazlığına və həmçinin, onun iqamətgahının toxunulmazlığına xələl gətirməməlidir.

Konvensiyanın 31-ci maddəsinin 2- ci bəndinə əsasən diplomatik agent şahid kimi ifadə vermək öhdəliyindən azad olunur. Akkreditiv dövlətin icazəsi ilə o, məhkəməyə cəlb olunmaq öhdəliyi olmadan bunu yazılı və ya şifahi formada edə bilər.

Diplomatik agentlərə yerləşmə dövlətinin cinayət, mülki və inzibati hüquqi yurisdiksiyasından immunitetlər verilməsi o demək deyildir ki, onlara heç bir hüquq norması şamil edilmir və onların əməlləri cəzasız qalır. Onları hüquqazidd əməllərinə görə cəzalandırmağın iki real imkanı vardır:

1) Konvensiyanın 31-ci maddəsinin 4-cü bəndinə əsasən diplomatik agentin yerləşmə dövlətinin yurisdiksiyasından immuniteti onu akkreditiv dövlətin yurisdiksiyasından azad etmir. Yəni diplomatik agent yerləşmə dövləti və ya ayrı-ayrı şəxslərin vəsatəti ilə akkreditiv dövlətdə məsuliyyətə cəlb oluna bilər.

Azərbaycan Respublikasının “Diplomatik xidmət haqqında” qanununun Diplomatik xidmət əməkdaşlarının məsuliyyətini müəyyən edən 19-cu maddəsinə əsasən “diplomatik xidmət əməkdaşları... Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada məsuliyyətə cəlb oluna bilərlər”;

Lakin bu normanı kifayət qədər effektiv vasitə hesab etmək doğru olmazdı. İstənilən halda diplomatik agentin akkreditiv dövlətin tapşırığı ilə həyata keçirdiyi hüquqazidd əməlləri cəzasız qalacaqdır. Eyni qaydada törənmiş əməlin yerləşmə dövlətindən fərqli olaraq akkreditiv dövlətin ərazisində hüquq pozuntusunu təşkil etməməsi də mümkündür.

2) Konvensiyanın 32-ci maddəsinə əsasən diplomatik agentlərin yurisdiksiya immunitetindən akkreditiv dövlətə imtina edə bilər (imtina aydın ifadə edilməlidir). İmmunitetdən imtina qərarın çıxarılmasına qədər məhkəmə araşdırmasının istənilən mərhələsində edilə bilər.

1961-ci il Vyana Konvensiyasının mətni olan əsas sənədlə yanaşı mülki iddialara baxılmasına dair qətnamə də qəbul edilmişdir.

Qətnamədə tövsiyə olunurdu ki, akkreditiv dövlət, əgər bu nümayəndəliyin funksiyalarının yerinə yetirilməsinə ziyan vurmazsa mülki iddialara münasibətdə immunitətdən imtina etsin.

Akkreditiv dövlətin immunitətdən imtina etməsi və diplomatik agentin yerləşmə ölkəsində məsuliyyətə cəlb olunması hallarına praktikada rast gəlinir.

Immunitətdən diplomatın özü deyil, yalnız akkreditiv dövlət imtina edə bilər. Bunun üçün diplomatın razılığı tələb olunmur və diplomat bu qərara tabe olmalıdır. Akkreditiv dövlət immunitətdən imtinanı geri götürə bilməz.

Immunitətdən imtina olunmasının dəqiq proseduru Konvensiya ilə müəyyən olunmamışdır. Doktrinalarda üstünlük təşkil edən fikrə əsasən nümayəndəliyin başçısı bunu akkreditiv dövlətin adından həyata keçirə bilər.

Immunitətdən imtina ilə bağlı son olaraq onu da qeyd etmək ki, Konvensiyaya uyğun olaraq mülki və inzibati işlərə münasibətdə yurisdiksiya immunitətindən imtina qərarının yerinə yetirilməsinə qarşı imtina etmək deyildir, bunun üçün xüsusi imtina tələb olunur.

Konvensiyaya əsasən diplomatik, agentlər həmçinin immunitet və imtiyazlara ziyan vurmada yerli dövlətin qanun və qaydalarına hörmət etməli, onun daxili işlərinə qarışmamalıdır (maddə 41, bənd 1). Azərbaycan Respublikasının “Diplomatik xidmət haqqında” qanununda da müəyyən olunmuşdur ki, diplomatik xidmət əməkdaşları xaricdə işlədikləri dövrdə olduqları dövlətin qanun və qaydalarına hörmət bəsləməyə borcludurlar (maddə 17).

d) Vergi və gömrük imtiyazları.

Konvensiyanın 34-cü maddəsində nəzərdə tutulan vergi imtiyazları diplomatik agentlərin şəxsi və əmlak xarakterli bütün ümumdövlət, rayon və bələdiyyə vergi, rüsum və xərclərdən azad edilməsini nəzərdə tutur. Lakin burada da bir sıra istisnalar vardır. Belə ki, diplomat aşağıdakı vergilərdən azad olunmur: 1) adətən, malın və ya xidmətin qiymətinə əlavə olunan vasitəli vergilərdən; 2) yerli dövlətin ərazisində yerləşən və nümayəndəliyin məqsədləri üçün istifadə olunmayan şəxsi daşınmaz əmlakın vergi və xərclərindən; 3) yerli dövlət tərəfindən toplanan miras vergilərindən və varislik rüsumlarından; 4) yerli dövlətdə yerləşən gəlir mənbələrindən

qazanılan şəxsi gəlirə olan rüsum və vergilərdən və həmçinin yerli dövlətdəki kommərsiya müəssisələrinə kapital qoyuluşunun vergilərindən; 5) konkret xidmət növünə görə yığılan rüsumlardan; 6) qeyd, məhkəmə və reyestr (siyahıya alınma) xərclərindən, ipoteka rüsumlarından və daşınmaz əmlaka münasibətdə gerb rüsumundan (sənədlərdən alınan dövlət rüsumu).

Diplomatik agentin digər mühüm imtiyazı gömrük imtiyazıdır. Vyana Konvensiyasının 36-cı maddəsi diplomatik agentin şəxsi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyaların gətirilməsini və onların gömrük rüsumlarından azad edilməsini (1^b bənd), həmçinin diplomatik agentin şəxsi baqajının gömrük nəzarətindən azad edilməsini (2-ci bənd) nəzərdə tutur.

Diplomatik agentin və onun ailəsinin şəxsi istifadəsi üçün ölkəyə gətirilən və həmçinin ölkədən çıxarılan əşyaların gömrük rüsumlarından azad edilməsi beynəlxalq hüququn adi ümumtanınmış normasıdır və bir çox dövlətlərin daxili qanunvericiliyində də öz əksini tapmışdır. Artıq öncə də qeyd etdiyimiz kimi bu imtiyazların verilməsində müəyyən edici rol yerləşmə dövlətinin milli qanunvericiliyinə ayrılır. Yerləşmə dövləti bu və ya digər əşyaların ölkəyə gətirilməsi və ya ölkədən çıxarılması qaydalarını və həmçinin məhdudluqlarını müəyyən edə bilər.

Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinin 197-ci maddəsi (xarici dövlətin diplomatik nümayəndəliyinin başçısı və nümayəndəliyin diplomatik heyətinin üzvləri üçün gömrük güzəştləri), 198-ci maddəsi (xarici dövlətin diplomatik nümayəndəliyinin inzibati-texniki heyətinin əməkdaşları üçün gömrük güzəştləri) və 199-cu maddələri məhz bu məsələlərin tənzimlənməsinə xidmət edir.¹

Konvensiya yerləşmə dövlətində əldə olunan və xaricə çıxarılan əşyaların gömrük rüsumlarından azad olunmasını nəzərdə tutmur. Şəxsi istifadə üçün nəzərdə tutulmayan əşyaların gətirilməsi üçün də gömrük rüsumları müəyyən edilə bilər.

Diplomatik agentin şəxsi baqajının gömrük nəzarətindən azad edilməsi isə mütləq xarakter daşımır. Belə ki, baqajda ölkəyə gətirilməsi və ya çıxarılması qanunla qadağan olunan ya da yerləşmə dövlətinin xüsusi qaydaları ilə tənzimlənən mallar olması haqqında

¹ Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi. Bakı, 2001. s. 109-110

kifayət qədər əsas olduqda, gömrük baxışı diplomatik agentin və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsinin iştirakı ilə həyata keçirilə bilər. Bu maddə Azərbaycan Respublikası Gömrük Məcəlləsinin 197-ci maddəsində də öz əksini tapmışdır.

Onu da qeyd etmək ki, Konvensiyanın bu maddəsi onun 30-cu maddəsinin 2-ci bəndi ilə ziddiyyət təşkil edir. Həmin maddədə diplomatik agentin şəxsi mülkiyyətinin toxunulmazlığı təsbit olunmuşdur. Və bu toxunulmazlığa əsasən diplomatın baqajı onun şəxsi mülkiyyəti kimi nəzarətdən tamamilə azad edilməlidir. Bu uyğunsuzluq diplomatiya hüququnun sonrakı məəcəllələşdirilməsində, zənnimizcə, aradan qaldırılmalıdır.

Diplomatın özünə gəldikdə isə, o, şəxsi nəzarətdən azaddır. Lakin son dövrlərdə, xüsusilə terror hadisələri ilə əlaqədar bəzi dövlətlər, hətta ayrı-ayrı aviaşirkətlər tərəfindən təhlükəsizlik məqsədilə gömrük keçidlərində nəzarət daha da gücləndirilmişdir ki, bununla əlaqədar olaraq diplomatların şəxsi bagajlarına, hətta onların özlərinə nəzarət həyata keçirilir. Baş vermiş hadisələri nəzərə alaraq buna müəyyən mənada haqq qazandırmaq mümkün olsa da, zənnimizcə, bu məsələni diplomatik agentlərin hava gəmilərinə buraxılmasının xüsusi prosedurlarını nəzərdə tutan beynəlxalq razılaşmaların imzalanması yolu ilə tənzimləmək daha düzgün olardı.

Dövlətlərin praktikasında qarşılıqlı əsasda digər imtiyazların verilməsi də mümkündür. Onların bir çoxu beynəlxalq hüquq normaları ilə deyil, nəzakət normaları ilə nəzərdə tutulur.

Yerli dövlətin vətəndaşı olan diplomatik agentlərə gəldikdə isə onlara zəruri olan minimum immunitetlər verilir. Konvensiyanın 38-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən onlar yalnız öz funksiyalarını yerinə yetirərkən etdiyi rəsmi hərəkətlərə münasibətdə yurisdiksiya immuniteti və toxunulmazlıqdan istifadə edirlər. Bununla yanaşı yerli dövlət belə diplomatik agentlərə əlavə immunitet və imtiyazlar da verə bilər.

Bütün bu diplomatik immunitet və imtiyazlardan diplomatik agentlərdən başqa, onlarla bir yerdə yaşayan və yerli dövlətin vətəndaşları olmayan **ailə üzvləri** də istifadə edir. Bu o deməkdir ki, diplomatik agentin ailə üzvünə şəxsi toxunulmazlıq hüququ, əmlak və iqamətgahın toxunulmazlığı hüququ, artıq qeyd etdiyimiz istisnalarla yerləşmə dövlətinin yurisdiksiyasından immunitet, vergi və gömrük imtiyazları verilir.

Diplomatik agentin ailə üzvlərinin diplomatik agentlə eyni immunitet və imtiyazlardan istifadə etməsi beynəlxalq hüquq və dövlətlərarası praktika ilə hər zaman tanınmışdır. Onlara bu cür immunitet və imtiyazların verilməsi nümayəndəliyin normal fəaliyyətini təmin edən vasitələrdəndir. Lakin diplomatın konkret olaraq hansı ailə üzvlərinə bu immunitet və imtiyazların şamil edilməsi ilə bağlı ədəbiyyatlarda və praktikada vahid fikir və meyar yoxdur. Konvensiyanın 37- ci maddəsinə müvafiq olaraq ailə üzvləri yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmamalı və diplomatik agentlə bir yerdə yaşamalıdır. Lakin praktikada bəzən diplomatik agentdən ayrı yaşayan ailə üzvlərinin də immunitetlərdən istifadə etməsi hallarına rast gəlinir. Bu məsələ əsasən daxili qanunvericiliklə tənzimlənir.

Ailə üzvləri də diplomatik personalın üzvləri kimi xüsusi diplomatik kartoçka alırlar.

5.4.2. İmmunitet və imtiyazlardan istifadə edən digər kateqoriyalar

Dövlətlərarası əməkdaşlığın hərtərəfli geniş forma aldığı müasir günümüzdə immunitet və imtiyazlardan istifadə edən şəxslərin dairəsi də artmışdır. Bu cür imtiyazlardan istifadə edən daha bir kateqoriya nümayəndəliyin **inzibati- texniki personalı və onların ailə üzvləridir**.

Nümayəndəliyin personalının əhəmiyyətli hissəsini məhz inzibati-texniki personal təşkil edir. Konvensiyanın layihəsi hazırlanan zaman bir sıra dövlətlərin təklifi əsasında mövcud diplomatik immunitet və imtiyazların qeyd-şərtsiz inzibati-texniki personala və onlarla bir yerdə yaşayan və yerli dövlətin vətəndaşları olmayan ailə üzvlərinə də şamil olunması müzakirə olunmuşdu. Müasir diplomatik praktikanın reallıqlarını əks etdirən bu tendensiya Beynəlxalq Hüquq Komissiyası tərəfindən də dəstəklənirdi. Bu cür yanaşmaya əsas verən səbəb odur ki, inzibati- texniki personalın bir çox üzvləri həyata keçirdikləri funksiyalarına görə ayrı-ayrı diplomatlardan daha artıq məxfi xarakterli informasiya haqqında bilgiyə malik olurlar (məslən, səfirin katibi, şifrəçi və s.).

Lakin inzibati-texniki personala da diplomatik immunitet və imtiyazların şamil edilməsi böyük sayda xarici vətəndaşın yerli yurisdiksiyadan azad olunması deməkdir ki, bu da yerli dövlətin maliyyə maraqlarına (vergi və gömrük rüsumlarından azad olunma),

onun dövlət təhlükəsizliyinin təmin olunması sahəsindəki maraqlarına (cinayət yurisdiksiyasından azad olunma) cavab vermir. Bu səbəbdən bir çox dövlətlər bu layihənin əksinə çıxaraq belə yanaşmanın aşırı olduğunu bildirmişlər. Nəticədə Konvensiyanın 37-ci maddəsinin 2-ci bəndində öz əksini tapmış kompromis variant qəbul olunmuşdur: “İnzibati-texniki personalın üzvləri və onların ailə üzvləri, əgər onlar yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyildirlərsə və ya daimi olaraq bu dövlətdə yaşamırlarsa 29- 35-ci maddələrdə göstərilən immunitet və imtiyazlardan belə bir istisna ilə istifadə edirlər ki, 31-ci maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan yerləşmə dövlətinin mülki və inzibati yurisdiksiyasından immunitet öz vəzifəsini yerinə yetirmədiyi zaman yol verdiyi hərəkətlərə aid edilmir. Onlar, həmçinin təsərrüfat yaratmaq üçün nəzərdə tutulan əşyalara münasibətdə 36-cı maddənin 1-ci bəndində göstərilən gömrük imtiyazlarından istifadə edirlər”.

Beləliklə, inzibati- texniki personalın üzvləri diplomatik agentlərlə eyni qaydada şəxsi toxunulmazlıqdan, cinayət yurisdiksiyasına olan immunitətdən və vergi imtiyazlarından istifadə edirlər. Lakin diplomatik agentlərdən fərqli olaraq onlara mülki və inzibati yurisdiksiyadan immunitet təkcə 31-ci maddənin “a”, “b”, “c” bəndlərində göstərilən hallarda deyil, xidməti vəzifələri ilə əlaqəli olmayan istənilən halların heç birində verilmir. Bundan başqa diplomatik agentlərdən fərqli olaraq inzibati- texniki personalın baqajı gömrük nəzarətindən azad edilmir və onlar yalnız ilkin tədarük (ləvazimat) əşyalarına münasibətdə gömrük rüsumlarından azad olunurlar.

İnzibati-texniki personalın ailə üzvlərinə gəldikdə isə onların Konvensiyada nəzərdə tutulan immunitet və imtiyazlardan istifadə edə bilmələri üçün üç şərt müəyyən olunur: bunun üçün onlar inzibati-texniki personala bir yerdə yaşamalı, yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmamalı və həmçinin yerləşmə dövlətində daimi yaşamayan şəxs olmalıdırlar (37-ci maddənin 2-ci bəndi).

İnzibati-texniki heyətin immunitet və imtiyazlarını müəyyən edən normanı beynəlxalq hüququn ümumtanınmış norması adlandırmaq doğru olmazdı. Konvensiyanı imzalayarkən və yaxud onu ratifikasiya edən zaman və ya qoşularkən bir sıra dövlətlər məhz 37-ci maddənin 2-ci bəndinə qeyd-şərt etmişdilər. Məsələn, İraq, Venesuela, Yunanıstan kimi dövlətlər immunitet və imtiyazların

inzibati-texniki personala şamil edilməsini qəbul etməmiş və yaxud yalnız qarşılıqlı şərtlə qəbul etmişdilər. Digər tərəfdən isə bir sıra dövlətlər xüsusi müqavilələrlə qarşılıqlı qaydada diplomatik immunitet və imtiyazların inzibati- texniki personala da şamil edilməsi praktikasına üstünlük verirlər.

Növbəti kateqoriya nümayəndəliyin **xidmətçi personalının** üzvləridir. Konvensiya qəbul olunana qədər bu personalın immunitet və imtiyazlarına münasibətdə dövlətlərin praktikası birmənalı deyildi. Bir qrup dövlətlər (SSRİ, Böyük Britaniya, Danimarka, Hindistan, ABŞ, Yaponiya və s.) xidmətçi personala bu və ya digər imtiyazları verir digər qrup dövlətlər isə (İtaliya, Braziliya, Fransa, İsveçrə və s.) onların, ümumiyyətlə, heç bir imtiyazını tanımırdı.¹

Nümayəndəliyin xidmətçi personalının üzvlərinə immunitet və imtiyazların verilməsinə dair dövlətlərin müxtəlif mövqelərini nəzərə alaraq 1961- ci il Vyana Konvensiyası kompromis variant kimi 37-ci maddənin 3-cü bəndində əks olunmuş müddəanı qəbul etmişdir. Bu müddədə deyilir ki, nümayəndəliyin xidmətçi personalının yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmayan və ya bu dövlətdə daimi yaşamayan üzvləri öz vəzifələrini yerinə yetirərkən yol verdikləri hərəkətlərə münasibətdə immunitətdən istifadə edirlər və xidməti yerində aldıkları əmək haqqı üçün vergi rüsumlarından azad olunurlar, həmçinin sosial təminata dair 33-cü maddədə göstərilən istisnalardan istifadə edirlər.

Beləliklə, Konvensiya xidmətçi personala yalnız üç funksional immunitətdən əlavə heç bir imtiyaz və üstünlük nəzərdə tutmur. Onların ailə üzvləri isə, ümumiyyətlə, immunitet və imtiyazlardan istifadə edən kateqoriyaya aid edilmir. Ailə üzvləri yalnız yerli dövlətin onlara verdiyi imtiyazlardan faydalana bilər. Bundan başqa dövlətlər qarşılıqlı razılaşma əsasında xidmətçi heyətə Konvensiyada nəzərdə tutulanlardan əlavə də imtiyazlar verə bilərlər.

Yerli dövlətin vətəndaşı olan xidməti heyətin üzvlərinə gəldikdə isə, dövlətlərin praktikasına əsasən nümayəndəliyin binasında onların həbs olunmasına, məhkəməyə çağırış vərəqəsinin verilməsinə, onlara münasibətdə icra tədbirlərinin həyata keçirilməsinə yol verilmir.

¹ Демин Д.Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. М.: Международные отношения, 1995, с. 128.

Nümayəndəliyin əməkdaşlarının **ev işçiləri** yerləşmə dövlətinin vətəndaşı deyildirlərsə və ya bu dövlətdə daimi yaşayırlarsa, xidmət yerlərində aldıkları əmək haqqı üçün vergi və rüsumlardan azad edirlər. Digər məsələlərə münasibətdə onlar yerləşmə dövlətində yol verilən dərəcədə imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edə bilərlər. Lakin yerləşmə dövləti bu şəxslər üzərində yurisdiksiyanı elə həyata keçirməlidir ki, nümayəndəliyin öz funksiyalarını lazımi şəkildə yerinə yetirməsinə müdaxilə etməsin (37- ci maddənin 4-cü bəndi).

Daha bir kateqoriya **üçüncü dövlətin ərazisindən keçən diplomatik agentlər və onların ailə üzvləridir.**

Yerləşmə dövlətinə akkreditə olunan diplomatik agentlərin statusundan fərqli olaraq üçüncü dövlətin ərazisindən keçən diplomatik agentlərin hüquqi statusu kifayət qədər tənzimlənmiş hesab oluna bilməz. Uzun müddət bu kateqoriya şəxslərə immunitet və imtiyazların verilməsi nəzakət normalarına əsaslanır və yaxud dövlətlərin daxili qanunvericilikləri ilə tənzimlənirdi. Vyana Konvensiyası qəbul olunduqdan sonra isə burada nəzərdə tutulan əsas immunitet və imtiyazların müəyyən şərtlərlə 3-cü dövlətin ərazisindən tranzitlə keçən diplomatlara da şamil edilməsi beynəlxalq hüquq norması statusu qazanmışdır.

Konvensiyanın yalnız bir maddəsi bu kateqoriya şəxslərin statusuna həsr olunmuşdur. Bu məsələ ilə bağlı doktrinal araşdırmalar da azsaylıdır. Uyğun sahədəki dövlətdaxili qanunvericilik və dövlətlərin praktikası isə çox rəngarəngdir.

Tranzit keçən diplomatlara hansı immunitet və imtiyazların verilməsi və bunun üçün nə kimi şərtlərin irəli sürülməsi sualı praktiki əhəmiyyət kəsb edir.

Konvensiyanın 40-cı maddəsinin 1-ci bəndində deyilir ki, öz vəzifəsini tutmaq üçün gedərkən və ya öz vəzifəsinə, öz ölkəsinə qayıdarkən diplomatik agent zərurət olduqda, ona viza verən üçüncü dövlətin ərazisindən keçirsə, yaxud bu ərazidə yerləşirsə bu üçüncü dövlət onun keçib getməsinə və ya qayıtmasını təmin etmək üçün tələb olunan toxunulmazlıq və bu cür digər immunitetlər verir. Bunlar immunitet və imtiyazlardan istifadə edən, diplomatik agenti müşayiət edən və ya ayrılıqda ona çatmaq üçün gedən və ya öz ölkəsinə qayıdan hər bir ailə üzvünə də aiddir.

Konvensiya diplomatik agentə təkcə üçüncü dövlətin

ərazisindən keçərkən deyil, həmçinin bu ərazidə olarkən belə immunitetlərin verilməsini nəzərdə tutur və bununla da diplomata müəyyən zəruri hallarda qısamüddətli dayanacaqlar etmək imkanı yaradılır. Bununla belə şəxsi xarakterli səbəblərdən uzunmüddətli yubanmalar diplomatın immunitetinin tanınmamasına gətirib çıxarır.

Diplomatik agent üçüncü dövlətin ərazisində xidməti vəzifəsi ilə əlaqəli olmayan hallarda olduqda onun beynəlxalq hüquqi müdafiəsi təmin olunmur. Beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə, o cümlədən, diplomatik agentlərə qarşı cinayətlərin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında 1973- cü il Konvensiyası müzakirə olunan zaman Beynəlxalq Hüquq Komissiyasının bir çox üzvləri toxunulmazlığın və xüsusi müdafiənin məqsədindən asılı olmayaraq istənilən halda üçüncü dövlətin ərazisində yerləşən diplomatlara verilməsi fikri ilə çıxış etmişdilər. Lakin Komissiya bu mövqeni əsaslı hesab etməmişdir.

Tranzit diplomatların qeyd olunan imtiyazlardan istifadə edə bilmələri üçün onların 3-cü dövlətdə olması xidməti vəzifəsi ilə əlaqəli olmalıdır və bu halda belə onlara yalnız təhlükəsiz keçidi üçün zəruri olan immunitet və imtiyazlar verilir.

Tranzit diplomatlara verilən immunitetlərin konkret həcmnin müəyyən edilməməsi və bu məsələnin yerləşmə dövlətinin öhdəliyinə buraxılması da Konvensiyanın zəif tərəflərindəndir. Konvensiyada yalnız şəxsi toxunulmazlığın təmin olunması nəzərdə tutulur, digər immunitetlərin verilməsi isə yerləşmə dövlətindən asılıdır. Yerləşmə dövləti bu və ya digər immunitetlərin verilməsini diplomatın tranzit keçidi üçün vacib hesab etməyə də bilər.

Müasir beynəlxalq hüquq doktrinasında diplomata ən azı şəxsi toxunulmazlıq və cinayət yurisdiksiyasından immunitetlərin verilməsi vacib hesab olunur. Digər immunitetlərə münasibətdə isə vahid fikir mövcud deyildir.

40-cı maddənin 2- ci bəndinə əsasən 1-ci bənddə qeyd olunan şərtlərlə nümayəndəliyin inzibati- texniki və ya xidmətçi personalının və onların ailə üzvlərinin üçüncü dövlətin ərazisindən keçmələrinə həmin dövlət maneçilik törətməməlidir.

Üçüncü dövlətlər tranzitlə gedən rəsmi yazışmaya və kodlaşdırılmış, şifirli məktublar da daxil olmaqla digər rəsmi məlumatlara da yerləşmə dövlətinin verdiyi azadlıq və mühafizəni verməlidir. Bu dövlətlər tranzitlə gedən, zərurət olduqda viza

verilmiş diplomatik kuryerlərə və diplomatik poçta da yerləşmə dövlətinin verməyə borclu olduğu toxunulmazlıq və mühafizəni verməlidir (40-cı maddənin 3-cü bəndi).

Üçüncü dövlətlərin bu maddənin 1,2 və 3-cü bəndləri ilə nəzərdə tutulan vəzifələri bu bəndlərdə nəzərdə tutulan və fəvqəladə vəziyyətlə əlaqədar üçüncü dövlətin ərazisində olan şəxslərə və rəsmi məlumatlara, diplomatik poçta da aid edilir.

VI FƏSİL

BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARIN DİPLOMATİYA HÜQUQU

6.1. Beynəlxalq təşkilat və konfranslarda dövlətlərin nümayəndələri anlayışı və onların hüquqi statusunun fərqli xüsusiyyətləri

Dövlətlərin hər keçən gün geniş vüsət alan xarici əlaqələrinin həyata keçirilməsində ikitərəfli diplomatiya ilə yanaşı, çoxtərəfli diplomatiyadan da geniş istifadə edilir. Sonuncusuna beynəlxalq təşkilatlar yanında dövlətlərin dörd kateqoriya nümayəndələrinin – daimi nümayəndəliklər, daimi müşahidəçi missiyaları, beynəlxalq təşkilatların orqan və konfranslarındakı nümayəndə heyəti və nəhayət, bu orqan və konfranslardakı müşahidəçi nümayəndələrin fəaliyyəti aiddir.

Bu gün beynəlxalq təşkilatların dünyada rolu və yeri durmadan artmaqdadır. Bu, müasir beynəlxalq münasibətlərin mürəkkəbliyi və rəngarəngliyi, dünyada gedən inteqrasiya prosesləri və s. ilə izah oluna bilər.

Hal-hazırda 300-dən artıq beynəlxalq hökumətlərarası təşkilat mövcuddur. Geniş mənada beynəlxalq təşkilatların (qeyri-hökumət təşkilatları da daxil olmaqla) sayı isə 4 mindən də artıqdır¹.

Dövlətin qeyd olunan kateqoriya nümayəndələrinin hüquqi vəziyyəti beynəlxalq hüquq doktrinasında çox az öyrənilmişdir.

¹ Hüseynov L. Beynəlxalq hüquq. Dərslik. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı. 2000, s. 128

Beynəlxalq təşkilatlar haqqında çoxsaylı ədəbiyyatların mövcud olmasına baxmayaraq, nəzəriyyədə bu məsələlər kifayət qədər işıqlandırılmamışdır. Bu sahədə mövcud olan keçmiş sovet ədəbiyyatlarının əksəriyyəti 1975-ci il Vyana Konvensiyasının qəbul olunmasından öncəki dövrə dəlalət edir. Adı çəkilən institutun əksər dövlətlərin maraqları baxımından nə dərəcədə böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini nəzərə alaraq qeyd etmək olar ki, bu məsələlər hələ dəqiq tənzimlənməsini gözləyir.

Beynəlxalq təşkilatlarda dövlətlərin nümayəndələrinin hüquqi statusunun əsası diplomatik nümayəndəliklərin hüquqi statusunun əsası ilə eynidir. Onların hər ikisi öz dövlətini beynəlxalq arenada təmsil edir¹. Onların aralarındakı fərqi isə S.A.Kuznetsov aşağıdakı kimi göstərmişdir. Diplomatik nümayəndəliyin başçısı öz dövlətini əsasən bir dövlətdə təmsil edir. Beynəlxalq təşkilatlar yanında daimi nümayəndələr isə xüsusi beynəlxalq qurum yanında dövlətin təmsilçisi qismində çıxış edir. Onlar çoxtərəfli diplomatiya çərçivəsində fəaliyyət göstərir ki, bu da bizim aşağıda qeyd edəcəyimiz mühüm beynəlxalq hüquqi nəticələr yaradır. Orqan və konfranslardakı nümayəndə heyətləri də çoxtərəfli forumlarda öz dövlətlərini təmsil edirlər. Lakin bu təmsilçilik müvəqqəti xarakter daşıyır. Təmsilçilik xarakteri eyni qaydada üzv olmayan dövlətlərin daimi müşahidəçi missiyalarına və təşkilatın orqan və konfranslarındakı müşahidəçi nümayəndələrə də xasdır².

Göründüyü kimi, həm diplomatik agentlərin, həm də beynəlxalq təşkilatlarda dövlətlərin nümayəndələrinin hüquqi statusunun, immunitet və imtiyazlarının əsasını dövlətlərin beynəlxalq aləmdə təmsil olunmaq hüququ təşkil edir.

Lakin bununla yanaşı beynəlxalq təşkilatların üzv dövlətlərinin həmin təşkilatlar yanında daimi nümayəndəlikləri, üzv olmayan dövlətlərin beynəlxalq təşkilatlar yanında daimi müşahidəçilər missiyası, beynəlxalq təşkilatların üzv dövlətlərinin təşkilatın orqanlarında nümayəndə heyətləri, üzv olmayan dövlətlərin təşkilatın orqanlarında nümayəndə heyətləri, beynəlxalq konfranslarda dövlətlərin nümayəndə heyətləri, beynəlxalq konfranslara göndərilən

¹ Кузнецов С.А. Представители государств в международных организациях М.: Международные отношения, 1980, с. 13

² Yəni orada. s. 14

dövlətlərin müşahidəçiləri – bütün bunlar bir sıra ümumi cəhət və xüsusiyyətlərə malikdir ki, bu da onları dövlətlərin nümayəndələrinin müstəqil kateqoriyasına ayırmağa imkan verir.

Onların ümumi cəhəti odur ki, onlar öz dövlətlərinin xüsusi xarici əlaqə orqanlarıdır. Bu orqanlar həmin dövlətin beynəlxalq təşkilatlar yanında və ya bilavasitə təşkilat və konfranslarda müvəqqəti və ya daimi əsasda təmsili üçün yaradılır.

Dövlətlərin adıçəkilən xarici əlaqə orqanlarının ümumi və spesifik cəhəti bir də odur ki, onlar dövləti təmsil edərkən və təşkilat yanında və ya konfranslarda öz funksiyalarını yerinə yetirərkən, təşkilatın qərarlarının və ya şöbəsinin yerləşdiyi və yaxud da orqanın sessiyasının və ya konfransın çağırıldığı dövlətin ərazisində yerləşir, eyni zamanda həmin dövlətə akkreditə olunurlar. Başqa sözlə desək, daimi nümayəndəliklər və nümayəndə heyətləri beynəlxalq təşkilatların yerləşdiyi və yaxud da konfransın keçirildiyi dövlətin ərazisində yerləşsələr də, həmin dövlətə münasibətdə deyil, beynəlxalq təşkilat çərçivəsində öz suveren hüquqlarını həyata keçirirlər. Bu yerləşmə dövləti ilə daimi nümayəndəliklər və nümayəndə heyətləri arasında münasibətlərdə də özünü göstərir.

Dövlətin öz ərazisində beynəlxalq təşkilatların qərarlarının yerləşdirilməsinə və ya konfransın keçirilməsinə icazə verməsi faktından, həmin nümayəndələri immunitet və imtiyazlarla təmin etməsi öhdəliyi doğur. Təbii ki, heç kəs dövləti onun ərazisində təşkilatın qərarlarının yerləşdirilməsinə və ya konfrans keçirilməsinə məcbur edə bilməz. Yox, əgər dövlət üzərinə belə bir rol götürürsə, o zaman həmin dövlət daimi nümayəndəliklərə və nümayəndə heyətlərinə birtərəfli qaydada, yəni qarşılıq haqda tələb irəli sürmədən immunitet və imtiyazlar təqdim etməlidir.

Beləliklə, daimi nümayəndəliklər və nümayəndə heyətlərinin yerləşmə dövləti ilə hüquq münasibətləri, onların beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı münasibətləri nəticəsində yaranır.

Bu nümayəndəlik və deleqasiyaların statusu üçün üçtərəfli (üçbucaqlı) hüquq münasibətləri xarakterikdir: göndərən dövlət – təşkilat (konfrans)- yerləşmə dövləti. Bu üçbucağın maraqlı tərəfi ondan ibarətdir ki, daimi nümayəndəliklərin (nümayəndə heyətlərinin) statusu, onların immunitet və üstünlükləri beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən, onun nizamnaməsində və ya uyğun razılaşmaların imzalanması ilə müəyyən olunur, lakin bu imunitet və

üstünlüklərin təqdim olunması və onların təmin olunması yerləşmə dövlətinin üzərinə düşür.

Təşkilat və ya konfrans, lazım olan təqdirdə vacib immunitet və üstünlüklərdən istifadə edə bilmələri üçün göndərən dövlətə, onun nümayəndəliyinə (nümayəndə heyətlərinə) və nümayəndəliyin əməkdaşlarına (nümayəndə heyətlərinin üzvlərinə) yardım edir. Eyni dərəcədə Təşkilat və ya Konfrans göndərən dövlət, onun nümayəndəlikləri (nümayəndə heyətləri) və nümayəndəliklərin əməkdaşları tərəfindən immunitet və imtiyazlardan vicdanla istifadə etmək öhdəliklərinə əməl olunmasını təmin etmək üçün yerləşmə dövlətinə yardım edir. Bu müddəalar Universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəlikləri haqqında 14 mart 1975-ci il Vyana Konvensiyasının 22 və 53-cü maddələrində əks olunmuşdur.

Beləliklə, bir tərəfdən göndərən dövlət, digər tərəfdən yerləşmə dövləti çıxış edən ikitərəfli münasibətlərdən fərqli olaraq, göstərdiyimiz halda göndərən dövlətlə, qəbul edən dövlət arasında münasibətlərdə beynəlxalq təşkilat əlaqələndirici kimi çıxış edir. Həm yerləşmə dövlətinin bu keyfiyyətdə çıxış etməyə verdiyi razılığında, həm də göndərən dövlətin təşkilatla münasibətlər yaratmasına və ya orqanın iclasında və yaxud da konfransda iştirak etməyə razılığında bilavasitə təşkilat nəzərdə tutulur. Beynəlxalq təşkilatlarla dövlətlər arasında münasibətlər çərçivəsində buradan yaranan razılıqlar və hüquqi əlaqələr: 1) yerləşmə dövləti ilə təşkilat arasında və; b) hər bir göndərən dövlətlə təşkilat arasında yaranır.

Beynəlxalq təşkilatlar yanında dövlətlərin daimi nümayəndəliklərinin, bu təşkilatın orqanlarındakı və beynəlxalq konfranslardakı nümayəndə heyətlərinin hüquqi statuslarının yuxarıda göstərilən xüsusiyyətləri mühüm beynəlxalq hüquqi nəticələr yaradır ki, bunları da aşağıdakı şəkildə ifadə etmək olar.

Birincisi, beynəlxalq təşkilatın qərarı üçün və ya beynəlxalq konfransın keçirilməsi üçün öz ərazisini təqdim edən dövlətin (yerləşmə dövlətinin) göndərən dövlət tərəfindən öz nümayəndələrini beynəlxalq təşkilat yanında, bu təşkilatın orqanlarında iclaslara və konfranslara sərbəst təyin olunması məsələlərinə müdaxilə etməyə ixtiyarı yoxdur. Universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəlikləri haqda 1975-ci il Vyana Konvensiyasının 9-cu maddəsində göstərilir

ki, göndərən dövlət öz nümayəndəliyinin əməkdaşlarını sərbəst seçmək hüququna malikdir.

Yerləşmə dövləti, bu əməkdaşların dövlət tərəfindən onların üzərinə qoyulan missiyaları yerinə yetirə bilmələri üçün ölkədə sərbəst yerləşməsinə təmin etməli və öz fəaliyyətlərini normal həyata keçirə bilmələri üçün onlara immunitet və imtiyazlar təqdim etməlidir.

Yerləşmə dövləti ilə diplomatik münasibətləri olmayan təşkilatın üzv-dövlətlərinə də münasibətdə yerləşmə dövləti eyni öhdəlikləri daşıyır. Yerləşmə dövlətinin bu öhdəliklərdən boyun qaçırması hüquqa ziddir və onun statusuna uyğun gəlmir.

Beləliklə, göndərən dövlət tərəfindən nümayəndələrin bu kateqoriyasının təyin olunmasına qabaqcadan razılıq, aqreman tələb olunmur, çünki onlar diplomatik nümayəndəliklərdən və missiyalardan fərqli olaraq yerləşmə dövlətinə akkreditə olunurlar.

İkincisi, bu nümayəndələr onun ərazisinə akkreditə olunmadıqlarına görə yerləşmə dövləti onları ikitərəfli diplomatiyadan fərqli olaraq persona non grata elan edə bilməz. Bu 1975-ci il Vyana Konvensiyasının 77-ci maddəsindən irəli gəlir.¹

Həmin məsələnin müzakirəsi 1975-ci il diplomatiya hüququ üzrə Vyana Konfransında kəskin diskussiyalara səbəb olmuşdur. Ərazilərində beynəlxalq təşkilatların qərarqahları yerləşən dövlətlərdən çoxu onlara adı çəkilən nümayəndələri persona non grata elan etməyə icazə verən müddəanı Konvensiyaya daxil etməyə çalışdılar. Bu zaman onlar belə bir mövqedən çıxış edirdilər ki, əgər bu nümayəndələrə 1975-ci il Konvensiyası əsasında mahiyyətə diplomatik immunitet və üstünlüklər verilsə, uyğun olaraq onlara aqreman və persona non grata haqqında normalar tətbiq oluna bilər. Onlar bu kateqoriya nümayəndələrin hüquqi statuslarının fərqli xüsusiyyətlərinə məhəl qoymadan əsas kimi BMT və ABŞ arasında BMT-nin qərarqahı haqqında 1947-ci il 26 iyun razılaşmasını misal gətirirdilər. Məhz bu razılaşmada nəzərdən keçirdiyimiz məsələ ikitərəfli diplomatiya mövqeyindən həll olunmuşdur. Həmin razılaşmanın IV maddəsinin, 13-cü bölməsinin 3-cü bəndində daimi nümayəndəliyin istənilən əməkdaşının persona non grata elan

¹ Кузнецов С.А. Представители государств в международных организациях М.: Международные отношения, 1980

edilməsinin mümkünlüyü əks olunmuşdur.

Lakin haqlı olaraq belə bir məsələ də ortaya çıxır ki, doğrudan da həmin nümayəndələr tərəfindən onlara verilən immunitet və üstünlüklərdən sui-istifadə edilməsi halları ilə qarşılaşanda və yaxud da yerləşmə dövləti belə sui-istifadənin yer aldığını iddia edəndə maraqlı tərəflərin mövqeyi və davranışı necə olmalıdır? Uzun müzakirələrdən sonra hər üç tərəfin – göndərən dövlətin, təşkilatın, onun qərarqahının və ya şöbəsinin yerləşdiyi dövlətin hüquq və maraqlarını nəzərə alan razılaşdırılmış qərar qəbul edilmişdir. Bu, 1975-ci il Konvensiyasının 77, 84 və 85-ci maddələrində əks olunmuşdur.

İlk əvvəl onu qeyd edək ki, 77-ci maddədə əks olunan diplomatiya hüququnda ümumi tələbə əsasən immunitet və üstünlüklərdən istifadə edən bütün şəxslər bu imtiyazlara xələl gətirmədən yerli dövlətin qanun və qaydalarına hörmət etməlidirlər. Onlar, həmçinin yerləşmə dövlətinin daxili işlərinə qarışmamalıdırlar. Yurisdiksiya immunitetindən istifadə edən şəxs tərəfindən yerləşmə dövlətinin cinayət qanunvericiliyinin “ciddi və aşkar” pozulması hallarında göndərən dövlət (əgər o, immunitətdən imtina etmirsə) həmin şəxsi geri çağırır, onun daimi nümayəndəlikdə və ya nümayəndə heyətində funksiyalarına son verir və ya onun geri yola düşməsi üçün bütün tədbirləri görür. Dövlətin daxili işlərinə “ciddi və aşkar” müdaxilə edilməsi hallarında da o, eyni tədbirləri həyata keçirməlidir (77, b. 2).

Uyğun olaraq immunitet və üstünlükdən istifadə edən şəxs tərəfindən yuxarıda qeyd olunan öhdəliklərin “ciddi və aşkar” pozulmasının isbat olunması yerləşmə dövlətinin üzərinə düşür və yalnız belə sübut təqdim olunduqdan sonra göndərən dövlət həmin şəxsə münasibətdə Konvensiyada nəzərdə tutulan tədbirləri həyata keçirir (funksiyalara son vermə, geri çağırma). Göründüyü kimi, bu normalar persona non grata haqqında norma ilə eyni deyil və hər cür sui-istifadəyə qarşı təminatdır.

Bununla yanaşı, Konvensiyanın 77-ci maddəsinin 4-cü bəndindəki müddəaya əsasən, yerləşmə dövlətləri, həmçinin, “öz maraqlarının müdafiəsi üçün vacib olan tədbirləri həyata keçirmək” ixtiyarındadırlar. Təbii ki, hər bir dövlətin öz qanuni maraqlarını müdafiə etmək hüququ vardır. Lakin bu müddəanın belə geniş formada tərtib olunması yerləşmə dövləti tərəfindən sui-istifadələrə

imkan yaradır. Baxmayaraq ki, 77-ci maddənin 4-cü bəndində birbaşa nəzərdə tutulur ki, yerləşmə dövlətinin belə tədbirləri həyata keçirməsi məşvərlər və bərişdirici prosedurlar haqqında 84-cü və 85-ci maddələrə zidd olmamalıdır. Belə tədbirlərin nümayəndəliyin və ya deleqasiyaların normal fəaliyyətinə zərər vurmaması üçün yerləşmə dövləti göndərən dövlətlə məşvərlər keçirməlidir. Bu bəndə hüququn ümumi norması kimi baxmaq lazımdır və bu norma istisna hallarda, yaranan problemin həlli üçün 77-ci maddənin 2-ci bəndinə uyğun olaraq bütün mümkün imkanlar tətbiq olunduqdan sonra tətbiq oluna bilər. Bununla yanaşı, yerləşmə dövləti 77-ci maddənin 2-ci bəndindəki müddəanı nəzərə alaraq öz mövqeyinin əsaslı olduğunu isbat etməli və nəhayət uyğun qərarı öz hökumətinin nazirliyi səviyyəsində qəbul etməlidir (maddə 77,5-ci bənd).

Nəhayət, dövlətlərin adı çəkilən nümayəndələrinin xüsusi statuslarından irəli gələn üçüncü hüquqi nəticə onlara münasibətdə yerləşmə dövləti tərəfindən qarşılıqlı prinsipinin tətbiqinin hüquqa zidd olmasıdır.

Məlum olduğu kimi, ikitərəfli diplomatiya üçün qarşılıqlı prinsipinin geniş tətbiq olunması xarakterikdir. Beynəlxalq təşkilatlar və ya konfranslar çərçivəsində isə qarşılıqlı prinsipinin tətbiqi praktiki olaraq qəbul edilməzdir. BMT-nin sənədlərində də dəfələrlə qeyd olunduğu kimi, ərazisində beynəlxalq təşkilatın yerləşdiyi dövlət qarşılıqlı prinsipinin tətbiqini beynəlxalq təşkilatlar yanında dövlətlərin nümayəndələrinə şamil etməməlidir və həmin dövlətdə yerləşmə dövlətinin öz diplomatik nümayəndəliklərinin hansı immunitet və imtiyazlardan istifadə etməsindən asılı olmayaraq onların hamısına eyni immunitet və imtiyazlar verilməlidir.

Eyni zamanda, əgər qəbul etsək ki, beynəlxalq təşkilatın qərarlarının yerləşdiyi yerləşmə dövlətinin bu təşkilat yanında başqa dövlətin nümayəndəsini persona non grata elan etmək hüququ var, bu hüquq birtərəfli xarakter daşıyır. Belə ki, göndərən dövlət təşkilatlar yanında dövlətlərin nümayəndəliyinin spesifikasiyasına uyğun olaraq analoji tədbirləri həyata keçirə bilmək üçün obyektə malik deyildir.

Dövlətlərin beynəlxalq təşkilatlar yanında daimi nümayəndəliklərinin, bu təşkilatların orqanlarında və beynəlxalq konfranslarda deleqasiyaların hüquqi statuslarının göstərilən xüsusiyyətləri və bu xüsusiyyətlərdən yaranan hüquqi nəticələr bir

daha təsdiq edir ki, dövlətlərin bu kateqoriya nümayəndələrinin statusu diplomatik nümayəndəliklərin hüquqi statuslarına yaxın olsa da, eyni deyildir. Yəni aralarındakı ümumi cəhətlərlə yanaşı dövlətlərin bu kateqoriya nümayəndələrinin özünəməxsus hüquqi statusları vardır. Buna görə də, onlara aid olan normalar, xüsusi konvensiya ilə tənzimlənir.

6.2. Beynəlxalq təşkilatlar yanında dövlətlərin daimi nümayəndəlikləri

Beynəlxalq təşkilatlar yanında dövlətlərin daimi nümayəndəliyi diplomatiya hüququnun nisbətən yeni institutlarındanır. Onun yaranması I Dünya müharibəsindən sonra ümumdünya miqyaslı siyasi beynəlxalq təşkilatın – Millətlər Cəmiyyətinin yaranması ilə bağlıdır.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının yaranması ilə isə beynəlxalq təşkilatlar yanında dövlətlərin nümayəndəliyi institutu yeni inkişaf mərhələsinə daxil olur. BMT-nin fəaliyyətinin ilk günlərindən üzv-dövlətlər burada özlərinin daimi missiyalarını yaratmağa başladılar. Bu institutun hüquqi əsasları da elə həmin dövrdən formalaşmağa başlamışdır. 1948-ci il dekabrın 3-də BMT-nin Baş Assambleyasının qəbul etdiyi 257(III) qətnamə ilə daimi nümayəndəlik yaratmaq praktikasının qanunauyğunluğu təsdiq olundu. Bu qətnamə dövlətlərin BMT-də və onun Avropa şöbələri yanında daimi nümayəndəliklərini təsis etmək hüququnu təsdiq edib möhkəmləndirir və daimi nümayəndəliyin və daimi missiyaların üzvlərinin təyin olunma qaydalarını və müəyyən dərəcədə hüququ statusunu da müəyyən edir.

Beynəlxalq təşkilatlar yanında dövlətlərin daimi nümayəndəliyi institutunun hüquqi əsasları BMT Nizamnaməsinin 105-ci maddəsində də əks olunmuşdur. Bu maddənin 2-ci bəndində deyilir ki, “təşkilat üzvlərinin nümayəndələri də həmçinin təşkilatın fəaliyyəti ilə bağlı öz funksiyalarını müstəqil yerinə yetirə bilməsi üçün vacib immunitet və üstünlüklərdən istifadə edirlər”¹.

BMT-nin Baş Assambleyası 1946-cı il fevralın 13-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının immunitet və imtiyazları haqqında Konvensiyanı, daha sonra 1947-ci il 21 noyabrda isə BMT-nin ixtisaslaşdırılmış müəssisələrinin immunitet və imtiyazları haqqında Konvensiyanı qəbul etmişdir.

BMT-nin immunitet və imtiyazları haqqında 1946-cı il Konvensiyasının maddə IV 16-cı bölməsində müəyyən olunur ki, “dövlətlərin nümayəndələri” anlayışına bütün nümayəndələr, onların müavinləri, müşavirlər, texniki ekspertlər və nümayəndə heyətlərinin

katibləri daxildir. 1946-cı il aprelin 19-da BMT-nin Cenevrədəki Avropa şöbəsinin immunitet və üstünlükləri haqqında BMT-nin baş katibi və İsveçrə Federal Şurası arasında bağlanan razılaşmanın 13-cü bölməsində də analoji tərif verilmişdir.

BMT və ABŞ arasında bağlanan və bağlandığı anda BMT-nin immunitet və imtiyazları haqqında 1946-cı il Konvensiyasına əlavə hesab olunan, 1947-ci il BMT-nin mərkəzi müəssisələrinin yerləşməsi haqqında razılaşmaya əsasən BMT yanında dövlətlərin daimi nümayəndələri və nümayəndə heyətlərinin əməkdaşları “uyğun şərt və öhdəliklərə əməl olunmaqla Birləşmiş Ştatlara akkreditə olunan diplomatik nümayəndəliklərə verilən eyni immunitet və imtiyazlara malikdir”(maddə V, 15-ci bölmə).

Müasir dövrdə dövlətlərin beynəlxalq təşkilatlar yanında daimi nümayəndəlikləri, xaricdəki diplomatik fəaliyyətin mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Bu ilk növbədə BMT yanında dövlətlərin daimi nümayəndəliklərinə aiddir. BMT-nin üzv dövlətlərinin böyük əksəriyyəti burada öz daimi nümayəndəliklərini təsis etmişlər. Həmin orqanların aparatı aid olduğu dövləti BMT-nin müxtəlif orqanlarının işində hərtərəfli təmsil etməklə yanaşı, BMT çərçivəsindən kənar da diplomatik fəaliyyətlə məşğul olur. Onlar digər dövlətlərin, o cümlədən, aralarında normal diplomatik münasibətlər olmayan dövlətlərin analoji nümayəndəlikləri ilə əlaqə saxlayırlar. BMT yanında daimi nümayəndəliklərin bu üstünlüyü onun əhəmiyyətini daha da artırır.

Eyni zamanda bir sıra məhəlli beynəlxalq təşkilatların nəzdində də üzv-dövlətlərin daimi nümayəndəlikləri mövcuddur. Məsələn, Ərəb Ölkələri Cəmiyyəti, Amerika Dövlətləri Təşkilatı və s.

Azərbaycan Respublikasının ilk daimi diplomatik nümayəndəliyi BMT-də təsis olunmuşdur. Nyu-Yorkda BMT-nin mərkəzi müəssisələri yanında Azərbaycan Respublikasının daimi nümayəndəliyi fəaliyyət göstərir. Azərbaycanın Avstriya Respublikasındakı səfirliyi Azərbaycanı BMT-nin Vyana şöbəsində təmsil edir. İsveçrədə BMT-nin Cenevrə ofisi və buradakı digər beynəlxalq təşkilatlar yanında Azərbaycan Respublikası, həmçinin daimi nümayəndəliyə malikdir ¹. Qeyd edək ki, Azərbaycan

¹ Крылов С. Б. История создания ООН. М.: ИМО. 1960, т. 235

¹ The list of Azerbaijani Embassies, missions and consulates Abroad.

Respublikasının BMT-nin Cenevrə ofisi və buradakı beynəlxalq təşkilatlar yanında diplomatik nümayəndəliyi vasitəsilə daha geniş əməkdaşlıq həyata keçirilir. Bu əməkdaşlıq siyasi, hüquqi, iqtisadi, hərbi sahələrdə və həmçinin elm və mədəniyyət sferasında həyata keçirilir.

İnsan hüquqları sahəsində həmin nümayəndəlik vasitəsilə Azərbaycan Respublikası BMT-nin İnsan Hüquqları Komissiyası ilə, insan hüquqlarının müdafiəsi və təşviq edilməsi üzrə BMT-nin Yarımkomissiyası ilə, insan hüquqları üzrə Ali Komissariatla, azlıqlar üzrə BMT Yarımkomissiyası ilə, o cümlədən, insan hüquqlarının beynəlxalq müdafiəsi ilə əlaqədar yaradılmış digər müxtəlif komitələrlə əməkdaşlıq edir.

Həmin missiya vasitəsilə ölkəmiz, həmçinin, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, Beynəlxalq Əmək Təşkilatı, Miqrasiya üzrə Beynəlxalq Təşkilatla, Ümumdünya Ticarət Təşkilatı, Əqli Mülkiyyət üzrə Ümumdünya Təşkilatı ilə əməkdaşlıq edir və onların strukturlarının sessiyalarında iştirak edir.

Azərbaycan Respublikası, həmçinin Avropa Şurası yanında Strasburqda daimi nümayəndəliyini təsis etmişdir.

Respublikamız, həmçinin Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatında daimi müşahidəçi missiyasına, Brüsseldə Avropa İttifaqı yanında daimi müşahidəçisinə (Azərbaycan Respublikasının Belçika Krallığındakı səfiri) malikdir. Azərbaycanın Avstriya Respublikasındakı səfirliyi Azərbaycanı həmçinin ATƏT-də də təmsil edir. Respublikamız İslam Konfransı Təşkilatı və s. regional qurumlarda da öz daimi nümayəndəlikləri vasitəsilə təmsil olunmuşdur.

1975-ci il Vyana Konvensiyası “daimi nümayəndəliyi” beynəlxalq təşkilatların üzvü olan dövlət tərəfindən Təşkilat yanında akkreditə edilmiş nümayəndəlik və daimi xarakterli missiya kimi müəyyən edir¹

B.V.Qanyuşkinin verdiyi tərifə əsasən “daimi nümayəndəlik - beynəlxalq təşkilatda üzv dövləti təmsil etmək üçün, onunla təşkilat arasında olan əlaqələri saxlamaq üçün yaradılan suveren dövlətin

Ministry of Foreign Affairs Republic of Azerbaijan Department of State Protocol. Baku: 2005.

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: 1986, с. 250

orqanıdır.”¹

Hər iki tərifdə daimi nümayəndəliklərin və onların əməkdaşlarının hüquqi vəziyyətlərinin əsasını təşkil edən əsas və həlledici əlamət göstərilmişdir. Bu həmin missiyaların nümayəndəlik xarakteridir ki, bundan irəli gələrək onları dövlətlərin xarici əlaqə orqanlarına aid edirlər. Səfirliklər kimi onlar da xarici əlaqələrin daimi orqanlarına aid edirlər və hər bir dövlətin diplomatik xidmətinin bir hissəsini təşkil edirlər. Lakin səfirliklərdən fərqli olaraq, onlar artıq qeyd etdiyimiz kimi üçtərəfli münasibətlər sahəsində, daha dəqiq desək göndərən dövlət – təşkilat – həmin təşkilatın qərargahının və ya şöbəsinin yerləşdiyi yerləşmə dövləti iştirak edən münasibətlər sahəsində fəaliyyət göstərirlər. Və buna görə də ikitərəfli diplomatiya sahəsindən fərqli olaraq, təşkilata üzv olarkən və ya burada öz nümayəndəliyini təsis edərkən, maraqlı dövlətin başqa dövlətlər tərəfindən de-yure tanınmasına və ya diplomatik münasibətlərin qurulmasına ehtiyac olmur.

Daimi nümayəndəliklərin təsis olunması qaydaları. Əvvəla, yalnız həmin Təşkilatın üzvü olan dövlətlər belə nümayəndəlikləri təsis edə bilərlər. Bu təşkilata daxil olmayan, lakin onun işinin gedişatından maraqlı olan dövlətlər burada özlərinin daimi müşahidəçilər missiyalarını yarada bilərlər.

İkincisi, 1975-ci il Konvensiyasının 5-ci maddəsində qeyd olunur ki, Təşkilat yanında dövlətlərin daimi nümayəndəlikləri “təşkilatın qaydaları ilə icazə verildiyi” təqdirdə təsis oluna bilər. Doğrudan da bəzi universal xarakterli təşkilatlar, (Beynəlxalq Valyuta Fondu; Beynəlxalq İnkişaf və Yenidənqurma bankı), eləcə də, regional təşkilatlar (Afrika Birləşmiş Təşkilatı) təşkilat yanında daimi nümayəndəliklərinin yaradılmasını nəzərdə tutmur. Bununla yanaşı 5-ci maddədəki müddəanı çox dar və hərfi mənada şərh etmək düzgün olmazdı. Yəni bu o demək deyildir ki, təşkilatın nizamnaməsində və ya digər təsisat aktında daimi nümayəndəliyin yaradılmasının mümkünlüyü birbaşa qeyd olunmalıdır. Əsas qayda kimi burada həmin təşkilatda qəbul olunmuş, daha sonra sanksiyalaşdırılmış (məs, qətnamələrdə) adi praktikanı göstərmək olar.

¹ Ганюшкин Б. В. Дипломатическое право международных организаций. М.: 1972, с. 2.

Üçüncüsü, daimi nümayəndəliklərin yaradılması üzv-dövlətlərin öhdəliyi deyil, məhz hüququdur. Dövlətlər öz suveren iradələrini hakim tutaraq və maliyyə, kadr və s. məsələləri nəzərə alaraq bu məsələni müstəqil həll edirlər. Xüsusilə, qeyd etmək lazımdır ki, bu hüquq heç bir diskriminasiya olmadan bütün dövlətlərə verilməməlidir.

Yerləşmə dövlətinin onun ərazisində bu cür daimi nümayəndəliklərin yerləşdirilməsinə olan razılığına gəldikdə isə hər şeydən əvvəl beynəlxalq təşkilat bu nümayəndəliklərin təsis edilməsi üçün yerləşmə dövlətindən razılıq almalıdır. Lakin dövlətlər arasında diplomatik münasibətlərdən fərqli olaraq, qəbul edən dövlətdən bir dəfə alınan razılıq avtomatik olaraq həmin beynəlxalq təşkilat yanında öz daimi nümayəndəliyini təsis etmək istəyən bütün dövlətlərə şamil edilir. Gələcəkdə bu və ya digər daimi nümayəndəliyin yaradılması üçün hər bir ayrılıqda götürülmüş hal üçün xüsusi razılıq tələb olunmur.

1975-ci il Konvensiyasının 8-ci maddəsi çoxsaylı akkreditədən və ya təyinatdan bəhs edir. Bu maddənin müddəalarına uyğun olaraq göndərən dövlət bir şəxsi iki və ya bir neçə beynəlxalq təşkilat yanında nümayəndəliyin başçısı kimi akkreditə edə bilər və yaxud da nümayəndəliyin başçısını özünün digər nümayəndəliyinin diplomatik personalının üzvü kimi təyin edə bilər. O, həmçinin, nümayəndəliyin diplomatik personalının üzvünü başqa beynəlxalq təşkilat yanında nümayəndəliyin başçısı kimi və ya nümayəndəliyin personalının üzvü kimi təyin edə bilər. Göstərilən müddəalar daimi nümayəndəliklərin personalının sayının azaldılmasına xidmət edir. Həmin maddənin 3-cü bəndində deyilir ki, iki və ya bir neçə dövlət eyni şəxsi bir beynəlxalq təşkilatın yanında nümayəndəliyin başçısı kimi akkreditə edə bilərlər. Bu müddəa indiyə kimi BMT-də mövcud olan praktikaya əsaslanmamışdır. Lakin onun özünün də müsbət tərəfləri vardır.

Daimi nümayəndəliyin funksiyaları 1975-ci il Konvensiyasının 6-cı maddəsində ətraflı müəyyən olunmuşdur. Burada, xüsusilə qeyd olunur ki, daimi nümayəndəliyin sadalanan funksiyaları tam müfəssəl və qəti deyildir. Konvensiya yerləşmə dövlətinin razılığı ilə digər funksiyaları da mümkün hesab edir.

Ümumiyyətlə, daimi nümayəndəliklərin gündəlik iş fəaliyyətində həyata keçirdikləri funksiyalar çox rəngarəng və

hərtərəflidir. 6-cı maddəyə uyğun olaraq daimi nümayəndəliklərin funksiyaları, xüsusilə, aşağıdakılardan ibarətdir: göndərən dövlətin təşkilat yanında təmsilçiliyini təmin etməkdən; göndərən dövlət və təşkilat arasında əlaqələrin saxlanılmasından; təşkilatla və onun çərçivəsində danışıqların aparılmasından; təşkilatda aparılan fəaliyyətin araşdırılması və bu haqda göndərən dövlətin hökumətinə məlumat verilməsi, göndərən dövlətin təşkilatın fəaliyyətində iştirakını təmin etməkdən; təşkilata münasibətdə göndərən dövlətin maraqlarının müdafiəsindən; təşkilatla və onun çərçivəsində əməkdaşlıq yolu ilə təşkilatın məqsəd və prinsiplərinin həyata keçirilməsinə yardım etməkdən.

Digər dövlətlərin, o cümlədən, aralarında diplomatik münasibətlər olmayan dövlətlərin daimi nümayəndəlikləri ilə əlaqələr yaratmaq və inkişaf etdirmək funksiyası da getdikcə genişlənir və daha çox əhəmiyyət kəsb edir.¹ Bəzi hallarda öz hökumətlərinin tapşırığı ilə bu orqanlar diplomatik münasibətlərin qurulması haqqında danışıqlar aparır və razılaşmalar imzalayır.

Qeyd olunan funksiyalar mahiyyət etibarilə və onların həyata keçirilməsi formasına görə diplomatik nümayəndəliklərin funksiyalarına çox yaxındır. Lakin eyni zamanda dövlətin bu xarici əlaqə orqanlarına konsulluq, diplomatik müdafiə kimi funksiyaların həvalə edilməsini də qanunauyğun hesab etmək olmaz. Məlum olduğu kimi konsul münasibətləri maraqlı dövlətin qarşılıqlı razılığı ilə onlar arasında imzalanmış razılaşma əsasında qurulur və əgər bir və ya bir neçə dövlət qarşılıqlı tələb etmədən daimi nümayəndəliklərə öz ərazilərində konsul funksiyalarını həyata keçirməyə icazə verirsə, digər dövlətlər bununla razılaşmaya da bilər və daimi nümayəndəliklərin göstərilən hüququnun tanınmasına onları məcbur etmək hüquqa ziddir.

Analoji fikir Konvensiyanın layihəsi müzakirə olunan zaman diplomatik müdafiə funksiyasına münasibətdə də söylənmişdir. Məsələn, İsrailin nümayəndəsi Ş.Rozen beynəlxalq hüquq komissiyasında belə fikir irəli sürmüşdür ki, göndərən dövlətin vətəndaşına vurulmuş zərərə görə beynəlxalq təşkilatın beynəlxalq

¹ Müxtəlif dövlətin daimi nümayəndəlikləri arasında məhz bu münasibətləri bəzi hüquqşünaslar, məsələn, M.Bartau "kollektiv diplomatiya" adlandırmağı təklif edirdi. (Bax, YILC, 1968. vol. p. 44)

məsuliyyətinə aid olan məsələlərdə daimi nümayəndəlik “kvazidiplomatik müdafiə” həyata keçirə bilər.¹ Belə vəziyyət istisna hallarda yer ala bilər və daimi nümayəndəliklərin diplomatik müdafiə həyata keçirmək hüququnu ümumi qaydaya aid etmək doğru olmaz. Məlum olduğu kimi əksər hallarda belə müdafiə uyğun dövlətin diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları tərəfindən müvəffəqiyyətlə həyata keçirilə bilər.

Bu və ya digər səbəbdən, məsələn, qəbul edən dövlətlə diplomatik münasibətlərin olmaması səbəbindən göndərən dövlət qəbul edən dövlətin orqanları qarşısında öz vətəndaşlarının müdafiəsini burada yerləşən beynəlxalq təşkilat yanındakı öz daimi nümayəndəliyinə yalnız yerləşmə dövlətinin razılığı ilə həvalə edə bilər.

Diplomatik münasibətlərin mövcud olması halında isə əgər dövlət diplomatik müdafiə funksiyasını səfirliyə deyil, bu ölkədəki daimi nümayəndəliyə həvalə etmək istəyirsə bunun üçün də yerləşmə dövlətinin səssiz formada da olsa razılığı vacibdir. Əks halda dövlətin hüquq bərabərliyi pozulmuş olardı. Belə ki, göndərən dövlət yerləşmə dövlətinin ərazisində səfirlikdən başqa diplomatik müdafiə funksiyasını həyata keçirən daha bir orqana malik olmuş olardı və sonuncunun isə belə bir hüququ mövcud olmayacaqdı.

Dövlətin bu kateqoriya daimi nümayəndəliklərinin də öz funksiyalarını həyata keçirə bilmələri üçün uyğun əməkdaşlar ştatına ehtiyacı olur. Konvensiyanın 13-cü maddəsi **nümayəndəliyin tərkibini** müəyyən edir. Əməkdaşların kateqoriyalarının adlandırılması demək olar ki, səfirliklərlə eynidir. Daimi nümayəndəliklər, nümayəndəliyin başçısından başqa diplomatik personaldan, inzibati-texniki personaldan və xidmətçi personaldan ibarət olurlar. Onların özünəməxsus xüsusiyyəti isə ondan ibarətdir ki, daimi nümayəndəliklərin tərkibində daimi nümayəndələrin rəsmi müavinlərinə də rast gəlinir.

Bildiyimiz kimi, səfirliyin diplomatik personalının üzvü 1961-ci il diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasının 1-ci maddəsinin müəyyən etdiyi kimi diplomatik rütbəyə malik olan şəxsdir. Daimi nümayəndəliklərin diplomatik personalının üzvü isə 1975-ci il Konvensiyasında göstəriləndiyi kimi, daimi nümayəndəliyin

¹ YILC,1968. vol. p. 44

personalının ekspertlər və müşavirlər də daxil olmaqla diplomatik statusa malik olan üzvləridir (maddə1). Bu müddə əsas fərqi əks etdirir. Bu fərq xaraktercə siyasi təşkilat olan BMT-nin özündə o qədər də bəlli olmur. Çünki, buradakı daimi nümayəndəliklərdə əsasən kadrli, peşəkar diplomatlar çalışır və onlar bu və ya digər diplomatik rütbəyə malik olurlar. Qeyd olunan xüsusiyyət BMT-nin ixtisaslaşmış qurumlarında, AEBA-da özünü daha qabarıq göstərir. Belə ki, bu cür konkret yönlü qurumlar onun fəaliyyətinə xüsusi mütəxəssislərin cəlb olunmasını tələb edir. Onların hamısı isə, təbii ki, kadrli diplomat ola bilməz.

Daimi nümayəndəliyin inzibati – texniki və xidmətçi personalı səfirlik və missiyalarda olduğu kimi nümayəndəliyin inzibati – texniki və xidməti vəzifələrini həyata keçirirlər.

Adıçəkilən üç kateqoriyadan ibarət olan nümayəndəliyin **tərkibinin sayı** Konvensiyada aşağıdakı kimi nizamlanır: 14-cü maddədə deyilir ki, “nümayəndəliyin personalının sayı təşkilatın funksiyalarını, həmin nümayəndəliyin tələbatını və yerləşmə dövlətində mövcud şərait və şərtləri nəzərə almaqla normal və ağlabatan olan həddi aşmamalıdır”.

Təqdirəlayiq haldır ki, daimi nümayəndəliyin personalının sayını müəyyən edən 14-cü maddədə 1961-ci il Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasından fərqli olaraq, yerləşmə dövlətinin personalın sayını birtərəfli qaydada məhdudlaşdırmaq hüququ təsbit olunmamışdır. Bu maddədə qeyd olunan “normal və ağlabatan” həddin kim tərəfindən müəyyən olunması məsələsinə gəldikdə isə, BHK mübahisəli hallarda danışıqların labüdlüyünü xüsusi vurğulamışdır. Danışıqlarda hər üç tərəf göndərən dövlət – beynəlxalq təşkilat- qəbul edən dövlət iştirak etməlidir.

Konvensiyanın 73-cü maddəsində qoyulan daha bir tələbə əsasən daimi nümayəndəliyin başçısı və onun diplomatik personalı “prinsipcə göndərən dövlətin vətəndaşları olmalıdırlar.” Onlar yerləşmə dövlətinin icazəsini almadan onun vətəndaşları arasından seçilə bilməzlər. Bu icazəni isə yerləşmə dövləti istədiyi zaman ləğv edə bilər.

Nümayəndəliyin əməkdaşlarının **təyin olunması qaydasına** gəldikdə isə uzun müzakirələrdən sonra 9-cu maddədə 14 və 73-cü maddələri nəzərə almaqla daimi nümayəndəliklərin əməkdaşlarının göndərən dövlət tərəfindən azad təyin olunması prinsipi əks olundu.

Artıq əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi, daimi nümayəndəliklərin başçıları yerləşmə dövlətinə akkreditə olunmadıqları üçün onlara aqreman da tələb olunmur. (onlar eynilə BMT-nin Baş katibi yanına və ya beynəlxalq təşkilatın digər ali vəzifəli şəxsləri yanına da akkreditə olunmurlar). Daimi nümayəndəliklərin başçıları bu sahədə münasibətlərin üçtərəfli xarakterinə əsasən xüsusi hüquqi statusa malikdirlər ki, buna görə də onlar yalnız beynəlxalq təşkilatların özlərinin yanında akkreditə oluna bilərlər. Lakin bu halda belə “akkreditə olunmaq” termini şərtidir. Belə ki, daimi nümayəndənin təyin olunmasının bütün prosesi təşkilat tərəfindən nəzarəti nəzərdə tutmur.

Beynəlxalq Hüquq Komissiyası onun XXI sessiyasının işi haqqında hesabatında bu məsələyə xüsusi diqqət yetirmişdir. “Beynəlxalq təşkilat yanında dövlətin nümayəndəsi, həmin ölkəyə akkreditə olunmuş diplomatdan fərqli olaraq, öz dövlətinin yerləşmə dövlətindəki nümayəndəsi deyildir. Beynəlxalq təşkilat yanında dövlətin nümayəndəsi dövləti təşkilat yanında təmsil edir” .

Beynəlxalq təşkilatın baş katibi və ya digər vəzifəli şəxsləri də, həmçinin göndərən dövlətin öz daimi nümayəndələrini və onun personalını sərbəst müəyyən etmək hüququnu məhdudlaşdırma bilməz. L.Qross bununla əlaqədar yazır ki, “daimi nümayəndələr öz səlahiyyətlərini baş katibə təqdim etsələr də, onun yanına akkreditə olunmurlar, belə ki, bu, üzv-dövlətlərin təyin etdikləri nümayəndələri qəbul etməmək və ya onlar üzərində nəzarət həyata keçirmək hüququ demək olardı. Baş katibin heç bir belə hüququ suveren dövlətlər tərəfindən tanınmır”.

Daimi nümayəndəliklərin başçılarının təyin olunması məsələsindən sonra, onun **səlahiyyətləri** məsələsinə baxaq. 1975-ci il Konvensiyası təsdiq edir ki, daimi nümayəndənin təyini təsdiq edən səlahiyyətləri dövlət başçısı və ya hökumət başçısı və yaxud xarici işlər Naziri, və yaxud da əgər bu Təşkilatda qəbul olunmuş praktika ilə icazə verilsə hər hansı bir digər səlahiyyətli nazir tərəfindən verilir. Daha sonra bu səlahiyyətlər haqda müəyyən olunmuş qaydada Təşkilatın səlahiyyətli orqanına xəbər verilir. (Məs, BMT-də daimi nümayəndələr öz səlahiyyətlərini Baş katibə təqdim edirlər).

Ümumiyyətlə, hansı orqanın səlahiyyətlər verməsi məsələsi hər bir dövlətin daxili qanunvericiliyi ilə müəyyən olunur. Azərbaycan Respublikasının konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 15-ci

bəndinə əsasən prezident Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq təşkilatlarda diplomatik nümayəndələrini təyin edir və geri çağırır.

Hesab olunur ki, əgər dövlət verdiyi səlahiyyətlərdə başqa cür müəyyən etməyibsə, o zaman onun daimi nümayəndəsi həmin dövləti bəzi xüsusi tələb qoyulan orqanlardan başqa (Təhlükəsizlik Şurası və s.) BMT-nin bütün başqa orqanlarında təmsil etmək hüququna malik olur.

Daimi nümayəndənin səlahiyyətləri ona heç bir vəkalət olmadan ex officio, onu göndərən dövlətlə yanında fəaliyyət göstərdiyi təşkilat arasında müqavilənin hazırlanmasında və qəbulunda iştirak etmək hüququ verir. Belə qəbuletmənin formalarından biri, məsələn, müqavilənin mətnini təsdiq edən BMT-nin hər hansı bir orqanının qətnaməsinə səs verməsi ola bilər. Lakin bu müqavilənin son imzalanması üçün və hətta onun ad referendum imzalanması üçün daimi nümayəndəyə xüsusi vəkalət tələb olunur. Müqavilənin imzalanması üçün səlahiyyətlərin BMT katibinin hüquq bürosuna müqaviləni imzalamadan 24 saat öncə təqdim olunması tövsiyə olunur.

BMT-nin ixtisaslaşdırılmış qurumları və AEBA yanında daimi nümayəndəliklərin səlahiyyətlərinin təqdim olunması praktikası da, bəzi xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla, analogidir. Məsələn, dövlət başçısı, hökumət başçısı və ya xarici işlər naziri tərəfindən verilən səlahiyyətlərlə yanaşı, bir sıra ixtisaslaşdırılmış qurumlarda səlahiyyətlər həmin qurumun fəaliyyət predmeti ilə əlaqəli olan nazirliklərin rəhbərləri tərəfindən verilir. İKAO-da, məsələn, daimi nümayəndəliklərin səlahiyyətləri aviasiya, nəqliyyat və ya yol əlaqələri naziri tərəfindən imzalanma bilər. BƏT-də daimi nümayəndənin təyin olunması barəsində baş direktora məlumat vermək kifayətdir, FAO-da uyğun dövlətin Romadakı diplomatik nümayəndəliyinin başçısı tərəfindən xəbərdarlıq edilir.

Müqavilə və konvensiyanın imzalanması üçün YUNESKO və BƏT-dən başqa bütün ixtisaslaşdırılmış qurumlar tərəfindən xüsusi vəkalət tələb olunur.

Təyin olunma prosesini bitirən mərhələ - onun haqqında bildiriş verməkdir. Göndərən dövlət öz daimi nümayəndəliyinin əməkdaşlarının baş tutmuş təyinatı haqqında, onların vəzifələri, rütbə və birinciliyi haqda və onların gəlişi haqda Təşkilatı xəbərdar etməlidir. Bundan sonra Təşkilat həmin məlumatı yerləşmə dövlətinə

ötürür ki, sonuncusu onları immunitet və üstünlüklərdən istifadə edən şəxslərin siyahısına daxil etsin.

İndi də daimi nümayəndəliklərin əməkdaşlarına tapşırılan **missiyaların bitməsi** və ya onların yerinə yetirdikləri funksiyaların kəsilməsi hallarını nəzərdən keçirək. 1975-ci il Vyana Konvensiyası ümumi şərt kimi iki halı nəzərdə tutur. Burada deyilir ki, daimi nümayəndəliyin və ya onun diplomatik personalının üzvünün funksiyaları xüsusilə:

1) göndərən dövlət tərəfindən bu haqda Təşkilata xəbərdarlıq ediləndə; 2) əgər daimi nümayəndəliklər müvəqqəti və ya tamamilə geri çağırılanda – kəsilmiş hesab olunur.

6.3. Beynəlxalq təşkilatın orqan və konfranslarında dövlətlərin nümayəndə heyətləri

Beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin diplomatik fəaliyyətinin həyata keçirilməsində daimi xarici əlaqə orqanları ilə yanaşı beynəlxalq təşkilatın orqan və konfranslarındakı nümayəndə heyətləri (deleqasiyalar) kimi müvəqqəti xarici əlaqə orqanları da mühüm rol oynayır.

“Deleqasiya – beynəlxalq konfransın işi gedişində müəyyən olunmuş vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün yaradılan və missiyalarının bitdiyi təqdirdə özü də bitən dövlətin xarici əlaqələrinin müvəqqəti xarici orqanıdır”.¹

Daimi nümayəndəliklərdə olduğu kimi, beynəlxalq konfranslarda deleqasiyaların da hüquqi vəziyyəti onunla müəyyən olunur ki, deleqasiyalar belə konfranslarda öz dövlətlərini təmsil edir və onun adından çıxış edirlər. Konfransın istər mühüm beynəlxalq problemin həlli üçün, istərsə də nisbətən kiçik texniki məsələlərin həlli üçün çağırılması deleqasiyaların hüquqi vəziyyətinə təsir göstərə bilməz – hər iki halda onlar dövlətin nümayəndələri olaraq qalırlar ki, bu da onların statusunu müəyyən edir.

Deleqasiyaların hüquqi vəziyyətini müəyyən edən spesifik xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, onlar konfrans keçirilən dövlətə akkreditə olunmur və konfransın özü və onun iştirakçıları qarşısında öz dövlətlərinin nümayəndəsi, təmsilçisi kimi çıxış edirlər. Bu

¹ Кузнецов С.А. Представители государств в международных организациях М.: Международные отношения, 1980, с. 51.

baxımdan onların mövqeyi beynəlxalq təşkilatlar yanında daimi nümayəndəliklərin mövqeyi ilə üst-üstə düşür.

Deleqasiyaların daimi nümayəndəliklərdən fərqli cəhəti də vardır və bu da ondan ibarətdir ki, deleqasiyalar onları göndərən dövlətin müvəqqəti orqanıdır. Bu baxımdan onlar xüsusi missiyalara daha yaxındırlar. Xüsusi missiyalar məlum olduğu kimi dövlət tərəfindən konkret vəzifələri həyata keçirmək üçün, müəyyən, adətən nisbətən kiçik müddətə göndərilirlər.

Göründüyü kimi beynəlxalq təşkilatın orqanlarında və beynəlxalq konfranslarda dövlətlərin deleqasiyaları və xüsusi missiyalar eyni xüsusiyyətlərə malikdirlər. Bunlar aşağıdakılardır: 1) xarici əlaqələrin bu cür orqanlarının nümayəndəlik xarakteri; 2) onların müvəqqəti xarakteri; 3) onların həyata keçirdikləri vəzifələrin konkret məqsədli xarakteri.

Məhz buna görə də bir sıra müəlliflər beynəlxalq konfranslardakı deleqasiyaları xüsusi missiyalara aid edirlər.

Lakin zahirən oxşasalar da onlar diplomatiyanın ayrı –ayrı formalarıdır. Deleqasiyaların, çoxtərəfli forum olan konfranslarda dövlətlərin nümayəndələri kimi spesifik vəziyyətini nəzərə almaq lazımdır. Bundan başqa konfrans müəyyən dövlətdə keçirilir və bu dövlətlə deleqasiya arasında müəyyən hüquq münasibətləri yaranır. Lakin bu adi ikitərəfli münasibətlər deyildir. Bu münasibətlər ondan yaranır ki, dövlət öz ərazisində konfransı qəbul edərkən, konfransa münasibətdə öz üzərinə öhdəlik götürür.

Xüsusi missiya – ikitərəfli xarakter daşıyan missiyadır. Xüsusi missiyalar haqqında 1969-cu il Konvensiyasının 8-ci maddəsində qəbul edilən dövlət tərəfindən xüsusi missiyanın üzvü kimi istənilən şəxsin təyin olunmasına rədd cavabının verilməsi kimi ikitərəfli diplomatiyaya xas olan tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur. Eyni zamanda həmin Konvensiyanın 12-ci maddəsinə əsasən xüsusi missiyanın istənilən üzvü qəbul edilən dövlət tərəfindən persona non grata elan edilə bilər. Xüsusi missiyanın özü isə başqa dövlətə qabaqcadan ondan alınmış razılıq əsasında göndərilir.

Bütün yuxarıda göstərilən müddəalardan heç biri, nə beynəlxalq təşkilatlar yanında daimi nümayəndəliklərə, nə də deleqasiyaların üzvlərinə şamil edilmir, çünki onlar yerləşmə dövlətinə akkreditə olunmadıqlarına görə fərqli hüquqi statusa malikdirlər. Öz nüfuzuna önəm verən heç bir beynəlxalq təşkilat

yerləşmə dövlətinin onun dəvət etdiyi nümayəndələrə belə münasibət bəsləməsinə icazə verməz.

Bütün bu göstərilənlər xüsusi missiyalar haqqında 1969-cu il Konvensiyasının beynəlxalq təşkilatlardakı deleqasiyalara tətbiq olunmasının qeyri – mümkün olduğunu isbat edir. Buna görə də Beynəlxalq Hüquq Komissiyası haqlı olaraq orqan və Konfranslardakı deleqasiyalar bölməsini 1975-ci il Konvensiyasına daxil etmişdir. Bununla yanaşı Beynəlxalq Hüquq Komissiyası deleqasiyanın fəaliyyətinin müvəqqəti xarakterini nəzərə alaraq, öz işlərində eyni zamanda 1969-cu il Konvensiyasının uyğun müddəalarından da istifadə etmişdir.

1975-ci il Konvensiyasının 42-ci maddəsinə uyğun olaraq dövlət təşkilatın qaydalarına uyğun olaraq onun orqanlarına və ya konfransa deleqasiya göndərə bilər. Həmin maddənin 2-ci bəndində deyilir ki, “təşkilatın qaydalarına uyğun olaraq” iki və ya daha çox dövlət eyni deleqasiyanı orqan və ya konfransa göndərə bilər.

Orqan və ya konfransdakı deleqasiya göndərən dövlətin bir və ya bir neçə nümayəndəsindən ibarət olur ki, onların da arasından dövlət, deleqasiyanın başçısını təyin edə bilər. Deleqasiyaya, həmçinin diplomatik, inzibati – texniki və xidmətçi personal daxil ola bilər.

Konvensiya müəyyən edir ki, diplomatik personalın üzvləri deleqasiyanın, ekspert və müşavirlər də daxil olmaqla göndərən dövlət tərəfindən diplomatik statusla təchiz olunan üzvləridir.

Orqan və ya konfranslardakı deleqasiyanın personalının sayı, orqanın funksiyalarını və ya konfransın vəzifələrini, həmçinin deleqasiyanın təlabatını və yerləşmə dövlətində mövcud şəraiti və şərtləri nəzərə almaqla normal və ağılabatan həddən kənara çıxmamalıdır.

Bu istisnayı və eləcə də, deleqasiyanın başçısı və onun qalan diplomatik personalının üzvləri üçün göndərən dövlətin vətəndaşları olmaq tələbini nəzərə almaqla göndərən dövlət deleqasiyanın tərkibini müstəqil müəyyən edə bilər.

Göndərən dövlət, təşkilatı və ya konfransı deleqasiyanın tərkibi haqda, onun gəlişi və gedişi haqda, deleqasiyanın xidməti binası və onun şəxsi binasının yeri haqda xəbərdar etməlidir.

Göstərilən müddəa 47-ci maddənin 1-ci bəndində əks olunur. Həmin maddənin 2-ci bəndində deyilir ki; “Mümkün olduğu təqdirdə

deleqasiyanın gəlişi və qəti gedişi haqqında məlumat qabaqcadan verilməlidir.” Bu müddəa, xüsusilə, mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, əks təqdirdə həmin şəxslərin yerləşmə dövlətinin ərazisinə gəldiyi andan immunitet və üstünlüklərlə təmin edilməsi çətinlik törədir. Bu, xüsusilə, aralarında vizasız rejimi olan dövlətlərə aiddir.

Şübhəsiz ki, yerləşmə dövləti, viza verdiyi yuxarıda adı çəkilən nümayəndələri gəldikləri andan immunitet və imtiyazlarla təmin etməlidir. Və buna görə də, təbii ki, təşkilat və ya konfransı daimi nümayəndəliklərin və deleqasiyaların əməkdaşlarının gəlişi haqda qabaqcadan xəbərdar etmək göndərən dövlətin öz maraqlarına xidmət edir. Təşkilat və ya konfrans da öz növbəsində bu cür məlumatı yubarmadan yerləşmə dövlətinə ötürməlidir ki, sonuncusu bütün dövlətlərin nümayəndələrini gəldikləri andan immunitet və imtiyazlarla təmin edə bilsin.

Deleqasiyanın başçısının səlahiyyətlərinə gəldikdə isə onların verilməsi qaydası daimi nümayəndəliklərdə olduğu kimidir.

1969-cu il Konvensiyasında olduğu kimi 1975-ci il Konvensiyası da orqan və konfransda deleqasiyaya rəhbərlik edən dövlət başçısının və digər yüksək rütbəli şəxslərin statusu haqqında xüsusi müddəanı əks etdirir. Müasir beynəlxalq həyatın mühüm və ən mürəkkəb məsələlərinin həllində xüsusi yer tutan yüksək diplomatiya müasir diplomatik praktikada əsas vasitələrdəndir. BMT-nin Baş Assambleyasına dövlət və hökumət başçıları tərəfindən rəhbərlik edilən deleqasiyaların göndərilməsinə günümüzdə tez-tez rast gəlinir.

1975-ci il Vyana Konvensiyasına əsasən xaricdə rəsmi səfərdə olan dövlət başçısı və ya dövlətin konstitusiyasına uyğun olaraq dövlət başçısı funksiyasını yerinə yetirən kollegial orqanın hər bir üzvü deleqasiyanın başçısı kimi Konvensiyada nəzərdə tutulan immunitet və imtiyazlardan başqa bu şəxslərin beynəlxalq hüquqla nəzərdə tutulan digər əlavə imkan və imtiyazlarından da istifadə edirlər (maddə 50, 1-ci bənd). Deleqasiyaya rəhbərlik edən hökumət başçısı, xarici işlər Naziri və ya digər yüksək rütbəli şəxslər də həmçinin beynəlxalq hüquqla nəzərdə tutulan əlavə immunitet və üstünlüklərdən istifadə edirlər. (2-ci bənd).

6. 4. Müşahidəçilərin hüquqi statusu

1975-ci il Vyana Konvensiyasında universal xarakterli

beynəlxalq təşkilatlar yanında dövlətlərin daimi müşahidəçilərinin hüquqi statuslarının, imunitet və üstünlüklərinin müəyyən olunması beynəlxalq hüquqda böyük yenilik olmuşdur. ¹ Belə ki, həmin vaxta qədər müşahidəçilərin hüquqi vəziyyəti beynəlxalq nəzakət normaları ilə tənzimlənmişdir.

Müşahidəçilər institutu nisbətən yeni institutlardandır. Müşahidəçilər deyərəkən bu və ya digər beynəlxalq təşkilatın üzvü olmayan və ya bilavasitə beynəlxalq konfransın iştirakçısı olmayan dövlətlər tərəfindən rəsmi olaraq təyin olunan daimi xarakterli, konfrans üçün isə müvəqqəti xarakterli missiyalar nəzərdə tutulur. Bu cür missiyaların əsas məqsədi həmin dövləti təşkilat yanında, orqan və ya konfransda təmsil etmək və göndərən dövlətin adından müşahidəçi keyfiyyətində adı çəkilən forumların fəaliyyətində iştirak etməkdən ibarətdir.

Azərbaycan Respublikası hal-hazırda iki beynəlxalq təşkilatda öz daimi müşahidəçi missiyasını təsis etmişdir.

1) Azərbaycan Respublikasının Avropa İttifaqı yanında missiyası respublikamızın Brüsseldəki səfirinə həvalə olunmuşdur.

2) NATO yanında Azərbaycanın daimi missiyası.

Azərbaycanın bu missiyalarında diplomatik personalın əməkdaşları həmin qurumlarla sıx əlaqə saxlayır, imzalanmış müqavilələr əsasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi imkanlarını öyrənir. Məsələn, NATO-nun “Sülh naminə tərəfdaşlıq” proqramı çərçivəsində hərtərəfli əməkdaşlıq imkanları mənimsənilir.

Müşahidəçilər institutunun yaranmasını bir çox müəlliflər ABŞ-ın I Dünya müharibəsindən sonrakı praktikası ilə əlaqələndirirlər. ABŞ Millətlər Cəmiyyətinin üzvü olmasa da, onun bir sıra orqanlarına öz müşahidəçilərini göndərmişdir. Burada əsas məqsəd təkcə Millətlər Cəmiyyətində baş verənləri müşahidə etmək deyil, eyni zamanda onun fəaliyyətinə müəyyən təsir göstərmək idi. “Onların (müşahidəçilərin) əsas vəzifəsi dövlətin bu və ya digər səbəbdən rəsmi olaraq iştirak etmək istəmədiyi beynəlxalq konfranslarda və ya digər iclaslarda iştirak etməkdir. Müşahidəçilərin iştiraki onu göstərir ki, onları göndərən dövlət həmin məsələ ilə

¹ Кузнецов С.А. Представители государств в международных организациях М.: Международные отношения, 1980, с. 69.

maraqlanır, informasiya almaq niyyətindədir.” ¹

Həmçinin, onu da qeyd etmək lazımdır ki, daha erkən zamanlarda da beynəlxalq konfrans və konqreslərdə birbaşa iştirak etməyən, lakin onların gedişatından maraqlı olan dövlətlər konfransın (konqresin) keçirildiyi dövlətdəki öz səfirliklərindən istifadə edərək və ya məxfi nümayəndələr göndərərək onun işinə nəzarət edirdilər. Lakin bu şəxslər müşahidəçi kimi elan olunmadıqlarına görə və buna görə də konfrans tərəfindən rəsmi olaraq bu keyfiyyətdə tanınmadıqlarına görə onların xüsusi hüquqi rejimi barədə məsələ yaranmamışdır.

Bizim dövrümüzdə isə beynəlxalq təşkilatlar yanına, beynəlxalq konfranslara dövlətlər, beynəlxalq təşkilatlar və həmçinin milli azadlıq hərəkatları tərəfindən nümayəndələr göndərilməsi adi hala çevrilmişdir.

Onların göndərilməsinin mümkünlüyü bəzi hallarda konfrans keçirən təşkilatın qərarlarında, bəzən isə konfransın qaydaları ilə nəzərdə tutulur.

Lakin artıq qeyd etdiyimiz kimi müşahidəçilərin statusu məsələsi beynəlxalq hüquqda yenilikdir. Baxmayaraq ki, bu institut I Dünya müharibəsinin sonundan bəri mövcuddur, onların vəziyyəti hüquq normaları ilə deyil, nəzakət normaları ilə tənzimlənirdi.

BMT-nin bütün fəaliyyəti dövründə daimi müşahidəçilərin hüquqi vəziyyəti tənzimlənməmiş olaraq qalırdı. BMT-nin Nizamnaməsində, BMT-nin mərkəzi orqanlarının yerləşməsi haqqında 1947-ci il BMT və ABŞ razılaşmasında, BMT-nin 1948-ci il 3 dekabr Bəyannaməsində üzv olmayan dövlətlərin nümayəndələrinin statusu haqqında heç bir müddəa yerləşdirilməmişdir. Buna görə də bu nümayəndələr rəsmi tanınmış statusa malik deyildilər.

Buna görə də, nümayəndəliklərin bu kateqoriyalarının bu və ya digər dövlətin ərazisində imunitet və imtiyazlarla təmin olunması beynəlxalq nəzakət normalarına əsaslanır. Məsələn, ABŞ-ın mövcud daxili qanunvericiliyinə əsasən əgər bu şəxslər ABŞ-ın diplomatik siyahısında yoxdursa, o zaman burada onlara verilə biləcək bütün imtiyaz və üstünlüklər yalnız nəzakət qaydalarına əsaslanır.

¹ История дипломатии (под ред. В.А.Потемкина), Т. III, М.-Л., 1945, с. 776.

Birləşmiş Ştatlardan fərqli olaraq İsveçrə Cenevrədəki daimi müşahidəçilərə demək olar ki, BMT-nin Avropa şöbəsi yanında daimi nümayəndəliklərlə verilən eyni imunitet və imtiyazlar verir. Lakin bu da hər hansı bir razılaşma əsasında və ya daxili qanunvericilik əsasında deyil, nəzakət qaydalarına əsasən verilir.

Müşahidəçilərin rolu təbiətinə əsasən diplomatik xarakter daşıyır. Onu da, xüsusilə, qeyd etmək lazımdır ki, bu nümayəndələr təşkilatla münasibətdə öz dövlətlərini təmsil etdiklərinə görə və lazım gəldiyi təqdirdə həmin dövlətin adından çıxış etdiklərinə görə nümayəndəlik xarakteri daşıyırlar. Buna görə də, bu məsələ ilə əlaqədar Beynəlxalq Hüquq Komissiyası iş apararkən belə bir düzgün nəticəyə gəlmişdir ki, beynəlxalq təşkilatlar yanında müşahidəçilərin hüquqi statusu daimi nümayəndəliklərin hüquqi statusu ilə eyniləşdirilməlidir. Bu cür yanaşmanın nəticəsi kimi Beynəlxalq Hüquq Komissiyası daimi nümayəndəliklərə və daimi müşahidəçilər missiyasına aid olan maddələri öz layihələrinin vahid hissəsində birləşdirmişdir.

1975-ci il Vyana Konvensiyası bu mövqeyi tamamilə qəbul etmişdir. Nəticədə Konvensiyanın II bölməsində nəzərdə tutulan hüquqi status, immunitet və imtiyazlara aid olan maddələr eyni dərəcədə həm daimi nümayəndəliklərə, həm də daimi müşahidəçilərə şamil olunur.

Konvensiyanın 1-ci maddəsinin 8-ci bəndi müşahidəçilərin daimi missiyasını beynəlxalq təşkilatın üzvü olmayan dövləti təşkilatda təmsil etməsi üçün həmin dövlət tərəfindən göndərilən daimi xarakterli missiya kimi müəyyən etmişdir. Onların təsis edilməsinin şərti daimi nümayəndəliklər üçün qoyulan şərtlə eynidir, yəni “əgər bu təşkilatın qaydaları ilə icazə verilərsə”. Dövlət personalın sayına və onun vətəndaşlığına aid olan 14 və 73-cü maddələri nəzərə almaqla müşahidəçilərin daimi missiyasının əməkdaşlarını sərbəst müəyyən etmək hüququna malikdir. Daimi nümayəndəliklərdə olduğu kimi göndərən dövlət, eyni şəxsi iki və ya daha artıq beynəlxalq təşkilat yanında daimi müşahidəçilər missiyasının başçısı kimi təyin edə bilər və ya daimi müşahidəçilər missiyasının başçısını özünün digər daimi müşahidəçilər missiyasının diplomatik personalının üzvü təyin edə bilər (maddə 8, 1-ci bənd).

Müşahidəçilərin daimi missiyasının funksiyaları, daimi nümayəndəliklərin funksiyaları ilə oxşar olsalar da, bir sıra fərqli

cəhətlərə də malikdirlər. Bu da ondan irəli gəlir ki, daimi müşahidəçini göndərən dövlət təşkilatın üzvü olmadığına görə onun fəaliyyətində bilavasitə yaxından iştirak edə bilmir. Və bu fərq də uyğun maddələrdə özünü göstərmişdir. Daimi müşahidəçilərin funksiyaları nisbətən daha məhdud xarakter daşıyır. Onlar Təşkilatın bu və ya digər orqanında qərar qəbul edilməsi üçün keçirilən müzakirələrdə, səsvermədə iştirak edə bilməzlər. Lakin bu və ya digər məsələnin müzakirəsində iştirak etmək və bu məsələ ilə bağlı öz mövqeyini açıqlamaq, bildirmək hüququna malikdirlər.

Konvensiya daimi müşahidəçilər missiyasının da funksiyalarını sadalayarkən onların tam siyahısını vermir. Burada Təşkilat və göndərən dövlət arasında əlaqələri saxlamaq və onlar arasında əməkdaşlığa yardım etmək, Təşkilatda həyata keçirilən fəaliyyəti araşdırıb bu haqda öz dövlətinin hökumətinə məlumat vermək, uyğun hallarda təşkilatla danışıqlar aparmaq və nəhayət, Təşkilat yanında göndərən dövləti təmsil etmək kimi funksiyaların adı çəkilmişdir.

Orqan və konfranslardakı müşahidəçilərin hüquqi vəziyyətini tənzim edən müddəaların Konvensiyaya daxil edilməsi konfransda bəzi çətinliklərlə qarşılanmışdır. Konfrans uzun müzakirələrdən sonra “orqan və konfranslarda müşahidəçilər delegasiyası” adlanan müstəqil IV bölməni Konvensiyaya daxil etməyi qərara aldı. Bu bölmə 71 və 72-ci maddələrdən ibarətdir. 71-ci maddədə deyilir ki, dövlət təşkilatın qaydalarına uyğun olaraq müşahidəçilər delegasiyasını orqan və ya konfransa göndərə bilər.

72-ci maddəyə əsasən isə delegasiyalara aid olan hüquq normaları müşahidəçilərə də tətbiq olunur.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, 1975-ci il Konvensiyası, diplomatiya sahəsinə aid olan ondan əvvəlki konvensiyalar kimi gələcək iştirakçılar keyfiyyətində beynəlxalq hüququn bütün subyektlərini deyil, təkə suveren dövlətləri nəzərdə tutur. Buna görə də öz azadlığı uğrunda mübarizə aparan xalqların və o cümlədən, beynəlxalq təşkilatların göndərdikləri orqan və konfransdakı nümayəndələri və müşahidəçiləri bu Konvensiyanın məzmununa görə beynəlxalq hüquqi cəhətdən tənzimlənmirlər. Lakin praktika bu cür subyektlərin də delegasiya və müşahidəçilərinə müəyyən formada imunitet və imtiyazların şamil edilməsini tələb edir.

Məsələn, elə həmin 1975-ci il Vyana Konfransında 81 üzv-

dövlətin iştirakçısından əlavə, xüsusi qətnamə ilə BMT-nin ixtisaslaşdırılmış müəssisələrinə - BƏT, YUNESKO, BIYB, BPI, FAO, BST və AEBA və digər maraqlı olan hökumətlərarası təşkilatlara öz müşahidəçilərini göndərmək təklif olunmuşdur. Həmin konfransda bir sıra regional beynəlxalq təşkilatlar da öz müşahidəçiləri ilə təmsil olunmuşdular (Məs.: Avropa Şurası, Avropa İqtisadi Birliyi, Ərəb ölkələri Cəmiyyəti).

Bir sıra məhəlli beynəlxalq təşkilatlarda beynəlxalq təşkilatların orqanlarında öz müşahidəçilərinə malikdirlər. Belə ki, aşağıdakı regional beynəlxalq təşkilatlara xüsusi qətnamə ilə BMT-nin Baş Assambleyasında müşahidəçi statusu verilmişdir: Amerika Dövlətləri Təşkilatı, Ərəb Dövlətləri Cəmiyyəti və Afrika Birliyi Təşkilatına.

Baş Assambleya, həmçinin Avropa İqtisadi Birliyinə və İslam Konfransı Təşkilatına da öz sessiyalarında müşahidəçi statusu vermişdir. Fələstin Azadlıq Təşkilatı da Baş Assambleyanın sessiyasında müşahidəçi statusundan istifadə edir ki, bu da beynəlxalq hüququn subyekt kimi, öz azadlığı uğrunda mübarizə aparan xalqın xarici əlaqələrdə iştirak etməsi formalarından biridir.

Lakin orqan və konfranslara milli azadlıq hərəkatlarından müşahidəçilər göndərmək praktikası hələ uyğun hüquqi əsasla malik deyildir. Onu demək kifayətdir ki, hətta dövlətlərin müşahidəçiləri belə bir sıra yerləşmə dövlətlərində imtiyazlardan istifadə etmək hüququna malik deyillər. Və onlara belə immunitet və üstünlüklərin verilməsi artıq qeyd etdiyimiz kimi nəzakət qaydalarına əsaslanır.

Bunları nəzərə alaraq 1975-ci il Vyana Konfransında bir sıra dövlətlərin təkidi ilə xüsusi qətnamə qəbul edildi. Bu qətnamədə BMT-nin Baş Assambleyasından xahiş olunurdu ki, növbəti sessiyada milli azadlıq hərəkatından olan müşahidəçilərin statusunu, immunitet və imtiyazlarını nizamlamaq haqda məsələyə baxılsın.¹ Konfrans dövlətlərə tövsiyə edirdi ki, bu məsələnin həllinə qədər onlar bu cür hərəkatlardan olan müşahidəçi və deleqasiyaları onlara vacib olan immunitet və imtiyazlarla təmin etsinlər.

Və son olaraq onu qeyd etmək olar ki, bütün bu çətinliklərə baxmayaraq konfrans beynəlxalq praktikada ilk dəfə olaraq universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlar yanında daimi müşahidəçilərin və

həmçinin orqan və konfranslardakı müşahidəçilərin hüquqi statusu, immunitet və imtiyazları haqqında dəqiq müəyyən olunmuş normaları çoxtərəfli konvensiya halında qəbul edə bildi. Bu beynəlxalq hüquqda yenilikdir və beynəlxalq hüququn progressiv inkişafı yolunda mühüm addım sayılır.

6.5. Dövlətin beynəlxalq təşkilat və konfranslardakı nümayəndələrinin immunitet və imtiyazları.

Beynəlxalq təşkilatlara münasibətdə dövlətlərin nümayəndəliyi haqqında Konvensiyanın işlənilməsinə gətirib çıxardan əsas səbəblərdən biri də beynəlxalq təşkilatlar və beynəlxalq konfranslarla münasibətlər sahəsində iştirak edən dövlətin nümayəndələrinin immunitet və üstünlüklərinin maksimum dərəcədə dövlətin xaricdəki səfirlər və missiyalarında çalışan agentlərinin istifadə etdikləri immunitet və imtiyazlara yaxınlaşdırılması idi. 1975-ci il Konvensiyası bu mövqeni tamamilə mənimsəmiş və o qüvvəyə mindikdən sonra dövlətlərin burada nəzərdə tutulan kateqoriyalarının immunitet, üstünlük və imtiyazları diplomatik immunitet və imtiyazlara çox yaxın və ya analoji olacaq. Belə ki, hər iki halda beynəlxalq hüququn subyektlərinin nümayəndələrindən, onların onların xaricdəki xarici əlaqə orqanlarından bəhs edilir.

Diplomatiya sahəsində mövcud olan bütün konvensiyalarda olduğu kimi nəzərdə tutulan bütün immunitet və imtiyazlar iki qrupa bölünür: xaricdəki xarici əlaqə orqanlarının özlərinin immunitet və üstünlükləri və bu orqanların əməkdaşlarının şəxsi immunitet və üstünlükləri.

Birinci qrupa – nümayəndəliklərin və orqan və konfransdakı deleqasiyaların binalarının toxunulmazlığı, onların arxiv və sənədlərinin toxunulmazlığı, vergi imtiyazları, nümayəndəliyin və deleqasiyaların binalarında göndərən dövlətin bayraq və nişanələrindən (gerb) istifadə etmək hüququ aiddir. İkinci qrupa – şəxsi toxunulmazlıq, qərargahın və əmlakın toxunulmazlığı, sənədlərin və korrespondensiyanın toxunulmazlığı, yurisdiksiya immuniteti, vergi və yığımlardan azad edilmələr, gömrük rüsumlarından və nəzarətindən azad olunma və s. aiddir.

Yerləşmə dövlətinə münasibətdə Konvensiyanın müəyyən etdiyi ümumi prinsiplərə əsasən, bu dövlət, hər şeydən əvvəl göndərən

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: 1986, с. 270

dövlətin nümayəndəliyinə (deleqasiyasına) ümumi imtiyazlar təqdim etməli və onlara funksiyalarını həyata keçirə bilmələri üçün lazımı imkanları yaratmalıdır. Təşkilat və ya konfrans, öz növbəsində bu cür imkanlarla təmin olunmaları üçün nümayəndəliklərə (deleqasiyalara) yardım etməli və həmçinin öz səlahiyyətlərinə daxil olan digər imkanlarla onları təmin etməlidir.

İndi də, birinci qrupa daxil olan immunitet və üstünlüklərin araşdırılmasına keçək. Xarici əlaqələrin bütün xarici orqanlarında olduğu kimi burada da **nümayəndəliyin binasının toxunulmazlığı** əsas yerdə durur. Nümayəndəliyin binası deyərək, burada daimi nümayəndəliyin, müşahidəçilərin daimi missiyalarının, beynəlxalq təşkilatın orqanında və beynəlxalq konfranslardakı deleqasiyaların, orqan və ya konfransdakı deleqasiyaların binaları nəzərdə tutulur.

Nümayəndəlik və deleqasiyaların binalarının tam toxunulmazlığının Konvensiya ilə təmin olunması məsələsi çox mürəkkəb məsələlərdən idi. Belə ki, Konvensiyanın nümayəndəlik (23) və deleqasiyaların (54) binalarının toxunulmamazlığına aid uyğun maddələrinin hazırlanmasında BHK-sı 1969-cu il Xüsusi missiyalar haqqında Konvensiyanın 25-ci maddəsində olduğu kimi “fövqəladə vəziyyət” qeyd-şərtini daxil etməyi nəzərdə tutmuşdur. Təbii ki, bu da tam toxunulmazlığı təmin edə bilməzdi.

Uzun müzakirələrdən sonra Vyana Konfransı, 23-cü maddənin son variantına daimi nümayəndəliklərin mütləq istisnasız toxunulmazlığı prinsipini yerləşdirdi. Lakin orqan və konfranslardakı deleqasiyaların xidməti binalarına münasibətdə bunu həyata keçirmək mümkün olmadı. Belə ki, layihənin 54-cü maddəsinin müzakirəsində lazımı 2/3 səs yığılmadı və maddə Konvensiyanın mətnindən çıxarıldı.

Bu zahirən belə görünməsə də əslində “son zərurət”, “fövqəladə vəziyyət” doktrinası praktikada bir sıra sui-istifadələrə yol açmağa bilər. Və mahiyyətcə bu qeyd-şərt suveren dövlətlərin xaricdəki rəsmi nümayəndəliklərinin binalarının ümumtanınmış toxunulmazlıq prinsipinə xələl gətirmiş olur. Bu zaman nümayəndəliyin binasının mütləq toxunulmazlığından bəhs etmək əsassızdır.

Bununla əlaqədar bir çox deleqasiyalar, Konvensiyanın mətnində deleqasiyaların xüsusi yaşayış binalarının və onların əmlaklarının toxunulmazlığı haqqında layihənin 60-cı maddəsinin (son redaktədə 59-cu maddə) saxlanılmasına çalışmağa səy

göstərilir. Bu məsələdə əsas təşəbbüs Latın Amerikasına aid idi. Müzakirələrdən sonra 60-cı maddə qəbul edildi.

Konvensiyanın 59-cu maddəsinin 1-ci bəndinin sonuncu redaktəsində deyilir: “Deleqasiyanın başçıların, digər deleqatların və deleqasiyanın diplomatik personalının üzvlərinin xüsusi yaşayış binaları toxunulmazlıq və müdafiədən istifadə edir”. Bu maddənin çox mühüm əhəmiyyəti vardır, belə ki, mehmanxanalar (xüsusi yaşayış binaları) deleqatlar tərəfindən praktikada həm yaşayış, həm də xidməti bina kimi istifadə edilir.

Deleqatların xidməti binalarına gəldikdə isə, əsasən onlar öz dövlətlərinin nümayəndəlik və səfirliklərində yerləşirlər ki, bu binalar da 1961-ci il diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasına əsasən tam toxunulmazlıqdan istifadə edirlər.

Bundan başqa, əgər, məsələn, deleqasiyanın başçısı xüsusi olaraq deleqasiya üçün tutulmuş binada yerləşirsə və eyni zamanda o, bu binadan yaşayış məqsədlərindən başqa xidməti bina kimi də istifadə edirsə, o zaman bu bina təbii ki, yaşayış binası sayılır və uyğun olaraq Konvensiyanın 59-cu maddəsinə əsasən toxunulmazlıqdan istifadə edir.

Bu məsələ ilə əlaqədar, son olaraq onu da qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq hüququn mənbələri təkcə müqavilə normaları deyil, eyni zamanda adət normalarıdır ki, bu normalar dövlətlərin başqa xarici əlaqə orqanlarının toxunulmazlığı ilə yanaşı deleqasiyaların xidməti binalarının da toxunulmazlığını nəzərdə tutur.

İndiyə kimi biz, daimi nümayəndəliklərin və orqan və konfranslardakı deleqasiyaların binalarının toxunulmazlığından bəhs etdik. Daimi müşahidəçilər missiyasının və orqan və konfranslardakı müşahidəçi deleqasiyaların tutduqları binalarla əlaqədar olaraq 1975-ci il Konvensiyası qərara alır ki, bu orqanları tamamilə daimi nümayəndəliklərin və orqan və konfranslardakı deleqasiyaların hüquqi statusu, immunitet və imtiyazları ilə eyniləşdirsin. Bu eyni zamanda onların tutduqları binaların toxunulmazlığına da aiddir.¹

1975-ci il Vyana Konvensiyası nümayəndəliyin **arxiv və sənədlərinin toxunulmazlığını** (maddə 25) və həmçinin rəsmi korrespondensiya və **poçtun toxunulmazlığını** (maddə 27) nəzərdə tutur.

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: 1986, с. 274

Nümayəndəlik və deleqasiyaların poçtlarının tam toxunulmazlığı onların normal fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi üçün vacib şərtidir. BHK-sı, məhz bunu əsas tutaraq Konvensiyanın uyğun maddələrini hazırlamışdır. Konvensiyanın uyğun olaraq 27 və 58-ci maddələrində aşağıdakı müddəalar əks olunmuşdur: “nümayəndəliyin (deleqasiyanın) rəsmi korrespondensiyası toxunulmazdır” və “nümayəndəliyin (deleqasiyanın) poçtu tutulub saxlanıla və açıla bilməz”.

27-ci maddəyə dair müəyyən qeyd-şərtlərin edilməsi cəhdlərinin olmasına baxmayaraq həmin maddə olduğu kimi qəbul edilmişdir.

Beləliklə, Konvensiyada nümayəndəlik və deleqasiyaların poçtlarının tam toxunulmazlığı prinsipi möhkəmləndirildi və bununla da bu məsələyə aid ümumtanınmış adət norması Konvensiyada öz əksini tapmış oldu.

1975-ci il Vyana Konvensiyası nümayəndəliyin rəsmi istifadəsi, nümayəndəliyin başçısının və diplomatik personalın üzvlərinin şəxsi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyaların, o cümlədən, avadanlıq əşyalarının yerləşmə dövlətinə gətirilməsini və onların **gömrük rüsumlarından və nəzarətindən azad edilməsini** nəzərdə tutur(maddə 35).

Yerləşmə dövlətinin qanun-qaydalarını və adətlərini nəzərə almaqla daimi nümayəndəliyin və daimi müşahidəçilər missiyasının öz binaları üzərində **göndərən dövlətin bayraq və emblemindən istifadə etmək hüququ** vardır. Bununla yanaşı belə nümayəndəliklərin başçılarının onların istifadə etdikləri binalara və nəqliyyat vasitələrinə münasibətdə də bu cür hüquqları vardır.

Nümayəndələrin funksiyalarının həyata keçirməsi vasitələrinə aid olan əlaqə saxlamaq azadlığı və hərəkət etmək sərbəstliyindən də bəhs etmək vacibdir. Əlaqə saxlamaq azadlığının əsas elementlərindən biri, bizim yuxarıda bəhs etdiyimiz nümayəndəliyin poçtunun toxunulmazlığıdır.

Hərəkət etmək sərbəstliyi isə 1961-ci il Vyana Konvensiyasının uyğun müddəalarına analogi olaraq təsbit edilmişdir. 1975-ci il Konvensiyası müəyyən etmişdir ki, yerləşmə dövləti dövlətin təhlükəsizliyi baxımından girişi qadağan olunan və ya tənzimlənən zonalar haqqında qayda-qanunları nəzərə almaqla daimi nümayəndəliklərin və orqan və konfranslardakı deleqasiyaların

funksiyalarını yerinə yetirmələri üçün öz ərazisində sərbəst hərəkət etmək imkanı yaratmalıdır.

İkinci qrupa daxil olan immunitet və üstünlüklərə gəldikdə isə, şəxsi xarakterli immunitet və imtiyazlar arasında nümayəndəlik və deleqasiyaların başçılarının və onun qalan diplomatik personalının üzvlərinin **şəxsi toxunulmazlığı** prinsipi fundamental prinsip rolunu oynayır. Nümayəndəliyin başçısının və diplomatik personalın üzvlərinin normal fəaliyyəti üçün şəxsi toxunulmazlıq mühüm şərtidir. 1975-ci il Vyana Konvensiyasının 28-ci maddəsi aşağıdakı şəkildə tərtib olunmuşdur: “Nümayəndəliyin başçısının və nümayəndəliyin diplomatik personalının üzvlərinin şəxsiyyəti toxunulmazdır. Onlar heç bir formada tutulub saxlanıla və ya həbs oluna bilməzlər. Yerləşmə dövləti onlara lazımı hörmətlə yanaşmalı və onların şəxsiyyətinə, azadlıq və ləyaqətinə qarşı yönələn hər hansı bir qəsdin qarşısını almaq üçün bütün lazımı tədbirləri görməli və həmçinin bu cür qəsdlər edən şəxsləri təqib edib onları cəzalandırmalıdır”.

Bu 28-ci maddənin və deleqasiyalara aid olan hissədə uyğun 58-ci maddənin sonuncu müddəası (bu cür qəsdlər edən şəxsləri məhkəmə qaydasında təqib edib, cəzalandırmaq) mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan 1975-ci il Konvensiyası, 1961-ci il Vyana Konvensiyasından daha da irəli gedərək tam toxunulmazlıq prinsipinin təminatını yaratmışdır.

1975-ci il Konvensiyası nümayəndəliyin başçısının və onun diplomatik personalının üzvlərinin sənədlərinin, korrespondensiyalarının və müəyyən istisnalarla əmlakının toxunulmazlığını nəzərdə tutur (maddə 29, 2-ci bənd).

Əmlakın toxunulmazlığı prinsipindən istisnalar artıq başqa şəxsi immunitet növü ilə - **yurisdiksiya immuniteti** ilə əlaqədardır.

1975-ci il Konvensiyasının 30-cu maddəsinə əsasən nümayəndəliyin başçısı və nümayəndəliyin diplomatik personalının üzvləri yerləşmə dövlətinin cinayət mühakimə aidiyyatından (yurisdiksiyasından) tamamilə azad olunur.

30-cu maddə, həmçinin mülki və inzibati yurisdiksiya immunitetini də nəzərdə tutur. Lakin burada müəyyən istisnalar vardır. 1975-ci il Vyana Konvensiyasının 30-cu maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən nümayəndəliyin başçısı və onun diplomatik personalının üzvləri Diplomatik əlaqələr haqqında 1961- ci il Vyana

Konvensiyasının 31- ci maddəsində artıq qeyd etdiyimiz istisnalarla yerləşmə dövlətinin mülki və inzibati yurisdiksiya immunitetindən istifadə edirlər.

Əgər nümayəndəliyin başçısı və ya nümayəndəliyin diplomatik heyətinin üzvü məhkəmədə özü iş qaldırırsa, bu həmin şəxsi əsas iddia ilə əlaqədar cavab iddiasına münasibətdə yurisdiksiya immunitetinə istinad etmək hüququndan məhrum edir. (maddə 31, 3-cü bənd).

Yerləşmə dövlətinin yurisdiksiyasından immunitet, həmçinin onu nəzərdə tutur ki, bu yurisdiksiyanın şamil edildiyi şəxslər şahid kimi məhkəmələrdə ifadə vermək öhdəliyindən azadlırlar. Eyni zamanda, onu da qeyd edək ki, yurisdiksiya immuniteti şəxsi akkreditiv dövlətinin yurisdiksiyasından azad etmir. (maddə 30, 3-cü bənd).

Göndərən dövlət öz nümayəndələrinin yurisdiksiya immunitetindən imtina edə bilər, lakin bu imtina aydın ifadə olunmalıdır (maddə 31, 1-ci və 2-ci bənd). Mülki iddialara münasibətdə immunitətdən imtina etmədiyi hallarda belə akkreditiv dövlət tələbin ədalətli şəkildə yoluna qoyulması üçün bütün mümkün vasitələrdən istifadə etməlidir (31-ci maddə, 5-ci bənd).

Göründüyü kimi 1975-ci il Vyana Konvensiyasının 30 və 31-ci maddələri diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasının uyğun 31 və 32-ci maddəsindəki müddəalar əsasında hazırlanmışdır. Lakin burada müəyyən fərqlər də mövcuddur ki, bu da deleqasiyanın üzvlərinin daha məhdud mülki və inzibati yurisdiksiya immuniteti ilə əlaqədardır.

Əsas deleqatlarla yanaşı, həmçinin deleqasiyanın diplomatik personalının üzvləri də (müşavir, ekspertlər və s. daxil olmaqla) yerləşmə dövlətinin cinayət yurisdiksiyasından tamamilə azad olunurlar. Yerləşmə dövlətinin mülki və inzibati yurisdiksiyasından immunitet isə, artıq qeyd etdiyimiz kimi bu kateqoriya şəxslərdə daha məhduddur. Bu immunitet həmin şəxslərin yalnız rəsmi funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə bağlı fəaliyyətlərinə münasibətdə tətbiq olunur (maddə 60, 1 və 3-cü bənd).

Daimi nümayəndəliklərin başçıları və diplomatik heyətinin üzvlərindən fərqli olan daha bir cəhət ondan ibarətdir ki, deleqasiyaların üzvlərinin istifadə etdikləri və onlara aid olan nəqliyyat vasitələri ilə zərər vurulan zaman bu nümayəndələr, əgər

zərər sığorta kampaniyaları ilə ödənilməzsə zərərin ödənilməsi ilə bağlı iddialara münasibətdə inzibati və mülki yurisdiksiya immunitetindən istifadə edə bilməzlər (maddə 60, 4-cü bənd). Buraya, həmçinin bu kateqoriya nümayəndələrə aid olan və onların istifadə etdikləri gəmilər və uçan aparatlar da aid edilir.¹

Bu kateqoriya şəxslər də eynilə şahid kimi dindirilə bilməzlər.

61-ci maddə (immunitətdən imtina) konvensiyanın nümayəndəlik haqqında 31-ci maddəsi ilə analojidir.

Konvensiyanın 32-ci maddəsində əks olunan müddəaya əsasən yerləşmə dövlətində qüvvədə olan **sosial təminat** haqqında müddəalar nümayəndəliyin başçısına, onun diplomatik personalının üzvlərinə və həmçinin yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmayan və burada yaşamayan xüsusi ev qulluqçularına şamil edilir. Digər muzdlu tutulmuş işçilərə münasibətdə isə nümayəndəlik yerləşmə dövlətinin sosial təminat haqqında qərarlarını yerinə yetirməlidir.

Nümayəndəliyin başçısı və diplomatik personalının üzvləri şəxsi və əmlak xarakterli bütün ümumdövlət rayon və bələdiyyə, **vergi, rüsum və xərclərindən** bir sıra istisnalarla azad olunurlar. Onlar aşağıdakı vergilərdən azad olunurlar: 1) adətən malın və ya xidmətin qiymətinə daxil edilən vasitəli vergilərdən, 2) yerli dövlətin ərazisində yerləşən və nümayəndəliyin məqsədləri üçün istifadə olunmayan şəxsi daşınılmaz əmlakın vergi və xərclərindən, 3) yerli dövlət tərəfindən toplanan miras vergilərindən və varislik rüsumlarından, 4) yerli dövlətlərdə yerləşən gəlir mənbələrindən qazanılan şəxsi gəlirə olan rüsum və vergilərdən və həmçinin yerli dövlətlərdəki kommərsiya münasibətlərinə kapital qoyuluşunun vergilərindən, 5) konkret xidmət növünə görə yığılan rüsumlardan, 6) və 24-cü maddədə nəzərdə tutulan istisnalarla qeydiyyat, məhkəmə və daşınılmaz əmlaka münasibətdə digər yığımlardan.

Artıq əvvəl də qeyd etmişdik ki, nümayəndəliyin başçısının və diplomatik personalın üzvlərinin şəxsi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyaların gətirilməsi və onların gömrük nəzarətindən, rüsumlarından azad edilməsi Konvensiyanın 35-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Burada, həmçinin qeyd olunur ki, adı çəkilən şəxslərin şəxsi baqajlarının keçirilməsi zamanı yerləşmə dövlətinin qayda-qanunları haqqında 35-ci maddənin pozulmasının mümkünlüyü ehtimalı

¹ Блищенко И.П. Дипломатическое право. М.: 1990, с. 141

yanarmazsa, baqaj nəzarətdən azad olunur. Əks təqdirdə, belə nəzarət həmin şəxsin və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsinin iştirakı ilə həyata keçirilə bilər.

1975-ci il Konvensiyasının 34-cü maddəsinə uyğun olaraq yerləşmə dövləti nümayəndəliyin başçısını və diplomatik personalı bütün şəxsi və dövlət mükəlləfiyyətlərindən, həmçinin rekvizisiya (müsadirə), kontribusiya (təzminat) və hərbi mənzil mükəlləfiyyətləri kimi hərbi mükəlləfiyyətlərdən azad edir.

Biz şəxsi immunitetlərdən bəhs edən maddələr haqqında danışarkən əsasən Konvensiyanın daimi nümayəndəliklərə aid olan maddələrindən bəhs etdik. Bununla əlaqədar olaraq onu da qeyd etməliyik ki, Konvensiyanın orqan və konfranslardakı deleqasiyalara aid 62 (sosial təminat sistemində iştirak öhdəliyindən azad olunma), 63 (vergi və rüsumlardan azad olunma) 64 (şəxsi mükəlləfiyyətlərdən azad olunma), və 65-ci (gömrük rüsumu və nəzarətində azad olunma) maddələri nümayəndəliklərə aid 32, 33, 34 və 35-ci maddələri ilə analoji tərtib olunmuşdur.

Digər şəxslərin immunitet və imtiyazları.

Konvensiyanın, nümayəndəliyin diplomatik personalının ailə üzvləri üçün, inzibati-texniki personalın üzvləri və onların ailə üzvləri üçün, nümayəndəliyin xidməti personalı və xüsusi ev qulluqçuları üçün immunitet və imtiyaz müəyyən edən 38-ci maddəsi mühüm yenilik idi.

Nümayəndəliyin başçısı və dippersonalının onlarla bir yerdə yaşayan ailə üzvlərinə gəldikdə isə onlar ailə başçısı ilə eyni immunitet və imtiyazlardan istifadə edirlər.

Konvensiyanın 37-ci maddəsinə əsasən nümayəndəliyin inzibati-texniki personalının üzvləri və onlarla birgə yaşayan ailə üzvləri, əgər bu ailə üzvləri yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyillərsə və ya burada daimi yaşayırlarsa cinayət yurisdiksiyasına qarşı tam immunitet də daxil olmaqla bütün immunitet və üstünlüklərdən istifadə edirlər. Burada bir istisna vardır ki, mülki və inzibati yurisdiksiya immuniteti bu şəxslərin öz rəsmi öhdəlikləri ilə əlaqədar olmayan fəaliyyətlərinə şamil edilmir.

37-ci maddənin 3-cü bəndinə əsasən xidməti personala verilən immunitet və imtiyazlar onların yalnız öz vəzifələri ilə bağlı olan əməlləri ilə məhdudlaşır. Onlar, həmçinin xidmətlərinə görə aldıkları əmək haqqı vergi və yığımlarından azad olunurlar.

Xüsusi ev qulluqçuları da, həmçinin xidmətinə görə aldıkları əmək haqqına qoyulan vergi və rüsumlardan azad olunurlar. Digər hallarda onlar yalnız yerləşmə dövlətində nəzərdə tutulan immunitet və üstünlüklərdən istifadə edirlər.

Deleqasiyaların inzibati – texniki personalının üzvlərinin, xidmətçi personalının üzvlərinin, xüsusi ev qulluqçularının və deleqasiyaların ailə üzvlərinin immunitet və üstünlüklərinə gəldikdə isə, bu maddə II hissənin uyğun 36-cı maddəsinə əsasən tərtib olunmuşdur. Təbii ki, burada deleqasiyaların müvəqqəti xarakterindən doğan bəzi spesifik xüsusiyyətlər də nəzərə alınmışdır. Məsələn, ailə üzvlərinə sosial təminat sahəsində qanunvericilikdən qaldırılma haqqında müddəə şamil olunmur (maddə 62), onlar rüsum və vergilərdən azad olunma haqqında 63-cü maddəyə düşürlər.

İmmunitet və üstünlüklərin fəaliyyət müddəti.

Konvensiyaya əsasən immunitet və üstünlüklərdən istifadə etmək hüququ olan hər bir şəxs öz vəzifəsini tutmaq üçün yerləşmə dövlətinin ərazisinə gəldiyi andan və ya əgər o artıq bu ərazidə yerləşsə, onun təyinatı haqqında göndərən dövlət və ya təşkilat tərəfindən məlumat verildiyi andan bu immunitet və imtiyazlardan istifadə edir. Funksiyaların bitməsi ilə immunitet və üstünlüklər şəxsin yerləşmə ölkəsini tərk etməsi anında kəsilir.

Bu maddələrdən danışarkən, onu da qeyd etmək lazımdır ki, yerləşmə dövləti bir çox hallarda eyni zamanda göndərən dövlət kimi də çıxış edir və öz ərazisində yerləşən beynəlxalq təşkilatlar yanında özünün daimi nümayəndəliklərinə malik olur. O, eyni zamanda ərazisində keçirilən beynəlxalq konfranslara da deleqasiyalar göndərir. Konvensiya yerləşmə dövlətinin nümayəndəliklərinin və deleqasiyalarının üzvlərinin immunitet və üstünlükləri məsələsini həll etmir və bunu yerləşmə dövlətinin özünün ixtiyarına buraxır.

Yeri gəlmişkən, artıq qeyd etdiyimiz kimi, BMT-nin immunitet və imtiyazları haqqında 1946-cı il 13 fevral Konvensiyasında da bir sıra funksional xarakter daşıyan immunitet və imtiyazlar nəzərdə tutulmuşdur. Buraya, həbsdən immunitet, bütün kağız və sənədlərin toxunulmazlığı, pul və ya valyuta dəyişdirilməsinin məhdudlaşdırılmasına münasibətdə imtiyazlar, şəxsi baqaja münasibətdə immunitet və imtiyazlar və s. daxildir.

Bu məsələ ilə bağlı olan bütün əvvəlki beynəlxalq razılaşmaların rolunu heç də azaltmadan, 1975-ci il Konvensiyası,

bütün universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlar yanında dövlətlərin daimi nümayəndəliklərinin və onun əməkdaşlarının, bu təşkilatlar tərəfindən və ya onların himayəsi ilə çağırılan beynəlxalq konfranslardakı deleqasiya və müşahidəçi deleqasiyalarının və daimi müşahidəçilər missiyasının hüquqi statusu, immunitet və imtiyazlarının bütün aspektlərini tənzimləyən ümumi sənəddir.¹

1961-ci il diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasının bütün müttərəqqi müddəalarını özündə birləşdirən 1975-ci il Konvensiyası müasir xarici əlaqələr hüququnun məcəllələşdirilməsi və progressiv inkişafı yolunda mühüm addımdır.

VII FƏSİL

XÜSUSİ MISSİYALAR HÜQUQU

7.1. Xüsusi missiyalar institutunun anlayışı və tarixi inkişafı

Xüsusi missiya dedikdə, dövlətlər arasında xüsusi razılaşmalarla müəyyən olunan konkret vəzifələri həyata keçirmək üçün bir dövlət tərəfindən digərinə göndərilən nümayəndələrdən ibarət olan xarici əlaqələrin müvəqqəti xarici orqanı başa düşülür. Xarici əlaqələrin həyata keçirilməsinin bu forması, əvəllər "ad hoc diplomatiya" adlanırdı.

Diplomatiya tarixindən məlumdur ki, diplomatiyanın özü, məhz xüsusi missiyalar diplomatiyası kimi yaranmışdır. Qədim dövrlərdə və orta əsrlərdə diplomatik fəaliyyətin həyata keçirilməsinin başqa formaları mövcud deyildi. Dövlətlər arasında sabit iqtisadi, mədəni, ticarət əlaqələri, həmçinin onlar arasında əlaqə vasitələri inkişaf etmədiyindən daimi diplomatik nümayəndəliklərin təsis edilməsindən söhbət gedə bilməzdi. Bundan başqa xarici siyasətin həyata keçirilməsi vasitələri arasında diplomatiyanın tutduğu yer çox cüzi idi. Belə ki, Qədim Şərqdə diplomatiya sənətinin yüksək inkişafına baxmayaraq xarici siyasətin həyata keçirilməsinin əsas vasitəsi hər b və güc olaraq qalırdı.

Dövlətlər arasında beynəlxalq münasibətlərin sabit sistemi qurulmayana qədər diplomatiya ikinci dərəcəli rol oynayırdı. Belə sistem isə yalnız XVII əsrin ortalarından yaranmağa başlamışdı. Həmin dövrə qədər daha çox inkişaf etmiş dövlətlər arasında təsadüfi əlaqələrə rast gəlinirdi. Bu əlaqələr müvəqqəti göndərilən səfirliklər vasitəsilə həyata keçirilirdi ki, həmin səfirliklərin konkret məqsəd və vəzifələri olurdu.

XVI-XVII əsrlərə qədər xüsusi missiyalar müntəzəm xarakter daşımasalar da, o dövrün diplomatiya həyatı üçün yeganə forma kimi çıxış edirdilər. Bu cür missiyaların funksiyası adi, normal diplomatik münasibətlərin yaradılması ilə bağlı idi. Dövlətlər arasında daimi diplomatik münasibətlərin yaradılması isə bu funksiyalara daxil deyildi.

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: 1986. с. 280

Xüsusi missiyalar bu və ya digər dövlətə müxtəlif məsələlər üzrə danışıqların aparılması üçün (sülh bağlanması, ittifaq bağlanması) göndərilirdi. Bu məsələlər arasında mərasim xarakterli məsələlər də var idi.

XVI-XVII əsrlər xüsusi missiyalarını daimi diplomatiyadan fərqləndirən xüsusiyyətlər aşağıdakı kimi göstərilmişdir.

Xüsusi missiyanın yerinə yetirilməsi üçün səlahiyyətləndirilmiş şəxsin təyinində və onların rütbə və adlarla təltifində fərqlər vardır. Diplomatik missiyanı yerinə yetirmək üçün təyin olunan şəxslər, adətən monarx tərəfindən təyin olunurdular. Bu şəxslərə təlimat verilir ki, bu təlimatda səfirliyin idarə edilməsi haqda dəqiq göstərişlər əks olunurdu. Bu cür göstərişlər, həmçinin səfirin şəxsi davranışına, mərasim, etiket məsələlərinə də aid edilirdi. Bundan başqa missiya müddətində, onu icra edən şəxsə xüsusi titullar da verilir. Nümayəndələrin dərəcələri arasında fərq tapşırıqın mühümlüyü ilə müəyyən olunurdu.

Bundan başqa, xüsusi missiyanın akkreditə edilmə üsullarında və həmçinin onlara etimadnamə və səlahiyyətlərin verilməsində də fərqli xüsusiyyətlər var idi. İndiki dövrün xüsusi missiyalarından fərqli olaraq, o dövrdə xüsusi missiya göndərən dövlətin əvvəlcədən yerli dövlətdən razılıq almaq öhdəliyi yox idi. Bunun da obyektiv səbəbləri var idi. Belə ki, həmin dövrün əlaqə şərtlərində qabaqcadan razılaşmaq müşkül məsələ idi.

Etimadnamələr və səlahiyyətlər indikinə oxşar idi və iki nüsxədə verilir. Lakin ölkəyə gəlmiş zaman etimadnamənin nüsxəsinin yerli hakimiyyət orqanlarına təqdim olunması adəti yox idi. Səlahiyyətlərə gəldikdə isə əslində bu missiyaların səlahiyyətləri etimadnamədə müəyyən olunan səlahiyyətdən daha geniş idi. Konkret şəraitdən asılı olaraq bəzən səfirə müstəqil olaraq danışıqlar aparmağa da icazə verilir.

Həmin xüsusi missiyaların daha bir mühüm xüsusiyyəti - onların kollegial xarakter idi. Missiyanın tərkibinə adətən iki elçi və katib daxil olurdu. Bu kollegiallıq mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Diplomatik missiyaya daxil olan şəxslər dövləti təmsil etmək baxımından eyni hüquqlara malik idilər və yerli dövlət bu missiyanı tam bir vahid kimi qəbul edirdi. Sırf etiket xarakterli bəzi məsələlərdən başqa onlar eyni immunitet və üstünlüklərə malik idilər.

Missiyanın kollegiallığı eyni zamanda özünü qərarın birgə qəbul edilməsində, ümumi davranış xəttinin müəyyən edilməsində göstərirdi. Bu prinsip mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi və səlahiyyətin aşılması hallarının qarşısını alırdı. Şifahi səlahiyyətlərə malik olan səfir yalnız missiyanın diplomatik tərkibi ilə razılaşdıqdan sonra müəyyən addım ata bilərdi.

Bu baxımdan o dövrün missiyaları XVIII-XIX əsrlər daimi səfirliklərindən kökündən fərqlənirdi. Burada səfir dövlətin yeganə təmsilçisi sayılırdı. Daimi səfirliklərin qalan üzvləri isə onun müşahidəçiləri hesab olunurdular.

XVI-XVII əsr xüsusi missiyalarının daha bir xüsusiyyəti onların yerli hakimiyyətin hesabına saxlanması, təmin olunması idi. Qeyd etmək lazımdır ki, diplomatik imtiyazın bu növü daimi səfirliklər təsis olunana qədər xarakterik idi. İndiki dövrdə səfirliklərin olduqları dövlətin hesabına saxlanması yerli dövlətin beynəlxalq hüquqi öhdəliyi deyildir. İndi, belə hallara rast gəlinə belə, bu hüquq normaları əsasında deyil, nəzakət normaları əsasında edilir.

Xüsusi missiyaların istifadə etdikləri immunitet və üstünlüklərin adlandırılmasında və həcmində də müəyyən fərqlər vardır.

Dövlətin xaricdə daimi diplomatik nümayəndəlikləri yaranmağa başladıqdan sonra xüsusi missiyaların təbiəti də dəyişməyə başladı. Həmin dövrdən diplomatik praktikada mərasim xarakterli funksiyaları və siyasi funksiyaları bir-birindən fərqləndirməyə başladılar. Birinciləri xüsusi missiyalara, ikinciləri isə daimi nümayəndəliyə aid edirdilər.

Daimi diplomatiyanın yaranması ilə (XVI-XVIII) xüsusi missiyalar öz fəaliyyətlərini dayandırmadılar. Onlar artıq diplomatiyanın yeganə forması olmasalar da, daimi diplomatiya ilə eyni zamanda fəaliyyət göstərir və özünün funksiyalarına malik olurlar. Artıq XIX-XX əsrlərdə onlar daimi diplomatik nümayəndəlikləri əvəz etmir, müəyyən xüsusi hallarda göndərilirdilər. Diplomatiyanın həyata keçirilməsi formaları arasında belə rol bölgüsü olduğundan sonra xüsusi missiyalar ikinci plana keçdilər. Əsas yük artıq daimi nümayəndəliklərin üzərinə düşməyə başladı. Qədim dövrdən və orta əsrlərdən fərqli olaraq, yeni dövrdə xüsusi missiyaların funksiya və vəzifələri əvvəlcədən konkret olaraq müəyyən olunurdu. Onlar əsasən mərasim, təntənə xarakteri daşıyır və az-

az hallarda bu və ya digər səbəbdən daimi diplomatik nümayəndəliklərin səlahiyyətlərindən qaldırılmış xüsusi əhəmiyyətli tapşırıqları da yerinə yetirirdilər.

Lakin aralarında daimi diplomatik münasibətlər yaradılmayan və səfirliklər təsis edilməyən dövlətlər arasında, indi də xüsusi missiyalar diplomatik əlaqələrin həyata keçirilməsinin əsas vasitəsi kimi çıxış edir.

Daimi diplomatik nümayəndəliklər yaranmaqla xüsusi missiyalar azalmasalar da, o dövrdə həmin missiyaların fəaliyyətini tənzimləyən beynəlxalq hüquq normaları yaranmamışdır. Buna səbəb xüsusi missiyaların birdəfəlik, müvəqqəti xarakteri idi. Eyni zamanda, bu sahədə dövlətlərin praktikasısı da müxtəlif idi ki, bu da həmin dövrdə müəyyən ümumi qanunauyğunluğun tətbiqinə, işlənilməsinə mane olurdu. Buna görə də beynəlxalq hüquqda xüsusi missiyalara aid, dəqiq müəyyən olunmuş normalar mövcud deyildi.

Lakin sonradan beynəlxalq həyatın inkişaf perspektivləri dövlətlərin xüsusi missiyalarının fəaliyyətlərini tənzimləyən beynəlxalq hüquq normalarının inkişafına və məcəllələşdirilməsinə zərurət yaratdı. Məcəllələşdirilmənin nəticəsi kimi 1969-cu il dekabrın 8-də BMT-nin Baş Assambleyasının XXIV iclasında xüsusi missiyalar haqqında Konvensiya qəbul olundu. Konvensiya 1985-ci il 21 iyunda qüvvəyə mindi.

Xüsusi missiyalar haqqında 1969-cu il Konvensiyasının giriş hissəsində deyilir ki, o, 1961-ci il və 1963-cü il diplomatik və konsul əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyalarını tamamlamaq üçün qəbul edilmişdir və ümid edilir ki, bu Konvensiya da dövlətlər arasında dostluq münasibətlərinin inkişafına yaxından kömək edəcəkdir.

7.2. Xüsusi missiyaların təsnifatı və onların təşkili və fəaliyyətinin beynəlxalq hüquqi əsasları

Dövlətlər arasında hərtərəfli geniş forma almış əməkdaşlığın təmin edilməsi üçün ənənəvi diplomatik kanallarla yanaşı, diplomatiyanın digər formalarından da istifadə səmərəli nəticələr verir. Burada xüsusi missiyalar diplomatiyasının özünəməxsus yeri qeyd olunmalıdır.

Xüsusi missiyaların əhəmiyyəti özünü onda göstərir ki,

dövlətlər arasında normal diplomatik münasibətlər mövcud olmayanda, həmin dövlət və ya hökumət tanınmayanda belə diplomatiyanın bu formasından istifadə etmək mümkündür. Bu cür hallarda xüsusi missiyalar beynəlxalq ünsiyyətdə iştirak etmək hüququnun realizəsini təmin edir.

Praktikada xüsusi missiyaların müxtəlif növlərindən istifadə olunur.

Hal-hazırda xüsusi diplomatlar institutu geniş yayılmışdır. Belə diplomatlar dövlət və dövlət başçısı tərəfindən yerli dövlətin hökumət və dövlət başçısına göndərilən xüsusi müraciətin ötürücüləri rolunu oynayırlar.

Dövlətlərin praktikasında dövlətin və yaxud da dövlət başçısının adından çıxış edən, dövlət başçısının xüsusi məsələlər üzrə nümayəndələrinin göndərilməsi də geniş yayılmışdır.

Digər dövlətlər arasında yaranmış mübahisəli məsələləri həll etmək üçün onların xahişi və ya razılığı əsasında vasitəçilik funksiyasını həyata keçirən şəxsləri də xüsusi missiyalara aid etmək olar.¹

Bəzi müəlliflər məxfi emissarları da xüsusi missiyalara aid edir. Praktikada məxfi emissarların aşağıdakı növləri vardır: müraciətin ötürücüsü kimi məxfi emissar, məxfi danışıqlar aparan və ya gizli razılaşmanı imzalayan diplomat, yerli dövlətin razılığı ilə məsələni, danışıqları gizli müşahidə edən diplomat və s.

Müasir dövrmüzdə yüksək, ali səviyyədə diplomatiya və ya zirvə diplomatiyası kimi xüsusi missiyaların növü mühüm rol oynamağa başlamışdır.

Dövlət başçıları, hökumət başçıları və xarici işlər nazirləri tərəfindən həyata keçirilən dövlət səviyyəsində səfərlər, rəsmi görüşlər, vasitəsiz danışıqlar və beynəlxalq müqavilələrin və siyasi razılaşmaların imzalanması müasir beynəlxalq həyatın adi normasına çevrilmişdir. Belə görüşlərin mövzusu ikitərəfli münasibətlər üçün, həm də bütün bəşəriyyət üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdir.

Xüsusi missiyaya rəhbərlik edən və ya onda iştirak edən dövlət başçısının, hökumət başçısının, xarici işlər nazirinin və digər yüksək

¹ Селянинов О.П. Практике дипломатических сношений государств. М.: 1999, МГИМО (У) МИД России. С. 64.

rütbəli şəxslərin statusu Xüsusi missiyalar haqqında 1969- cu il Konvensiyasında ayrıca qeyd olunur.

Azadlığı uğrunda mübarizə aparan xalq və millətin xarici dövlətə göndərdiyi nümayəndələrinin xüsusi missiya keyfiyyətində qəbul edilib-edilməməsi məsələsi beynəlxalq hüquqda mürəkkəb məsələdir. 1969-cu il Konvensiyasına əsasən xüsusi missiya bir **dövlət** tərəfindən digərinə göndərilir. Yəni burada hər hansı bir başqa subyekt deyil, məhz dövlətin göndərdiyi missiyalar nəzərdə tutulur. Lakin azadlığı uğrunda mübarizə aparan və dövlətçiliyini qurmaq mərhələsində olan xalq da beynəlxalq hüququn qeyri- tipik subyektlərinə aid edilir. Belə subyektlərin beynəlxalq cəmiyyət tərəfindən tanınan orqanları və həmçinin müəyyən ərazidə real hakimiyyəti olur. Hesab olunur ki, beynəlxalq hüququn həmin subyektlərinin xüsusi missiyalardan istifadə etmək hüququnun tanınması məqsədəuyğun olardı. Praktikada bu hüquq bəzi dövlətlər tərəfindən tanınır.

Müasir şəraitdə beynəlxalq hüququn subyektləri öz aralarında əlaqələrində müxtəlif növ xüsusi missiyalardan istifadə edirlər.

Ümumiyyətlə, dövlətin xarici əlaqələri ikitərəfli diplomatiya çərçivəsində iki əsas formada həyata keçirilir: daimi diplomatik nümayəndəliklərin və müvəqqəti xüsusi missiyaların köməyi ilə. Xüsusi missiyalar daimi nümayəndəliklə eyni rejimdən istifadə etsələr də, onlar özünəməxsus fəaliyyət sahələrinə malikdirlər. Buna görə də, onların hüquqi statusları xüsusi beynəlxalq konvensiya ilə müəyyən olunur.

Beynəlxalq hüquq komissiyası tərəfindən bu konvensiyanın layihəsi hazırlanarkən müxtəlif variantlar müzakirə olunmuşdur. İlk layihənin əsasında daimi diplomatik nümayəndəliklərlə analoqiya prinsipi dururdu və bu daimi nümayəndəliklərlə xüsusi missiyaların eyni diplomatik təbiəti ilə və fəaliyyətinin oxşarlığı ilə izah edilirdi. Lakin xüsusi missiyalar xarakterinə görə və tərkibinə görə çox müxtəlif ola bilərlər, buna görə də onları daimi nümayəndəlikləri tənzimləyən vahid və dəqiq müəyyən olunmuş qaydalara tabe etmək çətindir. Eyni zamanda, xüsusi missiyaların həyata keçirdikləri funksiyalar da fərqlidir. Bütün bunlara görə də xüsusi missiyaların hüquqi vəziyyətlərini tənzimləyən xüsusi konvensiyanın işlənilməsi daha məqsədəuyğun hesab olunmuşdur.

Bu konvensiyanı hazırlayarkən bir tərəfdən xüsusi missiya və

daimi diplomatik nümayəndəliklərin eyni diplomatik təbiətləri, digər tərəfdən də onların həyata keçirdikləri funksiyalar arasında fərq nəzərə alınmışdır. Digər tərəfdən bəzi texniki xarakterli missiyaların xüsusiyyətləri 1963-cü il Konsul əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyasında nəzərdə tutulan konsul vəzifəli şəxslərin rejiminə oxşar hüquqi rejimin müəyyən olunmasını tələb edirdi.

1969-cu il Konvensiyası giriş hissədən və 55 maddədən ibarətdir. Giriş hissədə xüsusi missiya institutunun məqsəd və vəzifələri, onun müasir beynəlxalq münasibətlərdəki yeri müəyyən olunur. Bundan başqa, burada qeyd olunur ki, imunitet və üslünlüklər xüsusi missiyaların başçılarına və üzvlərinə, ayrı-ayrı şəxslərin şəxsi mənfəəti üçün deyil, beynəlxalq hüququn subyektini təmsil edən orqan kimi xüsusi missiyaların funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün verilir.

Xüsusi olaraq qeyd olunur ki, Konvensiya ilə əhatə olunmayan məsələlər dövlətin adi praktikası ilə tənzimlənməyə davam edir.

Konvensiyanın 1-ci maddəsi burada rast gəlinən terminlərin açıqlanmasına həsr olunmuşdur. Burada "Xüsusi missiya – bir dövlət tərəfindən digərinə müəyyən məsələlərin müzakirəsi üçün və ya ona münasibətdə konkret məsələnin həlli üçün onun razılığı ilə göndərilən, nümayəndəlik və müvəqqəti xarakterli missiya kimi müəyyən olunmuşdur. Bu anlayışın özündə üç meyar əks olunmuşdur:

- 1) xüsusi missiya nümayəndəlik xarakterinə malikdir;
- 2) o, müvəqqəti xarakter daşıyır;
- 3) xüsusi missiyanın vəzifələri konkret məqsədli xarakter daşıyır.

Nümayəndəlik meyarına gəldikdə o, təkcə xüsusi missiyalara deyil, bütövlükdə diplomatiyanın bütün formalarına aiddir. Lakin buna baxmayaraq, məhz bu meyar xüsusi missiyanı müxtəlif növ rəsmi, yalnız qeyri-dövlət missiya və səfərlərindən fərqləndirməyə imkan verir.

Xüsusi missiyaların daha bir fərqləndirici xüsusiyyəti onların müvəqqəti təbiətə malik olmalarıdır. Lakin bu onların hər zaman qısamüddətli olması da demək deyildir. Xüsusi missiyaların illərlə davam etdiyi hallara da rast gəlinir, lakin hər zaman onların fəaliyyət müddəti vəzifələrinin xarakterindən asılı olaraq konkret müəyyən olunur.

Və nəhayət, xüsusi missiyaların üçüncü əsas şərti onların qarşısında duran vəzifələrin konkret məqsədli xarakter daşmasıdır. Məhz bu meyar xüsusi missiyanı müəyyən edən əsas şərtlərdəndir. Beynəlxalq Hüquq Komissiyası Konvensiyanın 1-ci maddəsinə olan şərhində qeyd etmişdir. "Xüsusi missiya dövlətlər arasında ümumi diplomatik münasibətlərin təmin edilməsində məsuliyyət daşıyan missiya xarakterinə malik olmamalıdır, onun vəzifələri dəqiq müəyyən olunmalıdır".

Praktikada, bəzən xüsusi missiyalara maraqlı dövlətlər arasında münasibətlərin, siyasətin ümumi prinsipləri də daxil olmaqla çox geniş vəzifələr tapşırılır. Lakin zirvə toplantıları ilə əlaqədar olmayan bütün digər hallarda xüsusi missiyaların vəzifələri dəqiq müəyyən olunmalıdır. Bununla onların funksiyaları daimi diplomatik nümayəndəliklərin funksiyalarından fərqlənir.

Xüsusi missiya yalnız öz vəzifələri çərçivəsində fəaliyyət göstərə bilər. Bu vəzifələr yalnız göndərən dövlətlə qəbul edən dövlət arasında qarşılıqlı razılıq əsasında genişləndirilə bilər.

Eyni zamanda xüsusi missiyanın konkret xarakteri onların vəzifələrinin məhdudlaşdırılması da demək deyildir. Məsələn, xüsusi missiyanı qəbul edən tərəflə daimi diplomatik münasibətlərin olmadığı halda və həmçinin də yüksək səviyyəli xüsusi missiyadan bəhs edildiyi bütün hallarda onların aparılması və vəzifələri heç də həmişə qabaqcadan müəyyən olunmur. Onlar adətən missiyanın işi gedişində müəyyən edilir və çox geniş məsələləri əhatə edir. Başqa bir misal, sırf təntənə və mərasim məsələlərindən mühüm siyasi məqsədlər, görüşlər və yüksək səviyyədə danışıqlar üçün istifadə edilməsidir.

1969-cu il Konvensiyanın birinci hissəsində yer almış ən mühüm məsələlərdən biri xüsusi missiyaların göndərilməsi qaydalarıdır. Konvensiyanın 2-ci maddəsində deyilir: "Dövlət digər dövlətə, diplomatik və ya digər razılaşdırılmış və ya qarşılıqlı münasib kanallar vasitəsilə qabaqcadan alınmış razılıq əsasında xüsusi missiya göndərə bilər". Göründüyü kimi, xüsusi missiyaya da münasibətdə göndərən və qəbul edən tərəfin qarşılıqlı razılığı əsas götürülür. Lakin daimi diplomatik nümayəndəliyin təsis edilməsinə olan razılığın ifadə forması və xüsusi missiyanın göndərilməsinə razılığın ifadə forması bir-birindən fərqlənir. Birinci halda razılıq yazılı formada qeyd olunmalıdır, ikincidə isə onun müxtəlif formaları

ola bilər, məsələn, rəsmi razılıqdan səssiz razılığa qədər. Adətən xüsusi missiyanı qəbul etmək öhdəliyi hər hansı bir rəsmi protokol formasında deyil, məhz razılıq şəklində olur.

Dövlət vahid xüsusi missiyanı eyni zamanda bir neçə dövlətə göndərə bilər. Bunun üçün həmin dövlətlərin hər birinin ayrı-ayrılıqda razılığı alınmalıdır. (4-cü maddə). Adətən, belə vəziyyət bir neçə dövlət arasında məsələn, sərhəd məsələsi ilə əlaqədar razılaşmanın imzalanmasında və yaxud adətən, dövlət və hökumət başçısının, xarici işlər nazirlərinin iştirak etdikləri zirvə diplomatiyasında yaranır. Bundan başqa, iki və ya bir neçə dövlət tərəfindən başqa bir dövlətə vahid, ümumi xüsusi missiyanın göndərilməsinə də rast gəlinir (5-ci maddə).

Lakin dövlət, eynitərkibli və eynivəzifəli missiyanı bir neçə dövlətin ərazisinə göndərsə də, bu hüquqi nöqtəyi-nəzərdən bir missiya kimi deyil, bir neçə ardıcıl missiyalar zənciri kimi qiymətləndirilir. Çünki, bu missiyanın danışıqları hər bir dövlətlə ayrı-ayrılıqda, başqa-başqa vaxtlarda və müxtəlif ölkələrin ərazisində aparılır.

Xüsusi missiyanı daimi diplomatiyadan fərqləndirən mühüm amillərdən biri Konvensiyanın 7-ci maddəsində əks olunmuşdur. Burada deyilir: "Diplomatik və ya konsul münasibətlərinin mövcud olması xüsusi missiyanın göndərilməsi və qəbulu üçün vacib deyil". Bundan başqa belə missiyanın mövcudluğu üçün dövlətin tanınması da şərt deyildir. Məhz buna görə diplomatiyanın bu formasından müxtəlif şəraitdə istifadə etmək mümkündür.

Xüsusi missiyanın başçısının və onun üzvlərinin təyin olunması məsələsi Konvensiyanın 8, 10 və 11-ci maddələri ilə tənzimlənir. Qəbul edən dövlətin xüsusi razılığı olmadan dövlət xüsusi missiyanın başçısını və üzvlərini müstəqil olaraq müəyyən edir. Əgər aralarında xüsusi razılaşma yoxdursa, o zaman qəbul edən dövlət bu şəxslərin təyin olunması üçün aqreman və ya qabaqcadan razılıq tələb edə bilməz.

Bütün hallarda, xüsusi missiyanın tərkibinin sayı və buradakı şəxslər haqqında qəbul edən tərəfə məlumat verilməlidir. Qəbul edən tərəf öz növbəsində özündəki şəraiti və missiyanın funksiyasını nəzərə alaraq, tərkibinin sayını münasib hesab etmədiyi xüsusi missiyanı qəbul etməkdən imtina da edə bilər ki, bu halda hər iki dövlətin qarşılıqlı hüquq və maraqları nəzərə alınmalıdır. Qəbul edən

tərəf, eyni zamanda, səbəb gətirmədən bu və ya digər şəxsin missiyanın üzvü kimi təyin olunmasına razılıq verməyə də bilər (maddə 8).

Daimi diplomatiya sahəsində olduğu kimi, xüsusi missiyanın da başçısı və onların üzvləri akkreditiv dövlətin vətəndaşları olmalıdırlar. Akkreditiv dövlətin vətəndaşları olmayan şəxslər isə, yalnız qəbul edən dövlətin razılığı ilə təyin oluna bilərlər. Və bu razılıq da istənilən zaman ləğv oluna bilər. Deyilənlər üçüncü dövlətin vətəndaşlarına da aid edilir.

Daimi diplomatik nümayəndəliyin üzvlərini xüsusi missiyaya daxil edə bilərlər və bu zaman onlar nümayəndəliyin əməkdaşı kimi malik olduqları immunitet və üstünlüklərdən istifadə etməyə davam edirlər.

Konvensiyanın 9-cu maddəsində deyilir ki, xüsusi missiya göndərən dövlətin bir və ya bir neçə nümayəndəsindən ibarət olur ki, onların da arasından missiyanın başçısı seçilir.

Xüsusi missiyaya, həmçinin diplomatik, inzibati-texniki və xidmətçi personal daxil ola bilər.

Yerləşmə dövləti, istənilən zaman, öz qərarını əsaslandırmadan akkreditiv dövlətə bildirə bilər ki, xüsusi missiyanın başçısı və ya onun üzvlərindən biri persona non grata və ya arzuolunmaz şəxs elan olunur. Belə olan halda akkreditiv dövlət həmin şəxsi geri çağırılmalı, ya da missiya daxilində onun funksiyasına son qoyulmalıdır. Bu və ya digər şəxs qəbul edən tərəfin ərazisinə gəlmədən də öncə persona non grata elan oluna bilər. Əgər akkreditiv dövlət yuxarıda qeyd olunan öhdəliyini müəyyən müddət ərzində yerinə yetirməzsə, qəbul edən dövlət həmin şəxsi xüsusi missiyanın üzvü kimi qəbul etməkdən imtina edə bilər. (12-ci maddə)

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, xüsusi missiyaya rəhbərlik edən və ya onda iştirak edən dövlət başçısına və yaxud da akkreditiv dövlətin digər yüksək vəzifəli şəxslərinə (hökumət başçısı, xarici işlər naziri) münasibətdə qəbul edən tərəf persona non grata prosedurunu tətbiq edə bilməz. Bu akkreditiv dövlətin daxili işlərinə qarışmaq olardı. Bütün digər hallarda isə qəbul edən tərəf persona non grata elan etmək hüququndan sərbəst istifadə edə bilər. Lakin bütün hallarda həmin dövlətlər bu cür hüquqlarından sui-istifadə etməməlidirlər.

Xüsusi missiyanın başçısından əlavə, missiyanın başçısının

müavini də müəyyən olunmalıdır. Onun da adı missiyanın başçısının adı kimi yerli dövlətin səlahiyyətli orqanlarına məlum edilməlidir. Xüsusi missiyanın başçısının müavini, yalnız missiyanın başçısı olmayanda missiyanın adından çıxış edə bilər. Bir sıra konkret aktların həyata keçirilməsi missiyanın başçısı tərəfindən missiyanın inzibati-texniki personalının üzvünə həvalə oluna bilər.

Xüsusi missiyanın funksiyası yerli dövlətin xarici işlər nazirliyi ilə və yaxud da müqavilə ilə müəyyən olunmuş yerli dövlətin digər səlahiyyətli orqanı ilə rəsmi əlaqəsi anından başlanmış hesab olunur. Yəni xüsusi missiyanın funksiyasının başlanması daimi diplomatik nümayəndəlik tərəfindən təqdim olunmasından, nə də etimadnamənin təqdim olunmasından asılı deyildir (13-cü maddə).

Xüsusi missiyaların funksiyaları həmin missiyanın məqsəd və vəzifələri ilə müəyyən olunur. Geniş mənada onların funksiyalarına, həmçinin akkreditiv dövləti təmsil etməyi də aid etmək olar. Daha konkret funksiyalar isə qəbul edən dövlətin razılığı ilə göndərən dövlət tərəfindən müəyyən olunur (mad. 3).

Xüsusi missiya, əsasən dövlət başçısı, hökumət başçısı, xarici işlər naziri, bəzi hallarda isə göndərən dövlətin ayrı-ayrı idarələrinin rəhbərləri tərəfindən səlahiyyətləndirilir. Mərasim xarakterli xüsusi missiya, adətən, həmin konkret hal üçün etimadnaməyə malik olur.

Xüsusi missiyanın funksiyasının bitməsi aşağıdakı hallarda olur:

- xüsusi missiyanın müddəti bitdikdə;
- missiyanın qarşısında duran vəzifələr yerinə yetirildikdə;
- danışıqların bitməsi və ya kəsilməsi halında;
- xüsusi missiyanın iştirak etdiyi konfrans bağlandıqda;
- xüsusi missiyanın iştirak etdiyi mərasim bitdikdə;
- göndərən tərəf missiyanı geri çağırırdıqda;
- qəbul edən tərəf missiyanın fəaliyyətini bitmiş hesab etdiyini

bildirəndə.

Diplomatik və ya konsul münasibətlərinin kəsilməsi öz-özlüyündə xüsusi missiyanın fəaliyyətinin bitməsi demək deyildir. (maddə 20)

Bir neçə xüsusi missiyanın başçısı arasında birincilik məsələsi, BMT-də qəbul olunmuş adətə əsasən, dövlətlərin adlarının ingilis əlifbasına görə sıralanması əsasında müəyyən olunur.

Missiyanın daxilində birincilik məsələsi, missiyanın başçısının müəyyən etdiyi qaydaya əsasən, diplomatik rütbələri nəzərə alaraq

müəyyən olunur. Lakin bunu məcburi qayda hesab etmək olmaz, çünki hökumət üzvləri missiya daxilində hər zaman üstünlüyə malikdirlər. Texniki missiyanın tərkibində isə adətən diplomatik rütbəli şəxslər olmur və burada birincilik həmin şəxslərin akkreditiv dövlətdə tutduğu vəzifələrinə görə müəyyən olunur. (maddə 16)

Mərasim xarakterli missiyada isə, missiyanın başçıları arasında birincilik qəbul edən dövlətin protokoluna əsasən müəyyən olunur. (16-cı maddə, bənd 2)

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, xüsusi missiyanın başçıları dövlətin rəhbər vəzifəli şəxsləri də ola bilərlər. Məhz 1969-cu il Konvensiyasında ilk dəfə olaraq, beynəlxalq ünsiyyətdə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarının xüsusi statusu müəyyən olunmuşdur. Konvensiyanın 21-ci maddəsi "Dövlət başçısının və yüksək rütbəli şəxslərin statusu" adlanır. Həmin maddənin 1-ci bəndinə əsasən xüsusi missiyaya başçılıq edən göndərən dövlətin başçısı, qəbul edən dövlətdə və ya üçüncü dövlətdə, rəsmi səfərlə digər dövlətdə olan dövlət başçısının beynəlxalq hüquqla tanınan imtiyaz, üstünlük və immunitetlərdən istifadə edir.

2-ci bənddə isə göstərilir ki, xüsusi missiyada iştirak edən hökumət başçısı, xarici işlər naziri və digər vəzifəli şəxslər qəbul edən dövlətdə və ya üçüncü dövlətdə Konvensiyada göstərilənlərdən başqa, beynəlxalq hüquqla onlar üçün nəzərdə tutulan immunitet və üstünlüklərdən istifadə edirlər.

Xüsusi missiyanın harada yerləşməsi məsələsi, yerləşmə dövləti və akkreditiv dövlətin qarşılıqlı razılaşması yolu ilə müəyyən olunur. Missiya öz nümayəndəliyini fəaliyyət göstərdiyi yerin yaxınlığında açə bilər. Əgər missiya ölkə daxilində səyahət edərsə, o zaman onun iqamətgahı göndərən dövlətin daimi nümayəndəliyi hesab olunur və yaxud da bir neçə yerləşmə yerləri ola bilər ki, bunlardan da biri onların özü tərəfindən əsas olaraq seçilir.

Əgər dövlətlər arasında razılaşma mövcud deyilsə, xüsusi missiya xarici işlər nazirliyi yerləşən məntəqədə yerləşir. (maddə 17)

Xüsusi missiya üçüncü dövlətin ərazisində də, onun razılığı ilə fəaliyyət göstərə bilər. Üçüncü dövlət özünün göstərdiyi şərtlərlə, qəbul edən dövlət öhdəliklərini üzərinə götürə bilər. İstənilən zaman, səbəb gətirmədən, həmin dövlət missiyanı saxlamaqdan imtina edə bilər. (maddə 18).

7. 3. Xüsusi missiyaların immunitet və üstünlükləri

Artıq qeyd etdiyimiz kimi xüsusi missiyalar diplomatiyanın ilkin forması kimi meydana gəlmiş və inkişaf etmişdir. Mövcud olduğu bütün dövrlərdə diplomatiyanın bu forması xüsusi rejimdən istifadə etmişdir. Lakin xüsusi missiyaya immunitet və üstünlüklərin verilməsinin hüququ əsasının mövcud olması ilə bağlı nəzəriyyə və praktikada vahid fikir mövcud deyildi. Xüsusi missiyalar haqqında 1969-cu il Konvensiyasının layihəsinin müzakirəsi zamanı da bu məsələ müzakirələr yaratmışdır.

Beynəlxalq Hüquq Komissiyası Konvensiyanın mətnini hazırlayarkən Diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasını əsas kimi götürmüş və tələb olunan yerlərdə uyğun dəyişikliklər etmişdir.

İlk öncə qeyd edək ki, Konvensiyanın 22- ci maddəsi qəbul edən dövləti xüsusi missiyanın xarakterini və vəzifələrini nəzərə alaraq, onun funksiyasını həyata keçirə bilməsi üçün lazım olan şəraitlə təmin etməyə öhdələndirir. Yəni artıq bu missiyanın immunitet və imtiyazlarla təmin olunması nəzakət normalarına deyil, hüquqi normalara əsaslanır.

Öz funksiyasını yerinə yetirmək üçün missiya material baza - mənzil, bina ilə təmin olunmalıdır. Bu haqda 23-cü maddədə deyilir: "Xüsusi missiya xahiş etdiyi təqdirdə, qəbul edən dövlət lazım olan binanın, eyni zamanda missiyanın üzvlərinin yaşayış binalarının alınmasında xüsusi missiyaya yardım etməlidir".

Akkreditiv dövlət, missiyanın başçısı, missiya və onun üzvləri, konkret xidmət növlərinə görə ödənişlərdən başqa, missiyanın binasına münasibətdə bütün dövlət, rayon və bələdiyyə vergi və rüsumlarından azad olunurlar. (maddə 24)

Qeyd etmək lazımdır ki, missiyanın üzvlərinin yaşayış binalarının xərclərinin ödənilməsində, qəbul edən dövlətin iştirak etmək öhdəliyi yoxdur.

Xüsusi missiyanın binaları toxunulmazdır. Lakin bu toxunulmazlıq mütləq xarakter daşımır. Xüsusi missiyanın toxunulmazlığını nəzərdə tutan 25-ci maddənin 1-ci bəndində deyilir ki, yerli dövlətin hökumət orqanı, missiyanın başçısının və ya onun müavininin və yaxud da müəyyən uyğun hallarda akkreditiv dövlətin

diplomatik nümayəndəsinin başçısının icazəsi olmadan onun binasına daxil ola bilməzlər. Lakin yanğın halında və ya başqa təbii fəlakət hallarında bilavasitə bu razılığı almaq mümkün olmayanda, belə razılıq ehtimal oluna bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, bu müddəa ümumi qaydalara ziddir. Belə ki, yerləşmə dövlətinin birtərəfli qərar qəbul etmək hüququ rəsmi nümayəndəliklərin binalarının toxunulmazlığı prinsipinin pozulması hallarına səbəb ola bilər. Belə razılıq ehtimal olunmamalıdır. O, ya missiyanın başçısı, ya da daimi nümayəndəliyin başçısı tərəfindən aydın ifadə edilməlidir.

Bütün digər məsələlərdə Konvensiya 1961-ci il Konvensiyasının nəzərdən keçirdiyimiz uyğun maddələri əsasında hazırlanmışdır.

Daimi nümayəndəliklərdə olduğu kimi, xüsusi missiyanın da arxiv və sənədləri yerləşdikləri yerdən asılı olmayaraq istənilən zaman toxunulmazdır (maddə 26).

Yerləşmə dövlətində mövcud normalar pozulmayana qədər xüsusi missiyanın üzvləri qəbul edən dövlətin ərazisində öz funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün zəruri olan həddə azad hərəkət etmək hüququ ilə təmin olunurlar (maddə 27).

Daimi diplomatik nümayəndəliklərin istifadə etdiyi vasitələrdən istifadə edərək xüsusi missiyanın azad əlaqə saxlamaq hüququ tanınır və təmin olunur. Missiyanın poçtu diplomatik poçtla eyni toxunulmazlıqdan istifadə edir və onun daşınması üçün missiyalar da “ad hoc” kuryerlərdən istifadə edə bilər.

Şəxsi immunitet və üstünlüklərə isə ilk növbədə xüsusi missiyanın başçısının və onun diplomatik personalının qalan üzvlərinin şəxsi toxunulmazlığı aiddir (maddə 29).

Xüsusi missiyanın başçısı və onun üzvləri qəbul edən dövlətin yurisdiksiya immunitetindən diplomatik agentlərlə eyni qaydada və eyni istisnalarla istifadə edirlər (maddə 31).

Vergi, rüsum və yığımlardan azad edilmə (maddə 33) və 35-ci maddədə nəzərdə tutulan xüsusi missiyanın diplomatik personalının gömrük imtiyazları da diplomatik agentlərlə eyni qaydadadır. 35-ci maddədə nəzərdə tutulur ki, xüsusi missiyanın diplomatik personalının üzvlərinin baqajı gömrük nəzarətindən və rüsumlardan azad olunur. Lakin əgər, onların baqajında ölkəyə gətirilməsi və ya ölkədən çıxarılması qadağan olunan əşyaların olması haqqında əsaslı şübhə varsa, bu baqaj onun sahibinin və ya onun səlahiyyətli

nümayəndəsinin iştirakı ilə gömrük nəzarətindən keçirilə bilər.

Xüsusi missiyanın inzibati-texniki, xidmətçi personalının, onların ailə üzvlərinin immunitet və imtiyazlardan istifadə etmək qaydaları və onların həcmi də daimi diplomatiya sahəsində olduğu kimi müəyyən olunduğuna görə təkrarlamağa ehtiyac görmürük.

VIII FƏSİL

KONSULLUQ HÜQUQU

8.1. Konsul münasibətlərinin yaradılması və konsul nümayəndəliklərinin təsis edilməsi

Diplomatik münasibətlər dövlətlər arasında əlaqələrin bütün müxtəlifliyini əhatə etmir. Bu prosesdə dövlətlərin xaricdə təsis etdikləri spesifik müəssisələr kimi konsulluqları özünəməxsus yer tutur¹.

Konsulluqlar digər dövlətin razılığı ilə onun ərazisində fəaliyyət göstərən, öz dövlətinin, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin hüquq və maraqlarını qoruyan dövlətin xarici əlaqələrinin daimi xarici orqanıdır².

Konsul institutu daimi səfirliklərin yaranmasından çox daha əvvəllər yaranmışdır. Bu institutun yaranmasının ilkin xüsusiyyətləri hələ quldarlıq dövründə özünü göstərirdi. Onun yaranması beynəlxalq əlaqələrin, xüsusilə də ticarət və gəmiçiliyin inkişafı ilə bağlı idi³.

Elmi ədəbiyyatlarda üstünlük təşkil edən fikrə əsasən, konsul institutları ilk dəfə Yunanıstan və Romada yaranmışdır. Yunanıstanda heç bir hüququ olmayan xaricilər himayədarlıq üçün şəhərin tanınmış adamlarına –proksenlərə müraciət edirdilər. E. ə. V əsrdə proksenlik artıq müqavilə ilə qanuni şəkil almağa başlamışdır. Qədim Romada isə

¹ Лапин Г.Э. Консульская служба М.: Международные отношения, 2002, с. 5

² Плотникова О.В. Консульские отношения и консульское право. М.: Норма ИНФРА, 1998, с. 12

³ Павлов О. Консульская деятельность. Международная жизнь, №10, М.: Знание, 1986, с. 157

proksenlərin funksiyalarını patronlar həyata keçirirdilər. Bir çox müəlliflər, o cümlədən, Q.İ.Tunkin qeyd edirlər ki, bu qədim konsul müəssisələri, xüsusilə də Qədim Yunanıstandakı proksenlər müasir konsulluq hüququ üçün örnək olmuşdur¹.

Konsul nümayəndəlikləri hal-hazırda dövlətin mühüm daimi xarici əlaqə orqanlarıdır. Onlar dövlətlər arasında iqtisadi, mədəni, ticarət əlaqələrinin inkişafına xidmət edir. 1994-cü il martın 1-dən qüvvəyə minmiş Azərbaycan Respublikası Konsul Nizamnaməsinin 1-ci maddəsində deyilir ki, konsulluqlar xarici dövlətlərdə Azərbaycan Respublikasının, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin hüquq və mənafeyini müdafiə edir. Konsulluqlar Azərbaycan Respublikasının başqa dövlətlərlə dostluq münasibətlərinin inkişafına, iqtisadi, elmi-texniki, mədəniyyət, ticarət, idman, turizm və digər əlaqələrinin genişləndirilməsinə yardım göstərir.

Konsul nümayəndəliklərinin, onun personalının üzvlərinin fəaliyyətini tənzimləyən, onların statusunu, funksiyalarını, hüquq və vəzifələrini müəyyən edən beynəlxalq hüququn prinsip və normalarının məcmusu **konsulluq hüququ** adlanır.

Beynəlxalq hüquq ədəbiyyatlarında və praktikada bu orqanların adlandırılması üçün “konsulluq”, “konsul müəssisələri” və “konsul nümayəndəlikləri” kimi terminlərdən istifadə olunur.

Konsulluqlar da nümayəndəlik xarakterinə malik olub bütövlükdə dövlətin adından çıxış edir. Lakin səfirlikdən fərqli olaraq onlar universal xarakter daşımır və yerləşmə dövləti ilə münasibətlərin siyasi tərəflərinə toxunmur. Yalnız dövlət müəyyən səbəblərdən diplomatik nümayəndəliyə malik olmadıqda yerləşmə dövlətinin icazəsi ilə konsula diplomatik funksiyalar da həvalə oluna bilər. Bu müddəə Azərbaycan Respublikasının Konsul Nizamnaməsinin 7-ci maddəsində və Konsul əlaqələri haqqında 1963-cü il Vyana Konvensiyasının 17-ci maddəsində əks olunmuşdur.

K.K.Sandrovskiy səfirlik və konsulluqların bir sıra oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini aşağıdakı şəkildə qeyd etmişdir. Ümumi tərəf ondan ibarətdir ki, hər ikisi nümayəndəlik xarakterli orqanlardır.

¹ Тункин Г.И. Международное право. М. Юридическая литература, 1982, с. 14

Lakin səfirlik hər zaman yeganədir və o yerləşmə dövlətinin paytaxtında yerləşir. Ondən fərqli olaraq hər hansı bir dövlətin yerləşmə dövlətində olan konsulluqlarının sayı bir neçə ola bilər və onlar paytaxtdan başqa müxtəlif məntəqələrdə yerləşə bilərlər. Bundan başqa səfirliklərin səlahiyyətlərinə yerləşmə dövlətinin bütün ərazisində akkreditiv dövlətin hüquq və maraqları ilə bağlı olan hər cür məsələ aiddir. Konsulluqlar isə geniş olsa da müəyyən xüsusi səlahiyyətlərə malik olurlar və yerləşmə dövlətinin bütün ərazisində deyil, yalnız onlara ayrılmış konsul dairəsi hüduqlarında fəaliyyət göstərilir.

Buradan daha bir fərq ortaya çıxır- səfirliklər yerləşmə dövlətinin mərkəzi hakimiyyəti ilə (hökumət, xarici işlər nazirliyi) əlaqə saxlayırlar, konsulluqlar isə yalnız yerli hakimiyyət orqanları ilə, yəni öz konsul dairələrinin hakimiyyəti ilə əlaqə saxlamaq hüququna malikdirlər.¹

Onlar arasında daha bir ümumi cəhət ondan ibarətdir ki, diplomatik və konsul münasibətlərinin qurulması və bu nümayəndəliklərin təsis edilməsi üçün kontragent dövlətlərin qarşılıqlı razılığı tələb olunur. Burada fərqli xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, səfirliklərin təsis edilməsi üçün diplomatik münasibətlərin mövcud olması şərtdirsə, konsulluqların fəaliyyət göstərməsi üçün bu vacib deyil. Bundan başqa, diplomatik münasibətlərin kəsilməsi halında əksər hallarda dövlətlər arasında konsul münasibətləri saxlanılır. Konsul əlaqələri haqqında 1963- cü il Vyana Konvensiyasının 2-ci maddəsinin 3-cü bəndində deyilir ki, diplomatik münasibətlərin kəsilməsi ipso facto konsul münasibətlərinin də kəsilməsini nəzərdə tutmur. Belə ki, konsulluqlar dövlətlər arasında münasibətlərin siyasi tərəflərinə cavabdeh deyillər və onların belə şəraitdə mövcud olması praktiki məsələlərin həllinin vacibliyi ilə izah olunur.

Digər tərəfdən konsulluqlar normal diplomatik münasibətlərin olmaması halında belə təsis olunduqları üçün diplomatik münasibətlərin qurulmasına olan razılıq, əgər başqa qeyd-şərt olunmayıbsa eyni zamanda konsul münasibətlərinin qurulmasına razılıq deməkdir. Bu norma 1963-cü il Konvensiyasının 2-ci maddəsinin 2-ci bəndində öz əksini tapmışdır.

¹ Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев: Вища школа, 1986, с. 282-283

Konsul münasibətlərinin qurulması üçün dövlətin de-yure tanınmasına ehtiyac yoxdur, bunun üçün onun de-fakto tanınması kifayətdir. Digər tərəfdən konsul münasibətlərinin qurulması faktının özü həmin dövlətin de-fakto tanınmasını ifadə edir.

Dövlətlər arasında konsul münasibətlərinin qurulması haqqında razılaşma əldə olunduqdan sonra, hətta ikitərəfli konsul konvensiyası imzalandıqdan sonra belə konkret olaraq konsulluqların təsis edilməsi üçün dövlətlər arasında xüsusi razılaşma olmalıdır. Diplomatiya hüququnda olduğu kimi, burada da konsul münasibətlərinin qurulması və konsulluqların faktiki təsisində zaman intervalı ola bilər.

Konsulluğun açılması, digər dövlətlə imzalanmış müqaviləyə əsasən konsulun təyin olunması və onun dərəcəsinin müəyyən olunması məsələləri akkreditiv dövlətin daxili qanunvericiliyi ilə tənzimlənir.

Azərbaycan Respublikasının Konsulluğu haqqında Əsasnamənin 3-cü maddəsində deyilir ki, konsulluqlar Azərbaycan Respublikasının xarici işlər nazirinin təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təsis edilir.

Konsulluğun yeri, dərəcəsi və konsul dairəsi qəbul edən dövlətlə razılıq əsasında müəyyənləşdirilir.

Hal-hazırda beynəlxalq praktikada konsulluqların başçılarının dörd dərəcəsi mövcuddur. Baş konsul, konsul, vitse-konsul və konsul agentləri. Onlar uyğun olaraq baş konsulluqlara, konsulluqlara, vitse-konsulluqlara və konsul agentliklərinə rəhbərlik edirlər. Konsullar və vitse-konsullar, həmçinin baş konsulluğun da ştatına daxil ola bilərlər, vitse-konsullar isə konsulluğun ştatına personalın üzvü kimi də daxil ola bilərlər. Əksər dövlətlərin praktikasında konsul agentləri müstəqil konsul müəssisələrinin başçısı qismində təyin olunurlar. Məsələn, Belçika və Braziliyada konsul agentləri konsul vəzifəli şəxsinin köməkçisidir.

Diplomatik nümayəndəliklərin konsul şöbələrinə isə şöbə müdirləri rəhbərlik edir, onlar baş konsul və konsul adlanırlar (Bu şəxslər diplomatik personalın adı üzvləri kimi təyin olunurlar və diplomatlarla eyni immunitet və imtiyazlardan istifadə edirlər).

Konsulun dərəcəsi müəyyən olunarkən onun üzərinə qoyulan tapşırıqların həcmi və mühümlüyü, həmçinin ikitərəfli konsul konvensiyasında müəyyən olunan konsulluğun dərəcəsi nəzərə alınır.

Bəzi dövlətlərdə olduğu kimi Azərbaycan Respublikasında da konsul xidməti diplomatik xidmətin bir növüdür və konsul xidməti əməkdaşlarına da diplomatik rütbələr verilir. Əksər dövlətlərdə isə diplomatik və konsul xidmətləri bir-birindən ayrılır və konsul xidməti əməkdaşlarına xüsusi rütbələr verilir.

Azərbaycan Respublikasının konsul xidməti – Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin konsul şöbəsindən, xaricdəki konsulluqlardan, xaricdəki səfirliklərin konsul şöbələrindən, fəxri konsullardan ibarətdir. Bunların arasında Azərbaycan Respublikasının xaricdəki konsulluqları xüsusi yer tutur.

Azərbaycan Respublikasının konsulluqları öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, "Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununu, Azərbaycan Respublikasının Konsul Nizamnaməsini, Azərbaycan Respublikasının Konsulluğu haqqında Əsasnaməni, Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu haqqında Əsasnaməni və digər qanunları, həmçinin Konsul münasibətləri haqqında 1963-cü il Vyana Konvensiyasını, Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə ikitərəfli konsul konvensiyalarını, yerləşdiyi dövlətin qanunlarını və beynəlxalq adətləri əsas götürür.

Konsulluqlar Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin tabeliyində olaraq Azərbaycan Respublikasının xaricdəki diplomatik nümayəndəliyinin başçısının ümumi siyasi rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərir.

8.2. Konsul missiyasının başlanması və bitməsi. Konsulluğun personalı, konsul korpusu

Konsul missiyasının başlanması konsulluğun vəzifəli şəxsinin öz vəzifəsinə başladığı andan müəyyən olunur. Azərbaycan Respublikasının Konsul Nizamnaməsinin 12-ci maddəsinə uyğun olaraq "**konsulluğun vəzifəli şəxsi**"- konsulun başçısı da daxil olmaqla konsul funksiyalarını yerinə yetirmək tapşırığı almış hər bir şəxs (baş konsul, konsul, vitse-konsul, konsul agentləri və konsulun katibi), habelə konsulluqlarda işləməyə hazırlanmaq üçün ezam olunmuş şəxs (staj keçən) müəyyən olunmuşdur. Konsulluqda inzibati və ya texniki vəzifələri, yaxud konsulluğa xidmət etməklə

bağlı vəzifələri yerinə yetirən hər hansı şəxs “**konsulluğun əməkdaşı**” kimi müəyyən olunur.

Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli konsul konvensiyalarında isə “konsulluq əməkdaşı” adı altında konsulluqda yalnız inzibati və texniki vəzifələri yerinə yetirən hər hansı şəxs nəzərdə tutulur. Konsulluqda xidmət işlərini yerinə yetirən şəxslər isə “xidmət personalının işçisi” kimi müəyyən olunur.

Nizamnaməyə əsasən “**konsul**” – konsulluğa başçılıq edən baş konsul, konsul, vitse-konsul və ya konsul agentidir.

Əksər dövlətlərin, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının praktikasına əsasən konsul nümayəndəliklərinin başçısının təyininə yerləşmə dövləti tərəfindən qabaqcadan razılıq alınmalıdır. Baxmayaraq ki, bu müddəa 1963-cü il Konvensiyasında ümumi norma kimi nəzərdə tutulmur. Konvensiyanın 10-cu maddəsində sadəcə olaraq göstərilir ki, konsul müəssisələrinin başçıları təmsil edilən dövlət tərəfindən təyin olunur və yerləşmə dövləti tərəfindən funksiyalarını yerinə yetirməyə buraxılırlar. Buradaca qeyd olunur ki, konsulların təyin olunması və vəzifəsinin icrasına başlamasına icazə verilməsi qaydaları göndərən dövlətin və yerləşmə dövlətinin qanunlarına və adətlərinə uyğun olaraq müəyyən olunur¹.

Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli konsul konvensiyalarında diplomatik nümayəndəliklərin başçıları üçün alınan aqremana bənzəyən, qabaqcadan razılıq birbaşa nəzərdə tutulur. Məsələn, Rusiya Federasiyası ilə bağlanmış Konsul Konvensiyasının 3-cü maddəsi “Konsul başçısının təyin olunması” adlanır. Bu maddənin 1-ci bəndində deyilir ki, “konsulluq başçısı təyin edilməzdən əvvəl göndərən dövlət tərəfindən diplomatik və ya digər müvafiq kanallarla təklif olunan şəxs barədə qəbul edilən dövlətin razılığı alınmalıdır”. Burada, həmçinin qeyd olunur ki, qəbul edilən dövlət hər hansı bir şəxsin konsul başçısı sifətində təyin olunmasına razılıq verməzsə, o, göndərən dövlətə bu imtinanın səbəblərini açıqlamaq məcburiyyətində deyil.

Azərbaycan Respublikasında baş konsul xarici işlər nazirinin

¹ Зубков Н.Г. Международно-правовое положение консульских представительств и их персонала. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Дипломатическая Академия МИД СССР. М.: 1980, с. 15

təqdimatı ilə prezident tərəfindən, konsul, vitse- konsul və konsul agenti isə xarici işlər naziri tərəfindən təyin edilir və geri çağırılır.

Konsul müəssisələri öz funksiyalarını konsul dairəsi hüddudlarında həyata keçirir. **Konsulluq dairəsi** – konsulluğun yerləşdiyi dövlətlə razılıq əsasında konsul vəzifələrini icra etmək üçün ona ayrılan ərazidir. Adətən, belə dairə yerləşmə dövlətinin bir neçə inzibati-ərazi vahidini əhatə edir. Konsulluq dairəsinin sərhədləri və konsulluğun yeri dövlətlər arasında razılaşma əsasında müəyyən olunur.

Konsulluğun başçısı yalnız konsulluq dairəsinə daxil olan yerli hakimiyyət orqanları ilə əlaqə yaradır. Yerləşmə dövlətinin mərkəzi hakimiyyət orqanlarıyla isə o, yalnız öz dövlətinin diplomatik nümayəndəliyi vasitəsilə əlaqə saxlaya bilər.

Mövcud ümumi qaydaya əsasən, konsul, **konsul patenti** adlanan sənəd almalıdır. Konsul patenti – təmsil olunan dövlətin səlahiyyətli orqanı tərəfindən verilən və həmin şəxsin müstəqil konsul müəssisəsinin başçısı kimi təyin olunması faktını təsdiq edən sənəddir. Bu sənəddə konsulluğun başçısının tam adı, vətəndaşlığı, rütbəsi, konsulluğun yeri və konsul dairəsi göstərilir. Azərbaycan Respublikası Konsul Nizamnaməsinə əsasən, konsul patenti Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən verilir (maddə 15).

Adətən, təmsil olunan dövlət öz diplomatik nümayəndəliyi vasitəsilə yerləşmə dövlətinin Xarici İşlər Nazirliyinə konsul patentini və ya konsul başçısının təyin edilməsi barədə digər analogi sənədi göndərir. Qəbul edilən dövlət bu sənədi aldıqdan sonra konsulun təyin edilməsi üçün ona formasından asılı olmayaraq **ekzekvatura** adlanan icazə sənədi verir. Ekzekvatura – konsulluğun başçısının yerləşmə dövləti tərəfindən tanınması və konsul dairəsində ona konsul funksiyalarını həyata keçirmək hüququnun verilməsi haqqında sənəddir.

Ekzekvaturanın verilməsinin forma və qaydası yerləşmə dövlətinin daxili hüququ ilə müəyyən olunur. Ekzekvatura dövlət başçısı, hökumət başçısı və yaxud xarici işlər nazirinin imzası ilə təsdiq olunur. O ayrıca sənəd formasında və ya konsul patentinə izin yazısı şəklində verilə bilər. Ekzekvaturanı və ya digər icazəni verməkdən imtina edən qəbul edilən dövlət göndərən dövlətə bu imtinanın səbəblərini açıqlamaq məcburiyyətində deyil. Bəzən

ekzekvaturanın verilməsi gecikdirildikdə yerləşmə dövləti konsul funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün müvəqqəti icazə verə bilər.

Konsul praktikasında bəzən elə hallara da rast gəlinir ki, konsulluğun başçısının funksiyasının müvəqqəti həyata keçirilməsi zərurəti ortaya çıxır. Azərbaycan Respublikası Konsul Nizamnaməsinin 17-ci maddəsində deyilir ki, "əgər konsul hər hansı səbəbə görə öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmirsə və ya onun yeri boşdursa, yeni konsul təyin edilənədək konsul vəzifəsinin icrası bu konsulluğunun və ya Azərbaycan Respublikasının həmin dövlətin ərazisindəki digər konsulluğun vəzifəli şəxsinə, yaxud Azərbaycan Respublikasının oradakı diplomatik nümayəndəliyinin diplomatik heyəti üzvlərindən birinə həvalə edilir". Bu zaman da yerləşmə dövlətindən xüsusi razılıq alınması tələb olunur.

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, konsulun təyin olunması üçün adətən ikitərəfli konsul konvensiyalarında nəzərdə tutulan qabaqcadan razılıq sorğusu və ekzekvatura istənilməsi eyni şey deyildir. Razılıq sorğusu qabaqcadan, konsul təyin olunmadan və ona patent verilmədən öncə diplomatik kanallar vasitəsilə aparılır və bu konsul agentinin şəxsiyyəti ilə və onun nə dərəcədə qəbulolunan şəxs olması ilə bağlıdır. Ekzekvaturada isə konsul agentinin şəxsiyyəti haqqında məsələ yaranmır, belə ki, bu məsələ artıq qabaqcadan həll olunmuşdur. Ekzekvaturanın mahiyyəti müəyyən konsul dairəsində konsul fəaliyyəti ilə məşğul olmağa verilən icazədən ibarətdir.

Etimadnamənin dövlət başçısına təqdim olunması ilə başlayan diplomatik missiyadan fərqli olaraq, konsulun missiyası ekzekvatura əlavə olunmuş patent konsula qayıdıqdan sonra başlanmış hesab olunur. Hər iki sənəd bütün rəsmiyyət bitdikdən sonra konsula qaytarılır və bu vəzifəni tutduğu müddət ərzində konsulda qalaraq onun statusunu və funksiyalarını təsdiq edir.

Dövlət başçısına ünvanlanan və ona təqdim olunan etimadnamədən fərqli olaraq, konsul patentləri konkret şəxsə ünvanlanmır. Onlar aşağıdakı formul əsasında təşkil olunurlar: "aid olan hər kəsə" və ya "bu sənədi görən hər kəsə".

Konsul dairəsinin hüduqları dəyişdikdə və yaxud konsulluğun başçısının dərəcəsi dəyişdikdə konsulluğun başçısı yeni patent və ekzekvatura almalıdır.

Etimadnamənin təqdim olunmasının zamanı kimi, ekzekvaturanın verilməsi anı da mühüm beynəlxalq-hüquqi nəticələr

yaradır. Ekzekvatura verilən andan konsulun vəzifəsi rəsmi olaraq başlanmış hesab olunmaqla yanaşı, yerləşmə dövlətinin hər hansı yaşayış məntəqəsində hər kəsdən öncə ekzekvatura alan baş konsul **konsul korpusunun** duayeni olur. Geniş mənada konsul korpusu yerləşmə dövlətinin müəyyən şəhərində yerləşən bütün xarici konsulluqların vəzifəli şəxslərinin məcmusudur. Konsul korpusunun duayeninə funksiyaları diplomatik korpusun duayeni funksiyaları ilə eynidir.

Ekzekvatura və konsul patentini müstəqil konsul müəssisələrinin başçıları üçün vacibdir. Diplomantik nümayəndəliyin konsul şöbələrinin rəhbərləri üçün isə patent və ekzekvatura tələb olunmur.

Konsul personalı işçilərinin təyin olunmasına gəldikdə isə, akkreditiv dövlət onları sərbəst olaraq müəyyən edir. Burada bir neçə şərt irəli sürülür:

1) konsul vəzifəli şəxsi akkreditiv dövlətin vətəndaşı olmalıdır – yalnız yerləşmə dövlətinin icazəsi ilə onun vətəndaşları bu vəzifəyə təyin oluna bilər və bu icazə istənilən zaman geri götürülə bilər;

2) yerləşmə dövləti istənilən zaman – yəni şəxs təyin olunub hələ ölkəyə gəlməmişdən öncə və ya ölkədə öz funksiyalarını yerinə yetirdiyi zaman onu persona non grata elan edə bilər;

3) əgər elə olan vəziyyətdə akkreditiv dövlət müəyyən müddət ərzində həmin şəxsi geri çağırırsa, yerləşmə dövləti ekzekvaturanı və ya verilmiş digər razılığı ləğv edə və yaxud onu konsul personalının işçisi kimi qəbul etməkdən imtina edə bilər.

Bunları nəzərə alaraq göndərən dövlət qabaqcadan həmin şəxslərin adlarını və dərəcələrini yerləşmə dövlətinə bildirə bilər.

İndi də konsul missiyasının bitməsi hallarını nəzərdən keçirək. Burada iki vəziyyət yer ala bilər: konsul vəzifəli şəxsinin funksiyalarının dayandırılması və dövlətin orqanı kimi bütövlükdə konsulluğun fəaliyyətinin dayandırılması.

Birinci vəziyyət 1963-cü il konsul əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyasının 25-ci maddəsinə əsasən aşağıdakı hallarda yaranır: a) göndərən dövlət tərəfindən onun funksiyalarının dayandırılması barədə qəbul edən dövlət xəbərdar edildikdə; b) qəbul edən dövlət tərəfindən verilmiş ekzekvaturanın və ya digər icazənin ləğv edilməsi halında; c) qəbul edən dövlət onu konsulluq personalı kimi hesab etmədiyini göndərən dövlətə bildirdiyi halda.

Konsulluqların dövlətin orqanı kimi fəaliyyətinin bitməsi halları isə diplomatik nümayəndəliklərlə eynidir.

8.3. Fəxri konsul institutu

İndiyə kimi araşdırdığımız məsələlər, bir qayda olaraq, ştatlı konsullara aid olan məsələlər idi. Ştatlı konsullar akkreditiv dövlətin Xarici İşlər Nazirliyində dövlət qulluğunda olurlar.

Lakin bir çox dövlətlər öz praktikasında ştatdankənar (fəxri) konsul institutundan da istifadə edirlər. Fəxri konsul institutundan uzun zamandan bəri istifadə olunmasına baxmayaraq, onlar haqqında məsələ ədəbiyyatlarda hələ tam öyrənilməmişdir. Ayr-ayrı ölkələrin qanunvericiliklərində və beynəlxalq hüquqda bu instituta aid olan normalar mövcuddur. Lakin fəxri konsulun ümumtanınmış tərfi hələ də müəyyən olunmamışdır.

1963-cü il Vyana Konvensiyasında bu cür konsul “fəxri konsul vəzifəli şəxsləri” kimi müəyyən olunmuşdur. Lakin bu cür təyinin özündə ziddiyyət mövcuddur. Belə ki, fəxri konsul vəzifəli şəxs ola bilməz. Çünki onlar dövlət qulluğunda olmurlar. Azərbaycan Respublikasının fəxri konsullarının fəaliyyətinin hüquqi əsası olan Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu haqqında Əsasnamədə də deyilir ki, Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının dövlət qulluğunda deyildir (1. 2).

K.K.Sandrovski fəxri konsul institutunun xarakterini araşdırarkən onu ştatlı konsullardan fərqləndirən dörd xüsusiyyəti göstərmişdir:

1) artıq qeyd etdiyimiz kimi, ştatdankənar (fəxri) konsullar nəinki diplomatik xidmətdə, akkreditiv dövlətdə adətən, ümumiyyətlə, dövlət qulluğunda olmurlar;

2) ştatlı konsullardan fərqli olaraq, ştatdankənar (fəxri) konsullar başqa dövlətin vətəndaşı ola bilərlər (Azərbaycan Respublikası ştatdankənar (fəxri) konsulu haqqında Əsasnamənin 1. 1-ci maddəsi);

3) ştatdankənar (fəxri) konsullar təmsil etdikləri dövlətdən əməkhaqqı almırlar (əsasnamənin 3. 5-ci maddəsi); Onlar həyata keçirdikləri konsul əməliyyatlarından gələn gəlirin müəyyən hissəsini sərəncamlarına keçirə bilərlər.

4) ştatlı konsullardan fərqli olaraq ştatdankənar (fəxri)

konsullar kommərsiya və öz peşə fəaliyyəti ilə məşğul ola bilərlər (əsasnamənin 3. 5-ci maddəsi).

II fəsildə ştatdankənar (fəxri) konsullarla əlaqədar bir sıra məsələləri artıq qeyd etmişdik.

Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu haqqında Əsasnamənin 2-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliklərinin və konsulluğunun təklifi ilə həmin dövlətin müvafiq hakimiyyət orqanlarının razılığı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin edilir və vəzifədən azad edilir. Ştatdankənar (fəxri) konsula patentin və ekzekvaturanın verilməsi qaydası ştatlı konsullarla eynidir (maddə 2. 2 və 2. 3). 1963-cü il Vyana Konvensiyası 5-ci maddədə konsul funksiyalarını müəyyən edərək konsulğa ştatlı və ştatdankənar konsulun rəhbərlik etməsi məsələsinə toxunmur. Buna görə də fəxri konsulun funksiya və səlahiyyətlərinin həcmi Vyana Konvensiyasının 5-ci maddəsinin ümumi müddəaları və dövlətlərin daxili qanunvericiliyi ilə müəyyən olunur¹. Bu barədə II fəsildə ətraflı bəhs etmişdik.

Ştatdankənar (fəxri) konsullara aid olan məsələlər dövlətlərin uyğun ikitərəfli razılaşmaları ilə tənzimlənə bilər. Azərbaycan Respublikasının Rusiya Federasiyası, Gürcüstan, Özbəkistan və s. dövlətlərlə bağladığı konsul konvensiyalarında göstərilmişdir ki, “razılaşan hər iki tərəf fəxri konsulluq vəzifəli şəxslərin təyin olunması barədə razılığa gələrlərsə, onlar fəxri konsul vəzifəli şəxslərinə tətbiq edilən rejimin müəyyən edilməsi məqsədilə bu konvensiyanın müddəaları və beynəlxalq ümumi hüquq normalarına əsasən müvafiq sazişlərin bağlanması məqsədləri ilə əlaqədar məsləhətləşmələr keçirəcəklər” (maddə 10).

Yeri gəlmişkən, konsul məsələləri ilə əlaqədar məsləhətləşmələr konsul sahesində əməkdaşlığın yeni formalarındandır. Azərbaycan Respublikasının konsul münasibətlərinin hüquqi əsasının formalaşdırılmasında onun digər dövlətlərlə (əsasən MDB çərçivəsində) konsul məsləhətləşmələri mühüm rol oynayır. Bu

¹ Иваненко В.С. Институт почетного консула иностранного государства в правовой системе России. // Международное право, 2002, №1

məsləhətləşmələrdə həmin dövlətlərlə konsul münasibətlərinə aid müxtəlif mövzular müzakirə oluna bilər (Məsələn, konsul konvensiyasının, hüquqi yardım haqqında müqavilələrin həyata keçirilməsi məsələləri, mövcud razılaşmalar əsasında dövlətlərin vətəndaşlarının sərhədi keçmə məsələləri, onların viza alma məsələləri və s.).

Fəxri konsullarla əlaqədar isə son olaraq qeyd edək ki, baxmayaraq ki, fəxri konsul institutu ştatlı konsullara münasibətdə köməkçi, yardımçı funksiya daşıyır, bu institutdan istifadə olunmasının dövlətlər üçün müsbət tərəfləri də vardır.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasının Livanda fəxri konsulu fəaliyyət göstərir.

8.4. Konsul funksiyaları

Bütövlükdə konsul funksiyalarını şərti olaraq iki kateqoriyaya bölmək olar. Birinci kateqoriya məqsəd və vəzifələrinə görə diplomatik nümayəndəliyin funksiyalarına yaxın funksiyaları özündə birləşdirir. İkinci kateqoriyaya isə “sırf” konsul funksiyaları aid olunur¹.

Konsul münasibətləri haqqında 1963-cü il Vyana Konvensiyasının 5-ci maddəsinə uyğun olaraq konsulluqların aşağıdakı əsas funksiyalarını ayırmaq olar:

1) yerləşmə dövlətində göndərən dövlətin və onun fiziki və hüquqi şəxslərinin maraqlarının beynəlxalq hüquqla müəyyən edilmiş hədudlarında müdafiəsi;

2) göndərən dövlət və yerləşmə dövləti arasında ticarət, iqtisadi, mədəni və elmi əlaqələrin inkişafına yardım göstərilməsi, habelə bu Konvensiyada göstərilən digər yollarla dostluq münasibətlərinin inkişafına kömək göstərilməsi;

3) bütün qanuni yollarla qəbul edən dövlətin ticarət, iqtisadi, mədəni və elmi həyatındakı şərtlərin və hadisələrin aydınlaşdırılması, onlar haqqında göndərən dövlətin hökumətinə və maraqlı şəxslərə məlumat verilməsi;

4) təmsil olunan dövlətin vətəndaşlarının pasportlarının və digər sənədlərinin verilməsi, ləğv edilməsi, düzəlişlər edilməsi,

götürülməsi və ya saxlanması və təmsil olunan dövlətə getmək arzusunda olan şəxslərin vizalarının və ya müvafiq sənədlərinin verilməsi, müddətinin uzadılması və ya ləğv edilməsi;

5) göndərən dövlətin vətəndaşlarına və hüquqi şəxslərinə kömək və yardım göstərilməsi;

6) notarius, vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatçısı vəzifələrinin icra edilməsi, habelə inzibati xarakterli digər funksiyaların yerinə yetirilməsi, bu şərtlə ki, bu hallarda heç bir şey qəbul edən dövlətin qanunlarına zidd deyildir;

7) göndərən dövlətin vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin qəbul edən dövlətin ərazisində qəbul edən dövlətin qanunlarına uyğun olaraq “mortis cansa” varisliyi halında mənafeyinin qorunması;

8) qəbul edən dövlətin qanun və qaydaları ilə müəyyən edilmiş çərçivədə göndərən dövlətin vətəndaşı olan yetkinlik yaşına çatmayan və tam fəaliyyət qabiliyyəti olmayan digər şəxslərinin, xüsusilə, həmin şəxslər üzərində hər hansı bir qəyyumluq və ya himayəçiliyin müəyyən edilməsi tələb edilsə mənafeyinin müdafiəsi;

9) qəbul edən dövlətdə qəbul olunmuş təcrübə və qaydalara riayət etməklə, qəbul edən dövlətin məhkəmə və digər idarələrində göndərən dövlətin vətəndaşlarının təmsilçiliyi və ya lazımı təmsilçiliyinin qəbul edən dövlətin qanun və qaydalarına uyğun olaraq bu vətəndaşların ölkədə olmaması və ya öz hüquqlarının və mənafeələrinin vaxtılı-vaxtında həyata keçirilməsi ilə əlaqədar bu vətəndaşların hüquqlarının və maraqlarının mühafizəsi üçün ibtidai tədbirlər barədə sərəncam verilməsinin təmin edilməsi;

10) beynəlxalq sazişlərə uyğun olaraq və ya belə sazişlər olmadıqda qəbul edən dövlətin qanunlarına və qaydalara zidd olmayaraq məhkəmə və qeyri-məhkəmə sənədlərinin verilməsi və ya məhkəmə tapşırıqlarının və göndərən dövlətin məhkəmələri üçün ifadələrin alınması üzrə tapşırıqların icra edilməsi;

11) göndərən dövlətin milliyyətinə mənsub olan gəmilərə və bu dövlətdə qeydiyyatdan keçmiş təyyarələrə, onların heyətinə münasibətdə göndərən dövlətin qanun və qaydalarına uyğun olaraq nəzarət və təftiş hüquqlarının həyata keçirilməsi;

12) 11-ci bənddə göstərilən gəmilərə və təyyarələrə və onların heyətinə yardım göstərilməsi, gəmi sənədlərinin qəbul edilməsi və

¹ Международное право. Учебник для вузов. Под ред. Г.В.Игнатенко и Д.Д.Остапенко. М.: Высшая школа, 1978, с. 157

qəbul edən dövlətin hakimiyyət orqanlarının hüquqlarına zərər gətirmədən yolda baş vermiş mübahisələrin və ya göndərən dövlətin qanun və qaydaları ilə müəyyən edilmişə, kapitan, heyət üzvləri və matroslar arasında olan hər bir hadisənin istintaqı;

13) Konsulluq dairəsinin ərazisində yerləşən göndərən dövlətin vətəndaşlarına yerləşmə dövlətinin qanun və adətləri haqqında məlumat vermək;

14) Konsulluq dairəsinin ərazisində yaşayan və ya burada müvəqqəti yerləşən təmsil olunan dövlətin vətəndaşlarının uçotu;

Azərbaycan Respublikasının Konsulluğu haqqında Əsasnaməsində aşağıdakı funksiyalar da nəzərdə tutulmuşdur:

konsul dairəsində Azərbaycan Respublikasının xarici və daxili siyasəti, ölkənin iqtisadi, sosial və mədəni həyatı haqqında rəsmi məlumatın yayılmasını təmin etmək;

dövlət orqanlarına və zəruri hallarda Azərbaycan Respublikasının qeyri-hökumət təşkilatlarına və işgüzar dairələrinin nümayəndələrinə həmin dövlətin qeyri-hökumət təşkilatları və işgüzar dairələrinin nümayəndələri ilə, qəbul edən dövlətdə yaşayan azərbaycanlılarla əlaqələrin qurulmasına və əməkdaşlığın inkişafına öz səlahiyyətləri daxilində yardım etmək;

Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlət ilə beynəlxalq müqavilələrinin layihələrinin hazırlanmasında öz səlahiyyətləri daxilində iştirak etmək;

konsul dairəsində yaşayan və (və ya) müvəqqəti olan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına seçki hüquqlarını həyata keçirmələrinə köməklik göstərmək;

qəbul edən dövlətin razılığı ilə konsul dairəsində yerləşən Azərbaycan hərbi və mülki məzarlarının, qəbirüstü abidələrinin, abidə nişanlarının və memorial tikililərinin uçotu, mühafizəsi və abadlığı üzrə tədbirlər görülməsi və s.

Sadalanan funksiyalar eyni qaydada Azərbaycan Respublikasının bağladığı ikitərəfli konsul konvensiyalarında da əks olunmuşdur. Məsələn, Rusiya Federasiyası ilə imzaladığı Konsul Konvensiyasının 37-ci maddəsi, Ukrayna ilə Konsul Konvensiyasının 37-ci maddəsi, Gürcüstan Respublikası ilə də həmçinin, Konvensiyanın 37-ci maddəsi göstərilən funksiyaları, demək olar ki, olduğu kimi təkrar edir, bir sıra başqa funksiyaları da özündə əks etdirir.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, bu gün Azərbaycan onlarla dövlətlə belə ikitərəfli konsul konvensiyalarına malikdir. Bu Konvensiyalarda hər iki dövlət öz konsulluqlarının funksiyalarını daha ətraflı və geniş şəkildə təsbit edir. Məsələn, Rusiya Federasiyası ilə Azərbaycan Respublikası arasında Konsul Konvensiyasına əsasən bu funksiyaları nəzərdən keçirək. Həbs və məhkəmə araşdırmaları üzrə funksiyalar (maddə 39), vərəsəliklə əlaqədar funksiyalar (maddə 40), vətəndaşlıq məsələləri ilə əlaqədar funksiyalar (maddə 41), vətəndaşlıq vəziyyəti məsələlərinə aid funksiyalar (maddə 42), qəyyumluğa aid funksiyalar (maddə 43), gəmilərə kömək göstərilməsi (maddə 44), gəmi kapitanı və heyətinə kömək göstərilməsi (maddə 45), gəmidə istintaq aparılan zaman mənafeyin müdafiə edilməsi (maddə 46), gəminin zədələnməsi hallarına kömək (maddə 47), hava gəmiləri ilə əlaqədar funksiyalar (maddə 48) ətraflı şəkildə təsbit olunmuşdur¹.

Bundan başqa, funksiyaların daha geniş siyahısı Azərbaycan Respublikasının Konsul Nizamnaməsi və Azərbaycan Respublikasının Konsulluğu haqqında Əsasnamə ilə də nəzərdə tutulmuşdur ki, bu haqda artıq I fəsilə ətraflı bəhs etmişdik. Burada isə bu nizamnamədə göstərilmiş funksiyalardan bəziləri haqqında söz açmaq istərdik.

Konsulun ən vacib funksiyalarından biri **konsul leqallaşdırılmasıdır**. Bu funksiyaya Azərbaycan Respublikası Konsul Nizamnaməsinin VI fəslə həsr olunmuşdur. Konsul leqallaşdırılması yerləşmə dövləti orqanlarının iştirakı ilə hazırlanmış və ya bu orqanlardan daxil olan sənədlərdə və aktlardakı imzaların hüquqiliyini, bu sənəd və aktların konsulluğun yerləşdiyi dövlətin qanunlarına uyğunluğunu müəyyənləşdirib təsdiq etməkdən ibarətdir. Konsulun şəxsi imzası və konsulluq idarəsinin möhürü, konsulluq dairəsinin hakimiyyət orqanlarına təqdim olunan sənədlərin həqiqiliyini, eləcə də təqdim olunan sənədləri qəbul edən dövlətin qanunlarının tələblərinə cavab verdiyinin təsdiqlənməsini nəzərdə tutur². Azərbaycan Respublikasının belə sənədləri və aktları

¹ Azərbaycan- Rusiya. Россия-Азербайджан. 1992-2002, sənədlər toplusu, сборник документов. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Rusiya Federasiyasının Bakıdakı səfirliyi, Cümə, QTSJ, 2002, s. 189

² Abbasbəyli A., Cəfərov V., Qafarov Z. Diplomatıya terminləri lüğəti.

Azərbaycan Respublikasının hakimiyyət orqanları qanunvericiliyində və ya Azərbaycan Respublikasının və konsulluğun yerləşdiyi dövlətin iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilədə başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, yalnız konsul tərəfindən leqallaşdırıldıqdan sonra qəbul edirlər.

Konsul leqallaşdırılması qaydasını Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi müəyyənləşdirir (maddə 54). Konsul leqallaşdırılması həm Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları, həm də xarici vətəndaşlar üçün həyata keçirilə bilər. Azərbaycan Respublikasının ərazisində konsul leqallaşdırılmasını Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin konsulluq şöbəsi həyata keçirir.

Konsul fəaliyyətinin daha bir mühüm qolu **notariat əməliyyatlarıdır**. Konsulun apardığı notariat əməliyyatlarına aşağıdakıları misal gətirmək olar:

Azərbaycan Respublikası ərazisində olan yaşayış evlərinin girov qoyulması və özgəninkiləşdirilməsi hallarına aid olan müqavilələr istisna olmaqla əqdlərin (müqavilələri, vəsiyyətnamələri, etibarnamələri və s.) təsdiq edilməsi; miras əmlakın qorunması üçün tədbirlər görülməsi; vərəsəlik hüququ haqqında şəhadətnamə verilməsi; sənədlərin surətlərinin və onlardan çıxarışların düzgünlüyünün təsdiq edilməsi; sənədlərdəki imzaların həqiqiliyinin təsdiq edilməsi; sənədlərin bir dildən başqa dilə tərcüməsinin düzgünlüyünün təsdiq edilməsi; vətəndaşın sağ olması faktının təsdiq edilməsi; pul vəsaitinin və qiymətli kağızların depozitə qəbul edilməsi; icra qeydləri aparılması; sənədlərin saxlanmaq üçün qəbul edilməsi və s.

Göründüyü kimi konsulluqların funksiyaları diplomatik nümayəndəliklərə münasibətdə daha müxtəlif və rəngarəngdir. Bunlarla yanaşı konsulluqlar yerləşmə dövlətinin icazəsi ilə diplomatik funksiyaları da həyata keçirə bilər.

8. 5. Konsul immunitet və imtiyazları

Konsul müəssisələrinin funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün yerləşmə dövləti Vyana Konvensiyasının 28-ci maddəsinə uyğun

Bakı: Qismət, 2000, s. 88

olaraq bütün lazımı şəraiti yaratmalıdır. Konsulluqların və onun vəzifəli şəxslərinin immunitet və imtiyaz məsələlərinə gəldikdə isə, onlara immunitet və imtiyazlar verilməsi funksional nəzəriyyəyə əsaslanır. 1963-cü il Vyana Konvensiyası məhz bu mövqedən hazırlanmışdır. Hesab olunur ki, konsul nümayəndəliyi siyasi nümayəndəlik xarakteri daşımır, o, sırf inzibati funksiyaları həyata keçirir. Sırf funksional nəzəriyyəyə istinad edilməsi siyasi təmsilçilik ideyasını sıxışdırıb çıxarır ¹.

Həmçinin konsulluq məmuru göndərən dövlətin rəsmi təmsilçisi olmaqla yanaşı, diplomatik agent statusuna malik deyildir. Diplomatik agentlərdən fərqli olaraq, konsulların təmsilçilik səlahiyyətləri, istər yer etibarilə və istər maddi baxımdan məhduddur. Buna görə hüquqi statusu da fərqlidir ².

Dövlətlər öz praktikasında, o cümlədən, Azərbaycan Respublikası ikitərəfli konsul müqavilələrində daha geniş imtiyazlar-yəni diplomatik agentlərin immunitet və imtiyazlarına yaxın hüquq və güzəştlər müəyyən edir. İndi isə müqayisəli şəkildə bu immunitet və imtiyazların araşdırılmasına keçək.

1963-cü il Vyana Konvensiyasında konsul immunitet və imtiyazları 2 qrupa bölünür. 1-ci kateqoriyaya aşağıdakılar aiddir: konsul müəssisələri binalarının toxunulmazlığı; əmlak və nəqliyyat vasitələrinin, rəsmi sənədlərinin və arxivlərinin immuniteti; fiskal immunitet; nümayəndəliyin öz mərkəzi ilə maneəsiz əlaqə saxlamaq hüququ; gömrük imtiyazları; protokol imtiyazları.

2-ci kateqoriyaya isə aşağıdakılar aiddir: şəxsi və yaşayış binalarının toxunulmazlığı; fiskal immunitet; əməkdaşlar üçün gömrük imtiyazları və şəxsi mükəlləfiyyətlərdən azad olunma.

8.5.1. Konsul nümayəndəliklərinin immunitet və imtiyazları

Bu kateqoriyada əsas norma Konvensiyanın 31-ci maddəsində təsbit olunmuş konsul binalarının toxunulmazlığı prinsipidir. Bu prinsipin mahiyyəti və onu nəzərdə tutan normada “yanğın qeyd-şərti” barədə II fəsildə bəhs etmişdik. Belə ki, bu maddədə deyilir ki,

¹ Nguyen Quoc D., Dailler P., Pellet A Droit International Public L. G.D.J.E.J.A., Paris: 1999, 31 rue Falguiere,738

² Sevin Toluner. Milletlerarasi hukuk dersleri İstanbul: Beta, 1989, s. 416

“konsulluq binaları toxunulmazdır, qəbul edən dövlətin hakimiyyət orqanları bu binaların yalnız konsulluq məqsədləri üçün istifadə edilən hissələrinə konsulluq başçısının, göndərən dövlətin diplomatik nümayəndəliyinin başçısı və ya onlardan biri tərəfindən təyin olunmuş şəxs icazəsi olmadan daxil ola bilməzlər. Təcili mühafizə tədbirləri tələb edən yanğın və digər təbii fəlakət halları zamanı, konsulluq başçısının razılığı ehtimal oluna bilər.”(bənd 2).

Onu qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının əksər ikitərəfli konsul Konvensiyalarında “yanğın qeyd-şərti” saxlanılır (Azərbaycan Respublikası ilə Rusiya Federasiyası, Özbəkistan, Gürcüstan respublikaları arasında ikitərəfli konsul Konvensiyaları (maddə 13)). Lakin bu Konvensiyalarda Vyana Konvensiyasından fərqli olaraq “adıçəkilən şəxslərdən heç biri tərəfindən birbaşa etiraz olmazsa” binaya daxil olmağa icazə verilir, və bu zaman xüsusi olaraq qeyd olunur ki, qəbul edən dövlətin orqanlarına konsulluq binalarının, arxivlərinin toxunulmazlıq prinsiplərini pozmaq, xüsusilə onu öyrənmək və müsadirə etmək icazəsi verilmir.

Azərbaycan Respublikası ilə Ukrayna arasında ikitərəfli Konsul Konvensiyası xüsusi maraq kəsb edir. Burada konsulluqlar və onun personalı üçün diplomatik nümayəndəliklərlə analoji immunitet və imtiyazlar müəyyən olunmuşdur. Bu Konvensiyanın 30-cu maddəsində nəinki “yanğın qeyd-şərti” yer almır və konsulluq binaları mütləq toxunulmazlıqla təmin olunur, burada həmçinin konsul vəzifəli şəxslərinin yaşayış binalarının da mütləq toxunulmazlığı təsbit olunur.

Vyana Konvensiyasının və həmçinin Azərbaycan Respublikasının bir çox ikitərəfli konsul konvensiyalarının, fikrimizcə, çatışmayan cəhətlərindən biri də onlarda konsul vəzifəli şəxslərinin şəxsi iqamətgahlarının hüquqi rejimi barədə müddəaların yer almamasıdır. Müqayisə üçün qeyd edək ki, diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyasının 30-cu maddəsində diplomatik agentlərin şəxsi iqamətgahlarının tam toxunulmazlığı prinsipi öz əksini tapmışdır.

1963-cü il Vyana Konvensiyasının 31-cı maddəsində nəzərdə tutulan yerləşmə dövlətinin daha bir öhdəliyinə əsasən o, konsulluq binalarını hər cür zorla daxil olma və ya zərər yetirə biləcək hərəkətlərdən müdafiə etmək, konsulluğun narahatlığına səbəb olan, ləyaqətinə xələl gətirən hər cür halların qarşısını almaq üçün lazımı

tədbirlər görməlidir. Bu öhdəlik özündə 2 komponenti birləşdirir:

1) konsul müəssisələrinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi; 2) onların normal fəaliyyətini təmin etmək.

Konsulluğun binası, onun avadanlığı, konsulluğun əmlakı, habelə nəqliyyat vasitələri də dövlət müdafiəsi və ya başqa ictimai ehtiyac baxımından aparılan hər növ rekvizisiyaya qarşı immunitətlərdən istifadə edir.

Konsul nəqliyyat vasitəsi dedikdə konsul müəssisələrinin, konsul vəzifəli şəxsləri və onların ailə üzvlərinin müntəzəm istifadəsi üçün onlara aid olan, kirayə alınan və ya verilən istənilən nəqliyyat vasitələri (əsasən avtomobil, hava və su nəqliyyatı) başa düşülür¹. Konsulluq praktikasında və beynəlxalq hüququn özündə birbaşa konsulluğun özünə aid olan və konsul vəzifəli şəxsləri və onların ailə üzvlərinin şəxsi istifadəsində olan nəqliyyat vasitələri arasında fərq qoyulmur.

Konsul nəqliyyat vasitələri ilə bağlı mürəkkəb məsələlərdən biri yerləşmə dövləti tərəfindən onlara qarşı bu və ya digər məcburetmə tədbirlərinin həyata keçirilməsinin hüquqi mümkünlüyü məsələsidir. Beynəlxalq hüquq doktrinası bu məsələyə birmənalı cavab vermir. Belə ki, hüquq ədəbiyyatlarında konsul nəqliyyat vasitələri haqqında məsələ dərinəndən araşdırılmamışdır və bu sahədə hüquqşünasların fikirləri ziddiyyətlidir. Beynəlxalq hüquq doktrinasında daha sıx rast gəlinən fikrə əsasən, konsul nəqliyyat vasitələri toxunulmazdır. Bu, iki məqamla izah olunur:

1) onlar konsulun iqamətgahının bir hissəsi kimi nəzərdən keçirilə bilər; 2) onlar konsulluğun daşınan əmlakıdır.

Bu baxımdan yanaşsaq konsul nəqliyyat vasitələri toxunulmazdır, həmçinin Konvensiyanın 49-cu maddəsinə əsasən bütün vergi və rüsumlardan, 50-ci maddəsinə əsasən gömrük rüsumlarından azad olunur. Gömrük nəzarətinə gəldikdə isə, 1963-cü il Konvensiyasına uyğun olaraq onlara gömrük nəzarəti həyata keçirilir.

Göründüyü kimi, konsul nəqliyyat vasitələrinin toxunulmazlığı prinsipinin konkretləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Müqayisə üçün qeyd edək ki, diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Konvensiyasına əsasən, diplomatik nümayəndəliyin nəqliyyat vasitələri təkcə

¹ Плотникова О. В. Консульские отношения и консульское право. М.: Норма ИНФРА, 1998, с. 58

rekvizisiyaya qarşı deyil, həmçinin axtarış, həbs və digər icra əməllərinə münasibətdə də toxunulmazlıqdan istifadə edir. Onlar konsul nəqliyyat vasitələrindən fərqli olaraq gömrük nəzarətindən də azaddır.

Vyana Konvensiyasının 33- cü maddəsinə əsasən, konsulluğun arxivləri və konsulluq sənədləri yerindən asılı olmayaraq hər vaxt toxunulmazdır. Konvensiyanın 1-ci maddəsinin “k” yarım bəndində konsulluq arxivini təşkil edən əşyaların siyahısı verilir. Lakin artıq qeyd etdiyimiz kimi, informasiya sahəsində sürətlə irəliləyiş, inkişaf nəticəsində bu siyahı hər gün genişlənməkdədir.

Konsulluqlar konvensiyanın 32-ci maddəsinə uyğun olaraq konkret xidmət növlərinə görə ödəniş istisna edilməklə dövlət, rayon və ya bələdiyyə vergilərindən, yığımlarından və rüsumlardan azad edilir.

Konsulluqlar yerləşdikləri dövlətin ərazisində sərbəst hərəkət etmək hüququndan və əlaqələr azadlığından istifadə edirlər. Qəbul edən dövlət bütün rəsmi məqsədlər üçün konsulluğun əlaqələr azadlığına icazə verməli və onu qorumalıdır. Burada mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biri konsulluq valizinin hüquqi statusu məsələsidir. Konsulluq valizi əlaqələr azadlığının həyata keçirilməsində istifadə olunan mühüm vasitələrdəndir. Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq konsulluq valizi toxunulmazdır, o, açıla və tutulub saxlanıla bilməz. Bu valizi təşkil edən bütün yerlər aydın görünən zahiri işarələrə malik olmalı və yalnız konsulluğun rəsmi istifadəsi üçün ayrılmış korrespondensiyalardan, sənədlərdən, əşyalardan ibarət ola bilər. Lakin konsulluq valizinin hüquqi statusu diplomatik poçtun statusundan fərqlənir. Qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanlarının valizdə korrespondensiyalar, sənədlər və ya rəsmi istifadə üçün nəzərdə tutulmuş əşyalardan başqa, digər əşyaların olmasına güman edildiyi ciddi əsasları olduqda, o, göndərən dövlətin müvəkkil edilmiş nümayəndəsinin iştirakı ilə valizin açılmasını tələb edə bilər. Tərəf bu tələbləri yerinə yetirməkdən imtina etdiyi halda onu göndərən yerə geri qaytarmalıdır.

Bu müddəə Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli konsul konvensiyalarında da, həmçinin Azərbaycan Respublikası Gömrük Məcəlləsinin 201-ci maddəsində də öz əksini tapmışdır.

Konsul valizinin açılmaması üçün praktikada dövlətlər onu çox

vaxt diplomatik poçtun içərisində yerləşdirirlər.

Konsul valizi ilə, o cümlədən, diplomatik poçtla əlaqəli olan daha bir problemlə məsələ ondan ibarətdir ki, onların konkret ölçüləri və ağırlığı barədə konvensiyalarda söz açılmır. Bunun nəticəsində praktikada həmin məsələ ilə əlaqədar mürəkkəb situasiyalar yaranır.

Konsulluqların daha bir imtiyazı akkreditiv dövlətin bayraq və rəmzlərindən istifadə etmək hüququdur. Göndərən dövlətin dövlət bayrağı konsulluq binası üzərində, onun dövlət gerbi konsulluğun binasında, binanın giriş qapılarında sancıla, habelə dövlət bayrağı konsulluq başçısının iqamətgahında, xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən onun nəqliyyat vasitələrinin üzərində ucaldıla bilər.

8.5.2. Konsul vəzifəli şəxslərinin immunitet və imtiyazları

2-ci kateqoriya immunitet və imtiyazlar arasında əsas norma konsul vəzifəli şəxslərinin şəxsi toxunulmazlığıdır.

Öz funksiyalarını həyata keçirə bilmələri üçün konsul vəzifəli şəxsləri 1963-cü il Vyana Konvensiyası və Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli konsul konvensiyaları əsasında şəxsi immunitet və imtiyazlarla təmin olunurlar. Vyana Konvensiyasının və Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli konsul konvensiyalarının müqayisəli analizi göstərir ki, xüsusilə, şəxsi immunitet məsələlərində onlar arasında bir çox fərqlər mövcuddur. Bu problemi I fəsilə bir qədər araşdırmış və qeyd etmişdik ki, Vyana Konvensiyasının 41-ci maddəsində təsbit olunmuş konsul vəzifəli şəxslərinin şəxsi toxunulmazlığı prinsipinə əsasən konsul vəzifəli şəxsləri “ağır cinayət törədilməsi halında səlahiyyətli məhkəmə hakimiyyətinin qərarı” istisna olmaqla, həbs edilə, tutulub saxlanıla bilməz. Həmin maddənin sonuncu bəndində müəyyən olunmuş öhdəliyə əsasən konsul vəzifəli şəxsi, ona qarşı cinayət işi qaldırılan zaman səlahiyyətli orqanlara gəlməlidir. Lakin işə baxılması zamanı ona rəsmi mövqeyinə görə lazımı hörmətlə yanaşılmalıdır. Qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan Respublikası digər dövlətlərlə bağladığı ikitərəfli konsul konvensiyaları praktikasında konsul vəzifəli şəxslərinin immunitet və imtiyazlarının genişləndirilməsi mövqeyindən çıxış edir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının, məsələn, Gürcüstan, Özbəkistan, Rusiya Federasiyası ilə konsul konvensiyalarında konsul vəzifəli şəxslərinin şəxsi toxunulmazlığı aşağıdakı şəkildə təsbit olunmuşdur: “Konsulluğun vəzifəli şəxsi və

onların ailə üzvləri şəxsi toxunulmazlıqdan istifadə edirlər. Onlar bu və ya digər formada həbs edilə və tutulub saxlanıla bilməzlər” (maddə 18). Göründüyü kimi, burada onların tam toxunulmazlığı ilə yanaşı, həmçinin ailə üzvlərinin də toxunulmazlığı nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli konsul konvensiyalarında, Vyana Konvensiyasından fərqli olaraq, konsul vəzifəli şəxsləri və onların ailə üzvləri yerləşmə dövlətinin yurisdiksiyasından, o cümlədən, cinayət yurisdiksiyasından tamamilə kənar edirlər. Adı çəkilən konvensiyalarda yurisdiksiyaya qarşı immunitet aşağıdakı şəkildə müəyyən olunmuşdur: konsulluğun vəzifəli şəxsləri və onların ailə üzvləri qəbul edən dövlətdə aşağıdakı mülki iddialar istisna olunmaqla, cinayət, mülki və inzibati yurisdiksiyaya qarşı immunitətdən istifadə edirlər:

1) konsulluğun vəzifəli şəxsləri tərəfindən göndərən dövlətin agenti simasında bilavasitə və ya dolayısı ilə öz üzərinə öhdəlik götürmədən bağladığı müqavilələrdən irəli gələn hallarda;

2) yol, nəqliyyat vasitələri, gəmi və təyyarə ilə bağlı bədbəxt hadisələr nəticəsində üçüncü tərəfə vurulan zərəərə görə (maddə 19).

Vyana Konvensiyasında isə konsul vəzifəli şəxslərinə yurisdiksiya immuniteti yalnız onların rəsmi funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar hallarda verilir. Yəni onlara yalnız xidməti immunitet verilir və xidməti funksiyalar ilə əlaqəli olmayan hallarda hüquqazidd əməl törədən zaman həmin şəxs yerləşmə dövlətində məsuliyyətə cəlb oluna bilər.

Məsələnin belə qoyuluşu praktikada mürəkkəb vəziyyətlərin yaranmasına gətirib çıxarır. Belə ki, “konsul funksiyalarının həyata keçirilməsi zamanı törədilən əməllər” anlayışı kifayət qədər qeyri-müəyyəndir¹. Bu problemə II fəsilə bir qədər toxunmuşduq.

Beynəlxalq hüquq doktrinasının, dövlətlərin praktikasının analizi göstərir ki, xidməti immunitet probleminin universal həlli mövcud deyildir. Məsələn, O.V.Plotnikova yazır ki, bu problemin universal həlli, ümumiyyətlə, ola bilməz. Çünki xidməti immunitətdən istifadə edən hər bir şəxsin bütün xidməti vəzifələrinin müfəssəl siyahısını vermək qeyri-mümkündür. Və xidməti vəzifələrin həyata keçirilməsi ilə əlaqəli olan və ya olmayan əməllərin bir-

¹ Ильин Ю.Д. Основные тенденции в развитии консульского права. М.: Юридическая литература, 1969, с. 138

birindən ayrılmasının dəqiq meyarları da mövcud deyildir. Plotnikova məhkəmə presedentlərinin qismən də olsa belə meyar kimi əsas götürülə biləcəyi fikrindədir.

Burada həll olunmamış digər bir məsələ də mövcuddur. Bu da törədilmiş əməlin şəxsin xidməti vəzifələri ilə əlaqəli olub-olmadığını hansı dövlətin – akkreditiv, yoxsa yerləşmə dövlətinin müəyyən etməsi problemidir. Xarici müəlliflərin əksəriyyəti hesab edir ki, bu səlahiyyət yerləşmə dövlətinin məhkəmələrinə verilməlidir. Keçmiş sovet müəlliflərinin əksəriyyəti isə akkreditiv dövlətin məhkəmələrinin belə səlahiyyətlərini müdafiə edirdilər.

Xarici dövlətlərdə bu məsələ əksər hallarda yerləşmə dövlətinin məhkəmə orqanlarının səlahiyyətlərinə daxildir. Məsələn, ABŞ-da bu məsələdə məhkəmənin səlahiyyətləri qanunla müəyyən olunmuşdur. Lakin aydındır ki, yerli məhkəmələrə bu cür immunitətlər haqqında məsələnin həll edilməsində müstəsna səlahiyyətlərin verilməsi yerləşmə dövləti tərəfindən bundan sui-istifadə edilməsi hallarını istisna etmir ki, bu da göndərən dövlətin maraqlarına uyğun deyil. Digər tərəfdən, belə səlahiyyətlərin birtərəfli qaydada akkreditiv dövlətə verilməsi də eyni sui-istifadələrə yol açar bilər.

Bu məsələ ilə bağlı ingilis hüquqşünası A. Denzanın mövqeyi ilk baxışdan daha münasib görünür. Onun fikrincə, xidməti immunitet haqqında məsələnin həlli prinsipinə yerləşmə dövlətinin məhkəmə orqanlarının səlahiyyətlərinə daxildir. Əgər nümayəndəliyin başçısı və yaxud akkreditiv dövlətin hökuməti bildirsə ki, hüquqazidd əməl xidməti vəzifələrinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar törədilmişdir, bunun əksini sübut etmək məhkəmə orqanlarına çətin olacaq və akkreditiv dövləti təhqir etməmək məqsədilə o, bununla razılaşmalıdır¹. Lakin fikrimizcə, bu variantı da tamamilə qənaətbəxş hesab etmək olmaz, belə ki, praktikada o, heç də həmişə yaranmış problemin obyektiv həllini təmin edə bilməz. Çünki öz vətəndaşlarının hüquqlarının müdafiəsində akkreditiv dövlət hər zaman maraqlıdır.

Problemdən çıxış yolu tapılması cəhdləri bir sıra beynəlxalq sənədlərin hazırlanmasında edilmişdir. Amerikalı hüquqşünas Li

¹ Denza E. Diplomatic Law 2nd ed. Clarendon Press Oxford, 1998, 231; 250

Harvard hüquq məktəbi layihəsinin 21-ci maddəsini misal çəkir ki, burada da deyilir: “Qəbul edən dövlət akkreditiv dövlətin diplomatik nümayəndəliyinin iştirakı ilə əməlin belə funksiyaların həyata keçirilməsi ilə əlaqəli törədilib- törədilməməsi məsələsini həll edir”¹. Belə mövqə hər iki tərəfin maraqlarını nəzərə aldığına görə nisbətən daha əsaslandırılmışdır. Lakin bu da münaqişə situasiyalarının qarşısını almağa kifayət deyildir.

D.S.Nikiforov və A.F.Borunkov diplomatik nümayəndəliyin inzibati-texniki personalı ilə bağlı qeyd edirlər ki, “əməkdaşın öz xidməti vəzifələrinin icrası vəziyyətində olub-olmamasını müəyyən etmək çətin olduğuna görə, bu sualın cavabını hakimiyyət diplomatik nümayəndəliyin ixtiyarına buraxır”².

Hər iki yanaşmanın özünü doğrultmadığına aid çoxsaylı örnəkləri araşdırdıqdan sonra fikrimizi fransız hüquqşünas F. Kayenin sözləri ilə ümumiləşdirmək istərdik. O, beynəlxalq təşkilatın əməkdaşları ilə əlaqədar yazırdı: “Hərəkətin rəsmi və ya xüsusi olduğunu kim həll etməlidir? Əgər bu, diplomatik nümayəndəlikdirsə, onun öz əməkdaşlarını müdafiə etmək riski, əgər bu, məhkəmə orqanıdırsa, sui-istifadə etmək riski yaranır. Bu məsələ ilə əlaqədar qeyd etmək olar ki, rəsmi hərəkətlər və xüsusi hərəkətlər arasında fərq yerləşmə dövləti və beynəlxalq təşkilat arasında daimi çətinlik və münaqişələrin mənbəyi olmuşdur”

Bu problemlə əlaqədar olaraq Y.Q.Deminin mülahizələrini də diqqətə çatdırmaq istərdik. Demin özünün “Beynəlxalq hüquqda xidməti immunitet problemi haqqında” adlı məqaləsində 2 qrup məsələləri araşdırmışdır: 1) şəxsin hüquq pozuntusu törədən zaman xidməti vəzifəsinin icrasında olub-olmamasını hansı yolla müəyyən etmək; 2) bu məsələni hansı dövlət və hansı prosedura uyğun olaraq müəyyən etməlidir. Müxtəlif doktrinal fikirləri, beynəlxalq müqavilələri və dövlətlərin qanunvericiliklərini, praktikanı dərinləndirən analiz edərək o, bu qərara gəlmişdir ki, xidməti immunitet probleminin universal həlli mövcud deyildir³.

¹ Lee L.T. Consular law and practice (Oxford, Monographs in international law) Oxford University Press 2nd. Ed. 1991, p. 253-254

² Никифоров Д.С., Борунков А.Ф. Дипломатический протокол в СССР. Принципы, нормы, практика М.: МО, 1985, с. 51

³ Демин Ю.Г. О проблеме служебного иммунитета в международ-

Öz araşdırmaları əsasında Demin son olaraq belə nəticəyə gəlmişdir ki, ən münasib çıxış yolu, nəinki hüquqi nöqtəyi-nəzərdən mükəmməl olmayan, həmçinin beynəlxalq münasibətlərdə münaqişəli situasiyaların meydana gəlməsinin potensial təhlükəsini özündə gizlədən xidməti immunitet institutundan istifadədən imtina etməkdir.

Bizim fikrimizcə, dövlətlərin praktikası xidməti immunitet institutunun tətbiqindən getdikcə uzaqlaşır. Xidməti immunitetin diplomatik immunitetlə əvəz olunması tendensiyası diplomatiya və konsulluq hüququnda artıq indidən özünü göstərir.

Konsulluq hüququnda buna ən bariz nümunə kimi Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərlə imzaladığı ikitərəfli konsul konvensiyalarını göstərmək olar. Onların əksəriyyətində konsul vəzifəli şəxslərinə xidməti deyil, məhz diplomatik immunitet verilir.

Azərbaycan Respublikasının Ukrayna ilə imzaladığı konsul konvensiyasında isə birbaşa göstərilir ki, konsul vəzifəli şəxsləri diplomatik agentlər kimi 1961-ci il diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasına uyğun olaraq tam həcmdə diplomatik immunitet və imtyazlardan istifadə edirlər.

Xidməti immunitetin diplomatik immunitetlə əvəz olunması tendensiyası diplomatiya hüququnda da özünü göstərməkdədir. 1961-ci il Vyana Konvensiyası hazırlanan zaman bir çox inkişaf etmiş ölkələr inzibati-texniki heyətə tam həcmdə diplomatik immunitet verilməsinin lehinə çıxış edirdilər. Konvensiya qəbul olunduqdan sonra bir çox dövlətlərin ikitərəfli əsasda xidməti immuniteti diplomatik immunitetlə əvəz etmək praktikasını geniş tətbiq etməyə başladılar.

Konsul vəzifəli şəxsləri diplomatik agentlərdən fərqli olaraq məhkəmə və inzibati işlərin baxılması zamanı şahid ifadəsi vermək üçün çağırıla bilərlər. Konsulluq əməkdaşı və ya xidmət personalı işçisi müəyyən hallar istisna olmaqla, şahid ifadəsi verməkdən imtina edə bilməz, konsulluğun vəzifəli şəxsi şahid ifadəsi verməkdən imtina edərsə, ona qarşı heç bir məcburiyyət və cəza tədbirləri tətbiq edilə bilməz (Vyana Konvensiyasının 44-cü maddəsi).

Həmin maddədə, həmçinin qeyd olunur ki, konsulluğun vəzifəli şəxslərdən şahid ifadəsi verməyi tələb edən orqan vəzifələrini

yerinə yetirmək üçün ona maneə yaratmaqdan çəkinməlidir. Bu orqan imkan daxilində konsulluğun vəzifəli şəxsinin ifadəsini yaşadığı yerdə, konsulluqda dinləyə və ya yazılı qaydada qəbul edə bilər (2-ci bənd).

Konsulluq işçiləri öz vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə dair göndərən dövlətin milli qanunvericiliyini izah edən şahid ifadəsi verməkdən imtina etmək ixtiyarına da malikdirlər.

Konsul vəzifəli şəxslərinin vergi və gömrük imtiyazlarına gəldikdə isə, bu məsələlər Vyana Konvensiyasının 49-59-cu maddələri ilə tənzimlənir. Vergi imtiyazlarından istisnalara əsasən konsul vəzifəli şəxsləri xidməti funksiyalarından kənarında həyata keçirdikləri fəaliyyətlərinə münasibətdə vergilərdən azad olunurlar.

Gömrük imtiyazına əsasən, qəbul edən dövlətin qayda-qanunlarına uyğun olaraq konsulluğun rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulmuş əşyaların, ev avadanlığı da daxil olmaqla, konsulluğun vəzifəli şəxsinin və onunla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin şəxsi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyaların ölkəyə gətirilməsinə və çıxarılmasına icazə verilir və onlar gömrük rüsumlarından azad olunurlar. Konsulluq əməkdaşları isə ilk dəfə ölkəyə gətirilmiş ev avadanlığı və əşyalarla bağlı yuxarıda göstərilən immunitetlərdən istifadə edirlər.

Azərbaycan Respublikası Gömrük Məcəlləsinin 200-cü maddəsinə əsasən uyğun olaraq xarici dövlətin konsul nümayəndəlikləri və onların heyət üzvləri diplomatik nümayəndəlik və onun heyəti üçün nəzərdə tutulmuş gömrük güzəştlərindən istifadə edirlər¹.

Bütün bu göstərilən problemlərin araşdırılması nəticəsində biz aşağıdakı nəticəyə gəlirik ki, konsul immunitet və imtiyazlarını təkcə 1963-cü il Vyana Konvensiyası əsasında araşdırmaq düzgün deyil, həmçinin Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli konsul konvensiyaları da nəzərə alınmalıdır. Onları nəzərə almadan 1963-cü il Konvensiyasına əsaslanmaq doğru olmaz. Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli konsul konvensiyalarında isə daha geniş imtiyazlar, yəni diplomatik agentin immunitet və imtiyazlarına yaxın hüquq və güzəştlər müəyyən edilir.

¹ Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2001, s. 110

Azərbaycan Respublikasının ikitərəfli konsul konvensiyasında müəyyən olunmuş bu immunitet və imtiyazlar, Azərbaycan Respublikasının konsul xidməti tərəfindən onun üzərinə qoyulmuş mühüm və məsuliyyətli vəzifələrin normal həyata keçirilməsi üçün etibarlı hüquqi təminatdır.

**DİPLOMATİK ƏLAQƏLƏR HAQQINDA
VYANA KONVENSİYASI
(Vyana, 18 aprel 1961-ci il)**

Bu konvensiyanın Tərəfləri olan dövlətlər

bütün ölkələrin xalqlarının lap qədim zamanlardan diplomatik agentlərin statusunu tanıdığına *qeyd edərək*,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin dövlətlərin suveren bərabərliyi, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunması və dövlətlər arasındakı dostluq münasibətlərinin inkişafı haqqında məqsəd və prinsiplərini *nəzərə alaraq*,

diplomatik əlaqələr, imtiyazlar və immunitətlər haqqında beynəlxalq konvensiyanın imzalanmasının dövlətlər arasında, onların dövlət və ictimai quruluşundan asılı olmayaraq, dostluq münasibətlərinin inkişafına kömək göstərəcəyinə *əmin olaraq*,

bu cür imtiyaz və imunitətlərin ayrı-ayrı şəxslərin mənəfəti üçün deyil, dövləti təmsil edən orqanlar kimi diplomatik nümayəndəliklərin funksiyalarının səmərəli surətdə həyata keçirilməsini təmin etmək üçün verildiyini *dərək edərək*,

bu Konvensiyanın müddəaları ilə birbaşa nəzərdə tutulmayan məsələləri beynəlxalq adi hüquq normalarının tənzimləməkdə davam edəcəyini *təsdiq edərək*, aşağıdakılar barəsində *razılığa gəldilər*:

Maddə 1

Bu Konvensiyada göstərilən aşağıdakı terminlərin mənaları belədir:

a) - "nümayəndəlik başçısı" - akkreditə edən dövlət tərəfindən bu keyfiyyətdə fəaliyyət göstərmək vəzifəsi həvalə olunmuş şəxsdir;

b) - "nümayəndəliyin əməkdaşları" - nümayəndəliyin başçısı və nümayəndəliyin personalının üzvləridirlər;

c) - "nümayəndəlik personalının üzvləri" - diplomatik personalın, inzibati-texniki personalın və xidməti personalın üzvləridirlər;

d) - "diplomatik personalın üzvləri" - nümayəndəlik personalının diplomatik rütbələrə malik olan üzvləridirlər;

e) - "diplomatik agent" - nümayəndəliyinin başçısı və ya nümayəndəliyin diplomatik personalının üzvüdür;

q) - "inzibati-texniki personalın üzvləri" - nümayəndəliyin

inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən nümayəndəlik personalının üzvləridirlər;

d) "xidməti personal üzvləri" - nümayəndəliyin xidməti üzrə vəzifələri yerinə yetirən nümayəndəlik personalının üzvləridirlər;

h) - "xüsusi ev işçisi" - nümayəndəlik əməkdaşının ev işlərini yerinə yetirən və akkreditə edən dövlətin işçisi olmayan şəxsdir;

i) - "nümayəndəliyin binası" – nümayəndəliyin başçısının igamətgahı da daxil olmaqla, mülkiyyət hüququnun kimə mənsub olmasından asılı olmayaraq, nümayəndəlik məqsədilə istifadə edilən bina və ya binanın bir hissəsi ilə birlikdə bu binaya və ya binanın bir hissəsinə xidmət edən torpaq sahəsi deməkdir.

Maddə 2

Dövlətlər arasında diplomatik münasibətlərin qurulması və daimi diplomatik nümayəndəliyin təsis edilməsi qarşılıqlı razılıq əsasında həyata keçirilir.

Maddə 3

1. Diplomatik nümayəndəliyin funksiyaları xüsusilə bunlardan ibarətdir:

a) - yerləşdiyi dövlətdə akkreditə edən dövləti təmsil etmək;

v) - beynəlxalq hüquqla yol verilən hüdudlarda yerləşmə dövlətində akkreditə edən dövlətin və onun vətəndaşlarının mənafelərini müdafiə etmək;

c) - yerləşmə dövlətinin hökuməti ilə danışıqlar aparmaq;

d) - yerləşmə dövlətindəki şərait və hadisələri qanuni yolla müəyyən etmək və bunlar haqqında akkreditə edən dövlətin hökumətinə məlumat vermək;

e) akkreditə edən dövlətlə yerləşmə dövləti arasında dostluq münasibətlərini təşfiq etdirmək və iqtisadiyyat, mədəniyyət və elm sahəsində onlar arasındakı qarşılıqlı münasibətləri inkişaf etdirmək.

2. Bu Konvensiyanın heç bir müddəası diplomatik nümayəndəlik tərəfindən konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsinə əngəl olacaq bir müddəa kimi şərh edilə bilməz.

Maddə 4

1. Akkreditə edən dövlət yerləşmə dövlətinin onun bu dövlətdə akkreditə etmək istədiyi nümayəndəlik başçısına aqreman verdiyinə

əmin olmalıdır.

2. Yerləşmə dövləti aqreman verməməsinin səbəbləri haqqında akkreditə edən dövlətə məlumat verməyə borclu deyildir.

Maddə 5

1. Akkreditə edən dövlət lazımı qaydada müvafiq yerləşmə dövlətlərini xəbərdar etdikdən sonra, əgər istənilən yerləşmə dövləti tərəfindən etiraz olunmayıbsa, nümayəndəlik başçısını və ya hər hansı diplomatik personal üzvünü şəraitdən asılı olaraq bir və ya bir neçə dövlətə akkreditə edə və ya təyin edə bilər.

2. Əgər akkreditə edən dövlət nümayəndəlik başçısını bir və ya bir neçə dövlətdə akkreditə edirsə, nümayəndəlik başçısının daimi yerinin olmadığı dövlətlərin hər birində o, müvəqqəti işlər müvəkkilinin başçılığı ilə diplomatik nümayəndəliklər təsis edə bilər.

3. Nümayəndəlik başçısı və ya nümayəndəliyin diplomatik personalının hər bir üzvü istənilən beynəlxalq təşkilatda akkreditə edən dövlətin nümayəndəsi kimi fəaliyyət göstərə bilər.

Maddə 6

Əgər yerləşmə dövləti buna etiraz etməsə iki və ya bir neçə dövlət eyni şəxsi nümayəndəlik başçısı kimi digər dövlətdə akkreditə edə bilərlər.

Maddə 7

5, 8, 9 və 11-ci maddələrlə nəzərdə tutulan hallar istisna olunmaqla akkreditə edən dövlət nümayəndəlik personalını azad surətdə təyin edə bilər. Hərbi, dəniz və ya aviasiya attaşelərinə aid məsələlərdə yerləşmə dövləti bu attaşelərin adlarının razılıq üçün əvvəlcədən ona göndərilməsini təklif edə bilər.

Maddə 8

1. Nümayəndəliyin diplomatik personalının üzvləri prinsip etibarilə akkreditə edən dövlətin vətəndaşları olmalıdırlar.

2. Nümayəndəliyin diplomatik personalının üzvləri yerləşmə dövlətinin razılığı olmadan bu dövlətin vətəndaşlarından təyin edilə bilməz, bu razılıq isə istənilən vaxt ləğv edilə bilər.

3. Yerləşmə dövləti, eyni zamanda akkreditə edən dövlətin vətəndaşı olmayan üçüncü dövlətin vətəndaşlarına münasibətdə də bu

hüququ özündə saxlaya bilər.

Maddə 9

1. Yerləşmə dövləti istənilən vaxt öz qərarını əsaslandırılmadan akkreditə edən dövləti xəbərdar edə bilər ki, nümayəndəliyin başçısı və ya diplomatik personal üzvlərindən biri persona non grata və ya nümayəndəlik personalı üzvlərindən biri arzu edilməz şəxsdir. Bu halda akkreditə edən dövlət müvafiq olaraq həmin şəxsi geri çağırmalı və ya onun nümayəndəlikdəki funksiyalarını dayandırmalıdır. Bu və ya digər şəxs yerləşmə dövlətinin ərazisinə gəlmədən də persona non grata və ya arzu edilməz şəxs elan edilə bilər.

2. Əgər akkreditə edən dövlət bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan öhdəliyini yerinə yetirməkdən imtina etsə və ya ağılabatan müddət ərzində yerinə yetirməsə yerləşmə dövləti həmin şəxsi nümayəndəliyin əməkdaşı kimi tanımaqdan imtina edə bilər.

Maddə 10

1. Yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyi və ya haqqında razılıq əldə edilmiş digər nazirlik aşağıdakı hallarda xəbərdar edilməlidir:

a) nümayəndəlik əməkdaşlarının təyin edilməsi, onların gəlməsi və onların tamamilə getməsi və ya onların nümayəndəlikdəki funksiyalarının dayandırılması haqqında;

b) nümayəndəlik əməkdaşının ailəsinə mənsub olan şəxsin gəlməsi və ya tamamilə getməsi, lazımı hallarda bu və ya digər şəxsin nümayəndəlik əməkdaşının ailə üzvü olması və ya üzvlükdən çıxması haqqında;

c) bu bəndin "a" yarım bəndində göstərilən şəxslərin yanında xidmətdə olan xüsusi ev işçilərinin gəlməsi və tamamilə getməsi və lazımı hallarda həmin işçilərin bu şəxslərin yanından xidmətdən getməsi haqqında;

d) yerləşmə dövlətində nümayəndəlik əməkdaşı kimi və ya ev işçiləri kimi yaşayan və imtiyaz və immunitet hüququna malik olan şəxslərin işə götürülməsi və işdən azad edilməsi haqqında.

2. Ölkəyə gəlmək və tamamilə getmək haqqında xəbərdarlıq, həmçinin imkan dairəsində əvvəlcədən edilməlidir.

Maddə 11

1. Nümayəndəlik personalının sayı haqqında konkret razılıq olmadıqda, yerləşmə dövləti təklif edə bilər ki, yerləşmə dövlətindəki şərait və vəziyyəti və nümayəndəliyin ehtiyacını nəzərə almaqla nümayəndəlik personalının sayı onun məntiqi və normal hesab etdiyi hüdudlarda saxlanılsın.

2. Yerləşmə dövləti elə həmin əsaslarla və heç bir ayrı- seçkilik olmadan hər hansı müəyyən kateqoriyalı vəzifəli şəxsi qəbul etməkdən imtina edə bilər.

Maddə 12

Yerləşmə dövlətinin aydın ifadə olunmuş razılığı olmadan, akkreditə edilən dövlət, diplomatik nümayəndəliyin bir hissəsi olan dəftərxanəni nümayəndəliyin özünün təsis edildiyi məntəqədən başqa, digər yaşayış məntəqələrində təsis edə bilməz.

Maddə 13

1. Nümayəndəlik başçısı yerləşmə dövlətində öz funksiyalarının yerinə yetirilməsinə bu dövlətdə mövcud olan, eyni cür tətbiq edilməli olan praktikadan asılı olaraq, ya öz etimadnaməsini təqdim etdiyi andan, ya da gəldiyi haqqında məlumatın və ya etimadnamələrin təsdiq olunmuş surətlərinin yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyinə və ya haqqında razılıq əldə edilmiş digər nazirliyə təqdim etdiyi andan başlamış hesab olunur.

2. Etimadnamələrin və ya onların təsdiq olunmuş surətlərinin təqdim edilməsinin ardıcılığı nümayəndəlik başçısının gəldiyi tarix və saatla müəyyənləşdirilir.

Maddə 14

1. Nümayəndəlik başçıları aşağıdakı üç dərəcəyə bölünürlər:

- a) dövlət başçıları yanında akkreditə edilən səfirlər və nunsilər dərəcəsi və bu rütbələrə bərabər tutulan başqa nümayəndəlik başçıları;
- b) dövlət başçıları yanında akkreditə edilən elçilər və internunsilər dərəcəsi;
- c) xarici işlər naziri yanında akkreditə edilən işlər müvəkkili dərəcəsi.

2. Nümayəndəlik başçıları arasında birincilik və etikətdən başqa, bu və ya digər dərəcəyə mənsub olduğuna görə heç bir fərq

qoyulmamalıdır.

Maddə 15

Nümayəndəlik başçılarının mənsub olduqarı dərəcələr dövlətlər arasındakı razılaşmalarla müəyyənləşdirilir.

Maddə 16

1. Müvafiq dərəcəyə mənsub nümayəndəlik başçılarının birinciliyi 13-cü maddəyə uyğun olaraq onların öz funksiyalarını yerinə yetirməyə başladıkları tarix və saatla müəyyənləşdirilir.

2. Nümayəndəlik başçısının etimadnamələrində dərəcənin dəyişməsilə əlaqədar olmadan edilən dəyişikliklər onun birinciliyinə təsir etmir.

3. Bu maddə Vatikan nümayəndəsinin birinciliyi ilə əlaqədar yerləşmə dövlətində qəbul edilmiş praktikaya toxunmur.

Maddə 17

Nümayəndəliyin diplomatik personalının birinciliyi nümayəndəliyin başçısı tərəfindən xarici işlər nazirliyinə və ya haqqında razılıq əldə edilmiş digər nazirliyə məlumat verilir.

Maddə 18

Hər bir dövlətdə nümayəndəlik başçılarının qəbul qaydası hər bir dərəcəyə münasibətdə eyni olmalıdır.

Maddə 19

1. Əgər nümayəndəlik başçısı vəzifəsi boşdursa və ya nümayəndəlik başçısı öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmərsə, nümayəndəlik başçısının vəzifəsini müvəqqəti olaraq müvəqqəti işlər müvəkkili yerinə yetirir. Müvəqqəti işlər müvəkkilinin soyadı nümayəndəlik başçısı, əgər o bunu etmək iqtidarında deyilsə, akkreditə edilən dövlətin xarici işlər nazirliyi tərəfindən yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyinə və ya haqqında razılıq əldə edilmiş digər nazirliyə bildirilir.

2. Nümayəndəliyin diplomatik əməkdaşlarından heç birinin yerləşmə dövlətində olmadığı halda, yerləşmə dövlətinin razılığı ilə akkreditə edilən dövlət inzibati-texniki personalın üzvünü nümayəndəliyin cari inzibati işləri üçün məsul şəxs kimi təyin edə bilər.

Maddə 20

Nümayəndəlik və onun başçısı, akkreditə edən dövlətin bayraq və rəmzlərindən nümayəndəlik başçısının iqamətgahı da daxil olmaqla nümayəndəlik binalarında, həmçinin nəqliyyat vasitələrində istifadə etmək hüququna malikdir.

Maddə 21

1. Yerləşmə dövləti onun ərazisində öz qanunlarına uyğun olaraq akkreditə edən dövlət tərəfindən nümayəndəlik üçün zəruri binaların alınmasında ona kömək etməli, ya da akkreditə edən dövlətin başqa yollarla binalar almasına yardım göstərməlidir.

2. O, həmçinin vacib olan hallarda əməkdaşlarına da münasib binalar almaqda nümayəndəliklərə yardım etməlidir.

Maddə 22

1. Nümayəndəliyin binaları toxunulmazdır. Yerləşmə dövlətinin hakimiyyət orqanları nümayəndəlik başçısının razılığı olmadan bu binalara daxil ola bilməzlər.

2. Nümayəndəliyi hər cür hücumlardan və zərər vurulmasından qorumaq və nümayəndəliyin sakitliyinin istənilən formada pozulmasının və ya şərəfinin təhqir olunmasının qarşısını almaq üçün hər cür lazımi tədbirlər görmək yerləşmə dövlətinin xüsusi vəzifəsidir.

2. Nümayəndəliyin binaları, avadanlıqları və bu binalardakı digər əmlak, həmçinin nümayəndəliyin nəqliyyat vasitələri axtarış, müsadirə və həbs icra hərəkətlərində immunitətdən istifadə edir.

Maddə 23

1. Akkreditə edən dövlət və nümayəndəlik başçısı konkret xidmət növünün ödənişi olan vergi, yığım və rüsumlardan başqa nümayəndəliyin şəxsi və ya kirayə etdiyi binalarına münasibətdə bütün dövlət, rayon və bələdiyyə vergi, yığım və rüsumlarından azaddırlar.

2. Bu maddədə bəhs edilən fiskal istisnalar akkreditə edən dövlətlə və nümayəndəlik başçısı ilə müqavilə bağlayan şəxslərdən yerləşmə dövlətinin qanunlarına uyğun olaraq tutulan vergi, yığım və rüsumlara aid deyildir.

Maddə 24

Nümayəndəliyin arxiv və sənədləri bütün vaxtlarda və harada olmalarından asılı olmayaraq toxunulmazdır.

Maddə 25

Yerləşmə dövləti nümayəndəliyin funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün hər cür imkanı yaratmalıdır.

Maddə 26

Əgər bu, dövlətin təhlükəsizliyi baxımından gedilməsi qadağan edilən və ya tənzimlənən zonalar haqqında qanun və qaydalara zidd deyildirsə, yerləşmə dövləti nümayəndəliyin bütün əməkdaşlarının öz ərazisində azad hərəkətini təmin etməlidir.

Maddə 27

1. Yerləşmə dövləti nümayəndəliyin rəsmi məqsədlər üçün bütün əlaqələrinə icazə verməli və bu əlaqələri mühafizə etməlidir. Akkreditə edən dövlətin hökuməti və digər nümayəndəlikləri, konsulluqları ilə onların harada olmalarından asılı olmayaraq əlaqələrində nümayəndəlik diplomatik kuryerlər və kodlaşdırılmış, şifrələnmiş məktublar da daxil olmaqla bütün əlverişli vasitələrdən istifadə edə bilər. Bununla belə, ancaq yerləşmə dövlətinin icazəsi ilə nümayəndəlik radioqəbuledici qurub onu istismar edə bilər.

2. Nümayəndəliyin rəsmi yazışması toxunulmazdır. Rəsmi yazışma dedikdə, nümayəndəliyə və onun funksiyalarına aid olan bütün yazışmalar nəzərdə tutulur.

3. Diplomatik poçtu açmaq və gecikdirmək olmaz.

4. Diplomatik poçtu təşkil edən bütün yerlərin onların xarakterini göstərən görünən xarici nişanları olmalıdır və bunlar da rəsmi istifadə üçün nəzərdə tutulan ancaq diplomatik sənəd və əşyalardan ibarət olmalıdır.

5. Statusu və diplomatik poçtu təşkil edən yerlərin sayı göstərilmiş rəsmi sənədlə təmin edilməli olan diplomatik kuryer öz vəzifəsini yerinə yetirərkən yerləşmə dövlətinin müdafiəsindən istifadə edir. O, şəxsi toxunulmazlıqdan istifadə edir və hər hansı bir formada həbs edilə və ya tutulub saxlanıla bilməz.

6. Akkreditə edən dövlət və ya nümayəndəlik xüsusi ad hoc diplomatik kuryer təyin edə bilər. Bu cür hallarda, həmçinin bu

maddənin 5-ci bəndinin müddəaları belə bir istisna ilə tətbiq edilir ki, burada qeyd olunan immunitətlər kuryer ona həvalə edilən diplomatik poçtu təyinatı üzrə çatdırdığı andan dayandırılır.

7. Diplomatik poçt gəlməsi üçün icazə verilən hava limanına istiqamət götürən mülki təyyarənin ekipaj komandirinə etibar edilə bilər. Komandir poçtu təşkil edən yerlərin sayı göstərilən rəsmi sənədlə təmin edilməlidir, lakin o, diplomatik kuryer hesab olunmur. Diplomatik poçtu təyyarə komandirindən bilavasitə və manəsiz qəbul etmək üçün nümayəndəlik öz əməkdaşlarından birini göndərə bilər.

Maddə 28

Özünün rəsmi vəzifələrini yerinə yetirərkən nümayəndəliyin aldığı mükafatlar və pullar bütün vergi, yığım və rüsumlardan azad edilir.

Maddə 29

Diplomatik agentin şəxsiyyəti toxunulmazdır. O, heç bir formada həbs edilə və ya tutulub saxlanıla bilməz. Yerləşmə dövləti ona lazımı hörmətlə yanaşmalı və onun şəxsiyyəti, azadlıq və şərəfinə qarşı ola biləcək qəsdlərin qarşısını almaq üçün bütün lazımı tədbirləri görməlidir.

Maddə 30

1. Diplomatik agentin şəxsi iqamətgahı da nümayəndəlik binalarının istifadə etdiyi toxunulmazlıq və müdafiədən istifadə edir.

2. Onun kağızları və yazışması və 31-ci maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan istisnalarla onun mülkiyyəti eyni dərəcədə toxunulmazdır.

Maddə 31

1. Diplomatik agent yerləşmə dövlətinin cinayət yurisdiksiyasından immunitetindən istifadə edir. O, həmçinin aşağıda göstərilən hallardan başqa mülki və inzibati yurisdiksiya immunitetindən də istifadə edir:

a) yerləşmə dövlətində olan şəxsi daşınmaz əmlaka aid mülkiyyət iddiası, əgər bu əmlak akkreditə edən dövlətin adından nümayəndəliyin məqsədləri üçün alınmayıbsa;

b) diplomatik agentin akkreditə edən dövlətin adından deyil, adi şəxs kimi vəsiyyətin icraçısı, vərəsəlik mülkiyyətinin qəyyumu, varis və ya vərəsəni alan sifətilə çıxış etdiyi vərəsəlik iddialarında;

c) diplomatik agentin yerləşmə dövlətində özünün rəsmi funksiyaları hüduklarından kənar yerinə yetirdiyi istənilən peşə və ya kommərsiya fəaliyyətinə aid iddialar.

2. Diplomatik agent şahid qismində ifadə verməyə bərlu deyildir.

3. Bu maddənin 1-ci bəndinin "a", "b", "c" yarımbəndlərinə aid olan hallar istisna olmaqla diplomatik agentə qarşı heç bir icra tədbirləri tətbiq edilə bilməz, ancaq bir şərtlə tətbiq edilə bilər ki, onun şəxsiyyətinin və iqamətgahının toxunulmazlığı pozulmasın.

4. Diplomatik agentin yerləşmə dövlətinin yurisdiksiyasından immuniteti onu akkreditə edən dövlətin yurisdiksiyasından azad etmir.

Maddə 32

1. Diplomatik agentin və 37-ci maddəyə uyğun olaraq immunitətdən istifadə edən şəxslərin yurisdiksiya immunitetindən akkreditə edən dövlətə imtina edə bilər.

2. İmtina həmişə müəyyən şəkildə ifadə edilməlidir.

3. Diplomatik agent və ya 37-ci maddəyə müvafiq olaraq yurisdiksiya immunitetindən istifadə edən şəxsin iş qaldırması onu əsas iddia ilə bilavasitə əlaqəsi olan qarşılıqlı iddiaya münasibətdə yurisdiksiya immuniteti hüququndan məhrum edir.

4. Mülki və ya inzibati işə münasibətdə yurisdiksiya immunitetindən imtina qərarın yerinə yetirilməsinə münasibətdə immunitətdən imtina etmək deyildir, bunun üçün xüsusi imtina tələb olunur.

Maddə 33

1. Bu maddənin 3-cü bəndinə əməl olunması şərtlə, yerləşmə dövlətində sosial təminat haqqında qüvvədə olan qərarları diplomatik agentin akkreditə edən dövlətə münasibətdə göstərdiyi xidmətlərə aid edilmir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan istisna yalnız diplomatik agentin yanında qulluq edən ev işçilərinə aşağıdakı şərtlərlə aid edilir:

a) əgər onlar yerləşmə dövlətinin vətəndaşı deyillərsə və ya bu

dövlətdə daima yaşayırlarsa;

b) əgər akkreditə edən dövlətdə və ya üçüncü dövlətdə qüvvədə olan sosial təminat haqqında qərarlar onlara şamil olunursa.

3. Bu maddənin 2-ci bəndi ilə nəzərdə tutulan istisnaların aid edilmədiyi şəxsləri işə götürmüş diplomatik agent yerləşmə dövlətində qüvvədə olan qərarlarla işverənlər üzərinə qoyulan vəzifələri yerinə yetirməlidir.

4. Bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndləri ilə nəzərdə tutulan istisnalar yerləşmə dövlətinin sosial təminat sistemində könüllü surətdə iştirak etməyə maneçilik törətmir, ancaq bir şərtlə ki, bu dövlət belə iştiraka yol verir.

5. Bu maddənin müddəaları sosial təminat haqqında əvvəllər bağlanmış ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələrə toxunmur və gələcəkdə belə müqavilələrin bağlanmasına maneçilik törətmir.

Maddə 34

Diplomatik agent aşağıdakılar istisna olmaqla bütün dövlət, rayon və bələdiyyə vergilərindən, yığımlarından, şəxsi və əmlak rüsumlarından azad edilir:

a) adətən malların və ya xidmətlərin qiymətinə daxil edilən dolaylı vergilər;

b) yerləşmə dövlətinin ərazisində yerləşən şəxsi daşınmaz əmlaka həmin şəxs akkreditiv dövlətin adından nümayəndəliyin məqsədləri üçün malik deyildirsə, həmin daşınmaz əmlaka görə yığımlar və vergilər;

c) 39-cü maddənin 4-cü bəndindəki istisnalarla yerləşmə dövləti tərəfindən tutulan miras vergiləri və vərəsəlik rüsumları;

d) mənbəyi yerləşmə dövlətində olan şəxsi gəlirdən rüsumlar və vergilər, həmçinin yerləşmə dövlətindəki kommərsiya müəssisələrinə kapital qoyuluşundan tutulan vergilər;

e) konkret xidmət növlərinə görə tutulan rüsumlar;

f) 23-cü maddədə nəzərdə tutulan istisnalarla daşınmaz əmlaka münasibətdə qeydiyyat, məhkəmə və reyestr rüsumları, ipoteka rüsumları və gerb rüsumu.

Maddə 35

Yerləşmə dövləti diplomatik agentini xarakterindən asılı olmayaraq bütün əmək və dövlət mükəlləfiyyətlərindən, həmçinin rekvizisiya,

təzminat və hərbi düşərgələr kimi hərbi mükəlləfiyyətlərdən azad etməlidir.

Maddə 36

1. Yerləşmə dövləti özünün qəbul etdiyi qanun və qaydalara müvafiq olaraq aşağıdakı göstərilənləri gətirməyə icazə verir və saxlanma, daşınma rüsumları və bu növ xidmət növləri istisna olmaqla bütün gömrük rüsumlarından, vergilərdən və bununla bağlı yığımlardan azad edir:

a) nümayəndəliyin rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyalar;

b) ilkin ləvazimat əşyaları da daxil olmaqla, diplomatik agentin və ya onunla birgə yaşayan ailə üzvlərinin şəxsi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyalar.

2. Diplomantik agentin şəxsi yükü, əgər onun bu maddənin 1-ci bəndindəki istisnaların aid edilmədiyi əşyalardan və ya yerləşmə dövlətinin qanunu ilə qadağan edilən və ya karantin qaydaları ilə tənzimlənən əşyalardan ibarət olmasını güman etməyə ciddi əsas yoxdursa, yoxlamadan azad edilir. Bu cür yoxlama diplomatik agentin və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsinin iştirakı ilə aparılmalıdır.

Maddə 37

1. Diplomantik agentlə birgə yaşayan onun ailə üzvləri, əgər onlar yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyillərsə, 29-36-cı maddələrdə göstərilən imtiyaz və immunitətdən istifadə edirlər.

2. Nümayəndəliyin inzibati- texniki personalının üzvləri və onların ailə üzvləri, əgər onlar yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyillərsə və ya daimi olaraq bu dövlətdə yaşamırlarsa, 29-35-ci maddələrdə göstərilən imtiyaz və immunitətdən belə bir istisna ilə istifadə edirlər ki, 31-ci maddənin 1-ci bəndində göstərilən yerləşmə dövlətinin mülki və inzibati yurisdiksiyasından immunitet öz vəzifəsini yerinə yetirmədiyi zaman yol verdiyi hərəkətlərə aid edilmir. Onlar, həmçinin ilkin ləvazimat əşyalarına münasibətdə 36-cı maddənin 1-ci bəndində göstərilən imtiyazlardan istifadə edirlər.

3. Nümayəndəliyin xidmət personalının yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olmayan və ya bu dövlətdə daima yaşamayan üzvləri öz vəzifələrini yerinə yetirərkən yol verdikləri hərəkətlərə münasibətdə immunitətdən istifadə edirlər və xidmət yerində aldıkları əmək haqqından tutulan vergi, yığım və rüsumlardan azad olunurlar, və həmçinin 33-cü maddədə göstərilən istisnalardan istifadə edirlər.

4. Nümayəndəlik əməkdaşlarının ev işçiləri yerləşmə dövlətinin vətəndaşı deyillərsə və ya bu dövlətdə daima yaşamırlarsa, xidmət

yerlərində aldıkları əmək haqqından tutulan vergi, yığım və rüsumlardan azad edirlər. Digər məsələlərə münasibətdə onlar yerləşmə dövlətində yol verilən dərəcədə imtiyaz və immunitətlərdən istifadə edə bilirlər. Lakin yerləşmə dövləti bu şəxslər üzərində yurisdiksiyasını elə həyata keçirməlidir ki, nümayəndəliyin öz funksiyalarını lazımı şəkildə yerinə yetirməsinə müdaxilə etməsin.

Maddə 35

1. Yerləşmə dövləti tərəfindən verilən əlavə imtiyaz və immunitətlərdən başqa, yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olan və bu dövlətdə daima yaşayan diplomatik agent, ancaq öz funksiyalarını yerinə yetirərkən etdiyi rəsmi hərəkətlərə münasibətdə yurisdiksiya immunitetindən və toxunulmazlıqdan istifadə edir.

2. Nümayəndəlik personalının yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olan və ya bu dövlətdə daima yaşayan digər üzvləri və ev işçiləri imtiyaz və immunitətlərdən yerləşmə dövlətinin yol verdiyi hüdudlarda istifadə edirlər. Lakin yerləşmə dövləti bu şəxslər üzərində yurisdiksiyasını elə həyata keçirməlidir ki, nümayəndəliyin öz funksiyalarını həyata keçirməsinə heç bir şəkildə müdaxilə etməsin.

Maddə 39

1. İmtiyaz və immunitet hüququ olan hər bir şəxs, öz vəzifəsini tutmaq üçün gedərkən yerləşmə dövlətinin ərazisinə qədəm qoyduğu andan və ya əgər həmin şəxs bu dövlətin ərazisindədirsə onun haqqında xarici işlər nazirliyinə və ya haqqında razılıq əldə edilmiş digər bir nazirliyə məlumat verilən andan həmin imtiyaz və immunitətlərdən istifadə edir.

2. Əgər imtiyaz və immunitətlərdən istifadə edən şəxsin funksiyaları bitirsə, bu imtiyaz və immunitətlər o, ölkəni tərk edən andan və ya bunu etmək üçün əgəlabatan vaxt bitdikdən sonra dayandırılır, lakin hərbi münaqişə hallarında belə, həmin vaxta qədər bu imtiyaz və immunitətlər qüvvədə qalır. Lakin bu şəxs tərəfindən özünün nümayəndəlik əməkdaşı funksiyalarını yerinə yetirərkən həyata keçirilən əməllərə münasibətdə immunitet qalmaqda davam edir.

3. Nümayəndəlik əməkdaşı öldüyü halında, onun ailə üzvləri onların hüquqları olan imtiyaz və immunitətlərdən yerləşmə ölkəsini tərk etmək üçün əgəlabatan müddət keçənədək istifadə etməkdə davam edirlər.

4. Yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olmayan və bu dövlətdə daimi yaşamayan nümayəndəlik əməkdaşı və ya onunla birgə yaşayan ailə üzvü öldüyü halda yerləşmə dövləti, bu ölkədə alınmış və onun ölümünə qədər aparılmağı qadağan edilən bütün əmlak istisna edilməklə ölənə daşınar əmlakının aparılmasına icazə verməlidir. Yerləşmə dövlətində olması ölmüş nümayəndəlik əməkdaşının və ya nümayəndəlik əməkdaşının ailə üzvünün məhz burada olması ilə şərtlənən daşınar əmlakdan vərəsəlik vergisi və varislik rüsumu alınmır.

Maddə 40

1. Öz vəzifəsini tutmaq üçün gedərkən və ya öz vəzifəsinə, öz ölkəsinə qayıdarkən diplomatik agent zərurət olduqda, ona viza verən üçüncü dövlətin ərazisindən keçirsə, yaxud bu ərazidədirsə, bu üçüncü dövlət onun keçib getməsinə və ya qayıtmasını təmin etmək üçün tələb olunan toxunulmazlıq və bu cür digər immunitetlər verir. Bunlar imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edən, diplomatik agenti müşayiət edən və ya ayrılıqda ona çatmaq üçün gedən və ya öz ölkəsinə qayıdan hər bir ailə üzvünə də aiddir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən vəziyyət yarandıqda üçüncü dövlət nümayəndəliyin inzibati-texniki və ya xidməti personalının üzvlərinin və onların ailə üzvlərinin onun ərazisindən keçib getməsinə maneçilik törətməməlidir.

3. Üçüncü dövlətlər tranzitlə gedən rəsmi yazışmaya və kodlaşdırılmış, şifrəli məktublar da daxil olmaqla digər rəsmi məlumatlara da yerləşmə dövlətinin verdiyi azadlıq və mühafizəni verməlidir. Onlar tranzitlə gedən, zərurət olduqda viza verilmiş diplomatik kuryerlərə və diplomatik poçta yerləşmə dövlətinin verməyə borclu olduğu toxunulmazlıq və mühafizəni verməlidir.

4. Üçüncü dövlətlərin bu maddənin 1, 2 və 3-cü bəndləri ilə nəzərdə tutulan vəzifələri bu bəndlərdə nəzərdə tutulan və fəvqəladə vəziyyətlə əlaqədar üçüncü dövlətin ərazisində olan şəxslərə və rəsmi məlumatlara, diplomatik poçta da aid edilir.

Maddə 41

1. İmtiyaz və immunitetlərdən istifadə edən bütün şəxslər bu imtiyaz və immunitetlərə ziyan vurulmadan yerləşmə dövlətinin qanun və qərarlarına hörmət etməyə borcludurlar. Onlar, həmçinin bu dövlətin daxili işlərinə qarışmamalıdırlar.

2. Yerləşmə dövləti ilə aparılmaq üçün akkreditə edən dövlət tərəfindən nümayəndəliyə həvalə olunan bütün rəsmi işlər bu dövlətin xarici işlər nazirliyi ilə və ya bu nazirlik vasitəsilə, haqqında razılıq əldə edilmiş digər nazirliklə və ya bu nazirlik vasitəsilə aparılır.

3. Nümayəndəliyin binaları nümayəndəliyin bu Konvensiya ilə, ümumi beynəlxalq hüququn digər normaları ilə və ya akkreditə edən dövlətlə yerləşmə dövləti arasında qüvvədə olan hər hansı xüsusi razılışmalarla nəzərdə tutulmuş funksiyaları ilə bir araya sığmayan məqsədlər üçün istifadə edilməməlidir.

Maddə 42

Diplomatik agent yerləşmə dövlətində şəxsi mənfəət məqsədilə peşə və kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olmamalıdır.

Maddə 43

Diplomatik agentin funksiyaları əsasən aşağıdakı hallarda dayandırılır:

a) akkreditə edən dövlət yerləşmə dövlətinə diplomatik agentin funksiyalarının dayandırıldığını bildirdikdə;

b) yerləşmə dövləti 9-cu maddənin 2-ci bəndinə uyğun olaraq diplomatik agenti nümayəndəliyin əməkdaşı kimi tanımaqdan imtina etdiyini akkreditə edən dövlətə bildirdikdə.

Maddə 44

Yerləşmə dövləti, hətta silahlı münaqişə baş verdikdə belə, yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olmayan və imtiyazlardan istifadə edən şəxslərin və vətəndaşlığından asılı olmayaraq belə şəxslərin ailə üzvlərinin, tezliklə çıxıb getmələri üçün zəruri yardım göstərməlidir. O, zəruri hallarda onların özləri və əmlakları üçün tələb olunan daşınma vasitəsini onların ixtiyarına verməlidir.

Maddə 45

İki dövlət arasında diplomatik əlaqələrin kəsildiyi və ya nümayəndəliyin müvəqqəti olaraq geriyyə çağırıldığı halda:

a) yerləşmə dövləti, silahlı münaqişə olduqda belə, nümayəndəlik binasına bütün əmlakı və arxivi ilə birgə hörməti etməli və onu qorumalıdır;

b) akkreditə edən dövlət öz nümayəndəliyinin binalarının onun əmlakı və arxivi ilə birlikdə mühafizəsini yerləşmə dövləti üçün məqbul olan üçüncü bir dövlətə etibar edə bilər;

c) akkreditə edən dövlət öz mənafeyinin və öz vətəndaşlarının mənafeələrinin müdafiəsini yerləşmə dövləti üçün məqbul olan üçüncü bir dövlətə etibar edə bilər.

Maddə 46

Akkreditə edən dövlət yerləşmə dövlətinin razılığı ilə yerləşmə dövlətində təmsil edilməyən üçüncü dövlətin xahişi ilə bu üçüncü dövlətin və onun vətəndaşlarının mənafeələrinin müdafiəsini müvəqqəti olaraq öz üzərinə götürə bilər.

Maddə 47

1. Bu Konvensiyanın maddələrini tətbiq edərkən yerləşmə dövləti dövlətlər arasında ayrı-seçkilik qoymamalıdır.

2. Lakin aşağıda göstərilən hallar ayrı-seçkilik hesab edilmir:

a) əgər yerləşmə dövləti bu Konvensiyanın hər hansı müddəasının onun akkreditiv dövlətdəki nümayəndəliyinə qarşı məhdud şəkildə tətbiq olunması ilə əlaqədar bu müddəanı məhdud şəkildə tətbiq edərsə;

b) əgər adətə və ya razılaşmaya görə dövlətlər bir-birinə Konvensiyanın müddəaları ilə tələb ediləndən daha əlverişli rejim yaradarsa.

Maddə 48

Hazırkı Konvensiya bütün dövlətlər - Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və ya ixtisaslaşdırılmış qurumların üzvləri və ya Beynəlxalq Məhkəmənin Statutunun iştirakçıları olan, həmçinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası tərəfindən Konvensiyanın iştirakçısı olmaq üçün dəvət olunan istənilən digər dövlətlər tərəfindən 1961-ci il oktyabrın 31-dək Avstriyanın Federal xarici

işlər nazirliyində, daha sonra 1962-ci il martın 31-dək Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nyu-Yorkdakı Mərkəzi İdarələrində imzalanmağa açıqdır.

Maddə 49

Hazırkı Konvensiya ratifikasiya edilməlidir. Ratifikasiya sənədləri saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

Maddə 50

Bu Konvensiya 48-ci maddədə göstərilən dörd kateqoriyadan birinə mənsub olan hər hansı dövlətin qoşulması üçün açıqdır. Qoşulma haqqında aktlar saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə təhvil verilir.

Maddə 51

1. Bu Konvensiya sayca iyirmi ikinci ratifikasiya sənədinin və ya qoşulma haqqında sənədin saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verildiyindən otuz gün sonra qüvvəyə minir.

2. İyirmi ikinci ratifikasiya sənədinin və ya qoşulma haqqında sənədin təhvilindən sonra Konvensiyanı ratifikasiya edən və ya ona qoşulan hər bir dövlətə münasibətdə Konvensiya həmin dövlət öz ratifikasiya sənədini və ya qoşulma haqqında sənədini təhvil verdikdən otuz gün sonra qüvvəyə minir.

Maddə 52

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi 48-ci maddədə göstərilən dörd kateqoriyadan birinə mənsub olan bütün dövlətlərə aşağıdakılar haqqında xəbər verir:

a) bu Konvensiyanın imzalanması və 48, 49, 50-ci maddələrə müvafiq olaraq ratifikasiya sənədlərinin və ya qoşulma haqqında aktların saxlamaq üçün təhvil verilməsi haqqında;

b) 51-ci maddəyə uyğun olaraq bu Konvensiyanın qüvvəyə minməsi tarixi haqqında.

Maddə 53

Mətnləri rus, ingilis, ispan, çin və fransız dillərində eyni autentik

olan bu Konvensiyanın əslı saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə veriləcəkdir ki, o da bu mətnin təsdiq edilmiş surətlərini 48-ci maddədə göstərilmiş dörd kateqoriyadan birinə mənsub olan bütün dövlətlərə göndərəcəkdir.

Öz hökumətləri tərəfindən lazımi qaydada səlahiyyətləndirilən aşağıdakı imza atanlar bunları təsdiqləmək üçün bu Konvensiyanı imzaladılar.

Min doqquz yüz altmış birinci il aprelin on səkkizində Vyana imzalanmışdır.

KONSUL ƏLAQƏLƏRİ HAQQINDA VYANA KONVENSİYAI (Vyana, 24 aprel 1963-cü il)

Bu Konvensiyanın Tərəfləri olan dövlətlər, konsul münasibətlərinin xalqlar arasında qədim dövrlərdən bəri qurulmasını qeyd edərək,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin dövlətlərin suveren bərabərliyi, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunub saxlanması və dövlətlər arasındakı dostluq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsinin dəstəklənməsi haqqında məqsəd və prinsiplərini diqqətə alaraq,

diplomatik əlaqələr və immunitetlər haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Konfransının 18 aprel 1961-ci ildə imzalanmaq üçün açılan diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasını qəbul etdiyini nəzərə alaraq,

konsul əlaqələri, imtiyaz və immunitetləri haqqında beynəlxalq Konvensiyanın imzalanmasının dövlətlərin dövlət və ictimai quruluşundan asılı olmayaraq, onlar arasında dostluq münasibətlərinin inkişafına kömək göstərəcəyinə əmin olaraq,

bu cür imtiyaz və immunitetlərin ayrı-ayrı adamların mənəfəti üçün deyil, dövləti təmsil edən orqanlar kimi diplomatik nümayəndəliklərin funksiyalarının səmərəli surətdə həyata keçirilməsini təmin etmək üçün verildiyini dərk edərək,

bu Konvensiyanın müddəaları ilə birbaşa nəzərdə tutulmayan məsələləri beynəlxalq adi hüquq normalarının tənziplənməkdə davam edəcəyini təsdiq edərək,

aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

Maddə 1 Təriflər

Bu Konvensiyada işlədilən terminlər aşağıdakı mənaları daşıyır:

- a) "Konsulluq" - hər hansı baş konsulluq, konsulluq, vitse-konsulluq və konsulluq agentliyi;
- b) "Konsulluq dairəsi" - konsulluğa öz funksiyalarını yerinə yetirmək üçün ayrılmış bölgə;
- c) "Konsulluq başçısı" - konsulluğa rəhbərlik etmək tapşırığı

almış şəxs;

ç) "Konsulluğun vəzifəli şəxsi" - konsulluq başçısı daxil olmaqla, konsulluq funksiyalarını yerinə yetirmək tapşırığı almış hər hansı şəxs;

d) "Konsulluğun əməkdaşı" - konsulluqda inzibati və texniki vəzifələri yerinə yetirən hər hansı şəxs;

e) "Xidmət personalı işçisi" - konsulluqda xidmət işlərini yerinə yetirən şəxs;

ə) "Konsulluğun işçiləri" - yəni konsulluğun vəzifəli şəxsləri, konsulluq əməkdaşları və xidmət personalı işçiləri;

f) "Konsulluq personalı işçiləri" - konsulluğun vəzifəli şəxsləri (Konsulluq başçısı istisna olmaqla), habelə konsulluğun əməkdaşı və xidmət personalı işçiləri;

g) "Xüsusi ev xidmətçisi" - konsulluq işçisinin yalnız xüsusi xidmətində olan şəxs;

ğ) "Konsulluq binaları" - kimin mülkiyyətində olmasından asılı olmayaraq, yalnız konsulluq funksiyalarını yerinə yetirmək üçün ayrılmış binalar və ya bina hissələri, bu binalara və yaxud bina hissələrinə aid torpaq sahəsi;

h) "Konsulluq arxivləri" - konsulluğa aid bütün kağızlar, sənədlər, yazışmalar, kitablar, filmlər, videosəyazma lentləri, konsulluğun reyestləri, şifr və kod cədvəlləri, kartoçkalar, onların saxlanılması və mühafizəsinin təmin edilməsi üçün ayrılmış ləvazimatlar.

2. Konsul vəzifəli şəxslərinin iki kateqoriyası mövcuddur: konsul vəzifəli şəxsləri və fəxri konsul vəzifəli şəxsləri. Hazırkı Konvensiyanın II fəslinin müddəaları ştatlı konsul vəzifəli şəxslərinin rəhbərlik etdikləri konsulluqlara şamil olunur; III fəslin müddəaları fəxri konsul vəzifəli şəxslərinin rəhbərlik etdikləri konsulluqlara şamil olunur.

3. Yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olan və ya orada daimi yaşayan konsulluq işçilərinin statusu hazırkı konvensiyanın 71-ci maddəsi ilə tənzimlənir.

I Fəsil. Konsul əlaqələri haqqında ümumi müddəalar

I Bölmə. Konsul əlaqələrinin qurulması və həyata keçirilməsi

Maddə 2

Konsul münasibətlərinin qurulması

1. Dövlətlər arasında konsul münasibətlərinin qurulması qarşılıqlı razılıq əsasında həyata keçirilir.

2. İki dövlət arasında diplomatik münasibətlərin qurulmasına verilən razılıq əgər başqa cür qeyd şərt olunmayıbsa konsul münasibətlərinin qurulmasına razılıq deməkdir.

3. Diplomatik münasibətlərin kəsilməsi konsul münasibətlərinin ipso facto kəsilməsinə gətirib çıxarmır.

Maddə 3

Konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsi

Konsul funksiyaları konsulluq tərəfindən yerinə yetirilir. Onlar, həmçinin hazırkı Konvensiyanın müddəalarına uyğun olaraq diplomatik nümayəndəliklər tərəfindən də yerinə yetirilir.

Maddə 4

Konsulluqların açılması

1. Göndərən dövlətin konsulluğu yerləşmə dövlətinin ərazisində yalnız yerləşmə dövlətinin razılığı ilə açıla bilər.

2. Konsulluğun yerləşdiyi ərazi, onun dərəcəsi və konsulluq dairəsi göndərən dövlət tərəfindən müəyyənləşdirilir və yerləşmə dövləti ilə razılaşdırılır.

3. Konsulluğun yerləşdiyi ərazidə, onun dərəcəsinə və yaxud konsulluq dairəsində sonrakı dəyişikliklər göndərən dövlət tərəfindən yalnız yerləşmə dövlətinin razılığına əsasən həyata keçirilə bilər.

4. Baş konsul və ya konsul yerləşdiyi ərazidən kənarında vitse-konsulluq yaxud konsul agentliyi açmaq istədiyi halda da yerləşmə dövlətinin razılığı zəruridir.

5. Mövcud konsulluğun tərkib hissəsini təşkil edən dəftərxananın onun yerləşdiyi ərazidən kənarında açılması üçün də yerləşmə dövlətinin əvvəlcədən müəyyən razılıq verməsi zəruridir.

Maddə 5

Konsul funksiyaları

1) yerləşmə dövlətində göndərən dövlətin və onun vətəndaşlarının (fiziki və hüquqi şəxslərinin) maraqlarının beynəlxalq hüquqla müəyyən edilmiş hədudlarında müdafiəsi;

2) göndərən dövlət və yerləşmə dövləti arasında ticarət, iqtisadi, mədəni və elmi əlaqələrin inkişafına yardım göstərilməsi, habelə bu konvensiyada göstərilən digər yollarla dostluq münasibətlərinin inkişafına kömək göstərilməsi;

3) bütün qanuni yollarla yerləşmə dövlətinin ticarət, iqtisadi, mədəni və elmi həyatındakı şərtlərin və hadisələrin aydınlaşdırılması, onlar haqqında göndərən dövlətin hökumətinə və maraqlı şəxslərə məlumat verilməsi;

4) göndərən dövlətin vətəndaşlarının pasportlarının və yol sənədlərinin verilməsi və təmsil olunan dövlətə getmək arzusunda olan şəxslərin vizalarının və ya müvafiq sənədlərinin verilməsi;

5) göndərən dövlətin vətəndaşlarına (fiziki və hüquqi şəxslərinə) kömək və yardım göstərilməsi;

6) notarius, vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatçısı vəzifələrinin icra edilməsi, habelə inzibati xarakterli digər funksiyaların yerinə yetirilməsi, bu şərtlə ki, bu hallarda heç bir şey yerləşmə dövlətinin qanunlarına və qaydalarına zidd deyildir;

7) göndərən dövlətin vətəndaşlarının (fiziki və hüquqi şəxslərinin) yerləşmə dövlətinin ərazisində yerləşmə dövlətinin qanunlarına uyğun olaraq “mortis cansa” varisliyi halında mənafeyinin qorunması;

8) yerləşmə dövlətinin qanun və qaydaları ilə müəyyən edilmiş çərçivədə göndərən dövlətin vətəndaşı olan yetkinlik yaşına çatmayan və tam fəaliyyət qabiliyyəti olmayan digər şəxslərinin, xüsusilə, həmin şəxslər üzərində hər hansı bir qəyyumluq və ya himayəçiliyin müəyyən edilməsi tələb edilirsə mənafeyinin müdafiəsi;

9) yerləşmə dövlətində qəbul olunmuş təcrübə və qaydalara riayət etməklə göndərən dövlətin vətəndaşlarının, əgər onların ölkədə olmamasına və ya digər səbəblərə görə bu vətəndaşlar öz hüquq və maraqlarının müdafiəsini vaxtılı-vaxtında həyata keçirə bilmirlərsə, yerləşmə dövlətinin qanun və qaydalarına uyğun olaraq bu vətəndaşların hüquqlarının və maraqlarının mühafizəsi üçün

ibtidai tədbirlər barədə sərəncam verilməsinin təmin edilməsi məqsədilə yerləşmə dövlətinin məhkəmə və digər idarələrində göndərən dövlətin vətəndaşlarının təmsilçiliyi və təmsilçiliyinin təmin edilməsi.

10) beynəlxalq sazişlərə uyğun olaraq və ya belə sazişlər olmadıqda yerləşmə dövlətinin qanunlarına və qaydalara zidd olmayan istənilən digər qaydada məhkəmə və qeyri-məhkəmə sənədlərinin verilməsi və ya məhkəmə tapşırıqlarının və göndərən dövlətin məhkəmələri üçün ifadələrin alınması üzrə tapşırıqların icra edilməsi;

11) göndərən dövlətin milliyyətinə mənsub olan gəmilərə və bu dövlətdə qeydiyyatdan keçmiş təyyarələrə, onların heyətinə münasibətdə göndərən dövlətin qanun və qaydalarına uyğun olaraq nəzarət və təftiş hüquqlarının həyata keçirilməsi;

12) bu maddənin k bəndində göstərilən gəmilərə və təyyarələrə və onların heyətinə yardım göstərilməsi, gəmi üzmlərinə aid ərizələrin qəbul edilməsi, gəmi sənədlərinə baxılması və qeydiyyatı və qəbul edən dövlətin hakimiyyət orqanlarının hüquqlarına zərər gətirmədən yolda baş vermiş istənilən hadisələrin araşdırılması və ya göndərən dövlətin qanun və qaydaları ilə müəyyən edilmişsə, kapitan, heyət üzvləri və matrosar arasında olan hər bir mübahisənin həlli;

13) göndərən dövlət tərəfindən konsulluğa həvalə olunan, yerləşmə dövlətinin qanun və qaydaları ilə qadağan olunmayan və ya icra edilməsinə yerləşmə dövlətinin etiraz etmədiyi və ya göndərən dövlət və yerləşmə dövləti arasında qüvvədə olan beynəlxalq müqavilələrlə nəzərdə tutulan digər funksiyaların həyata keçirilməsi.

Maddə 6

Konsulluq dairəsi hədudlarından kənarında konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsi

Konsulluğun vəzifəli şəxsi xüsusi hallarda yerləşmə dövlətinin razılığı ilə konsulluq funksiyalarını öz konsulluq dairəsi hədudlarından kənarında yerinə yetirə bilər.

Maddə 7

Üçüncü dövlətdə konsulluq funksiyalarının yerinə yetirilməsi

Göndərən dövlət müvafiq dövlətləri xəbərdar etdikdən sonra,

bu dövlətlərin müəyyən şəkildə ifadə edilmiş etirazı olmadığı təqdirdə, bir dövlətdə açılmış konsulluq idarəsinə digər dövlətdə konsulluq funksiyalarını yerinə yetirməyi tapşırıla bilər.

Maddə 8

Üçüncü dövlətin adından konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsi

Yerləşmə dövlətini müvafiq şəkildə xəbərdarlıq etdikdən sonra, yerləşmə dövləti etiraz etmirsə, göndərən dövlətin konsulluğu yerləşmə dövlətində üçüncü dövlətin adından konsulluq funksiyalarını yerinə yetirə bilər.

Maddə 9

Konsulluğun başçılarının dərəcələri

1. Konsulluğun başçıları dörd dərəcəyə bölünür. Bunlar aşağıdakılardır:

- a) baş konsul;
- b) konsul;
- c) vitse-konsul;
- d) konsul agentləri.

2. Bu maddənin 1-ci bəndi istənilən Razılaşmış Tərəfin, konsulluğun başçısı olmayan konsul vəzifəli şəxslərinin adlandırılmasını müəyyən etmək hüququnu məhdudlaşdırmır.

Maddə 10

Konsulluq başçılarının təyin olunması və icazə verilməsi.

1. Konsulluğun başçıları göndərən dövlət tərəfindən təyin olunur və yerləşmə dövləti tərəfindən öz funksiyalarının icrasına buraxılır.

2. Hazırkı konvensiyanın müddəalarına riayət etmək şərtilə konsulluq başçılarının təyin olunması və icazə verilməsinin təfərrüatı uyğun olaraq göndərən dövlətin və yerləşmə dövlətinin qanunları, qaydaları və adətləri ilə müəyyən olunur.

Maddə 11

Konsul patenti və ya təyinedilmə haqqında bildiriş

1. Göndərən dövlət konsulluğun başçısına hər bir təyinedilmədə tərtib olunan, onun vəzifəsini təsdiq edən və ümumi

qayda kimi onun tam adını və soyadını, aid olduğu kateqoriya və ya dərəcəsini, konsulluq dairəsini və konsulluğun olduğu yeri göstərən, patent və ya anoloji akt formasına malik olan sənəd verir.

2. Göndərən dövlət bu patenti və ya anoloji aktı diplomatik və ya digər uyğun kanalları vasitəsilə ərazisində konsulluq başçısının öz funksiyalarını yerinə yetirməli olan dövlətin hökumətinə göndərir.

3. Əgər yerləşmə dövləti razıdırsa, göndərən dövlət patentini və ya ona anoloji aktın yerinə yerləşmə dövlətinə hazırkı maddənin 1-ci bəndində bəhs olunan məlumatları ehtiva edən bildiriş göndərə bilər.

Maddə 12

Ekzekvatura

1. Konsulluğun başçısı öz funksiyalarının yerinə yetirilməsinə yerləşmə dövlətinin formasından asılı olmayaraq ekzekvatura adlanan icazəsi ilə buraxılır.

2. Ekzekvaturanı verməkdən imtina edən dövlət, göndərən dövlətə bu imtinanın səbəblərini göstərməyə borclu deyil.

3. 13 və 15-ci maddələrdə göstərilən hallar istisna olmaqla, konsulluğun başçısı ekzekvatura alınana qədər öz vəzifələrinin icrasına başlaya bilməz.

Maddə 13

Konsulluq başçılarının müvəqqəti icazəsi

Ekzekvaturanın verilməsinə qədər konsulluğun başçısının funksiyalarının icrasına müvəqqəti icazə verilə bilər. Bu halda hazırkı Konvensiyanın müddəaları tətbiq edilir.

Maddə 14

Konsulluq dairəsi hakimiyyətinin məlumatlandırılması

Konsulluq başçısına hətta müvəqqəti olaraq öz funksiyalarını yerinə yetirmək icazəsi verildikdən sonra yerləşmə dövləti təcili surətdə konsulluq dairəsinin səlahiyyətli hakimiyyət orqanına bu barədə məlumat verməlidir. Bundan əlavə yerləşmə dövləti konsulluq başçısına öz vəzifəsini icra etməsi və bu konvensiyadan irəli gələn üstünlüklərdən istifadə edə bilməsi üçün lazımı tədbirlər görülməsini təmin edir.

Maddə 15

Konsulluq başçısı funksiyalarının

müvəqqəti olaraq yerinə yetirilməsi

1. Əgər konsulluq başçısı öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmirsə və ya konsulluq başçısının vəzifəsi boşdursa, konsulluq başçısının funksiyaları konsulluq başçısı vəzifələri icra edən tərəfindən müvəqqəti yerinə yetirilir.

2. Konsulluq başçısının vəzifələrini icra edən şəxsin tam adı və soyadı göndərən dövlətin diplomatik nümayəndəliyi vasitəsilə və ya göndərən dövlətin yerləşmə dövlətində belə nümayəndəliyi olmadıqda konsulluq başçısı tərəfindən, yaxud o bunu etmək imkanına malik deyilsə, onda göndərən dövlətin hər hansı səlahiyyətli orqanı tərəfindən yerləşmə dövlətinin Xarici İşlər Nazirliyinə və yaxud həmin nazirliyin göstərdiyi orqana bildirilir. Bu bildiriş bir qayda olaraq, qabaqcadan göndərilir. Yerləşmə dövləti öz razılığı ilə göndərən dövlətin yerləşmə dövlətində nə diplomatik agent, nə də konsul vəzifəli şəxsi olmayan konsulluq başçısı funksiyalarının müvəqqəti icrasının icazəsini şərtləndirə bilər.

3. Yerləşmə dövlətinin səlahiyyətli orqanları konsulluq başçısı vəzifələrini icra edən şəxsə yardım göstərir və onu himayə edirlər. Konsulluğa rəhbərlik etdiyi müddətdə ona hazırkı Konvensiyanın müddəaları müvafiq konsulluq başçısı üçün nəzərdə tutulan əsaslarla şamil edilir. Buna baxmayaraq yerləşmə dövləti konsulluq başçısı vəzifələrini müvəqqəti icra edən müəyyən şərtlərə cavab verməməsinə görə ona konsulluq başçısının istifadə etdiyi üstünlük, imtiyaz və immunitetləri verməyə də bilər.

4. Göndərən dövlətin yerləşmə dövlətindəki diplomatik nümayəndəliyinin diplomatik heyət üzvü göndərən dövlət tərəfindən bu maddənin birinci bəndinin müddəalarına əsasən konsulluq başçısı vəzifələrinin müvəqqəti icraçısı təyin olunarsa, o, diplomatik imtiyazlardan və toxunulmazlıqlardan yerləşmə dövlətinin buna etiraz etmədiyi təqdirdə istifadə etməkdə davam edir.

Maddə 16

Konsulluq başçıları arasında birincilik

1. Konsulluq başçılarına hər bir dərəcədə onlara ekzekvaturanın verilməsinin tarixinə görə müəyyən olunan birincilik qaydasında müxtəlif yerlər verilir.

2. Konsulluğun başçısı ekzekvatura alana qədər öz funksiyalarının icrasına müvəqqəti buraxılırsa birincilik qaydasında onun yeri

müvəqqəti buraxılmasının tarixi ilə müəyyən olunur; bu yer ona ekzekvatura verildikdən sonra da saxlanılır.

3. Ekzekvaturanı və ya öz funksiyalarının yerinə yetirilməsinə müvəqqəti icazəni eyni gündə almış iki və ya bir neçə konsulluq başçısı arasında birincilik, onların patentlərinin və ya patentə analoji aktlarının və ya 11-ci maddənin 3-cü bəndində adı çəkilən bildirişlərinin yerləşmə dövlətinə təqdim olunduğu tarixlə müəyyən olunur.

4. Konsulluq başçılarının vəzifələrinin müvəqqəti icraçıları birincilik qaydasında bütün konsulluq başçılarından sonrakı yerləri tuturlar, onların arasında birincilik isə 15-ci maddənin 2-ci bəndinə uyğun olaraq edilmiş məlumatlarda qeyd olunan konsulluğun başçıları vəzifələrinin müvəqqəti icrasına başladığı tarixlə müəyyən olunur.

5. Konsulluğun başçısı olan fəxri konsul vəzifəli şəxsləri hər bir dərəcədə əvvəlki bəndlərdə göstərilən qaydalara uyğun olaraq ştatlı konsul başçılarından sonrakı yerləri tuturlar.

6. Konsulluğun başçılarına birincilik qaydasında, bu statusa malik olmayan konsul vəzifəli şəxslərindən yuxarı yerlər aiddir.

Maddə 17

Konsul vəzifəli şəxsləri tərəfindən diplomatik aktların həyata keçirilməsi

1. Göndərən dövlətin diplomatik nümayəndəliyə malik olmadığı və üçüncü dövlətin diplomatik nümayəndəliyi ilə təmsil olunmadığı dövlətdə konsul vəzifəli şəxsi, yerləşmə dövlətinin razılığı ilə və onun konsul statusu dəyişdirilmədən diplomatik aktların həyata keçirilməsinə səlahiyyətləndirilə bilər. Konsul vəzifəli şəxsi tərəfindən bu cür aktların həyata keçirilməsi ona diplomatik immunitet və imtiyazlara iddia etmək hüququnu vermir.

2. Konsul vəzifəli şəxsi yerləşmə dövləti məlumatlandırdıqdan sonra istənilən hökumətlərarası təşkilatlarda göndərən dövlətin nümayəndəsi keyfiyyətində fəaliyyət göstərə bilər. Bu keyfiyyətdə fəaliyyət göstərərkən o, bu cür nümayəndəyə beynəlxalq adət hüququ və beynəlxalq müqavilələrlə verilən bütün imtiyaz və immunitetlərdən istifadə etmək hüququna malik olur. Lakin istənilən konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsinə gəldikdə o, hazırkı konvensiyaya uyğun olaraq konsul vəzifəli şəxsin malik olduğu yurisdiksiya immunitetindən artıq immunitetə malik ola bilməz.

Maddə 18

İki və ya daha artıq dövlət tərəfindən eyni şəxsin konsul vəzifəli şəxsi təyin olunması

İki və ya daha artıq dövlət yerləşmə dövlətinin razılığı ilə eyni şəxsi bu dövlətlərdə konsul vəzifəli şəxsi keyfiyyətində təyin edə bilər.

Maddə 19

Konsulluq heyəti işçilərinin təyin olunması

1. Göndərən dövlət konsulluq heyəti işçilərini 20, 22 və 23-cü maddələrin müddəalarında göstərilən istisnalarla, azad şəkildə təyin edə bilər.

2. Göndərən dövlət yerləşmə dövlətinin istəyinə uyğun olaraq 23-cü maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan hüquqlarını həyata keçirə bilməsi üçün konsulluq başçısı istisna olmaqla, konsulluğun vəzifəli şəxslərinin tam adı və soyadını, kateqoriyalarını və vəzifə dərəcələrini qabaqcadan qəbul edən dövlətə bildirir.

3. Göndərən dövlət, əgər bu onun qanun və qaydaları ilə tələb olunursa yerləşmə dövlətindən, konsulluğun başçısı olmayan konsul vəzifəli şəxsinə ekzekvatura verilməsini xahiş edə bilər.

4. Yerləşmə dövləti, əgər bu onun qanun və qaydaları ilə tələb olunursa konsulluğun başçısı olmayan konsul vəzifəli şəxsinə ekzekvatura verə bilər.

Maddə 20

Konsulluq heyətinin sayı

Konsulluq heyətinin sayı barədə konkret razılaşma mövcud olmadıqda, yerləşmə dövləti konsulluq dairəsində mövcud olan şəraiti və şərtləri və həmin konsulluğun tələblərini nəzərə almaqla heyətin sayını onun ağılabatan və normal hesab etdiyi hüdudlarda müəyyən olunmasını təklif edə bilər.

Maddə 21

Konsulluğun konsul vəzifəli şəxsləri arasında birincilik qaydası

Göndərən dövlətin diplomatik nümayəndəliyi və ya əgər dövlət yerləşmə dövlətində belə nümayəndəliyə malik deyilsə konsulluğun başçısı, yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyinə və ya bu nazirliyin göstərdiyi orqana konsulluğun konsul vəzifəli şəxslərinin birinciliyi

qaydası və həmçinin bu qaydadakı istənilən dəyişikliklər barədə məlumat verir.

Maddə 22

Konsul vəzifəli şəxslərinin vətəndaşlığı

1. Konsul vəzifəli şəxsləri prinsipcə göndərən dövlətin vətəndaşları olmalıdır.

2. Konsul vəzifəli şəxsləri yerləşmə dövlətinin aydın ifadə olunmuş razılığı olmadan bu dövlətin vətəndaşları arasından seçilə bilməz və bu razılıq istənilən zaman geri götürülə bilər.

3. Yerləşmə dövləti eyni zamanda göndərən dövlətin vətəndaşı olmayan üçüncü dövlətin vətəndaşlarına münasibətdə də eyni hüquqları saxlayır.

Maddə 23

"Persona non grata" elan olunmuş şəxslər

1. Qəbul edən dövlət istədiyi vaxt göndərən dövlətə konsulluğun bu və ya digər vəzifəli şəxsinin *persona non grata*, yaxud hər hansı işçisinin arzuolunmaz şəxs olduğu barədə məlumat verə bilər. Bu halda göndərən dövlət, müvafiq olaraq, həmin şəxsi geri çağırmalı və ya onun konsulluqdakı funksiyalarını dayandırmalıdır.

2. Göndərən dövlət bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən öhdəliyi məqbul müddətdə yerinə yetirməkdən imtina edərsə və ya yerinə yetirməzsə, yerləşmə dövləti müvafiq olaraq həmin şəxsin ekzekvaturasını və ya digər icazəsini ləğv edə, yaxud onu konsulluq personalının işçisi kimi tanımaqdan imtina edə bilər.

3. Konsulluğun işçisi kimi təyin edilmiş şəxs yerləşmə dövlətinin ərazisinə daxil olanadək və ya o, artıq yerləşmə dövlətindədirsə, konsulluqda öz vəzifələrinin icrasına başlayanadək arzuolunmaz şəxs elan edilə bilər. Hər belə halda göndərən dövlət onun təyinatını ləğv edir.

4. Bu maddənin 1-ci və 3-cü bəndlərində göstərilən hallarda yerləşmə dövləti göndərən dövlətə öz qərarının səbəbini bildirməyə borclu deyildir.

Maddə 24

Təyin olunma, gəlmə və getmə haqqında yerləşmə dövlətinə bildirilməsi

1. Yerləşmə dövlətinin Xarici İşlər Nazirliyinə və ya bu nazirlik tərəfindən göstərilən orqana aşağıdakılar barədə bildirilir:

a) Konsulluğun işçilərinin təyin olunması, təyin olunduqdan sonra onların konsulluğa gəlmələri, tamamilə qayıtmaları və ya onların funksiyalarının dayandırılması, konsulluqda işlədiyi müddətdə onların statusuna təsir göstərən bütün başqa dəyişikliklər barədə;

b) konsulluq işçisinin ailə üzvü olan və onunla daimi yaşayan şəxsin gəlmələri və tamamilə getmələri, habelə lazımi hallarda bu və ya digər şəxsin ailə üzvlüyünə daxil olması, yaxud ailə üzvlüyündən çıxması;

c) xüsusi ev xidmətçilərinin gəlmələri və tamamilə getmələri və lazımi hallarda onların bu sifətdə xidmətlərinin dayandırılması.

2. Gəlmə və tamamilə getmə barədə bildiriş mümkün qədər qabaqcadan verilməlidir.

II Bölmə. Konsul funksiyalarının dayandırılması

Maddə 25

Konsulluğun vəzifəli şəxsinin funksiyasının dayandırılması

Konsulluğun işçisinin funksiyaları, xüsusilə, aşağıdakı hallarda dayandırılır:

a) göndərən dövlət tərəfindən onun funksiyalarının dayandırılması barədə yerləşmə dövləti xəbərdar edildikdə;

b) ekzekvaturanın ləğv edilməsi halında;

c) yerləşmə dövləti tərəfindən yerləşmə dövlətinin onu konsulluq personalı kimi hesab etmədiyini göndərən dövlətə bildirilməsi halında.

Maddə 26

Yerləşmə dövlətindən getmə

Yerləşmə dövləti, hətta silahlı münaqişə zamanı konsulluq işçilərinə və yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmayan xüsusi ev xidmətçilərinə və ya vətəndaşlığından asılı olamayaraq onların ailə üzvlərinə, müvafiq işçilərin funksiyaları dayandırıldıqdan sonra onların getməyə hazırlana bilməsi və mümkün qədər qısa müddətdə çıxıb getməsi üçün lazım olan vaxt və şərait yaratmalıdır. Xüsusilə onların özü üçün və ya yerləşmə dövlətində əldə edilmiş və çıxarıl-

ması qadağan edilməyən əmlak üçün zəruri olan hallarda onların sərəncamına nəqliyyat vasitələri verilir.

Maddə 27

Konsulluq binalarının və arxivlərinin, habelə göndərən dövlətin mənafeinin müstəsna hallarda qorunması

1. İki dövlət arasında konsulluq əlaqələrinin kəsilməsi halında;
a) yerləşmə dövləti hətta silahlı münaqişə zamanı konsulluq binalarına, habelə konsulluğun əmlakına və konsulluq arxivinə hörmətlə yanaşmalı, onları mühafizə etməlidir;

b) göndərən dövlət konsulluq binalarının və onlarda olan əmlakı, konsulluğun arxivinin mühafizəsini yerləşmə dövləti üçün məqbul sayılan üçüncü dövlətə tapşıra bilər;

c) göndərən dövlət öz mənafeinin və vətəndaşlarının mənafeinin müdafiəsini yerləşmə dövləti üçün məqbul sayılan üçüncü dövlətə tapşıra bilər.

2. Konsulluq müvəqqəti və ya tamamilə bağlandığı halda bu maddənin 1-ci bəndinin "a" yarım-bəndinin müddəaları tətbiq olunur. Bundan əlavə:

a) əgər göndərən dövlətin yerləşmə dövlətində diplomatik nümayəndəliyi yoxdursa, lakin bu dövlətin ərazisində başqa konsulluğu mövcuddursa, bağlanmış konsulluğun binalarının, onlarda olan əmlakın, konsulluq arxivinin mühafizəsini və yerləşmə dövlətinin razılı ilə, bu konsulluğun dairəsindəki konsulluq funksiyalarının yerinə yetirilməsini bu konsulluğa tapşıra bilər; və ya;

b) əgər göndərən dövlətin yerləşmə dövlətində nə diplomatik nümayəndəliyi, nə də konsulluğu yoxdursa, bu maddənin 1-ci bəndinin "b" və "c" yarım-bəndlərinin müddəaları tətbiq edilir.

II Fəsi. Konsulluqların, ştatlı konsul vəzifəli şəxslərinin və konsulluğun digər işçilərinin üstünlük, imtiyaz və immunitetləri

I Bölmə. Konsulluqların üstünlük imtiyaz və immunitetləri

Maddə 28

Konsulluqların, konsulluq işçilərinin müdafiəsi və onlara verilən imkanlar

Yerləşmə dövləti konsulluğun funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün bütün imkanları təmin edir.

Maddə 29

Dövlət bayrağı və gerbdən istifadə

1. Göndərən dövlət bu maddənin müddəalarına uyğun olaraq yerləşmə dövlətində öz Dövlət bayrağından və gerbindən istifadə etmək hüququna malikdir.

2. Göndərən dövlətin Dövlət bayrağı konsulluq binası üzərində, onun dövlət gerbi konsulluğun binasında, binanın giriş qapılarında sancıla, habelə Dövlət bayrağı konsulluq başçısının iqamətgahında, xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən onun nəqliyyat vasitələrinin üzərində ucaldıla bilər.

3. Bu maddədə göstərilən hüquqları yerinə yetirərkən yerləşmə dövlətinin qanun-qaydaları və adətləri nəzərə alınmalıdır.

Maddə 30

Binalarla təmin olunma

1. Yerləşmə dövləti öz ərazisində, onun qanun və qaydalarına uyğun olaraq göndərən dövlət tərəfindən bu dövlətin konsulluğu üçün vacib olan binaların əldə olunmasında ya iştirak etməli, ya da digər yolla binanın alınmasına yardım etməlidir.

2. O, həmçinin vacib olan təqdirdə konsulluğun işçiləri üçün uyğun binaların alınmasında da konsulluğa yardım etməlidir.

Maddə 31

Konsulluq binalarının toxunulmazlığı

1. Konsulluq binaları bu maddənin müddəalarına əsasən toxunulmazdır.

2. Yerləşmə dövlətinin hakimiyyət orqanları, konsulluq binalarının yalnız konsulluq məqsədləri üçün istifadə edilən hissəsinə konsulluq başçısının, onun tərəfindən təyin olunmuş şəxsin və ya göndərən dövlətin diplomatik nümayəndəliyinin başçısının icazəsi olmadan daxil ola bilməzlər. Təcili mühafizə tədbirləri tələb edən yangın və digər təbii fəlakət halları zamanı konsulluğun başçısının icazəsi ehtimal oluna bilər.

3. Bu maddənin 2-ci bəndinin müddəalarına riayət etmək şərtilə yerləşmə dövlətinin üzərinə konsulluq binalarını hər cür zorla daxilolma və ya zərər yetirə biləcək hərəkətlərdən müdafiə etmək, konsulluğun narahatlığına səbəb olan, ləyaqətinə xələl gətirən hər cür

halların qarşısını almaq üçün lazımi tədbirlər görmək kimi xüsusi vəzifə düşür.

4. Konsulluğun binası, onun avadanlığı, konsulluğun əmlakı, habelə nəqliyyat vasitələri dövlət müdafiəsi və ya başqa ictimai ehtiyaclar baxımından aparılan hər növ rekvizisiyaya qarşı immunitətdən istifadə edir. Qeyd olunan səbəblər üçün binanın özgəninkiləşdirilməsi vacib olduqda konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsinin pozulmasının qarşısını almaq üçün bütün mümkün tədbirlər görülür və gecikdirilmədən göndərən dövlətə münasib və effektiv təzminat ödənilir.

Maddə 32

Konsulluq binalarının vergilərdən azad edilməsi

1. Sahibi və kirayəçisi göndərən dövlət və ya onun adından çıxış edən hər hansı bir şəxs olan konsulluq binaları və konsulluq başçısının iqamətgahı konkret xidmət növlərinə görə ödəniş istisna edilməklə bütün dövlət, rayon və ya bələdiyyə vergilərindən, yığımlarından və rüsumlarından azad edilir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən vergi istisnaları yerləşmə dövlətinin qanun və qaydalarına əsasən göndərən dövlətlə və ya onun adından çıxış edən şəxslə müqavilə bağlamış şəxslərdən tutulan yığımlara, rüsumlara və vergilərə tətbiq edilmir.

Maddə 33

Konsulluq arxivinin və sənədlərinin toxunulmazlığı

Konsulluq arxivləri və konsulluq sənədləri yerindən asılı olmayaraq hər vaxt toxunulmazdır.

Maddə 34

Hərəkət etmək azadlığı

Girişi qadağan edilən, yaxud dövlət təhlükəsizliyi baxımından tənzimlənən bölgələr haqqında qanun-qaydalara zidd olmadığı təqdirdə, yerləşmə dövləti konsulluğun bütün işçilərini konsulluq dairəsi ərazisində yerdəyişmə və səyahət azadlığı ilə təmin edir.

Maddə 35

Əlaqələr azadlığı

1. Qəbul edən dövlət bütün rəsmi məqsədlər üçün konsulluğun

əlaqələr azadlığına icazə verməli və onu qormalıdır. Harada yerləşməsindən asılı olmayaraq göndərən dövlətin hökuməti ilə, diplomatik nümayəndəliyi ilə digər konsulluqlarla əlaqə saxlayarkən konsulluq diplomatik və konsulluq kuryerləri də diplomatik və konsulluq valizaları, şifrələndirilmiş və kodlaşdırılmış depeşalar da daxil olmaqla bütün uyğun vasitələrdən istifadə edə bilər. Lakin konsulluq yalnız yerləşmə dövlətinin razılığı əsasında radioötürücü quraşıra və istismar edə bilər.

2. Konsulluğun rəsmi korrespondensiyaları toxunulmazdır. Rəsmi korrespondensiyalar məhfumu altında konsulluğa və onun funksiyalarına aid yazışmalar başa düşülür.

3. Konsulluq valizası açıla və tutulub saxlanıla bilməz. Lakin yerləşmə dövlətinin səlahiyyətli oqranlarının valizada korrespondensiyalar, sənədlər və ya bu maddənin 3-cü bəndində göstərilən əşyalardan başqa digər əşyaların olmasını güman etməyə ciddi əsasları olduqda o, göndərən dövlətin müvəkkil edilmiş nümayəndəsinin iştirakı ilə valizanın açılmasını tələb edə bilər. Göndərən dövlətin hakimiyyəti bu tələbi yerinə yetirməkdən imtina etdiyi halda valiza göndərildiyi yerə qaytarılmalıdır.

4. Konsulluq valizasını təşkil edən bütün yerlər onların xarakterini göstərən aydın görünən zahiri işləmələrə malik olmalı və yalnız konsulluğun rəsmi istifadəsi üçün ayrılmış rəsmi korrespondensiyalardan, sənədlərdən, əşyalardan ibarət ola bilər.

5. Konsulluq kuryeri onun statusunu və konsulluq valizasını təşkil edən yerlərin sayını göstərən rəsmi sənədlə təchiz edilir. Yerləşmə dövlətinin razılığı olan hallar istisna edilməklə, o nə yerləşmə dövlətinin vətəndaşı ola bilməz, göndərən dövlətin vətəndaşı olmadığı təqdirdə, nə də qəbul edən dövlətdə daimi yaşayan şəxs ola bilməz. Öz funksiyalarını yerinə yetirərkən, o, yerləşmə dövlətinin müdafiəsi altında olmalıdır. O, şəxsi toxunulmazlıqdan istifadə edir, bu və ya digər formada nə həbs edilə, nə də tutulub saxlanıla bilməz.

6. Göndərən dövlət, onun diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları xüsusi ad hoc konsulluq kuryerlərini təyin edə bilərlər. Bu halda hazırkı maddənin 5-ci bəndinin müddəaları belə bir istisna ilə tətbiq edilir ki, konsulluq kuryeri ona etibar edilmiş valizanı aidiyyəti üzrə çatırdığı andan burada qeyd olunan immunitətlər dayandırılır.

7. Konsulluq valizası liman və ya aeroporta istiqamət alan və ora gəlməyə icazəsi olan gəmi və ya mülki təyyarə komandirinə tapşırıla bilər. O, valizanı təşkil edən yerlərin sayını göstərən rəsmi sənədlə təchiz edilir, lakin o, konsulluq kuryeri sayılmır. Səlahiyyətli yerli hakimiyyət orqanları ilə razılığa əsasən konsulluq öz işçilərindən birini gəmi və ya təyyarə komandirindən valizanı bilavasitə və maneəsiz qəbul etməsi üçün göndərə bilər.

Maddə 36

Göndərən dövlətin vətəndaşları ilə əlaqə və münasibətlər

1. Göndərən dövlətin vətəndaşlarına münasibətdə konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsini yüngülləşdirmək məqsədilə:

a) konsulluğun vəzifəli şəxsləri göndərən dövlətin vətəndaşları ilə sərbəst şəkildə əlaqə saxlaya və onlara baş çəkə bilər. Göndərən dövlətin vətəndaşları da göndərən dövlətin konsulluq vəzifəli şəxsləri ilə əlaqə saxlamaq və onlara baş çəkməklə əlaqədar eyni azadlığa malikdirlər.

b) yerləşmə dövlətinin səlahiyyətli orqanları göndərən dövlətin konsulluq dairəsi hüdudlarında bu dövlətin hər hansı bir vətəndaşının həbs olunması, haqqında həbs qəti imkan tədbiri seçilməsi və ya məhkəməyə qədər ibtidai həbsdə olması və ya hər hansı bir digər formada tutulub saxlanması barədə əgər həmin vətəndaş bunu tələb edərsə göndərən dövlətin konsulluğuna yubadılmadan məlumat verməlidir. Həbsdə, dustaqxanada, nəzarət altında olan və ya tutulub saxlanılan şəxs tərəfindən bu konsulluğa ünvanlanan bütün məlumatlar da, həmçinin yubadılmadan həmin orqanlar tərəfindən konsulluğa çatdırılır. Qeyd edilən orqanlar həmin şəxsə hazırkı yarıməndə uyğun olaraq onun malik olduğu hüquqları barədə gecikdirilmədən məlumat verməlidir;

c) konsul vəzifəli şəxsləri göndərən dövlətin həbsdə, nəzarət altında olan və ya tutulub saxlanılan vətəndaşı ilə söhbət etmək, ona baş çəkmək, həmçinin onunla yazılı əlaqə saxlamaq və onun hüquqi nümayəndəliyini təmin etməklə əlaqədar tədbirlər görmək hüququna malikdir. Onlar, həmçinin məhkəmə qərarının icrası məqsədilə konsulluq dairəsində həbsdə, nəzarət altında olan və ya tutulub saxlanılan göndərən dövlətin istənilən vətəndaşına baş çəkmək hüququna malikdirlər. Bununla yanaşı konsul vəzifəli şəxsləri həbsdə, nəzarət altında olan və ya tutulub saxlanılan vətəndaşın

adından əgər o buna aydın etiraz edərsə çıxış etməkdən çəkinməlidirlər.

2. Hazırkı maddənin 1-ci bəndində göstərilən hüquqlar yerləşmə dövlətinin qanun və qaydalarına uyğun olaraq həyata keçirilməlidir. Lakin o şərtlə ki, bu qanun və qaydalar hazırkı maddəyə uyğun olaraq nəzərdə tutulan hüquqların xidmət etdikləri məqsədləri tam həyata keçirilməsinə gətirib çıxarsın.

Maddə 37

Ölüm, qəyyumluq və ya himayədarlıq haqqında və gəmi və təyyarələrin qəzaları haqqında bildiriş

Yerləşmə dövlətinin səlahiyyətli orqanlarında uyğun informasiya olduqda bu orqanlar:

a) göndərən dövlətin vətəndaşının ölümü halında ölümün baş verdiyi dairənin konsulluğunu bu barədə yubadılmadan xəbərdar etməlidirlər;

b) göndərən dövlətin vətəndaşı olan yetkinlik yaşına çatmayan və ya tam fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxslərin marağına cavab verən qəyyum və himayəçilərin təyin edildiyi bütün hallarda təxirə salınmadan səlahiyyətli konsulluğa məlumat verməlidirlər. Lakin bu informasiyanın verilməsi bu cür təyin olunmaya aid yerləşmə dövlətinin qanun və qaydalarının tətbiqinə maneə yaratmamalıdır;

c) əgər göndərən dövlətin gəmisini yerləşmə dövlətinin daxili və yaxud ərazi sularında qəzaya uğrayarsa və ya saya oturarsa, və yaxud göndərən dövlətdə qeydiyyatda olan təyyarə yerləşmə dövlətinin ərazisində qəzaya uğrayırsa gecikdirilmədən bu barədə hadisə yerinə yaxın konsulluğu məlumatlandırmalıdır.

Maddə 38

Yerləşmə dövlətinin orqanları ilə əlaqə

Konsulluğun vəzifəli şəxsi öz funksiyalarını icra edərkən müraciət edə bilər:

a) öz konsulluq dairəsinin yerli səlahiyyətli orqanlarına;

b) yerləşmə dövlətinin qanun, qayda və adətlərinin və ya müvafiq beynəlxalq müqavilələrin imkan verdiyi hallarda və dərəcədə yerləşmə dövlətinin mərkəzi səlahiyyətli orqanlarına.

Maddə 39

Konsulluq yığımları

1. Konsulluq yerləşmə dövlətinin ərazisində icra etdiyi konsulluq aktları üçün göndərən dövlətin qanun və qaydaları ilə nəzərdə tutulmuş yığım və rüsumlar tuta bilər.

2. Hazırkı maddənin 1-ci bəndində qeyd olunan yığım və rüsum şəklində toplanmış məbləğ və bu yığım və rüsumların tutulması üçün verilən qəbzlər yerləşmə dövlətində bütün vergi, yığım və rüsumlardan azad olunur.

II Bölmə. Ştatlı konsul vəzifəli şəxslərinin və konsulluğun digər işçilərinin üstünlük, imtiyaz və immunitetləri

Maddə 40

Konsul vəzifəli şəxslərinin müdafiəsi

Yerləşmə dövləti konsul vəzifəli şəxslərinə hörmətlə yanaşmalı və onların şəxsiyyətinə azadlığına və ya ləyaqətinə hər hansı qəsdlərin qarşısını almaq üçün bütün zəruri tədbirləri görməlidir.

Maddə 41

Konsul vəzifəli şəxslərinin şəxsi toxunulmazlığı

1. Konsul vəzifəli şəxsləri ağır cinayət törədilməsi halında səlahiyyətli məhkəmə hakimiyyətinin qərarı olan hallar istisna olmaqla nə həbs edilə, nə də tutulub saxlanıla bilməzlər.

2. Hazırkı maddənin 1-ci bəndində göstərilən hallar istisna olmaqla konsul vəzifəli şəxsləri qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının icrası olmayan hallarda həbsxanaya salına bilməz və onun şəxsi azadlığı heç bir formada məhdudlaşdırıla bilməz.

3. Əgər konsul vəzifəli şəxsi haqqında cinayət işi qaldırılırsa bu şəxs səlahiyyətli orqanlara gəlməlidir. Buna baxmayaraq, işin icraatı zamanı konsul vəzifəli şəxsinin tutduğu rəsmi mövqeyə görə ona hörmət olunmalı və bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş hallardan başqa onun konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsinə mümkün qədər az əngəl yaradılmalıdır. Hazırkı maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq konsul vəzifəli şəxsinin saxlanılması zərurəti yarandıqda onun haqqında məhkəmə təhqiqatı mümkün qədər qısa müddət ərzində başlanılmalıdır.

Maddə 42

Həbs, ilkin saxlanılma və ya məhkəmə təhqiqatı barədə bildiriş

Konsulluq heyətinin hər hansı işçisinin həbs olunması, ilkin saxlanılması və ya onun barəsində cinayət işinin açılması halında yerləşmə dövləti təxirə salınmadan bu haqda konsulluğun başçısına məlumat verir. Əgər sonuncusu özü belə tədbirlərə məruz qalırsa yerləşmə dövləti diplomatik kanallar vasitəsilə göndərən dövlətə bu haqda məlumat verir.

Maddə 43

Yurisdiksiyadan immunitet

1. Konsul vəzifəli şəxsləri və konsul əməkdaşları konsul funksiyalarını yerinə yetirən zaman həyata keçirdikləri hərəkətlərə münasibətdə yerləşmə dövlətinin məhkəmə və inzibati orqanlarının yurisdiksiyasından azaddılar.

2. Lakin hazırkı maddənin 1-ci bəndinin müddəaları aşağıdakı mülki iddialara münasibətdə tətbiq olunmur:

a) konsulluğun vəzifəli şəxsi və ya konsul əməkdaşı tərəfindən göndərən dövlətin agentliyi simasında bilavasitə və ya dolayısı ilə öz üzərlərinə öhdəlik götürmədən bağladıkları müqavilədən irəli gələn hallarda; və yaxud

b) yol-nəqliyyat vasitələri, gəmi və təyyarə ilə bağlı yerləşmə dövlətində bədbəxt hadisələr nəticəsində üçüncü tərəfə vurulan zərəre görə.

Maddə 44

Şahid ifadəsini vermək öhdəliyi

1. Konsulluq işçiləri məhkəmə və inzibati işlərin baxılması zamanı şahid qismində çağırılı bilərlər. Konsulluq əməkdaşı və ya xidmət personalı işçisi bu maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla şahid ifadəsi verməkdən imtina edə bilməz. Konsulluğun vəzifəli şəxsi şahid ifadəsi verməkdən imtina edərsə, ona qarşı heç bir məcburiyyət və ya cəza tədbirləri tətbiq edilə bilməz.

2. Konsulluğun vəzifəli şəxsinin şahid ifadəsi verməyi tələb edən orqan vəzifələrini yerinə yetirmək üçün ona maneə yaratmaqdan çəkinməlidir. Bu orqan imkan daxilində konsulluğun vəzifəli şəxsinin ifadəsini yaşadığı yerdə və ya konsulluqda dinləyə və yaxud da yazılı

qayda da qəbul edə bilər.

3. Konsulluq işçiləri öz vəzifələrini yerinə yetirmələri ilə bağlı olan məsələlərə dair şahid ifadəsi verməyə və ya onların funksiyalarına aid rəsmi korrespondensiyaları və sənədləri təqdim etməyə borclu deyillər. Onlar, həmçinin göndərən dövlətin milli qanunvericiliyini izah edən şahid ifadəsi verməyə də borclu deyillər.

Maddə 45

İmtiyazlardan və immunitətlərdən imtina edilməsi

1. Göndərən dövlət konsulluq işçilərinin 41, 43 və 44- cü maddələrdə nəzərdə tutulan istənilən imtiyazlarından və immunitətlərindən imtina edə bilər.

2. Bu maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan hal istisna olmaqla, belə imtina aydın ifadə olunmalı və bu barədə yerləşmə dövlətinə yazılı şəkildə bildirilməlidir.

3. Konsulluğun vəzifəli şəxsi və ya konsulluq işçisi tərəfindən 43-cü maddəyə uyğun olaraq yurisdiksiyaya qarşı immunitətdən istifadə edə biləcəyi hallarda məhkəmə işi qaldırılması, bilavasitə əsas iddia ilə bağlı hər hansı qarşılıqlı iddiaya münasibətdə onun yurisdiksiyaya qarşı immunitətinə istinad etmək hüququndan məhrum edir.

4. Mülki və ya inzibati işlər üzrə yurisdiksiya immunitətindən imtina etmək, məhkəmə qərarlarının nəticəsi olan icra hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi ilə bağlı immunitətdən imtina etmək deyildir; belə hərəkətlərə münasibətdə ayrıca imtina zəruridir.

Maddə 46

Xarici vətəndaş sifətində qeydiyyatda düşməkdən və yaşayış icazəsi almaqdan azad edilmə

1. Konsulluğun vəzifəli şəxsləri, konsulluq əməkdaşları və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvləri yerləşmə dövlətinin xarici vətəndaşların qeydiyyatına aid qanun və qaydalarında nəzərdə tutulan bütün öhdəliklərdən və yaşayış icazəsi almaqdan azad edirlər.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinin müddəaları göndərən dövlətdə daimi xidmətdə olmayan istənilən konsulluq əməkdaşına və ya yerləşmə dövlətində gəlir əldə etmək məqsədilə fərdi fəaliyyətlə məşğul olan şəxslərə, həmçinin belə əməkdaşın istənilən ailə üzvünə tətbiq olunmur.

Maddə 47

İşləməyə görə icazə almaqdan azad edilmə

1. Konsulluğun işçiləri göndərən dövlət üçün görülən işlərin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar yerləşmə dövlətinin qanun və qaydaları ilə müəyyən edilən xarici vətəndaşların əmək fəaliyyətinə görə icazə almaq vəzifəsindən azad edirlər.

2. Konsulluğun vəzifəli şəxslərinin və konsulluq əməkdaşlarının xüsusi ev xidmətçiləri yerləşmə dövlətində gəlir əldə etmək məqsədilə heç bir digər fəaliyyətlə məşğul olmadıqları halda bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan vəzifələrdən azad edirlər.

Maddə 48

Sosial təminatda aid istisnalar

1. Bu maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla yerləşmə dövlətində qüvvədə olan sosial təminat haqqında qərarlar göndərən dövlət üçün görülən işlərlə əlaqədar olaraq konsulluq işçilərinə və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinə şamil edilmir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan istisnalar eləcə də, yalnız konsulluq işçilərinin xidmətində olan xüsusi ev xidmətçilərinə aşağıdakı şərtlərlə aid edilir:

a) onlar yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyillər və bu dövlətdə daimi yaşayırlar; və

b) onlara yerləşmə dövlətində və ya üçüncü dövlətdə qüvvədə olan sosial təminat haqqında müddəalar aid edildikdə.

3. Bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan, istisnalar şamil edilməyən şəxsləri, əmək fəaliyyətinə cəlb edən konsulluq işçiləri iş fəaliyyətinə cəlb edən yerləşmə dövlətində qüvvədə olan sosial təminat haqqında qərarlarla üzərinə düşən öhdəliklərini yerinə yetirməlidir.

4. Bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində nəzərdə tutulan istisnalar yerləşmə dövlətinin icazə verdiyi təqdirdə, yerləşmə dövlətində sosial təminat sistemində könüllü iştiraka maneə yaratmır.

Maddə 49

Vergi istisnaları

1. Konsulluğun vəzifəli şəxsləri, konsulluq əməkdaşları, habelə onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvləri aşağıdakılar istisna olmaqla, hər

növ şəxsi, əmlak, dövlət, rayon, bələdiyyə, vergi, yığım və rüsumlarından azad olunurlar;

a) əmtəə və ya xidmətin dəyərində, bir qayda olaraq, daxil edilmiş dolaylı vergilər;

b) 32-ci maddənin müddəalarında nəzərdə tutulan istisnalarla, yerləşmə dövlətinin ərazisində yerləşən şəxsi daşınmaz əmlaka görə vergi və yığımlar;

c) 51-ci maddənin "b" bəndində nəzərdə tutulan istisnalarla, yerləşmə dövləti tərəfindən tutulan miras qalmış əmlaka görə vergilər, vərəsəliyə görə rüsumlar və ya əmlakın keçirilməsinə görə vergilər;

ç) mənbəsi yerləşmə dövlətində olan kapitaldan alınan gəlir də daxil olmaqla, şəxsi gəlirə görə vergi və yığımlar və yerləşmə dövlətindəki kommersiya və ya maliyyə müəssisələrinə kapital qoyuluşuna görə vergilər;

d) konkret xidmət növlərindən istifadəyə görə yığımlar;

e) 32-ci maddənin müddəalarında nəzərdə tutulan istisnalarla, qeydiyyat, məhkəmə və reyestr rüsumları, ipoteka yığımları və gerb yığımları.

2. Xidməti personalı işçiləri öz işlərinə görə aldıkları əmək haqqı vergilərindən, digər yığım və rüsumlardan azaddır.

3. Əmək haqları yerləşmə dövlətindəki vergilərdən azad olmayan şəxsləri əmək fəaliyyətinə cəlb edən konsulluq işçiləri gəlir vergisinin tutulmasına aid məsələlərdə yerləşmə dövlətinin qanun və qaydalarına uyğun olaraq, iş fəaliyyətinə cəlb edən üzərinə düşən öhdəliklərə əməl edirlər.

Maddə 50

Gömrük rüsumlarından və nəzarətindən azad edilmə

1. Yerləşmə dövləti özünün qəbul olunmuş qayda və qanunlarına uyğun olaraq, aşağıda göstərilən əşyaları bu ölkəyə gətirməyə icazə verir, saxlamaya görə, miniklə daşınmaya görə və buna oxşar xidmətlər üçün ayrılan yığımlar istisna olmaqla, onları bütün gömrük rüsumlarından, vergi və bununla bağlı yığımlardan azad edir;

a) konsulluğun rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulmuş əşyalar;

b) ev avadanlığı da daxil olmaqla, konsulluğun vəzifəli şəxsinin və onunla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin, şəxsi istifadəsi

üçün nəzərdə tutulan əşyalar. İstehlak mallarının miqdarı müvafiq şəxslərin bilavasitə tələbatı üçün lazım olan miqdardan artıq olmamalıdır.

2. Konsulluq əməkdaşları ilk dəfə ölkəyə gətirilmiş ev avadanlığı və əşyalarla bağlı bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan imtiyazlardan və azadolunmalardan istifadə edirlər.

3. Konsulluğun vəzifəli şəxsləri, onlarla yaşayan və onları müşayiət edən ailə üzvlərinin şəxsi baqajları yoxlamalardan azaddır. Bu baqaj yalnız hazırkı maddənin 1-ci bəndinin "b" yarım bəndində nəzərdə tutulan istisnaların şamil edilmədiyi əşyaların olduğunu güman etməyə ciddi əsaslar olduqda, yaxud idxalı və ixracı yerləşmə dövlətinin qanun-qaydalarına uyğun olaraq qadağan edilmiş və eləcə də yerləşmə dövlətinin karantin qanunları və qaydaları ilə tənzimlənən əşyalar olduqda yoxlanıla bilər. Bu cür yoxlama yalnız müvafiq konsulluq vəzifəli şəxsinin və ya onun ailə üzvünün iştirakı ilə aparılır.

Maddə 51

Konsulluq işçilərinin və onların ailə üzvlərinin miras qalmış əmlakı

Konsulluq işçisi və ya onunla birlikdə yaşayan ailə üzvü öldükdə, yerləşmə dövləti:

1. Yerləşmə dövlətində əldə olunan və həmin şəxsin ölümündə ölkədən çıxarılması qadağan olunan əmlak istisna edilməklə ölünün qəbul edən dövlətdə əldə edilmiş daşınan əmlakını çıxarmağa icazə verir;

2. Ölmüş şəxsin yerləşmə dövlətində konsulluq işçisi sifətində işləməsi, yaxud onun ailə üzvü kimi yaşaması ilə əlaqədar yerləşmə dövlətinin ərazisində yerləşən miras qalmış daşınan əmlakından vərəsəliyə görə yaxud mirasa görə, heç bir dövlət, rayon, bələdiyyə vergi və rüsumu tutmur.

Maddə 52

Şəxsi mükəlləfiyyətlərdən azad edilmə

Yerləşmə dövləti konsulluq işçilərini və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərini, xüsusiyyətdən asılı olmayaraq əmək və dövlət mükəlləfiyyətlərindən, habelə rekvizisiya, kontribusiya və hərbi düşərgələr salmaq kimi hərbi mükəlləfiyyətlərdən azad etməlidir.

Maddə 53

Konsulluq imtiyazlarının və immunitetlərinin başlanması və bitməsi

1. Konsulluğun hər bir işçisi yerləşmə dövlətinin ərazisinə daxil olub təyinat yerinə gedərkən və ya bu ərazidə olduğu təqdirdə konsulluqda öz vəzifələrinin icrasına başladığı andan hazırkı Konvensiyada nəzərdə tutulan imtiyazlardan və immunitetlərdən istifadə edir.

2. Konsulluq işçisinin onunla birlikdə yaşayan ailə üzvləri və xüsusi ev xidmətçiləri, bu Konvensiya ilə nəzərdə tutulan immunitet və imtiyazlardan bu maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq imtiyaz və immunitetlərin ona verildiyi andan, yerləşmə dövlətinin ərazisinə gəldiyi vaxtdan və ya müvafiq olaraq ailə üzvlüyünə daxil olduğu, yaxud onun ev xidmətçiləri hesab olunduğu andan hansının daha gec baş verməsindən asılı olaraq istifadə edirlər.

3. Konsulluq işçisinin funksiyaları dayandırıldıqda onun immunitet və imtiyazları və həmçinin onunla birgə yaşayan ailə üzvlərinin yaxud xüsusi ev xidmətçilərinin imtiyazları və immunitetləri adətən həmin şəxsin yerləşmə dövlətini tərk etdiyi andan və ya bu dövləti tərk etmək üçün lazım olan müddəti keçəndən sonra, bu hallardan hansı birinin tez başladığından asılı olaraq, dayandırılır. Lakin həmin vaxtadək, hətta silahlı münaqişə olduqda belə, bu imtiyazlar və immunitetlər davam edir. Bu maddənin 2-ci bəndində göstərilən şəxslərin imtiyazları və immunitetləri onların müvafiq olaraq, həmin şəxsin ailə üzvləri sayılmadığı və ya onun yanında xidmətini tərk etdiyi andan dayandırılır. Lakin o qeyd şərtlə ki, onlar lazımi müddət ərzində yerləşmə dövlətini tərk etmək niyyətində olduqda, ölkədən gedənədən imtiyazları və immunitetləri saxlanılır.

4. Lakin konsulluğun vəzifəli şəxsi və konsulluq əməkdaşının öz funksiyalarını yerinə yetirərkən həyata keçirdikləri əməllərinə münasibətdə onun yurisdiksiya immunitetləri heç bir müddətlə məhdudlaşdırılmadan davam edir.

5. Konsulluq işçisi öldükdə, onunla birlikdə yaşayan ailə üzvləri yerləşmə dövlətini tərk edəndək və ya yerləşmə dövlətini tərk etmək üçün məqbul müddət keçənədək, bu hallarda hansına tez başlanmasından asılı olaraq, onlara verilmiş imtiyaz və

immunitetlərdən istifadə etməkdə davam edirlər.

Maddə 54

Üçüncü dövlətlərin öhdəlikləri

1. Öz vəzifəsini tutmaq üçün gedərkən və ya vəzifəsinə qayıdarkən və ya öz ölkəsinə qayıdarkən konsul vəzifəli şəxsi zərurət olduqda, ona viza verən üçüncü dövlətin ərazisindən keçirsə və ya üçüncü dövlətin ərazisində yerləşirsə, bu üçüncü dövlət onun keçib getməsinə və ya qayıtmasını təmin etmək üçün hazırkı Konvensiyanın digər maddələri ilə nəzərdə tutulan bütün immunitetləri verir. Bunlar onunla bir yerdə yaşayan və bu cür imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edən, konsul vəzifəli şəxsinə müşayiət edən və ya ayrılıqda ona çatmaq üçün gedən və ya öz ölkəsinə qayıdan onun ailə üzvlərinə də aiddir.

2. Hazırkı maddənin 1-ci bəndində göstərilən vəziyyət yarandıqda üçüncü dövlət konsulluğun digər işçilərinin və ya onlarla bir yerdə yaşayan ailə üzvlərinin onun ərazisindən keçib getməsinə maneçilik törətməməlidir.

3. Üçüncü dövlətlər tranzitlə gedən rəsmi korrespondensiyaya və kodlaşdırılmış, şifrəli depeşlər də daxil olmaqla digər rəsmi məlumatlara da yerləşmə dövlətinin hazırkı Konvensiyaya uyğun olaraq verdiyi azadlıq və mühafizəni verməlidir. Bu dövlətlər tranzitlə gedən, zərurət olduqda viza verilmiş konsul kuryerlərinə və həmçinin konsul valizinə də yerləşmə dövlətinin hazırkı Konvensiyaya uyğun olaraq verdiyi eyni azadlıq və mühafizəni verməlidir.

4. Üçüncü dövlətlərin bu maddənin 1, 2 və 3-cü bəndləri ilə nəzərdə tutulan vəzifələri bu bəndlərdə nəzərdə tutulan və fəvqəladə vəziyyətlə əlaqədar üçüncü dövlətin ərazisində olan rəsmi məlumatlara və konsul valizinə də aid edilir.

Maddə 55

Yerləşmə dövlətinin qanun və qaydalarına hörmət

1. İmtiyazlardan və immunitetlərdən istifadə edən bütün şəxslər imtiyazlarına və immunitetlərinə xələl gətirmədən yerləşmə dövlətinin qanun və qaydalarına hörmət etməlidirlər. Onlar, eləcə də, bu dövlətin daxili işlərinə qarışmamalıdırlar.

2. Konsulluq binaları konsulluq funksiyalarına uyğun gəlməyən məqsədlər üçün istifadə edilməməlidir.

3. Bu maddənin 2-ci bəndinin müddəaları dəftərxanaların, digər orqanların və ya idarələrin konsulluğun tutduğu binada yerləşməsi imkanını istisna etmir, bu şərtlə ki, belə dəftərxanalara verilmiş otaqlar konsulluğun istifadə etdiyi otaqlardan ayrılmış olsun. Bu halda hazırkı Konvensiyaya əsasən göstərilən dəftərxanalar konsulluq binalarının hissəsi hesab edilmir.

Maddə 56

Üçüncü şəxslərə vurulan zərərdən sığorta

Konsulluğun işçiləri istənilən yol nəqliyyat vasitələrinin, gəmi və təyyarənin istifadəsi ilə əlaqədar üçüncü şəxslərə vurula biləcək zərərdən sığortaya münasibətdə yerləşmə dövlətinin qanun və qaydaları ilə nəzərdə tutulan bütün tələblərə riayət etməlidirlər.

Maddə 57

Gəlir əldə etmək məqsədilə şəxsi fəaliyyətə aid xüsusi müddəalar

1. Ştatlı konsulluq vəzifəli şəxsləri yerləşmə dövlətində şəxsi gəlir əldə etmək məqsədilə heç bir peşəkar və ya kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olmamalıdırlar.

2. Hazırkı Konvensiyada nəzərdə tutulmuş imtiyazlar və immunitetlər aşağıdakılara aid edilmir.

a) yerləşmə dövlətində şəxsi gəlir əldə etmək məqsədilə şəxsi fəaliyyətlə məşğul olan konsulluq əməkdaşları və xidmət personalı işçisinə;

b) hazırkı bəndin "a" yarım bəndində göstərilən şəxsin ailə üzvlərinə və ya xüsusi ev xidmətçilərinə;

c) konsulluq işçilərinin yerləşmə dövlətində gəlir əldə etmək məqsədilə şəxsi fəaliyyətlə məşğul olan ailə üzvlərinə.

III Fəsil. Fəxri konsul vəzifəli şəxslərinə və fəxri konsul vəzifəli şəxslərinin rəhbərlik etdikləri konsulluqlara tətbiq olunan rejim

Maddə 58

Üstünlük, imtiyaz və immunitetlərə aid olan ümumi müddəalar

1. 28, 29, 30, 34, 35, 36, 37, 38 və 39-cu maddələr, 54-cü maddənin 3-cü bəndi və 55-ci maddənin 2 və 3-cü bəndləri fəxri konsul vəzifəli şəxslərinin rəhbərlik etdikləri konsulluqlara şamil olunur. Bundan başqa belə konsulluqların üstünlük, imtiyaz və

immunitetləri 59, 60, 61 və 62-ci maddələrlə tənzimlənir.

2. 42 və 43-cü maddələr, 44-cü maddənin 3-cü bəndi 45 və 53-cü maddələr və 55-ci maddənin 1-ci bəndi fəxri konsul vəzifəli şəxslərinə şamil olunur. Bundan başqa belə konsul vəzifəli şəxslərinin üstünlük, imtiyaz və immunitetləri 63, 64, 65, 66 və 67-ci maddələrlə tənzimlənir.

3. Hazırkı Konvensiya ilə nəzərdə tutulan imtiyaz və immunitetlər fəxri konsul vəzifəli şəxslərinin ailə üzvlərinə və ya fəxri konsul vəzifəli şəxsinin rəhbərlik etdiyi konsulluqda işləyən konsul əməkdaşına verilmir.

4. Fəxri konsul vəzifəli şəxslərinin rəhbərlik etdikləri və müxtəlif dövlətlərdə yerləşən konsulluqlar arasında konsul valizinin mübadiləsinə iki uyğun yerləşmə dövlətinin razılığı olmadan icazə verilmir.

Maddə 59

Konsulluq binalarının müdafiəsi

Yerləşmə dövləti fəxri konsul vəzifəli şəxslərinin rəhbərlik etdikləri konsulluqların konsul binalarına hər cür zorla daxilolma və ya zərər yetirə biləcək hərəkətlərdən müdafiə etmək, konsulluğun narahatlığına səbəb olan, ləyaqətinə xələl gətirən hər cür halların qarşısını almaq üçün bütün lazımı tədbirləri görməlidir.

Maddə 60

Konsulluq binalarının vergidən azad olunması

1. Sahibi və kirayəçisi göndərən dövlət olan, fəxri konsul vəzifəli şəxslərinin rəhbərlik etdikləri konsulluq binaları konkret xidmət növlərinə görə ödəniş istisna edilməklə bütün dövlət, rayon və ya bələdiyyə vergilərindən, yığımlarından və rüsumlarından azad edilir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən vergi istisnaları yerləşmə dövlətinin qanun və qaydalarına əsasən göndərən dövlətlə və ya onun adından çıxış edən şəxslə müqavilə bağlamış şəxslərdən tutulan yığımlara, rüsumlara və vergilərə tətbiq edilmir.

Maddə 61

Konsulluq arxivinin və sənədlərinin toxunulmazlığı

Fəxri konsul vəzifəli şəxslərinin rəhbərlik etdikləri konsulluqların konsulluq arxiv və sənədləri yerindən asılı olmayaraq

hər vaxt toxunulmazdır, bir şərtlə ki, onlar digər kağız və sənədlərdən, o cümlədən, konsulluq başçısı və onunla işləyən istənilən şəxsin şəxsi korrespondensiyasından, həmçinin onların peşələrinə və ya məşğuliyyətinə aid olan material, kitab və sənədlərdən ayrı saxlanılsın.

Maddə 62

Gömrük rüsumlarından azad edilmə

Yerləşmə dövləti özünün qəbul olunmuş qayda-qanunlarına uyğun olaraq, aşağıda göstərilən əşyaların bu ölkəyə gətirilməsinə və saxlamaya görə yığma, miniklə daşınma yığımı və buna oxşar xidmətlər üçün ayrılan yığımlar istisna olmaqla, onalırın bütün gömrük rüsumlarından, vergilərindən və bununla bağlı bütün yığımlardan azad edilməsinə belə bir şərtlə icazə verir ki, onlar fəxri konsul vəzifəli şəxslərinin rəhbərlik etdikləri konsulluqların rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulmuş olsun: dövlət gerbləri, bayraqları, lövhələri, möhür və ştampları, kitablar, rəsmi çap materialı, dəftərxana mebeli, dəftərxana avadanlığı və konsulluğun göndərən dövlətdən aldığı və ya sonuncunun ehtiyacı olan digər buna bənzər əşyalar.

Maddə 63

Cinayət işləri

Əgər fəxri konsul vəzifəli şəxsi haqqında cinayət işi qaldırılırsa bu şəxs səlahiyyətli orqanlara gəlməlidir. Buna baxmayaraq, işin icraatı zamanı onun tutduğu rəsmi mövqeyə görə ona hörmət olunmalı və onun həbs olunduğu və ya saxlanıldığı hallar istisna olmaqla onun konsul funksiyasının yerinə yetirilməsinə mümkün qədər az əngəl yaradılmalıdır. Fəxri konsul vəzifəli şəxsinin saxlanılması zərurəti yarandıqda onun haqqında məhkəmə təhqiqatı mümkün qədər qısa müddət ərzində başlanılmalıdır.

Maddə 64

Konsul vəzifəli şəxslərinin müdafiəsi

Yerləşmə dövləti konsul vəzifəli şəxsinə onun tutduğu rəsmi mövqe ilə bağlı tələb oluna bilən müdafiəni verməlidir.

Maddə 65

Xarici vətəndaş sifətində qeydiyyatda düşməkdən və yaşayış

icazəsi almaqdan azad edilmə

Yerləşmə dövlətində şəxsi gəlir əldə etmək məqsədilə istənilən peşəkar və ya kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olanlar istisna olmaqla, digər fəxri konsul vəzifəli şəxsləri yerləşmə dövlətinin xarici vətəndaşların qeydiyyatına aid qanun və qaydalarında nəzərdə tutulan bütün öhdəliklərdən və yaşayış icazəsi almaqdan azad edirlər.

Maddə 66

Vergi imtiyazları

Fəxri konsul vəzifəli şəxsləri konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsinə görə göndərən dövlətdən aldıkları təlfiyələrdən və əmək haqqından tutulan bütün vergi, yığım və rüsumlardan azad olunurlar.

Maddə 67

Şəxsi mükəlləfiyyətlərdən azad edilmə

Yerləşmə dövləti, fəxri konsul vəzifəli şəxslərini xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq əmək və dövlət mükəlləfiyyətlərindən, habelə rekvizisiya, kontribusiya və hərbi düşərgələr salmaq kimi hərbi mükəlləfiyyətlərdən azad etməlidir.

Maddə 68

Fəxri konsul vəzifəli şəxsləri institutunun fakültativ xarakteri

Hər bir dövlət fəxri konsul vəzifəli şəxslərini təyin və ya qəbul edib etməmək məsələsinin həllində azaddır.

IV Fəsil. Ümumi qərarlar

Maddə 69

Konsulluğun başçısı olmayan konsul agentləri

1. Hər bir dövlət göndərən dövlət tərəfindən konsulluqların başçıları kimi təyin olunmayan konsul agentlərinin rəhbərlik etdikləri konsul agentliyini təsis edib etməyəcəyi və ya təsis olunmasına icarə verib verməyəcəyi məsələsinin həllində azaddır.

2. Hazırkı maddənin 1-ci bəndində adıçəkilən konsul agentliklərinin öz funksiyalarının yerinə yetirə biləcəyi şərtlər və onlara rəhbərlik edən konsul agentlərinin istifadə edə biləcəkləri imtiyaz və immunitətlər göndərən dövlət və yerləşmə dövləti arasında

razılaşmaya əsasən müəyyən olunur.

Maddə 70

Diplomatik nümayəndəlik tərəfindən konsulluq funksiyalarının yerinə yetirilməsi

1. Hazırkı Konvensiyanın müddəaları, konteksdən irəli gələn dərəcədə konsulluq funksiyalarının diplomatik nümayəndəlik tərəfindən yerinə yetirildiyi hallarda da tətbiq edilir.

2. Diplomatik nümayəndəliyin konsul şöbələrinə təyin olunan və ya digər formada nümayəndəliyin konsul funksiyalarını yerinə yetirmək həvalə olunan əməkdaşlarının soyadları yerləşmə dövlətinin xarici işlər nazirliyinə və ya bu nazirlik tərəfindən göstərilən orqana bildirilir.

3. Konsul funksiyalarını icra edərkən diplomatik nümayəndəlik

a) konsulluq dairəsinin yerli hakimiyyətinə;

b) əgər yerləşmə dövlətinin qanun-qaydaları və adətləri və ya uyğun beynəlxalq razılaşmalar buna icazə verərsə yerləşmə dövlətinin mərkəzi hakimiyyətinə müraciət edə bilər.

4. Bu maddənin 2- ci bəndində göstərilən şəxslərin imtiyazları və immunitetləri beynəlxalq hüququn diplomatik münasibətlərə aid olan normaları ilə tənzimlənməkdə davam edir.

Maddə 71

Yerləşmə dövlətinin vətəndaşları və bu dövlətdə daimi yaşayanlar

1. Yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olan və ya burada daimi yaşayan konsul vəzifəli şəxsləri üçün yerləşmə dövləti hər hansı əlavə üstünlük, imtiyaz və immunitet müəyyən etməsə, onlar yalnız öz funksiyalarını yerinə yetirərkən həyata keçirdikləri rəsmi əməllərinə münasibətdə yurisdiksiya immunitetindən və şəxsi toxunulmazlıqdan və 44-cü maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan imtiyazdan istifadə edirlər. Bu vəzifəli şəxslərə münasibətdə yerləşmə dövləti, həmçinin 42-ci maddədə göstərilən şərtlərə əməl etməlidir. Əgər belə konsul vəzifəli şəxsləri barəsində cinayət işi açılıbsa, bu şəxsin həbs olunduğu və ya saxlanıldığı hallar istisna olmaqla məhkəmə təhqiqatı elə aparılmalıdır ki, konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsinə mümkün qədər az maneə yaradılsın.

2. Konsulluğun yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olan və ya burada daimi yaşayan digər işçiləri, onların ailə üzvləri, həmçinin bu maddənin 1- ci bəndində sözügedən konsul vəzifəli şəxslərinin ailə üzvləri yalnız yerləşmə dövlətinin onlara verdiyi üstünlük, imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edirlər. Yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olan və ya burada daimi yaşayan konsulluq işçilərinin ailə üzvləri və xüsusi ev xidmətçiləri də həmçinin yalnız yerləşmə dövlətinin onlara verdiyi üstünlük, imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edir. Lakin yerləşmə dövləti bu şəxslər üzərində öz yurisdiksiyasını elə həyata keçirməlidir ki, konsulluğun funksiyalarının yerinə yetirilməsinə lazımsız maneələr yaratmasın.

Maddə 72

Ayrı-seçkiliyin yolverilməzliyi

1. Bu Konvensiyanın maddələrini tətbiq edərkən yerləşmə dövləti dövlətlər arasında ayrı- seçkilik qoymamalıdır.

2. Lakin aşağıda göstərilən hallar ayrı-seçkilik hesab edilmir:

a) əgər yerləşmə dövləti bu Konvensiyanın hər hansı müddəasını onun göndərən dövlətdəki konsulluğuna qarşı məhdud şəkildə tətbiq olunması ilə əlaqədar bu maddəni məhdud şəkildə tətbiq edirsə;

b) əgər adətə və ya razılaşmaya görə dövlətlər bir-birinə Konvensiyanın müddəaları ilə tələb ediləndən daha əlverişli rejim yaradırlarsa.

Maddə 73

Hazırkı Konvensiyanın digər beynəlxalq razılaşmalara münasibəti

1. Bu Konvensiyanın müddəaları onlarda iştirak edən dövlətlər arasında qüvvədə olan digər beynəlxalq sənədlərə təsir göstərmir.

2. Hazırkı Konvensiyanın müddələrindən heç biri dövlətlərə bu müddəaları təsdiq edən, əlavə edən, yayan və ya genişləndirən beynəlxalq müqavilələr bağlamağa maneə deyildir.

V Fəsil. Yekun müddəalar

Maddə 74

İmzalama

Hazırkı Konvensiya bütün dövlətlər – Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və ya ixtisaslaşdırılmış qurumların üzvləri və ya Beynəlxalq Məhkəmənin Statutunun iştirakçısı olan dövlətlər, həmçinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası tərəfindən Konvensiyanın iştirakçısı olmaq üçün dəvət olunan istənilən digər dövlətlər tərəfindən 1963-cü il oktyabrın 31-nə qədər – Avstriya Respublikasının Federal xarici işlər nazirliyində, daha sonra 1964-cü il martın 31-nə qədər – Nyu-Yorkda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mərkəzi müəssisələrində imzalanmağa açıqdır.

Maddə 75 **Ratifikasiya**

Hazırkı Konvensiya ratifikasiya edilməlidir. Ratifikasiya sənədləri saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

Maddə 76 **Qoşulma**

Hazırkı Konvensiya 74-cü maddədə göstərilən dörd kateqoriyadan birinə mənsub olan istənilən dövlətin qoşulması üçün açıqdır. Qoşulma haqqında aktlar saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

Maddə 77 **Qüvvəyəminmə**

1. Bu Konvensiya sayca iyirmi ikinci ratifikasiya sənədinin və ya qoşulma haqqında aktın saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verildiyindən otuz gün sonra qüvvəyə minəcək.

2. İyirmi ikinci ratifikasiya sənədinin və ya qoşulma haqqında aktın təhvilindən sonra Konvensiyanı ratifikasiya edən və ya ona qoşulan hər bir dövlətə münasibətdə Konvensiya həmin dövlət öz ratifikasiya sənədini və ya qoşulma haqqında aktını təhvil verdikdən otuz gün sonra qüvvəyə minir.

Maddə 78

Baş katib tərəfindən göndərilən bildirişlər
Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi 74- cü maddədə

göstərilən dörd kateqoriyadan birinə mənsub olan bütün dövlətlərə aşağıdakılar haqqında məlumat verir:

a) bu Konvensiyanın imzalanması və 74, 75, 76- cı maddələrə müvafiq olaraq ratifikasiya sənədlərinin və ya qoşulma haqqında aktların saxlanmaq üçün təhvil verilməsi haqqında;

b) 77- ci maddəyə uyğun olaraq bu Konvensiyanın qüvvəyə minməsi tarixi haqqında.

Maddə 79 **Autentik mətnlər**

Rus, ingilis, ispan, çin və fransız dillərində olan mətnləri eyni autentik olan hazırkı Konvensiyanın əsl saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə verilməlidir ki, o da bu mətnin təsdiq edilmiş surətlərini 74- cü maddədə sadalanan dörd kateqoriyadan birinə mənsub olan bütün dövlətlərə göndərəcəkdir.

Öz hökumətləri tərəfindən lazımı qaydada səlahiyyətləndirilən aşağıdakı imza atanlar bunları təsdiqləmək üçün bu Konvensiyanı imzaladılar.

Min doqquz yüz altmış üçüncü il aprelin iyirmi dördündə Vyanada İCRA EDİLDİ.

XÜSUSİ MISSİYALAR HAQQINDA **KONVENSIYA**

Bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər, xüsusi missiyalara həmişə xüsusi rejim təqdim olunmasını *qeyd edərək*,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin dövlətlərin suveren bərabərliyi, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunub saxlanması və dövlətlər arasındakı dostluq münasibətlərinin və əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi haqqında məqsəd və prinsiplərini diqqətə alaraq,

xüsusi missiyalar haqqında məsələnin mühümlüyünün diplomatik münasibətlər və immunitətlər üzrə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Konfransının işində və həmçinin 10 aprel 1961-ci il Konfransında qəbul edilmiş I qətnamədə qəbul olunmasını *qeyd edərək*,

diplomatik əlaqələr və immunitətlər haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Konfransının 18 aprel 1961- ci ildə imzalanmaq

üçün açılan diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasını qəbul etdiyini *nəzərə alaraq*,

konsul münasibətləri haqqında Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Konfransının 24 aprel 1963- cü ildə konsul münasibətləri haqqında Vyana Konvensiyasını qəbul etdiyini *nəzərə alaraq*,

xüsusi missiyalar haqqında beynəlxalq Konvensiyanın bu hər iki konvensiyanı tamamlaya biləcəyini və dövlət və ictimai quruluşundan asılı olmayaraq dövlətlər arasında dostluq əlaqələrinin inkişafına imkan yarada biləcəyini *hesab edərək*,

xüsusi missiyalara aid olan imtiyaz və immunitetlərin, ayrı-ayrı şəxslərin mənfəəti üçün deyil, öz xarakterinə görə dövləti təmsil edən xüsusi missiyaların funksiyalarının effektiv yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi üçün verilməsini *dərək edərək*;

hazırkı Konvensiyanın müddəaları ilə nəzərdə tutulmayan məsələləri beynəlxalq adi hüquq normaları tənzim etməyə davam etdiyini *təsdiq edərək*;

aşağıdakılar barədə *razılığa gəldilər*:

Maddə 1

İstifadə olunan terminlər

Bu Konvensiyada

a) «xüsusi missiya» - öz xarakterinə görə dövləti təmsil edən, müəyyən məsələlərin birgə baxılması və ya onunla əlaqədar müəyyən məsələlərin yerinə yetirilməsi üçün bir dövlət tərəfindən digərinə sonuncunun razılığı ilə göndərilən müvəqqəti missiyadır;

b) «daimi diplomatik nümayəndəlik» - diplomatik münasibətlər haqqında Vyana Konvensiyasının məzmununa görə diplomatik nümayəndəlikdir;

c) «konsulluq» - istənilən baş konsulluq, konsulluq, vitse-konsulluq və ya konsul agentliyidir;

ç) «xüsusi missiyanın başçısı», göndərən dövlət tərəfindən bu sifətdə fəaliyyət göstərmək vəzifəsi həvalə olunmuş şəxsdir;

d) «xüsusi missiyada göndərən dövlətin nümayəndəsi»- göndərən dövlətin bu keyfiyyətdə müəyyən etdiyi istənilən şəxsdir;

e) «xüsusi missiyanın üzvləri» - xüsusi missiyanın başçısı, xüsusi missiyada göndərən dövlətin nümayəndələri və xüsusi missiyanın heyətinin üzvləridir;

f) «xüsusi missiya heyətinin üzvləri» - xüsusi missiyanın dip-

lomatik heyətinin, inzibati-texniki heyətinin və xidmətçi heyətinin üzvləridir;

g) «diplomatik heyətin üzvləri» - xüsusi missiyanın məqsədləri üçün diplomat statusu olan xüsusi missiyanın heyətinin üzvləridir.

h) «inzibati-texniki heyətin üzvləri» - xüsusi missiyanın inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən xüsusi missiya heyətinin üzvləridir.

i) «xidməti heyətin üzvləri»- missiya tərəfindən ev işçisi kimi və ya analogi işlərin yerinə yetirilməsi üçün istifadə olunan xüsusi missiyanın heyətinin üzvləridir.

j) «özəl xidmət heyəti» - xüsusi missiyanın üzvlərinin müs-təsna olaraq özəl xidmətində olan şəxslərdir.

Maddə 2

Xüsusi missiyanın göndərilməsi

Bir dövlət digər dövlətə, sonuncunun diplomatik və ya digər razılaşdırılmış və ya qarşılıqlı qəbul olunan kanallarla əvvəlcədən alınmış razılığı ilə xüsusi missiya göndərə bilər.

Maddə 3

Xüsusi missiyanın funksiyaları

Xüsusi missiyanın funksiyaları göndərən və qəbul edən dövlətin arasında qarşılıqlı razılaşma yolu ilə müəyyən olunur.

Maddə 4

Xüsusi missiyanın iki və ya bir neçə dövlətə göndərilməsi

Eyni xüsusi missiyanı iki və ya bir neçə dövlətə göndərmək istəyən dövlət bu haqda hər bir qəbul edən dövləti, həmin dövlətə razılıq almaq üçün müraciət etdikdə xəbərdar edir.

Maddə 5

İki və ya bir neçə dövlət tərəfindən ümumi xüsusi missiyanın göndərilməsi

Ümumi xüsusi missiyanı digər dövlətə göndərmək istəyən iki və ya bir neçə dövlət bu haqda qəbul edən dövləti həmin dövlətə razılıq almaq üçün müraciət etdikdə xəbərdar edir.

Maddə 6

İki və ya bir neçə dövlət tərəfindən xüsusi missiyanın, onlar üçün ümumi maraq kəsb edən məsələlərin baxılması üçün göndərilməsi

İki və ya bir neçə dövlət eyni zamanda digər dövlətə bu dövlətin 2-ci maddəyə uyğun olaraq alınmış razılığı əsasında, bütün bu dövlətlərin razılaşması ilə onlar üçün ümumi maraq kəsb edən məsələlərin birgə baxılması üçün xüsusi missiya göndərə bilər.

Maddə 7

Diplomatik və ya konsulluq əlaqələrinin olmaması

Diplomatik və ya konsulluq əlaqələrinin olması xüsusi missiyanın qəbulu və ya göndərilməsi üçün vacib deyildir.

Maddə 8

Xüsusi missiyanın üzvlərinin təyin olunması

10, 11, 12-ci maddələrdə nəzərdə tutulan istisnalarla, göndərən dövlət, xüsusi missiyanın üzvlərini, qəbul edən dövlətə, xüsusi missiyanın tərkibi və sayı haqqında bütün lazımi informasiyaları və xüsusən də təyin olunacaq şəxslərin adlarını və vəzifələrini əvvəlcədən məlumat verməklə öz qərarı əsasında təyin edə bilər. Qəbul edən dövlət bu ölkədəki şərait və şərtlərə görə və həmin missiyanın tələbatına görə sayını münasib hesab etmədiyi xüsusi missiyanın göndərilməsinə razılıq verməyə də bilər. O həmçinin, öz imtinasının səbəblərini açıqlamadan istənilən şəxsin xüsusi missiyanın üzvü kimi təyin olunmasına razılıq verməyə də bilər.

Maddə 9

Xüsusi missiyanın tərkibi

1. Xüsusi missiya göndərən dövlətin bir və ya bir neçə nümayəndəsindən ibarət olur ki, onların arasından bu dövlət missiyanın başçısını təyin edə bilər. Xüsusi missiyaya həmçinin, diplomatik, inzibati-texniki və xidməti heyət daxil ola bilər.

2. Qəbul edən dövlətdə olan daimi diplomatik nümayəndəliyin və ya konsulluğun üzvləri xüsusi missiyanın tərkibinə daxil olunduqda, onlar hazırkı Konvensiya ilə verilən imtiyaz və immunitetlərdən əlavə diplomatik nümayəndəlik və ya konsulluq üzvləri kimi öz imtiyaz və immunitetlərini də saxlayırlar.

Maddə 10

Xüsusi missiya üzvlərinin vətəndaşlığı

1. Göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələri və onun diplomatik heyətinin üzvləri prinsip etibarı ilə göndərən dövlətin vətəndaşları olmalıdırlar.

2. Qəbul edən dövlətin vətəndaşları bu dövlətin razılığı olmadan xüsusi missiyanın tərkibinə təyin oluna bilməzlər və bu razılıq istənilən vaxt ləğv oluna bilər.

3. Qəbul edən dövlət eyni zamanda göndərən dövlətin vətəndaşı olmayan üçüncü dövlətin vətəndaşlarına münasibətdə də bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan hüquqları saxlayır.

Maddə 11

Xəbərdar edilmə

1. Xarici işlər nazirliyi və ya qəbul edən dövlətin bununla əlaqədar saziş bağlanmış digər orqanı aşağıdakılar barədə xəbərdar edilir:

a) xüsusi missiyanın tərkibi və onun sonrakı istənilən dəyişiklikləri haqqında;

b) missiya üzvlərinin gəlməsi və tamamilə qayıtması və onların missiyada vəzifələrinin dayandırılması haqqında;

c) missiya üzvünü müşayiət edən istənilən şəxsin gəlməsi və tamamilə qayıtması haqqında;

ç) qəbul edən dövlətdə missiya üzvləri və ya özəl xidmət heyəti sifətində yaşayan şəxslərin işə götürülməsi və işdən azad edilməsi haqqında;

d) xüsusi missiyanın başçısının və ya əgər o təyin olunmayıbsa, 14-cü maddənin 1-ci bəndində qeyd olunan nümayəndənin və onların müavinlərinin təyin olunması haqqında;

e) xüsusi missiya tərəfindən tutulmuş binaların və 30, 36 və 39-cu maddələrə əsasən toxunulmazlığa malik olan şəxsi binaların olduğu yer və həmçinin bu evlərin eyniləşdirilməsi üçün zəruri olan bütün məlumatlar haqqında;

2. Əgər bu qeyri-mümkün deyilsə, gəlmə və tamamilə qayıtma haqqında xəbərdarlıq əvvəlcədən olunmalıdır.

Maddə 12

Non qrata və qəbulolunmaz elan olunan şəxslər

1. Qəbul edən dövlət istənilən vaxt öz qərarının səbəbini göstərməyə borclu olmadan göndərən dövləti xəbərdar edə bilər ki, xüsusi missiyada göndərən dövlətin hər-hansı üzvü və ya onun diplomatik heyətinin hər-hansı üzvü *persona non grata* və ya missiyanın heyətinin istənilən digər bir üzvü qəbul olunmaz şəxsdir. Bu halda göndərən dövlət müvafiq olaraq həmin şəxsi geri çağırmalı və ya missiyada onun fəaliyyətini dayandırmalıdır.

2. Əgər göndərən dövlət bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan vəzifələrini yerinə yetirməkdən imtina etsə və ya ağlabatan müddət ərzində yerinə yetirməsə qəbul edən dövlət həmin şəxsi nümayəndəliyin əməkdaşı kimi tanımaqdan imtina edə bilər.

Maddə 13

Xüsusi missiyanın funksiyalarının başlanması

1. Xüsusi missiyanın funksiyaları missiyanın, qəbul edən dövlətin xarici işlər nazirliyi və ya ona münasibətdə razılaşma olan digər orqanı ilə rəsmi əlaqəsinin qurulması anından başlanır.

2. Xüsusi missiyanın funksiyalarının həyata keçirilməsinin başlanması göndərən dövlətin daimi diplomatik nümayəndəliyi tərəfindən onun təqdim olunmasından, etimadnamə və ya səlahiyyətlərin təqdim edilməsindən asılı deyil.

Maddə 14

Xüsusi missiyanın adından fəaliyyət göstərmək səlahiyyəti

1. Xüsusi missiyanın başçısı və ya əgər göndərən dövlət onu təyin etməmişsə, göndərən dövlətin özünün qeyd etdiyi nümayəndələrindən biri xüsusi missiya adından fəaliyyət göstərməyə və qəbul edən dövlətlə yazışma aparmağa səlahiyyətləndirilir. Qəbul edən dövlət xüsusi missiyaya aid olan yazışmaları missiyanın başçısına və ya əgər missiyanın başçısı təyin olunmayıbsa yuxarıda qeyd olunan nümayəndəyə ya birbaşa, ya da daimi diplomatik nümayəndəlik vasitəsilə ünvanlandırır.

2. Lakin xüsusi missiyanın üzvü göndərən dövlət, xüsusi missiyanın başçısı və ya xüsusi missiyanın başçısı təyin olunmayıbsa hazırkı maddənin 1-ci bəndində haqqında qeyd olunan nümayəndə tərəfindən xüsusi missiyanın başçısını və ya yuxarıda qeyd olunan nümayəndəsini əvəz etmək və yaxud missiyanın adından konkret fəaliyyət göstərmək üçün səlahiyyətləndirilə bilər.

Maddə 15

Rəsmi işlərin aparıldığı qəbul edən dövlətin orqanı

Xüsusi missiyaya göndərən dövlət tərəfindən həvalə olunan qəbul edən dövlətlə bütün rəsmi işlər xarici işlər nazirliyi ilə və ya bu nazirlik vasitəsilə, və yaxudda ona münasibətdə razılaşma olan qəbul edən hökumətin digər orqanı ilə aparılır.

Maddə 16

Birinciliyə aid olan qaydalar

1. İki və ya bir neçə xüsusi missiya qəbul edən dövlətin və ya üçüncü dövlətin ərazisində görüşən zaman missiyanın birinciliyi, əgər xüsusi razılaşma yoxdursa ərazisində missiyanın yerləşdiyi dövlətin protokolu ilə müəyyən olunan dövlətlərin adlarının əlifba sırasına uyğun olaraq müəyyən olunur.

2. Mərasim və ya təntənəli hadisələr səbəbilə görüşən iki və ya bir neçə xüsusi missiyaların birinciliyi qəbul edən dövlətin protokolu ilə müəyyən olunur.

3. Həmin xüsusi missiyanın üzvlərinin birinciliyi ərazisində iki və ya bir neçə missiyanın görüşdüyü qəbul edən dövlətə və ya üçüncü dövlətə məlumat verildiyi kimi olmalıdır.

Maddə 17

Xüsusi missiyanın olduğu yer

1. Xüsusi missiyanın olduğu yer maraqlı dövlətlər arasında razılaşmaya əsasən müəyyən olunmuş yerdir.

2. Razılaşma olmadıqda xüsusi missiyanın olduğu yer qəbul edən dövlətin xarici işlər nazirliyinin yerləşdiyi yerdir.

3. Əgər xüsusi missiya öz funksiyalarını müxtəlif yerlərdə yerinə yetirirsə, maraqlı dövlətlər bu missiyanın bir neçə yerləşmə yerinə malik olması haqqında razılığa gələ bilər ki, onların da arasından biri əsas yerləşmə yeri kimi seçilə bilər.

Maddə 18

Üçüncü dövlətin ərazisində xüsusi missiyaların görüşü

1. İki və ya bir neçə dövlətin xüsusi missiyası üçüncü dövlətin ərazisində yalnız bu dövlətin bilavasitə bildirilmiş razılığı alındıqdan sonra yığıla bilər və bu zaman həmin dövlət onun ləğv etmək

hüququnu saxlayır.

2. Öz razılığını verərkən üçüncü dövlət göndərən dövlətlər tərəfindən riayət edilməli olan şərtlərini müəyyən edə bilər.

3. Üçüncü dövlət öz razılığını verərkən onun müəyyən etdiyi dərəcədə göndərən dövlətlərə münasibətdə qəbul edən dövlətin hüquqlarını həyata keçirir və öhdəliklərini üzərinə götürür.

Maddə 19

Xüsusi missiyanın göndərən dövlətin bayraq və rəmzlərindən istifadə etmək hüququ

1. Xüsusi missiya göndərən dövlətin bayraq və rəmzlərindən missiyanın tutduğu binalarında, həmçinin rəsmi məqsədlər üçün istifadə olunan zaman onun nəqliyyat vasitələrində istifadə etmək hüququna malikdir.

2. Bu maddə ilə nəzərdə tutulan hüququn həyata keçirilməsi zamanı qəbul edən dövlətin qanun, qayda və adətləri nəzərə alınmalıdır.

Maddə 20

Xüsusi missiyanın funksiyalarının başa çatması

1. Xüsusi missiyanın funksiyaları əsasən aşağıdakı hallarda bitir:

- a) maraqlı dövlətlərin razılaşması əsasında;
- b) xüsusi missiyanın vəzifələri yerinə yetdikdə;
- c) xüsusi missiya üçün müəyyən olunmuş müddət xüsusən uzadılmayıbsa, bu müddət bitdikdə;
- ç) göndərən dövlət tərəfindən xüsusi missiyanı geri çağırması və ya dayandırması haqqında xəbərdarlığa əsasən;
- d) qəbul edən dövlətin xüsusi missiyanın fəaliyyətini dayandırılmış hesab etməsi haqqında xəbərdarlığına əsasən;

2. Göndərən dövlət və qəbul edən dövlət arasında diplomatik və ya konsulluq əlaqələrinin kəsilməsi öz-özlüyündə, əlaqələrin kəsilməsi anında mövcud olan xüsusi missiyanın fəaliyyətinin dayandırılmasına gətirib çıxarmır.

Maddə 21

Dövlət başçısı və yüksəkrütbəli şəxslərin statusu

1. Xüsusi missiyaya başçılıq edən göndərən dövlətin başçısı

qəbul edən dövlətdə və ya üçüncü dövlətdə rəsmi görüş ilə digər dövlətə səfər edən dövlət başçılarının beynəlxalq hüquqla tanınan üstünlük, imtiyaz və immunitetlərindən istifadə edir.

2. Göndərən dövlətin xüsusi missiyasında iştirak edən dövlət başçısı, xarici işlər naziri və yüksək rütbəli şəxsləri qəbul edən dövlətdə və ya üçüncü dövlətdə hazırkı Konvensiya ilə nəzərdə tutulardan əlavə beynəlxalq hüquqla onlara verilən üstünlük, imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edirlər.

Maddə 22

Ümumi imtiyazlar

Qəbul edən dövlət xüsusi missiyanın xarakterini və vəzifələrini nəzərə almaqla xüsusi missiyanı onun funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün vacib olan imkanlarla təmin etməlidir.

Maddə 23

Binalar

Qəbul edən dövlət xüsusi missiyanın xahiş etdiyi təqdirdə, onun üçün binaların və həmçinin onun üzvləri üçün uyğun yaşayış binalarının alınmasında xüsusi missiyaya yardım etməlidir.

Maddə 24

Xüsusi missiyanın binalarının vergilərdən azad olunması.

1. Xüsusi missiya tərəfindən həyata keçirilən funksiyaların xarakterindən və müddətindən asılı olaraq, göndərən dövlət və onun adından fəaliyyət göstərən xüsusi missiyanın üzvləri, konkret xidmət növləri üçün ödəniş olan vergi, yığım və rüsumlarından başqa xüsusi missiyanın tutduğu binalara münasibətdə bütün dövlət, rayon və bələdiyyə vergi, yığım və rüsumlarından azad olunurlar.

2. Hazırkı maddədə qeyd olunan fiskal istisnalar, göndərən dövlət və ya xüsusi missiyanın üzvləri ilə müqavilə bağlayan şəxslərdən qəbul edən dövlətin qanunlarına əsasən tutulan vergi, yığım və rüsumlara aid olunmur.

Maddə 25

Binaların toxunulmazlığı

1. Xüsusi missiyanın yerləşdiyi binalar hazırkı Konvensiyaya uyğun olaraq toxunulmazdır. Qəbul edən dövlətin nümayəndələri bu

binalara xüsusi missiyanın başçısının və ya müvafiq hallarda, qəbul edən dövlətə akkreditə olunmuş göndərən dövlətin daimi diplomatik nümayəndəliyinin başçısının razılığı olmadan daxil ola bilməzlər. Belə razılıq, ictimai asayiş üçün ciddi təhlükə olan yanğın və ya digər təbii fəlakət hallarında və yalnız o halda ki, xüsusi missiyanın və ya müvafiq hallarda daimi nümayəndəliyin başçısından bilavasitə razılıq almaq imkanı mövcud deyil, ehtimal oluna bilər.

2. Qəbul edən dövlətin üzərinə xüsusi missiyanın binalarının hər cür zorla daxil olma və ya zərər yetirə biləcək hərəkətlərdən müdafiə etmək, missiyanın narahatlığına səbəb olan, ləyaqətinə xələl gətirən hər cür halların qarşısını almaq üçün lazımi tədbirlər görmək kimi xüsusi vəzifə düşür.

3. Xüsusi missiyanın binaları, onların avadanlığı və xüsusi missiyanın işi üçün istifadə olunan digər əmlak və həmçinin missiyanın nəqliyyat vasitələri axtarışdan, müsadirə, həbs və digər icra əməllərindən immunitetə malikdir.

Maddə 26

Arxiv və sənədlərin toxunulmazlığı

Xüsusi missiyaların arxiv və sənədləri istənilən zaman yerlərindən asılı olmayaraq toxunulmazdır. Vacib olan hallarda onlar görünən xarici fərqləndirici əlamətlərə malik olmalıdırlar.

Maddə 27

Hərəkət etmək azadlığı

Girişi qadağan edilən, yaxud dövlət təhlükəsizliyi baxımından tənzimlənən bölgələr haqqında qanun-qaydalara zidd olmadığı halda, qəbul edən dövlət xüsusi missiyanın bütün üzvlərini onun ərazisində xüsusi missiyanın funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün vacib olan yerdəyişmə və səyahət azadlığı ilə təmin edir.

Maddə 28

Əlaqələr azadlığı

1. Qəbul edən dövlət bütün rəsmi məqsədlər üçün xüsusi missiyanın azad əlaqələrinə icazə verməli və onu qorumaqdadır. Harada yerləşməsindən asılı olmayaraq göndərən dövlətin hökuməti ilə, onun diplomatik nümayəndəlikləri ilə, konsulluqları və digər xüsusi missiyaları ilə və yaxud həmin missiyanın ayrı-ayrı qrupları

ilə əlaqə saxlayarkən xüsusi missiya kuryerlər və şifrləşdirilmiş və kodlaşdırılmış depeşalar da daxil olmaqla bütün uyğun vasitələrdən istifadə edə bilər. Buna baxmayaraq xüsusi missiya yalnız qəbul edən dövlətin razılığı əsasında radioötürücü quraşıdır və istismar edə bilər.

2. Xüsusi missiyanın rəsmi korrespondensiyaları toxunulmazdır. Rəsmi korrespondensiyalar məhfumu altında xüsusi missiyaya və onun funksiyalarına aid bütün yazışmalar başa düşülür.

3. Praktiki mümkün olan yerlərdə xüsusi missiya göndərən dövlətin daimi diplomatik nümayəndəliyinin əlaqə vasitələrindən, o cümlədən, diplomatik poçtdan və kuryer xidmətindən istifadə edir.

4. Xüsusi missiyanın poçtunu açmaq və gecikdirmək olmaz.

5. Xüsusi missiyanın poçtunu təşkil edən bütün yerlərin onların xarakterini göstərən görünən xarici nişanları olmalı və xüsusi missiyanın yalnız rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan sənədlər və əşyalardan ibarət olmalıdır.

6. Statusu və poçtu təşkil edən yerlərin sayı göstərilmiş rəsmi sənədlə təmin edilməli olan xüsusi missiyanın kuryeri öz vəzifəsini yerinə yetirərkən qəbul edən dövlətin müdafiəsindən istifadə edir. O, şəxsi toxunulmazlıqdan istifadə edir və hər hansı bir formada həbs edilə və ya tutulub saxlanıla bilməz.

7. Göndərən dövlət və ya xüsusi missiya ad hoc kuryer təyin edə bilər. Bu cür hallarda həmçinin, bu maddənin 6-cı bəndinin müddəaları belə bir istisna ilə tətbiq edilir ki, qeyd olunan immunitətlər ad hoc kuryer ona həvalə edilən xüsusi missiyanın poçtunu təyinatı üzrə çatdırdığı andan dayandırılır.

8. Xüsusi missiyanın poçtu liman və ya aeroporta istiqamət alan və ora gəlməyə icazəsi olan gəmi və ya mülki təyyarə komandirinə tapşırıla bilər. Komandir, poçtu təşkil edən yerlərin sayını göstərən rəsmi sənədlə təchiz edilir, lakin o, xüsusi missiyanın kuryeri sayılmır. Səlahiyyətli hakimiyyət orqanları ilə razılığa əsasən, xüsusi missiya öz üzvlərindən birini gəmi və ya təyyarə komandirindən poçtu bilavasitə və maneəsiz qəbul etməsi üçün göndərə bilər.

Maddə 29

Şəxsi toxunulmazlıq

Göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələrinin və həmçinin missiyanın diplomatik personalının üzvlərinin şəxsiyyəti

toxunulmazdır. Onlar heç bir formada həbs edilə və ya tutulub saxlanıla bilməz. Qəbul edən dövlət onlara lazımi hörmətlə yanaşmalı və onların şəxsiyyəti, azadlıq və şərəfinə qarşı ola biləcək qəsdlərin qarşısını almaq üçün bütün lazımi tədbirləri görməlidir.

Maddə 30

Şəxsi binaların toxunulmazlığı

1. Göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələrinin və onun diplomatik heyətinin üzvlərinin şəxsi binaları xüsusi missiyanın binaları ilə eyni toxunulmazlıq və müdafiədən istifadə edir.

2. Onların kağızları, korrespondensiyaları və - 31-ci maddənin 4-cü bəndində qeyd olunan istisnalarla--onların əmlakı bərabər dərəcədə toxunulmazlıqdan istifadə edir.

Maddə 31

Yurisdiksiya immuniteti

1. Göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələri və onun diplomatik heyətinin üzvləri qəbul edən dövlətin cinayət yurisdiksiyası immunitetindən istifadə edir.

2. Onlar, həmçinin, aşağıda göstərilən hallardan başqa qəbul edən dövlətin mülki və inzibati yurisdiksiyası immunitetindən də istifadə edir:

a) qəbul edən dövlətin ərazisində yerləşən daşınmaz şəxsi əmlaka aid mülkiyyət iddiası, əgər həmin şəxs bu əmlaka akreditə edən dövlətin adından missiyanın məqsədləri üçün sahib deyilsə;

b) həmin şəxsin vəsiyyətin icraçısı, vərəsəlik mülkiyyətinin qəyyumu, varis və ya vərəsini alan sifətilə akreditə edən dövlətin adından deyil, adi şəxs kimi çıxış etdiyi vərəsəlik iddialarında;

c) həmin şəxsin qəbul edən dövlətdə özünün rəsmi funksiyaları hüduqlarından kənar həyata keçirdiyi istənilən peşə və ya kommersiya fəaliyyətinə aid iddialar;

ç) həmin şəxsin rəsmi funksiyası hüduqlarından kənar istifadə etdiyi nəqliyyat vasitələri ilə törənmiş bədbəxt hadisə zamanı vurulan zərərin ödənilməsinə aid iddialar.

3. Göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələri və onun diplomatik heyətinin üzvləri şahid qismində ifadə verməyə bərcu deyillər.

4. Bu maddənin 2-ci bəndinin "a", "b", "c" və "d"

yarımbəndlərinə aid olan hallar istisna olmaqla göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələri və onun diplomatik heyətinin üzvlərinə qarşı heç bir icra tədbirləri tətbiq edilə bilməz, ancaq bir şərtlə tətbiq edilə bilər ki, onun şəxsiyyətinin və iqamətgahının toxunulmazlığı pozulmasın.

5. Göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələrinin və onun diplomatik heyətinin üzvlərinin yurisdiksiya immuniteti onları göndərən dövlətin yurisdiksiyasından azad etmir.

Maddə 32

Sosial təminat haqqında qanunvericilikdən istisnalar

1. Bu maddənin 3- cü bəndində nəzərdə tutulan istisnalarla, qəbul edən dövlətdə qüvvədə olan sosial təminat haqqında qərarlar göndərən dövlətə göstərilən xidmətlərə münasibətdə göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələri və onun diplomatik heyətinin üzvlərinə şamil edilmir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan istisna, həmçinin yalnız göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələri və onun diplomatik heyətinin üzvləri yanında şəxsi xidmətdə olan şəxslərə də şamil edilir, bu şərtlə ki:

a) bu şəxslər yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmasın və ya həmin dövlətdə daimi yaşamasın və

b) göndərən dövlətdə və ya üçüncü dövlətdə qüvvədə olan sosial təminat haqqında müddəalar onlara şamil edilsin.

3. Bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan istisnanın şamil edilmədiyini şəxsləri maddəli işə cəlb edən göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələri və onun diplomatik heyətinin üzvləri qəbul edən dövlətdə qüvvədə olan sosial təminat haqqında qaydalara görə işəgötürənlərə həvalə edilən öhdəlikləri yerinə yetirirlər.

4. Bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində nəzərdə tutulan istisna qəbul edən dövlətdə sosial təminat sistemində könüllü iştirak etməyə mane olmur, bu şərtlə ki, həmin dövlət bu cür iştiraka icazə versin.

5. Bu maddənin müddəaları sosial təminat haqqında əvvəllər bağlanmış ikitərəfli və ya çoxtərəfli sazişlərə aid deyildir və gələcəkdə bu cür sazişlər bağlanmasına mane olmur.

Maddə 33

Vergi, yığım və rüsumlardan azad etmə

Göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələri və onun diplomatik heyətinin üzvləri aşağıdakılar istisna olmaqla bütün dövlət, rayon və bələdiyyə vergilərindən, yığımlarından, şəxsi və əmlak rüsumlarından azad edilir:

a) adətən malların və ya xidmətlərin qiymətinə daxil edilən dolaylı vergilər;

b) qəbul edən dövlətin ərazisində yerləşən şəxsi daşınmaz əmlaka həmin şəxs göndərən dövlətin adından nümayəndəliyin məqsədləri üçün malik deyildirsə, həmin daşınmaz əmlaka görə yığımlar və vergilər;

c) 44-cü maddədəki istisnalarla qəbul edən dövlət tərəfindən tutulan miras vergiləri və vərəsəlik rüsumları;

ç) mənbəyi qəbul edən dövlətdə olan şəxsi gəlirdən yığımlar və vergilər, həmçinin qəbul edən dövlətdəki kommərsiya müəssisələrinə kapital qoyuluşundan tutulan vergilər;

d) konkret xidmət növlərinə görə tutulan yığımlar;

e) 24-cü maddədə nəzərdə tutulan istisnalarla daşınmaz əmlaka münasibətdə qeydiyyat, məhkəmə və reyestr rüsumları, ipoteka rüsumları və gerb rüsumu.

Maddə 34

Şəxsi mükəlləfiyyətlərdən azad etmə

Qəbul edən dövlət göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələrini və onun diplomatik heyətinin üzvlərini bütün əmək və dövlət mükəlləfiyyətlərindən, onların xarakterindən asılı olmayaraq, eləcə də, rekvizisiya, kontribusiyaya və hərbi yerləşmə kimi hərbi mükəlləfiyyətlərdən azad edir.

Maddə 35

Gömrük rüsumlarından və gömrük yoxlamasından azad etmə

1. Qəbul edən dövlət onun qəbul etdiyi qanunlar və qaydalar çərçivəsində müvafiq olaraq anbar rüsumları, daşımaya görə və oxşar xidmətlərə görə rüsumlar müstəsna olmaqla aşağıda göstərilən əşyaların idxal edilməsinə icazə verir və bütün gömrük rüsumlarından, vergilərdən və bununla əlaqədar yığımlardan azad edir:

a) xüsusi missiyanın rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyalar;

b) göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələrinin və

onun diplomatik heyətinin üzvlərinin şəxsi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyalar.

2. Göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələrinin və onun diplomatik heyətinin üzvlərinin şəxsi baqajında bu maddənin 1-ci bəndin göstərilən istisnaların şamil edilmədiyi əşyaların və ya gətirilməsi və ya aparılması qəbul edən dövlətin qanunu ilə qadağan edilmiş və ya qəbul edən dövlətin karantin qaydaları ilə tənzimlənən əşyalar olmasını güman etmək üçün ciddi əsaslar olmadıqda yoxlamadan azad edilir. Belə yoxlama yalnız həmin şəxsin və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsinin iştirakı ilə aparılır.

Maddə 36

İnzibati-texniki heyət

Xüsusi missiyanın inzibati-texniki heyətinin üzvləri 29 -34-cü maddələrdə göstərilmiş imtiyazlardan və immunitətlərdən istifadə edirlər, bu şərtlə ki, 31-ci maddənin 2-ci bəndində göstərilən qəbul edən dövlətin mülki və inzibati yurisdiksiyasından immunitet hüququ onların öz vəzifələrinin icra edilmədiyi vaxtda törədilmiş hərəkətlərinə şamil edilmir. Onlar, həmçinin qəbul edən dövlətin ərazisinə ilk gəlişlərində gətirdikləri əşyalara münasibətdə 35-ci maddənin 1-ci bəndində göstərilmiş imtiyazlardan istifadə edirlər.

Maddə 37

Xidmət heyəti

Xüsusi missiyanın xidmət heyətinin üzvləri öz vəzifələrinin icrası zamanı etdikləri hərəkətlərə münasibətdə qəbul edən dövlətin yurisdiksiyasından immunitədən istifadə edir, onların xidmətinə görə aldıkları qazancdan tutulan vergilərdən, yığımlardan və rüsumlardan azad edilir, həmçinin 32-ci maddədə nəzərdə tutulan sosial təminat haqqında qanunvericilikdən istisnalardan istifadə edirlər.

Maddə 38

Şəxsi xidmət heyəti

Xüsusi missiya üzvlərinin şəxsi xidmət heyəti öz xidmətinə görə aldıkları qazancdan vergilərdən, yığımlardan və rüsumlardan azad edilir. Başqa məsələlərdə onlar imtiyaz və immunitətlərdən yalnız yerləşmə dövlətinin icazə verdiyi hədlər daxilində istifadə edə bilərlər. Lakin qəbul edən dövlət bu şəxslər üzərində öz yurisdiksiyasını elə həyata keçirməlidir ki, nümayəndəliyin funksiyalarının həyata keçirilməsinə lazımsız müdaxilə edilməsin.

Maddə 39

Ailə üzvləri

1. Göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələrinin ailə üzvləri və onun diplomatik heyətinin ailə üzvləri, əgər onlar xüsusi missiyanın bu üzvlərini müşayiət edirlərsə və əgər onlar qəbul edən dövlətin vətəndaşları deyillərsə və burada daimi yaşayırlarsa 29-35-ci maddələrdə göstərilən imtiyaz və immunitətlərdən istifadə edirlər.

2. Xüsusi missiyanın inzibati-texniki personalının üzvlərinin ailə üzvləri, əgər onlar xüsusi missiyanın bu üzvlərini müşayiət edirlərsə və əgər onlar qəbul edən dövlətin vətəndaşları deyillərsə və burada daimi yaşayırlarsa 36-cı maddədə qeyd olunan imtiyaz və immunitətlərdən istifadə edirlər.

Maddə 40

Qəbul edən dövlətin vətəndaşları və qəbul edən dövlətin ərazisində daimi yaşayan şəxslər

1. Qəbul edən dövlətin təqdim edə biləcəyi əlavə imtiyazlar və immunitətlərlə yanaşı qəbul edən dövlətin vətəndaşı olan və ya

həmin dövlətdə daimi yaşayan göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələri və onun diplomatik heyətinin üzvləri yalnız öz funksiyalarını yerinə yetirərkən etdikləri rəsmi hərəkətlərə münasibətdə yurisdiksiyadan immunitə və toxunulmazlığa malikdirlər.

2. Qəbul edən dövlətin vətəndaşları olan və ya həmin dövlətdə daimi yaşayan xüsusi missiyanın digər üzvləri və şəxsi xidmət heyətinin üzvləri yalnız qəbul edən dövlətin icazə verdiyi hədlər daxilində imtiyaz və immunitətlərdən istifadə edirlər. Lakin qəbul edən dövlət bu şəxslər üzərində öz yurisdiksiyasını elə tərzdə həyata keçirməlidir ki, xüsusi missiyanın funksiyalarının həyata keçirilməsinə lazımsız müdaxilə edilməsin.

Maddə 41

İmmunitətdən imtina

1. Göndərən dövlət özünün xüsusi missiyadakı nümayəndələrinin və onun diplomatik heyətinin üzvlərinin və 36-40-cı maddələrə müvafiq olaraq immunitet hüququna malik olan digər şəxslərin immunitətdən imtina edə bilər.

2. İmtina həmişə dəqiq ifadə edilmiş olmalıdır.

3. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilmiş istənilən şəxslərdən biri tərəfindən iş qaldırılması onu bilavasitə əsas iddia ilə əlaqədar olan qarşılıqlı iddialara münasibətdə yurisdiksiyadan immunitətin istinad etmək hüququndan məhrum edir.

4. Mülki və ya inzibati işlərə münasibətdə yurisdiksiyadan immunitətdən imtina edilməsi qərarın icrasına münasibətdə immunitətdən imtina edilməsi demək deyildir, bundan ötrü ayrıca imtina tələb edilir.

Maddə 42

Üçüncü dövlətin ərazisindən tranzit keçid

1. Əgər göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndəsi və onun diplomatik heyətinin üzvü öz funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün gedərkən və ya göndərən dövlətə qayıdarkən üçüncü dövlətin ərazisindən keçirsə və ya bu ərazidədirsə, bu üçüncü dövlət ona toxunulmazlıq və onun gedişi və qayıdışının təmin edilməsi üçün tələb oluna bilən digər immunitətləri verir. Bunlar imtiyaz və immunitətlərdən istifadə edən, bu bənddə qeyd olunan şəxsləri müşayiət edən və ya ayrılıqda ona çatmaq üçün gedən və ya öz

ölkəsinə qayıdan hər bir ailə üzvünə də aiddir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən vəziyyət yarandıqda üçüncü dövlət xüsusi missiyanın inzibati-texniki və ya xidmət personalının üzvlərinin və onların ailə üzvlərinin onun ərazisindən keçib getməsinə maneçilik törətməməlidir.

3. Üçüncü dövlətlər tranzitlə gedən rəsmi yazışmaya və kodlaşdırılmış, şifrəli məktublar da daxil olmaqla digər rəsmi məlumatlara da qəbul edən dövlətin bu Konvensiyaya uyğun olaraq verməli olduğu azadlıq və mühafizəni verməlidir. Bu maddənin 4-cü bəndinin müddəalarına riayət olunması şərti ilə onlar tranzitlə gedən kuryerlərə və xüsusi missiyanın poçtuna qəbul edən dövlətin bu Konvensiyaya uyğun olaraq verməyə borclu olduğu toxunulmazlığı və mühafizəni verməlidir.

4. Üçüncü dövlət bu maddənin 1, 2, 3-cü bəndlərində qeyd olunan şəxslərə münasibətdə öz öhdəliklərini o halda yerinə yetirməyə borcludur ki, o, ya viza sorğusu yolu ilə, ya da bu şəxslərin xüsusi missiyanın üzvləri qismində, onların ailə üzvləri və yaxudda kuryerlər qismində tranzit keçməsi haqqında bildiriş yolu ilə bu haqda qabaqcadan məlumatlandırılmış olsun.

5. Üçüncü dövlətlərin bu maddənin 1, 2 və 3-cü bəndləri ilə nəzərdə tutulan vəzifələri, müvafiq olaraq bu bəndlərdə nəzərdə tutulan və fəvqəladə vəziyyətlə əlaqədar üçüncü dövlətin ərazisində olan şəxslərə və rəsmi məlumatlara, xüsusi missiyanın poçtuna da aid edilir.

Maddə 43

İmmunitet və imtiyazların təsir müddəti

1. Xüsusi missiyanın hər bir üzvü xüsusi missiyada öz funksiyalarını yerinə yetirmək məqsədilə qəbul edən dövlətin ərazisinə qədəm qoyduğu andan, və ya əgər həmin şəxs artıq bu dövlətin ərazisindədirsə onun təyini haqqında xarici işlər nazirliyinə və ya haqqında razılıq əldə edilmiş digər bir nazirliyə məlumat verilən andan, onun hüququ olan imtiyaz və imunitetlərdən istifadə edir.

2. Əgər xüsusi missiya üzvünün funksiyaları bitirsə, onun imtiyaz və imunitetləri o, qəbul edən dövlətin ərazisini tərk edən andan və ya bunu etmək üçün verilən əqlabatan vaxt bitdikdən sonra dayandırılır, lakin hərbi münaqişə hallarında belə, həmin vaxta qədər bu imtiyaz və imunitetlər qüvvədə qalır. Lakin missiyanın bu üzvü

tərəfindən öz funksiyalarını yerinə yetirərkən həyata keçirilən əməllərə münasibətdə immunitet qalmaqla davam edir.

3. Əgər xüsusi missiyanın üzvü vəfat edirsə, onun ailə üzvləri, qəbul edən dövlətin ərazisini tərk etmək üçün əqlabatan müddət bitənə qədər özlərinin imtiyaz və imunitetlərindən istifadə etməyə davam edirlər.

Maddə 44

Xüsusi missiyanın üzvünün və ya onun ailə üzvlərinin ölümü halında onların əmlakı

1. Xüsusi missiyanın üzvü və ya onu müşayiət edən ailə üzvünün vəfat etməsi halında əgər, vəfat edən şəxs qəbul edən dövlətin vətəndaşı deyildisə və ya orada daimi yaşamayıbsa, qəbul edən dövlət bu ölkədə əldə olunan və həmin şəxsin ölümü anında ölkədən çıxarılması qadağan olunan bütün əmlak istisna edilməklə ölünün qəbul edən dövlətdə əldə edilmiş daşınan əmlakını çıxarmağa icazə verir.

2. Vəfat edən şəxsin qəbul edən dövlətdə xüsusi missiyanın üzvü və ya xüsusi missiyanın üzvünün ailə üzvü kimi olması ilə əlaqədar bu dövlətdə yerləşən daşınar əmlakdan miras vergisi və varislik rüsumu alınmır.

Maddə 45

Qəbul edən dövlətin ərazisindən çıxmağa və xüsusi missiyanın arxivlərinin çıxarılmasına yardım etmək

Qəbul edən dövlət, hətta silahlı münaqişə baş verdikdə belə, yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olmayan və imtiyaz və imunitetlərdən istifadə edən şəxslərin və vətəndaşlığından asılı olmayaraq belə şəxslərin ailə üzvlərinin mümkün qədər təcili çıxıb getmələri üçün zəruri olan yardımı göstərməlidir. O cümlədən, o, zəruri hallarda onların özləri və əmlakları üçün tələb olunan nəqliyyat vasitəsini onların ixtiyarına verməlidir.

Maddə 46

Xüsusi missiyanın funksiyalarının bitməsinin nəticələri

1. Xüsusi missiyanın funksiyaları bitdikdə, qəbul edən dövlət, onların sərəncamında olana qədər xüsusi missiyanın binalarını və həmçinin əmlak və arxivlərini qorumalı və hörmət etməlidir.

Göndərən dövlət bu əmlakı və bu arxivləri uyğun müddət ərzində çıxarmalıdır.

2. Göndərən dövlət ilə qəbul edən dövlət arasında diplomatik və ya konsulluq əlaqələrinin olmaması və kəsilməsi hallarında və əgər xüsusi missiyanın funksiyaları dayandırılıbsa, göndərən dövlət, hətta silahlı münaqişə halında belə qəbul edən dövlət üçün münasib olan üçüncü dövlətə xüsusi missiyanın əmlakını və arxivini mühafizə etməyi həvalə edə bilər.

Maddə 47

Qəbul edən dövlətin qanun və qərarlarına hörmət etmək və xüsusi missiyanın binalarından istifadə edilməsi

1. Hazırkı Konvensiyaya görə imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edən bütün şəxslər bu imtiyaz və immunitetlərə ziyan vurulmadan yerləşmə dövlətinin qanun və qərarlarına hörmət etməyə borcludurlar. Onlar, həmçinin bu dövlətin daxili işlərinə qarışmamalıdırlar.

2. Xüsusi missiyaların binaları xüsusi missiyaların bu Konvensiya ilə, ümumi beynəlxalq hüququn digər normaları ilə və ya göndərən dövlətlə qəbul edən dövlət arasında qüvvədə olan hər hansı xüsusi razılaşmalarla nəzərdə tutulmuş funksiyaları ilə bir araya sığmayan məqsədlər üçün istifadə edilməməlidir.

Maddə 48

Peşəkar və ya kommertiya fəaliyyəti

Göndərən dövlətin xüsusi missiyadakı nümayəndələri və onun diplomatik personalının üzvləri şəxsi mənfəət məqsədilə qəbul edən dövlətdə peşəkar və ya kommertiya fəaliyyəti ilə məşğul olmamalıdırlar.

Maddə 49

Ayrı-seçkiliyin yolverilməzliyi

1. Bu Konvensiyanın müddəaları tətbiq edilərkən dövlətlər arasında ayrı-seçkiliyə yol verilmir.

2. Lakin aşağıda göstərilən hallar ayrı-seçkilik hesab edilmir:

a) əgər qəbul edən dövlət bu Konvensiyanın hər hansı müddəasını onun göndərən dövlətdəki xüsusi missiyasına qarşı məhdud şəkildə tətbiq olunması ilə əlaqədar bu maddəni məhdud şəkildə

tətbiq edirsə;

b) bu dəyişikliyin digər dövlətlərə münasibətdə tətbiq olunmamasına baxmayaraq, adətə görə və ya öz aralarında razılaşma ilə dövlətlər öz xüsusi missiyaları üçün üstünlük, imtiyaz və immunitetlərin həcmi dəyişirlərsə. Bir şərtlə ki, belə dəyişiklik hazırkı Konvensiyanın obyekt və məqsədinə zidd olmayacaq və üçüncü dövlətlər tərəfindən öz hüquqlarının həyata keçirilməsinə və vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə təsir etməyəcəkdir.

Maddə 50

İmzalama

Hazırkı Konvensiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və ya istənilən ixtisaslaşdırılmış qurumların, və ya Atom enerjisi üzrə beynəlxalq agentliyin üzvləri və ya Beynəlxalq Məhkəmənin Statutunun iştirakçıları olan, həmçinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası tərəfindən Konvensiyanın iştirakçısı olmaq üçün dəvət olunan istənilən digər dövlətlər tərəfindən 1970-ci il dekabrın 31-nə qədər – Nyu-Yorkda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Mərkəzi müəssisələrində imzalanmağa açıqdır.

Maddə 51

Ratifikasiya

Hazırkı Konvensiya ratifikasiya edilməlidir. Ratifikasiya sənədləri saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

Maddə 52

Qoşulma

Hazırkı Konvensiya 50-ci maddədə göstərilən kateqoriyalardan birinə mənsub olan istənilən dövlətin qoşulması üçün açıqdır. Qoşulma haqqında sənədlər saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verilir.

Maddə 53

Qüvvəyə minmə

1. Bu Konvensiya sayca iyirmi ikinci ratifikasiya sənədinin və ya qoşulma haqqında sənədin saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə təhvil verildiyindən otuz gün sonra qüvvəyə

minir.

2. İyirmi ikinci ratifikasiya sənədinin və ya qoşulma haqqında sənədin təhvilindən sonra Konvensiyanı ratifikasiya edən və ya ona qoşulan hər bir dövlətə münasibətdə Konvensiya həmin dövlət öz ratifikasiya sənədini və ya qoşulma haqqında sənədini təhvil verdikdən otuz gün sonra qüvvəyə minir.

Maddə 54

Depozitarinin göndərdiyi bildiriş

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibi 50-ci maddədə qeyd olunan kateqoriyalardan birinə aid olan bütün dövlətlərə aşağıdakılar barəsində bildirir:

a) bu Konvensiyanın imzalanması və 50, 51 və 52-ci maddələrə müvafiq olaraq ratifikasiya sənədlərinin və ya qoşulma haqqında sənədlərin saxlanmaq üçün təhvil verilməsi haqqında;

b) 53-cü maddəyə uyğun olaraq bu Konvensiyanın qüvvəyə minməsi tarixi haqqında.

Maddə 55

Autentik mətnlər

İngilis, ispan, çin, rus və fransız dillərində olan mətnləri eyni autentik olan hazırkı Konvensiyanın əsl saxlanmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinə veriləcəkdir ki, o da bu mətnin təsdiq edilmiş surətlərini 50-ci maddədə sadalanan kateqoriyalardan birinə mənsub olan bütün dövlətlərə göndərəcəkdir.

Öz hökumətləri tərəfindən lazımı qaydada səlahiyyətləndirilən aşağıdakı imza atanlar bunları təsdiqləmək üçün 1969-cu il dekabrın 16-da Nyu-Yorkda imzalamaq üçün açıq olan bu Konvensiyanı imzaladılar.

DÖVLƏTLƏRİN UNİVERSAL XARAKTERLİ BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARLA MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ NÜMAYƏNDƏLİYİ HAQQINDA VYANA KONVENSIYASI* (Vyana, 14 mart 1975-ci il)

Bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər, dövlətlər arasında münasibətlərdə çoxtərəfli diplomatiyanın get-gedə daha əhəmiyyətli rol oynamasını, həmçinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, onun ixtisaslaşmış müəssisələrinin və universal xarakterli digər beynəlxalq Təşkilat çərçivəsində beynəlxalq birlik çərçivəsində məsuliyyətini etiraf edərək,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin dövlətlərin suveren bərabərliyi, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunub saxlanması, dövlətlər arasında dostluq münasibətlərinin və əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin dəstəklənməsi məqsəd və prinsiplərini nəzərə alaraq,

dövlətlər arasında ikitərəfli münasibətlərə tətbiq edilən beynəlxalq hüququn kodifikasiyası və mütərəqqi inkişafı üzrə Diplomatik əlaqələr haqqında 1961-ci il Vyana Konvensiyası, Konsul əlaqələri haqqında 1963-cü il Vyana Konvensiyası və Xüsusi missiyalar haqqında 1969-cu il Konvensiyası vasitəsilə həyata keçirilmiş işi xatırladaraq,

Dövlətlərin universal xarakterli beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərində nümayəndəliyi haqqında beynəlxalq Konvensiyanın dövlətlərin siyasi və sosial-iqtisadi sistemlərindən asılı olmayaraq onlar arasında dostluq münasibətlərinin və əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə töhfə olacağını hesab edərək,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin 105-ci maddəsinə istinad edərək,

Bu Konvensiyada nəzərdə tutulan imtiyaz və immunitetlərin məqsədinin ayrı-ayrı şəxslər üçün səmərə təmin edilməsi deyil, onların bu cür təşkilatlar və konfranslarla əlaqədar funksiyalarının səmərəli həyata keçirilməsini təmin etməkdən ibarət olmasını qəbul edərək,

* 1 yanvar 1996-cı ilə qədər qüvvəyə minməmişdir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının imtiyazlar və İmmunitətlər haqqında 1946-cı il Konvensiyasını, ixtisaslaşdırılmış müəssisələrin imtiyazları və immunitətləri haqqında 1947-ci il Konvensiyasını və dövlətlər arasında, eləcə də dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar arasında qüvvədə olan başqa sazişləri nəzərə alaraq,

Bu Konvensiyanın müddəalarında öz dəqiq ifadəsini tapmamış məsələləri beynəlxalq adət hüququ normalarının tənzimləməkdə davam etməsini təsdiqləyərək, aşağıdakılar barədə razılaşıldılar:

I hissə. Giriş

Maddə 1

İstifadə edilən terminlər

1. Bu Konvensiyada:

1) "beynəlxalq təşkilat" hökumətlərarası təşkilat deməkdir;

2) "universal xarakterli beynəlxalq təşkilat" BMT-ni, onun ixtisaslaşdırılmış təsisatlarını, Beynəlxalq Atom Enerjisi agentliyini, həmçinin üzvlərinin tərkibi və məsuliyyəti geniş beynəlxalq xarakter daşıyan istənilən analogi təşkilatı bildirir;

3) "təşkilat" müəyyən beynəlxalq təşkilatı bildirir;

4) "orqan":

a) beynəlxalq təşkilatın istənilən əsas və ya köməkçi orqanını və ya

b) bu cür orqanın üzvləri dövlətlər olan istənilən komissiyasını, komitəsini və ya yarımqrupunu bildirir;

5) "konfrans" dövlətlərin beynəlxalq təşkilat tərəfindən və ya onun rəhbərliyi altında çağırılan konfransı deməkdir;

6) "nümayəndəlik" müvafiq surətdə, daimi nümayəndəlik və ya daimi müşahidəçi missiyası deməkdir;

7) "daimi nümayəndəlik" beynəlxalq təşkilatın üzvü olan dövlət tərəfindən onu həmin təşkilatda təmsil etmək üçün göndərilən daimi xarakterli missiya deməkdir;

8) "daimi müşahidəçi missiyası" beynəlxalq təşkilatın üzvü olmayan dövlət tərəfindən onu həmin təşkilatda təmsil etmək üçün göndərilən daimi xarakterli missiya deməkdir;

9) "nümayəndə heyəti" müvafiq surətdə orqanda nümayəndə heyəti və ya konfransda nümayəndə heyəti deməkdir;

10) "orqanda nümayəndə heyəti" dövlət tərəfindən orqanın işində onun adından iştirak etmək üçün göndərilən nümayəndə heyəti deməkdir;

11) "konfransda nümayəndə heyəti" dövlət tərəfindən konfransın işində onun adından iştirak etmək üçün göndərilən nümayəndə heyəti deməkdir;

12) "müşahidəçinin nümayəndə heyəti" müvafiq surətdə müşahidəçinin orqanda nümayəndə heyəti və ya müşahidəçinin konfransda nümayəndə heyəti deməkdir;

13) "müşahidəçinin orqanda nümayəndə heyəti" dövlət tərəfindən bu orqanın işində onun adından müşahidəçi qismində iştirak etmək üçün göndərilən nümayəndə heyəti deməkdir;

14) "müşahidəçinin konfransda nümayəndə heyəti" dövlət tərəfindən bu konfransın işində onun adından müşahidəçi qismində iştirak etmək üçün göndərilən nümayəndə heyəti deməkdir;

15) "yerləşmə dövləti" ərazisində:

a) təşkilatın mənzil-qərargahının və ya bölməsinin yerləşdiyi və ya

b) orqanın və ya konfransın sessiyasının çağırıldığı dövlət deməkdir;

16) "göndərən dövlət":

a) təşkilatın mənzil-qərargahı və ya bölməsi yanında nümayəndəlik təsis edən və ya

b) orqana nümayəndə heyəti və ya konfransa nümayəndə heyəti göndərən və ya

c) orqana müşahidəçi nümayəndə heyəti və ya konfransa müşahidəçi nümayəndə heyəti göndərən dövlət deməkdir;

17) "nümayəndəliyin rəhbəri", müvafiq surətdə, daimi nümayəndə və ya daimi müşahidəçi deməkdir;

18) "daimi nümayəndə" deməkdir lüü, na kotoroe göndərən dövlət tərəfindən fəaliyyət göstərmək vəzifəsi həvalə edilmiş qismində daimi müşahidəçi missiyasının rəhbəri ;

19) "daimi müşahidəçi" göndərən dövlət tərəfindən daimi müşahidəçi missiyasının rəhbəri qismində fəaliyyət göstərmək vəzifəsi həvalə edilmiş şəxs deməkdir;

20) "nümayəndəliyin əməkdaşları" nümayəndəliyin rəhbəri və nümayəndəliyin heyət üzvləri deməkdir;

21) "nümayəndə heyətinin rəhbəri" göndərən dövlət

tərəfindən bu qisimdə fəaliyyət göstərmək vəzifəsi həvalə edilmiş nümayəndə deməkdir;

22) "nümayəndə" dövlət tərəfindən orqanın və ya konfransın işində onun nümayəndəsi qismində iştirak etmək üçün təyin edilmiş istənilən şəxs deməkdir;

23) "nümayəndə heyətinin üzvləri" nümayəndə və heyət üzvləri deməkdir;

24) "müşahidəçi nümayəndə heyətinin rəhbəri" göndərən dövlət tərəfindən bu qisimdə fəaliyyət göstərmək vəzifəsi həvalə edilmiş müşahidəçi nümayəndə deməkdir;

25) "müşahidəçi nümayəndə" dövlət tərəfindən orqanın və ya konfransın işində müşahidəçi qismində iştirak etmək üçün təyin edilmiş istənilən şəxs deməkdir;

26) "müşahidəçi nümayəndə heyətinin üzvləri" müşahidəçi nümayəndələr və heyət üzvləri deməkdir;

27) "heyət üzvləri" nümayəndəliyin, nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin məqsədləri üçün diplomat statusuna malik olan nümayəndəliyin diplomatik heyətinin, inzibati-texniki heyətin və xidmət heyətinin, nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin üzvləri deməkdir;

28) "diplomatik heyətin üzvləri" nümayəndəliyin, nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin, məqsədləri üçün diplomat statusuna malik olan heyət üzvləri deməkdir;

29) "inzibati-texniki heyətin üzvləri" nümayəndəliyə, nümayəndə heyətinə və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinə inzibati-texniki xidmətlər göstərilməsi üçün istifadə edilən heyət üzvləri deməkdir;

30) "xidmət heyətinin üzvləri" nümayəndəlik, nümayəndə heyəti və ya müşahidəçi nümayəndə heyəti tərəfindən ev işçiləri qismində və ya analoji funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün istifadə edilən heyət üzvləri deməkdir;

31) "özel xidmət heyəti" müstəsna olaraq nümayəndəliyin əməkdaşlarına və ya nümayəndə heyətinin üzvlərinə özel xidmətlə məşğul olan şəxslər deməkdir;

32) "nümayəndəliyin binası" nümayəndəliyin məqsədləri üçün istifadə edilən binalar və ya binaların hissələri, o cümlədən, nümayəndəliyin rəhbərinin iqamətgahı, eləcə də, mülkiyyət hüququnun kimə mənsub olmasından asılı olmayaraq həmin binalara

aid olan torpaq sahələri deməkdir;

33) "nümayəndə heyətinin binaları" mülkiyyət hüququnun kimə mənsub olmasından asılı olmayaraq yalnız nümayəndə heyətlərinin xidməti binaları qismində istifadə edilən binaların hissələri deməkdir;

34) "Təşkilatın qaydaları" Təşkilatın təsis aktları, müvafiq qərarları və qətnəətləri, eləcə də, Təşkilatın qərarlaşmış fəaliyyət praktikası deməkdir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinin bu Konvensiyada istifadə edilən terminlərə aid müddəaları həmin terminlərin istifadə edilməsinə və ya başqa beynəlxalq sənədlərdə və ya hər hansı dövlətin daxili hüququnda həmin terminlərə verilə biləcək mənaya xələl gətirmir.

Maddə 2

Bu Konvensiyanın tətbiq sahəsi

1. Bu Konvensiya dövlətlərin universal xarakterli istənilən beynəlxalq Təşkilatla münasibətlərində onların nümayəndəliyinə və ya bu cür Təşkilat tərəfindən və ya onun rəhbərliyi altında çağırılan konfranslarda onların nümayəndəliyinə o hallarda tətbiq edilir ki, Konvensiya yerləşmə dövləti tərəfindən qəbul edilmiş olsun və Təşkilat 90-cı maddədə nəzərdə tutulan proseduru yerinə yetirmiş olsun.

2. Bu Konvensiyanın başqa beynəlxalq Təşkilatlara tətbiq edilməməsi faktı dövlətlərin başqa bu cür Təşkilatlarla münasibətlərində nümayəndəliyinə Konvensiyada müəyyən edilmiş, beynəlxalq hüquqa görə bu Konvensiyada asılı olmayaraq tətbiq edilməli olan istənilən qaydanın tətbiq edilməsinə xələl gətirmir.

3. Bu Konvensiyanın başqa konfranslara tətbiq edilməməsi faktı bu Konvensiyada müəyyən edilmiş və bu Konvensiyadan asılı olmayaraq və beynəlxalq hüquqa görə tətbiq edilməli olan istənilən qaydanın dövlətlərin bu cür konfranslarda nümayəndəliyinə tətbiq edilməsinə xələl gətirmir.

4. Bu Konvensiyada heç bir müddəa dövlətlər arasında və ya dövlətlərlə beynəlxalq Təşkilatlar arasında Konvensiyanın bu maddənin 1-ci bəndində adları çəkilənlərdən əlavə başqa beynəlxalq Təşkilatlara və ya konfranslara tamamilə və ya qismən tətbiq edilməsinə imkan verən sazişlər bağlanmasına mane olmur.

Maddə 3

Bu Konvensiya ilə beynəlxalq Təşkilatların və ya konfransların müvafiq qaydaları arasında əlaqə

Bu Konvensiyanın müddəaları Təşkilatın istənilən müvafiq qaydalarına və ya konfransın istənilən müvafiq prosedur qaydalarının müddəalarına xələl gətirmir.

Maddə 4

Bu Konvensiya ilə başqa beynəlxalq sazişlər arasında əlaqə

Bu Konvensiyanın müddəaları:

a) dövlətlər arasında və ya dövlətlərlə universal xarakterli beynəlxalq Təşkilatlar arasında qüvvədə olan digər beynəlxalq sazişlərə xələl gətirmir və

b) dövlətlərin universal xarakterli beynəlxalq Təşkilatlarla münasibətlərində onların nümayəndəliyi barədə və ya bu cür Təşkilatlar tərəfindən və ya onların rəhbərliyi altında çağırılan konfranslarda dövlətlərin nümayəndəliyi barədə başqa beynəlxalq sazişlər bağlanmasına mane olmur.

II hissə. Beynəlxalq təşkilatlar yanında nümayəndəliklər

Maddə 5

Nümayəndəliklərin təsis edilməsi

1. Üzv dövlətlər, əgər Təşkilatın qaydaları buna yol verirsə, 6-cı maddədə şərh edilən funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün daimi nümayəndəliklər təsis edə bilərlər.

2. Təşkilatın üzvləri olmayan dövlətlər, əgər Təşkilatın qaydaları buna yol verirsə, 7-ci maddədə şərh edilmiş funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün daimi müşahidəçi missiyaları təsis edə bilərlər.

3. Təşkilat ümayəndəliyinin təsis edilməsi barədə yerləşmə dövlətinə əvvəlcədən məlumat verir.

Maddə 6

Daimi nümayəndəliyin funksiyaları

Daimi nümayəndəliyin funksiyaları aşağıdakılardan ibarətdir:

a) göndərən dövlətin Təşkilatın yanında təmsil olunmasının

təmin edilməsi;

b) göndərən dövlətlə Təşkilat arasında əlaqə saxlanması;

c) Təşkilatla və onun çərçivəsində danışıqlar aparılması;

ç) Təşkilatda həyata keçirilən fəaliyyətin aydınlaşdırılması və onun barəsində göndərən dövlətin hökumətinə məlumat verilməsi;

d) Təşkilatın fəaliyyətində göndərən dövlətin iştirakının təmin edilməsi;

e) göndərən dövlətin Təşkilata münasibətdə mənafeələrinin müdafiə edilməsi;

f) Təşkilatla və onun çərçivəsində əməkdaşlıq yolu ilə Təşkilatın məqsəd və prinsiplərinin həyata keçirilməsinə kömək edilməsi.

Maddə 7

Daimi müşahidəçi missiyasının funksiyaları

Daimi müşahidəçi missiyasının funksiyaları aşağıdakılardan ibarətdir:

a) göndərən dövlətin Təşkilata münasibətdə təmsil olunmasının təmin edilməsi, onun mənafeələrinin qorunması və Təşkilatla əlaqə saxlanması;

b) Təşkilatda həyata keçirilən fəaliyyətin aydınlaşdırılması və onun barəsində göndərən dövlətin hökumətinə məlumat verilməsi;

c) Təşkilatla əməkdaşlığa kömək və onunla danışıqlar aparılması.

Maddə 8

Çoxqat akkreditə və ya təyinat

1. Göndərən dövlət eyni bir şəxsi iki və ya bir neçə beynəlxalq Təşkilat yanında nümayəndəliyin rəhbəri qismində akkreditə edə bilər və ya nümayəndəliyin rəhbərini özünün başqa nümayəndəliyinin diplomatik heyətinin üzvü qismində təyin edə bilər.

2. Göndərən dövlət nümayəndəliyin diplomatik heyətinin üzvünü başqa beynəlxalq Təşkilatlarda nümayəndəliyin rəhbəri qismində akkreditə edə bilər və ya diplomatik heyətinin üzvünü özünün başqa nümayəndəliyinin üzvü qismində təyin edə bilər.

3. İki və ya bir neçə dövlət eyni şəxsi eyni bir beynəlxalq

Təşkilatın yanında nümayəndəliyin rəhbəri qismində akkreditə edə bilər.

Maddə 9

Nümayəndəliyin əməkdaşlarının təyin edilməsi

Göndərən dövlət 14-cü və 73-cü maddələrinin müddələrini nəzərə almaqla, öz nümayəndəliyinin əməkdaşlarını öz mülahizəsinə görə təyin edə bilər.

Maddə 10

Nümayəndəliyin başçısının səlahiyyətləri

Nümayəndəliyin başçısının səlahiyyətləri göndərən dövlətin dövlət başçısının, hökumət başçısının, xarici işlər nazirinin adından, yaxud, əgər Təşkilatın qaydalarına görə buna yol verilsə, digər səlahiyyətli orqan tərəfindən verilir və qoşma məktubla Təşkilata çatdırılır.

Maddə 11

Təşkilat orqanları yanında akkreditə edilmə

1. Üzv dövlət onun daimi nümayəndəsinə verilmiş səlahiyyətlərdə göstərə bilər ki, həmin şəxs Təşkilatın bir və ya bir neçə orqanında nümayəndə qismində fəaliyyət göstərməyə müvəkkil edilmişdir.

2. Əgər Üzv dövlət başqa halı göstərmirsə, onun daimi nümayəndəsi Təşkilatın həmin nümayəndəliyə münasibətdə xüsusi şərtlər müəyyən edilməmiş orqanlarında nümayəndə qismində fəaliyyət göstərə bilər.

3. Təşkilatın üzvü olmayan dövlət onun daimi müşahidəçisinə verilmiş səlahiyyətlərdə göstərə bilər ki, Təşkilatın və ya müvafiq orqanın qaydalarına görə buna yol verilən hallarda həmin şəxs Təşkilatın bir və ya bir neçə orqanında nümayəndə qismində fəaliyyət göstərməyə müvəkkil edilmişdir.

Maddə 12

Təşkilatla müqavilələr bağlamaq səlahiyyətləri

1. Nümayəndəliyin rəhbəri öz funksiyalarına görə öz dövləti ilə Təşkilat arasında müqavilə mətninin qəbul edilməsi məqsədilə səlahiyyətlərini təqdim etmədən öz dövlətini təmsil edən şəxs sayılır.

2. Nümayəndəliyin rəhbəri öz funksiyalarına görə, əgər Təşkilatın praktikasına və ya başqa öhdəliklərə görə tərəflərin səlahiyyətlər təqdim edilməsini tələb etməmək niyyətində olması aşkar görünürsə öz funksiyalarına görə bu dövlətlə Təşkilat arasında müqavilənin qəti imzalanması və ya ad referendum müqavilə imzalanması məqsədilə öz dövlətinin təmsilçisi hesab edilmir.

Maddə 13

Nümayəndəliyin tərkibi

Nümayəndəliyə nümayəndəliyin rəhbərindən əlavə diplomatik heyət, inzibati-texniki heyət və xidmət heyəti daxil ola bilər.

Maddə 14

Nümayəndəliyin işçilərinin sayı

Nümayəndəliyin işçilərinin sayı Təşkilatın funksiyaları, həmin nümayəndəliyin tələbatı və yerləşmə dövlətində mövcud hallar və şərait nəzərə alınmaqla ağılabatan və normal hədləri aşmamalıdır.

Maddə 15

Bildirişlər

1. Göndərən dövlət Təşkilata aşağıdakı bildirişləri çatdırır:

a) nümayəndəliyin əməkdaşlarının təyin edilməsi, onların vəzifəsi, rütbəsi və üstünlüyü barədə, onların yerləşmə dövlətinə gəlməsi və oradan tam getməsi və ya onların nümayəndəlikdə funksiyalarına xitam verilməsi barədə, eləcə də, onların nümayəndəliklə xidmət etdiyi dövrdə baş verə biləcək, onların statusunda əks olunan hər hansı başqa dəyişikliklər barədə;

b) nümayəndəliyin əməkdaşının ailəsinə mənsub olan və onunla birgə yaşayan istənilən şəxsin gəlməsi və ya tamam getməsi barədə və lazımı hallarda bu və ya digər şəxsin nümayəndəlik əməkdaşının bu cür ailə üzvünə çevrilməsi və ya artıq bu cür ailə üzvü olmaması barədə;

c) nümayəndəliyin əməkdaşlarına xidmət edən özəl ev işçilərinin gəlməsi və tamam getməsi barədə və onların bu qismində xidmətinə xitam verilməsi barədə;

ç) yerləşmə dövlətində yaşayan şəxslərin nümayəndəliyin heyət üzvləri və ya özəl ev işçiləri qismində xidmətə başlaması və bu cür xidmətə xitam verilməsi haqqında;

d) 23-cü və 29-cu maddələrə müvafiq olaraq toxunulmazlıq hüququna malik olan nümayəndəliyin və şəxsi iqamətgahların binalarının harada yerləşməsi barədə, eləcə də, bu cür binaların eyniləşdirilməsi üçün zəruri ola biləcək hər hansı başqa məlumatları Təşkilata bildirir.

2. Gəlmə və tamam getmə barədə məlumat mümkün qədər əvvəlcədən verilir.

3. Təşkilat bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində adları çəkilən bildirişləri yerləşmə dövlətinə çatdırır.

Maddə 16

Nümayəndəlik rəhbərinin vəzifələrini icra edən

Əgər nümayəndəlik rəhbərinin vəzifəsi vakantdırsa və ya nümayəndəliyin rəhbəri öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmirsə, göndərən dövlət nümayəndəliyin rəhbəri vəzifəsini icra edən şəxs təyin edə bilər. Bu şəxsin soyadı Təşkilata və sonuncu tərəfindən yerləşmə dövlətinin nəzərinə çatdırılır.

Maddə 17

Birincilik

1. Daimi nümayəndələrin birinciliyi dövlətlərin adlarının Təşkilatda tətbiq edilən əlifba sırası ilə müəyyən edilir.

2. Daimi müşahidəçilərin birinciliyi dövlətlərin adlarının Təşkilatda tətbiq edilən əlifba sırası ilə müəyyən edilir.

Maddə 18

Nümayəndəliyin olduğu yer

Nümayəndəliklər Təşkilatın mənzil-qərarqahının olduğu yerdə təsis edilir. Lakin əgər Təşkilatın qaydalarına görə buna icazə verilir və yerləşmə dövlətinin ilkin razılığı ilə göndərən dövlət öz nümayəndəliyi və ya nümayəndəliyin bölməsini Təşkilatın mənzil-qərarqahının yerləşdiyi yerdən fərqli yerdə təsis edə bilər.

Maddə 19

Bayraqdan və emblemdən istifadə edilməsi

1. Nümayəndəlik öz binalarında göndərən dövlətin bayraqından və emblemindən istifadə etmək hüququna malikdir. Nümayəndəliyin rəhbəri həmin hüquqdan öz iqamətgahına və yerdəyişmə vasitələrinə münasibətdə də istifadə edə bilər.

2. Bu maddədə nəzərdə tutulan hüquq həyata keçirilərkən yerləşmə dövlətinin qanunları, qaydaları və adətləri nəzərə alınır.

Maddə 20

Ümumi imkanlar

1. Yerləşmə dövləti nümayəndəliyin öz funksiyalarını yerinə

yetirməsi üçün zəruri olan bütün imkanları təqdim edir.

2. Təşkilat nümayəndəliyinin bu imkanları əldə etməsinə kömək edir və ona öz səlahiyyətləri dairəsinə daxil olan imkanlar təqdim edir.

Maddə 21

Binalar

1. Yerləşmə dövləti və Təşkilat göndərən dövlətin yerləşmə dövlətinin ərazisində nümayəndəlik üçün zəruri olan binaların məqbul şəraitinin əldə edilməsinə kömək edir. Zəruri hallarda yerləşmə dövləti öz qanunlarına müvafiq olaraq bu cür binaların alınmasına kömək edir.

2. Yerləşmə dövləti və Təşkilat zəruri hallarda nümayəndəliyin əməkdaşları üçün məqbul şərtlərlə münasib yaşayış binalarının alınmasına da kömək edir.

Maddə 22

İmtiyazlar və immunitetlər təqdim edilməsinə münasibətdə

Təşkilat tərəfindən göstərilən kömək

1. Zəruri hallarda Təşkilat göndərən dövlətə, onun nümayəndəliyinə və onun nümayəndəliyinin əməkdaşlarına bu Konvensiyaya müvafiq olaraq nəzərdə tutulan imtiyaz və immunitetlərin təmin olunmasında kömək edir.

2. Zəruri hallarda Təşkilat göndərən dövlət, onun nümayəndəliyi və onun nümayəndəliyinin əməkdaşları tərəfindən bu Konvensiyaya müvafiq olaraq nəzərdə tutulmuş imtiyazlara və immunitetlərə münasibətdə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinin təmin olunmasında yerləşmə dövlətinə kömək edir.

Maddə 23

Binaların toxunulmazlığı

1. Nümayəndəliyin binaları toxunulmazdır. Yerləşmə dövlətinin hakimiyyət orqanları nümayəndəliyin rəhbərinin razılığı olmadan bu binalara daxil ola bilməzlər.

2. a) nümayəndəliyin binalarının hər hansı müdaxilədən və ya onlara zərər vurulmasından qorunması üçün və nümayəndəliyin asayişinin hər hansı şəkildə pozulmasının və ya onun ləyaqətinin alçaldılmasının qarşısını almaq üçün bütün lazımi tədbirlər

görməkdən ibarət xüsusi vəzifə yerləşmə dövlətinin üzərinə düşür.

b) nümayəndəliyin binalarına hər hansı şəkildə qəsb edildikdə yerləşmə dövləti məhkəmə təqibinin başlanması və bu cür qəsbın törədilməsində təqsirkar olan şəxslərin cəzalandırılması üçün bütün lazımi tədbirləri görür.

3. Nümayəndəliyin binaları, onların avadanlığı və onlarda olan başqa əmlak, eləcə də nümayəndəliyin yerdəyişmə vasitələri axtarış, rekvizisiya, həbs qoyulması və icra hərəkətləri immunitetindən istifadə edirlər.

Maddə 24

Binaların vergitutmadan azad edilməsi

1. Nümayəndəliyin binalarının sahibi və ya kirayəçisi göndərən dövlət və ya onun adından çıxış edən hər hansı şəxs olduqda onlar konkret xidmət növlərinə görə ödəniş sayılan vergilər, yığımlar və rüsumlardan başqa bütün dövlət, rayon və bələdiyyə vergilərindən, yığımlarından və rüsumlarından azad edilir.

2. Bu maddədə bəhs edilən vergitutmadan azad etmə yerləşmə dövlətinin qanunlarına müvafiq olaraq göndərən dövlətlə və ya onun adından çıxış edən hər hansı şəxslə kontraktlar bağlayan şəxslərdən tutulan vergilərə, yığımlara və rüsumlara aid deyildir.

Maddə 25

Arxivlərin və sənədlərin toxunulmazlığı

Nümayəndəliyin arxivləri və sənədləri həmişə və onların harada yerləşməsindən asılı olmayaraq toxunulmazdır.

Maddə 26

Yerdəyişmə azadlığı

Yerləşmə dövləti dövlət təhlükəsizliyi mülahizələrinə əsasən daxil olmaq qadağan edilən və ya tənzimlənən zonalar haqqında qanunların və qaydaların müddəalarını nəzərə almaqla nümayəndəliyin bütün əməkdaşlarının və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin yerləşmə dövlətinin ərazisində yerdəyişməsinin sərbəstliyini təmin edir.

Maddə 27

Əlaqələrin sərbəstliyi

1. Yerləşmə dövləti nümayəndəliyinin bütün rəsmi məqsədlər üçün əlaqələrinin sərbəstliyinə icazə verir və bu sərbəstliyi qoruyur. Nümayəndəlik göndərən dövlətin hökuməti ilə, onun daimi diplomatik nümayəndəlikləri ilə, konsul müəssisələri ilə, daimi nümayəndəlikləri ilə, daimi müşahidəçi missiyaları ilə, xüsusi missiyalar, nümayəndə heyətləri və müşahidəçi nümayəndə heyətləri ilə əlaqələr zamanı onların harada yerləşməsindən asılı olmayaraq bütün münasib vasitələrdən, o cümlədən, kuryerlərdən və kodlaşdırılmış və ya şifrələnmiş depeşalardan istifadə edə bilər. Lakin nümayəndəlik radioötürücü qurğunu yalnız yerləşmə dövlətinin razılığı ilə quraşdırma və ondan istifadə edə bilər.

2. Nümayəndəliyinin rəsmi korrespondensiyası toxunulmazdır. Rəsmi korrespondensiya dedikdə nümayəndəliyə və onun funksiyalarına aid olan bütün korrespondensiya başa düşülür.

3. Nümayəndəliyinin poçtu açıla və tutulub saxlana bilməz.

4. Nümayəndəliyinin poçtunun tərkib hissələri olan bütün yerlərin üzərində onların xarakterini göstərən, aşkar görünən zahiri nişanları olmalıdır və həmin yerlərdə yalnız nümayəndəliyinin rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan sənədlər və ya əşyalar ola bilər.

5. Nümayəndəliyinin kuryeri onun statusunun və poçtu təşkil edən yerlərin sayının göstərildiyi rəsmi sənədlə təchiz olunmalıdır. O, öz vəzifələrini icra edərkən yerləşmə dövləti tərəfindən qorunur. O, şəxsi toxunulmazlıq hüququna malikdir və hər hansı formada həbs edilməməli və ya tutulub saxlanmamalıdır.

6. Göndərən dövlət və ya nümayəndəlik nümayəndəliyinin ad hoc kuryerlərini təyin edə bilər. Belə hallarda da bu maddənin 5-ci bəndinin müddəaları tətbiq edilir, həmin maddədə adları çəkilən immunitetlərin ad hoc kuryer tərəfindən nümayəndəliyinin ona tapşırılmış poçtu təyinatı üzrə çatdırıldığı anda immunitetlərə xitam verilir.

7. Nümayəndəliyinin poçtu gəlməsinə icazə verilmiş limana və ya hava limanına yola düşən gəminin və ya mülki təyyarənin komandirinə etibar edilə bilər. Komandir poçtu təşkil edən yerlərin sayı göstərilməklə rəsmi sənədlə təchiz olunmalıdır, lakin o, nümayəndəliyinin kuryeri hesab edilmir. Yerləşmə dövlətinin müvafiq hakimiyyət orqanları ilə razılaşmaya əsasən nümayəndəlik poçtun gəmi və ya təyyarə komandirindən bilavasitə və maneəsiz qəbul edilməsi üçün öz əməkdaşlarından birini göndərə bilər.

Maddə 28

Şəxsiyyətin toxunulmazlığı

Nümayəndəliyin rəhbərinin və nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvlərinin şəxsiyyəti toxunulmazdır. Onlar hər hansı formada həbs edilməməli və ya tutulub saxlanmamalıdır. Yerləşmə dövləti onlara lazımi hörmətlə yanaşmağa və onların şəxsiyyətin, azadlığına və ya ləyaqətinə hər hansı qəsbə qarşısının alınması üçün bütün lazımi tədbirləri görməyə, eləcə də bu cür qəsbə törətmiş şəxsləri məhkəmə qaydasında təqib etməyə və cəzalandırmağa borcludur.

Maddə 29

İqamətgahın və əmlakın toxunulmazlığı

1. Nümayəndəliyin başçısının və nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvlərinin şəxsi iqamətgahı da nümayəndəliyin binaları ilə eyni toxunulmazlıq və müdafiə hüququna malikdir.

2. Nümayəndəliyin başçısının və ya nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvlərinin sənədləri, onların korrespondensiyası və 30-cu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş istisnalarla onların əmlakı da toxunulmazdır.

Maddə 30

Yurisdiksiyadan immunitet

1. Nümayəndəliyin başçısı və nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvləri yerləşmə dövlətinin cinayət yurisdiksiyasından immunitet hüququna malikdir. Onlar, həmçinin aşağıdakı hallar müstəsna olmaqla yerləşmə dövlətinin mülki və inzibati yurisdiksiyasından da immunitet hüququna malikdirlər:

a) yerləşmə dövlətinin ərazisində olan şəxsi daşınılmaz əmlakla əlaqədar əşya iddiaları, bu şərtlə ki, həmin şəxs bu əşyalara göndərən dövlətin adından nümayəndəliyin məqsədləri üçün malik olmasın;

b) həmin şəxsin göndərən dövlətin adından deyil, qeyri-rəsmi şəxs kimi vəsiyyətnamənin icraçısı, mirasın inzibatçısı, qanuni varis və ya vəsiyyətnamə üzrə varis kimi çıxış etdiyi vərəsəliklə bağlı iddialar;

c) həmin şəxs tərəfindən yerləşmə dövlətində onun rəsmi funksiyalarının hüdudlarından kənarında həyata keçirilən istənilən peşəkar və ya kommersiya fəaliyyəti ilə bağlı iddialar.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinin "a", "b" və "c" bəndlərinə uyğun

hallar müstəsna olmaqla və müvafiq tədbirlər şəxsiyyətin və ya onun iqamətgahının toxunulmazlığı pozulmadan həyata keçirilə bilməsi şərti ilə nümayəndəliyin rəhbərinə və nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvlərinə münasibətdə heç bir icra tədbiri tətbiq edilə bilməz.

3. Nümayəndəliyin rəhbəri və nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvləri şahid qismində ifadələr verməyə borclu deyillər.

4. Nümayəndəliyin rəhbərinin və ya nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvlərinin yerləşmə dövlətinin yurisdiksiyasından immuniteti onu göndərən dövlətin yurisdiksiyasından azad etmir

Maddə 31

İmmunitətdən imtina

1. Göndərən dövlət nümayəndəliyin rəhbərini, nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvlərinin və 36-cı maddəyə müvafiq olaraq immunitet hüququna malik olan şəxslərin immunitetindən imtina edə bilər.

2. İmtina həmişə dəqiq ifadə edilmiş olmalıdır.

3. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilmiş istənilən şəxs tərəfindən iş qaldırılması onu bilavasitə əsas iddia ilə əlaqədar olan istənilən qarşılıqlı iddiaya münasibətdə yurisdiksiyadan immunitetə istinad etmək hüququndan məhrum edir.

4. Mülki və ya inzibati mühakimə icraatına münasibətdə yurisdiksiyadan immunitətdən imtina edilməsi qərarın icrasına münasibətdə immunitətdən imtina edilməsi demək deyildir, bundan ötrü ayrıca imtina tələb edilir.

5. Əgər göndərən dövlət bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən hər hansı şəxsin immunitetindən mülki iddiaya münasibətdə imtina etməmişdirsə o, işin ədalətli həlli üçün hər cür səy göstərir.

Maddə 32

Sosial təminat sahəsində qanunvericilikdən istisnalar

1. Bu maddənin 3-cü bəndinin müddəaları nəzərə alınmaqla yerləşmə dövlətində qüvvədə ola biləcək sosial təminat haqqında müddəalar göndərən dövlətə göstərilən xidmətlərə münasibətdə nümayəndəliyin başçısına və nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvlərinə şamil edilmir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan istisna yalnız nümayəndəliyin başçısına və ya nümayəndəliyin diplomatik heyət

üzvünə xidmət edən şəxsi ev işçilərinə də şamil edilir, bu şərtlə ki:

a) həmin şəxslər yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmasın və ya həmin dövlətdə daimi yaşamasın və

b) göndərən dövlətdə və ya üçüncü dövlətdə qüvvədə ola biləcək sosial təminat haqqında müddəalar onlara şamil edilsin.

3. Bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan istisnanın şamil edilmədiyi şəxsləri muzzdlu işə cəlb edən nümayəndəliyin başçısı və nümayəndəliyin diplomatik heyətinin üzvləri yerləşmə dövlətində qüvvədə olan sosial təminat haqqında qaydalara görə işgötürənlərə həvalə edilən öhdəlikləri yerinə yetirirlər.

4. Bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində nəzərdə tutulan istisna yerləşmə dövlətinin sosial təminat sistemində könüllü iştirak etməyə mane olmur, bu şərtlə ki, həmin dövlət bu cür iştiraka icazə versin.

5. Bu maddənin müddəaları sosial təminat haqqında əvvəllər bağlanmış ikitərəfli və ya çoxtərəfli sazişlərə aid deyildir və gələcəkdə bu cür sazişlər bağlanmasına mane olmur.

Maddə 33

Vergilərdən və rüsumlardan azad etmə

Nümayəndəliyin başçısı və nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvləri, aşağıdakılar müstəsna olmaqla bütün dövlət, rayon və bələdiyyə vergilərindən, yığımlarından, şəxsi və əmlak rüsumlarından azad edilir:

a) adətən, malların və ya xidmətlərin qiymətinə daxil edilən dolaylı vergilər;

b) yerləşmə dövlətinin ərazisində yerləşən şəxsi daşınmaz əmlaka həmin şəxsi göndərən dövlətin adından nümayəndəliyin məqsədləri üçün malik deyildirsə, həmin daşınmaz əmlaka görə yığımlar və vergilər;

c) 38-ci maddənin 4-cü bəndində nəzərdə tutulmuş istisnalarla yerləşmə dövləti tərəfindən tutulan müxtəlif vərəsəlik vergiləri;

ç) mənbəyi yerləşmə dövlətində olan şəxsi gəlirdən rüsumlar və vergilər, həmçinin yerləşmə dövlətindəki kommərsiya müəssisələrinə kapital qoyuluşundan tutulan vergilər;

d) konkret xidmət növlərinə görə tutulan rüsumlar;

e) 24-cü maddədə nəzərdə tutulmuş istisnalarla daşınmaz əmlaka münasibətdə qeydiyyat, məhkəmə və reyestr rüsumları, ipoteka rüsumları və gerb rüsumu.

Maddə 34

Şəxsi mükəlləfiyyətlərdən azad etmə

Yerləşmə dövləti nümayəndəliyin başçısını və nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvlərini bütün şəxsi və dövlət mükəlləfiyyətlərindən, onların xarakterindən asılı olmayaraq, eləcə də rekvizisiya, kontribusiya və hərbi yerləşmə kimi hərbi mükəlləfiyyətlərdən azad edir.

Maddə 35

Gömrük rüsumlarından və gömrük yoxlamasından azad etmə

1. Yerləşmə dövləti onun qəbul edə biləcəyi qanunlara və qaydalara müvafiq olaraq anbar rüsumları, daşımaya görə və oxşar xidmətlərə görə rüsumlar müstəsna olmaqla aşağıda göstərilən əşyaların idxal edilməsinə icazə verir və bütün gömrük rüsumlarından, vergilərdən və bununla əlaqədar yığımlardan azad edir:

a) nümayəndəliyin rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyalar;

b) nümayəndəliyin başçısının və ya nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvünün şəxsi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan, o cümlədən, nümayəndəliyin yaradılması üçün nəzərdə tutulan əşyalar.

2. Nümayəndəliyin başçısının və ya nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvünün şəxsi baqajında bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən istisnaların şamil edilmədiyi əşyaların və ya gətirilməsi və ya aparılması yerləşmə dövlətinin qanunu ilə qadağan edilmiş və ya yerləşmə dövlətinin karantin qaydaları ilə tənzimlənən əşyalar olmasını güman etmək üçün ciddi əsaslar olmadıqda yoxlamadan azad edilir. Belə hallarda yoxlama yalnız azad etmənin şamil edildiyi şəxsin və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsinin iştirakı ilə aparılır.

Maddə 36

Başqa şəxslərin imtiyazları və immunitətləri

1. Nümayəndəliyin başçısının onunla birlikdə yaşayan ailə üzvləri və nümayəndəliyin diplomatik heyətinin əməkdaşının onunla birgə yaşayan ailə üzvləri yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyillərsə, və ya həmin dövlətdə daimi yaşayırlarsa, onlar 28, 29, 30, 32, 34-cü

maddələrdə, 35-ci maddənin 1 "b" və 2-ci bəndlərində göstərilən imtiyazlara və immunitetlərə malikdirlər.

2. Nümayəndəliyin inzibati-texniki heyət üzvləri və onların onlarla birgə yaşayan ailə üzvləri, əgər onlar yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyillərsə və ya həmin dövlətdə daimi yaşamırsa, onlar 28, 29, 30, 32, 33 və 34-cü maddələrdə göstərilmiş imtiyazlardan və immunitetlərdən istifadə edirlər, bu şərtlə ki, 30-cu maddənin 1-ci bəndində göstərilən yerləşmə dövlətinin mülki və inzibati yurisdiksiyasından immunitet hüququ onların öz vəzifələrinin icra edilmədiyi vaxtda törədilmiş hərəkətlərinə şamil edilmir. Onlar, həmçinin ilkin məskunlaşma əşyalarına münasibətdə 35-ci maddənin 1 "b" bəndində göstərilmiş imtiyazlardan istifadə edirlər.

3. Nümayəndəliyin xidmət heyətinin yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmayan və ya həmin dövlətdə daimi yaşamayan üzvləri öz vəzifələrinin icrası zamanı etdikləri hərəkətlərə münasibətdə immunitet hüququndan istifadə edir, onların xidmətinə görə aldıkları qazancdan, vergilərdən, yığımlardan və rüsumlardan azad edilir, həmçinin 32-ci maddədə adı çəkilən azad etmə hüququndan istifadə edirlər.

4. Nümayəndəliyin əməkdaşlarının şəxsi ev işçiləri yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyildirsə və ya həmin dövlətdə daimi yaşamırsa onlar öz xidmətinə görə aldıkları qazancdan vergilərdən, yığımlardan və rüsumlardan azad edilir. Başqa məsələlərdə onlar imtiyaz və immunitetlərdən yalnız yerləşmə dövlətinin icazə verdiyi hədlər daxilində istifadə edə bilirlər. Lakin yerləşmə dövləti bu şəxslər üzərində öz yurisdiksiyasını elə həyata keçirməlidir ki, nümayəndəliyin funksiyalarının həyata keçirilməsinə lazımsız müdaxilə edilməsin.

Maddə 37

Yerləşmə dövlətinin vətəndaşları və həmin dövlətdə daimi yaşayan şəxslər

1. Yerləşmə dövlətinin təqdim edə biləcəyi əlavə imtiyazlar və immunitetlərlə yanaşı yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olan və ya həmin dövlətdə daimi yaşayan nümayəndəliyin başçısı və ya nümayəndəliyin diplomatik heyətinin istənilən üzvü yalnız öz funksiyalarını yerinə yetirərkən etdikləri rəsmi hərəkətlərə münasibətdə yurisdiksiyadan immunitetə və toxunulmazlığa

malikdirlər.

2. Yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olan və ya həmin dövlətdə daimi yaşayan digər nümayəndəlik əməkdaşları yalnız öz funksiyalarını yerinə yetirərkən etdikləri rəsmi hərəkətlərə münasibətdə yurisdiksiyadan immunitetə malikdirlər. Bütün başqa hallarda bu əməkdaşlar, eləcə də yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olan və ya həmin dövlətdə daimi yaşayan şəxsi ev işçiləri imtiyaz və immunitetlərdən yalnız yerləşmə dövlətinin icazə verdiyi hədlər daxilində istifadə edirlər. Lakin, yerləşmə dövləti bu cür əməkdaşlar və ev işçiləri üzərində öz yurisdiksiyasını elə tərzdə həyata keçirməlidir ki, nümayəndəliyin funksiyalarının həyata keçirilməsinə lazımsız müdaxilə edilməsin.

Maddə 38

İmtiyaz və immunitetlərin qüvvədə olma müddəti

1. İmtiyaz və immunitet hüququna malik olan hər bir şəxs öz vəzifəsini tutmaq üçün gedərkən bu hüquqlardan yalnız yerləşmə dövlətinin ərazisinə daxil olduğu andan və ya əgər həmin şəxs artıq bu ərazidədirsə, onun təyinatı barədə Təşkilat və ya göndərən dövlət tərəfindən yerləşmə dövlətinə xəbər verildiyi andan istifadə edir.

2. Əgər imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edən şəxsin funksiyaları başa çatırsa, onun imtiyaz və immunitetlərinə, adətən, həmin şəxs yerləşmə dövlətinin ərazisini tərk edən anda və ya bunu etmək üçün ağılabatan müddət başa çatdıqdan sonra xitam verilir. Lakin bu cür şəxs tərəfindən özünün nümayəndəliyin əməkdaşı funksiyalarını yerinə yetirərkən edilmiş hərəkətlərə münasibətdə immunitetlər mövcud olmaqda davam edir.

3. Nümayəndəliyin əməkdaşı vəfat etdikdə onun ailə üzvləri malik olduqları imtiyaz və immunitetlərdən yerləşmə dövlətinin ərazisini tərk etmək üçün ağılabatan müddət başa çatana qədər istifadə etməkdə davam edirlər.

4. Nümayəndəliyin yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olmamış və ya həmin dövlətdə daimi yaşamamış əməkdaşı və ya onunla birlikdə yaşayan ailə üzvü vəfat etdikdə yerləşmə dövləti vəfat etmiş şəxsin yerləşmə dövlətinin ərazisi hüdüdlərində əldə etdiyi və daşınıb aparılması həmin şəxsin vəfat etdiyi vaxtda qadağan edilmiş bütün əmlak müstəsna olmaqla onun daşına bilən əmlakının aparılmasına icazə verir. Yerləşmə dövlətində olan daşınmaz əmlakdan vərəsəlik

vergisinin bütün növləri yalnız vəfat etmiş şəxsin həmin dövlətdə nümayəndəliyin əməkdaşı və ya nümayəndəliyin əməkdaşının ailə üzvü kimi olması səbəbindən tutulmur.

Maddə 39

Peşəkar fəaliyyət və kommərsiya fəaliyyəti

1. Nümayəndəliyin başçısı və nümayəndəliyin diplomatik heyətinin üzvləri yerləşmə dövlətində şəxsi mənfəət əldə etmək məqsədilə peşəkar və ya kommərsiya fəaliyyəti ilə məşğul olmamalıdır.

2. Bu cür imtiyaz və immunitətlər yerləşmə dövləti tərəfindən verilə biləcəyi hallardan başqa inzibati-texniki heyətin üzvləri, eləcə də, nümayəndəliyin əməkdaşları ilə birgə yaşayan şəxslər şəxsi mənfəət əldə etmək məqsədilə peşə və ya kommərsiya fəaliyyətini həyata keçirərkən onların bu cür fəaliyyətin həyata keçirilməsi zamanı və ya həyata keçirilməsi ilə əlaqədar etdikləri hərəkətlərə münasibətdə heç bir imtiyaza və immunitətə malik deyillər.

Maddə 40

Funksiyalara xitam verilməsi

Nümayəndəliyin başçısının və ya nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvünün funksiyalarına aşağıdakı hallarda xitam verilir:

- a) Təşkilatın funksiyalara göndərən dövlət tərəfindən xitam verilməsi barədə bildirişinə əsasən;
- b) nümayəndəlik həmişəlik və ya müvəqqəti geri çağırıldığı hallarda.

Maddə 41

Binaların, əmlakın və arxivlərin mühafizəsi

1. Nümayəndəlik müvəqqəti və ya həmişəlik geri çağırıldıqda yerləşmə dövləti nümayəndəliyin binalarına, əmlakına və arxivlərinə hörmətlə yanaşmalı və onları mühafizə etməlidir. Göndərən dövlət yerləşmə dövlətini bu xüsusi vəzifədən mümkün qədər tez azad etmək üçün bütün lazımı tədbirləri görməlidir. O, nümayəndəliyin binalarının, əmlakının və arxivlərinin mühafizəsini Təşkilata, əgər Təşkilat buna razıdırsa, yaxud yerləşmə dövləti üçün məqbul olan üçüncü dövlətə etibar edə bilər.

2. Göndərən dövlətdən müvafiq xahiş daxil olduqda yerləşmə

dövləti göndərmə dövlətinin nümayəndəliyin əmlakını və arxivlərini yerləşmə dövlətinin ərazisindən daşıyıb aparması üçün ona imkan verir.

III hissə. Orqanlarda və konfranslarda nümayəndə heyətləri

Maddə 42

Nümayəndə heyətlərinin göndərilməsi

1. Dövlət Təşkilatın qaydalarına müvafiq olaraq orqana və ya konfransa nümayəndə heyəti göndərə bilər.

2. İki və ya bir neçə dövlət eyni bir nümayəndə heyətini Təşkilatın qaydalarına müvafiq olaraq orqana və ya konfransa göndərə bilər.

Maddə 43

Nümayəndə heyətinin üzvlərinin təyin edilməsi

Göndərən dövlət 46-cı və 73-cü maddələrin müddəalarını nəzərə almaqla öz nümayəndə heyətinin üzvlərini öz mülahizəsinə əsasən təyin edə bilər.

Maddə 44

Nümayəndələrin səlahiyyətləri

Nümayəndə heyətinin və başqa nümayəndələrin səlahiyyətləri dövlət başçısının, hökumət başçısının, xaric işlər nazirinin adından, yaxud əgər Təşkilatın qaydalarına və ya konfransın prosedur qaydalarına görə buna icazə verilsə, göndərən dövlətin başqa səlahiyyətli orqanı tərəfindən verilir. Həmin səlahiyyətlər qoşma məktubla, müvafiq surətdə Təşkilata və ya konfransa çatdırılır.

Maddə 45

Nümayəndə heyətinin tərkibi

Nümayəndə heyətinə nümayəndə heyətinin başçısından əlavə digər nümayəndələr, diplomatik heyət, inzibati-texniki heyət və xidmət heyəti daxil ola bilər.

Maddə 46

Nümayəndə heyətinin say tərkibi

Nümayəndə heyətinin üzvlərinin sayı müvafiq surətdə orqanın funksiyaları və ya konfransın məqsədləri, eləcə də həmin nümayəndə heyətinin tələbatı və yerləşmə dövlətində mövcud hallar və şərait nəzərə alınmaqla əqlabatən və normal sayılan hədləri aşmamalıdır.

Maddə 47

Bildirişlər

1. Göndərən dövlət, müvafiq surətdə Təşkilata və ya konfransa aşağıdakılar barədə məlumat verir:

a) nümayəndə heyətinin tərkibi haqqında, nümayəndə heyətinin üzvlərinin vəzifələri, rütbələri və üstünlüyü barədə məlumatlar, eləcə də sonradan onlarda baş vermiş hər hansı dəyişikliklər barədə məlumatlar;

b) nümayəndə heyətinin üzvlərinin gəlməsi və tamam gətməsi və nümayəndə heyətində onların funksiyalarına xitam verilməsi barədə;

c) nümayəndə heyətinin üzvünü müşayiət edən istənilən şəxsin gəlməsi və tamam gətməsi barədə;

ç) yerləşmə dövlətində yaşayan şəxslərin nümayəndə heyəti üzvləri və ya ev işçiləri qismində xidmətlərinin başlanması və başa çatması barədə;

d) 59-cu maddəyə müvafiq olaraq toxunulmazlıq hüququna malik olan nümayəndə heyətinin binalarının və şəxsi yaşayış binalarının harada yerləşməsi barədə, eləcə də bu cür binaların eyniləşdirilməsi üçün zəruri ola biləcək hər hansı başqa məlumatlar.

2. Gəlmə və tamam gətmə barədə məlumatlar mümkün qədər əvvəlcədən verilir.

3. Bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində adları çəkilən bildirişlər müvafiq surətdə Təşkilat və ya konfrans tərəfindən qoşma məktubla yerləşmə dövlətinə çatdırılır.

4. Göndərən dövlət, həmçinin bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində adları çəkilən bildirişləri qoşma məktubla yerləşmə dövlətinə çatdırı bilər.

Maddə 48

Nümayəndə heyəti başçısı vəzifələrini icra edən

1. Əgər nümayəndə heyətinin başçısı yoxdursa və ya öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmirsə, nümayəndə heyətinin başçısı və ya əgər o bunu edə bilmirsə göndərən dövlətin səlahiyyətli orqanı başqa nümayəndələr sırasından nümayəndə heyətinin başçısı vəzifələrini icra edən şəxsi təyin edir. Nümayəndə heyətinin başçısı vəzifələrini icra edəninin soyadı müvafiq surətdə Təşkilata və ya konfransa bildirilir.

2. Əgər nümayəndə heyətinin tərkibində nümayəndə heyətinin başçısı vəzifələrini icra etməyə qabil olan başqa nümayəndə yoxdursa, bu məqsədlə başqa şəxs təyin edilə bilər. Bu halda səlahiyyətlər 44-cü maddəyə müvafiq olaraq verilməli və qoşma məktubla çatdırılmalıdır.

Maddə 49

Birincilik

Nümayəndə heyətlərinin birinciliyi dövlətlərin adlarının Təşkilatda tətbiq edilən əlifba sırası ilə müəyyən edilir.

Maddə 50

Dövlət başçısının və yüksək rütbəli şəxslərin statusu

1. Dövlət başçısı və ya müvafiq dövlətin Konstitusiyasına uyğun olaraq dövlət başçısı funksiyalarını yerinə yetirən kollegial orqanın hər bir üzvü nümayəndə heyətinə başçılıq etdiyi vaxtda o, yerləşmə dövlətində və ya üçüncü dövlətdə ona bu Konvensiya ilə verilən imkanlar, imtiyazlar və immunitetlərlə yanaşı, beynəlxalq hüquqda dövlət başçılıqlarına verilən imkanlardan, imtiyazlardan və immunitetlərdən də istifadə edir.

2. Hökumət başçısı, xarici işlər naziri və ya digər yüksək rütbəli şəxs nümayəndə heyətinə başçılıq etdikdə və ya nümayəndə heyətinin üzvü olduqda yerləşmə dövlətində və ya üçüncü dövlətdə ona bu Konvensiya ilə verilən imkanlar, imtiyazlar və immunitetlərlə yanaşı, beynəlxalq hüquqda bu cür şəxslərə verilən imkanlardan, imtiyazlardan və immunitetlərdən də istifadə edir.

Maddə 51

Ümumi imkanlar

1. Yerləşmə dövləti nümayəndə heyətinin öz vəzifələrini yerinə yetirməsi üçün ona bütün zəruri imkanları yaradır.

2. Müvafiq surətdə konfrans və ya Təşkilat nümayəndə heyətinin bu imkanları əldə etməsinə kömək edir və nümayəndə heyətinə onun özünün səlahiyyət dairəsinə daxil olan imkanlar təqdim edir.

Maddə 52 **Binalar**

Yerləşmə dövləti və əgər zəruridirsə Təşkilat və ya konfrans göndərən dövlətin xahişinə əsasən nümayəndə heyəti üçün məqbul şərtlərlə zəruri binalar və onun üzvləri üçün münasib yaşayış sahələri almaqda ona kömək edir.

Maddə 53

İmtiyazlar və immunitetlər təqdim edilməsinə kömək

1. Təşkilat və ya müvafiq surətdə Təşkilat və konfrans zəruri hallarda göndərən dövlətə, onun nümayəndə heyətinə və onun nümayəndə heyətinin üzvlərinə bu Konvensiyaya müvafiq olaraq nəzərdə tutulmuş imtiyazların və immunitetlərin təmin olunmasında kömək edir.

2. Təşkilat və ya müvafiq surətdə Təşkilat və konfrans zəruri hallarda göndərən dövlət, onun nümayəndə heyəti və onun nümayəndə heyətinin üzvləri tərəfindən bu Konvensiyaya müvafiq surətdə nəzərdə tutulmuş imtiyazlar və immunitetlər barəsində öhdəliklərin yerinə yetirilməsinin təmin olunmasında yerləşmə dövlətinə kömək edir.

Maddə 54

Binaların vergitutmadan azad edilməsi

1. Göndərən dövlət və ya onun nümayəndə heyətinin nümayəndə heyəti adından fəaliyyət göstərən istənilən üzvü nümayəndə heyətinin binalarına münasibətdə konkret xidmət növlərinin haqqı olan vergilər, yığımlar və rüsumlardan başqa bütün dövlət, rayon və bələdiyyə vergilərindən, yığımlarından və rüsumlarından azad edilir.

2. Bu maddədə bəhs edilən vergitutmadan azad etmə yerləşmə dövlətinin qanunlarına uyğun olaraq göndərən dövlətlə və ya nümayəndə heyətinin üzvü ilə kontraktlar bağlayan şəxslərdən

tutulan vergilərə, yığımlara və rüsumlara aid edilmir.

Maddə 55

Arxivlərin və sənədlərin toxunulmazlığı

Nümayəndə heyətinin arxivləri və sənədləri həmişə və onların harada yerləşməsindən asılı olmayaraq toxunulmazdır.

Maddə 56

Yerdəyişmə sərbəstliyi

Yerləşmə dövləti dövlət təhlükəsizliyi mülahizələrinə əsasən daxil olmaq qadağan edilən və ya tənzimlənən zonalar haqqında qanunların və qaydaların müddəalarını nəzərə almaqla nümayəndə heyətinin bütün üzvlərinin yerləşmə dövlətinin ərazisində yerdəyişməsinin nümayəndə heyətinin vəzifələrinin yerinə yetirilməsi üçün zəruri olduğu dərəcədə sərbəstliyini təmin edir.

Maddə 57

Əlaqələrin sərbəstliyi

1. Yerləşmə dövləti nümayəndə heyətinin bütün rəsmi məqsədlər üçün əlaqələrinin sərbəstliyinə icazə verir və bu sərbəstliyi qoruyur. Nümayəndə heyəti göndərən dövlətin hökuməti, onun daimi diplomatik nümayəndəlikləri, konsul müəssisələri, daimi nümayəndəlikləri, daimi müşahidəçi missiyaları, xüsusi missiyaları, başqa nümayəndə heyətləri və müşahidəçi nümayəndə heyətləri ilə əlaqələr zamanı onların harada yerləşməsindən asılı olmayaraq, bütün münasib vasitələrdən, o cümlədən kuryerlərdən və kodlaşdırılmış və ya şifrələnmiş depeşalardan istifadə edə bilər. Lakin nümayəndə heyəti radioötürücü qurğunu yalnız yerləşmə dövlətinin razılığı ilə quraşdırma və ondan istifadə edə bilər.

2. Nümayəndə heyətinin rəsmi korrespondensiyası toxunulmazdır. Rəsmi korrespondensiya dedikdə nümayəndə heyətinə və onun funksiyalarına aid olan bütün korrespondensiya başa düşülür.

3. Bundan ötrü praktiki imkan olan yerlərdə nümayəndə heyəti göndərən dövlətin əlaqə vasitələrindən, o cümlədən onun diplomatik poçtundan və kuryer xidmətlərindən, göndərən dövlətin daimi diplomatik nümayəndəliyinin, konsul müəssisəsinin, daimi nümayəndəliyinin və ya daimi müşahidəçi missiyasının xidmətlərindən istifadə edir.

4. Nümayəndə heyətinin poçtu açılmamalı və tutulub

saxlanmamalıdır.

5. Nümayəndə heyətinin poçtunun tərkib hissələri olan bütün yerlərin üzərində onların xarakterini göstərən, aşkar görünən zahiri nişanlar olmalıdır və həmin yerlərdə yalnız nümayəndə heyətinin rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan sənədlər və ya əşyalar ola bilər.

6. Nümayəndə heyətinin kuryeri onun statusunun və poçtu təşkil edən yerlərin sayının göstərildiyi rəsmi sənədlə təchiz olunmalıdır və öz vəzifələrini icra edərkən yerləşmə dövləti tərəfindən qorunur. O, şəxsi toxunulmazlıq hüququna malikdir və hər hansı formada həbs edilməməli və ya tutulub saxlanmamalıdır.

7. Göndərən dövlət və ya nümayəndə heyəti nümayəndə heyətinin ad hoc kuryerlərini təyin edə bilər. Belə hallarda da bu maddənin 6-cı bəndinin müddəaları bu istisnalıqla tətbiq edilir ki, həmin bənddə adları çəkilən immunitetlərə ad hoc kuryer nümayəndə heyətinin ona tapşırılmış poçtu təyinatı üzrə çatdırdığı anda xitam verilir.

8. Nümayəndə heyətinin poçtu gəminin və ya mülki təyyarənin gəlməsinə icazə verilmiş limana və ya hava limanına yola düşən gəminin və ya mülki təyyarənin komandirinə etibar edilə bilər. Komandir poçtu təşkil edən yerlərin sayı göstərilməklə rəsmi sənədlə təchiz olunmalıdır, lakin o, nümayəndə heyətinin kuryeri hesab edilmir. Yerləşmə dövlətinin müvafiq hakimiyyət orqanları ilə razılaşmaya əsasən, nümayəndə heyəti poçtun gəmi və ya təyyarə komandirindən bilavasitə və maneəsiz qəbul edilməsi üçün öz əməkdaşlarından birini göndərə bilər.

Maddə 58

Şəxsiyyətin toxunulmazlığı

Nümayəndə heyətinin rəhbərinin və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvlərinin şəxsiyyəti toxunulmazdır. Onlar hər hansı formada həbs edilməməli və ya tutulub saxlanmamalıdır. Yerləşmə dövləti onlara lazımi hörmətlə yanaşmağa və onların şəxsiyyətinə, azadlığına və ya ləyaqətinə hər hansı qəsblərin qarşısının alınması üçün bütün lazımi tədbirləri görməyə, eləcə də bu cür qəsbləri törətmiş şəxsləri məhkəmə qaydasında təqib etməyə və cəzalandırmağa borcludur.

Maddə 59

Şəxsi yaşayış binalarının və əmlakın toxunulmazlığı

1. Nümayəndə heyətinin başçısının, başqa nümayəndələrin və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvlərinin şəxsi iqamətgahı toxunulmazlıq və müdafiə hüququna malikdir.

2. Nümayəndə heyətinin başçısının, başqa nümayəndələrin və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvlərinin sənədləri, onların korrespondensiyası və 60-cı maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş istisnalarla onların əmlakı toxunulmazdır.

Maddə 60

Yurisdiksiyadan immunitet

1. Nümayəndə heyətinin başçısı, başqa nümayəndələr və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvləri yerləşmə dövlətinin cinayət yurisdiksiyasından immunitet hüququna, eləcə də öz rəsmi funksiyalarını yerinə yetirərkən etdikləri bütün hərəkətlərə münasibətdə yerləşmə dövlətinin mülki və inzibati yurisdiksiyasından immunitet hüququna malikdirlər.

2. 58-ci və 59-cu maddələrə uyğun olaraq icra tədbirləri bu şəxslərin hüquqları pozulmadan tətbiq edilə biləcəyi hallar müstəsna olmaqla, bu şəxslərə münasibətdə heç bir icra tədbiri tətbiq edilə bilməz.

3. Bu şəxslər şahid qismində ifadələr verməyə borclu deyillər.

4. Bu maddənin heç bir müddəası bu cür şəxsləri onların istifadə etdikləri və ya onlara məxsus olan bütün nəqliyyat vasitələri, o cümlədən gəmilər və uçuş aparatları ilə əlaqədar bədbəxt hadisə nəticəsində vurulmuş zərərlərin ödənilməsinə dair iddialara münasibətdə, əgər həmin zərərlər sığortaçı tərəfindən ödənilə bilməzsə, yerləşmə dövlətinin mülki və inzibati yurisdiksiyasından azad etmir.

5. Bu şəxslərin yerləşmə dövlətinin yurisdiksiyasından hər hansı immuniteti onları göndərən dövlətin yurisdiksiyasından azad etmir.

Maddə 61

İmmunitətdən imtina

1. Göndərən dövlət nümayəndə heyətinin başçısının, başqa nümayəndələrin, nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvlərinin və 66-cı maddəyə müvafiq olaraq immunitet hüququna malik olan şəxslərin

yurisdiksiyadan immunitetlərindən imtina edə bilər.

2. İmtina həmişə dəqiq ifadə edilmiş olmalıdır.

3. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilmiş istənilən şəxs tərəfindən iş qaldırılması onu bilavasitə əsas iddia ilə əlaqədar olan istənilən qarşılıqlı iddiaya münasibətdə yurisdiksiyadan immunitetə istinad etmək hüququndan məhrum edir.

4. Mülki və ya inzibati mühakimə icraatına münasibətdə yurisdiksiyadan immunitədən imtina edilməsi qərarın icrasına münasibətdə immunitədən imtina edilməsi demək deyildir, bundan ötrü ayrıca imtina tələb edilir.

5. Əgər göndərən dövlət bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən hər hansı şəxsin immunitetindən mülki iddiaya münasibətdə imtina etməmişdirsə o, işin ədalətli həlli üçün hər cür səy göstərir.

Maddə 62

Sosial təminat sahəsində qanunvericilikdən istisnalar

1. Bu maddənin 3-cü bəndinin müddəaları nəzərə alınmaqla sosial təminat haqqında yerləşmə dövlətində qüvvədə ola biləcək müddəalar göndərən dövlətə göstərilən xidmətlərə münasibətdə nümayəndə heyətinin başçısına, başqa nümayəndələrə və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvlərinə şamil edilmir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan istisna yalnız nümayəndə heyətinin başçısına, başqa nümayəndələrə və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvlərinə xidmət edən şəxsi ev işçilərinə də şamil edilir, bu şərtlə ki:

a) həmin şəxslər yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmasın və ya həmin dövlətdə daimi yaşamasın və

b) göndərən dövlətdə və ya üçüncü dövlətdə qüvvədə ola biləcək sosial təminat haqqında müddəalar onlara şamil edilsin.

3. Bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan istisnanın şamil edilmədiyi şəxsləri muzzdlu işə cəlb edən nümayəndəliyin başçısı və nümayəndəliyin diplomatik heyətinin üzvləri yerləşmə dövlətində qüvvədə olan sosial təminat haqqında qaydalara görə işəgötürənlərə həvalə edilən öhdəlikləri yerinə yetirirlər.

4. Bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində nəzərdə tutulan istisna yerləşmə dövlətinin sosial təminat sistemində könüllü iştirak etməyə mane olmur, bu şərtlə ki, həmin dövlət bu cür iştiraka icazə versin.

5. Bu maddənin müddəaları sosial təminat haqqında əvvəllər

bağlanmış ikitərəfli və ya çoxtərəfli sazişlərə aid deyildir və gələcəkdə bu cür sazişlər bağlanmasına mane olmur.

Maddə 63

Yığımlardan və vergilərdən azad etmə

Nümayəndə heyətinin başçısı, başqa nümayəndələr və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvləri, aşağıdakılar müstəsna olmaqla imkan daxilində bütün şəxsi və əmlak, dövlət, rayon və bələdiyyə vergilərindən, yığımlarından, rüsumlarından azad edilir:

a) adətən, malların və ya xidmətlərin qiymətinə daxil edilən dolaylı vergilər;

b) yerləşmə dövlətinin ərazisində yerləşən şəxsi daşınmaz əmlaka görə yığımlar və vergilər, əgər həmin şəxs bu daşınmaz əmlaka göndərən dövlətin adından nümayəndə heyətinin məqsədləri üçün malik deyildirsə,;

c) 68-ci maddənin 4-cü bəndində nəzərdə tutulmuş istisnalarla yerləşmə dövləti tərəfindən tutulan müxtəlif miras vergiləri;

ç) mənbəyi yerləşmə dövlətində olan şəxsi gəlirdən yığımlar və vergilər, həmçinin yerləşmə dövlətində kommərsiya tədbirlərinə əsaslı vəsait qoyuluşundan vergilər;

d) konkret xidmət növlərinə görə tutulan rüsumlar;

e) 54-cü maddədə nəzərdə tutulmuş istisnalarla daşınmaz əmlaka münasibətdə qeydiyyat, məhkəmə və reyestr rüsumları, ipoteka rüsumları və gerb rüsumu.

Maddə 64

Şəxsi mükəlləfiyyətlərdən azad etmə

Yerləşmə dövləti nümayəndə heyətinin başçısını, başqa nümayəndələri və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvlərini bütün şəxsi və dövlət mükəlləfiyyətlərindən, onların xarakterindən asılı olmayaraq, eləcə də rekvizisiya, kontribusiyaya və hərbi yerləşmə kimi hərbi mükəlləfiyyətlərdən azad edir.

Maddə 65

Gömrük rüsumlarından və gömrük yoxlamasından azad etmə

1. Yerləşmə dövləti onun qəbul edə biləcəyi qanunlara və qaydalara müvafiq olaraq aşağıda göstərilən əşyaların idxal edilməsinə icazə verir və bütün gömrük rüsumlarından, vergilərdən və anbar rüsumları, daşımaya görə və oxşar xidmətlərə görə rüsumlar

müstəsna olmaqla, başqa əlaqədar yığımlardan azad edir:

a) nümayəndə heyətinin rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyalar;

b) nümayəndə heyətinin başçısının, hər hansı başqa nümayəndənin və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvünün şəxsi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan, bu şəxs orqanın sessiyasının işində və ya konfransda iştirak etmək məqsədilə yerləşmə dövlətinin ərazisinə ilk dəfə gələrkən onun şəxsi baqajında gətirilən əşyalar.

2. Nümayəndə heyətinin başçısının, hər hansı başqa nümayəndənin və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvünün şəxsi baqajında bu maddənin 1-ci bəndin göstərilən istisnaların şamil edilmədiyi əşyaların, yaxud gətirilməsi və ya aparılması yerləşmə dövlətinin qanunu ilə qadağan edilmiş və ya yerləşmə dövlətinin karantin qaydaları ilə tənzimlənən əşyalar olmasını güman etmək üçün ciddi əsaslar olmadıqda yoxlamadan azad edilir. Belə hallarda yoxlama yalnız azad etmənin şamil edildiyi şəxsin və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsinin iştirakı ilə aparılır.

Maddə 66

Başqa şəxslərin imtiyazları və immunitetləri

1. Nümayəndə heyətinin başçısını müşayiət edən ailə üzvləri və hər hansı başqa nümayəndənin və ya nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvünün nümayəndə heyətinin bu cür üzvlərini müşayiət edən ailə üzvləri yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyillərsə və ya həmin dövlətdə daimi yaşayırlarsa, onlar 58, 60 və 64-cü maddələrdə, 65-ci maddənin 1 "b" və 2-ci bəndlərində göstərilən imtiyazlara və immunitetlərə malikdirlər və əcnəbilərin qeydiyyatdan keçmək vəzifəsindən azad edirlər.

2. Nümayəndə heyətinin inzibati-texniki heyət üzvləri, əgər onlar yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyillərsə və ya həmin dövlətdə daimi yaşayırlarsa, 58, 59, 60, 62, 63 və 64-cü maddələrdə göstərilmiş imtiyazlardan və immunitetlərdən istifadə edirlər. Onlar, həmçinin orqanın və ya konfransın sessiyasının işində iştirak etmək məqsədilə yerləşmə dövlətinin ərazisinə ilk dəfə gələrkən onların şəxsi baqajında gətirilən əşyalara münasibətdə 65-ci maddənin 1 "b" bəndində göstərilmiş imtiyazlardan istifadə edirlər. İnzibati-texniki heyət əməkdaşının onu müşayiət edən ailə üzvləri, əgər onlar yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyillərsə və ya həmin dövlətdə

daimi yaşayırlarsa, 58, 60 və 64-cü maddələrdə göstərilmiş imtiyazlardan və immunitetlərdən bu cür heyət əməkdaşları üçün nəzərdə tutulmuş həcmdə istifadə edirlər.

3. Nümayəndə heyətinin xidmət heyətinin yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmayan və ya həmin dövlətdə daimi yaşamayan üzvləri öz vəzifələrinin icrası zamanı etdikləri hərəkətlərə münasibətdə nümayəndə heyətinin inzibati-texniki heyət üzvləri ilə eyni immunitet hüququndan istifadə edir, onların öz xidmətləri müqabilində əldə etdikləri qazanc vergilərdən, yığımlardan və rüsumlardan azad edilir, həmçinin 62-ci maddədə adı çəkilən azad etmə hüququndan istifadə edirlər.

4. Nümayəndə heyətinin əməkdaşlarının şəxsi ev işçiləri yerləşmə dövlətinin vətəndaşları deyillərsə və ya həmin dövlətdə daimi yaşayırlarsa, onların öz xidmətləri müqabilində əldə etdikləri qazanc vergilərdən, yığımlardan və rüsumlardan azad edilir. Başqa məsələlərdə onlar imtiyaz və immunitetlərdən yalnız yerləşmə dövlətinin icazə verdiyi hədlər daxilində istifadə edə bilərlər. Lakin yerləşmə dövləti bu şəxslər üzərində öz yurisdiksiyasını elə həyata keçirməlidir ki, nümayəndə heyətinin funksiyalarının həyata keçirilməsinə lazımsız müdaxilə edilməsin.

Maddə 67

Yerləşmə dövlətinin vətəndaşları və həmin dövlətdə daimi yaşayan şəxslər

1. Yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olan və ya həmin dövlətdə daimi yaşayan nümayəndə heyətinin başçısı, hər hansı başqa nümayəndə və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvü yerləşmə dövlətinin təqdim edə biləcəyi əlavə imtiyazlar və immunitetlərlə yanaşı, yalnız öz funksiyalarını yerinə yetirərkən etdiyi rəsmi hərəkətlərə münasibətdə yurisdiksiyadan immunitetə və toxunulmazlığa malikdir.

2. Nümayəndəliyin yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olan və ya həmin dövlətdə daimi yaşayan digər əməkdaşları yalnız öz funksiyalarını yerinə yetirərkən etdikləri rəsmi hərəkətlərə münasibətdə yurisdiksiyadan immunitetə malikdirlər. Bütün başqa hallarda bu əməkdaşlar, eləcə də yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olan və ya həmin dövlətdə daimi yaşayan şəxsi ev işçiləri imtiyaz və immunitetlərdən yalnız yerləşmə dövlətinin icazə verdiyi hədlər

daxilində istifadə edirlər. Lakin yerləşmə dövləti bu cür əməkdaşlar və ev işçiləri üzərində öz yurisdiksiyasını elə tərzdə həyata keçirməlidir ki, nümayəndəliyin funksiyalarının həyata keçirilməsinə lüzumsuz müdaxilə edilməsin.

Maddə 68

İmtiyaz və immunitetlərin qüvvədə olma müddəti

1. İmtiyaz və immunitet hüququna malik olan hər bir şəxs öz vəzifəsini tutmaq üçün gedərkən bu hüquqlardan yalnız yerləşmə dövlətinin ərazisinə daxil olduğu anda və ya əgər həmin şəxs artıq bu ərazidədirsə, onun təyinatı barədə Təşkilat və ya göndərən dövlət tərəfindən yerləşmə dövlətinə xəbər verildiyi andan istifadə edir.

2. Əgər imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edən şəxsin funksiyaları başa çatırsa, onun imtiyaz və immunitetlərinə adətən həmin şəxs yerləşmə dövlətinin ərazisini tərk edən anda və ya bunu etmək üçün ağılabatan müddət başa çatdıqdan sonra xitam verilir. Lakin bu cür şəxs tərəfindən öz nümayəndəliyinin əməkdaşı funksiyalarını yerinə yetirərkən edilmiş hərəkətlərə münasibətdə immunitetlər mövcud olmaqda davam edir.

3. Nümayəndəliyin əməkdaşı vəfat etdikdə onun ailə üzvləri malik olduqları imtiyaz və immunitetlərdən yerləşmə dövlətinin ərazisini tərk etmək üçün ağılabatan müddət başa çatana qədər istifadə etməkdə davam edirlər.

4. Nümayəndəliyin yerləşmə dövlətinin vətəndaşı olmamış və ya həmin dövlətdə daimi yaşamamış əməkdaşı və ya onunla birlikdə yaşayan ailə üzvü vəfat etdikdə yerləşmə dövləti vəfat etmiş şəxsin yerləşmə dövlətinin ərazisi hüdudlarında əldə etdiyi və daşınıb aparılması həmin şəxsin vəfat etdiyi vaxtda qadağan edilmiş bütün əmlak müstəsna olmaqla onun daşına bilən əmlakının aparılmasına icazə verir. Yerləşmə dövlətində olan daşınmaz əmlakdan vərəsəlik vergisinin bütün növləri yalnız vəfat etmiş şəxsin həmin dövlətdə nümayəndəliyin əməkdaşı və ya nümayəndəliyin əməkdaşının ailə üzvü kimi olması səbəbindən tutulmur.

Maddə 69

Funksiyalara xitam verilməsi

Nümayəndəliyin başçısının və ya nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvünün funksiyalarına aşağıdakı hallarda xitam verilir:

a) funksiyalara göndərən dövlət tərəfindən xitam verilməsi

barədə Təşkilatın bildirişinə əsasən;

b) nümayəndəlik həmişəlik və ya müvəqqəti geri çağırıldığı hallarda.

Maddə 70

Binaların, əmlakın və arxivlərin mühafizəsi

1. Nümayəndəlik müvəqqəti və ya həmişəlik geri çağırıldıqda yerləşmə dövləti nümayəndəliyin binalarına, əmlakına və arxivlərinə hörmətlə yanaşmalı və onları mühafizə etməlidir. Göndərən dövlət yerləşmə dövlətini bu xüsusi vəzifədən mümkün qədər tez azad etmək üçün bütün lazımı tədbirləri görməlidir. O, nümayəndəliyin binalarının, əmlakının və arxivlərinin mühafizəsini Təşkilata, əgər Təşkilat buna razıdırsa və ya yerləşmə dövləti üçün məqbul olan 3-cü dövlətə etibar edə bilər.

2. Göndərən dövlətdən müvafiq xahiş daxil olduqda yerləşmə dövləti göndərmə dövlətinin nümayəndəliyin əmlakını və arxivlərini yerləşmə dövlətinin ərazisindən daşıyıb aparması üçün ona imkan verir.

IV hissə. Orqanlarda və konfranslarda müşahidəçi nümayəndə heyəti

Maddə 71

Müşahidəçi nümayəndə heyətinin göndərilməsi

Təşkilatın qaydalarına müvafiq olaraq dövlət orqana və ya konfransa müşahidəçi nümayəndə heyəti göndərə bilər.

Maddə 72

Müşahidəçi nümayəndə heyətinə aid ümumi qayda

Bu Konvensiyanın 43-70-ci maddələrinin bütün müddəaları müşahidəçi nümayəndə heyətlərinə tətbiq edilir.

V hissə. Ümumi müddəalar

Maddə 73

Nümayəndəliyin əməkdaşlarının, nümayəndə heyətinin üzvlərinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin üzvlərinin vətəndaşlığı

1. Nümayəndəliyin başçısı və nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvləri, nümayəndə heyətinin başçısı, başqa nümayəndələr və nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvləri, müşahidəçi nümayəndə heyətinin başçısı, digər müşahidəçi nümayəndələr və müşahidəçi nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvləri prinsip etibarlı ilə göndərən dövlətin vətəndaşları olmalıdırlar.

2. Nümayəndəliyin başçısı və nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvləri, yerləşmə dövlətinin vətəndaşları sırasından bu dövlətin razılığı olmadan təyin edilə bilməzlər və bu razılıq istənilən vaxt ləğv edilə bilər.

3. Nümayəndə heyətinin başçısı, hər hansı başqa nümayəndə və ya nümayəndə heyətinin diplomatik heyətinin istənilən üzvü və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin başçısı hər hansı başqa müşahidəçi nümayəndə və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin diplomatik heyətinin hər hansı üzvü yerləşmə dövlətinin vətəndaşları sırasından təyin edildikdə bu dövlətin razılığı o halda nəzərdə tutulur ki, həmin dövlət bu barədə xəbərdar edilmiş olsun və yerləşmə dövlətinin vətəndaşının bu cür təyinatı etiraza səbəb olmasın.

Maddə 74

Vətəndaşlıq əldə edilməsi barədə qanunvericilik

Yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmayan nümayəndəlik əməkdaşları, nümayəndə heyətinin üzvləri və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin üzvləri və onlarla birgə yaşayan və ya müvafiq surətdə müşayiət edən ailə üzvləri yerləşmə dövlətinin vətəndaşlığını yalnız bu dövlətin qanunvericiliyinə görə əldə etmirlər.

Maddə 75

Bir neçə funksiya eyni vaxtda həyata keçirildikdə imtiyazlar və immunitətlər

Yerləşmə dövlətində olan daimi diplomatik nümayəndəliyin və ya konsul müəssisəsinin əməkdaşları nümayəndəliyin, nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin tərkibinə daxil edildikdə onlar bu Konvensiya ilə verilən imtiyazlar və immunitətlərlə yanaşı daimi diplomatik nümayəndəliyin və ya konsul müəssisəsinin əməkdaşları qismində malik olduqları imtiyazları və immunitətləri saxlayırlar.

Maddə 76

Göndərən dövlətlə yerləşmə dövlət arasında əməkdaşlıq

Zəruri hallarda və nümayəndəliyin nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin funksiyalarının müstəqil şəkildə yerinə yetirilməsi ilə bir araya sığacaq dərəcədə göndərən dövlət 23, 28, 29 və 58-ci maddələrin icrası ilə əlaqədar həyata keçirilən hər hansı təhqiqat və ya məhkəmə təqibi zamanı göndərən dövlətlə mümkün qədər tam həcmdə əməkdaşlıq edir.

Maddə 77

Yerləşmə dövlətinin qanunlarına və qərarlarına hörmət

1. İmtiyaz və immunitətlərə malik olan bütün şəxslər özlərinin bu cür imtiyazlarına və immunitətlərinə xələl gətirmədən yerləşmə dövlətinin qanunlarına və qərarlarına hörmət etməyə borcludurlar. Onlar həmçinin bu dövlətin daxili işlərinə qarışmamağa borcludurlar.

2. Yurisdiksiya immunitətinə malik olan şəxs tərəfindən yerləşmə dövlətinin cinayət qanunvericiliyi ciddi və aşkar pozulduğu halda göndərən dövlət həmin şəxsin immunitətindən imtina etməzsə onu geri çağırır, onun nümayəndəlikdəki, nümayəndə heyətindəki və ya müşahidəçi nümayəndə heyətindəki funksiyalarına xitam verir və şəraitdən asılı olaraq onun həmin ölkədən getməsi üçün tədbirlər görür. Yerləşmə dövlətinin daxili işlərinə ciddi və aşkar müdaxilə hallarında da göndərən dövlət eyni tədbirlər görür. Bu bəndin müddəaları həmin şəxsin nümayəndəliyin funksiyalarını, nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin vəzifələrini yerinə yetirərkən etmiş olduğu istənilən hərəkətlərə şamil edilmir.

3. Nümayəndəliyin binalarından və nümayəndə heyətinin binalarından nümayəndə heyətinin funksiyalarının və ya vəzifələrinin yerinə yetirilməsi ilə bir araya sığmayan məqsədlər üçün istifadə edilməməlidir.

4. Bu maddənin heç bir müddəası yerləşmə dövlətinin öz mənafelərini müdafiə etməsi üçün zəruri tədbirlər görməsinin qadağan edilməsi kimi təfsir edilməməlidir. Belə hallarda yerləşmə dövləti 84-cü və 85-ci maddələrin müddəalarına xələl gətirmədən bu cür tədbirlərin nümayəndəliyin, nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin normal fəaliyyətinə mane olmamasını təmin etmək məqsədilə göndərən dövlətlə lazımı məsləhətləşmələr aparır.

5.Bu maddənin 4-cü bəndində nəzərdə tutulan tədbirlər yerləşmə dövlətinin konstitusion normalarına müvafiq olaraq xarici işlər nazirinin və ya hər hansı başqa səlahiyyətli nazirin razılığı ilə həyata keçirilir.

Maddə 78

Üçüncü şəxslər qarşısında məsuliyyətin sığortası

Nümayəndəliyin əməkdaşları, nümayəndə heyətinin üzvləri və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin üzvləri onların istifadə etdikləri və ya onlara məxsus olan bütün nəqliyyat vasitələrinə, o cümlədən gəmilərə və uçuş aparatlarına münasibətdə üçüncü şəxslər qarşısında məsuliyyətin sığortalanması barədə yerləşmə dövlətinin qanunlarından və qərarlarından irəli gələn bütün öhdəlikləri yerinə yetirirlər.

Maddə 79

Yerləşmə dövlətinin ərazisinə gəlmə

1.Yerləşmə dövləti öz ərazisinə:

a) nümayəndəliyin əməkdaşlarının və onlarla birgə yaşayan ailə üzvlərinin;

b) nümayəndə heyətinin üzvlərinin və onları müşayiət edən ailə üzvlərinin və

c) müşahidəçi nümayəndə heyətinin üzvlərinin və onları müşayiət edən ailə üzvlərinin gəlməsinə icazə verir.

2.Viza tələb edildiyi halda bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən hər bir şəxsə mümkün qədər qısa müddətdə viza verilir.

Maddə 80

Ölkədən getməyə kömək

Yerləşmə dövlətinə müvafiq xahişlə müraciət edildikdə o, imtiyaz və immunitetlərə malik olan və yerləşmə dövlətinin vətəndaşları olmayan şəxslərə və bu cür şəxslərin ailə üzvlərinin vətəndaşlığından asılı olmayaraq onların öz ərazisindən getmələrinin təmin olunmasına kömək edir.

Maddə 81

Üçüncü dövlətin ərazisindən tranzit

1.Əgər nümayəndəliyin başçısı və ya nümayəndəliyin diplomatik heyətinin üzvü, nümayəndə heyətinin başçısı, başqa nümayəndə və ya nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvü, müşahidəçi nümayəndə heyətinin başçısı, başqa müşahidəçi nümayəndə və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin diplomatik heyətinin üzvü öz funksiyalarını həyata keçirmək və ya bərpa etmək üçün gedərkən və

ya öz ölkəsinə qayıdarkən zəruri hallarda ona viza vermiş üçüncü dövlətin ərazisindən keçib gedirsə və ya onun ərazisindədirsə, bu üçüncü dövlət həmin şəxsin tranzitinin təmin edilməsi üçün tələb oluna biləcək toxunulmazlığı və başqa bu cür immunitetləri ona təqdim edir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinin müddəaları, həmçinin:

a) nümayəndəliyin başçısının və ya nümayəndəliyin diplomatik heyət üzvünün onunla birgə yaşayan və onunla birlikdə və ya ayrılıqda getmələrindən asılı olmayaraq onunla birləşmək və ya öz ölkəsinə qayıtmaq üçün imtiyaz və immunitetlərə malik olan ailə üzvlərinə;

b) nümayəndə heyətinin başçısının, hər hansı başqa nümayəndənin və ya nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvünün onu müşayiət edən ailə üzvlərinə - onların onunla birlikdə və ya ayrılıqda getmələrindən asılı olmayaraq onunla birləşmək və ya öz ölkəsinə qayıtmaq üçün imtiyazlara və immunitetlərə malik olan ailə üzvlərinə;

c) müşahidəçi nümayəndə heyətinin başçısını, hər hansı başqa müşahidəçi nümayəndənin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin diplomatik heyət üzvünün onu müşayiət edən, onunla birgə və ya ayrılıqda getmələrindən asılı olmayaraq onunla birləşmək və ya öz ölkəsinə qayıtmaq üçün imtiyazlara və immunitetlərə malik olan ailə üzvlərinə də aid edilir.

3. Bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində göstərilənlərə oxşar hallarda üçüncü dövlətlər inzibati-texniki və ya xidmət heyəti üzvlərinin və onların ailə üzvlərinin öz ərazisindən keçib getmələrinə mane olmurlar.

4. Üçüncü dövlətlər tranzit qaydasında aparılan rəsmi korespondensiyaya və digər rəsmi məlumatlara, o cümlədən kodlaşdırılmış və ya şifrələnmiş depeşalara yerləşmə dövlətinin bu Konvensiyaya müvafiq olaraq təqdim etməli olduğu sərbəstliyi və müdafiəni təqdim edirlər. Onlar zəruri hallarda viza verilmiş nümayəndəliyin, nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin kuryerlərinə, nümayəndəliyin, nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin tranzit qaydada aparılan poçtuna yerləşmə dövlətinin bu Konvensiyaya müvafiq olaraq təqdim etməli olduğu toxunulmazlığı və müdafiəni təqdim edirlər.

5. Üçüncü dövlətlərin bu maddənin 1, 2, 3 və 4-cü bəndlərində

nəzərdə tutulmuş vəzifələri həmin bəndlərdə adları çəkilən, üçüncü dövlətin ərazisində olmaları fəvqəladə hallarla bağlı olduğu şəxslərə, rəsmi məlumatlara və nümayəndəliyin, nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin poçtuna da aiddir.

Maddə 82

Dövlətlərin və ya hökumətlərin tanınmaması və ya diplomatik və ya konsul münasibətlərinin olmaması

1. Yerləşmə dövlətinin və göndərən dövlətin bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş hüquq və vəzifələrinə bu dövlətlərdən birinin digərini və ya onun hökumətini tanımaqdan imtina etməsi, onların arasında diplomatik və ya konsul münasibətlərinin olmaması və ya bu münasibətlərin pozulması təsir göstərmir.

2. Bu Konvensiyanın icrası ilə əlaqədar nümayəndəliyin təsis edilməsi və ya saxlanması, nümayəndə heyətinin və ya müşahidəçi nümayəndə heyətinin göndərilməsi və ya mövcud olması özlüyündə istər yerləşmə dövlətinin və ya onun hökumətinin göndərən dövlət tərəfindən tanınmasını, istərsə də göndərən dövlətin və ya onun hökumətinin yerləşmə dövləti tərəfindən tanınmasını nəzərdə tutmur.

Maddə 83

Ayrı-seçkiliyin yolverilməzliyi

Bu Konvensiyanın müddəaları tətbiq edilərkən dövlətlər arasında ayrı-seçkiliyə yol verilmir.

Maddə 84

Məsləhətləşmələr

Əgər bu Konvensiyanın iştirakçıları olan iki və ya bir neçə dövlət arasında onun tətbiq və ya təfsir edilməsi ilə əlaqədar mübahisə yaranarsa onlardan hər hansı birinin xahişi ilə onların arasında məsləhətləşmələr aparılır. Mübahisə tərəflərindən hər hansı birinin xahişi ilə Təşkilat və ya konfrans məsləhətləşmələrdə iştirak etmək üçün dəvət olunur.

Maddə 85

Barışıq proseduru

1. Əgər mübahisə 84-cü maddədə göstərilmiş məsləhətləşmələr nəticəsində həll edilməsə, məsləhətləşmələrin başladığı andan

etibarən bir ay müddətində məsləhətləşmələrdə iştirak edən istənilən dövlət həmin mübahisəni baxılmaq üçün Təşkilata və məsləhətləşmələrdə iştirak edən başqa dövlətlərə yazılı bildiriş göndərmək yolu ilə bu maddənin müddəalarına müvafiq olaraq yaradılan barışıq komissiyasına verə bilər.

2. Hər bir barışıq komissiyası üç üzvdən ibarət olur: üzvlərdən ikisi müvafiq surətdə mübahisə tərəflərinin hər biri tərəfindən təyin edilir, komissiyanın sədri isə bu maddənin 3-cü bəndinə uyğun olaraq təyin edilir. Bu Konvensiyanın iştirakçısı olan hər bir dövlət bu cür komissiya üzvü qismində fəaliyyət göstərməli olan şəxsi əvvəlcədən təyin edir. Həmin dövlətlər bu təyinat barədə Təşkilata məlumat verir, Təşkilat isə təyin edilən şəxslərin siyahısını tərtib edir. Əgər dövlət bu təyinatı əvvəlcədən etməmişdirsə bunu barışıq prosedurunun gedişində komissiya bu maddənin 7-ci bəndinə müvafiq olaraq hazırlamalı olduğu məruzəni tərtib etməyə başlayan ana qədər həyat keçirə bilər.

3. Komissiyanın sədri komissiyanın digər iki üzvü tərəfindən seçilir. Əgər bu maddənin 1-ci bəndində adı çəkilən bildiriş göndəriləndən sonra 1 ay müddətində komissiyanın digər iki üzvü arasında razılıq əldə edilməsə və ya mübahisə tərəflərindən biri komissiya üzvlərindən birini sədr təyin etmək hüququndan istifadə etməzsə, tərəflərdən birinin xahişi ilə sədr Təşkilatın əsas vəzifəli şəxsi tərəfindən təyin edilir. Bu təyinat həmin xahiş daxil olandan sonra bir ay müddətində həyata keçirilməlidir. Təşkilatın əsas vəzifəli şəxsi komissiyanın sədri qismində istər Təşkilatın əməkdaşı, istərsə də mübahisədə tərəf olan dövlətin vətəndaşı olmamalıdır.

4. Hər hansı vakansiya ilkin təyinat üçün nəzərdə tutulan qaydada doldurulmalıdır.

5. Komissiya sədrin təyin edildiyi andan etibarən həтта tam tərkibdə olmasa belə işə başlayır.

6. Komissiya öz prosedur qaydalarını səs çoxluğu ilə müəyyən edir, öz qərarlarını və tövsiyələrini səs çoxluğu ilə qəbul edir. Əgər Təşkilat birləşmiş millətlər Təşkilatının nizamnaməsinə müvafiq olaraq buna müvəkkil edilmişdirsə komissiya ona tövsiyə edə bilər ki, bu Konvensiyanın tətbiq və ya təfsir edilməsinə dair beynəlxalq məhkəmənin məsləhət rəyini tələb etsin.

7. Əgər komissiya sədrin təyin edildiyi andan etibarən iki ay müddətində mübahisənin həlli barədə mübahisə tərəfləri arasında

razılığa gələ bilməzsə o, mümkün qədər qısa müddətdə öz işi barəsində məruzə hazırlamalı və onu mübahisə tərəflərinə göndərməlidir. Məruzədə faktlar və hüquq məsələləri barədə komissiyanın rəyi, eləcə də mübahisənin həllinə kömək məqsədilə onun tərəflərə etdiyi tövsiyələr olmalıdır. Yuxarıda adı çəkilən iki aylıq müddət komissiyanın qərarına əsasən artırıla bilər. Komissiyanın məruzəsində olan tövsiyələr mübahisə tərəfləri həmin tövsiyələri qəbul etməyincə mübahisə tərəfləri üçün məcburi qüvvəyə malik deyildir. Bununla belə, mübahisə tərəflərinin hər biri məruzənin ona aid tövsiyələrini birtərəfli qaydada yerinə yetirəcəyini bəyan etmək hüququna malikdir.

Bu maddənin əvvəlki bəndlərinin heç bir müddəası bu Konvensiyanın tətbiq edilməsi ilə əlaqədar yaranan mübahisələrin həlli üçün hər hansı başqa münasib prosedur müəyyən edilməsinə və ya bu Konvensiyanın təfsir edilməsinə və ya bu mübahisənin həll edilməsi məqsədilə Təşkilatda müəyyən edilmiş prosedurun və ya hər hansı başqa prosedurun tətbiq edilməsi barədə mübahisə tərəfləri arasında başqa razılaşma əldə edilməsinə mane olmur.

Bu maddə dövlətlər arasında və ya dövlətlərlə beynəlxalq Təşkilatlar arasında qüvvədə olan beynəlxalq sazişlərdə mübahisələrin həllinə dair müddəalara xələl gətirmir.

VI hissə. Yekun maddələr

Maddə 86

İmzalanma

Bu Konvensiya bütün dövlətlər tərəfindən imzalanmaq üçün 30 sentyabr 1975-ci ilə qədər Avstriya Respublikasının Federal Xarici İşlər Nazirliyində, sonra isə 30 mart 1976-cı ilə qədər Nyu-Yorkda, BMT-nin mərkəzi müəssisələrində açıqdır.

Maddə 87

Ratifikasiya

Bu Konvensiya ratifikasiya edilməlidir. Ratifikasiya sənədləri saxlanılmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə təhvil verilir.

Maddə 88

Qoşulma

Bu Konvensiya istənilən dövlətin ona qoşulması üçün açıqdır. Qoşulma haqqında sənədlər saxlanılmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə təhvil verilir.

Maddə 89

Qüvvəyəminmə

1. Bu Konvensiya sayca otuz beşinci ratifikasiya sənədi və ya qoşulma haqqında sayca otuz beşinci sənəd saxlanılmaq üçün təhvil veriləndən sonra otuzuncu gündən qüvvəyə minir.

2. Sayca otuz beşinci ratifikasiya sənədi və ya qoşulma haqqında sayca otuz beşinci sənəd saxlanılmaq üçün təhvil veriləndən sonra Konvensiyanı ratifikasiya etmiş və ya ona qoşulmuş hər bir dövlət üçün Konvensiya həmin dövlət öz ratifikasiya sənədini və ya qoşulma haqqında sənədini saxlanılmaq üçün təhvil verəndən sonra otuzuncu gündən qüvvəyə minir.

Maddə 90

Təşkilatlar tərəfindən müddələrin yerinə yetirilməsi

Bu Konvensiya qüvvəyə mindikdən sonra universal xarakterli beynəlxalq Təşkilatın səlahiyyətli orqanı Konvensiyanın müvafiq müddələrinin yerinə yetirilməsi barədə qərar qəbul edə bilər.

Təşkilat bu qərar barədə yerləşmə dövlətinə və Konvensiyanın depozitarisinə məlumat verir.

Maddə 91

Depozitari tərəfindən göndərilən bildirişlər

1. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi bu Konvensiyanın depozitarisi qismində:

a) 86, 87 və 88-ci maddələrə müvafiq olaraq Konvensiyanın imzalanması və ratifikasiya sənədlərinin və ya qoşulma sənədlərinin saxlanmaq üçün təhvil verilməsi faktları haqqında;

b) 89-cu maddəyə müvafiq olaraq Konvensiyanın qüvvəyə minmə tarixi haqqında;

c) 90-cı maddəyə müvafiq olaraq ona bildirilən hər hansı qərar barədə bütün dövlətlərə məlumat verir.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi həmçinin, zəruri hallarda, bu Konvensiyaya aidiyyəti olan başqa aktlar, bildirişlər və

ya məlumatlar barədə bütün dövlətlərə informasiya verir.

Maddə 92
Autentik mətnlər

İngilis, ispan, çin, rus və fransız dillərində mətnləri eyni dərəcədə autentik olan bu Konvensiyanın əsli saxlanılmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə verilir, o isə bu Konvensiyanın təsdiq edilmiş surətlərini bütün dövlətlərə göndərir.

Özlərinin müvafiq hökumətləri tərəfindən bundan ötrü lazımı qaydada müvəkkil edilmiş səlahiyyətli nümayəndələr bunları təsdiqləmək üçün bu Konvensiyanı imzaladılar.

Min doqquz yüz yetmiş beşinci il mart ayının on dördündə Vyanada İCRA EDİLDİ.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının
imtiyazları və immunitetləri haqqında
KONVENSIYA*
13 fevral 1946-cı il
(çıxarış)

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin 104-cü maddəsində Təşkilatın öz Üzvlərindən hər birinin ərazisində öz funksiyalarını yerinə yetirməsi və öz məqsədlərinə çatması üçün zəruri ola biləcək səlahiyyətlərə malik olması nəzərdə tutulduğundan,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin 105-ci maddəsində Təşkilatın öz Üzvlərindən hər birinin ərazisində öz funksiyalarını yerinə yetirməsi və öz məqsədlərinə çatması üçün zəruri ola biləcək səlahiyyətlərə malik olması, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Üzvlərinin nümayəndələrinin və onun vəzifəli şəxslərinin də Təşkilatın fəaliyyəti ilə əlaqədar öz funksiyalarını müstəqil yerinə yetirmələri üçün zəruri imtiyazlara və immunitetlərə malik olması nəzərdə tutulduğundan,

Yuxarıda şərh edilənlərlə əlaqədar, Baş Assambleya 13 fevral 1946-cı ildə qəbul edilmiş Qətnaməsində aşağıdakı Konvensiyanı bəyənir və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bütün üzvlərinin bu Konvensiyaya qoşulmalarını təklif edir:

Maddə I
Hüquqi şəxs

B ö l m ə 1. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı hüquqi şəxsdir və:

- a) müqavilələr bağlamaq;
- b) daşınmaz və daşınan əmlak əldə etmək və onların barəsində sərəncam vermək;
- c) məhkəmədə iş qaldırmaq səlahiyyətlərinə malikdir.

Maddə II
Əmlak, fondlar və aktiv

B ö l m ə 2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, onun əmlakı və aktivləri, harada və kimin sərəncamında olmasından asılı olmayaraq, Təşkilat özü immunitətdən qəti imtina etdiyi hallardan başqa,

* 31 may 1995-ci il üçün Konvensiyanın 135 iştirakçısı vardı.

istənilən formada məhkəmə müdaxiləsindən immunitet hüququna malikdir. Lakin nəzərdə tutulur ki, immunitətdən heç bir imtina məhkəmə-icra tədbirlərinə şamil edilmir.

Bölmə 3. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının binaları toxunulmazdır. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının əmlakı və aktivləri harada yerləşməsindən və kimin sərəncamında olmasından asılı olmayaraq, onlara axtarış, rekvizisiya, müsadirə, ekspropriasiya və hər hansı başqa formada icra, inzibati, məhkəmə, qanunverici və ya başqa təsirlər yolu ilə müdaxilə edilməməlidir.

Bölmə 4. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının arxivləri və Təşkilata mənsub olan və ya onun sərəncamında olan bütün sənədlər harada yerləşməsindən asılı olmayaraq, toxunulmazdır.

Bölmə 5. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı hər hansı maliyyə nəzarəti, qaydalar və ya moratori ilə məhdudlaşmadan...

Bölmə 7. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, onun aktivləri, gəlirləri və digər mülkiyyəti:

a) bütün birbaşa vergilərdən azad edilir...

b) Təşkilat tərəfindən xidməti istifadə üçün əşyalar idxal və ixrac edilərkən gömrük rüsumlarından, idxal və ixrac qadağalarından və məhdudsiyyələrindən azad edilir...

c) öz nəşrlərinin idxalı və ixracı zamanı gömrük rüsumlarından, idxal və ixrac qadağalarından və məhdudsiyyələrindən azad edilir.

Maddə III

Rabitə vasitələri

Bölmə 9. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı öz rəsmi rabitə vasitələri üçün Təşkilatın hər bir Üzvünün ərazisində Təşkilatın bu Üzvünün hər hansı başqa hökumətə... təqdim etdiyi şərtlərdən az əlverişli olmayan şərtlərdən istifadə edirlər.

Bölmə 10. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı şifrədən istifadə etmək və korrespondensiyaları diplomatik kuryerlər və valizlərlə eyni immunitetlərə və imtiyazlara malik olan kuryerlər və ya valizlər vasitəsilə almaq və göndərmək hüququna malikdir.

Maddə IV

Təşkilatın üzvlərinin nümayəndələri

Bölmə 11. Təşkilatın Üzvlərinin Birləşmiş Millətlər

Təşkilatının əsas və köməkçi orqanlarında və Təşkilatın çağırdığı konfranslarda nümayəndələri öz xidməti vəzifələrini icra edərkən, iclasın keçiriləcəyi yerə gedərkən və geri qayıdarkən onlara aşağıdakı imtiyazlar və immunitetlər verilir:

a) şəxsən həbs edilməkdən və ya tutulub saxlanmaqdan və şəxsi baqaj üzərinə həbs qoyulmasından immunitet, eləcə də onların nümayəndələr qismində dedikləri, yazdıqları və ya etdiklərinin hamısına münasibətdə hər hansı məhkəmə-prosessual immunitet;

b) bütün kağızların və sənədlərin toxunulmazlığı;

c) şifrədən istifadə etmək və kağızları və ya korrespondensiyaları kuryerlər və ya valiz vasitəsilə almaq hüququ;

ç) onlar özləri və həyat yoldaşları öz xidməti vəzifələrinin icrası ilə əlaqədar müvəqqəti olduqları və ya ərazisindən keçib getdikləri ölkədə immiqrasiya, əcnəbilərin qeydiyyatı və ya dövlət xidməti mükəlləfiyyəti ilə bağlı məhdudsiyyətlərdən istisna olunma;

d) xarici hökumətlərin müvəqqəti xidməti ezamiyyətlərdə olan nümayəndələrinə təqdim edilən pul və ya valyuta mübadiləsi ilə bağlı məhdudsiyyətlərə münasibətdə eyni güzəştlər;

e) onların şəxsi baqajına münasibətdə diplomatik nümayəndələrə təqdim edilən immunitetlər və güzəştlər;

f) yuxarıda deyilənlərə zidd olmamaqla diplomatik nümayəndələrin istifadə etdikləri sair imtiyazlar, immunitetlər və güzəştlər, idxal edilən mallar üçün gömrük rüsumlarından və ya aksiz rüsumlarından və ya satışdan rüsumlardan azadolma tələb etmək hüququ müstəsna olmaqla.

Bölmə 12. Təşkilatın üzvlərinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının əsas və köməkçi orqanlarında və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən çağırılan konfranslarda nümayəndələrinin öz xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən tam söz azadlığını və müstəqilliyini təmin etmək üçün onlara öz xidməti vəzifələrinin icrası zamanı dedikləri və ya yazdıqlarına, eləcə də bütün hərəkətlərinə münasibətdə məhkəmə prosesual immuniteti verilməsi davam edir; bu immunitet hətta onun aid olduğu şəxslər artıq Birləşmiş Millətlər Təşkilatının nümayəndələri olmadığından sonra da təqdim edilməkdə davam edir.

Bölmə 14. İmtiyazlar və immunitetlər Təşkilatın üzvlərinin nümayəndələrinə ayrı-ayrı insanların şəxsi mənfəəti üçün deyil, onların Birləşmiş Millətlər Təşkilatında işlə əlaqədar öz funk-

siyalarını müstəqil şəkildə yerinə yetirmələrini təmin etmək üçün verilir. Ona görə də Təşkilatın üzvü onun fikrincə immunitet ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə mane olduğu hər bir halda öz nümayəndəsinin immunitetindən nəinki imtina etmək hüququna malikdir, həm də bu immunitətdən imtina etməyə borcludur və bu imtina onun verildiyi məqsədə xələl gətirmədən həyata keçirilməlidir.

Maddə V Vəzifəli şəxslər

B ö l m ə 18. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının vəzifəli şəxsləri:

a) onlar vəzifəli şəxslər qismində dedikləri, yazdıqları və etdikləri bütün hərəkətlərə görə məhkəmə məsuliyyətinə cəlb edilməməlidirlər;

b) Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən onlara ödənilən məvacib və mükafatlar vergitutmadan azad edilir;

c) onlar dövlət xidməti mükəlləfiyyətlərdən azad edilir;

ç) onlar həyat yoldaşları və onların himayəsində olan qohumları ilə birlikdə immiqrasiya ilə bağlı məhdudiyətlərdən və əcnəbilərin qeydiyyatına alınması vəzifəsindən azad edilir;

d) valyuta mübadiləsinə münasibətdə diplomatik missiyaların heyətinə daxil olan, müvafiq hökumətin yanında akkreditə edilmiş müvafiq rütbəli vəzifəli şəxslərə təqdim edilənlərlə eyni imtiyazlara malikdirlər;

e) onlar öz həyat yoldaşları və onların himayəsində olan qohumları ilə birlikdə beynəlxalq böhranlar zamanı diplomatik nümayəndələrin istifadə etdikləri repatriasiya güzəştlərinə malikdirlər;

f) müvafiq ölkədə ilk dəfə vəzifə tutarkən öz mebelini və əmlakını rüsumsuz gətirmək hüququna malikdirlər.

B ö l m ə 19. Baş Katib və Baş Katibin bütün köməkçiləri 18-ci bölmədə göstərilən immunitet və imtiyazlardan əlavə onların özlərinə, həyat yoldaşlarına və yetkinlik yaşına çatmamış uşaqlarına münasibətdə beynəlxalq hüquqa müvafiq olaraq diplomatik nümayəndələrə təqdim edilən imtiyazlara və immunitetlərə, istisnalara və güzəştlərə malikdirlər.

B ö l m ə 20. Baş Katib, onun fikrincə immunitet ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə mane olduğu və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının mənafeələrinə xələl gətirmədən immunitətdən imtina

etmək mümkün olduğu hallarda istənilən vəzifəli şəxsə təqdim edilmiş immunitətdən imtina etmək hüququna malikdir və bunu etməyə borcludur. Baş Katibə münasibətdə immunitətdən imtina etmək hüququ Təhlükəsizlik Şurasına məxsusdur.

Maddə VII

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının buraxılış vəzifələri

B ö l m ə 24. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı öz vəzifəli şəxslərinə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının buraxılış vəzifələrini verə bilər. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bu buraxılış vəzifələri Təşkilatın üzvlərinin hakimiyyət orqanları tərəfindən səfərlər edilməsi üçün qanuni sənədlər kimi tanınır və qəbul edilir...

Maddə VIII

Mübahisələrin həlli

B ö l m ə 29. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı mübahisələrin müvafiq həll üsulu qaydalarını müəyyən edir:

a) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının tərəf olduğu kontraktlarla əlaqədar yaranan mübahisələr və ya xüsusi hüquq məsələlərinə dair başqa mübahisələr;

b) öz rəsmi mövqeyinə görə immunitətdən istifadə edən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının hər hansı vəzifəli şəxsinə aid mübahisələr, əgər Baş Katib bu immunitətdən imtina etməmişdirsə.

B ö l m ə 30. Bu Konvensiyanın şərhli və ya tətbiqi ilə əlaqədar yaranan bütün fikir ayrılıqları, tərəflər onları başqa yolla həll etmək barədə razılığa gəldiyi hallar müstəsna olmaqla Beynəlxalq Məhkəmənin baxışına verilir. Bir tərəfdən, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, digər tərəfdən Təşkilatın üzvü arasında fikir ayrılığı yaranıqda Nizamnamənin 96-cı maddəsinə və Məhkəmənin Statutunun 65-ci maddəsinə müvafiq olaraq, fikir ayrılığının aid olduğu hər hansı hüquqi məsələ barədə məsləhət xarakterli rəy sorğu edilir. Məhkəmənin rəyi tərəflər üçün həlledici sayılır...

Yekun maddəsi

B ö l m ə 31. Bu Konvensiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının hər bir üzvünün qoşulması üçün ona təqdim edilir.

B ö l m ə 32. Qoşulma Konvensiyaya qoşulma barədə aktın saxlanılmaq üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinə təhvil verilməsi yolu ilə həyata keçirilir. Təşkilatın hər bir ayrıca üzvünə

münasibətdə Konvensiya qoşulma haqqında hər bir ayrıca aktın saxlanılmaq üçün təhvil verildiyi gün qüvvəyə minir.

B ö l m ə 35. Bu Konvensiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatına və Təşkilatın qoşulma barədə akt təqdim etmiş hər bir üzvünə münasibətdə Təşkilatın həmin üzvü Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü kimi qaldığı müddətdə və ya baş Assambleya yenidən baxılmış ümumi Konvensiyanı təqdim edəne və Təşkilatın həmin üzvü yenidən baxılmış bu Konvensiyaya qoşulana qədər qüvvədə qalır.

B ö l m ə 36. Baş Katib Təşkilatın istənilən üzvü və ya istənilən üzvləri ilə bu Konvensiyanın müddəalarını tənzimləyən, Təşkilatın həmin üzvünə və ya həmin üzvlərinə aid olan əlavə sazişlər bağlaya bilər. Bu əlavə sazişlər hər bir halda Baş Assambleya tərəfindən təsdiq edilməlidir.

DİPLOMATİK XİDMƏT HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

Bu Qanun Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun bir növü olan diplomatik xidmətin təşkilinin hüquqi əsaslarını, diplomatik xidmətdə olan dövlət qulluqçularının hüquqi vəziyyətini müəyyən edir.

I Fəsil. Ümumi müddəalar

Maddə 1. Diplomatik xidmət anlayışı

1.1. Diplomatik xidmət - Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətini həyata keçirən müvafiq dövlət orqanlarında vətəndaşların peşəkar fəaliyyətidir.

1.2. Konsul xidməti Azərbaycan Respublikasının Konsul nizamnaməsi əsasında həyata keçirilən diplomatik xidmətin bir növüdür.

Maddə 2. Diplomatik xidmət orqanlarının sistemi

2.1. Diplomatik xidmət orqanlarının vahid sistemini Azərbaycan Respublikasının **müvafiq icra hakimiyyəti orqanı**, Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları, Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanının fəaliyyətini təmin etmək üçün yaradılan yardımçı təşkilatlar, Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanının təhsil müəssisələri təşkil edir.

2.2. Azərbaycan Respublikasının **müvafiq icra hakimiyyəti orqanı** Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət orqanlarının vahid sisteminə rəhbərlik edir.

Maddə 3. Diplomatik xidmət orqanlarının vəzifələri

3.1. Diplomatik xidmət orqanlarının əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

3.1.1. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin konsepsiyası və əsas istiqamətləri üzrə təkliflərin hazırlanması və Azərbaycan Respublikasının **müvafiq icra hakimiyyəti orqanına** təqdim edilməsi;

3.1.2. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin həyata

keçirilməsinin təmin edilməsi;

3.1.3. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərində vahid siyasət xəttinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə digər müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;

3.1.4. Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin, təhlükəsizliyinin, ərazi bütövlüyünün və sərhədlərinin toxunulmazlığının, onun siyasi, iqtisadi və digər sosial maraqlarının diplomatik üsul və vasitələrlə təmin olunması;

3.1.5. beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasına diplomatik üsul və vasitələrlə kömək göstərməsi;

3.1.6. Azərbaycan Respublikasının, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin xaricdə hüquq və maraqlarının müdafiə olunması;

3.1.7. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla diplomatik və konsul əlaqələrinin həyata keçirilməsi.

3.1.8. Azərbaycan Respublikası dövlət protokolunun təmin edilməsi.

3.2. Diplomatik xidmət orqanları **Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına** və qanunlarına uyğun olaraq digər vəzifələr də həyata keçirə bilər.

Maddə 4. Diplomatik xidmət orqanları aşağıdakı əsas funksiyaları həyata keçirir:

4.1.1. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərdə təmsil edilməsi;

4.1.2. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla iqtisadi, sosial, elmi-texniki, mədəni və başqa sahələrdə əməkdaşlığının inkişafına kömək göstərməsi;

4.1.3. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla danışıqlarının aparılmasının və beynəlxalq müqavilənin imzalanmasının təşkili;

4.1.4. Yüksək dövlət və hökumət səviyyələrində dövlətlərarası mübadilələrin protokol təminatı;

4.1.5. Xaricdə yaşayan həmvətənlərlə əlaqələrin inkişafına kömək göstərilməsi;

4.1.6. Diplomatik və konsul imtiyaz və immunitetlərinin yerinə yetirilməsi üzərində nəzarətin həyata keçirilməsi;

4.1.7. Azərbaycan Respublikasının xarici və daxili siyasəti, ölkənin iqtisadi, sosial və mədəni həyatı haqqında informasiyanın Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri vasitəsilə xaricdə yayılmasının təmin edilməsi;

4.1.8. Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarının və Azərbaycan Respublikasında mövcud olan kütləvi informasiya vasitələrinin Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq vəziyyəti və xarici siyasəti haqqında məlumatlandırılması;

4.1.9. Azərbaycan Respublikasının ərazisindəki diplomatik nümayəndəliklərin və konsulluqların fəaliyyətinə kömək göstərilməsi, öz səlahiyyətləri çərçivəsində onlara xidmət göstərən təşkilatların fəaliyyətinə nəzarət edilməsi;

4.1.10. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin qeydiyyatı, uçotu və saxlanması üzrə vahid dövlət sisteminin fəaliyyətinin təmin edilməsi;

4.1.11. Azərbaycan Respublikasının bağladığı beynəlxalq müqavilələrin depozitarisi funksiyalarının həyata keçirilməsi;

4.1.12. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin icrası üzərində ümumi müşahidənin həyata keçirilməsi.

4.1.13. Xarici siyasət və beynəlxalq münasibətlər sahəsində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsində və bu qanunvericiliyin Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq hüquqi öhdəliklərinə uyğunlaşdırılmasına dair təkliflərin hazırlanması.

4.2. Diplomatik xidmət orqanları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğun olaraq digər funksiyaları da həyata keçirə bilər.

Maddə 5. Diplomatik xidmət orqanlarının rəbitə, arxiv və təhlükəsizlik təminatı

5.1. Diplomatik xidmət orqanlarının sərəncamında müstəqil rəbitə sistemi və arxiv vardır.

5.2. Diplomatik xidmət orqanlarının arxivində beynəlxalq müqavilələrin əsil və təsdiq edilmiş surətləri, habelə həmin orqanların fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan digər materiallar saxlanılır.

5.3. Diplomatik xidmət orqanları xüsusi kuryer xidmətindən istifadə edir.

5.4. Diplomatik xidmət orqanları qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının ərazisində və xaricdə öz təhlükəsizlik sistemini təşkil edir.

II Fəsil. Diplomatik xidmət əməkdaşları

Maddə 6. Diplomatik vəzifələr

6.1. Diplomatik xidmət orqanlarında diplomatik vəzifə tutan şəxslər diplomatik xidmət əməkdaşlarıdır.

6.2. Diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər diplomatik xidmət əməkdaşlarına aid deyillər. Həmin şəxslərin hüquqi statusu və ixtisas dərəcələri Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə tənzimlənir.

6.3. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və konsulluqlarında işləyən diplomatik xidmət əməkdaşları üçün aşağıdakı vəzifələr müəyyən edilir:

6.3.1. Fövqəladə və səlahiyyətli səfir, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq təşkilatlardakı daimi nümayəndəsi;

6.3.2. Baş konsul;

6.3.3. müşavir-elçi. Daimi Nümayəndənin müavini;

6.3.4. müşavir;

6.3.5. konsul;

6.3.6. birinci katib;

6.3.7. vitse-konsul;

6.3.8. ikinci katib;

6.3.9. üçüncü katib;

6.3.10. attaşə.

6.4. Azərbaycan Respublikasının ərazisindəki diplomatik xidmət orqanlarında işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarının vəzifələri Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilir.

6.5. Diplomatik xidmət əməkdaşları diplomatik xidmət orqanlarından Azərbaycan Respublikasının digər dövlət orqanlarına vəzifəyə keçdikdə, onlar **müvafiq icra hakimiyyəti orqanının** ehtiyatına daxil edirlər. Ehtiyata daxiləmə ilə bağlı qaydalar **müvafiq icra hakimiyyəti orqanı** tərəfindən müəyyən edilir.

Maddə 7. Diplomatik vəzifələrə təyinedilmə

7.1. Diplomatik vəzifələrə ali təhsilli və üzərinə qoyulmuş

vəzifələri yerinə yetirmək üçün müvafiq işgüzar, mənəvi, peşəkar keyfiyyətlər və sağlamlıq vəziyyətinə malik olan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı təyin edilə bilər.

7.2. Diplomatik xidmət orqanlarında vəzifələrə təyin edilmə və vəzifələrdən azad edilmə qaydaları, habelə vəzifə tutan şəxslərə dair tələblər **Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası**, qanunları və digər normativ hüquqi aktları ilə, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə müəyyən edilir.

7.3. Xaricdə işlədikdən sonra Azərbaycan Respublikasına qayıdan diplomatik xidmət əməkdaşı, xaricdə tutduğu vəzifə nəzərə alınmaqla, diplomatik xidmət orqanlarında müvafiq vəzifəyə təyin edilir.

Maddə 8. Diplomatik rütbələr

8.1. Diplomatik xidmət əməkdaşlarına, tutduqları vəzifə və ixtisasları nəzərə alınmaqla, aşağıdakı diplomatik rütbələr verilir:

8.1.1. Fövqəladə və Səlahiyyətli Səfir;

8.1.2. birinci dərəcəli Fövqəladə və Səlahiyyətli Elçi;

8.1.3. ikinci dərəcəli Fövqəladə və Səlahiyyətli Elçi;

8.1.4. birinci dərəcəli müşavir;

8.1.5. ikinci dərəcəli müşavir;

8.1.6. birinci dərəcəli birinci katib;

8.1.7. ikinci dərəcəli birinci katib;

8.1.8. birinci dərəcəli ikinci katib;

8.1.9. ikinci dərəcəli ikinci katib;

8.1.10. üçüncü katib;

8.1.11. attaşə.

8.2. Diplomatik rütbəyə görə vəzifə maaşına əlavələrin verilməsi qaydaları Azərbaycan Respublikasının **müvafiq icra hakimiyyəti orqanı** tərəfindən müəyyən edilir.

Maddə 9. Diplomatik rütbələrin verilməsi qaydaları

9.1. Fövqəladə və Səlahiyyətli Səfir, birinci və ikinci dərəcəli Fövqəladə və Səlahiyyətli Elçi diplomatik rütbələri **Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının** 109-cu maddəsinin 24-cü bəndinə müvafiq olaraq verilir.

9.2. Digər diplomatik rütbələrin verilməsi qaydaları **müvafiq icra hakimiyyəti orqanı** tərəfindən müəyyən edilir.

9.3. Diplomatik xidmət əməkdaşının diplomatik rütbəsi, bir qayda olaraq, diplomatik xidmətdə tutduğu vəzifəyə uyğun olmalı, yaxud ondan bir pillə yuxarı və ya aşağı olmalıdır.

9.4. Diplomatik rütbələrin verilməsi barədə əmək kitabçasında (xidmət siyahısında) müvafiq qeyd aparılır. Diplomatik rütbələr ömürlük verilir.

Maddə 10. Diplomatik rütbələrdə olmanın müddətləri

10.1. Diplomatik xidmət əməkdaşları üçün diplomatik rütbələrdə olmanın aşağıdakı müddətləri müəyyən edilir:

10.1.1. attaşə, üçüncü katib, ikinci və birinci dərəcəli katib üçün - 2 il;

10.1.2. ikinci və birinci dərəcəli birinci katib, ikinci dərəcəli müşavir üçün - 3 il.

10.2. Birinci dərəcəli müşavirdən başlayaraq yuxarı diplomatik rütbələrdə olma müddəti müəyyən edilmir.

10.3. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının diplomatik rütbələrdə olan müddətlərinə aşağıdakılar daxildir:

10.3.1. müvafiq icra hakimiyyəti orqanında və onun yardımçı təşkilatlarında iş;

10.3.2. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və konsulluqlarında iş;

10.3.3. keçmiş SSRİ-nin və müttəfiq respublikaların xarici işlər orqanlarında iş;

10.3.4. beynəlxalq təşkilatlarda iş;

10.3.5. **müvafiq icra hakimiyyəti orqanının** ali təhsil və elm müəssisələrində elmi fəaliyyət müddəti;

10.3.6. **müvafiq icra hakimiyyəti orqanının** göndərişi əsasında həyata keçirilən müddəti;

10.3.7. ali təhsil müəssisələrinə, aspiranturaya (doktoranturaya) **müvafiq icra hakimiyyəti orqanı** tərəfindən göndərilənlərin təhsil müddəti.

Maddə 11. Diplomatik rütbənin vaxtından əvvəl və növbədən kənar veilməsi, aşağı salınması, məhrum edilməsi və bərpa olunması

11.1. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının rütbələri, işlərində mühüm nailiyyətlərin və ya xüsusi xidmətlərin olduğu hallarda,

müəyyən edilmiş müddətin başa çatmasından əvvəl və ya növbədən kənar artırıla bilər.

11.2. Azərbaycan Respublikasının və olduqları dövlətin qanunvericiliyinə görə məsulliyət doğuran əməllər törətməkdə təqsirli bilindikdə, diplomatik xidmət əməkdaşlarının rütbələri aşağı salına və ya onlar öz rütbələrindən məhrum edilə bilərlər.

11.3. Diplomatik xidmət əməkdaşının rütbədən məhrum edilməsi və ya onun rütbəsinin aşağı salınması, rütbənin verilməsi üçün müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir.

11.4. Diplomatik xidmət əməkdaşının əvvəlki rütbəsinin bərpa olunmasına yalnız həmin əməkdaş qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada xidməti attestasiyadan keçdikdən sonra yol verilir.

III Fəsil. Diplomatik xidmət keçmə

Maddə 12. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin vəzifə yerdəyişmələri və vəzifələrinin əvəz edilməsi

12.1. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və *diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin* vəzifə yerdəyişmələri ixtisas, peşə hazırlığı və rotasiya prinsipləri nəzərə alınmaqla, xidməti zərurətlə əlaqədar həyata keçirilir.

12.2. Vakant vəzifələrin əvəz edilməsi Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun həyata keçirilir.

Maddə 13. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin rotasiyası

13.1. Diplomatik xidmət orqanlarında əməkdaşların rotasiyası Azərbaycan Respublikasının **müvafiq icra hakimiyyəti orqanı** tərəfindən həyata keçirilir.

13.2. Rotasiya çərçivəsində diplomatik xidmət əməkdaşları və *diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər* peşəkar hazırlıqları və ixtisasları nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna işə təyin oluna və ya öz fəaliyyətlərini **müvafiq icra hakimiyyəti orqanında** həyata keçirə bilərlər.

13.3. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyində

və ya konsulluğunda fəaliyyəti başa çatmış diplomatik xidmət əməkdaşı və *diplomatik xidmət orqanının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxs* yenidən diplomatik nümayəndəliyə və ya konsulluğa işə təyin olunmazdan əvvəl **müvafiq icra hakimiyyəti orqanında** bir qayda olaraq, azı bir il işləməlidir.

13.4. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinin başçısı təyin olunmuş şəxsin müvafiq dövlətdə və ya beynəlxalq təşkilatda fasiləsiz müddəti, bir qayda olaraq, beş ildir. Bu müddət Azərbaycan Respublikasının **müvafiq icra hakimiyyəti orqanı** tərəfindən uzadıla bilər.

13.5. Digər diplomatik xidmət əməkdaşlarının və *diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin* müvafiq diplomatik nümayəndəliklərdə və ya konsulluqlarda fasiləsiz iş müddəti üç ildən artıq olmamalıdır. Bu müddət, xidməti zərurətlə əlaqədar və diplomatik xidmət əməkdaşının və *diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin* razılığı ilə **müvafiq icra hakimiyyəti orqanı** tərəfindən bir ildən artıq olmayan müddətə uzadıla bilər.

13.6. Diplomantik xidmət əməkdaşının və *diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin* Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna işə getməkdən üzürlü səbəblər olmadan imtina etməsi intizam pozuntusu hesab edilir və intizam tənbeh tədbirinin tətbiqi üçün əsasdır.

Maddə 14. Xidməti attestasiya

14.1. Diplomantik xidmət əməkdaşları və *diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər* qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada üç ildə bir dəfədən çox olmayaraq xidməti attestasiya keçirlər.

14.2. Diplomantik nümayəndəliyə və ya konsulluğa işə təyin olunmuş diplomatik xidmət əməkdaşları və *diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər* xidməti attestasiyanı Azərbaycan Respublikasına qayıtdıqdan sonra keçirlər.

14.3. Xidməti attestasiyanın keçirilməsi qaydaları Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilir.

Maddə 15. Diplomantik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyatını həyata keçirən şəxslərin ali təhsil və elm müəssisələrinə göndərilməsi

15.1. Diplomantik xidmət əməkdaşları və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər öz razılıqları ilə peşəkar hazırlıq və ixtisasartırma və yaxud elmi tədqiqat aparılması üçün Azərbaycan Respublikasında və ya digər ölkələrdə yerləşən ali təhsil və elmi müəssisələrə müvəqqəti olaraq göndərilə bilər.

15.2. İxtisasartırma və ya elmi ezamiyyət başa çatdıqdan sonra diplomatik xidmət əməkdaşı əvvəl olduğu vəzifədən aşağı olmayan diplomatik vəzifəyə təyin edilir.

Maddə 16. Diplomantik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin imtiyaz və immunitetləri

Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət əməkdaşları və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər xaricdə işlədikləri dövrdə beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq diplomatik nümayəndəliyin heyətinin üzvləri üçün müəyyən olunmuş imtiyaz və immunitetlərdən istifadə edirlər.

Maddə 17. Diplomantik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin vəzifələri

Diplomatik xidmət əməkdaşları və *diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər* xaricdə işlədikləri dövrdə olduqları dövlətin qanun və qaydalarına hörmət bəsləməyə, üzərlərinə qoyulmuş vəzifələri yerinə yetirməyə, Azərbaycan Respublikasını layiqincə təmsil etməyə borcludurlar.

Maddə 18. Diplomantik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin geri çağırılması

18.1. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində və konsulluqlarında işləyən diplomatik xidmət əməkdaşları və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki

xidmətini həyata keçirən şəxslər Azərbaycan Respublikasının və ya olduqları dövlətin qanunvericiliyinə görə məsuliyyət doğuran əməllər törətməkdə təqsirli bilindikdə, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş digər hallarda vaxtından əvvəl geri çağırılmalı bilirlər.

18.2. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və *diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin* vaxtından əvvəl geri çağırılmasına, onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin yuxarıda göstərilən əməllərin törədilməsində təqsirli bilinməsi də əsas ola bilər.

Maddə 19. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin məsuliyyəti

Diplomatik xidmət əməkdaşları və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada məsuliyyətə cəlb oluna bilərlər.

IV Fəsil. Diplomatik xidmətin təchizatı, təminatlar və ödəmələr, diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin maddi və sosial təminatı

Maddə 20. Diplomatik xidmətin maliyyə təminatı və maddi-inzibati təchizatı

20.1. Diplomatik xidmət orqanları sisteminin vahid maliyyə təminatı dövlət büdcəsinin vəsaitləri, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada digər mənbələr hesabına həyata keçirilir.

20.2. Diplomatik xidmət orqanlarının fəaliyyətinin maddi-təsərrüfat təchizatı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada digər mənbələr hesabına həyata keçirilir.

20.3. Diplomatik xidmət orqanlarının Azərbaycan Respublikasının ərazisində və xaricdə dövlət mülkiyyətində olan əmlak üzərində sahiblik istifadə və sərəncam hüququ Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir.

Maddə 21. Diplomatik nümayəndəliklərdə işlədikləri dövrdə diplomatik xidmət əməkdaşlarına verilən təminatlar və kompensasiyalar

21.1. Diplomatik xidmət əməkdaşlarına və *onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinə (ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşdan yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar)* təminatlar, xidmət şəraitinin mürəkkəbliyi, xidmət keçməklə bağlı risk, habelə müvafiq xarici dövlətin spesifik xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla verilir.

21.2. Diplomatik xidmət əməkdaşları və *onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvləri (ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşdan yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar)* müvafiq tibbi xidmətlə təmin olunurlar.

21.3. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna işə təyin olunan, habelə Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyində və ya konsulluğunda fəaliyyətini başa çatdırıb Azərbaycan Respublikasına qayıdan diplomatik xidmət əməkdaşının və *onunla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin (ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşdan yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar)* müvafiq nəqliyyat xərcləri dövlət hesabına ödənilir.

21.4. Ödənilən illik məzuniyyət və ya *diplomatik xidmət əməkdaşı ilə birlikdə yaşayan onun ailə üzvlərindən (ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşdan yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar)* birinin ölümü ilə əlaqədar, Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyində və ya konsulluğunda işləyən diplomatik xidmət əməkdaşının və *onunla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin (ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşdan yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar)* Azərbaycan Respublikasına gəlməsi və işlədiyi dövlətə qayıtması üçün nəqliyyat xərcləri müvafiq qaydada ödənilir.

21.5. Diplomatik xidmət əməkdaşı və *onunla birlikdə yaşayan ailə üzvləri (ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşdan yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar)*, onun tutduğu vəzifə və yerli şərait nəzərə alınmaqla, xaricdə yaşayışları ilə təmin olunmalıdırlar.

21.6. Diplomatik xidmət əməkdaşının ümumtəhsil məktəbində oxuyan ailə üzvlərinin təhsil haqqı dövlət tərəfindən ödənilir.

21.7. Hərbi və ya mülki münacişlər və yaxud fəlakətlər və digər fəvqəladə hallar baş verdikdə, Azərbaycan Respublikasının

diplomatik nümayəndəliklərinin və ya konsulluqlarının və onların təhlükəsizliyi üçün qorxu yarandıqda, **müvafiq icra hakimiyyəti orqanları** diplomatik xidmət əməkdaşlarının və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin (*ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşdan yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar*) təhlükəsizliyinin təmin olunması və qorunması üçün zəruri tədbirlər görür.

21.8. Xaricdə işlədiyi dövrdə öz xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən diplomatik xidmət əməkdaşına və ya *onunla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinə (ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşdan yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar)* dəymiş zərər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada ödənilir. Diplomatik xidmət əməkdaşının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxsin və *onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin (ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşdan yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar)* cəsədinin Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi və bununla bağlı xərclər dövlət büdcəsi hesabına ödənilir.

21.9. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının xaricdə işlədikləri dövrdə əldə etdikləri vəsaitin və əmlakın **müvafiq icra hakimiyyəti orqanının** müəyyən etdiyi qaydada Azərbaycan Respublikasına gətirilməsinə görə gömrük ödənişləri tutulmur.

21.10. Bu maddənin müddəaları diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərə də şamil olunur.

21.11. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş təminat və kompensasiyaların verilməsi Azərbaycan Respublikasının **müvafiq icra hakimiyyəti orqanı** tərəfindən təsdiq olunan qaydalarla tənzimlənir.

Maddə 22. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin əmək münasibətlərinin tənzimlənməsi

Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin əmək münasibətləri "**Dövlət qulluğu haqqında**" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. **Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi**, bu Qanun və Azərbaycan Respublikasının digər normativ hüquqi aktları ilə tənzimlənir.

Maddə 23. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin əməyinin ödənilməsi

23.1. Azərbaycan Respublikasının ərazisində işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarının əməyinin ödənilməsi Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

23.2. Xaricdə işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin əməyinin ödənilməsi, habelə maddi və maliyyə təminatı, olduqları dövlətin sosial-iqtisadi və maddi-məişət şəraiti nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

23.3. Rotasiya qaydasında xaricə ezamiyyətə göndərilən diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanında aldıqları əmək haqqının 50 faizi saxlanılır.

23.4. *Rotasiya qaydasında xaricə ezamiyyətə göndərilən diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin xarici ölkədə aldığı əmək haqqından sosial sığorta ödənişləri həyata keçirilmir, vergi tutulması müvafiq qanunvericilikdə tənzimlənir.*

23.5. Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanları dövlət qulluğunda olmayan şəxs Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyində və konsulluğunda "Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 6.3.1-ci və 6.3.2-ci maddələrində göstərilən vəzifələrə təyin olunduqda, həmin şəxs üçün Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanında bu orqanın aparıcı idarə rəisinin vəzifə maaşının, digər diplomatik vəzifələrə və ya inzibati-texniki xidmətin həyata keçirilməsi ilə bağlı vəzifələrə təyin olunduqda isə həmin vəzifələrə Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanında uyğun gələn vəzifələr üçün müəyyən edilmiş, vəzifə maaşının 50 faizi həcmində əmək haqqı saxlanılır.

23.6. Rotasiya qaydasında xaricə ezamiyyətə göndərilən diplomatik xidmət əməkdaşlarına və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərə vəzifəyə təyin olunduqları Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayən-

dəliyində və ya konsulluğunda alacaqları aylıq əmək haqqının 50 faizi məbləğində birdəfəlik müavinət ödənilir.

Maddə 24. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin mükafatlandırılması

Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin mükafatlandırılması Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları əsasında həyata keçirilir.

Maddə 25. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin məzuniyyətləri

25.1. Diplomatik xidmət əməkdaşları və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş məzuniyyətlərdən istifadə etmək hüququna malikdirlər.

25.2. Xaricdə işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarına və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərə əmək şəraiti və əmək funksiyalarının xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, əlavə məzuniyyət verilə bilər.

Maddə 26. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin pensiya təminatı və sosial müdafiəsi

26.1. Diplomatik xidmət əməkdaşlarının və diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin pensiya təminatı və sosial müdafiəsi Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

26.2. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndələrində və konsulluqlarında işləyən diplomatik xidmət əməkdaşlarının, diplomatik xidmət orqanlarının inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin (ər, arvad, 18 yaşına qədər uşaqlar və 18 yaşdan yuxarı əmək qabiliyyəti olmayan uşaqlar) icbari tibbi sığortası dövlət hesabına həyata keçirilir.

26.3. Bu müddəalar müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən

ali təhsil müəssisələrinə, aspiranturaya (doktoranturaya) və elmi müəssisələrə göndərilənlərə də şamil edilir.

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyev**

Bakı şəhəri, 8 iyun 2001-ci il

№137-İİQ

"Azərbaycan" qəzetində dərc edilmişdir (6 sentyabr 2001-ci il, №203)

"Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusunda dərc olunmuşdur (2001-ci il, №9, maddə 567)

29 oktyabr 2002-ci il tarixli, 377-HQD nömrəli; 21 may 2004-cü il tarixli, 676-HQ nömrəli qanunlara əsasən əlavələr və dəyişikliklərlə

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
SƏFİRLİYİ HAQQINDA ƏSASNAMƏ**

I. ÜMUMİ MÜDDƏLAR

1. Azərbaycan Respublikasının Səfirliyi (bundan sonra - Səfirlik) qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasını təmsil edən diplomatik xidmət orqanıdır. Səfirlik Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən təsis edilir. Səfirlik Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin (bundan sonra - Nazirlik) rəhbərlik etdiyi diplomatik xidmət orqanlarının vahid sistemində daxildir.

2. Səfirlik öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, "Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununu və digər qanunlarını, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, Diplomatik əlaqələr haqqında Vyana Konvensiyasını və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı digər müvafiq beynəlxalq müqavilələri, eləcə də beynəlxalq hüququn digər tətbiq edilə bilən normalarını, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi haqqında Əsasnaməni, bu Əsasnaməni, Nazirliyin, əmr, sərəncam və

göstərişlərini rəhbər tutur və qəbul edən dövlətin qanunvericiliyini nəzərə alır.

3. Səfirlik qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının vahid xarici siyasət xəttinin həyata keçirilməsini öz səlahiyyətləri daxilində təmin edir və bu məqsədlə Azərbaycan Respublikasının dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının, idarə, təşkilat və müəssisələrinin nümayəndəliklərinin, nümayəndə heyətlərinin və mütəxəssis qruplarının fəaliyyətini əlaqələndirir və işi üzərində nəzarəti həyata keçirir. Adı çəkilən nümayəndəliklər, nümayəndə heyətləri və mütəxəssis qrupları öz fəaliyyətini Səfirlik ilə razılaşdırmalı və öz fəaliyyəti barədə Səfirliyə məlumat verməlidirlər.

4. Səfirliyin binasında və ya onun ərazisində Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətdəki Fövqəladə və Səlahiyyətli Səfirliyi (bundan sonra - Səfir) iqamətgahında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağını qaldırır. Səfirliyin binasında və ya onun ərazisində Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin təsviri və Azərbaycan dilində və qəbul edən dövlətin dövlət dilində (dövlət dillərində) "Azərbaycan Respublikasının (qəbul edən dövlətin adı) Səfirliyi" yazısı olan lövhə vurulur. Səfirin nəqliyyat vasitəsi üzərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı yerləşdirilir. Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzləri qəbul edən dövlətin protokol təcrübəsi nəzərə alınaraq istifadə olunur.

5. Səfirlik, səfirliyin əməkdaşları və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvləri qəbul edən dövlətdə beynəlxalq hüquq normalarına və qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə uyğun olaraq immunitet və imtiyazlardan istifadə edir. Səfirliyin əməkdaşları və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvləri qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə, adət və ənənələrinə hörmət etməli, qəbul edən dövlətin daxili işlərinə qarışmaqdan və daxili işlərinə qarışmaq kimi təsfir oluna bilər hərəkətlərdən çəkinməlidir.

6. Səfirlik Nazirlik tərəfindən təsdiq olunmuş Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin təsviri və öz adı həkk olunmuş möhürə, ştamlara, blanklara və bank hesablarına malikdir.

7. Azərbaycan Respublikasının mülkiyyəti olan Səfirliyin torpaq sahələri, binaları, qurğuları və digər əmlakı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada

Səfirliyə təhkim olunur.

8. Səfirlik ona təhkim olunmuş əmlak üzərində sahiblik, istifadə və sərəncam hüququnu Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirir.

II.SƏFİRLİYİN ƏSAS VƏZİFƏLƏRİ

9. səfirliyin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

9.1. öz səlahiyyətləri daxilində qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasını təmsil etmək;

9.2. qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının vahid xarici siyasət xəttini öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirmək;

9.3. qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının milli maraqlarını, o cümlədən suverenliyini, təhlükəsizliyini, ərazi bütövlüyünü, sərhədlərinin toxunulmazlığını, siyasi, iqtisadi və digər maraqlarını diplomatik üsul və vasitələrlə öz səlahiyyətləri daxilində təmin etmək və müdafiə etmək;

9.4. qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin hüquq və maraqlarını öz səlahiyyətləri daxilində müdafiə etmək;

9.5. qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının diplomatik və konsul əlaqələrini qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirmək;

9.6. qəbul edən dövlətə rəsmi nümayəndə heyətlərinin səfərlərinin hazırlanmasına və həyata keçirilməsinə öz səlahiyyətləri daxilində kömək etmək.

III.SƏFİRLİYİN FUNKSİYALARI

10. səfirlik bu Əsasnamə ilə müəyyən edilmiş vəzifələrə uyğun olaraq aşağıdakı funksiyaları həyata keçirir;

10.1. müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının Prezidentini, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetini və Nazirliyi qəbul edən dövlətin xarici və daxili siyasət məsələləri üzrə məlumatlandırır;

10.2. Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətlə iqtisadi, sosial, elmi-texniki, mədəni və başqa sahələrdə əməkdaşlığın inkişafına öz səlahiyyətləri daxilində kömək göstərir;

10.3. Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlət ilə dostluq münasibətlərini inkişaf etdirir, habelə Azərbaycan Respublikasının həmin bölgədə və bütövlükdə dünyada maraqlarının təmin edilməsinə dair Nazirliyə təkliflər təqdim edir;

10.4. qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının xarici və daxili siyasəti, ölkənin iqtisadi, sosial və mədəni həyatı haqqında rəsmi məlumatın yayılmasını təmin edir;

10.5. Dövlət orqanlarına və zəruri hallarda Azərbaycan Respublikasının qeyri-hökumət təşkilatlarına (ictimai birliklərinə və fondlara) və işgüzar dairələrinin nümayəndələrinə həmin dövlətin qeyri-hökumət təşkilatları və işgüzar dairələrinin nümayəndəlikləri ilə əlaqələr qurmasına öz səlahiyyətləri daxilində köməklik göstərir;

10.6. Azərbaycan Respublikası ilə qəbul edən dövlət arasında beynəlxalq müqavilələrin layihələrinin hazırlanmasında, Azərbaycan Respublikası ilə qəbul edən dövlət arasında müqavilələrin bağlanması, icrası, ləğv edilməsi və qüvvəsinin dayandırılması barədə təkliflərin hazırlanmasında, Azərbaycan Respublikası ilə qəbul edən dövlət arasında beynəlxalq müqavilələrin icrası üzərində ümumi müşahidənin həyata keçirilməsində öz səlahiyyətləri daxilində iştirak edir;

10.7. qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasına, onun xarici siyasət təşəbbüslərinə münasibətdə müsbət mövqenin təşəkkül tapmasına öz səlahiyyətləri daxilində köməklik göstərir;

10.9. qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının əmlak hüquqlarının və maraqlarının müdafiəsində öz səlahiyyətləri daxilində iştirak edir;

10.10. qəbul edən dövlətin əvvəlcədən razılığı olduğu təqdirdə, qəbul edən dövlətdə akkreditə olunmamış üçüncü dövlətin xahişi ilə həmin üçüncü dövlətin və onun vətəndaşlarının maraqlarını beynəlxalq razılaşmalar əsasında müdafiə edir;

10.11. qəbul edən dövlətdə yaşayan azərbaycanlılarla əlaqələrin qurulmasına və əməkdaşlığın inkişafına öz səlahiyyətləri daxilində yardım edir;

10.12. öz səlahiyyətləri daxilində qəbul edən dövlətin iqtisadi, sosial, elmi-texniki, mədəni və başqa sahələri, habelə xarici və daxili siyasəti haqqında məlumat toplayır, qəbul edən dövlətin beynəlxalq münasibətlər sistemində yerini təhlil edir, həmçinin qəbul edən dövlətin yerləşdiyi bölgədə digər dövlətlərin, beynəlxalq və regional

təşkilatların fəaliyyətini öyrənir və bu barədə Nazirliyə mütəmadi olaraq məlumatlar təqdim edir;

10.13. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin, Nazirliyin tapşırıqlarını yerinə yetirir, həmçinin Nazirliklə razılaşdırılmış Azərbaycan Respublikasının digər dövlət hakimiyyəti orqanlarının müraciətlərinə baxır;

10.14. yerli icra hakimiyyəti və özünüidaretmə orqanlarının, idarə, təşkilat və müəssisələrinin müraciətlərinə baxır;

10.15. Azərbaycan mallarının və xidmətlərinin beynəlxalq bazalara çıxarılması sahəsində Azərbaycan Respublikasının aidiyyətli dövlət orqanlarına öz səlahiyyətləri daxilində kömək göstərir;

10.16. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq digər funksiyaları həyata keçirir.

IV.SƏFİRLİYİN HÜQUQLARI

11. Səfirlik öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün aşağıdakı hüquqlara malikdir:

11.1. öz səlahiyyətləri daxilində rəsmi nümayəndə heyətlərinin səfərlərinə dair Nazirliyə təkliflər vermək;

11.2. qəbul edən dövlətin dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanları, qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar), elmi və mədəni dairələri, kütləvi informasiya vasitələri, qəbul edən dövlətdə fəaliyyət göstərən diplomatik nümayəndəlik, konsulluq və beynəlxalq və regional təşkilatlar ilə işgüzar əlaqələr qurmaq və inkişaf etdirmək;

11.3. Səfirliyin səlahiyyətinə aid olan məsələlərin həll olunması üçün Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarından, eləcə də yerli icra hakimiyyəti və özünüidarəetmə orqanları, idarə, təşkilat və müəssisələrindən müəyyən olunmuş qaydada sənədləri, məlumat və digər xarakterli materialları almaq;

11.14. öz səlahiyyətləri daxilində qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının fəxri konsullarının təyin edilməsi barədə təkliflərini Nazirliyə təqdim etmək;

11.5. öz səlahiyyətləri daxilində konfranslar, görüşlər və digər tədbirlər təşkil etmək;

11.6. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş digər hüquqları həyata keçirmək.

V.SƏFİRLİYİN FƏALİYYƏTİNİN TƏŞKİLİ

12. Səfirliyə akkreditə olunduğu dövlətdə Azərbaycan Respublikasının ən yüksək rəsmi nümayəndəsi olan Səfir başçılıq edir. Səfir Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təyin edilir və geri çağırılır. Səfir Azərbaycan Respublikasını təmsil edir.

13. Ali təhsilli və üzərinə qoyulmuş vəzifələri yerinə yetirmək üçün müvafiq işgüzar, mənəvi, peşəkar keyfiyyətlərə və sağlamlıq vəziyyətinə malik olan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı Səfir təyin edilə bilər.

14. Səfir təyin olunmuş şəxsin qəbul edən dövlətdə fasiləsiz iş müddəti, bir qayda olaraq, beş ildir. Bu müddət Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən uzadıla bilər.

Səfir və Səfirliyin digər əməkdaşları Azərbaycan Respublikasının və ya qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə görə məsuliyyət doğuran əməllər törətməkdə təqsirli bilindikdə, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş digər hallarda vaxtından əvvəl geri çağırıla bilərlər.

Səfir və ya Səfirliyin digər əməkdaşlarının vaxtından əvvəl geri çağırılmasına, onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin yuxarıda göstərilən əməllərin törədilməsində təqsirli bilinməsi də əsas ola bilər.

15. Səfir Səfirliyə həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün şəxsən məsuliyyət daşıyır, göstəriş və tapşırıqların yerinə yetirilməsinə görə Nazirlik qarşısında hesabat verir.

16. Səfir:

16.1. Səfirliyin fəaliyyətini təşkil edir və ona rəhbərlik edir;

16.2. Dövlət sirlərinin və qanunla mühafizə edilən digər sirlərin qorunmasını öz səlahiyyətləri daxilində təşkil edir;

16.3. Səfirliyə ayrılan dövlət vəsaitinin səmərəli sərf olunması və maliyyə intizamına riayət olunması üzərində nəzarəti öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirir;

16.4. öz səlahiyyətləri daxilində Səfirliyin fəaliyyətinə dair icrası məcburi olan əmrlər, sərəncamlar, göstərişlər verir;

16.5. öz səlahiyyətləri daxilində Səfirlikdə Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktlarının və Nazirliyin əmr, sərəncam və göstərişlərinin icrasını təşkil edir və onların yerinə yetirilməsi üzərində nəzarəti həyata keçirir;

16.6. Səfirliyin əməkdaşlarını lazımi iş şəraiti ilə təmin edir, müəyyən olunmuş qaydada səfirliyin fəaliyyəti ilə bağlı Nazirliyə təkliflər irəli sürür;

16.7. Nazirliyin razılığı ilə xidməti ezamiyyətlərə gedir;

16.8. Səfirliyin xüsusi fərqlənmiş əməkdaşlarını Azərbaycan Respublikasının dövlət təltifləri ilə təltif edilməsi üçün, habelə Səfirliyin əməkdaşları barəsində həvəsləndirmə və intizam tənbeh tədbirləri görülməsi üçün Nazirliyə təqdimat verir;

16.9. Səfirliyin diplomatik xidmət əməkdaşlarının rütbədə və vəzifədə yüksəldilməsi, Səfirliyin diplomatik xidmət əməkdaşlarının və inzibati-texniki xidmətini həyata keçirən şəxslərin xaricdəki iş müddətinin "Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq uzadılması haqqında

Nazirliyə müəyyən olunmuş qaydada təklif verir;

16.10. Səfirliyin diplomatik və inzibati-texniki əməkdaşlarının məzuniyyətləri və ezamiyyətləri barədə əmrlər verir;

16.11. Səfirliyin ştatdankənar vəzifələrinə Nazirlik razılaşdıraraq işə qəbul edir və işdən azad edir, ştatdankənar vəzifələrdə çalışan əməkdaşların məzuniyyətləri və ezamiyyətləri barədə əmrlər verir;

16.12. Səfirliyin əməkdaşlarının və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin Azərbaycan Respublikasına və digər ölkələrə səfərləri ilə bağlı məsələləri öz səlahiyyətləri daxilində həll edir;

16.13. öz səlahiyyətləri daxilində Səfirliyin, onun əməkdaşlarının və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün lazımi tədbirlər görür, fəvqəladə vəziyyət şəraitində qəbul edilən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının xaricdəki diplomatik xidmət orqanlarının işini və vətəndaşlarının hərəkətlərini müəyyən olunmuş qaydada təşkil edir və onun üzərində rəhbərliyi öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirir;

16.14. beynəlxalq hüquqa və qəbul edilən dövlətin qanunvericiliyinə görə Səfirliyə və qəbul edilən dövlətdə yerləşən Azərbaycan Respublikasının digər nümayəndəliklərinə, onların əməkdaşlarına və ailə üzvlərinə, diplomatik poçta və onu daşıyan şəxslərə, həmçinin immunitet və imtiyazlara hüququ olan Azərbaycan Respublikasının digər vətəndaşlarına verilən immunitet və imtiyazların təmin olunması məqsədilə öz səlahiyyətləri daxilində lazımi tədbirlər görür;

16.15. Səfirliyin və qəbul edilən dövlətdə yerləşən Azərbaycan Respublikasının digər qurumlarının heyətinə qəbul edilən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının maraqlarını layiqli təmsil etmələri, onun qanunvericiliyinə, adət və ənənələrinə hörmət etmələri üçün tövsiyələr verir;

16.16. qəbul edilən dövlətlə danışıqlar aparır, beynəlxalq konfranslarda və görüşlərdə iştirak edir, habelə qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada beynəlxalq müqavilələr imzalayır;

16.17. Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarının nümayəndə heyətlərinin və mütəxəssis qruplarının qərarları və hərəkətləri Azərbaycan Respublikasının maraqlarına cavab vermədiyi halda Nazirliyə məlumat verir və Nazirlik bu məlumat əsasında həmin dövlət orqanlarının nümayəndə heyətlərinin və mütəxəssis qruplarının işinə vaxtından əvvəl xitam verilməsi məsələsi ilə bağlı

həmin dövlət orqanları qarşısında məsələ qaldırır;

16.18. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq digər səlahiyyətləri həyata keçirir.

17. Səfir vəzifəsi vakant olduqda və ya Səfir öz vəzifəsini icra etmək iqtidarında olmadığı halda onun funksiyalarını Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri tərəfindən təyin olunan Azərbaycan Respublikasının müvəqqəti işlər vəkili yerinə yetirir.

Müvəqqəti işlər vəkili adı Səfir tərəfindən və ya Səfir bunu etmək iqtidarında olmadığı halda Nazirlik tərəfindən qəbul edilən dövlətin Xarici İşlər Nazirliyinə bildirilir.

18 Səfirliyin strukturu və ştat cədvəli Nazirlik tərəfindən təsdiq edilir.

19. Səfirliyin maddi-texniki təminatı Nazirlik tərəfindən həyata keçirilir.

20. Səfirliyin əməkdaşlarının hüquq və vəzifələri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi, Nazirliyin normativ aktları və vəzifə təlimatları ilə müəyyən olunur. Səfirliyin əməkdaşları Səfirə, Səfir olmadığı halda isə Azərbaycan Respublikasının müvəqqəti işlər vəkilinə tabedirlər və onun əmr və göstərişlərini yerinə yetirməyə borcludurlar.

21. Səfirliyin işi müəyyən olunmuş qaydada Nazirlik tərəfindən təsdiq edilmiş illik iş planı əsasında təşkil olunur.

22. Səfirliyə qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının digər dövlət orqanlarının nümayəndələri ezam oluna bilərlər. Səfirliyə ezam olunmuş Azərbaycan Respublikasının digər dövlət orqanlarının nümayəndələri öz qərarlarını və hərəkətlərini Səfir ilə razılaşdırmalıdırlar.

23. Səfirlikdə Azərbaycan Respublikasının və qəbul edilən dövlətin qanunvericiliyinə uyğun olaraq ümumtəhsil və məktəbəqədər müəssisə fəaliyyət göstərə bilər.

24. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq olaraq həmkarlar ittifaqı istisna olmaqla, Səfirlikdə siyasi partiyaların, dini təşkilatların və qeyri hökumət təşkilatlarının (ictimai birliklərin və fondların) bölmələri yaradıla bilməz.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSUL NİZAMNAMƏSİ

I FƏSİL ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 1

Azərbaycan Respublikasının konsulluqları xarici dövlətlərdə Azərbaycan Respublikasının, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin hüquq və mənafeyini müdafiə edir.

Konsulluqlar Azərbaycan Respublikasının başqa dövlətlərlə dostluq münasibətlərinin inkişafına, iqtisadi, elmi-texniki, mədəniyyət, ticarət, idman, turizm və digər əlaqələrinin genişlənməsinə yardım göstərir.

Maddə 2

Konsulluqlar Azərbaycan Respublikası diplomatik nümayəndəliklərinin konsul şöbələrindən, baş konsulluqlardan, konsulluqlardan, vitse-konsulluqlardan və konsul agentlərindən ibarətdir.

Maddə 3

Konsulluqlar öz fəaliyyətində bu Nizamnamənin, Azərbaycan Respublikasının və konsulluqların yerləşdiyi dövlətlərin qanunlarını, beynəlxalq müqavilələri və beynəlxalq adətləri əsas tutur.

Maddə 4

Konsulluqlar Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin tabeliyində olaraq Azərbaycan Respublikasının xaricdəki diplomatik nümayəndəliyi başçısının ümumi siyasi rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərir.

Maddə 5

Diplomatik nümayəndəliklərin konsul şöbələrinə şöbə müdirləri başçılıq edirlər. Onlar baş konsul və ya konsul adlanırlar. Baş konsulluqlara, konsulluqlara, vitse-konsulluqlara və konsul

agentliklərinə müvafiq surətdə baş konsullar, konsullar, vitse-konsullar və konsul agentləri başçılıq edirlər.

Maddə 6

Konsul bu Nizamnamədə nəzərdə tutulmuş funksiyaları yerinə yetirir.

Konsul bu Nizamnamədə nəzərdə tutulmamış başqa funksiyalarını da yerinə yetirə bilər, bu şərtlə ki, həmin funksiyalar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və konsulluğun olduğu dövlətin qanunvericiliyinə zidd olmasın.

Maddə 7

Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi olmayan dövlətdə bu dövlətin razılığı ilə konsula diplomatik funksiyalar da həvalə oluna bilər.

Maddə 8

Konsulluğun yeri, dərəcəsi və konsul dairəsi onun yerləşdiyi dövlətlə razılıq əsasında müəyyənləşdirilir.

Maddə 9

Konsulluq üzərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin təsviri və Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində konsulluğun adı olan möhürə malikdir.

Maddə 10

Konsulluq yerləşdiyi binaya üzərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin təsviri olan, Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində və konsulluğun yerləşdiyi dövlətin dilində adı yazılan lövhə vurulur.

Maddə 11

Konsulluq yerləşdiyi bina üzərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı qaldırılabilir.

Konsul öz iqamətgahında, habelə nəqliyyat vasitələrində Azərbaycan Respublikasının dövlət bayrağını qaldıra bilər.

Maddə 12

Bu Nizamnamədə işlədilən terminlər aşağıdakı mənaları daşıyır:

"konsul" - konsulluğa başçılıq edən baş konsul, konsul, vitse-konsul və ya konsul agenti;

"konsulluğun vəzifəli şəxsi" - konsulluğun başçısı da daxil olmaqla konsul funksiyalarını yerinə yetirmək tapşırığı almış olan hər bir şəxs (baş konsul, vitse-konsul, konsul agenti və konsulluğun katibi), habelə konsulluqlarda işləməyə hazırlanmaq üçün konsulluğa ezam olunmuş şəxs (stajkeçən);

"konsulluğun əməkdaşı" - konsulluqda inzibati və ya texniki vəzifələri, yaxud konsulluğa xidmət etməklə bağlı vəzifələri yerinə yetirən hər hansı şəxs;

"konsul dairəsi" - konsulluğun yerləşdiyi dövlətdə razılıq əsasında konsul vəzifələrini icra etmək üçün ona ayrılan ərazi.

II FƏSİL KONSULLUQ HEYƏTİ

Maddə 13

Konsulluğun vəzifəli şəxsləri və konsulluğun əməkdaşları Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyində dövlət qulluğundadırlar.

Maddə 14

Yalnız Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı konsulluğun vəzifəli şəxsi ola bilər.

Maddə 15

Vəzifəyə təyin edilərkən konsul Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyindən vəkələtnamə-konsul patentini alır.

Maddə 16

Konsul, vəzifəsinin icrasına qəbul edən dövlətdən razılıq (ekzekvatura) alandan sonra başlayır.

Maddə 17

Əgər konsul hər hansı səbəbə görə öz funksiyalarını yeinə yetirə bilmirsə və ya onun yeri boşdursa, yeni konsul təyin edilənədək konsul vəzifəsinin icrası bu konsulluğun və ya Azərbaycan

Respublikasının həmin dövlətin ərazisindəki digər konsulluğun vəzifəli şəxsinə, yaxud Azərbaycan Respublikasının oradakı diplomatik nümayəndəliyinin diplomatik heyəti üzvlərindən birinə həvalə edilir.

III FƏSİL

KONSUL FUNKSİYALARININ

HƏYATA KEÇİRİLMƏ QAYDASI

Maddə 18

Konsul ona həvalə olunmuş funksiyaları şəxsən icra edir və ya onların icrasını konsulluğun vəzifəli digər şəxsinə tapşırır.

Maddə 19

Konsul digər dövlətin konsul funksiyalarını yalnız Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin xüsusi göstərişi və qəbul edən dövlətin razılığı əsasında yerinə yetirə bilər.

Maddə 20

Konsul, konsulluğun yerləşdiyi dövlətin hakimiyyət orqanlarına öz konsul dairəsi hüddudlarında konsulluğun fəaliyyəti ilə bağlı bütün məsələlər barədə müraciət edə bilər.

Maddə 21

Konsul konsulluq işlərinin vəziyyəti ilə yaxından tanış olmaq üçün ildə bir dəfədən az olmayaraq öz konsul dairəsinin ərazisini gəzməlidir.

Maddə 22

Konsulluğun vəzifəli şəxslərinin və konsulluq əməkdaşlarının fəaliyyətinə dair şikayətlərə tabelik qaydasında baxılır.

IV FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ VƏTƏNDAŞLARI

VƏ HÜQUQİ ŞƏXSLƏRİ BARƏSİNDƏ KONSULUN

FUNKSİYALARI

Maddə 23

Konsul Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin konsulluğun yerləşdiyi dövlətin qanunvericiliyindən, Azərbaycan Respublikasının və həmin dövlətin iştirak etdiyi

beynəlxalq müqavilələrdən, habelə beynəlxalq adətlərdən irəli gələn bütün hüquqlardan tam həcmdə istifadə etməsi üçün tədbirlər görməlidir.

Konsul həm yazılı, həm də şifahi ərizələri qəbul edir.

Maddə 24

Konsul Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin pozulmuş hüquqlarını bərpa etmək üçün zəruri tədbirlər görür.

Maddə 25

Konsul öz konsul dairəsinin ərazisində daimi yaşayan və müvəqqəti olaraq buraya gələn Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının uçotunu aparır.

Maddə 26

Konsul öz konsul dairəsinin hüddudlarında olan Azərbaycan Respublikası nazirliklərinin, idarə və təşkilatlarının nümayəndələrinə, habelə Azərbaycan Respublikasının xaricə ezam edilmiş digər vətəndaşlarının xidməti vəzifələrini yerinə yetirməkdə yardım göstərir.

Maddə 27

Konsul öz konsul dairəsində müvəqqəti olan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına konsulluğun yerləşdiyi dövlətin qanun və qərarları, habelə yerli adətlər barədə məlumat verir.

Maddə 28

Konsul konsulluq dairəsində olan Azərbaycan Respublikası vətəndaşları üçün mədəni-maarif tədbirlərinin keçirilməsinə kömək edir.

Maddə 29

Konsul, konsulluğun yerləşdiyi dövlətin bütün idarələrində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarını, onlar orada olmadıqda və işin aparılmasını hər hansı şəxsə tapşırımadıqda, yaxud başqa səbəblərə görə öz mənafeələrini müdafiə edə bilmədikdə, xüsusi vəkəlatnamə olmadan təmsil etmək hüququna malikdir.

Maddə 30

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən konsul Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hərbi uçotunu aparır. Azərbaycan Respublikasının kişi cinsindən olan 18 yaşına çatmış vətəndaşlarının həqiqi hərbi xidmətə çağırılmaq üçün Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayış yerlərindəki hərbi komissarlıqlara gəlməsini təmin edir.

Maddə 31

Konsul Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin və ya istintaq orqanlarının Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına dair tapşırıqlarını, əgər həmin tapşırıqların icrası konsulluğun yerləşdiyi dövlətin qanunvericiliyinə zidd deyilsə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əməl etməklə yerinə yetirir.

Maddə 32

Konsul öz konsulluq dairəsində yaşayan yetkinlik yaşına çatmamış, valideynlərinin himayəsindən məhrum olmuş Azərbaycan Respublikası vətəndaşı olan uşaqların qəyyumluğa və himayəyə götürülməsi üçün tədbirlər görür.

Maddə 33

Azərbaycan Respublikası vətəndaşının ölümündən sonra onun Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənar qalmış əmlakının mühafizəsi üçün konsul zəruri tədbirlər görür.

Əgər həmin əmlak tamamilə və ya onun bir hissəsi xarab ola bilən əşyalardan ibarətdirsə və ya onun saxlanması çox baha başa gələrsə, konsul bu əmlakı satmaq və satışdan əldə edilmiş pulu aidiyyəti üzrə göndərmək hüququna malikdir.

Maddə 34

Konsul miras əmlakı Azərbaycan Respublikasında yaşayan vərəsələrə vermək üçün qərar qəbul etmək hüququna malikdir.

Maddə 35

Konsul Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına məxsus olan pulu, qiymətli əşyaları, qiymətli kağızları və sənədləri saxlamaq üçün qəbul edə bilər.

Saxlanca verilmiş əmlakın sahibi öldükdə, həmin əmlak barəsində bu Nizamnamənin 34-cü maddəsinin müddəaları tətbiq edilir.

Maddə 36

Konsul həbsdə olan və ya cinayət törətməkdə şübhəli şəxs kimi tutulub saxlanılan və ya Azərbaycan Respublikası vətəndaşının azadlığını məhdudlaşdıran başqa tədbirlərə məruz qalan, yaxud azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkən, digər məhkəmə və ya inzibati təsir tədbirlərinə məruz qalan Azərbaycan Respublikası vətəndaşı barəsində konsulluğun yerləşdiyi dövlətin qanunlarına və Azərbaycan Respublikası ilə həmin dövlət arasındakı müqavilələrə əməl olunmasına nəzarət etməlidir.

Konsul azadlıqdan məhrum etmə yerlərində və ya həbsdə olan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına maraqlı şəxslərin xahişi ilə, öz təşəbbüsü ilə baş çəkməli, onların saxlanma şəraitini öyrənməlidir. Konsul bu vətəndaşların saxlanma şəraitinin gigiyena və sanitariya tələblərinə uyğun olmasına, onlara qarşı qəddar və insan ləyaqətini alçaldan rəftara yol veriləməməsinə nəzarət etməlidir.

Maddə 37

Konsul Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına pasport vermək, onların pasportlarının vaxtını uzatmaq və bu pasportlarda dəyişikliklər etmək hüququna malikdir.

Maddə 38

Konsul Azərbaycan Respublikası ərazisinə daxil olmaq, onu tərk etmək, bu ərazidən tranzitlə keçmək üçün vizalar vermək, onların vaxtını uzatmaq və verilmiş vizalarda dəyişikliklər etmək hüququna malikdir.

Maddə 39

Konsul Azərbaycan Respublikası vətəndaşları məsələləri ilə əlaqədar öz konsulluq dairəsində yaşayan şəxslərin ərizələrini qəbul etmək hüququna malikdir.

Maddə 40

Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə əsasən konsul

Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarını qeydə alır.

Konsul Azərbaycan Respublikasının xaricdə daimi yaşayan vətəndaşlarını vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydlərində dəyişikliklər, düzəlişlər və əlavələr edir, itirilmiş qeydlərin bərpası, habelə vətəndaşın adının, soyadının və atasının adının dəyişdirilməsi haqqında vəsatət qaldırır.

Maddə 41

Konsul Azərbaycan Respublikasına məxsus olan dəniz və ya hava gəmisində hər hansı şəxsin doğulması və ya ölməsi haqqında məlumat aldıqda Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən doğum və ya ölüm aktını qeydiyyatdan keçirir.

Maddə 42

Konsulun vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarını qeydə alma qaydası haqqında təlimatı Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi və Xarici İşlər Nazirliyi təsdiq edirlər.

V FƏSİL NOTARİAT ƏMƏLİYYATLARI

Maddə 43

Konsul aşağıdakı notariat əməliyyatlarını aparır:

1) Azərbaycan Respublikası ərazisində olan yaşayış evlərinin girov qoyulması və özgəninkiləşdirilməsi hallarına aid olan müqavilələr istisna olmaqla əqdləri (müqavilələri, vəsiyyətnamələri, etibarnamələri və s.) təsdiq edir;

2) miras əmlakın qorunması üçün tədbirlər görür;

3) vərəsəlik hüququ haqqında şəhadətnamə verir;

4) ər-arvadın ümumi əmlakından paya mülkiyyət hüququ haqqında şəhadətnamə verir;

5) sənədlərin surətlərinin və onlardan çıxarışların düzgünlüyünü təsdiq edir;

6) sənədlərdəki imzanın həqiqiliyini təsdiq edir;

7) sənədlərin bir dildən başqa dilə tərcüməsinin düzgünlüyünü təsdiq edir;

8) vətəndaşın sağ olması faktını təsdiq edir;

- 9) vətəndaşın müəyyən yerdə olması faktını təsdiq edir;
- 10) vətəndaşla fotosəkildəki şəxsin eyniliyini təsdiq edir;
- 11) sənədlərin təqdim edilmə vaxtını təsdiq edir;
- 12) pul vəsaitini və qiymətli kağızları depozitə qəbul edir;
- 13) icra qeydləri aparır;
- 14) sənədləri saxlanmaq üçün qəbul edir;
- 15) sübutlar gətirilməsini təmin edir;
- 16) dəniz protestləri verir.

Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində konsulun digər notariat əməliyyatları aparması da nəzərdə tutula bilər.

Konsulun notariat əməliyyatları aparması qaydası dövlət notariat haqqında Qanununa, bu Nizamnaməyə və Azərbaycan Respublikasının başqa qanunvericilik aktlarına əsasən müəyyən edilir. Konsulun notariat əməliyyatları aparması qaydası haqqında təqdimatı Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi və Xarici İşlər Nazirliyi təsdiq edirlər.

Maddə 44

Notariat əməliyyatları Azərbaycan Respublikasının konsulluğunda aparılır. Ayrı-ayrı hallarda notariat əməliyyatları bu idarədən kənar da yerinə yetirilə bilər.

Maddə 45

Notariat əməliyyatları aparan konsul bu əməliyyatların sirrini saxlamalıdır.

Aparılmış notariat əməliyyatları haqqında arayışlar və sənədlər dövlət notariatı haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən verilir.

Maddə 46

Notariat əməliyyatları lazımi sənədlərin təqdim olunduğu, konsul rüsumlarının və faktik xərclərin ödənilməsi gün aparılır.

Əlavə məlumat və ya sənədlərin tələb edilməsi, yaxud sənədlərin ekspertizaya göndərilməsi lazım gəldikdə, habelə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində nəzərdə tutulan başqa əsaslara görə notariat əməliyyatlarının aparılması təxirə salına bilər.

Maddə 47

Notariat qaydasında təsdiq edilmiş əqdlər, ərizələr və başqa sənədlər notariat əməliyyatları aparan konsulun yanında imzalanır. Əgər əqd, ərizə və ya başqa sənəd konsulun yanında imzalanmayıbsa, bunları imzalayan şəxs sənədi özü imzaladığını şəxsən təsdiq etməlidir.

Notariat əməliyyatlarını aparan konsul Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hüquq və vəzifələrini onlara izah etməli, aparılan notariat əməliyyatlarının nəticələri haqqında xəbərdarlıq etməlidir ki, hüquqi məlumatsızlıqdan və bu kimi başqa hallardan onların zərərinə istifadə olunmasın.

Maddə 48

Konsul öz adına və öz adından, arvadının (ərinin) adını və ya arvadının (ərinin) adından, qohumlarının adına və ya qohumlarının adından notariat əməliyyatları apara bilməz.

Maddə 49

Konsulluqda notariat kargüzarlığı Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində aparılır.

Notariat əməliyyatı aparılması üçün müraciət edən şəxs Azərbaycan Respublikasının dövlət dilini bilmirsə, onun üçün hazırlanan sənədlərin mətnləri notariat əməliyyatı aparan konsul tərəfindən və ya konsulun tanıdığı tərcüməçi tərəfindən tərcümə olunmalıdır.

Maddə 50

Azərbaycan Respublikasında yaşayan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarının xeyrinə vərəsəlik açıldığı məlum olduqda, o, dərhal bu vərəsəliyə dair və ehtimal olunan vərəsələr haqqında ona bəlli olan bütün məlumatı Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə göndərir.

Maddə 51

Hər hansı notariat əməliyyatının aparılması Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə zidd olarsa, konsul bu əməliyyatı aparmaqdan imtina edir.

Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun olmayan və ya öz məzmunu ilə Azərbaycan dövlətinin mənafeyinə,

onun vətəndaşlarının şərafinə və ləyaqətinə xələl gətirə bilən sənədləri konsul notariat əməliyyatı aparmaq üçün qəbul etmir.

Notariat əməliyyatlarının yerinə yetirilməməsinin səbəbləri haqqında maraqlı şəxslərə onların xahişi ilə məlumat verilir.

Maddə 52

Notariat əməliyyatı aparılarkən Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə, Azərbaycan Respublikasının və konsulluğun yerləşdiyi dövlətin iştirak etdikləri beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq xarici dövlətin hüquq normaları tətbiq edilir.

Konsul xarici dövlətin hüquq normalarına əsasən hazırlanmış sənədləri qəbul edir və bu sənədlərdə xarici dövlətin qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə zidd olmayan şəkildə təsdiq qeydləri aparır.

VI FƏSİL KONSUL LEQALLAŞDIRMASI

Maddə 53

Konsul, konsul dairəsində olan dövlət orqanlarının iştirakı ilə hazırlanmış və ya bu orqanlardan daxil olan sənədləri və aktları leqallaşdırır.

Azərbaycan Respublikasının orqanları belə sənədləri və aktları, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində və ya Azərbaycan Respublikasının və konsulluğun yerləşdiyi dövlətin iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilədə başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, yalnız konsul tərəfindən leqallaşdırıldıqdan sonra qəbul edirlər.

Konsul leqallaşdırması bu sənədlərdə və aktlardakı imzaların həqiqiliyini və bu sənəd və aktların konsulluğun yerləşdiyi dövlətin qanunlarına uyğunluğunu müəyyənləşdirib təsdiq etməkdən ibarətdir.

Konsul leqallaşdırması qaydasını Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi müəyyənləşdirir.

Maddə 54

Öz məzmunu etibarlı ilə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə zidd olan sənəd və aktlar leqallaşdırılmır.

VII FƏSİL KONSUL RÜSUMLARI

Maddə 55

Xarici ölkədə və Azərbaycan Respublikasında aparılan konsul əməliyyatları üçün konsul rüsumları tutulur.

Göstərilmiş əməliyyatların aparılması ilə bağlı faktik xərclər də ödənilməlidir.

Maddə 56

Konsul rüsumları Azərbaycan Respublikasının konsul rüsumları tərəfindən müvafiq surətdə xaricdə konsulluğun yerləşdiyi ölkənin valyutası ilə, Azərbaycan Respublikasında isə manatla tutulur.

Maddə 57

Konsul rüsumları Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi ilə razılaşdırıldıqdan sonra təsdiq edilir.

Konsul üzürlü səbəblər olduqda ayrı-ayrı şəxsləri konsul rüsumları ödəməkdən azad edə bilər.

Maddə 58

Konsul rüsumları dövlət büdcəsinə keçirilir.

Maddə 59

Konsul rüsumları aşağıdakı hallarda tutulmur:

a) konsul rüsumlarının qarşılıqlı surətdə tutulması haqqında Azərbaycan Respublikası ilə konsulluğun yerləşdiyi dövlət arasında beynəlxalq müqavilə olduqda;

b) Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının Azərbaycan Respublikasına qaytarılmasına dair işlər üzrə;

v) qarşılıqlı əsaslarla xarici diplomatik pasportlara viza vermyə görə;

q) vətəndaşların əmək stajına, sosial təminatına aid sənədləri tələb edib almağa və leqallaşdırmağa görə, aliment işləri üzrə və Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş digər hallarda

VIII FƏSİL AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ HƏRBİ GƏMİLƏRİ VƏ KÖMƏKÇİ HƏRBİ GƏMİLƏRİ BARƏSİNDƏ

KONSULUN FUNKSİYALARI

Maddə 60

Konsul, konsulluğun yerləşdiyi dövlətin bu konsul dairəsi hüduqlarında olan limanlarına, ərazi sularına və daxili sularına gəlmiş Azərbaycan Respublikası hərbi gəmilərinə və köməkçi hərbi gəmilərinə (bundan sonra "gəmilər" adlandırılır) sahillə əlaqə texniki təminat məsələlərində və başqa məsələlərdə hərtərəfli kömək etməlidir.

Maddə 61

Konsul, konsul dairəsinin hüduqlarında yerləşən limana gəmilər daxil olacağı barədə məlumat aldıqda limana daxil olmaq üçün losman lazım olarsa, losmanın gəmiyə vaxtında gəlməsi üçün tədbirlər görür.

Maddə 62

Gəmi gəldikdən sonra konsul gəminin komandirinə yerli hakimiyyət orqanları ilə əlaqəyə girmək üçün lazım olacaq, xüsusilə sanitariya vəziyyəti, habelə komandir və gəmi heyəti tərəfindən icrası məcburi sayılan liman qaydaları, yerli qanunlar və adətlər haqqında dərhal məlumat verir.

Maddə 63

Konsul imkan olan kimi, gəlmiş gəmiyə və ya gəmilər dəstəsinə şəxsən baş çəkməlidir.

Konsulluğun yerləşdiyi dövlətin vəzifəli şəxslərinin yanına gedərkən gəmi komandirlərini, lazım gəldikdə, konsul müşayiət edir.

Maddə 64

Gəmi heyəti üzvünün ağır xəstələndiyi və müalicə üçün konsulluğun yerləşdiyi dövlətdə saxlanılmalı olduğu halda, konsul onun müalicəsinə nəzarət etməli, Azərbaycan Respublikasına göndərilməsini təmin etməlidir.

Gəmi heyəti üzvü vəfat etdikdə konsul onun lazımı qaydada dəfn edilməsi və ya cənazənin Azərbaycan Respublikasına göndərilməsi üçün tədbirlər görməlidir. Mərhumun sənədləri və şəxsi əşyaları Azərbaycan Respublikasına göndərilir.

Maddə 65

Qəza, gəmilərin toqquşması və başqa dəniz hadisələri zamanı konsul gəmilərə lazımı yardım göstərilməsi və baş vermiş hadisənin hüquqi cəhətdən lazımı qaydada qeydə alınması üçün özündən asılı olan bütün tədbirləri görməlidir.

Maddə 66

Konsul yuxarı komandanlıqla əlaqə saxlamaqda və gəminin xidməti poçtunun göndərilməsində gəmi komandirinə yardım göstərir.

Maddə 67

Konsul, gəmi komandirinə, gəmi ehtiyatlarını tez və keyfiyyətli surətdə təmin edə biləcək şirkətlərin müəyyən olunmasında köməklik göstərir və bununla əlaqədar bütün hesabları və sənədləri ləqəlləşdirir.

Maddə 68

Bu Nizamnamənin VIII fəslinin müəddələri müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin təyyarə və vertolyotlarına da şamil edilir.

IX FƏSİL AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ GƏMİLƏRİ BARƏSİNDƏ KONSULUN FUNKSİYALARI

Maddə 69

Konsul, konsulluğun yerləşdiyi dövlətin limanlarında, ərazi və daxili sularında, öz konsul dairəsinin hüduqlarında konsulluğun yerləşdiyi dövlətin qanunvericiliyinə, bu dövləti və Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq, gəmilərə tam həcmdə hüquq və immunitətlər verilməsinə nəzarət edir.

Maddə 70

Konsul, konsulluğun yerləşdiyi dövlətin limanlarında, ərazi və daxili sularında gəmin kapitanına yardım göstərir.

Maddə 71

Konsul gəminin konsulluğun yerləşdiyi dövlətin limanına gəldiyini gəmi kapitanı tərəfindən ona bildirilməsinə və gəminin üzməsi şəraiti barədə məlumat verilməsinə nəzarət etməlidir.

Konsul kimi kapitanının konsulluğa gəlməsini və gəminin üzməsi şəraiti barədə məruzə təqdim etməsini ondan tələb etmək hüququna malikdir.

Maddə 72

Konsul gəmiyə istənilən vaxt baş çəkə bilər.

Maddə 73

Konsul gəmi üzərkən və limanda olarkən gəmi heyətində baş vermiş dəyişiklikləri qeydə almalıdır.

Maddə 74

Konsul:

a) gəminin limana daxil olmasına, limandan çıxmasına və limanda dayanmasına yardım edir;

b) gəmidə baş vermiş hadisələri aydınlaşdırmaq məqsədi ilə gəmi kapitanını və heyət üzvlərini sorğu-sual edir;

c) işin icrası vaxtı kapitanla heyət üzvləri arasında yaranmış mübahisəli məsələləri həll etmək səlahiyyətinə malikdir.

Maddə 75

Gəmi xaricdə alındıqda konsul onun Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayağı altında üzməsinə dair müvəqqəti şəhadətnamə verir.

Konsul Azərbaycan Respublikası gəmiləri ilə əlaqədar hər bir bəyanaməni və ya Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində, yaxud Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş digər sənədi almağa, tərtib və ya təsdiq etməyə səlahiyyətlidir.

Maddə 76

Konsul Azərbaycan Respublikasının limanlarına yollanan gəmilərlə Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarını, poçtu və yükləri göndərməyə səlahiyyətlidir.

Maddə 77

Konsul lazım gəldikdə gəmi kapitanına sənəd (şəhadətnamə) verir; həmin sənəddə gəminin gəlməsi, getməsi vaxtı, gəmi kapitanının konsulluğa gələcəyi gün, gəminin getdiyi liman, sərnişinlərin sayı, habelə yükün sayı, növü və çatacağı yer göstərilir.

Maddə 78

Əgər konsulda olan məlumata əsasən gəminin hər hansı limana daxil olması təhükəli, arzuolunmaz və ya qeyri-mümkün olarsa, konsul bu barədə yola düşən gəminin kapitanını xəbərdar etməlidir.

Maddə 79

Zərurət olduğu halda, konsul dənizə çıxmağa hazır olan gəmini ləngitmək və ya onun kapitan tərəfindən nəzərdə tutulan vaxtdan tez, hətta yükürmə-yükboşaltma əməliyyatlarını qurtarmadan yola düşməsinə tələb etmək hüququna malikdir. Bu halda o, gəmi jurnalında gəminin ləngidilməsinin və ya təcili olaraq getməsi tələbinin səbəblərini göstərməlidir.

Maddə 80

Gəminin batdığı və ya qəzaya uğradığı hallarda konsul sərnişinlərin, heyət üzvlərinin, gəminin və yükün xilas edilməsi üçün ondan asılı olan bütün tədbirləri görməlidir.

Maddə 81

Konsul gəmi kapitanından gəminin və ya yükün məhv olması, yaxud zədələnməsi, ya da zədələnməyə ehtimalının olduğu barədə ərizəni qəbul edir, habelə kapitanın xahişi ilə dəniz protesti aktını tərtib edir.

Dəniz protesti aktı gəmi kapitanının ərizəsinə, gəmi jurnalındakı məlumatlara əsasən, habelə gəmi kapitanının özünün və imkan daxilində gəminin komanda heyətinə və gəmi komandasına daxil olan şəxslərdən azı iki şahidin sorğu-sual edilməsinə əsasən tərtib olunur. Konsul dəniz protesti aktını öz imzası ilə və gerbli möhürlə təsdiq edir.

Kapitana öz xahişi ilə, onun verdiyi dəniz protesti haqqında sənəd və dəniz protesti aktı verilir.

Maddə 82

Konsul batmış və ya digər qəzaya uğramış gəminin sərnəşinlərinə və heyət üzvlərinə yardım göstərməli və lazım gəldikdə onların Azərbaycan Respublikasına qayıtmasına kömək etməlidir.

Maddə 83

Gəminin üzvü, yaxud xarici limanda dayandığı zaman heyətin hər hansı bir üzvü xəstələnərsə, konsul bu xəstənin konsulluğun yerləşdiyi dövlətdə müalicəsinə yardım göstərir.

Maddə 84

Xəstələnmiş heyət üzvünün konsulluğun yerləşdiyi dövlətdə müalicə üçün saxlandığı təqdirdə konsul onun müalicəsinin gedişini izləməli və Azərbaycan Respublikasına göndərilməsini təmin etməlidir.

Gəmi heyətinin üzvü öldükdə konsul onun lazımı qaydada dəfn olunması və ya cənazənin Azərbaycan Respublikasına göndərilməsi üçün tədbirlər görür, onun sənədlərini və şəxsi əşyalarını Azərbaycan Respublikasına göndərir.

X FƏSİL

MÜLKİ HAVA GƏMİLƏRİ VƏ ONLARIN HEYƏTİ BARƏSİNDƏ KONSULUN FUNKSİYALARI

Maddə 85

Konsul Azərbaycan Respublikasının mülki hava gəmisi (bundan sonra "hava gəmisi" adlanır) komandirinə konsulluğun yerləşdiyi dövlətin orqanları ilə əlaqəyə girməkdə kömək etməli, lazım gəldikdə, hava gəmisinin, onun heyət üzvlərini və sərnəşinlərini Azərbaycan Respublikasına qaytarmaq və ya uçuşu davam etdirmək üçün bütün tədbirləri görməlidir.

Maddə 86

Konsul hava gəmilərinə və onların heyətinə dair aşağıdakı hüquqlara malikdir:

- a) hava gəmisinin hava limanında enməsinə, hava limanından uçmasına və hava limanında dayanmasına yardım etmək;
- b) hava gəmisində baş vermiş hadisələrə əlaqədar komandiri və

heyət üzvlərini sorğu-sual etmək;

c) lazım gəldikdə, hava gəmisi heyəti üzvlərinin və sərnəşinlərinin müalicəsinin təmin olunması və Azərbaycan Respublikasına göndərilməsi üçün tədbirlər görmək;

ç) Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində və ya Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrdə hava gəmiləri barəsində nəzərdə tutulmuş hər hansı bəyannaməni və ya başqa sənədi almaq, tərtib və təsdiq etmək.

Maddə 87

Konsul dairəsinin hüduqlarında hava gəmisi qəzaya uğradıqda, yerə enməyə məcbur olduqda və ya başqa hadisə baş verdikdə konsul heyət üzvlərinə və sərnəşinlərə lazımı kömək göstərir.

Konsul qəzaya uğrayan və ya yerə enməyə məcbur olan hava gəmisinin, onun yükünün və hadisənin xarakterini göstərən maddi sübutların mühafizəsini təşkil edir və uçuş zamanı baş vermiş hadisəni təhqiq etməkdə Azərbaycan Respublikasının mütəxəssislərinə yardım göstərir.

Maddə 88

Hava gəmisində cinayət törədilərsə, konsul hava gəmisinin komandirinə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyindən və Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsində yardım göstərir.

Maddə 89

Konsul Azərbaycan Respublikasının hava limanlarına uçan hava gəmilərində Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarını, poçt və yük göndərmək hüququna malikdir.

XI FƏSİL

AVTOMOBİL, DƏMİRYOL NƏQLİYYATI VASİTƏLƏRİ BARƏSİNDƏ KONSULUN FUNKSİYALARI

Maddə 90

Konsul avtomobil, dəmiryol nəqliyyatı vasitələri barəsində konsul funksiyalarını həyata keçirərkən bu Nizamnamənin IX və X fəsillərinin müddəalarını rəhbər tutur.

XII FƏSİL

SANİTARIYA, FİTOSANİTARIYA VƏ BAYTARLIQ MÜHAFİZƏSİ SAHƏSİNDƏ KONSULUN FUNKSİYALARI

Maddə 91

Karantin qoyulan xəstəliklər əvvəllər bu xəstəliklərin olmadığı ərazilərdə meydana çıxdıqda konsul xəstəliyin yayıldığı rayonun adını, xəstəliyə tutulmuşların sayını və yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən epidemiyaya qarşı görülən tədbirləri göstərməklə bu barədə dərhal Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinə məlumat verir.

Konsul bu barədə Azərbaycan Respublikasının başqa əlaqədar idarələrinin nümayəndələrini də xəbərdar edir.

Konsul Azərbaycan Respublikasına getməyə icazə almış vətəndaşlara Azərbaycan Respublikasına gələrkən peyvənd olduğu barədə beynəlxalq sertifikatların təqdim edilməsi zərurətini bildirir.

Maddə 92

Konsul dairəsinin hüduqlarında kənd təsərrüfatı bitkilərinə aid təhlükəli xəstəliklər və ya ziyanvericilər meydana çıxdıqda, habelə mal-qara və quş kütləvi surətdə xəstələndikdə, yaxud insanlar və heyvanlar üçün ümumi olan xəstəliklərin yayılmaq təhlükəsi yarandıqda, konsul bu barədə dərhal Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinə və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə məlumat verir.

Maddə 93

Konsul Azərbaycan Respublikasına getmək üçün icazə almış vətəndaşlara Azərbaycan Respublikasına gedərkən aparılan heyvanlar, heyvan mənşəli xammal və məhsullar barədə baytarlıq sertifikatlarının təqdim edilməsi zərurətini bildirir, toxumların, bitkilərin, təzə meyvə və tərəvəzin aparılması qaydaları haqqında məlumat verir.

XIII FƏSİL

ŞTADKƏNAR KONSULLAR

Maddə 94

Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi konsulluğun yerləşdiyi dövlətin razılığına əsasən ayrı-ayrı konsul funksiyalarının yerinə yetirilməsini ştatdankənar konsullara tapşıra bilər.

Maddə 95

Ştatdankənar konsulların funksiyalarını Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi müəyyənləşdirir.

Maddə 96

Ştatdankənar konsullar Azərbaycan Respublikasının dövlət qulluğunda olurlar.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSULLUĞU HAQQINDA ƏSASNAMƏ

I. ÜMUMİ MÜDDƏLAR

1. Azərbaycan Respublikasının Konsulluğu (bundan sonra - Konsulluq) qəbul edən dövlətin ərazisindəki müvafiq konsul dairəsi hüduqlarında Azərbaycan Respublikası adından konsul funksiyalarını yerinə yetirən Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanıdır. Konsulluq Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin (bundan sonra - Nazirlik) rəhbərlik etdiyi diplomatik xidmət orqanlarının vahid sistemində daxildir.

2. Konsulluqlar Azərbaycan Respublikasının baş konsulularından, konsulularından, vitse-konsullularından, konsul agentliklərindən ibarətdir.

3. Konsulluqlar Azərbaycan Respublikası xarici işlər nazirinin təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən təsis edilir.

4. Konsulluqlar Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinin (olduğu halda) başçısının ümumi siyasi rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərir.

5. Konsulluq öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, "Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununu və digər qanunlarını, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, Konsulluq əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyasını və Azərbaycan

Respublikasının tərəfdar çıxdığı digər müvafiq beynəlxalq müqavilələri, eləcə də beynəlxalq hüququn digər tətbiq edilə bilən normalarını, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi haqqında Əsasnaməni, Azərbaycan Respublikasının Konsul Nizamnaməsini, bu Əsasnaməni, Nazirliyin əmr, sərəncam və göstərişlərini rəhbər tutur və qəbul edən dövlətin qanunvericiliyini nəzərə alır.

6. Konsulluğun yeri, dərəcəsi və konsul dairəsi qəbul edən dövlətlə razılıq əsasında müəyyənləşdirilir.

7. Konsulluğun binasında və ya onun konsulluğun başçısının iqamətgahında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağını qaldırır. Konsulluğun binasında və ya onun ərazisində Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin təsviri və Azərbaycan dilində və qəbul edən dövlətin dövlət dilində (dövlət dillərində) Konsulluğun adı olan lövhə vurulur. Konsulluğun başçısının nəqliyyat vasitəsi üzərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı yerləşdirilir. Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzləri qəbul edən dövlətin protokol təcrübəsi nəzərə alınaraq istifadə olunur.

8. Konsulluq, konsulluğun işçiləri və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvləri qəbul edən dövlətdə beynəlxalq hüquq normalarına və qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə uyğun olaraq immunitet və imtiyazlardan istifadə edir. Konsulluğun işçiləri və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvləri qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə, adət və ənənələrinə hörmət etməli, qəbul edən dövlətin daxili işlərinə qarışmaqdan və daxili işlərinə qarışmaq kimi təfsir oluna bilən hərəkətlərdən çəkinməlidir.

9. Konsulluq Nazirlik tərəfindən təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbinin təsviri və öz adı haqq olunmuş möhürə, ştamlara, blanklara və bank hesablarına malikdir.

10. Konsulluğun Azərbaycan Respublikasının mülkiyyəti olan torpaq sahələri, binaları, qurğuları və digər əmlakı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada konsulluğa təhkim olunur.

11. Konsulluq ona təhkim olunmuş əmlak üzərində sahiblik, istifadə və sərəncam hüququnu Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirir.

12. Bu Əsasnamə fəxri (ştatdankənar) konsullara şamil edilmir.

II. KONSULLUĞUN ƏSAS VƏZİFƏLƏRİ

13. Konsulluğun əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

13.1. Azərbaycan Respublikası ilə qəbul edən dövlət arasında dostluq münasibətlərinin inkişafına, iqtisadi, elmi-texniki, mədəniyyət, ticarət, idman, turizm və digər sahələrdə əlaqələrin genişlənməsinə yardım göstərmək;

13.2. qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin hüquq və maraqlarını öz səlahiyyətləri daxilində müdafiə etmək;

13.3. qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının diplomatik və konsul əlaqələrini qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirmək;

13.4. qəbul edən dövlətə rəsmi nümayəndə heyətlərinin səfərlərinin hazırlanmasına və həyata keçirilməsinə öz səlahiyyətləri daxilində kömək etmək.

III. KONSULLUĞUN FUNKSİYALARI

14. Konsulluq bu Əsasnamə ilə müəyyən edilmiş vəzifələrə uyğun olaraq aşağıdakı funksiyaları həyata keçirir:

14.1. müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti və Nazirliyi konsul dairəsi çərçivəsində qəbul edən dövlətin iqtisadi, elmi-texniki, mədəni, ticarət, idman, turizm və digər məsələləri üzrə məlumatlandırır;

14.2. konsul dairəsində Azərbaycan Respublikasının xarici və daxili siyasəti, ölkənin iqtisadi, sosial və mədəni həyatı haqqında rəsmi məlumatın yayılmasını təmin edir;

14.3. dövlət orqanlarına və zəruri hallarda Azərbaycan Respublikasının qeyri-hökumət təşkilatlarına (ictimai birliklərinə və fondlarına) və işgüzar dairələrinin nümayəndələrinə həmin dövlətin qeyri-hökumət təşkilatları və işgüzar dairələrinin nümayəndələri ilə əlaqələr qurmasına öz səlahiyyətləri daxilində köməklik göstərir.

14.4. qəbul edən dövlətdə yaşayan azərbaycanlılarla əlaqələrin qurulmasına və əməkdaşlığın inkişafına öz səlahiyyətləri daxilində yardım edir;

14.5. Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlət ilə beynəlxalq müqavilələrinin layihələrinin hazırlanmasında öz səlahiyyətləri daxilində iştirak edir;

14.6. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin və Nazirliyin tapşırıqlarını yerinə yetirir, həmçinin Azərbaycan Respublikasının digər dövlət hakimiyyəti orqanlarının Nazirliklə razılaşdırılmış müraciətlərinə baxır;

14.7. Azərbaycan Respublikasının yerli icra hakimiyyəti və özünüidarəetmə orqanlarının, idarə, təşkilat və müəssisələrinin müraciətlərinə baxır;

14.8. qəbul edən dövlətin əvvəlcədən razılığı olduğu təqdirdə, qəbul edən dövlətdə akkreditə olunmamış üçüncü dövlətin xahişi ilə həmin üçüncü dövlətin və onun vətəndaşlarının maraqlarını beynəlxalq razılaşmalar əsasında müdafiə edir;

14.9. öz səlahiyyətləri daxilində qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə riayət etməklə, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına mülki, ailə və cinayət işlərinə dair hüquqi yardım göstərir;

14.10. qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada konsul dairəsində yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının uçotunu aparır;

14.11. konsul dairəsində itkin düşmüş Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının axtarışı üzrə lazımi tədbirlər görür;

14.12. konsul dairəsində yaşayan və (və ya) müvəqqəti olan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına seçki hüquqlarını həyata keçirmələrinə köməklik göstərir;

14.13. öz səlahiyyətləri daxilində notariat əməliyyatlarını, vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının dövlət qeydiyyatını, vətəndaşlıq məsələləri üzrə funksiyalarını, sənədlərin leqallaşdırılması və digər arayışların verilməsi, vərəsəlik məsələləri, qəyyumluqla, himayəliklə və övladlığa götürülməklə bağlı tədbirləri qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə riayət etməklə yerinə yetirir;

14.14. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları özləri olmadıqda və öz işlərinin aparılmasını digər şəxsə tapşırmadıqda, yaxud başqa səbəblərə görə öz maraqlarını müdafiə edə bilmədikdə, qəbul edən dövlətin məhkəmə və digər dövlət hakimiyyəti orqanlarında qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə riayət etməklə onları müəyyən

olunmuş qaydada təmsil edir və ya müvafiq təmsilçiliyini təşkil edir;

14.15. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq pasport-viza xidmətlərini həyata keçirir;

14.16. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və müəyyən olunmuş qaydaya uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına pasport verir və onlara xüsusi qeydlər edir;

14.17. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və müəyyən olunmuş qaydaya uyğun olaraq konsul dairəsində yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının şəxsiyyətini müəyyənləşdirir və onlara müvafiq sənədlər verir;

14.18. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına qayıdış şəhadətnaməsi verir;

14.19. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayan vətəndaşlığı olmayan şəxslərə Azərbaycan Respublikasına qayıtmaq üçün müvafiq sənəd verir;

14.20. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasına gəlmək istəyən şəxslərə viza və digər müvafiq sənədlər verir;

14.21. konsul dairəsində yerləşən və Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı altında üzən dəniz və çay gəmiləri, Azərbaycan Respublikasının hərbi gəmiləri və köməkçi hərbi gəmiləri, Azərbaycan Respublikasında qeydiyyatda alınmış hava gəmiləri və onların heyəti ilə bağlı qanunla müəyyən edilmiş funksiyaları həyata keçirir, belə gəmilərə və onların heyətinə qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə riayət etməklə yardım göstərir;

14.22. qəbul edən dövlətin razılığı ilə konsul dairəsində yerləşən Azərbaycan hərbi və mülki məzarlarının, qəbriüstü abidələrin, abidə nişanlarının və memorial (xatirə) tikililərinin uçotu, mühafizəsi və abadlığı üzrə tədbirlər görür;

14.23. konsulluq əməliyyatları üçün alınan dövlət rüsumunun "Dövlət rüsumu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada və müddətdə Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinə köçürülməsini təmin edir;

14.24. qəbul edən dövlətin qanunvericiliyi ilə qadağan olunmayan və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun

olaraq digər funksiyaları həyata keçirir.

IV. KONSULLUĞUN HÜQUQLARI

15. Konsulluq öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün aşağıdakı hüquqlara malikdir:

15.1. öz səlahiyyətləri daxilində rəsmi nümayəndə heyətlərinin səfərlərinə dair Nazirliyə təkliflər vermək;

15.2. qəbul edən dövlətin dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanları, qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birlikləri və fondları), elmi, mədəni və işgüzar dairələri, kütləvi informasiya vasitələri, qəbul edən dövlətdə fəaliyyət göstərən diplomatik nümayəndəlik, konsulluq və beynəlxalq və regional təşkilatlar ilə işgüzar əlaqələr qurmaq və inkişaf etdirmək;

15.3. Konsulluğun səlahiyyətinə aid olan məsələlərin həll olunması üçün Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarından, eləcə də yerli icra hakimiyyəti və özünüidarəetmə orqanlarından, idarə, təşkilat və müəssisələrindən müəyyən olunmuş qaydada sənədləri, məlumat və digər xarakterli materialları almaq;

15.4. öz səlahiyyətləri daxilində qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının fəxri konsullarının təyin edilməsi barədə təkliflərini Nazirliyə təqdim etmək;

15.5. öz səlahiyyətləri daxilində konfranslar, görüşlər və digər tədbirlər təşkil etmək;

15.6. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş digər hüquqları həyata keçirmək.

V. KONSULLUĞUN FƏALİYYƏTİNİN TƏŞKİLİ

16. Baş konsulluğa, konsulluğa, vitse-konsulluğa və konsul agentliyə müvafiq olaraq baş konsul, konsul, vitse-konsul və konsul agentləri başçılıq edir.

17. Baş konsul Azərbaycan Respublikası xarici işlər nazirinin tədqimatı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən, konsul, vitse-konsul və konsul agentləri Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri tərəfindən təyin edilir və geri çağırılır.

18. Ali təhsilli və üzərinə qoyulmuş vəzifələri yerinə yetirmək üçün işgüzar, mənəvi, peşəkar keyfiyyətlərə və sağlamlıq vəziyyətinə

malik olan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı Konsulluğun başçısı təyin edilə bilər.

19. Baş konsul təyin olunmuş şəxsin xaricdə fasiləsiz iş müddəti, bir qayda olaraq, dörd ildir. Bu müddət Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən uzadıla bilər.

Konsul, vitse-konsul və konsul agentləri təyin olunmuş şəxsin xaricdə fasiləsiz iş müddəti, bir qayda olaraq, üç ildir. Bu müddət Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər naziri tərəfindən bir ildən artıq olmayan müddətə uzadıla bilər.

20. Konsulluğun başçısı və ya Konsulluğun digər işçiləri Azərbaycan Respublikasının və ya qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə görə məsuliyyət doğuran əməllər törətməkdə təqsirli bilindikdə, habelə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş digər hallarda vaxtından əvvəl geri çağırıla bilərlər.

Konsulluğun başçısının və ya Konsulluğun digər işçilərinin vaxtından əvvəl geri çağırılmasına onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin yuxarıda göstərilən əməllərin törədilməsində təqsirli bilinməsi də əsas ola bilər.

21. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində konsulluq funksiyalarını diplomatik nümayəndəliyinin rəhbəri tərəfindən müəyyən edilmiş nümayəndəliyin əməkdaşı həyata keçirir.

22. Konsulluğa qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının digər dövlət orqanlarının nümayəndələri ezam oluna bilərlər. Konsulluğa ezam olunmuş Azərbaycan Respublikasının digər dövlət orqanlarının nümayəndələri öz qərarlarını və hərəkətlərini Konsulluğun başçısı ilə razılaşdırmalıdır.

23. Konsulluğun başçısı konsulluğa həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün şəxsən məsuliyyət daşıyır, göstəriş və tapşırıqların yerinə yetirilməsinə görə Nazirlik qarşısında hesabat verir.

24. Konsulluğun başçısı:

24.1. Konsulluğun fəaliyyətini təşkil edir və ona rəhbərlik edir;

24.2. dövlət sirlərinin və qanunla mühafizə edilən digər sirlərin qorunmasını öz səlahiyyətləri daxilində təşkil edir;

24.3. Konsulluğa ayrılan dövlət vəsaitinin səmərəli sərf olunması və maliyyə intizamına riayət olunması üzərində nəzarəti öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirir;

24.4. öz səlahiyyətləri daxilində Konsulluğun fəaliyyətinə dair icrası məcburi olan əməllər, sərəncamlar, göstərişlər verir;

24.5. öz səlahiyyətləri daxilində Konsulluqda Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktlarının və Nazirliyin əmr, sərəncam və göstərişlərinin icrasını təşkil edir və onların yerinə yetirilməsi üzərində nəzarəti həyata keçirir;

24.6. Konsulluğun işçilərini lazımi iş şəraiti ilə təmin edir, müəyyən olunmuş qaydada Konsulluğun fəaliyyəti ilə bağlı Nazirliyə təkliflər verir;

24.7. Nazirliyin razılığı ilə xidməti ezamiyyətlərə gedir;

25.8. Konsulluğun xüsusi fərqlənmiş işçilərini Azərbaycan Respublikasının dövlət təltifləri ilə təltif edilməsi üçün, habelə Konsulluğun işçiləri barəsində həvəsləndirmə və intizam tənbehi tədbirləri görülməsi üçün Nazirliyə təqdimat verir;

24.9. Konsulluğun işçilərinin rütbədə və vəzifədə yüksəldilməsi, Konsulluğun işçilərinin xaricdəki iş müddətinin "Diplomatik xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa müvafiq olaraq uzadılması haqqında Nazirliyə müəyyən olunmuş qaydada təklif verir;

24.10. Konsulluğun işçilərinin məzuniyyətləri və ezamiyyətləri barədə əməllər verir;

24.11. Konsulluğun ştatdankənar vəzifələrinə Nazirlik ilə razılaşdıraraq işə qəbul edir və işdən azad edir, ştatdankənar vəzifələrdə çalışan işçilərin məzuniyyətləri və ezamiyyətləri barədə əməllər verir;

24.12. Konsulluğun işçilərinin və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin Azərbaycan Respublikasına və digər ölkələrə səfərləri ilə bağlı məsələləri öz səlahiyyətləri daxilində həll edir;

24.13. öz səlahiyyətləri daxilində Konsulluğun, onun işçilərinin və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün lazımi tədbirlər görür, fəvqəladə vəziyyət şəraitində konsul dairəsi hüdüdlərində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hərəkətlərini Azərbaycan Respublikasının həmin dövlətdəki Səfirliyi ilə (olduğu halda) əlaqələndirməklə müəyyən olunmuş qaydada təşkil edir və onun üzərində rəhbərliyi öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirir;

24.14. beynəlxalq hüquqa və qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə görə Konsulluğa, onun işçilərinə və ailə üzvlərinə,

konsul valizinə və onu daşıyan şəxslərə, həmçinin immunitet və imtiyazlara hüququ olan Azərbaycan Respublikasının digər vətəndaşlarına verilən immunitet və imtiyazların təmin olunması məqsədilə öz səlahiyyətləri daxilində lazımi tədbirlər görür;

24.15. Konsulluğun və konsul dairəsində yerləşən Azərbaycan Respublikasının digər qurumlarının heyətinə qəbul edən dövlətdə Azərbaycan Respublikasının maraqlarını layiqli təmsil etmələri, onun qanunvericiliyinə, adət və ənənələrinə hörmət etmələri üçün tövsiyələr verir;

24.16. qəbul edən dövlətlə danışıqlar aparır, beynəlxalq konfranslarda və görüşlərdə iştirak edir;

24.17. Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarının nümayəndə heyətlərinin və mütəxəssis qruplarının qərarları və hərəkətləri Azərbaycan Respublikasının maraqlarına cavab vermədiyi halda Nazirliyə məlumat verir və Nazirlik bu məlumat əsasında həmin dövlət orqanlarının nümayəndə heyətlərinin və mütəxəssis qruplarının işinə vaxtından əvvəl xitam verilməsi məsələsi ilə bağlı həmin dövlət orqanları qarşısında məsələ qaldırır;

24.18. qəbul edən dövlətin qanunvericiliyini nəzərə almaqla Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə, beynəlxalq hüququn digər tətbiq edilə bilən normalarına uyğun olaraq digər səlahiyyətləri həyata keçirir.

25. Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi olmadığı və üçüncü dövlətin diplomatik nümayəndəliyi vasitəsilə təmsil olunmadığı bir dövlətdə Konsulluğun başçısına və (və ya) Konsulluğun digər işçilərinə qəbul edən dövlətin razılığı ilə onların konsul statusuna təsir göstərmədən diplomatik funksiyaların həyata keçirilməsi həvalə oluna bilər. Konsulluğun başçısı və (və ya) Konsulluğun digər işçiləri tərəfindən bu funksiyaların yerinə yetirilməsi onlara diplomatik imtiyaz və immunitetlərə iddia etmək hüququ vermir.

26. Konsulluğun başçısı vəzifəsi vakant olduqda və ya Konsulluğun başçısı öz vəzifəsini icra etmək iqtidarında olmadıqda, onun funksiyalarını müvəqqəti olaraq Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər naziri tərəfindən təyin olunan Konsulluğun başçısı vəzifəsini icra edən şəxs yerinə yetirir.

Konsulluğun başçısı vəzifəsini icra edən şəxsin adı Azərbaycan

Respublikasının həmin ölkədəki səfirliyi tərəfindən, Azərbaycan Respublikasının həmin ölkədə Səfirliyi olmadığı halda Konsulluğun başçısı tərəfindən, Konsulluğun başçısı bunu etmək iqtidarında olmadıqda isə Nazirlik tərəfindən qəbul edən dövlətin Xarici İşlər Nazirliyinə bildirilir.

27. Konsulluğun strukturu və ştat cədvəli Nazirlik tərəfindən təsdiq edilir.

28. Konsulluğun maddi-texniki təminatı Nazirlik tərəfindən həyata keçirilir.

29. Konsulluğun işçilərinin hüquq və vəzifələri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi, Nazirliyin normativ aktları və vəzifə təlimatları ilə müəyyən olunur. Konsulluq işçiləri Konsulluğun başçısına, Konsulluğun başçısı olmadığı halda isə Konsulluğun başçısı vəzifəsini icra edən şəxsə tabedirlər və onun əmr və göstərişlərini yerinə yetirməyə borcludurlar.

30. Konsulluğun işi müəyyən olunmuş qaydada Nazirlik tərəfindən təsdiq edilmiş illik iş planı əsasında təşkil olunur.

31. Konsulluq qəbul edən dövlətin ərazisində aparılan konsul əməliyyatları üçün Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq dövlət rüsumu tutur. Göstərilmiş əməliyyatların aparılması ilə bağlı faktiki xərclər də ödənilməlidir.

32. Konsulluqda Azərbaycan Respublikasının və qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə uyğun olaraq ümumtəhsil məktəbi və məktəbəqədər müəssisə fəaliyyət göstərə bilər.

22. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq olaraq, həmkarlar ittifaqı istisna olmaqla, Konsulluqda siyasi partiyaların, dini təşkilatların və qeyri-hökumət təşkilatlarının (ictimai birliklərin və fondların) bölmələri yaradıla bilməz.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADANKƏNAR (FƏXRİ) KONSULU HAQQINDA

ƏSASNAMƏ

I FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADANKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN FƏALİYYƏTİNİN TƏŞKİLİ

1.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu istər Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı və ya istərsə də xarici dövlətin vətəndaşı ola bilər.

Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu vəzifəsinə müəyyən ictimai vəzifə tutan, lazımı şəxsi keyfiyyətlərə malik olan və ona həvalə olunmuş konsulluq funksiyalarını lazımınca yerinə yetirə bilən şəxs təyin olunur.

1.2. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının dövlət qulluğunda deyildir.

1.3. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu öz konsulluq dairəsində Azərbaycan Respublikasının, onun hüquqi şəxslərinin və vətəndaşlarının hüquq və mənafelərini müdafiə edir.

Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdə dostluq münasibətlərinin inkişafına, iqtisadi, ticarət, elmi-texniki, mədəniyyət, turizm və idman sahələrində əlaqələrin genişlənməsinə, Azərbaycan Respublikasının iştirakı ilə təşkilatların və şirkətlərin yaradılmasına və fəaliyyət göstərməsinə yardım edir. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu konsulluq dairəsində yerləşən qəbul edən dövlətin hakimiyyət orqanlarına öz konsulluq fəaliyyətinə dair məsələlər barədə müraciət edə bilər.

1.4. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu bu Əsasnamədə nəzərdə tutulan funksiyaları yerinə yetirir.

Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin və ya Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndələrinin göstərişi ilə bu Əsasnamədə nəzərdə tutulmayan, Azərbaycan Respublikasının

və qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə zidd olmayan bəzi digər funksiyaları da yerinə yetirə bilər.

- 1.5. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu öz funksiyalarını yerinə yetirərkən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyini, Azərbaycan Respublikasının və qəbul edən dövlətin iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələri və eləcə də beynəlxalq adətləri, bu Əsasnaməni rəhbər tutur.
- 1.6. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinə tabe olub Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğunun və ya bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərir.
- 1.7. Ştatdankənar (fəxri) konsulun dəftərxanasının və iqamətgahının yeri, onun dərəcəsi və konsulluq dairəsi qəbul edən dövlətlə razılaşdırılmaqla müəyyənləşdirilir.
- 1.8. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbini və Azərbaycan dilində ştatdankənar (fəxri) konsulun adını əks etdirən möhürü vardır.
- 1.9. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun yerləşdiyi binaya Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun yerləşdiyi binaya Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi həkk olunmuş lövhə vurmaq hüququ vardır.
- 1.10. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun öz iqamətgahı da daxil olmaqla yerləşdiyi binada və eləcə də öz funksiyalarının icrası ilə bağlı digər hallarda öz nəqliyyat vasitələrində Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağını qaldırmaq hüququ vardır.
- 1.11. 1.19-cu və 1.10-cu bəndlərdə göstərilən hüquqlar həyata keçirilərkən, Azərbaycan Respublikasının və qəbul edən dövlətin qanunları, digər qaydaları və adətləri nəzərə alınmalıdır.
- 1.12. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulları aşağıdakı dərəcələrə ayrılırlar:
 - a) ştatdankənar (fəxri) baş konsul;
 - b) ştatdankənar (fəxri) konsul;

v) ştatdankənar (fəxri) vitse-konsul.

II FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADANKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN TƏYİN EDİLMƏSİ VƏ ONUN FƏALİYYƏTİNƏ XİTAM VERİLMƏSİ QAYDALARI

- 2.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndələrinin və konsulluğunun təklifi ilə həmin dövlətin müvafiq hakimiyyət orqanlarının razılığı ilə (təyin olunarkən) Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin edilir və vəzifədən azad edilir.

Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun təyin edilməsi və fəaliyyətinə xitam verilməsi ilə bağlı məsələlərin qəbul edən dövlətlə razılaşdırılması diplomatik kanallarla həyata keçirilir.
- 2.2. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu vəzifəsinə təyin edilərkən tam ad və soyadını, vətəndaşlığını, konsulluq dərəcəsini, vəzifələrini icra edəcəyi konsulluq dairəsini, ştatdankənar (fəxri) konsulun olduğu yeri, onun səlahiyyətlərini təsdiq edən şəhadətnamə alır.

Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun şəhadətnaməsi Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər naziri və ya onu əvəz edən şəxs tərəfindən imzalanır.
- 2.3. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu qəbul edən dövlətin razılığını (ekzekvaturasını) aldıqdan sonra öz funksiyalarının icrasına başlayır.

Ekzekvaturanın və ya onu əvəz edən sənədin Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsuluna verildiyi tarix və onun öz vəzifəsinə başladığı tarix haqqında Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu, yaxud da bilavasitə ştatdankənar (fəxri) konsul tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə məlumat verilir.
- 2.4. Əgər Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu hər hansı bir səbəbdən öz funksiyalarını müvəqqəti olaraq yerinə yetirə bilmirsə, onun vəzifələri qəbul edən dövlətin razılığı ilə

Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu, yaxud da Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən başqa konsulluq dərəcində fəaliyyət göstərən digər Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsuluna həvalə edilə bilər.

Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu öz konsulluq dairəsində müvəqqəti olmayacağı bütün hallarda bu barədə əvvəlcədən Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyini və ya konsulluğunu, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyini xəbərdar edir.

2.5. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu öz funksiyalarına aşağıdakı hallarda xitam verir.

- a) Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinin və ya konsulluğunun başçısı, yaxud da Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri tərəfindən qəbul edilən dövlətin hakimiyyət orqanlarına ştatdankənar (fəxri) konsulun səlahiyyətlərinə xitam verilməsi barədə məlumat verildikdə;
- b) ekzekvatura ləğv edildikdə;
- c) qəbul edilən dövlətin müvafiq hakimiyyət orqanları tərəfindən Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə qəbul edilən dövlətin həmin şəxsi artıq Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu kimi tanımadığı bildirildikdə;
- d) Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun funksiyalarına onun Azərbaycan Respublikasının qəbul edilən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə əsaslandırılmış şəkildə göndərdiyi şəxsi vəsatəti əsasında da xitam verilə bilər.

2.6. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu vəzifəsinə təyin olunmuş şəxs ona həvalə edilmiş konsulluq funksiyalarını qüsursuz yerinə yetirəcəyi və əmək haqqı, digər mükafat tələb etməyəcəyi barədə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə yazılı şəkildə öhdəlik təqdim edir.

2.7. Vəzifəyə təyin edilərkən və ya vəzifədən azad edilərkən Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu gerbli

möhürü, ştampları, kassanı, konsulluq rüsumları markalarını, arxivi və başqa konsulluq rekvizitini Azərbaycan Respublikasının qəbul edilən dövlətdəki nümayəndəliyindən və ya konsulluğundan akt əsasında qəbul edir və ya ona təhvil verir.

Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinin və ya konsulluğunun başçısı, yaxud da Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər naziri qəbul edilən dövlətin hakimiyyət orqanlarına Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun funksiyalarına xitam verilməsini bildirir.

III FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADANKƏNAR (FƏXRİ) KONSULU FUNKSİYALARININ YERİNƏ YETİRİLMƏSİ QAYDALARI

- 3.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu ona həvalə olunmuş funksiyaları şəxsən yerinə yetirir.
- 3.2. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu öz konsulluq funksiyalarının yerinə yetirməsi ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan Respublikasının və xarici ölkələrin konsulluq dairəsindən kənarında yerləşən idarə və təşkilatları ilə, habelə bu dairədən göstərdiyi Azərbaycan Respublikası diplomatik nümayəndəliyinin və ya konsulluğunun vasitəsilə əlaqə saxlaya bilər. Qəbul edilən dövlətdən Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu olmadığı halda həmin əlaqələr Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə razılaşdırılmaqla saxlanılır.
- 3.3. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin qüvvədə olan təlimatlarına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinin və ya konsulluğunun köməyi ilə kargüzarlığı və konsulluq arxivinin saxlanması təşkil edir, onun mühafizəsini və təhlükəsizliyini təmin edir.
- 3.4. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunu qeydiyyat jurnalları, ştampları və s. lazımi konsulluq rekviziti (ləvazimatları) ilə onun fəaliyyətinə bilavasitə rəhbərlik edilən Azərbaycan Respublikasının qəbul edilən

- dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu təmin edir.
- 3.5. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu kommersiya və öz peşə fəalyyəti ilə məşğul ola bilər.
 - 3.6. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu ildə bir dəfədən az olmayaraq öz konsulluq dairəsinin ərazisini gəzməlidir.
 - 3.7. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun hərəkətləri barədə şikayətlərə Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi tabeçilik qaydasında baxır.

IV FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADANKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ HÜQUQİ ŞƏXSLƏRİNƏ VƏ VƏTƏNDAŞLARINA MÜNASİBƏTİNİN ƏSASLARI

- 4.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu onun fəaliyyətinə rəhbərlik edən Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinin və ya konsulluğunun yaxud da Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin köməyi ilə Azərbaycan Respublikasının onun konsulluq dairəsində olan hüquqi şəxslərinə və vətəndaşlarına qəbul edən dövlətin qanunvericiliyi əsasında verilən, Azərbaycan Respublikası ilə həmin dövlətin iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulan, eləcə də beynəlxalq adətlərdən irəli gələn bütün hüquqlardan onların tam həcmdə istifadə etmələri üçün tədbirlər görür və həmvətənlərinə lazımi yardım göstərir.
- 4.2. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu konsulluq dairəsində olan Azərbaycan Respublikası hüquqi şəxslərinin və vətəndaşlarının pozulmuş hüquqlarını bərpa etmək üçün müvafiq tədbirlər görür.
- 4.3. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu öz konsulluq dairəsinin ərazisində daimi və müvəqqəti yaşayan

- Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının qeydiyyatını aparır, onlara lazımi konsulluq yardımı göstərir.
- 4.4. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu konsulluq dairəsinin ərazisində daimi və müvəqqəti yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına qəbul edən dövlətin qanun və qərarları, adət və ənənələri barədə məlumat verir.
 - 4.5. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və həmvətənlər üçün mədəni-maarif tədbirlərinin keçirilməsinə yardım edir.
 - 4.6. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə razılaşdırmaqla Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları özləri olmadığı və öz işlərinin aparılmasını digər şəxsə tapşırımadıqda, yaxud başqa səbəblərə görə öz maraqlarını müdafiə edə bilmədikdə qəbul edən dövlətin idarələrində onları təmsil etmək hüququ vardır. Bu təmsilçilik təmsil edilənlər öz vəkillərini təyin edəndək və ya hüquq və mənafeələrinin müdafiəsini öz üzərlərinə götürəndək davam edir.

V FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADANKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI VƏTƏNDAŞLARININ HİMAYƏÇİLİK, QƏYYUMLUQ VƏ ƏMLAK MƏSƏLƏLƏRİ İLƏ ƏLAQƏDAR FUNKSİYALARI

- 5.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə razılaşdırmaqla öz konsulluq dairəsində yaşayan yetkinlik yaşına çatmamış, valideynlərin himayəsindən məhrum olmuş Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının və habelə yetkinlik yaşında olan, səhhətinə görə öz hüquqlarını həyata keçirə bilməyən və öz vəzifələrini yerinə yetirə bilməyən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının himayəçiliyə və qəyyumluğa götürülməsi üçün tədbirlər görür.

- 5.2. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı öldükdə bu barədə təxirə salınmadan Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdaxili diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə məlumat verir və onunla razılaşdırılmaqla Azərbaycan Respublikası vətəndaşının ölümündən sonra qalmış əmlakının mühafizəsi üçün və ya əgər qalmış əmlak tamamilə, yaxud qismən xarab olmağa başlamışsa, yaxud da saxlanması çox baha başa gəlsə, onun satılması üçün tədbirlər görür. Satışdan əldə edilmiş pul aidiyyəti üzrə göndərilməlidir.
- 5.3. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə razılaşdırıldıqdan sonra saxlamaq üçün Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına məxsus olan pulu, qiymətli əşyaları, qiymətli kağızları və sənədləri qəbul edə bilər.
- 5.4. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının dövlətinə, hüquqi şəxslərinə və vətəndaşlarına hədiyyə olunan pulun, qiymətli əşyaların və əmlakın keçirilməsini rəsmiləşdirməkdə xarici ölkələrin vətəndaşlarına və təşkilatlarına yardım edə bilər.

VI FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ İTKİN DÜŞMÜŞ, TUTULUB SAXLANILAN, HƏBSDƏ OLAN, BAŞQA ŞƏKİLDƏ AZADLIQDAN MƏHRUM EDİLƏN VƏ YA CƏZA ÇƏKƏN VƏTƏNDAŞLARI İLƏ ƏLAQƏDAR AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN FUNKSİYALARI

- 6.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu onun konsulluq dairəsində daimi və ya müvəqqəti yaşayan itkin düşmüş Azərbaycan Respublikası vətəndaşının axtarışına yardım edilməsi üçün qəbul edən dövlətin səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarına müraciət edə bilər.
- 6.2. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı tutulub saxlandıqda, həbs olunduqda və ya başqa formada azadlıqdan məhrum

edildikdə Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu bu barədə Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinə və konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə dərhal məlumat verir və onların göstərişlərinə uyğun olaraq hərəkət edir.

- 6.3. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə razılaşdırmaqla həbsdə olan və ya şübhəli şəxs kimi tutulub saxlanılan, yaxud Azərbaycan Respublikası vətəndaşının azadlığını məhdudlaşdıran başqa tədbirlərə məruz qalan, yaxud da azadlıqdan məhrum edilməklə cəza çəkən, habelə başqa inzibati və ya məhkəmə tədbirlərinə məruz qalan Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı barəsində yerləşdiyi dövlətin qanunlarına və Azərbaycan Respublikası ilə həmin dövlət arasındakı müqavilələrə əməl olunmasına nəzarət edir.

Qanun pozuntusu müəyyən edildikdə o, bu barədə Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə dərhal məlumat verir.

VII FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN PASPORT-VİZA SƏNƏDLƏRİ, SƏNƏDLƏRİN TƏLƏB EDİLMƏSİ VƏ NOTARİAT MƏSƏLƏLƏRİ İLƏ ƏLAQƏDAR FUNKSİYALARI

- 7.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu ilə razılaşdırmaqla Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarının pasportlarının vaxtını artırma və bu pasportlarda dəyişikliklər edə bilər.
- 7.2. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasından sənədlərin tələb edilməsi üçün ərizələri və vəsatətləri qəbul edib onları baxılmaq üçün Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və

ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə göndərir, onların tapşırığı ilə Azərbaycan Respublikasında yerləşən təşkilatların və fiziki şəxslərin vəsatəti əsasında məhəlli xarakterli sənədlərin tələb edilməsi ilə bağlı məsələlərlə məşğul olur.

7.3. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə razılaşdırmaqla aşağıdakı notariat əməliyyatlarını həyata keçirə bilər.

- a) vəsiyyətnamələrin təsdiqi;
- b) miras qalmış əmlakın qorunması üçün tədbirlərin görülməsi;
- c) sənədlərin surətlərinin və onlardan çıxarışların düzgünlüyünün təsdiq edilməsi;
- ç) sənəddəki imzanın həqiqiliyinin təsdiq edilməsi;
- d) bir dildən başqa dilə olunmuş tərcümənin düzgünlüyünün təsdiq edilməsi;
- f) vətəndaşın sağ olması faktının və ya vətəndaşın müəyyən yerdə olmasının təsdiq edilməsi;
- e) sənədlərin təqdim edilmə vaxtının təsdiq edilməsi;
- ə) dəniz protestlərinin verilməsi.

7.4. Notariat əməliyyatları Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun dəftərxanasında yerinə yetirilir. Lazımı hallarda bu işlər dəftərxanadan kənar da görülməyə bilər.

7.5. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu apardığı notariat əməliyyatlarının sirrini saxlamalıdır.

7.6. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu notariat əməliyyatlarını yerinə yetirərkən «Notariat haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununu, Azərbaycan Respublikasının digər normativ-hüquqi aktlarını, habelə bu Əsasnaməni rəhbər tutur.

7.7. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu tərəfindən görülmüş notariat əməliyyatları haqqında arayışlar və sənədlər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən verilir.

7.8. Notariat qaydasında təsdiq edilən ərizələr və digər sənədlər ştatdankənar (fəxri) konsulun yanında imzalanır. Əgər ərizə və ya digər sənəd Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar

(fəxri) konsulunun yanında imzalanmayıbsa, imza edən, imzanın ona məxsus olduğunu şəxsən təsdiq etməlidir.

Notariat əməliyyatlarını aparan Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, hüquq və vəzifələrini onlara izah etməli, aparılan notariat əməliyyatlarının nəticələri haqqında xəbərdarlıq etməlidir ki, hüquqi məlumatlılıqdan və bu kimi başqa hallardan onların zərərinə istifadə olunmasın.

7.9. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu öz adına və öz adından, arvadının (ərinin) adını və ya arvadının (ərinin) adından, qohumlarının adını və ya qohumlarının adından notariat əməliyyatları görə bilməz.

7.10. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə zidd olan, məzmun etibarilə Azərbaycan Respublikasının mənafeyinə və onun vətəndaşlarının şərəf və ləyaqətinə xələl gətirə bilən notariat əməliyyatlarını aparmaqdan imtina edir.

Notariat əməliyyatlarının aparılmasından imtina edilməsi səbəbləri haqqında əlaqədar şəxslərə onların xahişi ilə məlumat verilir və bu barədə şikayət verilməsi qaydaları izah edilir.

7.11. Azərbaycan Respublikasında yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının xeyrinə vərəsəlik açıldığı Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsuluna məlum olarsa, o, bu vərəsəliyə dair və ehtimal olunan vərəsələr haqqında ona bəlli olan bütün məlumatı dərhal Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə göndərir.

7.12. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun notariat və digər kargüzarlığı Azərbaycan dilində (və ya beynəlxalq münasibətlərdə ümumiliklə qəbul edilmiş dildə) və ya qəbul edən dövlətin dilində aparılır.

VIII FƏSİL

KONSULLUQ RÜSURLARI VƏ KONSULLUQ FUNKSİYALARININ YERİNƏ YETİRİLMƏSİ İLƏ BAĞLI FAKTİKİ XƏRCLƏRİN ÖDƏNİLMƏSİ

- 8.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu görülən konsulluq əməliyyatları müqabilində Azərbaycan Respublikasının konsulluq rüsumları tərəfinə uyğun olaraq yerləşdiyi dövlətin valyutası ilə konsulluq rüsumu tutur.
Konsulluq rüsumları Azərbaycan Respublikasının büdcəsinə keçirilir.
- 8.2. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu ilə razılaşdırmaqla özünün yerinə yetirdiyi konsulluq əməliyyatlarının aparılması ilə bağlı faktiki xərclərin ödənilməsi üçün haqq almalıdır. Alınan pul vəsaiti ştatdankənar (fəxri) konsulun sərəncamına daxil olur.
- 8.3. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu olduğu konsulluq rüsumları barədə tabe olduğu diplomatik nümayəndəliyə və ya konsulluğa, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə hesabat verir.
- 8.4. Ərizələrində göstərilən səbəblər üzürlü sayılarsa, Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsuluna ayrı-ayrı şəxslərdən konsulluq rüsumlarının azaldılması və ya heç tutulmaması hüququ verilir.
- 8.5. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu aşağıdakı hallarda konsulluq rüsumu tutmur:
- a) konsulluq rüsumlarının qarşılıqlı surətdə tutulması haqqında Azərbaycan Respublikası ilə qəbul edən dövlətin iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilə olduqda;
 - b) Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarının vətənə qaytarılmasına aid işlərdə;
 - c) vətəndaşların əmək stajına, sosial təminatına, aliment işlərinə aid sənədlər leqallaşdırıldıqda və ya tələb edildikdə və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş digər hallarda.

IX FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADANKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DƏNİZ VƏ HAVA GƏMİLƏRİ İLƏ ƏLAQƏDAR FUNKSİYALARI

- 9.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə qarşılıqlı əlaqədə qəbul edən dövlətin müvafiq hava və dəniz limanlarında, ərazi və daxili sularında və ya öz konsulluq dairəsinin hüdudlarındakı digər məntəqələrdə qəbul edən dövlətin qanunvericiliyinə və Azərbaycan Respublikası ilə qəbul edən dövlətin iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrə, yerli adətlərə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının dəniz və hava gəmilərinə kömək və konsulluq yardımı göstərir, onlara tam həcmdə hüquq və immunitətlər verilməsinə nəzarət edir.
- 9.2. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu məntəqənin sanitariya vəziyyəti, limanın və hava limanının qaydaları, gəmi komandiri, kapitanı və ya heyət üzvləri tərəfindən icrası məcburi sayılan liman qaydaları, yerli qanunlar və adətlər haqqında, habelə gəmi kapitanına və ya komandirinə yerli hakimiyyət orqanları ilə əlaqəyə girmək üçün zəruri olan məlumat verir.
- 9.3. O, Azərbaycan Respublikasından gələn Azərbaycan Respublikası gəmisinə baş çəkə, zəruri olduqda isə qəbul edən dövlətin vəzifəli şəxslərinin yanına gedərkən gəmi kapitanını (komandirləri) müşayiət edə bilər.
- 9.4. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının gəmi kapitanlarına və komandirlərinə Azərbaycan Respublikasının müvafiq diplomatik nümayəndəlikləri və ya konsulluqları ilə əlaqə yaradılmasına yardım edir. O, dəniz və ya hava gəmilərinin qəbul edən dövlətin dəniz və ya hava limanlarına gəldiyini kapitanın, yaxud komandirin ona bildirməsinə nəzarət edir və bu barədə Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə məlumat verir.
- 9.5. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının gəmi kapitanından gəminin üzmə vəziyyəti ilə bağlı məlumat alır.

Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyinin və ya konsulluğunun tapşırığı ilə ştatdankənar (fəxri) konsul gəmi heyətindəki dəyişikliklərin qeydiyyatını apara bilər.

- 9.6. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun
- Azərbaycan Respublikasının dəniz və ya hava gəmisinin dənizə və ya hava limanına daxil olmasına, dayanmasına və limandan çıxmasına yardım etmək;
 - gəminin kapitanı və ya komandiri ilə gəmi heyəti üzvləri qəbul edən dövlətin liman və digər yerli təşkilatları, şirkətləri polis, gömrük və s. idarələri arasında yaranmış mübahisəli məsələlərin həll edilməsinə kömək etmək;
 - gəmi heyətinin istirahəti üçün mədəni və idman tədbirlərinin təşkilinə və həyata keçirilməsinə yardım etmək;
 - Azərbaycan Respublikası gəmiləri ilə əlaqədar deklarasiyaları və digər sənədləri qəbul etmək və bu barədə Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna məlumat vermək hüququ vardır.

9.7. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu lazım gəldikdə və Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə razılaşdırmaqla dəniz və hava gəmilərinin şəxsi heyəti üzvlərinin, sərnəşinlərinin müalicəsini və Azərbaycan Respublikasına göndərilməsini təşkil edir.

Gəmi heyəti üzvləri və ya Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan sərnəşin öldükdə Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyini və ya konsulluğu, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə razılaşdırdıqdan sonra mərhumun cəsədinin, sənədlərinin və şəxsi əşyalarının Azərbaycan Respublikasına göndərilməsi üçün tədbirlər görür.

9.7. Azərbaycan Respublikasının gəmisinin batdığı, qəzaya uğradığı halda, ştatdankənar (fəxri) konsul Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə bu barədə

dərhal məlumat verib sərnəşinlərin, heyət üzvlərinin, gəminin və yükün xilas edilməsi üçün ondan asılı olan bütün tədbirləri görməlidir.

O, zərərçəkənlərə tibbi yardım göstərilməsini təşkil etməkdə adamların Azərbaycan Respublikasına göndərilməsində, dəniz protesti aktının və digər sənədlərin hazırlanmasında gəmi kapitanına və ya komandirinə lazımı kömək göstərir.

9.9. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu kapitanın və ya komandirin ştatdankənar (fəxri) konsulun dəftərxanasına gəldiyi gün gəniz və hava gəmiləri kapitanı və ya komandirinin xahişinə əsasən gəminin gəlməsi və getməsi, sərnəşinlərin sayı və habelə yükün sayı, növü və çatacağı yeri göstərən şəhadətnamə vermək hüququna malikdir.

9.10. Əgər Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunda olan məlumata əsasən gəminin hər hansı limana daxil olması təhlükəli, yaxud qeyri-mümkün olduqda, o, bu barədə gəminin kapitanını və ya komandirini xəbərdar etməlidir.

X FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADANKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN AVTOMOBİL, DƏMİR YOLU NƏQLİYYATI VASİTƏLƏRİ İLƏ ƏLAQƏDAR FUNKSİYALARI

10.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu avtomobil, dəmir yolu nəqliyyatı vasitələrinə konsulluq funksiyalarını yerinə yetirərkən bu Əsasnamənin III fəslinin müddəalarını rəhbər tutur.

XI FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADANKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN SANİTARİYA MÜHAFİZƏSİ İLƏ ƏLAQƏDAR FUNKSİYALARI

11.1. Karantin və başqa yolxucu, xüsusilə tropik, QİÇS və bəzi digər yolxucu xəstəliklərin əvvəllər bu xəstəliklərdən azad olan

ərəzilərdə meydana çıxdığı zaman Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu xəstəliyin yayıldığı rayonu, yoluxma hallarının sayını və yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən epidemiyaya qarşı görülən tədbirləri göstərməklə, Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə dərhal bu barədə məlumat verir.

- 11.2. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasına gəlmək icazəsi almış şəxslərə Azərbaycan Respublikasının ərazisinə daxil olarkən peyvənd olduğu barədə beynəlxalq sertifikatın və digər müvafiq sənədlərin təqdim edilməsi zərurətini bildirir.

XII FƏSİL

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN FİTOSANİTARIYA VƏ BAYTARLIQ MÜHAFİZƏSİ İLƏ ƏLAQƏDAR FUNKSİYALARI

- 12.1. Kənd təsərrüfatı bitkilərinə aid təhlükəli xəstəliklər və ziyanvericilər meydana çıxdığı zaman, habelə mal-qara və quşların kütləvi xəstələndikləri hallarda, yaxud insan və heyvanlar üçün ümumi olan xəstəliklərin yayılmaq təhlükəsi yarandıqda Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə bu barədə dərhal məlumat verir.
- 12.2. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasına gəlmək icazəsi almış şəxslərə Azərbaycan Respublikasına daxil olarkən aparılan xammal, heyvanlar, heyvan mənşəli ərzaqlar barədə baytarlıq sertifikatının təqdim edilməsi zərurətini bildirir, toxumların, bitkilərin, təzə meyvə və tərəvəzlərin gətirilməsi qaydaları haqqında məlumat verir.

XIII FƏSİL

KONSULLUQ KORRESPONDENSİYASININ QORUNUB SAXLANILMASI İLƏ ƏLAQƏDAR AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ŞTADKƏNAR (FƏXRİ) KONSULUNUN FUNKSİYALARI VƏ HESABATI

- 13.1. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun istifadəsində olan şeylər - Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı, Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi, konsulluq siperi, rəsmi möhürü və ştampları, habelə konsulluq arxivi Azərbaycan Respublikasının mülkiyyətidir.
- Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu onların qorunub saxlanması və toxunulmazlığını təmin etmək üçün tədbirlər görür və bunun üçün şəxsi məsuliyyət daşıyır.
- 13.2. Konsulluq korrespondensiyaları, Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun xidməti fəaliyyətinə aid olan və Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluğu tərəfindən ona verilmiş rəsmi kitablar və nəşrlər Azərbaycan Respublikasının mülkiyyətidir.
- Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulunun korrespondensiyası Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinin və ya konsulluğunun, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin xüsusi razılığı olmadan çap oluna və ya üçüncü şəxsə verilə bilməz.
- 13.3. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə hər il yanvar ayının 31-dək özünün ötən ilki konsulluq fəaliyyəti barədə hesabat verməlidir.
- İllik hesabatda, xüsusilə, konsulluq dairəsində müvəqqəti və ya daimi yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşları, Azərbaycan Respublikasının iştirakı ilə yaradılmış təşkilat və şirkətlər, konsulluq dairəsinə gələn dəniz və hava gəmiləri heyəti ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası ştatdankənar (fəxri) konsulunun fəaliyyəti, görülmüş konsulluq əməliyyatları, qəbul edən dövlətin konsulluq fəaliyyətinə dair yeni qanunvericilik aktları barədə, habelə konsulluq dairəsinin ticarət, iqtisadi və

mədəni həyatında baş vermiş hadisələr haqqında məlumatlar verilir.

- 13.4. Azərbaycan Respublikasının ştatdankənar (fəxri) konsulu Azərbaycan Respublikasının qəbul edən dövlətdən diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğuna, yaxud da bilavasitə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinə ötən il ərzində konsulluq əməliyyatları və xidmətlərinə görə alınmış konsulluq rüsumlarının məbləği, konsulluq əməliyyatlarını həyata keçirərkən faktiki xərclər daxil olmaqla, konsulluq funksiyalarının icrası ilə əlaqədar xərclər barədə maliyyə hesabatı təqdim edir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI VƏ ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASI ARASINDA KONSULLUQ KONVENSIYASI

Azərbaycan Respublikası və Özbəkistan Respublikası, iki ölkə arasında dostluq münasibətlərinin inkişafına yardım etmək, habelə öz vətəndaşlarının hüquqlarını və mənafeyini daha səmərəli qorumağa səy göstərərək, 24 aprel 1963-cü ildə Vyanada imzalanmış konsulluq əlaqələri haqqında Vyana Konvensiyasını inkişaf etdirmə məqsədilə konsulun münasibətləri yerinə yetirmək üçün əlavə müddəalar müəyyən etmək arzusu ilə aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər.

Maddə 1 Təriflər

Bu Konvensiyada işlədilən terminlər aşağıdakı mənaları daşıyır:

1. «Konsulluq» hər hansı baş konsulluq, konsulluq, vitse-konsulluq və konsulluq agentliyi.
2. «Konsulluq dairəsi» qəbul edən ölkənin ərazisində konsulluğa öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün ayrılmış bölgə;
3. «Konsulluq başçısı» - konsulluğa rəhbərlik etmək tapşırığı almış şəxs;
4. «Konsulluğun vəzifəli şəxsi» - konsulluq başçısı daxil olmaqla, konsulluq funksiyalarını yerinə yetirmək tapşırığı almış hər hansı

şəxs;

5. «Konsulluğun əməkdaşı» konsulluqda inzibati və texniki vəzifələri yerinə yetirən hər hansı şəxs;
6. «Xidmət personalı işçisi» - konsulluqda xidmət işlərini yerinə yetirən şəxs;
7. «Konsulluğun işçiləri» - yəni konsulluğun vəzifəli şəxsləri, konsulluq əməkdaşları və ya xidmət personalı işçiləri;
8. «Konsulluq personalı işçiləri» - konsulluğun vəzifəli şəxsləri (konsulluq başçısı istisna olmaqla), habelə konsulluğun əməkdaşı və xidmət personalı işçiləri;
9. «Xüsusi ev xidmətçisi» - konsulluq işçisinin yalnız xüsusi xidmətində olan şəxs;
10. «Konsulluq binaları» - kimin mülkiyyətində olmasından asılı olmayaraq, yalnız konsulluq funksiyalarını yerinə yetirmək üçün ayrılmış binalar və ya bina hissələri, bu binalara və yaxud bina hissələrinə aid torpaq sahəsi;
11. «Konsulluq arxivləri» - konsulluğa aid bütün kağızlar, yazışmalar, sənədlər, kitablar, filmlər, vildesəyazma lentləri, konsulluğun reyestrləri, şifr və kod cədvəlləri, kartotekalar, onların saxlanması və mühafizəsi təmin edilməsi üçün ayrılmış ləvazimatlar;
12. «Göndərən dövlətin hava gəmisi» - hərbi hava gəmiləri istisna olmaqla göndərən dövlətdə qeydiyyatdan keçirilmiş bildirici işarələrini daşımaq hüququna malik olan hər hansı üçün aparatı deməkdir.

Maddə 2 Konsulluqların açılması

1. Göndərən dövlətin konsulluğu qəbul edən dövlətin ərazisində yalnız qəbul edən dövlətin razılığı ilə açıla bilər.
2. Konsulluğun yerləşdiyi ərazi, onun dərəcəsi, konsulluq dairəsi və konsulluğun vəzifəli şəxslərinin sayı göndərən dövlətlə qəbul edən dövlət arasında razılığa əsasən müəyyənləşdirilir.
3. Konsulluğun yerləşdiyi ərazidə, onun dərəcəsinə və konsulluq dairəsində, yaxud konsulluğun vəzifəli şəxslərinin sayında sonrakı dəyişikliklər göndərən dövlət tərəfindən qəbul edən dövlətin razılığına əsasən həyata keçirilə bilər.

4. Baş konsulluq və konsulluq, yerləşdiyi ərazidə kənarında vitse-konsulluq agentliyi açmaq istədiyi halda da qəbul edən dövlətin razılığı zəruridir.
5. Mövcud konsulluğun tərkib hissəsini təşkil edən dəftərxananın onun yerləşdiyi ərazidən kənarında açılması üçün də qəbul edən dövlətin əvvəlcədən müəyyən razılıq verməsi zəruridir.

Maddə 3 **Konsulluq başçısının təyin olunması**

1. Konsulluq başçısı təyin edilməzdən əvvəl göndərən dövlət tərəfindən diplomatik və ya digər müvafiq kanallarla təklif olunan şəxs barədə qəbul edən dövlətin razılığı alınmalıdır.
2. Qəbul edən dövlət hər hansı bir şəxsin konsulluq başçısı sifətində təyin olunmasına razılıq verməzsə, o, göndərən dövlətə bu imtinanın səbəblərini göstərməyə borclu deyil.
3. Göndərən dövlət diplomatik kanallar vasitəsilə qəbul edən dövlətin Xarici İşlər Nazirliyinə konsulluq patentini və ya konsulluq başçısının təyin edilməsi barədə digər analoji sənədi göndərir. Bu sənəddə konsulluq başçısının tam adı, soyadı, vətəndaşlığı, konsulluğun yeri, dərəcəsi və konsulluq dairəsi göstərilir.
4. Qəbul edən dövlət konsulluq patentini və ya analoji sənədi aldıqdan sonra konsulluğun başçısının təyin edilməsi üçün ona formasından asılı olmayaraq ekzekvatura adlanan icazə sənədi verir.
Ekzekvaturan və ya digər icazəni verməkdən imtina edən qəbul edən dövlət, göndərən dövlətə bu imtinanın səbəblərini göstərməyə borclu deyil.
5. Bu maddənin 6-cı bəndində və 4-cü maddədə göstərilən hallar istisna olmaqla, konsulluq başçısı yalnız belə ekzekvatura və ya digər icazə verildikdən sonra öz funksiyalarını yerinə yetirməyə başlaya bilər.
6. Qəbul edən dövlət ekzekvatura və ya digər icazə sənədi verənədək müvəqqəti olaraq konsulluq başçısına öz funksiyalarını yerinə yetirməyə razılıq verə bilər. Bu halda hazırkı Konvensiyanın müddəaları tətbiq edilir.
7. Konsulluq başçısına hətta müvəqqəti olaraq öz funksiyalarını yerinə yetirmək icazəsi verildikdən sonra qəbul edən dövlət təcili surətdə konsulluq dairəsinin səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarına bu barədə məlumat verməlidir. Bundan əlavə, qəbul edən dövlət konsulluq başçısının öz vəzifələrini icra etməsi və bu Konvensiyadan irəli gələn üstünlüklərdən istifadə edə bilməsi üçün lazımı tədbirlər görülməsini təmin edir.

Maddə 4

Konsulluq başçısının funksiyalarının müvəqqəti olaraq yerinə yetirilməsi

1. Əgər konsulluq başçısı öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmirsə və ya konsulluq başçısının vəzifəsi boşdursa, konsulluq başçısının funksiyaları konsulluq başçısının vəzifələrini icra edən tərəfindən müvəqqəti yerinə yetirilir.
2. Konsulluq başçısının vəzifələrini icra edən şəxsin tam adı və soyadı göndərən dövlətin diplomatik nümayəndəliyi vasitəsilə və ya göndərən dövlətin qəbul edən dövlətdə belə nümayəndəliyi olmadıqda, konsulluq başçısı tərəfindən, yaxud o bunu etmək imkanına malik deyilsə, onda göndərən dövlətin hər hansı səlahiyyətli orqanı tərəfindən qəbul edən tərəfin Xarici İşlər Nazirliyinə və yaxud həmin Nazirliyin göstərdiyi orqana bildirilir. Bu bildiriş, bir qayda olaraq, qabaqcadan göndərilir.
3. Qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanları konsulluq başçısı vəzifələrini icra edən şəxsə yardım göstərir və onu himayə edirlər. Konsulluğa rəhbərlik etdiyi müddətdə ona bu Konvensiyanın müddəaları müvafiq konsulluq başçısı üçün nəzərdə tutulan əsaslarla şamil edilir.
4. Göndərən dövlətin qəbul edən dövlətdəki diplomatik nümayəndəliyinin diplomatik heyət üzvü göndərən dövlət tərəfindən bu maddənin 1-ci bəndinin müddəalarına əsasən konsulluq başçısı vəzifələrinin müvəqqəti icraçısı təyin olunarsa, o, diplomatik imtiyazlardan və toxunulmazlıqlardan qəbul edən dövlətin buna etiraz etmədiyi təqdirdə istifadə etməkdə davam edir.

Maddə 5

Konsulluq heyəti işçilərinin təyin olunması

1. Göndərən dövlət konsulluq heyəti işçilərini 6-cı və 7-ci maddələrin müddəalarında göstərilən istisnalarla, azad şəkildə təyin edə bilər.
2. Göndərən dövlət qəbul edən dövlətin istəyinə uyğun olaraq 7-ci maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan hüquqlarını həyata keçirə bilməsi üçün konsulluq başçısı istisna olmaqla,

konsulluğun vəzifəli şəxslərinin tam ad və soyadlarını, kateqoriyalarını və vəzifə dərəcələrini qabaqcadan qəbul edən dövlətə bildirir.

3. Qəbul edən dövlət konsulluğun bütün işçilərinə və onların ailə üzvlərinə, onların statusuna müvafiq olaraq, konsulluq işçiləri və ailə üzvləri sifətində tanıyan şəxsiyyət vəsiqələri verir.

Maddə 6

Konsulluq vəzifəli şəxslərin vətəndaşlığı

Konsulluğun vəzifəli şəxsi göndərən dövlətin vətəndaşı olmalıdır.

Maddə 7

«Persona non grata» elan olunmuş şəxslər

1. Qəbul edən dövlət istədiyi vaxt diplomatik kanallarla göndərən dövlətə konsulluğun bu və ya digər vəzifəli şəxsinin «persona non grata», yaxud hər hansı işçisinin arzu olunmaz şəxs olduğu barədə məlumat verə bilər. Bu halda göndərən dövlət, müvafiq olaraq, həmin şəxsi geri çağırmalı və ya onun funksiyalarını dayandırmalıdır.
2. Göndərən dövlət bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən öhdəliyi məqbul müddətdə yerinə yetirməkdən imtina edərsə və ya yerinə yetirməzsə, qəbul edən dövlət müvafiq olaraq həmin şəxsin ekzekvaturasını və ya digər icazəsini ləğv edə, yaxud onu konsulluq işçisi kimi tanımaqdan imtina edə bilər.
3. Konsulluğun işçisi kimi təyin edilmiş şəxs qəbul edən dövlətin ərazisinə daxil olanadək və ya o artıq qəbul edən dövlətdirsə, öz vəzifələrinin icrasına başlayarkən arzuolunmaz şəxs elan edilə bilər. Hər belə halda göndərən dövlət onun təyinatını ləğv edir.
4. Bu maddənin 1-ci və 3-cü bəndlərində göstərilən hallarda qəbul edən dövlət göndərən dövlətə öz qərarının səbəbini bildirməyə borclu deyildir.

Maddə 8

Təyinat olunma, gəlmə və getmə haqqında qəbul edən dövlətə bildirilməsi

1. Qəbul edən dövlətin xarici işlər nazirliyinə və ya bu nazirlik tərəfindən göstərilən orqana aşağıdakılar barədə bildirilir:
 - a) konsulluğun işçilərinin təyin olunması, təyin olunduqdan sonra onların konsulluğa gəlmələri, tamamilə qayıtmaları və ya onların funksiyalarının dayandırılması, konsulluqda işlədiyi müddətdə onların statusuna təsir göstərən bütün başqa dəyişikliklər barədə;
 - b) konsulluq işçisinin onunla daimi yaşayan ailə üzvü, habelə lazımi hallarda bu və ya digər şəxsin üzvlüyünə daxil olması yaxud ailə üzvlüyündən çıxması;
 - c) xüsusi ev xidmətçilərinin gəlmələri və tamamilə getmələri və lazımi hallarda onların xidmətlərinin bu sifətdə dayandırılması;
 - d) qəbul edən dövlətdə daimi yaşayan imtiyaz və immunitetlərə malik olan şəxslərin konsulluq işçiləri və ya xüsusi ev xidmətçiləri qismində əmək fəaliyyətinə cəlb edilməsi, yaxud azad edilməsi.
2. Gəlmə və tamamilə getmə barədə bildiriş mümkün qədər qabaqcadan verilməlidir.

Maddə 9

Konsulluq və yaşayış binalarının əldə edilməsi

1. Göndərən dövlət öz adından və ya onun tərəfindən müvəkkil edilmiş hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxs vasitəsilə qəbul edən dövlətin qanun və qaydalarına uyğun olaraq və bu dövlətin razılığı ilə mülkiyyət şəklində, istifadə üçün, icarəyə götürmək və ya hər hansı başqa formada sahiblik üçün aşağıdakıları əldə edə bilər:
 - a) konsulluq binaları, konsulluq başçısının iqamətgahı, hər bir konsulluq vəzifəli şəxsinin, qəbul edən dövlətin vətəndaşı olmayan və bu dövlətdə daimi yaşamayan hər bir konsulluq əməkdaşının yaşayış binasını;
 - b) hər hansı belə konsulluq binalarının və yaşayış binalarının tikilməsi üçün tutulan torpaqları;
2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən şərtlərə uyğun olaraq göndərən dövlət eləcə də konsulluq və yaşayış binaları, ya torpaq sahələrini yaxşılaşdırma bilər.
3. Qəbul edən dövlət göndərən dövlətə bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndində göstərilən hüquqları həyata keçirməkdə müvafiq

- yardım göstərir və onu himayə edir.
4. Bu maddədə göstərilən müddəalar qəbul edən dövlətin binaların yerləşdirilməsini, tikintisini və habelə şəhər planlaşdırılmasını və rayonlaşdırılmasını tənzimləyən qanun və qaydalarına riayət etmək məsuliyyətindən göndərən dövlətin azad edilməsi kimi təfsir olunmamalıdır.

Maddə 10

Fəxri konsulluq vəzifəli şəxsləri

Razılaşan hər iki tərəf fəxri konsulluq vəzifəli şəxsinin təyin olunması barədə razılığa gələrsə, onlar fəxri konsulluq vəzifəli şəxslərinə tətbiq edilən rejimin müəyyən edilməsi məqsədilə bu Konvensiyanın müddəaları və beynəlxalq ümumi hüquq normalarına əsasən müvafiq sazişlərin bağlanması məsləhəti ilə əlaqədar məsləhətləşmələr keçirəcəklər.

Maddə 11

Konsulluqların, konsulluq işçilərinin müdafiəsi və onlara verilən imkanlar

1. Qəbul edən dövlət konsulluğa funksiyalarını yerinə yetirmək üçün bütün imkanları təmin edir.
2. Qəbul edən dövlət konsulluğun vəzifəli şəxslərinə lazımi hörmətlə yanaşır, konsulluğun vəzifəli şəxslərinin və qəbul edən dövlətin vətəndaşları olmayan, qəbul edən dövlətdə qanuni olaraq daimi yaşayış icazəsi olan əcnəbi statusuna malik olmayan digər konsulluq işçilərinin, habelə yuxarıda göstərilən hər hansı birinin onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin şəxsiyyətinə azadlığına və ləyaqətinə xələl gətirə bilən halların qarşısını almaq üçün bütün lazımi tədbirləri görür.

Maddə 12

Dövlət bayrağı və gerbi

1. Göndərən dövlət bu maddənin müddəalarına uyğun olaraq qəbul edən dövlətdə öz dövlət bayrağından və gerbindən istifadə etmək hüququna malikdir.

2. Göndərən dövlətin dövlət bayrağı konsulluğun binası üzərində, onun dövlət gerbi konsulluğun binasında, binanın giriş qapılarında sancıla, habelə bayrağı konsulluq başçısının iqamətgahında, xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən onun nəqliyyat vasitələrinin üzərində ucaldıla bilər.
3. Bu maddədə göstərilən hüquqları yerinə yetirərkən göndərən dövlət qəbul edən dövlətin qanun-qaydalarına və adətlərinə riayət edir.

Maddə 13

Konsulluq binalarının toxunulmazlığı

1. Konsulluq binaları bu maddənin müddəalarına əsasən toxunulmazdır.
2. Qəbul edən dövlətin hakimiyyət orqanları, konsulluq binalarının yalnız konsulluq məqsədləri üçün istifadə edilən hissəsinə konsulluq başçısının, göndərən dövlətin diplomatik nümayəndəliyinin başçısı və ya onlardan biri tərəfindən təyin olunmuş şəxsin icazəsi olmadan daxil ola bilməzlər. Bu bənddə göstərilən şəxslərdən heç biri tərəfindən birbaşa etiraz olmazsa, təcili mühafizə tədbirləri tələb edən yanğın və ya digər təbii fəlakət halları zamanı, qəbul edən dövlətin orqanları konsulluq binalarına daxil ola bilərlər. Lakin bu orqanlara konsulluq binalarının, arxivlərinin toxunulmazlıq prinsiplərini pozmaq, xüsusilə onu öyrənmək və müsadirə etmək icazəsi vermir.
3. Bu maddənin 2-ci bəndinin müddəalarına riayət edərək qəbul edən dövlətin üzərinə konsulluq binalarına, hər cür zorla olma və ya zərər yetirə biləcək hərəkətlərdən müdafiə etmək, konsulluğun narahatlığına səbəb olan, ləyaqətinə xələl gətirən hər cür halların qarşısını almaq üçün lazımi tədbirlər görmək kimi xüsusi vəzifə düşür.
4. Konsulluğun binası, onun avadanlığı, konsulluğun əmlakı, habelə nəqliyyat vasitələri dövlət müdafiəsi və ya başqa ictimai ehtiyaclar baxımından aparılan hər növ rekvizisiyaya qarşı immunitətdən istifadə edir.

Maddə 14

Konsulluq arxivinin və sənədlərinin toxunulmazlığı

Konsulluq arxivləri və konsulluq sənədləri yerindən asılı olmayaraq hər vaxt toxunulmazdır.

Maddə 15

Konsulluq binalarının vergilərdən azad edilməsi

1. Sahibi və kirayəçisi göndərən dövlət və ya onun adından çıxış edən hər hansı bir şəxs olan konsulluq binaları və konsulluq başçısının iqamətgahı konkret xidmət növlərinə görə ödəniş istisna edilməklə dövlət, rayon və ya bələdiyyə vergilərindən, yığımlarından və rüsumlarından azad edilir.
2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən vergi istisnaları qəbul edən dövlətin qanun və qaydalarına əsasən göndərən dövlətlə və ya onun adından çıxış edən şəxslə müqavilə bağlamış şəxslərdən tutulan yığımlara, rüsumlara və vergilərə tətbiq edilmir.

Maddə 16

Yerdəyişmə azadlığı

Dövlət təhlükəsizliyi baxımından giriş qadağan edilən, yaxud tənzimlənən bölgələr haqqında qanun-qaydalara zidd olmadığı təqdirdə, qəbul edən dövlət konsulluğun bütün işçilərini konsulluq dairəsi ərazisində yerdəyişmə və səyahət azadlığı ilə təmin edir.

Maddə 17

Əlaqələr azadlığı

1. Qəbul edən dövlət bütün rəsmi məqsədlər üçün konsulluğun əlaqələr azadlığına icazə verməli və onu qorumaqdadır. Konsulluq göndərən dövlətin hökumətlə, diplomatik nümayəndəliyə harada yerləşməsindən asılı olmayaraq digər konsulluqlarla əlaqə saxlayarkən diplomatik və konsulluq kuryerləri də daxil olmaqla, diplomatik və konsulluq valizlərindən, şifrələndirilmiş və kodlaşdırılmış depeşalardan və bütün uyğun rabitə vasitələrindən istifadə edə bilər. Lakin konsulluq yalnız qəbul edən dövlətin razılığı əsasında radioötürücü quraşıra və istismar edə bilər.
2. Konsulluğun rəsmi yazışmaları toxunulmazdır. Rəsmi yazışmalar məhfumu altında konsulluğa və onun funksiyalarına aid

- yazışmalar başa düşülür.
3. Konsulluq valizasını təşkil edən bütün yerlər aydın görünən zahiri işarələrə malik olmalı və yalnız konsulluğun rəsmi istifadəsi üçün ayrılmış yazışmalardan, sənədlərdən, əşyalardan ibarət ola bilər.
 4. Konsulluq valizasını açılı və tutulub saxlanıla bilməz. Lakin qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanlarının valizada yazışmalar, sənədlər və ya əşyalar və bu maddənin 3-cü bəndində göstərilənlərdən başqa digər əşyaların güman edildiyi ciddi əsasları olduqda o, göndərən dövlətin müvəkkil edilmiş nümayəndəsinin iştirakı ilə valizanın açılmasını tələb edə bilər. Göndərən tərəf bu tələbləri yerinə yetirməkdən imtina etdiyi halda onu göndərən yerə qaytarmalıdır.
 5. Konsulluq kuryeri onun statusunu və konsulluq valizasını təşkil edən yerlərin sayını göstərən rəsmi sənədlə təchiz edilir. Qəbul edən dövlətin razılığı olan hallar istisna edilməklə, o nə qəbul edən dövlətin vətəndaşı ola bilməz, göndərən dövlətin vətəndaşı olmadığı təqdirdə, nə də qəbul edən dövlətdə daimi yaşayan şəxs ola bilməz. Öz funksiyalarını yerinə yetirərkən, o qəbul edən dövlətin müdafiəsi altında olur, şəxsi toxunulmazlıqdan istifadə edir, bu və ya digər formada nə həbs edilə, nə də tutulub saxlanıla bilməz.
 6. Göndərən dövlət, onun diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları al hoc konsulluq kuryerlərini təyin edə bilərlər. Bu halda hazırkı maddənin 5-ci bəndinin müddəaları, konsulluq kuryerinin ona etibar edilmiş valizanı aidiyyəti üzrə çatdırdığı andan sənəddə göstərilən immunitetlərinin dayandırılması istisna olmaqla tətbiq edilir.
 7. Konsulluq valizasını liman və ya aeroporta istiqamət alan və ora gəlməyə icazəsi olan mülki təyyarə komandirinə tapşırıla bilər. O, valizanı təşkil edən yerlərin sayını göstərən sənədlə rəsmi təchiz edilir, lakin o, konsulluq kuryeri sayılmır. Qəbul edən dövlətin səlahiyyətli yerli hakimiyyət orqanlarının razılığına əsasən konsulluq öz işçilərindən birini təyyarə komandirindən bilavasitə və maneəsiz qəbul etməyə, yaxud ona təhvil verməyə göndərə bilər.

Maddə 18

Konsulluğun vəzifəli şəxslərinin şəxsi toxunulmazlığı

1. Konsulluğun vəzifəli şəxsi və onların ailə üzvləri şəxsi toxunulmazlıqdan istifadə edirlər. Onlar bu və ya digər formada həbs edilə və tutulub saxlanıla bilməzlər.
2. Qəbul edən dövlət konsulluğun vəzifəli şəxslərinə və onların ailə üzvlərinə hörmət etməli və onların şəxsi azadlığına və ləyaqətinə hər hansı qəsdlərdən xəbərdarlıq üçün bütün zəruri tədbirlər görməlidir.

Maddə 19

Yurisdiksiyaya qarşı immunitetlər

Konsulluğun vəzifəli şəxsləri və onların ailə üzvləri qəbul edən dövlətdə aşağıdakı mülki iddialar istisna olunmaqla cinayət, mülki və inzibati yurisdiksiyaya qarşı immunitətdən istifadə edirlər.

1. Konsulluğun vəzifəli şəxsləri tərəfindən göndərən dövlətin agenti simasında bilavasitə və ya dolayısı ilə öz üzərinə öhdəlik götürmədən bağladığı müqavilələrdən irəli gələn hallarda;
2. Yol-nəqliyyat vasitələri, gəmi və təyyarə ilə bağlı bədbəxt hadisələr nəticəsində üçüncü tərəfə vurulan zərəmə görə.

Maddə 20

Şahid ifadəsini vermək öhdəliyi

1. Konsulluq işçiləri məhkəmə və inzibati işlərin baxılması zamanı şahid ifadəsi vermək üçün çağırıla bilərlər. Konsulluq əməkdaşı və ya xidmət personalı işçisi bu maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla şahid ifadəsi verməkdən imtina edə bilməz. Konsulluğun vəzifəli şəxsi şahid ifadəsi verməkdən imtina edərsə, ona qarşı heç bir məcburiyyət və cəza tədbirləri tətbiq edilə bilməz.
2. Konsulluğun vəzifəli şəxslərindən şahid ifadəsi verməyi tələb edən orqan vəzifələrini yerinə yetirmək üçün ona maneə yaratmaqdan çəkinməlidir. Bu orqan imkan daxilində konsulluğun vəzifəli şəxsinin ifadəsini yaşadığı yerlə, konsulluqda dinləyə və ya yazılı qaydada qəbul edə bilər.

3. Konsulluq işçiləri öz vəzifələrini yerinə yetirmələrinə dair şahid ifadəsi verməyə və ya buna aid rəsmi yazışmaları təqdim etməyə borclu deyillər. Onlar göndərən dövlətin milli qanunvericiliyini izah edən şahid ifadəsi verməkdən imtina etmək ixtiyarına da malikdirlər.

Maddə 21

İmtiyazlardan və immunitetlərdən imtina edilməsi

1. Göndərən dövlət konsulluq işçilərinin və onların ailə üzvlərinin 18, 19 və 20-ci maddələrdə nəzərdə tutulan imtiyazlarından və immunitetlərindən imtina edə bilər.
2. Bu maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan hal istisna olmaqla, belə imtina müəyyən yazılı şəkildə qəbul edən dövlətə bildirilməlidir.
3. Konsulluğun vəzifəli şəxsi və ya konsulluq işçisi tərəfindən, yurisdiksiyaya qarşı immunitətdən istifadə etməklə məhkəmə işi qaldırılması, 19-cu maddəyə uyğun olaraq, bilavasitə əsas iddia ilə bağlı hər hansı qarşılıqlı iddiaya münasibətdə onun yurisdiksiyaya qarşı immunitətinə istinad etmək hüququndan məhrum edir.
4. Mülki və ya inzibati işlər üzrə yurisdiksiyadan imtina etmək məhkəmə qərarlarının nəticəsi olan icra hərəkətlərinin yerinə yetirilməsi ilə bağlı immunitətdən imtina demək deyildir. Belə hərəkətlərə münasibətdə ayrıca imtina zəruridir.

Maddə 22

Xarici vətəndaş sifətində qeydiyyatda düşməkdən və yaşayış icazəsi almaqdan azad edilmə

1. Konsulluq vəzifəli şəxsləri, konsulluq əməkdaşları və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvləri qəbul edən dövlətin xarici vətəndaşların qeydiyyatına dair qanun və qaydalarında nəzərdə tutulan bütün öhdəliklərdən və yaşayış icazəsi almaqdan azad edilirlər.
2. 1-ci maddənin müddəaları göndərən dövlətdə daimi xidmətdə olmayan konsulluq əməkdaşına, habelə belə əməkdaşın ailə üzvlərinə tətbiq edilmir.

Maddə 23

İşləməyə görə icazə almaqdan azad edilmə

1. Konsulluğun işçiləri göndərən dövlət üçün görülən işlərin yerinə yetirilməsilə əlaqədar qəbul edən dövlətin qanun və qaydaları ilə müəyyən edilən xarici vətəndaşların əmək fəaliyyətinə görə icazə almaq vəzifəsindən azad edilirlər.
2. Konsulluğun vəzifəli şəxslərinin xüsusi ev xidmətçiləri və konsulluq əməkdaşları qəbul edən dövlətdə gəlir əldə etmək məqsədilə heç bir fəaliyyətlə məşğul olmadıqları halda bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan vəzifələrdən azad edilirlər.

Maddə 24

Sosial təminatda aid istisnalar

1. Bu maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla qəbul edən dövlətdə qüvvədə olan sosial təminat haqqında qərarlar göndərən dövlət üçün görülən işlərlə əlaqədar olaraq, konsulluq işçilərinə və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinə şamil edilmir.
2. Bu maddənin birinci maddəsində nəzərdə tutulan istisnalar eləcə də, yalnız konsulluq işçilərinin xidmətində olan xüsusi ev xidmətlərinə aşağıdakı şərtlərlə aid edilir:
 - a) onlar qəbul edən dövlətin vətəndaşları və bu dövlətdə daimi yaşayan deyillər;
 - b) qəbul edən dövlətdə və ya üçüncü dövlətdə qüvvədə olan sosial təminat haqqında müddəalar onlara aid edilmədikdə.
3. Bu maddənin ikinci bəndində nəzərdə tutulan, istisnalar şamil edilməyən şəxsləri, əmək fəaliyyətinə cəlb edən konsulluq işçiləri iş fəaliyyətinə cəlb edən üzərinə düşən öhdəlikləri yerinə yetirməlidir.
4. Bu maddənin birinci və ikinci bəndlərində nəzərdə tutulan istisnalar qəbul edən dövlətin icazə verdiyi təqdirdə, onun qəbul edən dövlətdə sosial təminat sistemində könüllü iştirakına maneə yaratmır.

Maddə 25 **Vergi istisnaları**

1. Konsulluğun vəzifəli şəxsləri konsulluq əməkdaşları habelə onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvləri aşağıdakılar istisna olmaqla, qəbul edən dövlətin hər növ şəxsi, əmlak, dövlət, rayon, bələdiyyə vergi, yığım və rüsumlarından azaddırlar:
 - a) əmtəə və xidmətin dəyərində, bir qayda olaraq, daxil edilmiş dolaylı vergi;
 - b) bu Konvensiyanın 15-ci maddəsinin müddəalarında nəzərdə tutulan istisnalarla, qəbul edən dövlətin ərazisində yerləşən daşınmaz əmlaka görə vergi və yığımlar;
 - c) hazırkı Konvensiyanın 27-ci maddəsinin «b» bəndində nəzərdə tutulan istisnalarla, qəbul edən dövlətin miras qalmış əmlaka, vərəsəliyə və ya əmlakın keçirilməsinə görə vergi və rüsumlar;
 - ç) mənbəsi qəbul edən dövlətdə yerləşən kapitaldan alınan gəlir də daxil olmaqla, şəxsi gəlirə vergi və yığımlar, qəbul edən dövlətdəki kommərsiya və maliyyə müəssisələrinə kapital qoyuluşuna görə vergi;
 - d) konkret xidmət növlərindən istifadəyə görə yığımlar;
 - e) hazırkı Konvensiyanın 15-ci maddəsinin müddəalarında nəzərdə tutulan istisnalarla, qeydiyyat, məhkəmə, reyestr rüsumları, gerb yığımları və ipoteka yığımları.
2. Xidmət personalı işçilərinin göndərən dövlətdə aldığı əmək haqqı vergidən, digər yığım və rüsumlardan azaddır.
3. Əmək haqları qəbul edən dövlətdəki vergilərdən azad olmayan şəxsləri əmək fəaliyyətinə cəlb edən konsulluq işçiləri qəbul edən dövlətin qanun və qaydalarına uyğun olaraq iş fəaliyyətinə cəlb edən üzərinə düşən öhdəliklərə əməl edirlər.

Maddə 26 **Gömrük rüsumlarından və nəzarətdən azad edilmə**

1. Qəbul edən dövlət özünün qəbul olunmuş qayda-qanunlarına uyğun olaraq, aşağıda göstərilən əşyaları bu ölkəyə gətirməyə və aparmağa icazə verir, saxlamağa görə yığım, miniklə daşınma yığımını və buna oxşar xidmətlər üçün ayrılan yığımlar istisna olmaqla onları bütün gömrük rüsumlarından, vergi və

yığımlarından azad edir:

- a) konsulluğun rəsmi istifadəsi üçün nəzərdə tutulmuş əşyalar;
 - b) ev avadanlığı da daxil olmaqla, konsulluğun vəzifəli şəxsinin və onunla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinə, şəxsi istifadəsi üçün nəzərdə tutulan əşyalar. İstehlak mallarının miqdarı müvafiq şəxslərin bilavasitə tələbatı üçün lazım olan miqdardan artıq olmamalıdır.
2. Konsulluq əməkdaşları ilk dəfə ölkəyə gətirilmiş ev avadanlığı və əşyalarla bağlı bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş imtiyazlardan və immunitetlərdən istifadə edirlər.
 3. Konsulluğun vəzifəli şəxsləri onlarla yaşayan və birlikdə ölkəyə gələn ailə üzvlərinin şəxsi baqajları yoxlamalardan azaddır. Bu baqaj yalnız hazırkı maddənin 1-ci bəndinin «b» yarım bəndində nəzərdə tutulan istisnaların şamil edilmədiyi əşyaların güman olunduğuna ciddi əsaslar olduqda, yaxud idxalı və ixracı qəbul edən dövlətin qayda-qanunlarına uyğun olaraq qadağan edilmiş və eləcə də qəbul edən dövlətin karantin qaydaları ilə tənzimlənən əşyalar olduqda yoxlanıla bilər. Bu cür yoxlama yalnız müvafiq konsulluğun vəzifəli şəxsinin və ya onun ailə üzvlərinin iştirakı ilə aparılır.

Maddə 27

Konsulluq işçilərinin və onların ailə üzvlərinin miras qalmış əmlakı

Konsulluq işçisi və ya onunla birlikdə yaşayan ailə üzvü öldükdə qəbul edən dövlət:

1. Həmin şəxsin ölmünədək ölkədən çıxarılması qadağan edilən əmlak istisna edilməklə, ölkənin qəbul edən dövlətdə əldə etmiş daşınan əmlakını çıxarmağa imkan verir;
2. Ölmüş şəxsin qəbul edən dövlətdə konsulluq işçisi sifətində işləməsi və ya ailə üzvü kimi yaşaması ilə əlaqədar qəbul edən dövlətin ərazisində yerləşən miras qalmış daşınan əmlakdan vəərəsəliyə görə yaxud mirasa görə heç bir dövlət, rayon, bələdiyyə vergi və rüsumu tutulmur.

Maddə 28

Şəxsi mülkəlləfiyyətdən azad edilmə

Qəbul edən dövlət konsulluq işçilərini və onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərini xüsusiyyətindən asılı olmayaraq əmək və dövlət mükəlləfiyyətlərindən habelə rıkvizisiya, kontrbusiya və hərbi düşərgələr salmaq kimi hərbi mükəlləfiyyətlərdən azad etməlidir.

Maddə 29

Konsulluq imtiyazlarının və immunitetlərinin başlanması və bitməsi

1. Konsulluğun hər bir işçisi qəbul edən dövlətin ərazisinə daxil olub təyinat ölkəsinə gedərkən və ya bu ölkədə olduğu təqdirdə öz vəzifələrinin icrasına başladığı andan hazırkı Konvensiyada nəzərdə tutulan imtiyazlardan və immunitetlərdən istifadə edir.
2. Konsulluq işçisinin onunla birlikdə yaşayan ailə üzvləri, xüsusi ev xidmətçiləri, qəbul edən dövlətin vətəndaşları olmadıqları və bu dövlətdə yaşamadıqları təqdirdə bu maddənin birinci bəndinə uyğun olaraq imtiyaz və immunitetlərin ona verildiyi andan qəbul edən dövlətin ərazisinə gəldiyi vaxtdan və ya müvafiq olaraq ailə üzvlüyünə daxil olduğu, yaxud onun ev xidmətçiləri hesab olunduğundan bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş imtiyazlardan və immunitetlərdən istifadə edirlər.
3. Konsulluq işçisinin funksiyaları dayandırıldıqda qəbul edən dövləti tərk etdiyi andan və ya bu dövləti tərk etmək üçün lazım olan müddət keçəndən sonra həmin şəxsin, onunla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinin, yaxud xüsusi ev xidmətçilərinin imtiyazları və immunitetləri, bu hallardan hansı birinin tez başlandığından asılı olaraq, dayandırılır. Lakin həmin vaxtadək, hətta silahlı münaqişə olduqda belə bu imtiyazlar və immunitetlər davam edir. Bu maddənin 2-ci bəndində göstərilən şəxslərin imtiyazlar və immunitetləri onların müvafiq olaraq həmin şəxsin ailə üzvləri sayılmadığı və ya öz xidmətlərini tərk etdiyi vaxtdan dayandırılır. Lakin o qeyd-şərtlə ki, onlar lazımı müddət ərzində qəbul edən dövləti tərk etmək niyyətində olduqda ölkədən gedənədək imtiyazlar və immunitetləri saxlanılır.
4. Lakin konsulluğun vəzifəli şəxsi və ya konsulluq əməkdaşı funksiyalarını yerinə yetirərkən onun yurisdiksiyaya qarşı immunitetləri heç bir müddətlə məhdudlaşdırılmadan davam edir.

5. Konsulluq işçisi öldükdə onunla birlikdə yaşayan ailə üzvləri qəbul edən dövləti tərk edənədək və ya qəbul edən dövləti tərk etmək üçün məqbul müddət keçənədək, bu hallarda hansının tez başlanmasından asılı olaraq, onlara verilmiş imtiyaz və immunitetlərdən istifadə etməkdə davam edirlər.

Maddə 30

Qəbul edən dövlətin qanun və qaydalarına hörmət

1. İmtiyazlardan və immunitetlərdən istifadə edən şəxslər imtiyazlarına və immunitetlərinə xələl gətirmədən qəbul edən dövlətin qanun və qaydalarına hörmət etməlidir. Onlar, eləcə də bu dövlətin daxili işlərinə qarışmamalıdırlar.
2. Konsulluq binaları konsulluq funksiyalarına uyğun gəlməyən məqsədlər üçün istifadə edilməməlidir.
3. Bu maddənin 2-ci bəndinin müddəaları dəftərxanaların, digər orqanların və ya idarələrin konsulluğun tutduğu binada yerləşdirilməsi imkanına istisna etmir, bu şərtlə ki, belə dəftərxanalara verilmiş otaqlar konsulluğun istifadə etdiyi otaqlardan ayrılmış olsun. Bu halda hazırkı Konvensiyaya əsasən göstərilən dəftərxanalar konsulluq binalarının hissəsi hesab edilmir.

Maddə 31

Üçüncü şəxslərə vurulan zərərdən sığorta

Konsulluğun işçiləri yol nəqliyyat vasitələrinin, gəmi və təyyarələrin istifadəsi ilə əlaqədar üçüncü şəxslərə vurulan zərəre münasibətdə qəbul edən dövlətin qanun və qaydaları ilə nəzərdən tutulmuş bütün tələblərə riayət etməlidir.

Maddə 32

Gəlir əldə etmək məqsədilə şəxsi fəaliyyətə aid xüsusi müddəalar

1. Konsulluğun vəzifəli şəxsləri qəbul edən dövlətdə şəxsi gəlir əldə etmək məqsədilə heç bir peşəkar və ya kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olmamalıdır.
2. Bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş imtiyazlar və immunitetlər

aşağıdakılara aid edilmir:

a) qəbul edən dövlətdə şəxsi gəlir əldə etmək məqsədilə şəxsi fəaliyyətlə məşğul olan konsulluq əməkdaşları və xidmət personalı işçisinə;

b) hazırkı bəndin «a» yarım bəndində göstərilən şəxsin ailə üzvlərinə və ya xüsusi ev xidmətçilərinə;

c) konsulluq işçilərinin qəbul edən dövlətdə gəlir əldə etmək məqsədilə şəxsi fəaliyyətlə məşğul olan ailə üzvlərinə.

Maddə 33

Qəbul edən dövlətin vətəndaşları və bu dövlətdə daimi yaşayanlar

Konsulluğun vəzifəli şəxsləri istisna olmaqla qəbul edən dövlətin vətəndaşı olan və ya bu dövlətdə daimi yaşayan konsulluq işçiləri, onların ailə üzvləri, habelə ev xidmətçiləri qəbul edən dövlət tərəfindən onlara verilmiş dərəcədə üstünlüklər, imtiyazlar və immunitetlərdən istifadə edirlər. Lakin qəbul edən dövlət bu şəxslərin üzərində öz yurisdiksiyasını elə həyata keçirməlidir ki, konsulluğun funksiyalarını yerinə yetirmək üçün lazımsız maneə yaratmasın.

Maddə 34

Konsulluq funksiyalarının yerinə yetirilməsi

Konsulluq funksiyaları konsulluqlar tərəfindən həyata keçirilir. Bu funksiyalar hazırkı Konvensiyanın müddəalarına uyğun olaraq diplomatik nümayəndəliklər tərəfindən də yerinə yetirilir.

Maddə 35

Diplomatik nümayəndə tərəfindən konsulluq funksiyalarının yerinə yetirilməsi

1. Hazırkı Konvensiyanın müddəaları kontekstdən irəli gələn dərəcədə konsulluq funksiyalarının diplomatik nümayəndəlik tərəfindən yerinə yetirildiyi hallarda da tətbiq edilir.
2. Diplomatik nümayəndəlikdə konsulluq funksiyalarının yerinə yetirilməsi tapşırılan əməkdaşların soyadları qəbul edən dövlətin Xarici İşlər Nazirliyinə və ya bu Nazirlik tərəfindən göstərilən

orqana bildirilir.

3. Konsulluq funksiyalarını icra edərkən diplomatik nümayəndəlik qəbul edən dövlətin qayda-qanunlarının və adətlərinin icazə verdiyi dərəcədə qəbul edən dövlətin həm yerli, həm də mərkəzi hakimiyyət orqanlarına müraciət edə bilər.
4. Bu maddənin ikinci bəndində göstərilən şəxslərin imtiyazlar və immunitetləri beynəlxalq hüququn diplomatik münasibətlərə aid olan normaları ilə tənzimlənməkdə davam elir.

Maddə 36

Üçüncü dövlətdə və ya üçüncü dövlət adından konsulluq funksiyalarının konsulluq idarəsi hüduqlarında və hüduqlarından kənarında yerinə yetirilməsi

1. Konsulluğun vəzifəli şəxsi hazırkı Konvensiyada göstərilən konsulluq funksiyalarını öz konsulluq dairəsinin hüduqlarında yerinə yetirmək hüququna malikdir.
2. Konsulluğun vəzifəli şəxsi qəbul edən dövlətin razılığı ilə konsulluq funksiyalarını öz konsulluq dairəsi hüduqlarından kənarında yerinə yetirə bilər.
3. Göndərən dövlət müvafiq dövlətləri xəbərdar etdikdən sonra qəbul edən dövlətin müəyyən şəkildə ifadə edilmiş etirazı olmadığı təqdirdə qəbul edən dövlətdə açılmış konsulluq idarəsinə 3-cü dövlətdə konsulluq funksiyalarını yerinə yetirməyi tapşırı bilər.
4. Qəbul edən dövləti müvafiq şəkildə xəbərdarlıq etdikdən sonra qəbul edən dövlət etiraz etməsə göndərən dövlətin konsulluğu qəbul edən dövlətdə 3-cü dövlətin adından konsulluq funksiyalarını yerinə yetirə bilər.

Maddə 37

Konsulluq funksiyaları

Hazırkı Konvensiyanın bununla əlaqədar müddəalarını nəzərə alaraq konsulluq funksiyaları aşağıdakılardır:

- a) qəbul edən dövlətdə göndərən dövlətin və onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərin beynəlxalq hüquqla yol verilən hüduqlarda müdafiə edilməsi;

- b) göndərən dövlətlə qəbul edən dövlət arasında ticarət, iqtisadi, mədəni və elmi əlaqələrin inkişafına yardım göstərilməsi, habelə bu Konvensiyada göstərilən digər yollarla dostluq münasibətlərinin inkişafına kömək göstərilməsi;
- c) bütün qanuni yollarla qəbul edən dövlətin ticarət, iqtisadi, mədəni və elmi həyatındakı şərtlərin və hadisələrin aydınlaşdırılması, onlar haqqında göndərən dövlətin hökumətinə və maraqlı şəxslərə məlumat verilməsi;
- ç) göndərən dövlətin vətəndaşlarının pasportlarının və digər sənədlərinin verilməsi, ləğv edilməsi, düzəlişlər edilməsi, götürülməsi və ya saxlanması və göndərən dövlətə getmək arzusunda olan şəxslərin vizalarının və ya müvafiq sənədlərinin verilməsi, müddətinin uzadılması və ya ləğv edilməsi;
- d) göndərən dövlətin vətəndaşlarına və hüquqi şəxslərinə kömək və yardım göstərilməsi;
- e) göndərən dövlətin vətəndaşlarının rifah halı və digər humanitar mülahizələrə görə olduğu yeri müəyyən etməklə əlaqədar qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanlarından yardım alınması;
- f) göndərən dövlətin vətəndaşlarının qəbul edən dövlətdən təcili olaraq getmək üçün aşağıdakı şərtlər daxilində hüquqlarının müdafiəsi;
- g) getmək məqsədi olan şəxsə aid xüsusi hallar yarandıqda inzibati və məhkəmə prosedurasının yerinə yetirilməsi.
- ğ) ölkədən getmək məqsədində olan şəxs tərəfindən onun getməsilə əlaqədar adı rəsmiyyətlərin yerinə yetirilməsində, bu şərtlə ki, həmin tələblərin yerinə yetirilməsi ayrı-seçkilik xarakteri daşımır və təcili getməyə mane yaratmaq üçün istifadə edilmir.
- h) notarius, vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatçısı vəzifələrinin icra edilməsi, habelə inzibati xarakterli digər funksiyaların yerinə yetirilməsi, bu şərtlə ki, bu hallarda heç bir şey qəbul edən dövlətin qanunlarına zidd deyildir.
- x) göndərən dövlətin vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin qəbul edən dövlətin ərazisində qəbul edən dövlətin qanunlarına uyğun olaraq «motris causa» varisliyi halında mənafeyinə qorunması.
- i) qəbul edən dövlətin qanun və qaydaları ilə müəyyən edilmiş çərçivədə göndərən dövlətin vətəndaşı olan yetkinlik yaşına çatmayan və tam fəaliyyət qabiliyyəti olmayan digər şəxslərinin, xüsusilə həmin şəxslər üzərində hər hansı bir qəyyumluq və ya

himayəçiliyin müəyyən edilməsi tələb edilirsə, mənafeinin müdafiəsi.

- j) qəbul edən dövlətdə qəbul olunmuş təcrübə və qaydlara riyət etmək, qəbul edən dövlətin məhkəmə və digər idarələrində göndərən dövlətin vətəndaşlarının təmsilçiliyi və ya lazımı təmsilçiliyinin qəbul edən dövlətin qanun və qaydalarına uyğun olaraq bu vətəndaşların ölkədə olmaması və öz hüquqlarının və mənafeələrinin vaxtılı-vaxtında həyata keçirilməsi ilə əlaqədar bu vətəndaşların hüquqlarının və maraqlarının mühafizəsi üçün ibtidai tədbirlər barədə sərəncam verilməsinin təmin edilməsi.
- k) beynəlxalq sazişlərə uyğun olaraq və ya belə sazişlər olmadıqda qəbul edən dövlətin qanunlarına və qaydalarına zidd olmayaraq məhkəmə və qeyri-məhkəmə sənədlərinin verilməsi və ya məhkəmə tapşırıqlarının və göndərən dövlətin məhkəmələri üçün ifadələrin alınması üzrə tapşırıqların icra edilməsi;
- m) göndərən dövlətin milliyyətinə mənsub olan və bu dövlətdə qeydiyyatdan keçmiş təyyarələrə, onların heyətinə münasibətdə göndərən dövlətin qanun və qaydalarına uyğun olaraq nəzarət və təftiş hüquqlarının həyata keçirilməsi;
- n) hazırkı maddənin «m» bəndində təyyarələrə və onların heyətlərinə yardım göstərilməsi, gəmi sənədlərinin qəbul edilməsi və qəbul edən dövlətin hakimiyyət orqanlarının hüquqlarına zərər gətirmədən yolda baş vermiş mübahisələrin və ya göndərən dövlətin qanun və qaydaları ilə müəyyən edilmişsə, kapitan, heyət üzvləri arasında olan hər bir hadisənin istintaqı;
- l) göndərən dövlət tərəfindən konsulluğa verilmiş, qəbul edən dövlətin qanun və qaydaları ilə qadağan edilməyən hər bir funksiyanın yerinə yetirilməsi və ya qəbul edən dövlət bu funksiyaların yerinə yetirilməsinə etiraz etmirsə, yaxud da göndərən dövlət və qəbul edən dövlət üçün qüvvədə olan beynəlxalq müqavilələr ilə baxılışıdır.

Maddə 38

Konsullq icazəsi

1. Konsulluğun vəzifəli şəxsləri göndərən dövlətin vətəndaşları ilə sərbəst şəkildə əlaqə saxlaya və onlara baş çəkə bilər. Göndərən dövlətin vətəndaşları da göndərən dövlətin konsulluq vəzifəli

şəxsləri ilə əlaqə saxlamaq və onlara baş çəkməklə əlaqədar eyni azadlığa malikdirlər.

2. Konsulluğun vəzifəli şəxsləri göndərən dövlətin xəbərsiz itkin düşmüş vətəndaşının axtarılmasında yardım göstərilməsi üçün qəbul edən dövlətin səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarına müraciət edə bilər.

Maddə 39

Həbs və məhkəmə araşdırmaları üzrə funksiyalar

1. Göndərən dövlətin hər hansı vətəndaşı konsulluq dairəsinin ərazisində həbs edilirsə qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanları təcili olaraq 4 gün müddətində göndərən dövlətin konsulluğuna bu barədə məlumat verirlər.
2. Göndərən dövlətin həbsdə olan vətəndaşının konsulluğa ünvanladığı bütün məlumatlar qəbul edən dövlətin orqanları tərəfindən bu konsulluğa çatdırılır.
3. Konsulluğun vəzifəli şəxsi göndərən dövlətin həbsdə olan vətəndaşı ilə söhbət etmək, habelə onun hüquqi nümayəndəliyini təmin etməklə əlaqədar tədbir görmək üçün ona baş çəkmək hüququna malikdir. Bu görüşlərdən birincisinə üç sutkaya qədər müddətdə icazə verilir.
4. Konsulluğun vəzifəli şəxsləri göndərən dövlətin həbsdə olan vətəndaşının adından, həmin vətəndaş konsulluğun vəzifəli şəxsinin yanında bu hərəkətlərin yerinə yetirilməsinə etiraz edərsə, onlar hər hansı bir tədbiri görməkdən çəkinməlidirlər.
5. Qəbul edən dövlət göndərən dövlətin həbsdə olan, məhkəməyə, araşdırmalara verilən vətəndaşlarına bu maddənin müddəaları haqqında məlumat verir və bu barədə cinayət işinin materiallarında müvafiq qeydlər edir.
6. Bu maddədə həbsdə olan şəxsə istinad haqqında həbs qəti imkan tədbiri seçilən, qəbul edən dövlətdə həbs edilən və ya şəxsi azadlıqları hər hansı bir formada məhdudlaşdırılmağa məruz qalan, məhkəməyə qədər ibtidai həbsdə olan və həbsxanada cəza çəkən şəxsləri də əhatə edir.
7. Bu maddədə göstərilən hüquqlar qəbul edən dövlətin qanun və qaydalarına uyğun olaraq həyata keçirilir.

Maddə 40

Vərəsəliklə əlaqədar funksiyalar

1. Qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanları mümkün qədər qısa müddətdə konsulluq vəzifəli şəxsinə onun konsulluq dairəsində bu orqanlara göndərən dövlətin vətəndaşı kimi məlum olan şəxsin ölümü barədə məlumat verir, habelə miras qalmış əmlakı, vəsiyyətnamənin mövcud olduğunu, eləcə də qəbul edən dövlətdə olan və ya təmsil olan hər hansı şəxsin bu əmlakın sərəncamçısı təyin olunması barədə konsulluğun vəzifəli şəxsinə xəbərdar edir.
2. Qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanları mümkün qədər qısa müddət ərzində göndərən dövlətin və ya bu səlahiyyətli orqanlara göndərən dövlətin vətəndaşı kimi məlum olan hər hansı bir şəxsin qəbul edən dövlətin ərazisində qalmış miras əmlaka vərsə və ya vərsəlik üçün müraciəti rədd edilmiş olduğu halda bu barədə konsulluğun vəzifəli şəxsinə xəbərdar edirlər.
3. Konsulluğun vəzifəli şəxsi qəbul edən dövlətin ərazisində göndərən dövlətin vətəndaşının ölümü və ya göndərən dövlətin mərhum vətəndaşı tərəfindən qəbul edən dövlətin ərazisində qalmış miras əmlakın mövcud olması barədə qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanlarına məlumat verir.
4. Bu maddənin 1, 2 və 3-cü bəndlərində əks olunmuş miras qalmış əmlaka aid məsələlərə münasibətdə habelə qəbul edən dövlətin qanun və qaydalarının icazə verdiyi dərəcədə konsulluğun vəzifəli şəxsi aşağıdakı hüquqlara malikdir:
 - a) miras əmlakın müdafiəsi, sazlanması və onun üzərində sərəncam verilməsinə təmin edilməsi üçün qəbul edən dövlətdə tədbir görmək;
 - b) bu maddənin a bəndində göstərilən tədbirlərin görülməsində şəxsən və ya hər hansı digər şəkildə iştirak etmək;
 - c) qəbul edən dövlətdə olmayan və bu dövlətdə nümayəndəsi olmayan bu əmlaka qanuni marağı olan göndərən dövlətin vətəndaşının nümayəndəliyini təmin etmək.
5. Bu maddənin 4-cü bəndinə uyğun olaraq nümayəndəliyin təmin edilməsi üçün tədbirlər görüldüyü halda bu nümayəndəlik təmsil edən şəxslər tərəfindən beləliklə, öz xüsusi nümayəndələrini təyin edənədək və ya hüquqlarının və mənafeyinin müdafiəsinə

görə məsuliyyəti öz üzərinə götürənədək davam edir.

6. Göndərən dövlətin hər hansı vətəndaşı qəbul edən dövlətin ərazisində müvəqqəti olduğu zaman bu dövlətdə daimi yaşayan olmadığı təqdirdə konsulluğun vəzifəli şəxsi göndərən dövlətin qanununu nəzərə alaraq sahibliyə daxil ola və ölünün sənədləri, pulları və sair şəxsi əmlakı üzərində sərəncam verə bilər, bu şərtlə ki, qəbul edən dövlətin ərazisində bu cür sənədlərin, pulların və ya şəxsi əmlakın iddiasında olan şəxs olmasın. Müvəqqəti sahiblik hüquqları qəbul edən dövlətin qanun və ya qaydalarına müvafiq lazımı surətdə təyin olunmuş sərəncam verənə və ya digər müvəkkil olunmuş şəxsə verilir.
7. Göndərən dövlət və qəbul edən dövlət qalmış əmlakın verilməsinə yardım edirlər;
 - a) əmlakın gətirilməsi və çıxarılmasına razılığı tələb olunan dövlətin qanun qaydaları ilə birbaşa qadağan edilməyən miras əmlakın hissəsi olan əşyaların gətirilməsi və çıxarılmasına razılıq alınması yolu ilə və;
 - b) hazırkı bəndin a yarım bəndinin müddəalarına uyğun olaraq miras əmlakın hər hansı hissəsinin realizə edilməsinə icazə verilməsi yolu ilə; və
 - c) göndərən dövlətin valyutası ilə vərsəliyə görə müraciəti rədd edilən şəxsin yaşadığı dövlətdə ödənilən haqq, vergi və rüsumlar çıxılmaqla xalis gəlirin köçürülməsinə icazə vermək yolu ilə.
8. Hər hansı şəxsin ölümü ilə əlaqədar göndərən dövlətin vətəndaşının pul və ya başqa mülkiyyətə hüququ varsa, miras qalmış əmlak, bədbəxt hadisələrin baş verməsi ilə əlaqədar kompensasiyaların verilməsi üçün qanunlara uyğun olaraq yerinə yetirilən ödəmələr habelə həyatının sığorta edilməsi ilə əlaqədar ödəmələr daxil olmaqla konsulluq vəzifəli şəxsin göndərən dövlətin vətəndaşının adından, əgər bu vətəndaş qəbul edən dövlətin ərazisində deyildirsə, məhkəmədən, hakimiyyət orqanlarından və ya ayrı-ayrı şəxslərdən pul və ya digər mülkiyyət ala bilər.

Maddə 41

Vətəndaşlıq məsələləri ilə əlaqədar funksiyalar

Konsulluğun vəzifəli şəxsinin hüquqları:

- a) göndərən dövlətin vətəndaşlarını qeydiyyatdan keçirmək;
- b) göndərən dövlətin qanunlarına və qaydalarına uyğun vətəndaşlıq məsələlərinə aid ərizələrin qəbul edilməsi və ya alınması, sənədlərin verilməsi və təqdim edilməsi.

Maddə 42

Vətəndaşlıq vəziyyəti məsələlərinə aid funksiyalar

1. Konsulluq vəzifəli şəxsi aşağıdakı hüquqlara malikdir:
 - a) göndərən dövlətin vətəndaşlarının doğumu və ölümü qeydiyyatı kitabının aparılması və müəyyən məlumatların və sənədlərin alınması;
 - b) göndərən dövlətin vətəndaşlarının vətəndaşlıq vəziyyətinə aid olan hər hansı vəsatət və ya ərizələrin qəbul edilməsi.
2. Hazırkı maddənin 1-ci bəndində göstərilən müddəalar şəxsləri qəbul edən dövlətin qanun və qaydalarından irəli gələn öhdəliklərdən azad etmir.

Maddə 43

Qəyyumluğa aid funksiyalar

1. Göndərən dövlətin vətəndaşı olan və tam fəaliyyət qabiliyyəti olmayan və ya yetkin iş yaşına çatmayan şəxslərin marağına cavab verən qəyyum və himayəçilərin təyin edildiyi bütün hallarda qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanları müvafiq məlumatları olduqda təxirə salınmadan müvafiq konsulluğa məlumat verməlidirlər.
2. Konsulluğun vəzifəli şəxsi qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanlarına onları qəyyum və himayəçi təyin etmək üçün münasib olan şəxslərin soyadlarını təklif etmək hüququna malikdir.

Maddə 44

Göndərən dövlətin hava gəmisinə kömək göstərilməsi

1. Konsulluq vəzifəli şəxsi öz konsulluğu dairəsində göndərən dövlətin, qəbul edən dövlətin ərazisində olan hava gəmisinə, komandirinə və ekipajının üzvlərinə lazımi kömək göstərmək,

habelə:

- a) hava gəmisinin bortuna qalxmaq, komandir və ekipajın hər hansı üzvünü dindirmək, habelə gəminin uçuşu və yükləri barədə məlumat almaq;
 - b) uçuş vaxtı baş vermiş hər hansı bədbəxt hadisəni qəbul edən dövlətin hakimiyyət orqanlarının hüquqlarına zərər vurmada təhqiqləndirmək;
 - c) komandir və ekipajın üzvləri arasında mübahisələri həll etmək, habelə hava gəmisində təhlükəsizlik tədbirlərini görmək;
 - ç) hava gəmisinə aid olan sənədləri qəbul etmək, baxmaq, təşkil etmək, imzalamaq və ya təsdiq etmək;
 - d) göndərən dövlətin tapşırığı ilə hava gəmisinə aid olan digər problemləri həll etmək hüququna malikdir.
2. Komandir və ekipajın üzvləri olduqları dövlətin qanun və qaydalarını pozmaqla konsulluq vəzifəli şəxsi ilə birbaşa əlaqə saxlamaq hüququna malikdirlər.

Maddə 45

Göndərən dövlətin bayrağı olan hava gəmisinə qarşı məcburi tədbirlər zamanı onun müdafiə edilməsi

1. Əgər qəbul edən dövlətin məhkəmə və ya digər səlahiyyətli orqanları göndərən dövlətin gəmisində məcburi tədbirlər görmək, yaxud istintaq aparmaq istəyərlərsə, konsulluğun vəzifəli şəxsi və ya onun nümayəndəsinin həmin tədbirlərin görülməsində iştirak etmək imkanına malik olması üçün bu barədə qəbul edən dövlətin səlahiyyətli hakimiyyət orqanları tərəfindən qabaqcadan xəbərdar edilməlidir. Təcili hallarda qabaqcadan bildiriş göndərmək mümkün olmazsa, konsulluğa qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanlarının gördüyü tədbirlər, konsulluq vəzifəli şəxsinin xahişi ilə isə görülmüş tədbirlərin nəticəsi barədə təcili surətdə məlumat verirlər.
2. Bu maddənin 1-ci bəndinin müddəaları qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanları tərəfindən qəbul edən dövlətin ərazisində (hava gəmisinin bortundan kənar) gəmi komandirinə və ya bir heyət üzvünə münasibətdə görülməli tədbirlərə də müvafiq şəkildə aiddir.
3. Bu maddənin 1 və 2-ci bəndinin müddəaları qəbul edən dövlətin

səlahiyyətli orqanları tərəfindən gömrük, aeroportun, karantin, sərhəd nəzarəti xətti ilə həyata keçirilən adi inspeksiyalarda, habelə uçuşların təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş və ya ətraf ərazinin çirklənməsinin qarşısını almaq üçün görülən tədbirlərdə tətbiq edilmir.

4. Konsulluğun vəzifəli şəxsinin və ya göndərən dövlətin hava gəmisi komandirinin xahişi, yaxud icazəsi ilə həyata keçirilən hallar istisna olmaqla, qəbul edən dövlətin asayışı, təhlükəsizliyi və ictimai qaydası pozulmursa qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanları göndərən dövlətin hər hansı hava gəmisinin daxili işlərinə qarışa bilməzlər.

Maddə 46

Qəbul edən dövlətin ərazisində qəza və ya avariya uğrayan hava gəmisinə göstərilən kömək

1. Əgər göndərən dövlətin bayrağı altında olan hava gəmisi qəbul edən dövlətin ərazisində qəza və ya avariya uğrayarsa qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanları gecikdirilmədən konsulluğu hava gəmisinin bortundakı insanların, yükün və digər əmlakın xilas olunması üzrə görülmüş tədbirlərdən xəbərdar edir.
2. Qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanları konsulluğun vəzifəli şəxsinə qəza və ya avariya uğrayan hər hansı hava gəmisinə, onun ekipaj və sərnəşinlərinə kömək göstərməkdə maneə olmur və bu məqsədlə Konsulluğun vəzifəli şəxsi qəbul edən dövlətin hakimiyyət orqanlarına kömək üçün müraciət edə bilər.
3. Qəbul edən dövlətin hakimiyyətin orqanları göndərən dövlətin hava gəmisi qəzaya və ya avariya uğrayarsa və ya gəmisinə məxsus hər hansı əşya, habelə yük qəbul edən dövlətin ərazisində tapılırsa və ya qəbul edən dövlətin hava limanına gətirilərsə, sahibkar və ya sığorta şirkətinin nümayəndəsi iştirak etmərsə və ya bu əmlakın saxlanması və ya istifadəsi üzrə tədbirlər görə bilmərsə Konsulluğu gecikdirilmədən xəbərdar edir. Bu halda Konsulluğun vəzifəli şəxsi onların adından zəruri tədbirlər görə bilər.
4. Göndərən dövlətin qəzaya və ya avariya uğrayan və ya göndərən dövlətdə istifadə edilməsi halları istisna olmaqla hər hansı digər səbəbdən yük və əmlak üçün müstəqil şəkildə uçuşu

davam etdirə bilməyən hava gəmisindən hər hansı bir gömrük rüsumu tutula bilməz.

5. Konsulluğun vəzifəli şəxsi qəbul edən dövlətin səlahiyyətli orqanlarının hava gəmisinin qəza və ya avariya uğramasının səbəblərinin müəyyən edilməsi iştirak etmək hüququna malikdir.

Maddə 47

Qəbul edən dövlətin orqanları ilə əlaqə

Konsulluğun vəzifəli şəxsi öz funksiyalarını icra edərkən müraciət edə bilər:

- a) öz konsulluq dairəsinin yerli səlahiyyətli orqanlarına;
- b) qəbul edən dövlətin qanun, qayda və adətləri və ya müvafiq beynəlxalq müqavilələrin imkan verdiyi dərəcədə qəbul edən dövlətin mərkəzi səlahiyyətli orqanlarına.

Maddə 48

Konsulluq yığımları

1. Konsulluq qəbul edən dövlətin ərazisində icra etdiyi konsulluq aktları üçün göndərən dövlətin qanun və qaydaları ilə nəzərdə tutulmuş yığım və rüsumlar tuta bilər.
2. Bu maddənin 1-ci bəndində qeyd olunan yığım və rüsum şəklinə məbləğ, bu yığım və rüsumların tutulması üçün verilən qəbzlər qəbul edən dövlətin vergi, yığım və rüsumundan azaddır.
3. Qəbul edən dövlət bu vasitə ilə konsulluğa toplanmış məbləği onun rəsmi bank hesabında qoymağa icazə verir.

Maddə 49

Konsulluğun vəzifəli şəxsinin funksiyasının dayandırılması

1. Konsulluğun işçisinin funksiyaları xüsusilə aşağıdakı hallarda dayandırılır:
 - a) göndərən dövlət tərəfindən onun funksiyalarının dayandırılması barədə qəbul edən dövlət xəbərdar edildikdə;
 - b) 3-cü Maddəyə uyğun olaraq qəbul edən dövlət tərəfindən verilmiş ekzekvaturanın və ya digər icazənin ləğv edilməsi halında;

c) qəbul edən dövlət tərəfindən qəbul edən dövlətin onu konsulluq personalı kimi hesab etmədiyini göndərən dövlətə bildirdiyi halda.

Maddə 50 **Qəbul edən dövlətdən getmə**

Qəbul edən dövlət hətta silahlı münaqişə zamanı konsulluq işçilərinə və qəbul edən dövlətin vətəndaşları olmayan xüsusi ev xidmətçilərinə və ya vətəndaşlığından asılı olmayaraq onların ərazisində daimi yaşayan xaricilərə, habelə onlarla birlikdə yaşayan ailə üzvlərinə, müvafiq işçilərin funksiyaları dayandırıldıqdan sonra onların getməyə hazırlaşması və mümkün qədər qısa müddətdə çıxıb getməsi üçün lazım olan vaxt və şərait yaratmalıdır. Qəbul edən dövlət zəruri olan hallarda xüsusi ilə onların özü üçün və ya qəbul edən dövlətdə əldə edilmiş və ölkədən gedərkən daşınması qadağan edilməyən əmlak üçün onların sərəncamına nəqliyyat vasitələri verməlidir.

Maddə 51 **Konsulluq binalarının və arxivlərinin, habelə göndərən dövlətin mənafeyinə müstəsna hallarda qorunması**

1. İki dövlət arasında konsulluq münasibətləri qırıldığı halda:
 - a) qəbul edən dövlət hətta silahlı münaqişə zamanı konsulluq binalarına, habelə konsulluğun əmlakına və konsulluq arxivinə hörmətlə yanaşmalı, onları mühafizə etməlidir;
 - b) göndərən dövlət konsulluq binalarının və onlarda olan əmlakı, konsulluğun arxivini mühafizəsini qəbul edən dövlət üçün məqbul sayılan üçüncü dövlətə tapşıra bilər;
 - c) göndərən dövlət öz mənafeyini və vətəndaşlarının mənafeyini qəbul edən dövlət üçün məqbul sayılan üçüncü dövlətə tapşıra bilər.
- 2) Konsulluq müvəqqəti və ya tamamilə bağlandığı halda bu maddənin 1-ci bəndinin «a» yarım-bəndinin müddəaları tətbiq olunur. Bu əlavə:
 - a) əgər göndərən dövlətin qəbul edən dövlətdə diplomatik nümayəndəliyi yoxdursa, lakin bu dövlətin ərazisində başqa konsulluğu mövcuddursa, başlanmış konsulluğun binalarının, onlarda olan əmlakın, konsulluq arxivinin mühafizəsini və qəbul edən dövlətin razılığı ilə, bu konsulluğun dairəsindəki konsulluq funksiyalarının yerinə yetirilməsini tapşıra bilər; və ya:

b) əgər göndərən dövlətin qəbul edən dövlətdə nə diplomatik nümayəndəliyi, nə də konsulluğu yoxdursa, bu maddənin 1-ci bəndinin «b» və «c» yarımbəndlərinin müddəaları tətbiq edilir.

Maddə 52

Qüvvəyə minmə və qüvvədə olma müddəti

1. Bu Konversiya ratifikasiya olunmalıdır və ratifikasiya fərmanlarının mübadiləsi tarixindən 30 gün sonra qüvvəyə minir.
2. ersiya Razılığa gələn Tərəflərdən birinin diplomatik kanallarda Razılığa gələn digər Tərəfə bu Konvensiyanın qüvvəsini ləğv etmək niyyəti barədə göndərmiş yazılı bildirişinin tarixindən altı ay keçənədək qüvvədə qalacaqdır.

Daşkənd şəhərində «23» mart 2004-cü ildə iki nüsxədə Azərbaycan, özbək və rus dillərində imzalanmışdır, bütün mətnlər eyni qüvvəyə malikdir.

**Azərbaycan Respublikası
adından**

**Özbəkistan Respublikası
adından**

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ XARİCİ İŞLƏR NAZİRLİYİ HAQQINDA ƏSASNAMƏ

I. Ümumi müddəlar

1. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi (bundan sonra – Nazirlik) Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır.
2. Nazirlik öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, habelə bu Əsasnaməni rəhbər tutur.
3. Nazirlik öz fəaliyyətini bilavasitə və Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq təşkilatlar yanında nümayəndəlikləri (bundan sonra xaricdəki nümayəndəliklər), habelə tabeliyində olan təşkilat və digər qurumlar vasitəsilə həyata keçirir.
4. Nazirlik müstəqil balansa, operativ idarəçilik hüququ ilə dövlət mülkiyyətində olan əmlaka, müvafiq bank hesablarına, üzərində Azərbaycan Respublikasının dövlət gerbinin təsviri və öz adı həkk olunmuş möhürə, müvafiq ştamlara və blanklara malikdir.
5. Nazirliyin fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi hesabına həyata keçirilir.
6. Nazirlik Bakı şəhərində yerləşir.

II. Nazirliyin əsas vəzifələri

7. Nazirliyin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:
 - 7.1. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin konsepsiyası və əsas istiqamətləri üzrə təkliflərin hazırlanması və Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edilməsi;
 - 7.2. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi;
 - 7.3. xarici siyasət sahəsində dövlət orqanlarının razılaşdırılmış qarşılıqlı fəaliyyətinin təmin olunması barədə təkliflərin hazırlanması və Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təq-

- dim edilməsi;
- 7.4. beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasına diplomatik üsul və vasitələrlə kömək göstərilməsi;
 - 7.5. Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin, təhlükəsizliyinin, ərazi bütövlüyünün və sərhədlərinin toxunulmazlığının, onun siyasi, iqtisadi və digər maraqlarının diplomatik üsul və vasitələrlə təmin edilməsi;
 - 7.6. Azərbaycan Respublikasının, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin xaricdə hüquq və maraqlarının müdafiə edilməsi;
 - 7.7. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla diplomatik və konsul əlaqələrinin təmin edilməsi;
 - 7.8. Azərbaycan Respublikası dövlət protokolunun təmin edilməsi;
 - 7.9. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərində vahid siyasi xəttinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi məqsədi ilə digər icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;
 - 7.10. Azərbaycan Respublikasının və onun ayrı-ayrı dövlət orqanlarının beynəlxalq siyasi, iqtisadi, elmi-texniki, mədəni, humanitar münasibətlərinin əlaqələndirilməsi və diplomatik təminatı.

III. Nazirliyin funksiyaları

8. Nazirlik bu Əsasnamə ilə müəyyən edilmiş vəzifələrə uyğun olaraq aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir;
 - 8.1. Azərbaycan Respublikasını digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərdə təmsil edir;
 - 8.2. Azərbaycan Respublikasının diplomatik xidmət orqanlarının vahid sistemə rəhbərlik edir;
 - 8.3. Azərbaycan Respublikasının xarici və daxili siyasəti, ölkənin iqtisadi, sosial və mədəni həyatı haqqında informasiyanın Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri vasitəsilə xaricdə yayılmasını təmin edir;
 - 8.4. ikitərəfli, çoxtərəfli və beynəlxalq problemlərin bütün kompleksi üzrə məlumatların araşdırılması əsasında Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətləri məsələləri barədə təkliflər hazırlayır və müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan

- 8.5. Respublikasının Prezidentinə təqdim edir; Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin layihələrini hazırlayır, müqavilələrin bağlanması, icrası, ləğv edilməsi və qüvvəsinin dayandırılması barədə təkliflər hazırlayır və müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə baxılmaq üçün təqdim edir;
- 8.6. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla danışıqların aparılmasını təşkil edir;
- 8.7. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin icrası üzərində ümumi müşahidəni həyata keçirir, milli qanunvericiliyin Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq hüquq öhdəliklərinə uyğunlaşdırılması haqqında təkliflərin hazırlanmasında iştirak edir;
- 8.8. Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla iqtisadi, sosial, elmi-texniki, mədəni və başqa sahələrdə əməkdaşlığının inkişafına kömək göstərir;
- 8.9. beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində Azərbaycan Respublikasının səylərini diplomatik vasitələrlə həyata keçirir;
- 8.10. beynəlxalq təşkilatların, konfransların, forumların fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının iştirakını təmin edir, beynəlxalq birliyin üzvü kimi Azərbaycan Respublikasının global və regional beynəlxalq problemlərin həllində rolunun yüksəldilməsinə səy göstərir;
- 8.11. beynəlxalq konfransların, toplantıların və digər dövlət səviyyəli tədbirlərin və mərasimlərin təşkilində iştirak edir;
- 8.12. yüksək dövlət və hökumət səviyyələrində dövlətlərarası mübadilələrin protokol təminatını həyata keçirir;
- 8.13. dövlət hakimiyyət orqanlarının xarici siyasi fəaliyyətinin ayrı-ayrı istiqamətləri barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat verir;
- 8.14. Azərbaycan Respublikasında xarici dövlətlərin diplomatik nümayəndəliklərinin və konsulluqlarının fəaliyyətinə kömək göstərir, öz səlahiyyətləri çərçivəsində onlara xidmət göstərən təşkilatların fəaliyyətinə nəzarət edir;
- 8.15. Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarını və kütləvi informasiya vasitələrini Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq vəziyyəti və xarici siyasəti haqqında

- məlumatlandırır;
- 8.16. xarici siyasət və beynəlxalq münasibətlər, habelə diplomatik xidmət haqqında Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsinə dair təklifləri müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edir;
 - 8.17. diplomatik və konsul imtyaz və immunitetlərinə riayət olunması üzərində nəzarəti həyata keçirir;
 - 8.18. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin parlamentlərarası və digər xarici əlaqələrinin həyata keçirilməsinə kömək edir;
 - 8.19. dövlət orqanlarına Azərbaycan Respublikasında akkreditə olunan xarici dövlətlərin diplomatik və konsul nümayəndəlikləri ilə əlaqələrində yardım göstərir;
 - 8.20. dövlət orqanlarının xarici dövlətlərin dövlət orqanları və vəzifəli şəxsləri ilə, beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrinə yardım edir;
 - 8.21. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin qeydiyyatı, uçotu və saxlanması vahid dövlət sisteminin fəaliyyətini və onların məcmuəsinin nəşr olunmasını təmin edir;
 - 8.22. Azərbaycan Respublikasının bağladığı beynəlxalq müqavilələrin depozitarisi funksiyalarını həyata keçirir, beynəlxalq müqavilələrin əsl nüsxələrinin (təsdiq edilmiş nüsxələrinin, rəsmi tərcümələrinin) saxlanılmasını, Nazirlikdə saxlanmada olan sənədlərin uçotunu və istifadəsini təmin edir;
 - 8.23. Nazirliyin mərkəzi aparatının, xaricdəki nümayəndəliklərin, tabeliyində olan təşkilatların kadr təminatını öz səlahiyyətləri çərçivəsində həyata keçirir, diplomatik xidmət kadrlarının hazırlanması, yenidən hazırlanması və təkmilləşdirilməsini təşkil edir;
 - 8.24. Azərbaycan Respublikasının ərazisində və xaricdə konsul işini təşkil edir;
 - 8.25. xaricdə yaşayan həmvətənlərlə əlaqələrin və əməkdaşlığın inkişafına yardım göstərir;
 - 8.26. müəyyən edilmiş qaydada pasport-viza sənədlərini rəsmiləşdirir;

- 8.27. müəyyən edilmiş qaydada diplomatik-kuryer rabitəsini həyata keçirir;
- 8.28. öz səlahiyyətləri çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı məsələlərinin baxılmasında iştirak edir;
- 8.29. Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərdəki səfirlərinin və konsullarının və Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq təşkilatlardakı nümayəndələrinin təyin olunması və geri çağırılması, dövlət və hökumət nümayəndə heyətlərinin tərkibi barədə təklifləri müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edir;
- 8.30. Fövqəladə və Səlahiyyətli səfir, 1-ci və 2-ci dərəcəli Fövqəladə və Səlahiyyətli Elçi diplomatik rütbələrinin verilməsinə dair təklifləri Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edir;
- 8.31. öz səlahiyyətləri daxilində diplomatik rütbələrin verilməsi qaydalarını müəyyən edir;
- 8.32. müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının ərazisində və xaricdə tabeliyində olan təşkilatların, xaricdəki nümayəndəliklərin binalarının əsaslı tikintisini və yenidən qurulmasını həyata keçirir, ayrılmış vəsait hüdudlarında xaricdəki nümayəndəliklərin mərkəzləşdirilmiş maliyyələşdirilməsini, maddi-texniki təminatını həyata keçirir;
- 8.33. xaricdəki nümayəndəliklərin və Nazirliyin sisteminə daxil olan təşkilatların fəaliyyəti üçün zəruri şəraiti təmin edir, onların fəaliyyəti ilə əlaqədar təşkilati, maliyyə və digər məsələlər üzrə təklifləri müəyyən edilmiş qaydada hazırlayır;
- 8.34. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə Nazirliyə həvalə olunmuş digər funksiyaları yerinə yetirir.

IV. Nazirliyin hüquqları

9. Nazirlik öz vəzifə və funksiyalarını həyata keçirmək üçün aşağıdakı hüquqlara malikdir:
 - 9.1. səlahiyyətləri daxilində mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarından, bələdiyyə orqanlarından, fiziki və hüquqi şəxslərdən müəyyən olunmuş qaydada arayış və məlumatlar tələb etmək;
 - 9.2. Azərbaycan Respublikasının idarələrarası beynəlxalq mü-

- qavilələrinin layihələrinin Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və beynəlxalq hüquqi normalara, habelə Azərbaycan Respublikasının mənafələrinə uyğunluğuna nəzarəti həyata keçirir;
- 9.3. səlahiyyətləri daxilində Azərbaycan Respublikasının mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, bələdiyyə orqanları, fiziki və hüquqi şəxslər üçün icrası məcburi olan qərarlar qəbul etmək;
 - 9.4. öz vəzifələrini yerinə yetirmək məqsədilə qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada tabeliyində müvafiq qurumlar yaratmaq, yenidən təşkil etmək və ləğv etmək;
 - 9.5. xarici əlaqələr sahəsində problemlərin öyrənilməsi və həll edilməsi üçün məsləhətləşmələr aparmaq məqsədi ilə dövlət orqanları, idarə, təşkilat və müəssisələrindən mütəxəssisləri, o cümlədən xarici alim və mütəxəssisləri və beynəlxalq və xarici elm-tədqiqat və başqa müəssisələrə cəlb etmək;
 - 9.6. zəruri hallarda dövlət orqanları idarə, təşkilat və müəssisələrin iştirakı ilə Nazirliyin səlahiyyətlərinə aid məsələlərlə əlaqədar işçi qruplar yaratmaq, habelə müşavirələr keçirmək;
 - 9.7. səlahiyyətləri daxilində müəyyən olunmuş qaydada normativ hüquqi aktlar qəbul etmək;
 - 9.8. qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada dövrü məlumat orqanı təsis etmək, xüsusi bülletenlər və digər məcmuələr buraxmaq;
 - 9.9. ixtisasartırma və tədris kursları təşkil etmək;
 - 9.10. qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər hüquqları həyata keçirmək.

V. Nazirliyin fəaliyyətinin təşkili

10. Nazirliyin fəaliyyətinə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin olunan və vəzifədən azad edilən nazir rəhbərlik edir.
11. Nazir Nazirliyə həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi və onun funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün şəxsən məsuliyyət daşıyır.
12. Nazirin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin olunan və vəzifədən azad edilən müavinləri vardır.

13. Nazir:
 - 13.1. Nazirliyin fəaliyyətini təşkil edir və ona rəhbərlik edir;
 - 13.2. nazirin müavinləri arasında vəzifə bölgüsünü aparır;
 - 13.3. müəyyən edilmiş əməyin ödənilməsi fondu və işçilərin son say həddi daxilində Nazirliyin mərkəzi aparatının strukturunu və ştat cədvəlini təsdiq edir;
 - 13.4. Nazirliyin struktur bölmələrinin əsasnamələrini habelə tabeli təşkilatların əsasnamələrini (nizamnamələrini) təsdiq edir;
 - 13.5. öz səlahiyyətləri daxilində Nazirliyin mərkəzi aparatının və tabeliyində olan qurumların fəaliyyətinə dair icrası məcburi olan əmrlər, sərəncamlar, göstərişlər verir, onların icrasına nəzarət edir;
 - 13.6. ikitərəfli və çoxtərəfli danışıqlarda Azərbaycan Respublikasını təmsil edir, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrini imzalayır;
 - 13.7. Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanları, xarici dövlətlərin dövlət hakimiyyəti orqanları, habelə beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı münasibətlərdə Nazirliyi təmsil edir;
 - 13.8. müəyyən edilmiş qaydada Nazirliyin mərkəzi aparatının və xaricdəki nümayəndəliklərin işçilərini, habelə Nazirlik sisteminin digər işçilərini öz səlahiyyətləri çərçivəsində vəzifəyə təyin edir və vəzifədən azad edir;
 - 13.9. öz səlahiyyətləri daxilində dövlət sirri təşkil edən məlumatların siyahısını müəyyənləşdirir;
 - 13.10. müəyyən edilmiş qaydada xaricdəki nümayəndəliklərin əməkdaşlarının rotasiyasını həyata keçirir;
 - 13.11. xaricdəki nümayəndəliklərin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin kompleks təftişinin qrafikini təsdiq edir;
 - 13.12. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq digər səlahiyyətləri həyata keçirir.
14. Nazirlikdə nazirdən (Kollegiya sədri), onun müavinlərindən, habelə Nazirliyin digər rəhbər işçilərindən ibarət Kollegiya yaradılır.
15. Kollegiya üzvlərinin sayı və şəxsi tərkibi Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilir.
16. Nazirliyin Kollegiyası öz iclaslarında Nazirliyin fəaliyyəti ilə bağlı məsələləri müzakirə edir və onlar haqqında müvafiq

qərarlar qəbul edir.

17. Kollegiyanın iclasları Kollegiya üzvlərinin yarısından çoxu iştirak etdikdə səlahiyyətlidir.
18. Kollegiyanın qərarları onun üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Kollegiyanın qərarları protokollarla rəsmiləşdirilir və bir qayda olaraq, nazirin əmrləri ilə həyata keçirilir.
19. Zəruri hallarda, Kollegiyanın iclaslarında iştirak etmək üçün müzakirə olunan məsələlərlə bilavasitə əlaqəli olan icra hakimiyyəti orqanlarının, idarə, müəssisə və təşkilatların rəhbərləri dəvət edilə bilər.
20. Nazirlikdə attestasiya komissiyası yaradılır.
Attestasiya komissiyası mərkəzi aparatın, xaricdəki nümayəndəliklərin kadr təminatını, diplomatik xidmət kadrlarının hazırlanması, yenidən hazırlanması və təkmilləşdirilməsi məsələlərini müzakirə edir.
21. Nazirlikdə xarici siyasət məsələləri üzrə elmi əsaslandırılmış təkliflərin hazırlanması üçün elmi məsləhət, metodiki və ekspert şuraları yaradıla bilər.
Şuraların fəaliyyətinin təşkilati-texniki təminatını Nazirliyin mərkəzi aparatı həyata keçirir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Abbasbəyli A. Azərbaycan müasir dövrüdə. Bakı: Hərbi nəşriyyat, 1998, 192 s.
2. Abbasbəyli A., Cəfərov V. Diplomatik protokol. Dərslik. ADPU nəşriyyatı, Bakı: 2004, 206 s.
3. Abbasbəyli A., Cəfərov V., Qafarov Z. Diplomatiya terminləri lüğəti. Bakı: Qismət, 2000, 162 s.
4. Aslanbəyli B.Ə. Səfir hüququnun kodifikasiyası. Bakı: Gənclik. 1997, 96 s.
5. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu. № 2 (68), 23 fevral 2003, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin nəşri, 438 s.
6. Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin məlumatı. № 22, 23 noyabr 1995. Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin nəşri. Bakı.
7. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı. 2001. 304 s.
8. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası. Elmi redaktor F.Səməndərov, Bakı: Digesta, 2004, 930 s.
9. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Qanun, 1996, 180 s.
10. Azərbaycan-Rusiya. Россия-Азербайджан. 1992-2002, sənədlər toplusu, сборник документов. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Rusiya Federasiyasının Bakıdakı səfirliyi, «Cümə», QTSJ, 2002-590 s.
11. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları və sərəncamları. Aprel-iyun, Bakı: 1997, 204 s.
12. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2001, 376 s.
13. Azərbaycan Respublikasının Konsul Nizamnaməsi. «Azərbaycan» qəzeti, 15 sentyabr 1994.
14. Bakı Universitetinin xəbərləri. Sosial elmlər seriyası. Bakı Dövlət Universiteti. № 1, 1998, 156 s.
15. Beynəlxalq hüquq. Azərbaycan dilində, Bakı: Qanun, 2001. Məsul redaktor və tərcüməçi BDU-nun Beynəlxalq hüquq kafedrasının müdiri h.e.n., dos. R.Z.Məmmədov, 752 s.

16. Cəfərov L. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının şərhı. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2003, 552 s.
17. Cəfərov V.B. Diplomatik nümayəndəlik başçılarının geri çağırılmasında “Loqotilis” prinsipi. Beynəlxalq münasibətlər və beynəlxalq hüquq fakültəsinin 10 illiyinə həsr olunmuş elmi konfransın materialları. 18 dekabr, 2001, Bakı, 2000, 475 s.
18. Diplomatik xidmət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. «Azərbaycan» qəzeti. sentyabr 2001.
19. Əfəndiyev E. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin şərhı (xüsusi hissə), Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2001, 920 s.
20. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. I kitab, Bakı, 1997, 568 s.
21. Əliyev Ə.İ. Beynəlxalq ümumi hüquq (metodik vəsait). Bakı: Şirvan, 2004, 208 s.
22. Ə.Həsənov. «Azərbaycanın xarici siyasəti». Avropa dövlətləri və ABŞ (1991-1996), Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı. 1998, 315 səh.
23. Ələsgərov M. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin beynəlxalq təşkilatlarda fəaliyyəti. Azərbaycan parlamenti və beynəlxalq təşkilatlar. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi. Bakı: 2004, 421 səh.
24. Əsgərov Ə. Beynəlxalq hüquq. Bakı: Maarif, 1997, 444 s.
25. Əsgərov Ə.İ. Beynəlxalq hüququn anlayışı, onun mahiyyəti və vəzifələri. Bakı: ADU nəşriyyatı, 1987, 84 s.
26. Əsgərov Z. Konstitusiya hüququ. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı. 2002, 632 s.
27. Heydərov K. Gömrük işinin əsasları. Birinci cild. Gömrük işinin təşkili və texnologiyası. Azərənəşr, 1998, 496 s.
28. Hüseynov L. Beynəlxalq hüquq. Dərslik. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2000, 408 s.
29. Hüquq ensiklopedik lüğəti. Bakı: Azərbaycan Ensiklopediyasının Baş redaksiyası, 1991, 544 s.
30. Xarici siyasət və İlham Əliyev faktoru. “Yeni Azərbaycan” qəzeti, 16.12.2004.
31. İbayev V. Beynəlxalq humanitar hüquqda məsuliyyət məsələsi. Bakı: Elm, 2002, 266 s.
32. Qəndilov S.T. «Azərbaycanın xarici siyasətinin başlıca istiqamətləri». (iyun 1993-1997-ci illər). Bakı Universitetinin

- xəbərləri, sosial elmlər seriyası. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, №1, 1998, 156 s.
33. Mehdiyev R. İlham Əliyevin prezident seçilməsi Azərbaycan xalqının siyasi şüurunun yüksək olduğunu bir daha sübut etdi. “Azərbaycan” qəzeti, 2004, 26 oktyabr.
34. Məmmədov A. Diplomatik lüğət. Bakı: QAPP - POLİQRAF, politologiya korporasiyası, 2001, 366 s.
35. Rəcəbov H., İbayev V. Avropa beynəlxalq təşkilatları. Bakı: Qanun, 1999, 92 s.

Rus dilində

36. Алексидзе Л.А. Некоторые вопросы теории международного права: Императивные нормы (jus cogens). Тбилиси: изд-во Тбилиского Университета, 1982, 406 с.
37. Андреев С. Дипломатические представительства // Международная жизнь. 1986, №3, общ. Знание. М.:160 с.
38. Андреев С. Дипломатические привилегии и иммунитеты // Международная жизнь. 1986, №6, общ-во Знание, М.:160 с.
39. Ашавский Б.М. Межправительственные конференции Международно-правовые вопросы. М.: Международные отношения, 1980, 128 с.
40. Бирюков П.Н. Международное право: Учебное пособие. М.: Юристы, 1998, 416 с.
41. Блищенко И.П. Дипломатическое право. 2-е издание. М.: Высшая школа, 1990, 287 с.
42. Блищенко И.П. Правовая организация внешних сношений государств. М.: 1964, 38 с.
43. Блищенко И.П., Дорина Ж. Прецеденты в международном публичном и в частном праве. 2-е изд, доп. М.: МНИМН, 1999, 472 с.
44. Блищенко И.П., Дурденевский В.Н. Дипломатическое и консульское право. М.: ИМО, 1962, 480 с.
45. Блищенко И.П., Жданов Н.В. Принцип неприкосновенности дипломатического агента // СЕМП, 1973. М.: Наука, 1975, 404 с.
46. Бляблин В.Г. Некоторые вопросы толкования современной международно-правовой доктриной норм международного права, регулирующих дипломатические привилегии и иммунитеты//СЕМП,1985, М.: Наука 1986, 360 с.

47. Бовылев Г.В., Зубков Н.Г. Основы консульской службы. М.: Межд. отношения, 1986, 320с.
48. Богданов О.В. Иммуниеты представителей государств при ООН // СЕМП, 1973. М.: Наука, 1975,404 с.
49. Богуславский М.М. Иммуниет государства. М.: Изд-во ИМО, 1962, 232 с.
50. Броунли Ян. Международное право. кн.1. М.: Прогресс, 1971, 535 с.
51. Вуд Дж., Сере Ж. Дипломатический церемониал и протокол. М.: Наука, 2003, 415с.
52. Галенская Л.Н. Право убежища. М.: Международные отношения, 1968, 128с.
53. Ганюшкин Б.В. Дипломатическое право международных организаций. М.: Межд. отношения, 1972, 200 с.
54. Ганюшкин Б.В. Правовое положение консульств и их персонала (сравнительный анализ консульских конвенций, заключенных Россией с иностранными государствами) // Московский журнал международного права, №3, 1999, 180с.
55. Гумматов Р. Правовые основы организации и деятельности исполнительной власти. // Bakı Universitetinin xəbərləri: Sosial-siyasi elmlər seriyası №1-2, 2002, 204s.
56. Действующее международное право в 3-х томах М.: Изд-во Московского независимого института Межд.право, 1997-1999.
57. Демин Д.Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. М.: Международные отношения,1995, 208с.
58. Демин Ю.Г. О проблеме служебного иммунитета в международном праве // СЕМП, Наука .
59. Дурденевский Б.Н., Крылов С.Б. Организация объединенных наций (сборник документов) М.: Наука, 1981,647с.
60. Елисеев И.И., Жаров Ю.Ф. Консульская служба Российской Федерации. М. МГИМО (У) МИД России, 2001, 252с.
61. Ентин М.Л. Международные судебные органы; вклад в обеспечение международной стабильности, законности и сотрудничества. Автреф. дисс. на соискание ученой степени доктора юридических наук. М.: МГИМО, 1993, 27с.
62. Зорин В.А. Основы дипломатической службы. М.: Международные отношения 1977, 368с.
63. Зубков Н.Г. Международно-правовое положение консульских представительств и их персонала. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Дипломатическая Академия МИД СССР. М.: 1980, 21с.
64. Иваненко В.С. Институт почетного консула иностранного государства в правовой системе России. // Международное право, 2002, №1, 236 с.
65. Ильин Ю.Д. Основные тенденции в развитии консульского права. М.: Юридическая литература ,1969,152с.
66. Ковалев А.А. Привилегии и иммунитеты в современном праве. Учебное пособие. М.: Наука, 1986, 65с.
67. Константинов Ф.В. Философская энциклопедия. М.: Советская Энциклопедия, Т.4, «Наука и логика», Сигети., 1967, 592с.
68. Кравец А.В. Становление и развитие института свободы сношений государства в официальных целях // СЕМП,1988, М.: Наука, 1989, 357с.
69. Крылов Н.Б. Правотворческая деятельность международных организаций. М.: Наука, 1988,174с.
70. Крылов С.Б. История создания ООН. М.: изд-во ИМО. 1960, 344с.
71. Кузнецов С.А. Представители государств в международных организациях М.: Международные отношения, 1980,104с.
72. Курс международного права в семи томах. Том 4. Отрасли международного права, М.: Наука, 1990, 272с.
73. Курс международного права в семи томах. Том 7. Основные принципы международного права. Г.В.Игнатенко, В.Н.Караташкин, Б.М.Клименко и др. М.: Наука, 1989, 240 с. Том 3. Основные институты международного права. М.: Наука, 1990, 260 с.
74. Лазарев М.И. Вступительная статья к кн. Вуд Дж., Сере Ж. Дипломатический церемониал и протокол 2-е изд. М.: Прогресс, 1976, с.5-16
75. Лапин Г.Э. Консульская служба М.: Международные отношения, 2002, 224с.
76. Левин Д.Б. Дипломатический иммунитет М.–Л.: Тип изд-ва Академия Наук СССР в Мск, 1949, 416с.

77. Левин Д.Б. Дипломатия, ее сущность, методы и формы. М.: Соцэргиз, 1962, 175с.
78. Левин Д.Б. Международное право, внешняя политика и дипломатия. М.: Международные отношения, 1981, 144с.
79. Лихачев В.И. Установление пробелов в современном международном праве. Казань: Изд. Казанского Университета, 1989, 135с.
80. Лукашук И.И. Внешняя политика: президент и парламент // «Государство и право», 1996, №7, 180 с.
81. Лукашук И.И. Дипломатическая защита (Internet).
82. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. Учебник, М.: БЕК, 1996, 371с.
83. Лукашук И.И. Нормы международного права в международной нормативной системе. М.: Спарк, 1997, 321 с.
84. Мамедализаде Ч. Основы дипломатической службы и дипломатического протокола. Баку, 2001, 400с.
85. Международное публичное право (учебник). Под ред. Доктора юр. наук, проф. заслуженного юриста РФ К.А.Бекяшева. М., 1998.
86. Международное право. Под ред. проф. М.Т.Блатовой. М., Юридическая литература, 1987, 544 с.
87. Международное право. Учебник для вузов. Под ред. Г.В.Игнатенко и Д.Д.Остапенко. М., Высшая школа, 1978, 400 с.
88. Международное право. Учебник. Отв. ред. Б.М.Колосов, В.И.Кузнецов – М.: Межд. отношения, 1995, 608 с.
89. Молочков Ф.Ф. Дипломатический протокол и дипломатическая практика 2-е издание. М.: Международные отношения, 1979, 256с.
90. Моравицкий В. Функции международных организаций .М., Прогресс, 1976
91. Нецатаева Т.Н. Международные организации и правовые тенденции в международно-правовом регулировании .М. «Дело», 1998, 272с.
92. Никифоров Д.С., Борунков А.Ф. Дипломатический протокол в СССР. Принципы, нормы, практика М. МО, 1985, 301с.
93. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. Изд. 2-е. перераб. и доп. Отв. ред. М.Н.Марченко. Том III, М., ИКД «Зерцало-М», 2001, 528с; Том 2, М.: ИКД «Зерцало-М», 2001, 528с.
94. Основные сведения об организации Объединенных Наций. М., Издательство «Юридическая литература», 1995, 312 с.
95. Павлов Е. Конституционно-правовой механизм внешней политики России. Теоретические основы (Интернет).
96. Павлов О. Дипломатические должности и ранги. Межд. жизнь, Общ-во Знание. М.: 1986, №5, 160с.
97. Павлов О. Дипломатический корпус. //Международная жизнь, 1986, №4 Общ-во Знание. М., 160с.
98. Павлов О. Дипломатические курьеры //Международная жизнь № 4, М.: Общ-во Знание 1987, 160с.
99. Павлов О. Консульская деятельность. Международная жизнь, №10, М., Знание, 1986, 160с.
100. Плотникова О.В. Консульские отношения и консульское право. М., Норма ИНФРА, 1998, 208с.
101. Попов В.И. Современная дипломатия. Теория и практика. М., Научная книга, 2000, 575с.
102. Пустовалова Н.В. Международно-правовые и национально-правовые аспекты консульской деятельности. Автореферат на соискание ученой степени кандидата юридических наук МГИМО(У) МИД РФ М.: 2003-23с.
103. Работа комиссии международного права. Изд. 5-е Нью-Йорк, ООН, 1997.
104. Садыхов Ф. Дипломатическая практика и международный пртокол. Баку, БИСУП, изд-во Сийасят, 1993, 160с.
105. Саидова Л.А. Дипломатическое право в Узбекистане: Проблемы теории и практики. Автореферат на соискание ученой степени доктора юридических наук ИА “Жахон” при МВД РУ, Ташкент, 2001, 50с.
106. Сандровский К.К. Право внешних сношений. Киев «Вища школа», 1986, 327с.
107. Сандровский К.К. Специальные дипломатические миссии. Международные правовые вопросы, Киев. «Вища школа», 1977, 144с.
108. Сафронова Е.В. Концептуальное видение консульского института в науке международного права. // Государство и право, 2003, №9 , 128с.

109. Селянинов О.П. Практика дипломатических сношений государств. М., 1999 МГИМО(У)МИД России, 145с.
110. Селянинов О.П. Тетради по дипломатической службе государств (история и современность), И.: МГИМО «Ан-кил», 1998, 147с.
111. Сере Ж. Дипломатический протокол. Изд. ИМО М.: 1961, 112с.
112. Словарь иностранных слов. 18-е изд., стер., М.: с 48. Рус.яз., 1989, 624с.
113. Смирнов Ю.М. Консульское право: практика и применение. Курс лекций Изд-во НИМП, 2001, 352с.
114. Танин О. Внешнеполитические органы государств // Международная жизнь, №2, М.: Общ-во Знание, 1986, 160с.
115. Торкунов Н.В. Дипломатическая служба. Учебное пособие РОССПЭН, 2002, 688с.
116. Тункин Г.И. Международное право. М.: Юридическая литература, 1982, 568с.
117. Ушаков Н.А. Проблемы теории международного права. М., Наука, 1988, 191с.
118. Федоров Л. Дипломат и консул. М.: Международные отношения. 1965, 168с.
119. Фельтхем Р.Дж. Настольная книга дипломата. Минск: Новое знание, 2002, 3-е издание, 304с.
120. Черниченко С.В. Теория международного права. В 2-х томах. Том 2: Старые и новые теоретические проблемы. М.: НИМП, 1999, 531с.
121. Черняков Ю. Развитие дипломатических служб и современность// Международная жизнь, 1986, №8, М.: Общ-во Знание, 160с.
122. Шукуров И. Дипломатия мира. Об итогах визитов президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в зарубежные страны (1993-1997 гг.). Баку: Азербайджан, 1997, 392с.

Xarici dillərdə

123. Denza E. Diplomatic Law 2nd ed. Clarendon Press Oxford, 1998
124. Edip Gelik. Milletlerarasi Hukuk. Cilt 1 (yenilenmiş Ucuncu Baski) Fakulteler Matbaasi, Istanbul 1975, 658 p.
125. Hüseyin Pazarci. Uluslararası Hükuk dersleri. III kitab. Turhan kitabevi. Ankara, 1994, 234s.
126. Jack C. Plano: Roy Olton “The international Relations Dictionary” Longman 1988, 447p.
127. Lee L.T. Consular law and practice (Oxford, Monographs in international law) Oxford University Press 2nd. Ed. 1991, 776p.
128. Mehmet Gönlübol. Uluslararası politika. İlkeler-kavramlar – kurumlar. Atille kitabevi. Ankara, 1993, 586 p.
129. Nguyen Quoc D., Dailler P., Pellet A Droit International Public L.G.D.J.E.J.A., Paris, 1999 31 rue Falguiere, 75741, Paris cedex 15 I.S.B.N. i2.275.01588.4. s.1455
130. Oppenheim L. International Law London-New York-Toronto, 1928, 831p.
131. Sevin Toluner. Milletlerarasi hukuk dersleri İstanbul, “Beta”, 1989, 454 s.
132. Sir Ernest Satow, Lord Core-Booth Guide to Diplomatic practice, Longman, 1979, 576 p.
133. Tayyar Ari. Uluslararası ilişkiler. “Aya”, 1997, 493 s.
134. The list of Azerbaijani Embassies, missions and consulates Abroad. Ministry of Foreign Affairs Republic of Azerbaijan Department of State Protocol. Baku – 2005, p.36.

Korrektoru: Ş.Məmmədova

Çapa imzalanmışdır: 22.10.2008. Formatı 60x84 1/16.
Sifariş №143, Həcmi 30,0 ç.v. Sayı 350.

«Bakı Universiteti» nəşriyyatı,
Bakı ş., AZ 1148, Z.Xəlilov küçəsi, 23.